MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEŞ

ARGESIS
XXIV

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2015

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
XXIV

EDITURA ORDESSOS
PITEŞTI
2015

www.cimec.ro

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Judeţean Argeş
Piteşti

ARGESIS
History Series
Annals of the Argeş County Museum
Piteşti

COLEGIUL DE REDACŢIE:
Acad. **Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI**
Conf. univ. dr. **Spiridon CRISTOCEA**
Prof. univ. dr. **Radu Ştefan VERGATTI**
Prof. univ. dr. **Constantin C. PETOLESCU**
Dr. **Constantin REZACHEVICI**
Lect. univ. dr. **Cornel POPESCU**

COMITETUL DE REDACŢIE:
Lect. univ. dr. **Cornel POPESCU** - Redactor responsabil
Drd. **Ion DUMITRESCU**
Dragoş CHISTOL
Valentin MOTREANU

EDITORI:
CONSILIUL JUDEŢEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
Adresa redacţiei: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Piteşti
tel./fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro

EDITORS:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Piteşti
Phone/Fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Tehnoredactare: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limba engleză: **Dan ZAVULOVICI**

Responsabilitatea asupra conţinutului ştiinţific al studiilor şi
comunicărilor publicate revine în totalitate autorilor.

I. S. S. N. 1453 - 2182

www.cimec.ro

S U M A R

ARHEOLOGIE

ISTORIE MEDIEVALĂ

www.cimec.ro

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

www.cimec.ro

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

MEDALION ANIVERSAR

www.cimec.ro

C O N T E N T S • S O M M A I R E

ARCHAEOLOGY

MEDIEVAL HISTORY

www.cimec.ro

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

HISTORY OF CULTURE AND PERSONALITIES

www.cimec.ro

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES

A PERSONAL FOR THE ANIVERSARY

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

ARHEOLOGIE

CURTEA DE ARGEŞ ÎN TRECUT ŞI ASTĂZI: INTERES ŞTIINŢIFIC INTERNAŢIONAL VS. CONFUZII ŞI IMPOSTURĂ AUTOHTONĂ. - VESTIGIILE DIN BISERICA DOMNEASCĂ SF. NICOLAE ÎN TREI IPOSTAZE - (O NECESARĂ PUNERE LA PUNCT)

NICOLAE CONSTANTINESCU*

Curtea de Argeş sau Curtea Argeşului, singurul loc din România care poartă acest nume arătând o reşedinţă domnească.
(**N. Iorga**, *Ist. Rom.*, III, *Ctitorii*, 1937) //„Sample: CURTEA VLAICU”. (Beta Analysis Miami, /A.D.12. 2013)//.

„*După zisa cronicilor noastre se împlinesc acum şase secoli de la întemeierea principatului Ţării Româneşti prin Radul Negru. În contra autorităţii cronicarilor s-au ivit însă, chiar la cele dintâi cercetări, cuvinte de îndoială, şi istoria n-a spus încă cuvântul de pe urmă*” - astfel ni se înfăţişează de la bun început postulatul din fruntea studiului întreprins de savantul Dimitrie Onciul, în 1892, intitulat limpede: ***„Radul Negru şi originile principatului Ţării Româneşti”***, cu o neaşteptată încheiere[1]. Demers ancorat peste câţiva ani, în 1899, prin binecunoscuta şi fundamentala operă - ***Originile Principatelor Române*** -, o exemplară analiză a izvoarelor; în final, dar explicabilă în toate privinţele şi ceva mai apăsat formulată, regăsim concluzia din studiul precedent (ceea ce ulterior, multora, nu li s-a oferit şi un bun prilej de a stărui asupra mersului istoriei la sud de Carpaţi), iată: „*Aşa înţelegem* tradiţia *cronicilor noastre despre Radul Negru, pretinsul fondator al principatului Ţării Româneşti. Pusă în lumina criticii istorice şi analizată în elementele ei, această tradiţie este unul din cele mai interesante fenomene în* istora legendelor istorice: ***totul, afară de data cronologică, este, în oarecare înţeles, adevărat în ea, nimic însă în legătura în care e dat****. Şi dacă trebuie, acum pentru*

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“, Bucureşti.
[1] Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice,* I, ed. Aurelian Sacerdoţeanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică,1968, p. 228-428.

www.cimec.ro

totdeauna, să renunţăm la figura legendară a fondatorului Radul Negru, devenită scumpă prin credinţele în care am crescut: dobândim în schimb cunoştinţa unui trecut neasemănat mai scump prin adevărul ce ne-a dat fiinţă, de altminterea mai bogat şi nu mai puţin glorios”[2]. (Subl. ns.). Semnificativă şi chiar profetică anticipare a unor altfel de realităţi istorice, organic întreţesute cu existenţa însăşi a vetrei voievodale, cunoscută în istoriografia noastră de după anul 1923 prin sigla CDA - realităţi istorice restituite în bună parte (afirm şi aici fără reţinere) de semnatarul celor de faţă. Beneficiind însă de larga viziune a înaintaşului bucovinean.

Într-adevăr, în diferite contexte, pertinentele consideraţii ale lui D. Onciul, mai exact: asupra valenţelor tradiţiei munteneşti - cu referire, în special, la cronologia şi fizionomia începuturilor statale la sud de Carpaţi au căpătat consistenţă; de reamintit că însuşi savantul istoric elimina din canevasul cronologic controversata menţiune a anului „6723/1215” din inscripţia lui Matei Basarab Vvd. de la Câmpulung[3], iar dacă s-ar fi întâmplat cumva (înainte de stingerea sa din viaţă, 20. III. 1923) să afle de lăcaşul existent anterior chiar pe locul Bisericii Domneşti - cine ştie dacă anul abia menţionat nu i-ar fi trecut prin gândurile sale despre configuraţia din vechime a vetrei voievodale argeşene… (Subl. ns.).

Fapt indiscutabil: numele lui *Radul Negru* (alias popularul *Negru Vodă),* validat de Onciul ca fiind în realitate al voievodului Radu I /1377-1383/, prin tradiţia monastică din Oltenia - acest nume a devenit remanent, stăruind de timpuriu atât în zona percepţiei mitice, cât şi în atenţia celor care, din varii motive, au fost şi sunt interesaţi de istoria medievală a românilor (incluzându-i şi pe cei provenind din alte medii cultural-istorice, îndeosebi apusene; să amintim, iarăşi, de Filstich şi Thunmann, în sec. XVIII[4], de Roesler în secolul următor[5]).

---

[2] Idem, p. 560 şi urm (citatul la p. 672).

[3] *Radul Negru…,* p. 372-73. Vor fi citate, în continuare, următoarele: Biblia, ed. Teoctist; Biblia - ed. Bartolomeu Valeriu Anania /BART VII,VIII/; R. P. dom Fernand. Cabrol, Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie, I-2, Paris, 1907 /H. Leclercq/; F. Cabrol, H. Leclercq, *Dictionnaire…*, XI-1, Paris, 1933; Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Meridiane, 1974; *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab.*

[4] Johann Filstich, *Tentamen historiae Valachicae /1728-1743*/, ed. A. Armbruter / Radu Constantinescu, 1979 (preia Letopiseţul Cantacuzinesc); Johann Thinmann, *Untersuchungen ueber die Geschichte der oestlichen europaeischen Voelker*, I, Leipzig, p. 360 (împotriva teoriei imigraţioniste: *„Aber die Wlachen wohnten auch je her in der Walachei… und kamen nicht erst… unter Niger”* /sic!/).

[5] Vezi cele prezentate în Curtea de Argeş, 1984, p. 15-16, n. 28-29 (M. Kogălniceanu combătut de Roesler cu privire la ctitoria lui Neagoe Basarab, atribuită de primul miticului Negru Vodă: *nu există în Valahia vreo clădire mai veche decât veacul al 15-lea…”*, afirma ultimul, v. *Die Anfänge*…, 1867, p. 13-14).

www.cimec.ro

Dar astăzi, din păcate, suntem în faţa un unor abordări situate pe marginea absurdului, fiind vorba de ***altfel*** de fire interpretative, de închipuite scenarii sau mai degrabă de ***urzeli dintre cele mai trăsnite şi mai hilare;*** şi tocmai acestea din urmă se pretind deschizătoare de drumuri, punându-se în discuţie, de pildă, canevasul cronologic al Bisericii Domneşti Sf. Nicolae (nefiind o noutate…), asezonat cu obişnuitele dubii asupra identităţii celui depus în celebrul M 10, descoperit de Virgil N. Drăghiceanu la 31 iulie 1920.

Cele ce urmează au menirea de a reflecta şi, mai cu seamă, a trage învăţăminte:…

1. Savanţi de renume, la Curtea de Argeş (9 septembrie 1971).

La un an după apariţia *Curţii Domneşti din Argeş* (CDA, 1923), în România şi la Bucureşti se desfăşura un important eveniment de ordin ştiinţific (şi nu numai): prin autoritatea şi demersurile lui Nicolae Iorga, prindea viaţă primul Congres internaţional de bizantinologie, inaugurat şi prezidat de el însuşi la data de 10. IV. 1924, în prezenţa unor savanţi precum Ch. Diehl, H. Grégoire, Zeiller, Sir Ramsay, Puig de Cadafalch ş.a. (să nu scăpăm din vedere: în acel an, Ministru al Cultelor şi Artelor era un istoric de anvergură, Alexandru Lapedatu)[6].

Peste decenii întregi, în cu totul alte condiţii istorice, la Congresul de la Oxford ţara noastră a avut din nou şansa de a fi propusă/acceptată în a organiza o astfel de reuniune ştiinţifică, de strictă specialitate - **XIV-CIÉB,** respectiv „XIVe Congrès International des Études Byzantines, Bucarest, 6-12 Septembrie 1971 /Association Internationale des Études Byzantines/”. Comitetul de organizare, prezidat de **Vasile Grecu**, alături de **Mihail Berza** (secretar g-l), îi avea în componenţă pe **Emil Condurachi**, **Al. Elian, H. Mihăescu, Fr. Pall, E. Stănescu** (secr. g-l adj.), **I. D. Ştefănescu, V. Vătăşianu**, iar lista participanţilor cuprindea nume de specialişti din toate cele cinci continente - **676 de nume în total (inclusiv însoţitori), iar printre participanţi o elită a Bizantinologiei mondiale!**

Alocuţiunile de la inaugurare, toate (subl. ns.), pe lângă aprecieri de circumstanţă găseau de cuviinţă să-l evoce pe mentorul de odinioară:

- *„anul noului Congres, acest an 1971, s-a întâmplat să fie şi acela al centenarului iniţiatorului şi organizatorului, al însuşi spiritului animator, al reuniunii din 1924: l-am numit pe Nicolae Iorga… el s-a găsit adesea pe urmele Bizanţului şi mai ales în faţa supravieţuirii bizantine… /în sud-estul european/ el regăsea în această evoluţie urma Bizanţului şi a civilizaţiei sale, «Byzance après Byzance», carte al cărei titlu a fost mai norocos decât*

[6] Cf. „Revue historique du Sud-Est europeen” /RHSEE /,I/1924,4-6, p. 179-184: „A l'occasion du congrès de byzantinologie, le 14 avril. M. N. Iorga a prononcé ces paroles…” (Notiţa precedentă a lui N. I. saluta apariţia CDA - 1923: *„Le grnd ouvrage*…etc.”).

www.cimec.ro

cuprinsul, nu va apărea decât în 1935, dar ideile ei de bază îşi făceau drum de multă vreme” /**Mihail Berza**, Prof. univ., Inst. de studii S-E europene/, **Secr. g-l**;

- **„***S-a vorbit în termeni foarte interesanţi şi foarte emoţionanţi despre primul* Congres de *studii bizantine, despre acel Bucureşti I care a fost leagănul... al primei reviste de bizantinologie - mă refer la* Byzantion, *dar, indirect, şi al Asociaţiei noastre de studii bizantine... Nu voi reveni... decât pentru a reaminti că preşedintele acelui Prim Congres a fost un mare om, care a întrupat întreaga istorie - trecutul, prezentul şi într-o anumită măsură viitorul României - acel savant care a pierit asasinat, Nicolae Iorga. La rândul meu aş vrea să reamintesc numele câtorva mari prezenţe la acel congres: Henri Grégoire, Charles Diehl, Gabriel Millet, /Louis/ Brehierş, aducând un pios omagiu acestor mari umbre ale trecutului”* /**Paul Lemerle,** Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris/;

- „*Vorbesc din partea Academiei Britanice, dar ştiu că voi exprima sentimentele tuturor institutelor din ţara mea care au trimis delegaţi la Congres, şi ale tuturor participanţilor britanii, aducând un omagiu de gratitudine oaspeţilor noştri de astăzi. Cu toţii suntem mişcaţi amintindu-ne că Congresul Internaţional s-a întors înapoi la casa sa originară. Şi pentru cei dintre noi care sunt destul de vârstnici spre a fi cunoscut şi admirat pe Nicolae Iorga şi a fi primit încurajarea lui, pentru toţi este extrem de emoţionant să fim din nou aici în acest oraş”.* /**Steven Runciman,** The British Academy, Londra/;

- **„***Sârbii, bulgarii şi românii s-au inspirat deseori din comorile culturii bizantine, multe dintre acestea intrând în patrimoniul culturilor lor naţionale. Este deci de înţeles de ce fiecare din aceste ţări cultivă cu deosebită consecvenţă studii bizantine, Acest lucru se referă în primul rând la România, patria remarcabilului istoric Nicolae Iorga şi a unei întregi pleiade de savanţi din domeniul bizantinologiei”.* /**N. Lazarev,** Akad. Nauk., M-va/;

- *„Am acceptat cu bucurie şi gratitudine propunerea ce mi s-a făcut de a spune câteva cuvinte de salut Congresului nostru, şi mai ales nu numai în urma propunerii, dar din propria noastră dorinţă, salutând Comitetul de Organizare, cred că o pot face în numele tuturor congresiştilor aici prezenţi. Ideea de a aplica o formă internaţională de colaborare la studiile bizantine o datorăm României şi marelui savant român Nicolae Iorga. Ştim cu toţii că primul congres de studii bizantine a avut loc la Bucureşti şi întrunindu-ne astăzi pentru cel de-al XIV-lea în capitala României, ne gândim cu emoţie şi gratitudine la marele savant român, care a fost iniţiatorul congreselor noastre şi care a* creat o *tradiţie, o nobilă tradiţie care s-a dovedit fecundă şi care ne*

www.cimec.ro

este scumpă nouă tuturor". /**G. Ostrogorski,** Académie Serbe des Sciences et des Arts/[7].

De asemenea, din domeniul mondial al bizantinologiei sunt de adăugat alte nume de rezonanţă - R.p. **Jean Darrouzès** /CNRS, Paris, Inst. franç. d'Ét. byz/, **D. A. Zakythinos** /Académie d'Athènes/, alături de **Ihor Ševčenko, P. Charanis, W. F. Volbach, Iv. Duičev, M. D. Metcalf** şi mulţi alţii //iertat să-mi fie faptul că sunt aici menţionaţi doar prin semnăturile lor olografe, v. Anexe//: raportori sau autori de comunicări la Congres; indicaţi, altminteri, cu instituţiile de care aparţin, în *Programme,* iar o bună parte dintre participanţi figurând, cu principalele contribuţii în medievistică, într-o binecunoscută **lucrare** universitară, apărută chiar în anul Congresului[8].

Alături de astfel de personalităţi, am avut deosebita şansă - posibilă doar odată în viaţă: onoarea de a lua parte în chip felurit la mersul Congresului, deoarece foştii mei profesori, **Mihail Berza, Alexandru Elian** şi **Virgil Vătăşianu**[9] mi-au încredinţat spre ghidaj una din excursiile propuse participanţilor, aceea de la **Curtea de Argeş,** tustrei, pe lângă cei menţionaţi mai sus (cu excepţia istoricului britanic) şi alţi câţiva zeci de bizantinologi - toţi aceştia au fost prezenţi la Curtea Domnească în memorabila zi de **9 septembrie 1971.** Iar imaginile foto din interiorul Bisericii Domneşti[10] (Anexa I/1-5, 7, 12) sunt mai mult decât evocatoare ale momentului: nici un gest de indiferenţă din partea celor (atât de mulţi!) deprinşi cu ambianţa somptuoasă a palatelor şi a catedralelor împodobite cu statui, sarcofage şi vitralii - ci, dimpotrivă, o concentrată atenţie, o sobrietate desăvârşită din partea oaspeţilor prezenţi în interiorul monumentului, având în faţa lor întregul ansamblu pictural, precum şi vestigii (inclusiv de ordin arheologic) prezentate de semnatarul de faţă. (Subl. ns.).

Dar şansa extraordinară oferită atunci este - şi a rămas! - dimensionată în alt plan, de această dată efectiv valoric: la rugămintea subsemnatului, participanţii, *in corpore,* au binevoit să-mi onoreze şi altfel prezenţa în mijlocul dumnealor, semnând autografe în carnetul personal, aşezat pe o măsuţă lângă Registrul de onoare al Muzeului local (Anexa I/7-11, 13.).

---

[7] Citate din Buletin informativ /în lb. română/, în **Programme** 80 p. (inclusiv Lista participanţilor 636,alţi 40 în Buletin).Vezi aici Anexa I/6.

[8] Cf. Edmond-Rene Labande, Bernadette Keplant, **Répertoire international des médiévistes,** Université de Poit iers,1971 (Publications du C.É.S.C.M.).

[9] Regretaţi Profesori ai subsemnatului (Prof. Berza mi-a publicat articolul *Résidence,* 1971, iar cu Prof. Vătăşianu am colaborat la Suceava şi M-rea Brâncoveni; Prof. Elian a vizitat deseori săpăturile de la Curtea Domnească). Pioasă amintire!

[10] Originalele poartă ştampila Institutului de Studii Sud-Est europene. Regret că nu mai reţin în ce împrejurări mi-au fost oferite (posibil de regretata Maria-Ana Musicescu, foarte preocupată de cercetările de la Curtea de Argeş)...

//Notă: numerele însoţitoare sunt preluate din agenda Congresului, resp. XIV-CIÉB, *Programme,* s.v.//.

În scurt, o zi de neuitat.

2. Un **caz particular - sau o confuzie urnată de o revendicare** .

Cu totul insolit, acest caz s-a ivit relativ aproape de vremea noastră - şi e vorba nu de un demers istoric, pe calea tiparului, ci pur şi simplu de unul realizat prin corespondenţă: o scrisoare trimisă de pe teritoriul Franţei, adresată Academiei Române[11] - de cine anume? Nimeni altcineva decât un reprezentant al unei ramuri ţinând de fosta casă regală d'**Anjou**!

Documentul, olograf, reprodus aici este o coală de hârtie cu tentă *chamois*, format 29,7 x 21 cm, la colţul stâng, sus, antet pe două rânduri (adăugat de mână: *France*), fără nici un semn heraldic (!), iar la colţul din dreapta, data şi adresanta Scrisul, cu cerneală albastră, într-o impecabilă franceză (textul începe cu un gallicism!), fără nici o ştersătură în rândurile spaţiate, 21 /recto, 10/verso, inclusiv semnătura (Anexa II/ 1-2).

Iată conţinutul epistolei:

„**PRINCE NICOLAS LOUIS D'ANJOU**
5, Rue Antonia Augusta - 06 NICE
France

Le 11 Juillet 1981

Académie de Sciences
Section Histoire
Bucarest

Monsieur,

C'est l'attaché culturel de l'Ambassade de Roumanie en France qui m'a conseillé de vous écrire pour les recherches historiques qui m'intéressent. Il m'a cité le nom d'un historien, Monsieur Daicovici, habitant à Cluj, mais il n'avait pas son adresse.

Mes recherches hitoriques sont nécessitées pour un livre qu/ j'ècris sur la Maison Capétienne d'Anjou, qui est la mienne.

Un de mes ancêtres directs, le Prince Louis d'Anjou, Duc de Durazzo (1351-1415) avait épousé la princesse Hélène de Bessaraba, fille de Rodolphe le Noir ou Rado Negro, voïvode de Valachie.

---

[11] Neînregistrată în vreun dosar din anul 1971 – vezi precizările din articolul subsemnatului ***„150 de anii de la înfiinţarea Muzeului de Istorie Naturală şi Antichităţi din Bucureşti. Istoricul Muzeului Naţional de Antichităţi - Institutul de Arheologie, V. De la Muzeul Naţional de Antichităţi la Institutul de Arheologie (1956-1984),*** în Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu", Giurgiu, VII-VIII/ Nr. 7-8, 2001-2002, p. 189-217. Scrisoarea mi-a fost semnalată de regretatul coleg Alexandru Păunescu.

La tombe du Prince Louis a été découverte par vos archéologues en 1920 en l'Eglise des Princes à Curtea de Argeş ou sont enterrés les voïvodes de plusieurs générations.

Je désirerais recevoir:

1°/ tous renseignements sur la découverte de cette tombe qui a très // certainement été commentée par les historiens roumains.

2°/ les renseignements qui vous possedez sur le Prince Louis et sur son épouse.

3°/ si possible des photocopies (actes de mariage, déces...) du Prince Louius et de son epouse qui ont du etablis par les autorites ecclesiastiques et sont conservés dans les archives.

./.

4°/ des reproductions photocopiques des effigies des époux, dont il doit exister des gravures.

Bien entendu, je suis tout prêt à assumer les frais de mes demandes.

Monsieur l'attaché d'ambassade, qui m'a très aimablement reçu, m'assure que je puis compter sur une réponse de l'Académie des Sciences.

Je vous en remercie par avance très vivement et vous prie d'agréer, Monsieur, l'expression de ma haute considération.

(ss) Pr.(ince) N. (icolas) L. (ouis) d'Anjou".

***Hélàs*!** - s-ar cuveni astfel să înceapă un comentariu, chiar restrâns, pe marginea acestei scrisori, al cărei autor foloseşte, inexact, denumirea instituţiei academice din România (eventual, chiar anonimul ataşat cultural menţionat se va fi încurcat, neştiind de existenţa pasageră a ASSP…), sau doar numele, uşor deformat, al regretatului (astăzi) Hadrian Daicoviciu - demers, în fine, rămas până astăzi fără vreun răspuns. Inexplicabil, în multe privinţe, expeditorul nu l-a căutat în vreo bibliotecă (pare să ştie cumva de CDA-1923?), sau să-l fi solicitat reprezentanţilor de frunte ai exilului românesc, din Parisul acelui an 1981 (de talia unor recunoscuţi specialişti, precum Petre Şt. Năsturel sau Matei Cazacu…). În acel an, de reamintit, se va desfăşura la Bucureşti un Congres mondial al istoricilor…

Altminteri, scrisoarea princiară se caracterizează, indiscutabil, printr-un şir întreg de regretabile inadvertenţe şi confuzii, drept care, astăzi, încă nu cunoaştem dacă acestea şi-au găsit loc în preconizata operă istorică a autorului, despre *„Casa"* viitoare a lui **Hugues Capet** (c. 940-996) şi relaţia acesteia cu senioria de pe Loara de Jos, al cărei centru va purta denumirea de ***Angers*** (odinioară, celtica ***Andegava,*** mai târziu **Anjou*).***

Din câte cunoaştem din istoriografia problemei referitoare la Casa dinastică a Ţării Româneşti - a Valahiei -, în veacul al XIV-lea nu a existat o *„Elena de Basarab"*, fiică a lui Radu Negru prinţesă căsătorită, crede autorul

princiar, cu un strămoş al său numit *„Louis d'Anjou, Duc de Durazzo, 1351-1415)"*, nu altcineva decât cel înmormântat în Biserica Domnească din Curtea de Argeş, aşadar în M 10 - 1920! Dar ne grăbim cu nedumeririle noastre, aşa încât se impun unele clarificări.

La scara timpului, dacă invocatul duce de Durazzo este într-adevăr un înaintaş al acestui Nicolas Louis d'Anjou din 1981, trebuie să ne întoarcem cu veacuri în urmă, la regele (capetian) Ludovic IX /cel Sfânt/ al Franţei (m. în 1270), la fratele acestuia, **Carol, comite de Anjou**, ales de papa Urban II să-i înlocuiască pe Hohenstaufeni în fruntea Regatului Siciliei, acesta fiind regele **Carol I de Anjou** (m. în 1285), alungat însă din Palermo în urma răscoalei antifranceze - celebrele **„Vespre /Vecernii/ siciliene**" (30 III 1282)[12]. Fiul acestuia, **Carol II de Anjou** (m. în 1309) ne interesează îndeaproape: cu numeroşi descendenţi (printre ei şi viitorii regi ai Ungariei, Carol Robert şi Ludovic I), răspândiţi în urma evenimentelor din sudul italic, între aceştia şi un fiu ajuns pe pământ albanez - acel **Ioan, duce de Durazzo** (m. în 1335), la rându-i cu fiii **Carol, duce de Durazzo** (m. în 1348) şi **Ludovic, duce de Durazzo** (m. în 1362), cu descendenţi cunoscuţi, inclusiv numele soţiilor[13]. Eforturi zadarnice de a identifica documentar un nume precum *Louis, Duc de Durazzo* pentru anii 1351-1415, inclusiv în zecile de pagini de pe Internet[14].

În rezumat, demersul din 1981 al acestui urmaş al Angevinilor napolitani a izvorât din evidente erori de interpretare, confuzii (posibil voite?) privitoare la mormântul voievodal de la Curtea de Argeş, ca să nu mai vorbim de cerinţele din finalul scrisorii (unele nu prea lesne de îndeplinit, în al XIV-lea veac, chiar şi în Europa apuseană…).

3. O turbulentă diversiune: „re-scrierea" istoriei vetrei voievodale.

În 20 august 1920, aşadar la nici o lună de la descoperirea Mormântului voievodal din Biserica Domnească, o solemnitate se desfăşura, în alt loc de rezonanţă istorică: la Mănăstirea Dealului, decorat de regele Ferdinand I, era depus ***„cinstitul cap"*** al lui Mihai Viteazul Vvd., iar suveranul României întregite rostea, în alese cuvinte (inspirate de N. Iorga?):

„…Cu noi se bucură şi sufletele întâilor Voievozi Basarabi, ale căror rămăşiţe au fost descoperite de curând în străvechea biserica domneasca din Curtea de Argeş, parcă le-a ajuns prea strâmt locaşul lor în zilele noastre, când atât s-au întins hotarele Ţării, ai cărei întemeietori au fost şi ei…"[15].

---

[12] Steven Runciman, ***Vecerniile sicilien.*** O istorie a lumii mediteraniene spre sfârşitul secolului al XIII-lea /1958/, Trad. de Mihai Moroiu, Editura Enciclopedică,Bucureşti, 1993, p. 194 şi urm. /descendenţii lui Carol I de Anjou în Tabelul II. *Familia regală a Siciliei (Neapole)/.*
[13] *Ibidem.*
[14] Zeci de pagini despre Casa de Anjou - nimic însă despre **ramura siciliană - Durazzo** (îi mulţumesc colegei Anca Ganciu pentru ajutorul oferit).
[15] Preluare dintr-o evocare în presă (regret că nu pot indica publicaţia).

www.cimec.ro

Astfel de simţăminte pot fi puse cumva în cumpănă - alăturate penibilului situaţiei „zilelor noastre”?, ca să folosim sintagma de acum aproape un veac? Şi de ce penibil poate fi vorba? Doar faptul că latura de vest a incintei voievodale zace prăbuşită de ani în şir, că turnul vechi de intrare de pe latura de est este parţial „refăcut” (dar lipsindu-i un detaliu de construcţie: vechea scară de acces la etaj!, cum am semnalat deja în această revistă)? Sau faptul, mai ales, că pe faţada Bisericii Domneşti stă fixată o mică placă de marmură cu menţionarea anului: **1352,** care, de ani în şir, induce în eroare pe vizitatorul neavizat? (E o preluare, evident forţată, din grafitul cu ştirea morţii lui Basarab I, din care nicidecum nu rezultă că edificiul era în curs de realizare în acel an, cum s-a demonstrat în istoriografie, inclusiv de subsemnatul). De curând, în ambianţa fostei Curţi, privită însă ca sediu al Mitropoliei, chiar învecinata biserica de pe colnic, **Sân Nicoară,** ne este înfăţişată drept „bolniţa” instituţii bisericeşti[16], etc. etc.

Şi de ce s-au ivit tocmai acum o turbulenţă reală, un revizionism feroce (pe alocuri chiar de joasă speţă!) în materie de istorie a fostei Curţi Domneşti (deşi scheme şi interpretări controversate au însoţit de timpuriu percepţiile din istoriografie)? Un amănunt, sau mai degrabă o caracteristică a momentului actual: tratarea subiectelor privind trecutul nostru istoric, inclusiv în materie de monumente medievale, se realizează adesea prin scrierile unor **pseudo-specialişti**, dar nu fără un **„suport” mediatic** - mai ofensiv ca oricând (prin materiale de duzină în presa scrisă, la TV şi Radio, dar mai ales prin Internet), Şi tocmai venerabila Biserică Domnească a căzut pradă unui demers cu pretenţii ştiinţifice (de secol XXI, pasămite), din păcate cu un fel de acoperire academică! Să recapitulăm faptele şi semnificaţia lor.

În prima parte a anului 2012 (cum am aflat din presă), o echipă (încă anonimă) pătrunse în Biserica Domnească şi a prelevat din osemintele M 10 în vederea unei expertize care să stabilească, prin analiza ADN, **etnicul** celui depus în sarcofag - demers sistat prin dispoziţia Ministerului Culturii (iunie 2012; vezi însă precizarea din finalul articolului!)[17].

Am obţinut totuşi, ulterior, detalii semnificative: prin intermediul ziarului „Gazeta de Cluj”, un material explicit a fost postat pe Internet (v. aici

---

[16] Sergiu Iosipescu, ***Carpaţii Sud-Estici în Evul Mediu târziu (1166-1526). O istorie europeană prin pasurile montane,*** Muzeul Brăilei /Editura Istros, Brăila, 2013 /Teză de Doctorat/, p. 594-595, *Fig. 20, „Biserica Mitropoliei Ungrovlahiei Sfântul Nicolae Domnesc”* /ctitor Nicolae Alexandru Vvd…/, respectiv Fig. 23. *„Biserica Sân Nicoară, bolniţa Mitropoliei Ţării Româneşti…”!! (*la p. 598, Fig. 30. *„Radu I şi doamna Ana, tablou votiv din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş”...).* Ar fi multe de replicat afirmaţiilor din stufoasa lucrare, ale unui înzestrat medievist care, din păcate – şi absolut în toate privinţele, contrar deci evidenţelor documentare şi din istoriografie – încă mai stăruie în opinii paradoxale (folosind şi un soi de oedantism, de felul *Louis d'Anjou...*

[17] Precizare, ca să anticipez, vizând moralitatea în exercitarea unui demers ştiinţific. **Audiatur-**

Anexa IX/1), sub un titlu incitant: ***„Geneza statului român dezvăluită de istoricii clujeni”*** (28 iunie 2012). Stil de ziarist-receptor, niţel agramat, dar care ne dezvăluie nu doar intenţii de viitor (Cozia, „Armata” 7 recte Arnotqa/, Dealu), ci mai ales pe **doi dintre actanţii de la Curtea de Argeş**: Beatrice Kelemen (arheolog? Institutul de Cercetări Interdisciplinare în Bio-Nano Ştiinţe, Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca) şi Adrian Ioniţă (arheolog, Inst. de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române; ca amănunt: argeşean de obârşie…). Nu e invocat un al treilea nume, Alexandru Simon (istoric, Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române - Filiala Cluj-Napoca, Centrul de studiere a Populaţiei, Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca), cert: **iniţiatorul demersului argeşean**[18]**.**

//Nu este cazul să stăruim asupra inepţiilor atribuite de gazetar lui Adrian Ioniţă, care ar bate câmpii în diferite microzone ale istoriei valahe - mai mult, gata, aproape, să-şi închipuie un curgan cuman pe locul vetrei voievodale A. I. se dovedeşte a se afla sub pulpana dlui Neagu Djuvara, iar ceea ce crede şi scrie cu mâna-i proprie se vor vedea mai jos…//.

Într-adevăr, după doi ani de elaborare (şi de reflecţie?), cu o prezentare chiar în incinta Academiei, apare, în sfârşit!, articolul celor trei amintiţi, de această dată realmente şi în toate privinţele **năucitor** - şi nu atât prin titlul său, cât mai cu seamă prin conţinutul stufos şi ostentativ mobilat cu un aparat critic ieşit din comun![19]. Zeci de pagini în care discuţia e purtată aglutinant, cu teme care *non pertinent ad rem* ***(„nu sunt în chestie”***, ar zice T. Maiorescu), o discuţie... în paralel, prin notele de subsol (cam 2/3 din articol!), fără a distinge însă prea limpede opiniile şi contribuţia fiecăruia dintre semnatari. L-am identifica, ca prim-semnatar, pe A. Ioniţă, dispus să distribuie merite, mai ales, dar şi reproşuri (în discernerea faptelor de observaţie), deşi vădit lucru, acest infatuat veleitar nu a cercetat vreodată un monument la sud de Carpaţi, dar ne pune în temă, cu aplomb, asupra trecutului înregistrat sub temelia Bisericii Domneşti.

În fapt, scopul principal al acestui trio întrunit la Curtea de Argeş este diversionist, adică ne îndreaptă atenţia nu asupra realităţilor din Biserica Domnească, în totalitatea şi conexiunea lor, (de pildă relaţia **Tablou votiv-loc**

---

[18] Adrian Ioniţă, Beatrice Kelemen, Alexandru Simion, ***„Între Negru Vodă şi Prinţul Negru al Ţării Româneşti: Mormântul 10 din Biserica sfântul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeş,*** în Anuarul Institutului de Istorie, „A. D. Xenopol” - Iaşi, t. LI, 2015, p. 1-41 /rez. engl. p. 41-44, cu 10 fig. În text. /Citări din articol şi observaţii, în paginile următoare, fără a încărca notele din subsol/. Cu totul întâmplător, notez aici, acest articol a fost „cules” de pe Internet şi oferit, în chip îndatoritor, de către tânărul geograf din Câmpina, **Răzvan Focşa**, căruia îi aduc vii mulţumiri…

[19] Semn evident al unei derute în a justifica subţirimea textului propriu-zis.

www.cimec.ro

de onoare / M 10 - Pomelnic, subl. ns.)[20], ci asupra a doi metri pătraţi care -, doar aceştia - adăpostesc locul de veci dintr-un locaş mai vechi, al unui personaj princiar, un anume *Alexandru,* mort către mijlocul veacului XIV, când ia naştere şi edificiul actual…!!! Curat revizionism, de unde şi inocentul tam-tam mediatic iscat (sau comandat) recent[21].Semnificativ (şi, evident, un indice negativ în materie de probitate ştiinţifică elementară): **nici o contribuţie a subsemnatului din „Argesis"/2000-2013 (cu interpretări/soluţii de ultimă oră) nu e luată în seamă de vajnicii autori…**

*

Ar fi multe de comentat despre „probele" administrate de autori, pe baza relictelor din inventarul M 10, puse în lumină de V. Drăghiceanu, sau despre ezitările acestuia, înainte şi după descoperire /CDA - 1923, p. 138 şi urm.; de reţinut: personajul din sarcofag nu avea un nume, era mai ales un „Negru Vodă" şi o astfel de atribuire a şi fost „atestată" ad-hoc de un bătrân cântăreţ căutat în grabă de V. D., i-o va comunica probabil şi suveranului, aflat în vizită la 4 august, cf. p. 142/. Altminteri, o mărturie despre nesiguranţa determinărilor din acel moment rezultă şi din partea unui colaborator al său, pictorul care a desenat craniul defunctului - v. interviul cu destule supoziţii acordat de Popescu-Molda, în *„Adevărul literar"/* 12 sept. 1920…

Ce ne oferă autorii în anii de graţie 2012-2014 şi, îndeosebi, cum anume procedează, această insolită (dar agresivă) tripletă vlaho-transilvanvă?, va reieşi, sper, din cele ce urmează. (Spre a nu încărca inutil aparatul critic, prin replici la afirmaţiile autorilor, voi menţiona în text, după caz, şi câteva trimiteri de felul Argesis - Istorie, XII/2003, 177).

Documentarea. Cu totul fastuoasă, chiar ostentativă în plan strict bibliografic (**nici un titlu al vreunui dintre autorii articolului!**, iar despre alţi câţiva citaţi nu a auzit nimeni…), pe alocuri contradictorie şi lipsită de elementara deferenţă în maniera de a cita a lui A. I. (v. „Constantin C. şi Dinu C. Giurescu, *Istoria…*", p. 1, n. 4 - tatăl şi fiul părând a fi „fraţi!..). Merit indiscutabil: clujenii /?/: aduc în discuţie tema - Melchisedec, v. infra. Spre a nu reveni, semnalez doar aici eroarea (posibil şi voită de a menţiona tendenţios sintagma onomastică din actele papale. Alexander *Bassarat* (în loc *Bassarati ‚al lui Basarab*'; la fel, *Bozorad,* în loc de *Bozoradi).*

---

[20] Toate acestea, ca **probleme de cercetare/interpretare**, se află tratate în articole publicate în Argesis - Istorie (neluate în seamă de către preopinenţi), reunite (gen *varoiorum-reprints*) în volumul ***Timp şi spaţiu voievodal în Argeşul istoric (1200-1500)***. *Studii de istorie şi arheologie,* Editura Ordessos, Muzeul judeţean Argeş, Piteşti, 2014, 358 p.
[21] Vezi în final, Anexa IX /1-2.

Ilustraţia. Caz exemplar: despre planul cu decroşuri ale bisericii Argeş - I, stabilit de subsemnatul - dar *„corectat arhitecttonic”*, sau *„emendat* /sic!/ *de Moisescu”*, aşa cum afirmă nonşalant A. Ioniţă (p. 2, n. 8, 11). Amintesc aici că i-am răspuns regretatului arhitect /Argesis - Istorie, XII/2003, 154. 55, ceea ce A. I. nu catadicseşte să citeze/. În articol mi se atribuie (Fig. 1) un plan eronat al Bisericii Domneşti (Argeş - II), preluat de fapt din CDA - 1923 (folosit ca atare şi de A. Sacerdoţeanu, 1935: contraforţii datează din sec. 19, intrarea de S în naos lipseşte, zidul de la diaconicon nu e ţesut, cum am stabilit; cf. şi P. Chihaia, 1974, p. 10), iar mormintele capătă o nouă siglă, neobişnuită în arheologie, G, lipsind şi localizarea altui mormânt celebru, cel cu nr. 13 din colţul NV al naosului (piatra cu gisant). **Culmea imposturii**: planul real al vechii biserici, stabilit de subsemnatul, înserat în cea existentă (p. 4), ni se prezintă pe aceeaşi pagină: Fig. 3 redă proiecţia axonometrică, (*„Modelul 3 D”*) pretinzându-se cu mojicie nedisimulată în legendă: *„cercetările lui Adrian Ioniţă, 2012-2014”*, deşi am publicat încă din 1984 un **plan-perspectivă realizat de mâna specializată a d-nei arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu**.

Despre restul ilustraţiei, la locul cuvenit, dar nu pot ignora un procedeu ignobil: discriminarea prin omisiune, adică absenţa din ilustraţie a unui izvor de primă mână: **Pomelnicul Bisericii Domneşti!! (**motivaţie lesne de înţeles: fixaţiile penibile ale autorilor!)

Construcţiile. Ctitorii. În materie de construcţii - e clar că niciunul dintre autorii articolului nu e familiarizat cu minimele noţiuni despre arhitectura bizantină, ei cantonându-se prin alunecare în stufărişul confesional-politic din secolul al 14-lea, cu predilecţie spre ritul latin. Luându-se (fără a cita!) după opiniile unor avizaţi în materie, autorii din 2012-2014 (A. I. îndeosebi. p. 2, n. 10) se îndoiesc la rândul lor, dar fără vreun temei, că Biserica Argeş - I ar data de la începutul veacului al 13-lea, afirmând în schimb că actualul edificiu, Biserica Domnească /Argeş - II) ar fi de prin 1359 (p. 5, n. 48: grafitul de pe peretele N *„... marca de fapt pomenirea de şapte ani a lui Basarab, un aspect neluat - aparent - în calcul până acum”*, descoperire, din anii 2012-2014, A. I…), aşadar din anul recunoaşterii Mitropoliei Ţării Româneşti, operă a lui Nicolae Alexandru Vvd. (passim). Atrag atenţia, şi cu prilejul de faţă, celor neaveniţi în astfel de determinări cronologice, celor cu titluri căpătate pe munca altora: sub molozul provenit din demolarea Bisericii Argeş - I am găsit o monedă de la ţarul din Vidin, Sraţimir, cumnatul lui Vladislav I - Vlaicu Vvd. (cf. monografia din 1984, p. 57, Fig. 20, stratul L 17!!). **Mormântul nr. 10** (v. aici Anexa IV, cerc negru; doar ca indicaţie expresă: săpăturile din anii ’70 nu au atins şi microzona acestui spaţiu funerar, denumit obişnuit „loc de onoare”, şi rezervat doar ctitorului, v. Anexa V).

www.cimec.ro

Descoperitorul de fapt al Bisericii Argeş I (atât de deferent în opiniile sale şi mai cu seamă faţă de neînchipuita carenţă a lui Virgil Drăghiceanu, care nu a sesizat, în 1920, rosturile „substrucţiilor" pe care le găsea şi pe alocuri le şi distrugea), savantul medievist **Aurelian Sacerdoţeanu** stabilea un plan (eronat, totuşi) al vechii construcţii şi plasa (tot eronat!) M 10 în interiorul acesteia (v. Anexa III), coborând vechimea lăcaşului cu exact un secol şi identificându-l în mormânt pe însuşi Basarab I!![22]. Autorii din zilele noastre îl ridică în slăvi pe savant şi preiau cu aplomb opinia sa, devenită cheie de boltă a întregului eşafodaj interpretativ din articol, dar cu un corectiv nemaipomenit: în M 10 se afla cu totul altcineva…

Nici în 1935 şi nici astăzi nu s-a ţinut seama de construcţia propriu-zisă a sarcofagului din M 10, chiar potrivit înregistrărilor lui V. Drăghiceanu (comentate şi acceptate de P. Chihaia, cel mai avizat specialist în tematica discutată în cele de faţă).

Astfel, cum aflăm din ***Jurnalul săpăturilor,*** peste cutia sarcofagului se afla o lespede masivă, peste care *„se află un zid de bolovani, prins la colţuri de bucăţi mari de piatră tuf-calcar ce s-a întrebuinţat şi în apareiajul bisericii. Spre picioare, se află zidită o cărămidă mare de 33 x 26 x 5 cm, apoi o bucată mare dintr-o boltă* sfărâmată, *formată din cărămizi aşezate pe muchie, dar dispuse peste lespede, pe lat…"/28 1/2 x 14 x 4 cm/. fig. no. 20.* (CDA, 1923, 138, subl. N.C.). Aşadar, material de construcţie, inclusiv cărămizi romane, folosit la faţadele Bisericii Domneşti (nici urmă din acestea în molozul rezultat din demolarea Bisericii Argeş I!). Iar restul de „boltă" (după opinia autorilor - rămăşiţă din Argeş I…) nu era altceva decât un **arc de descărcare transversal** menit, împreună cu „zidul", să suporte nu atât pardoseala (cum se indică, just, în CDA, 1923, p. 40, Fig. 20: *„Secţie în pardoselile bisericii cu prilejul săpăturilor"*), ci mai ales **masiva piatră tombală menită să acopere M 10!!** (vezi aici Anexa V)[23]. Monument complet ignorat de tripleta vlaho-transilvană… **Ipoteză plauzibilă**: sarcofagul, înntregul său a fost din construcţie lucrat şi pregătit în timpul vieţii ctitorului (materialul din „zid" şi cărămizile arcului depozitat chiar în cutia sarcofagului).

Inventarul din M 10 a stârnit interes încă din momentul descoperii - vestimentaţie şi accesorii („diadema" de pe cap fiind o scufă funerară „cu burlet", Chihaia, 1974), la loc de frunte situându-se brâul cu celebra pafta de aur - **totul indicând** în plan european **moda** statornicită mult după „marea ciumă" (ivită din Orient şi „debarcată" la Marsilia către mijlocul veacului 14),

[22] Aurelian Sacerdoţeanu, *Mormântul de la Argeş şi zidirea Bisericii Domneşti,* în „BCMI", XXVIII/1936, p. 49 şi urm.; Cf. C. Grecescu, ecou favorabil în Revista Istorică Română /RIR/, V-VI/ 1935-1936, p. 530 (de unde aflăm că A. Sacerdoţeanu şi-a prezentat descoperirea la Congresul naţional de Numismatică şi Arheologie, Cernăuţi,30 IX-4 X 1935).
[23] Vezi infra, potrivit interpretărilor - Pavel Chihaia.

www.cimec.ro

respectiv anii ultimei treimi, ai lui Vladislav I-Vlaicu Vvd. (Chihaia, 1974 ş.a.). Diagrama „expertizei”-Miami, prezentată de autori la p. 7, Fig. 4 indica (**în fals, la cerere!)** curba de jos a vârstei celui depus în sarcofag, curba de sus, evidenţiată ca atare în diagramă indicând limpede anii 70-80 ai veacului 14, ai aceluiaşi Domn (Q.e.d!!). Dar nu ne oprim aici.

Inelul-martor (unicat absolut). Discreţia din *Jurnalul săpăturilor* privind descoperirile podoabelor din mormânt (nici o fotografie cu degetele defunctului purtând inele!), nu l-a împiedicat pe V. Drăghiceanu să atribuie lui „Radu Vodă”, cum credea, „*... patru inele, **două mari moştenite** /.../ şi două personale mai mici cari barau, pe degete, pe cele mari*” (CDA, 1923, p. 64 şi Fig. 62-63, 65 a, 66 Subl. N.C.). Neverosimilă destinaţia ultimelor, cu fineţea detaliilor şi părând mai degrabă inele purtate de mâinile unor femei… Altminteri cum preciza în *Jurnalul săpăturilor*, printre cei prezenţi după vizita Suveranului se afla, în 5 august 1920, şi Nicolae Iorga (CDA 1923, p. 142).Or, privirii iscoditoare a savantului istoric nu i-a scăpat amănuntul: „*Inelul se mai ţinea de deget, şi alte inele erau în mormintele vecine...”*[24]. Aşadar un singur inel şi nu patru (ceea ce, la urma urmei, nu interesează decât detaliul: se afla pe deget, în vara lui 1920 inelul principal, cel cu nr. 62 (cap de femeie schiţat pe gema antică de pe disc, inscripţii cu litere lombarde…). Voi reveni asupra acestui element de rit funerar, dar încă ceva trebuie adăugat: pe inel, în afară de un citat din Evanghelie (Luca, IV, 30), V. Drăghiceanu semnala, literele gravate sub discul cu gema antică: *AL/MA* (**„Al/exander// Ma/gister/”**, credea el, apoi corijându-se în mod penibil: **„Al/exander/ /Ma/ria/”,** considerând că este un inel de logodnă al lui Nicolae Alexandru Vvd. cu prima soţie (CDA, 1923, p. 65, respectiv /p. X/ *Adaose şi Îndreptări.*). **Litere fatidice** pentru autorii articolului, căci chiar de la acestea - *his rebus adductis* - au pornit şi falsurile evidente din nevolnicul proiect **„Genesis”.**

Într-adevăr, ni se oferă un detaliu neobservat până acum: pe inel e redată **steaua în opt colţuri a lui Melchisedec,** iar colţul de jos al stelei a servit gravorului drept litera V; astfel încât lectura celor patru litere ar semnifica nimic altceva decât o inscripţionare „devoţională”: AL/VA, respectiv **Al/exander/ Va/yuoda/** (p. 21, n. 187). Urmează pagini întregi, forţat justificative şi o concluzie pe măsură: (Subl. N.C.). Oricum este ciudată (dacă nu chiar ridicolă în toate privinţele) opinia din articol: un aşa-zis ***„Prinţ Negru”*** I valah, diferit de miticul descălecător din Făgăraş, a stat ascuns în cripta localizată sub pardoseala Bisericii Domneşti, fiind descoperit la 31 iulie 1920. Iată, altminteri, pasajul-cheie din articol (care, aproape involuntar, reia ceva din închipuirea tradiţiei de coloratură câmpulungeană, despre doi şi chiar trei voievozi întruchipaţi în acelaşi personaj real).

[24] N. Iorga,*Istoria Românilor,* Volumul III. *Ctitorii* /1937 /, Ed. Victor Spinei, Ed. Enciclopedică, Bucureşti,1993, p. 156.

„Par să se distingă figurile a doi voievozi ai Ţării Româneşti, de la mijlocul anilor 1300. Primul, Alexandru (Alexander Bassarat /sic /***), ajuns la un compromis cu Ludovic I de Anjou... i-a îndreptat la 1345 pe Olachi Romani spre papalitatea de la Avignon”***. //Adică un alt fiu, aplecat spre c al lui Basarab I, chiar cel depus în sarcofagul M 10, n. N.C. //. ***Al doilea, Nicolae Alexandru, deşi profund ortodox, s-a supus - probabil orientării pro-latine a fratelui său, posibil mai mare, până la moartea acestuia în anii 1350… În urmă rămâne istoria răposatului din Mormântul 10, în care - sub giulgiul Veneţiei şi prin inelul Avignonului”.*** Etc., etc. (p. 27-30, inclusiv, pe pagini întregi, notele. 256-275…).

Formidabilă capcană aceste patru litere şi mai cu seamă invocarea lui Melchisedec şi a stelei sale, justă în esenţă dar logic/istoriceşte situabilă, **c**ert, în alt registru interpretativ! A lipsit până la urmă o doză de perspicacitate din partea autorilor articolului. În ce fel?

Personaj vetero-testamentar de rezonanţă - apare ca rege în Salem (viitorul Ierusalim) şi preot care îl binecuvântează pe Avraam (*Facere*, 14, 18-19) şi în Ps. 109, 4 (*„Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec”*), iar în Noul Testament, Pavel Apostolul' aplică alor săi o aspră cateheză despre ***Rânduiala lui Melchisedec,*** **pe temeiul căreia şi prin harul celui Preaînalt a devenit Mare Arhiereu însuşi Iisus Hristos** (*Evr*. 4, 14, 5, 6-10, 20, mi ales 7, 1-19). Personajul biblic e cunoscut şi iconografiei creştine - la Ravenna, de pildă, în scena sacrificiului lui Abel. (San Vitale), sau la San Apollinare Nuovo (pe locul Capelei palatine a lui Teodoric), în ambele, pe acoperământul altarului, fiind redată şi steaua în opt colţuri, (v. Anexele VI/2, VII). //În treacăt fie zis, articolul ***Melchisedec***, din Dicţionarul Cabrol-Leclercq, pe 12 coloane, întrece de 3-4 ori *textul* (adică pretinsa substanţă) din articolul prezentat aici//.

Abia acum se cuvine să ne oprim la mult-discutatul inel. Lucrat din aur şi împodobit în tehnica *niello* (Anexa VI/1), cu o gemă antică pe placă (germ Schild /*şild*, franc., *chaton*): cap uman cu coroană de dafin, pe verigă, în litere lombarde, verset în latină din Luca, IV, 30: + ***JESUS AUTEM TRANSIENS PER MEDI<UM ILLORUM*** > /*„Iar El trecând prin mijlocul lor s-a dus”*/[25], în continuare, deja faimoasele litere inscripţionate sub placă, într-un mi spaţiu trapezoidal. aşadar *AL/VA.*

Numai că o astfel de execuţie de orfăurar şi, în mod deosebit, inscripţionările de pe inel, conţinutul lor, simbolul stelar atât de evident - toate

[25] Versetul din Evanghelie dezvăluie sacerdoţiul de Mare Preot al lui Iisus – o Hartă redând **Călătoria lui Iisus la locul Botezului său,** pe Valea Iordanului către Galileea (înainte de minunea de la Capernaum) în BART VII, p. 2243; Iisus Hristos **Veliki Arhierea** (după fresca de la Probota) în BART VIII, p. 2571). Capitole şi versete din Epistola lui Pavel către Evrei, în BART VIII, p. 2470 şi urm. (cu comentarii în note). Articolul **Melchisedec,** de H. Leclercq, în Cabrol-Leclercq, Dict., XI - 1, 1933, col. 230-241 (sunt înşirate zeci de manuscrise liturgice, ***MELK).***

www.cimec.ro

aceste elemente constitutive conferă piesei de aur din M 10 o cu totul altă semnificaţie: nici vorbă de *Magister, Alexander, Maria, vayuoda!!,* deci de vreo comandă a cuiva, pentru o personalitate oarecare. Realitatea ne dezvăluie adevăratul rost al acestui inel de aur şi atât de fin lucrat: **a aparţinut unei feţe bisericeşti, unui arhiereu catolic**[26]**,** iar cele patru litere redau, prin constrângere, (ca un fel de siglă, **singŭlae** ***litterae***) o tainică şi creştinească urare, adresată unui virtual posesor/purtător al inelului, de felul:

AL<iquo qui hunc/anulum/portaret> VA<le >

/„Vreounuiaa care pe acest /inel/ l-ar purta, , Sănătate!"/

sau

AL<io qui esset portare> VA<lete>

/„Altuia care ar fi să-l poarte, Cu bine să fie!"/

sau

AL<*lieno qui forte hunc/anulum/ portaret> VA<le>>*

/„Străinului ce întâmplător ar purta acest /inel/ Sănătate!"/

Cu o asemenea atribuire (**sacerdotală** prin excelenţă, purtând girul lui Melchisedec, v. Anexa VII), ne putem întreba: câtă dreptate a avut V. Drăghiceanu, considerând inelul, atribuit nu lui Vladislav I - Vlaicu, cum s-ar fi cuvenit, ci lui Radu I, drept o moştenire?**:** Deloc retorică, întrebarea, privindu-l de această dată pe Vlaicu Vodă, capătă sens real, istoric, având un posibil răspuns bazat pe fapte şi nu pe deşartele închipuiri ale celor trei autori. Să amintim, aşadar, momentul crucial din istoria Ţării Româneşti, datorat bunicului Basarab I Vvd.: un real hotar în firul cronologic al evenimentelor anterioare Domniei celui decedat în anul 1377 (şi depus, la loc de onoare în ctitoria sa, în sarcofagul pregătit din timp). Ca atare, de ce nu am reciti acel pasaj-acuzator din finalul **Cronicii Pictate,** privind dezastrul lui Carol Robert (9-12 XI 1330)? Iată-l (aflat după ulterioara interpolare - *feria secunda*:, v. Argesis, XX/2011, 331-341):

„Ibi etiam occubuerunt tres prepositi */„Au căzut colo şi trei prepoziţi":* Andreas, de Alba Regală, vicecancelar, a pierdut sigiliul regal, Mihail de Pozsega şi Nicolae de Alba Transilvană/, „***Item Andreas plebanus de Sarus*** *et* ***Frater Petrus de ordine Predicatorum****, uir* ***honestus, dire mortis poculum acceperunt, quia in cerebra capitum eorum ligneos clauos***

[26] Cf. Cabrol, Dict., I - 2,1907, col. 2174-2224, art. ***ANNEAUX*** (H. Lcclercq): dreptul de a purta inel de aur reglementat încă sub Justinian; interes prezintă secţiunea V. ***L'anneau épiscopal*** (col. 2181 şi urm., cu aproape 100 ilustraţii şi zeci de inscripţionări felurite, inclusiv în lb. greacă): o pontifucală din anul 1100 impunea purtarea inelului episcopal numai pe inelarul drept, textual: ***„Ad differentiam gradus episcopalis, ubi anulus in ignaculum integrae et plenae castitatis in dextro manu publice est portandus",*** iar un alt pontifucal impunea mai limpede: ***„hunc /anulum/ in dextera manu ejusque digito qui dicitur anularis… et non alio ferre debet"*** (col. 2183, cu bibl.).

***miserabiliter affixerunt (146). Quidam e*tiam sacerdotes qui erant capellani regis sunt occisi** /*„De asemenea, Andrei, plebanul din Sarus şi călugărul Petru, din ordinul predicatorilor, bărbat onorabil, acolo şi-au primit paharul morţii crâncene, pentru că în creierul capetelor lor au bătut mişeleşte cuie de lemn. Şi au fost ucişi şi unii preoţi car erau capelanii regelui”*/[27] (Subl. N. C.). În continuare, cu obidă (exagerând întrucâtva, amplificând proporţiile dezastrului ungar), compilatorul din timpul lui Ludovic I al Cronicii (Marcus Kalti) înşiră captura felurită obţinută de români pe câmpul de luptă, inclusiv de la prizonieri:

„***Talerunt enim Vlachi multos captiuos, tam ulneratos quam illesos, et acceperunt plurima arana uestesque pretiosas omniuun elisorum, pecuniamque in auro et in argento, on uasis pretiosis, et balitheis, et multa marsupia latorum groggorum, et equos multos cum sellis et frenis, que omnia portauerunt ez tradiuderunt ipsi Bazarad uoyauode”.***

/„*Dar Vlahii au dus mulţi prizonieri, atât răniţi cât şi neatinşi şi au pus mâna pe foarte multe arme şi haine de preţ ale tuturor celor căzuţi şi bani în aur şi argint şi vase preţioase şi brâuri de sabie şi multe pungi cu groşiţe late şi mulţi cai cu şele* (sic!, N. C.) *şi cu frâne* (sic!; *frâuri*, N. C.) *ce toate le-au luat şi le-au dus lui Basarab Voevod*”/[28].

În astfel de circumstanţe, ale legilor nemiloase în care s-au purtat şi încă se poartă războaiele lumii - e de la sine înţeles că amintitele capturi ale Domnului din Argeş au intrat în bună parte în tezaurul domnesc (în parte şi **transmisibil urmaşilor)**. Aşadar, ne putem întreba: **inelul găsit în M 10, dacă a fost moştenit de Vlaicu Vodă, provine cumva din capturile faimoasei bătălii?**

O incredibilă ipoteză s-ar ivi şi ar da un răspuns - **unul pozitiv!!!**

Într-adevăr, acelaşi Nicolae Iorga, atât de „captat” de personalitatea lui Basarab I şi convins mereu că acesta şi nimeni altul a fost înmormântat în M 10 - într-un studiu despre informaţiile vechilor cronici ungare, privitoare la români, lansa, pe neaşteptate, o afirmaţie: **acel Petru, ucis în mod barbar, probabil urma să fie episcop catolic de Argeş!,** textual: „L’expédition *de 1330 conrre Basarab, prince de Valachie /... / malheureuse campagne qui se poursuit jusque sous la ville d’Argeş. /…/* ***Pierre, le dominicaiu qui succombe dans la lutte,*** était ***peoblablement* déstiné *comme futur*** évêque ***d’Argeş”.*** În alt loc şi în alt context, se menţionează un al doharlea nume: „*/le narateur/ a vu que Charles/ Robert avait mené en Valachie, lors de l’expédition de 1330, un*

[27] **Cronica Pictată de la Viena**, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, vol. XI, Bucureşti, 1937, p. 235.
[28] *Ibidem*.

Dominicaun. <Et il a cédé au frêre Jean un cheval..>", probabil un ajutor al lui Petru, scăpat însă cu viaţă[29]. (Subl. N. C.).

Aşadar, revenind, ar fi fost posibil ca dominicanul ucis atât de barbar în toamna memorabilului an (dând crezare Cronicii Pictate), acest Petru, să fi fost numit episcop (nu de papa Ioan XXII, de la Avignon, de unde ar proveni şi inelul nostru, cum cred autorii articolului, v. supra), neapărat de către un arhiepiscop din regat (Arhivele din Esztergom şi altele, neştiute, pot aduce, eventual, lumina necesară). Dezastrul oştii regale din 1330 a fost urmarea încălcării de către Carol Robert a înţelegerilor cu Basarab; dibuit de români aspra rosturilor sale, nefericitul Petru a suferit îngrozitorul supliciu, inelul său intrând în avuţi învingătorului…

Interpretării de mai sus i s-ar opune alternativa (mai greu de argumentat): moştenire, desigur, dar nu de la bunicul din 1330, ci chiar de la tatăl voievodului, Nicolae Alexandru Vvd., des întâlnit cu un ierarh transilvan, trimis în solie de pace de către Ludovic I: Dumitru de Oradea - neuitând, eventual, anturajul Doamnei Clara, atât de lăudată de papalitate; în fapt, **prin franciscani,** a luat fiinţă atunci chiar episcopatul catolic din Argeş (1360)[30]. Inel dăruit voivodului de către sifraganul Bisericii transilvane, aşteptat în Ţara Românească (v. actul lui Vlaicu, 25 XI 1369…)? Ar fi renunţat titularii la acest simbol al demnităţii sacerdorale? Greu de admis.

Altminteri, ca o primă concluzie: ritualul funerar, Domnesc, ilustrat, atât de divers prin M 10, locul de veci al lui Vladislav I - Vlaicu, ne obligă să discernem un fapt de reală semnificaţie istorică: căpăta contur un f**inal de epocă** - a cochetăriei în plan politic cu catolicismul, prin aderarea Marelui Voievod şi Domn la **„opoziţia ortodoxă"** din Bizanţ[31]. Nu întâmplător, ca act volitiv şi totodată ca mesaj, inelul episcopal din degetul defunctului principe român trecea, şi acesta, ***dincolo, in aeternis…***

A doua concluzie e de altă natură: M 10 ar fi rămas neştiut, „ascuns", „sigilat" sub pardoseala Argeş II, cum scriu autorii (îndeosebi p. 5), dar tocmai masiva piatră tombală, menită să acopere sarcofagul a rămas veacuri în şir expusă vederii? Ba chiar lângă ea se oficia şi pomenirea ctitorului. Acest monument funerar, cu totul remarcabil, a fost ignorat de autorii articolului, deşi a devenit un excepţional martor, cum stabilim mai jos.

Pavel Chihaia a stăruit asupra acestui exemplar-unicat, **un paralelipiped cu latura V neprelucrată,** (Anexa V/1), de unde şi neaşteptata

---

[29] N. Iorga, „***Les plus anciennes Chroniques hongroises et le passé des Roumanis"***, A. R.. *Bulletin de la Section historique*, Tome X, Mem. 1, 1923, p. 8, resp. p. 12 (opinie semnalată de G. Popa-Lisseanu, *op. cit., Introducere, p. XLVII)...* /1934 /, ed. Radu Constantinescu,, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 173 (şi precizarea editorului, R. C., p. 177, n. 10).
[30] *Ibidem.*
[31] Cf. BC MI, 3/1971, p. 14-23; Argesis, XI /2002, p. 137-146.

www.cimec.ro

dar verosimila afirmaţie: din raţiuni de cult, piatra nu acoperea sarcofagul, ea fiind lipită cu latura neprelucrată de stâlpul SE, apropiat[32]. De asemenea, ni se atrage atenţia asupra somptuosului decor (inspirat din Apocalipsa 22): pomul vieţii şi simbolul solar, pe faţa superioară, roadele pomului vieţii, pe laturi, o cruce pe latura E şi, tot potrivit Apocalipsei, steaua lui David (scrijelată ulterior pe latura neprelucrată)[33].

Ceva, însă, a rămas neelucidat: pe aceeaşi faţă superioară a pietrei, încadrând pe două şiruri tulpina pomului vieţii, **se afla o inscripţie cu litere în relief, ulterior răzuită!!!** Inscripţia reda poate un text religios (în care caz s-ar fi păstrat şi astăzi), dar, mai degrabă, prelua inscripţionarea din Tabloul votiv privindu-l pe ctitor, Vladislav I-Vlaicu, cu date la zi privind încetarea sa din viaţă. Martelarea de pe piatră, căci aşa ceva s-a întâmplat, ţine de vremea când **Vlaicu Vodă-Ctitorul** a fost disloc din Biserica Domnească, **înlocuit cu miticul Radu Negru.** Numai astfel se explică pictarea unei noi scene *Deisis* (cu Fecioara şi Sf. Ioan Botezătorul, fără figura ctitorului, prosternat…, cf. Tafrali, Mon., 1931, II, Fig. 340), „decapitarea”, ctitorului Vlaicu, redat, cu armură, pe stâlpul NE din naos, acoperit mai târziu de un alt strat de pictură (ibidem, Fig. 225; v. şi Argesis, XVIII, 2009, Fig. 9-11) - toate acestea, ca „operaţie”, situându-se probabil în a doua parte a sec. 18, ca să pomenim şi „opera” zugravului din 1827, care nu mai avea nevoie să redea şi inscripţionările, încurajând astfel suita de „identificări” ale personajele din Tabloul votiv, persistente şi în vremea noastră…

Am adus, prin cele de mai sus destule argumente despre precaritatea întregului eşafodaj interpretativ al articolului (peste care pluteşte vizibil vălul cumanic şi nostalgica - *„tulburea vară a anului 2012”*, p. 35, n. 317), un demers pompos înfăţişat prin titlul ales - sub un şi mai pompos generic, intitulat chiar „Genesis”…Aş folosi aprecierea lui N. Iorga (poate ultima din timpul vieţii, căci a apărut postum, în BCMI/1940)despre lucrarea unui tânăr arhitect, care prezenta monumentele din Curtea de Argeş (autor citată în articol, p. 31, n. 288.): *„să lase scrierea istoriei pe seama altora”*. În materie de percepţie, ofer spre exemplificare cele înfăţişate cu privire la Biserica Argel I, pe de o parte în Anexa VIII/1 (evidentă lipsă de probitate!), în comparaţie cu opinia avizată a Acad. Virgil Vătăşianu din Anexa VIII/2[34]:

Mai potrivită, în a caracteriza de pe alte poziţii demersul care ne-a reţinut atâta vreme atenţia, se dovedeşte aprecierea distinsului Acad, **Ioan**

---

[32] Pe larg, la Chihai - 1076, p. 210-214 (cu bibl. rep., inclusiv citatele din Apocalipsa 22).
[33] *Ibidem.*
[34] De comparat, ca exemple de receptare/acceptare: Grigore Ionesco ***Histoire de l'Architecture en Roumanie.*** De la préhistoire à nos jours, EA,1972, p. 113, Fig. 72 / cu pretenţia expresă că e schiţă a autorului – vezi aici Anexa VIII/1, în realitate, o reproducere parţială după CDA-1923!); Virgil Vătăşianu, ***Studii de artă veche românească,*** EA,1987, p. 1 şi urm. /arhitectura până în anul 1241/, resp. p. 13, Fig. 1 – vezi aici Anexa VIII/2.

www.cimec.ro

Aurel Pop, Rector aş Universităţii „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca[35]: ***„Cercetarea istorică nu se bazează numai pe pasiune, ci, în primul rând, pe meserie, pe specialitate, pe o metodologie dobândită cu greu şi care, singură, poate conduce la reconstituirea veridică a trecutului. Altminteri, totul devine poveste frumoasă, eseu atractiv, scenariu de film ori discurs politic, iar acestea toate nu au nicio tangenţă cu meseria de istoric…*** ***”***[36].

//Precizare: La cererea d, Alex. Simon, o întâlnire cu subsemnatul a avut loc în cabinetul din Casa Academiei, Bucureşti (toamna anului 2011), d-sa interesându-se de eventuale oseminte umane, prelevate din Biserica Domnească în decursul cercetărilor din anii ’69-70 şi declarând că un institut academic, specializat, există la Cluj-Napoca (nimic însă despre ADN!).

Am răspuns negativ, evident, dar, la rându-mi, i-am propus d-lui Simon să preia un lot restrâns de oseminte, provenind din Cimitirul 3 de la Coconi (cercetări din anii ’60), lot rămas fără o expertizare antropologică. Aşa încât, un dosar /documentar a fost întocmit de subsemnatul şi un Proces-verbal a fost semnat de d. Alex. Simon şi de subsemnatul (**22 XI 2011)**, cu menţionarea expresă: **„spre expertiză antropologică”.**

Coletul, prin amabilitatea d-nei Roxana Dobrescu, de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei, a luat drumul Clujului.

După cei câţiva ani trecuţi - nici un semnal transmis dincoace de Carpaţi… „Onestitate” e un cuvânt folosit în articol; cititorul să judece singur cele petrecute în Biserica Domnească după toamna anului 2011, întrebându-se: **cu aprobarea căror autorităţi?**

[35] Un Rector al ilustrei Universităţi a fost şi **Acad. Ştefan Pascu** (1914, 14 XI, Apahida; d. 2004)), căruia, *In memoriam*, îi dedică autorii din 2014 însăilarea de care ne-am ocupat. Am avut onoarea să scriu alături de reputatul medievist – mai mult, mi-a fost conducător de Doctorat (UBB-Cluj-Napoca, iunie 1970, cu Teza ***Coconi)***, iar în anul 1985, la Sesiunea naţională de Arheologie,Târgovişte, Profesorului Şt. Pascu a primit din parte-mi volumul proaspăt apărut, ***Cutea de Argeş***,1984. **Pro memoria…**

[36] Ioan Aurel Pop, *„Numele nu garantează etnia nimănui”,* Histria, XV-157/ Febr. 2015, p. 26.

www.cimec.ro

A N E X A I

<u>Memorabil eveniment:</u> *participanţi la Congresul din Bucureşti, vârfuri ale Bizantinologiei mondiale vizitând Biserica Domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeş (6). Atenţi la explicaţiile şi ghidajul semnatarului de faţă, sau examinând pictura lăcaşului (1-5, 12), semnând în Cartea de onoare (7 A. Pertusi, ales Secretar g-l, iar pe măsuţă - carnetul cu nepreţuitele autografe, în frunte cu Paul Lemerle /9-11, 13/).*

//Notă. Cifrele alăturate indică nr. respectiv din Listele participanţilor, cf. <u>Programme</u>//.

1

2

3

4

5

XIVe CONGRÈS INTERNATIONAL
DES ÉTUDES BYZANTINES
Bucarest, 6—12 septembre 1971

XIVe CONGRÈS INTERNATIONAL DES ÉTUDES BYZANTINES BUCAREST '71

6

Vizitele participanţilor la lucrările celui de-al XIV-lea Congres internaţional de studii bizantine

Joi, participanţii la lucrările celui de-al XIV-lea Congres internaţional de studii bizantine au vizitat Curtea de Argeş şi Tîrgovişte.

Vizita, efectuată în legătură cu una din temele înscrise pe agenda reuniunii, şi anume „Bizanţul şi România", a oferit oaspeţilor posibilitatea de a cunoaşte cîteva monumente, printre care Biserica domnească din Curtea de Argeş, Palatul domnesc şi Biserica domnească din Tîrgovişte, care reprezintă o sinteză originală între tradiţia autohtonă şi influenţa bizantină în ţara noastră.

Bizantinologi români au vorbit oaspeţilor despre evenimentele istorice petrecute în aceste locuri, precum şi despre valoarea deosebită a monumentelor vizitate.

(Agerpres)

7

Paul Lemerle <275>
D. A. Zakythinos <523>
V. Lazarev <271>
<494>
<45>
<245>
<404>
<372>
Ihor Ševčenko <456>
<295>

8

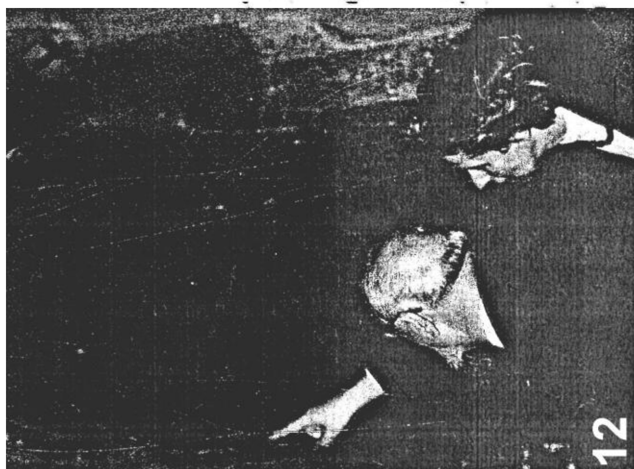
Grig. Cassimatis Athènes <82>
Giuseppe Schirò - Roma <417>
Martha Verhulst - Louvain <497>
George C. Miles
Papachryssanthou Paris <361>
S. Allen Washington <11>
N. Oikonomidès <352>
Charanis <86>
Frances R. Walton - Athens <571>
Washington. D.C. <60>
Walter Emil Kaegi University of Chicago <236>

9

<64>
<502> Valkov
<356> G. Ostrogorsky
<464>
<506> L. Vranoussi

10

11

13

A N E X A II

Document insolit: scrisoare din 11 VII 1981, a unui descendent al Angevinilor napolitani prin care revendică **M 10** din Biserica Domnească *(<u>facsimil;</u> originalul în custodia N.C.).*

Le 11 Juillet 1981

PRINCE NICOLAS LOUIS D'ANJOU
5, Rue Antonia Augusta - 06 NICE
France

Académie des Sciences
Section Histoire
Bucarest

1

Monsieur,

C'est l'attaché culturel de l'Ambassade de Roumanie en France qui m'a conseillé de vous écrire pour les recherches historiques qui m'intéressent. Il m'a cité le nom d'un historien, Monsieur Doicovici, habitant à Cluj, mais il n'avait pas son adresse.

Mes recherches historiques sont nécessitées par un livre que j'écris sur la Maison Capétienne d'Anjou, qui est la mienne.

Un de mes ancêtres directs, le Prince Louis d'Anjou, Duc de Durazzo (1351-1415) avait épousé la princesse Hélène de Bessarabe, fille de Rodolphe le Noir ou Rado Negro, voïvode de Valachie.

La tombe du Prince Louis a été découverte par vos archéologues en 1920 en l'Eglise des Princes à Curtea de Arges où sont enterrés les voïvodes valaques de plusieurs générations.

Je désirerais recevoir :

1°/ tous renseignements sur la découverte de cette tombe qui a très certainement été commentée par les historiens roumains.

2°/ les renseignements que vous possédez sur le Prince Louis et sur son épouse.

3°/ si possible, des photocopies (actes de mariage, décès...) du Prince Louis et de son épouse qui ont dû être établis par les autorités ecclésiastiques et sont conservés dans les archives,

www.cimec.ro

4°/ Des reproductions photocopiques des effigies des époux, dont il doit exister des gravures.

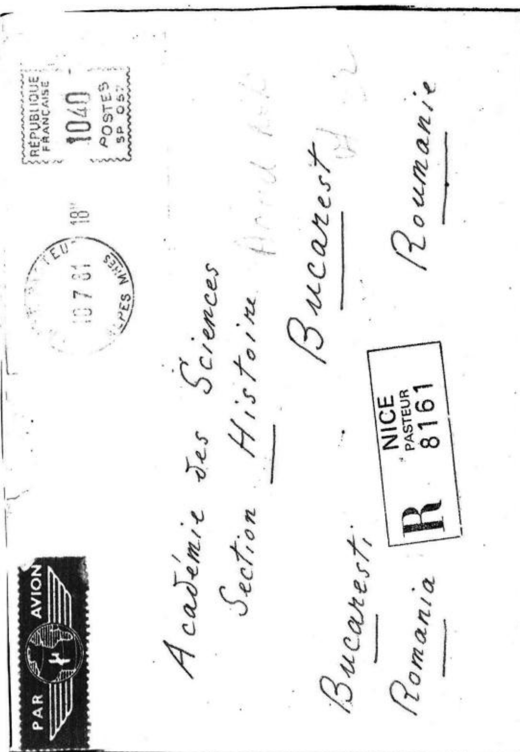
Bien entendu, je suis tout prêt à assumer les frais de mes demandes.

Monsieur l'attaché culturel d'ambassade, qui m'a très aimablement reçu, m'assure que je puis compter sur une réponse de l'Académie des Sciences.

Je vous en remercie par avance très vivement et vous prie d'agréer, Monsieur, l'expression de ma haute considération.

Pr. N. L. d'Anjou

2

A N E X A III

Ipoteza lui A. Sacerdoţeanu din BCMI/1935 - „actualizată” în 2014 cu probe inventate…

pe inel şi a unui Vladislav [1]. E drept că nu avem inscripţii nici pentru alte morminte posterioare, atribuite lui Dan sau altora — dacă identificarea şi cronologia lor sânt de admis —, dar acelea toate au fost profanate, şi se poate explica astfel lipsa inscripţiei. Pe câtă vreme când e vorba de Radu, căruia i se atribuie atâtea, nu putem crede că nu va fi avut inscripţie, după ce moda aceasta se împământenise bine, mai ales că mormântul lui a rămas perfect intact. După părerea noastră, credem că acest lucru este însuşi un argument hotărîtor pentru a afirma că mormântul nu e al lui Radu. Adăugăm însă şi altceva. Toate celelalte morminte au fost săpate în substracţii sau alături de ele [2], armonic faţă de *actuala* biserică, şi numai acesta, neprofanat, este între cei doi stâlpi sudici de susţinere a bolţii — însă exact lângă substrucţie şi lângă aceia ce am numit absida vechii biserici — în afară de armonia bisericii actuale, în care marele ctitor ar fi trebuit să fie lângă zid, în partea scaunelor arhiereşti sau voevodale [3]. În cazul când ar fi fost al lui Radu, un cât de mic interes de simetrie ar fi trebuit să-l pună pe un plan egal cu mormintele 8 şi 9 [4]. Toate aceste consideraţii ne duc la conclusia că nu ne putem afla în faţa mormântului lui Radu Voevod, care trebuie căutat în altă parte.

[1] Fi-va el Vladislav, fiul lui Radu, după monete şi coregentul lui? Cf. C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, în *Curtea Domnească*, p. 130. Este acesta un frate mai mare al lui Dan şi Mircea, mort înaintea părintelui său, sau monezile sânt ale lui Vladislav, care a luat de tovarăşi în Domnie pe fratele său Radu?

[2] V. schiţa pentru mormintele 1, 6, 7, 8 şi 9; cf. şi lămuririle date, Drăghiceanu, *Curtea Domnească*, pp. 43-44.

[3] Trebuie să mai ţinem sama de încă un lucru, care exclude cu totul posibilitatea înmormântării lui Radu în sarcofagul găsit. Dacă Vladislav, mort înaintea lui Radu, a fost îngropat în mormântul nr. 8, aceasta înseamnă că la acea dată era ocupat locul din dreapta. Dar un ctitor ca el nu putea fi pus într'o parte de importanţă secundară spre a se reserva locul principal unui urmaş, ci mai degrabă Vlaicu n'a putut să fie îngropat acolo fiindcă toată lumea ştia că era acuma un mormânt. Anterioritatea acestui mormânt nr. 10 nu poate nicicum să fie pusă la îndoială.

[4] Căci există simetrie: 1 cu 6, 2 cu 5, 3 cu 4, 7 cu 11; 13 cu 14 sunt probabil mai noi; 14 e mai vechiu decât 13? Rămân asimetrice 10 şi 12. Această simetrie credem că poate servi şi cronologiei, care ar începe cu locurile importante: 8, 9, 11, 7, 12, 3, 4, 1, 6, 2, 5.

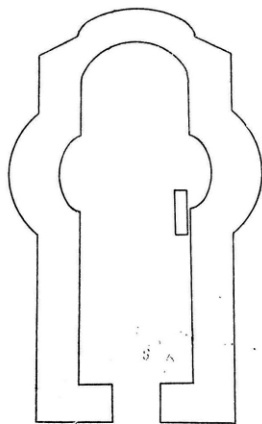

Fig. 4. — Planul probabil al vechii biserici şi posiţia mormântului voevodal.

Se pune atunci întrebarea: al cui ar putea fi? Având în vedere că sântem în faţa unui mormânt neprofanat, că este paralel cu substrucţia sudică şi pus în sarcofag, că a fost zidit de-asupra cu acelaşi material vechiu, că s'a aflat supt cea mai joasă pardoseală şi la adâncimea cea mai mare şi că n'a avut inscripţie, credem că e mormântul unui antecesor al lui Basarab. Mormântul acesta, nearmonic situat în clădirea pe care o avem azi, era de sigur la locul potrivit în biserica mai veche de a cării existenţă ne-am ocupat mai sus şi peste care a fost zidită cea de azi, cum am mai spus. Urmează că îngroparea s'a făcut după terminarea acelei biserici anterioare [1].

Pe nasturii hainei mortului se găseşte scutul unguresc, probabil angevin, care nu ştim când a fost adoptat şi a devenit basarabesc [2]. În tot casul nu se poate vorbi de el decât după 1308. Trebue să presupunem că Voevodul de la Argeş n'a putut avea relaţii cu suveranul său cel nou mai înainte de a le avea vecinul voevod ardelean, care era atunci Ladislau Apor. Dar acesta ştim că se supune regelui abia la 1310 [3]. Odată cu el, cel mai devreme, trebuie să credem că vor fi intervenit oarecare legături ale Românilor cu Argevinii. Aceste legături presupunând şi anumite influenţe personale de blason, înseamnă că abia după această dată au putut ele să fie primite şi în Ţara-Românească [4]. În consecinţă mormântul este al cuiva, voevod sau personagiu de samă, mort în acest an 1310 sau posterior lui, la o vrâstă puţin înaintată [5].

[1] Osămintele din cutia dintre mormântul 10 şi stâlpul S E, nu vor fi fost adunate din alte morminte în vremea săpării temeliilor noii biserici? Cenotaful de la 5, nu va fi al lui Dan, mort aiurea, după câte ştim?

[2] S'a precisat că stema Basarabilor era deosebită de a Ţerii-Româneşti, având comun numai acvila; cf. Moisil, *o. c.*, p. 129.

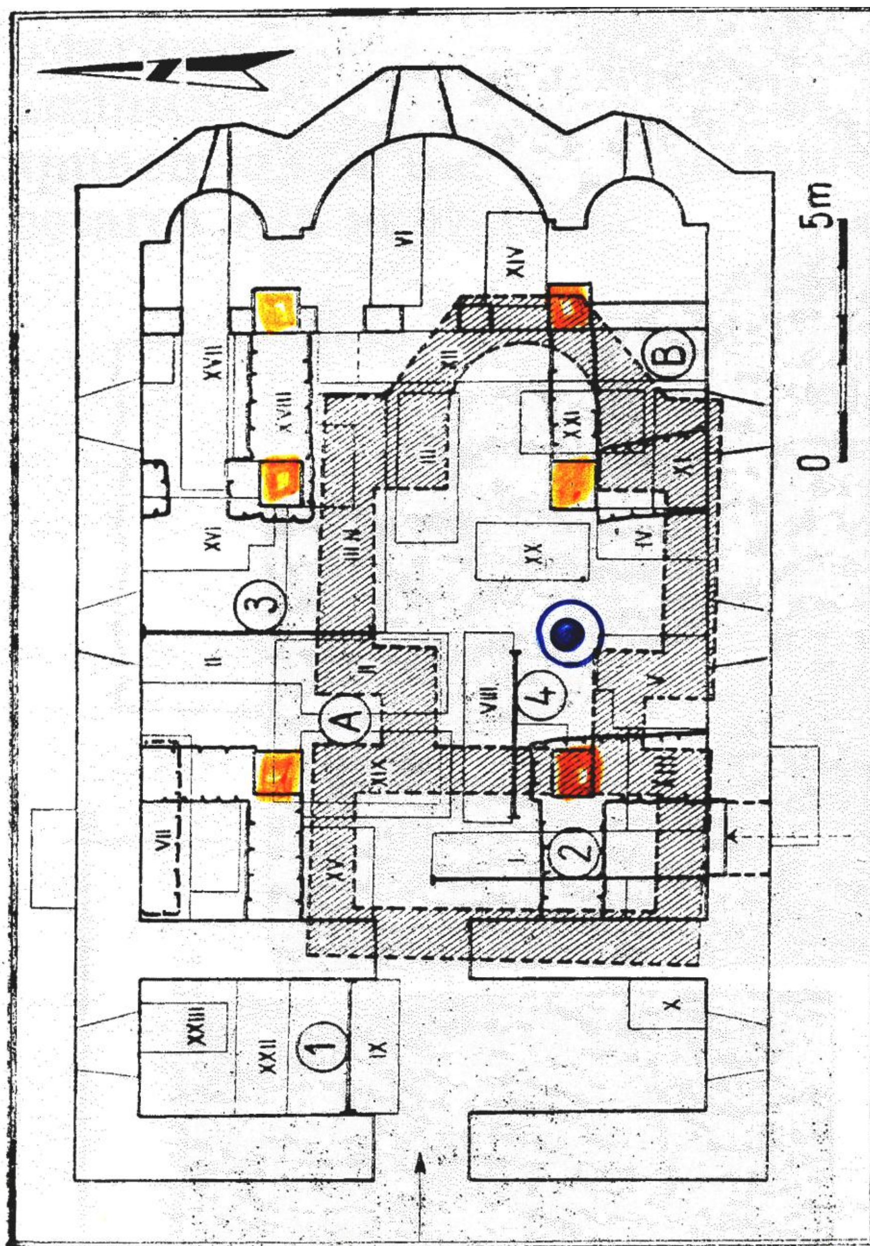
[3] V. A. Sacerdoţeanu, *Andreanum şi alte acte*, Şcoala Superioară de arhivistică şi paleografie, *Cursul de diplomatică*, V, Braşov, 1935, p. 44.

[4] Scrierea lombardă e mai uşor explicabilă la această dată pe inelele mortului decât mai târziu.

[5] Luccari, *Annali di Rausa*, p. 49, adaugă: „Negro Voevoda, di natione Ungaro, padre di Vlaico, nel 1310 s'era impadronito di quella parte di Valachia", unde era şi Câmpulung, şi care „morendo fu sepelito in Argis". (Utilisează el pentru această vreme şi însemnări întâmplătoare ale stră-

A N E X A IV

Nici o săpătură din anii '69-'70 nu au atins şi ***microzona M 10.***

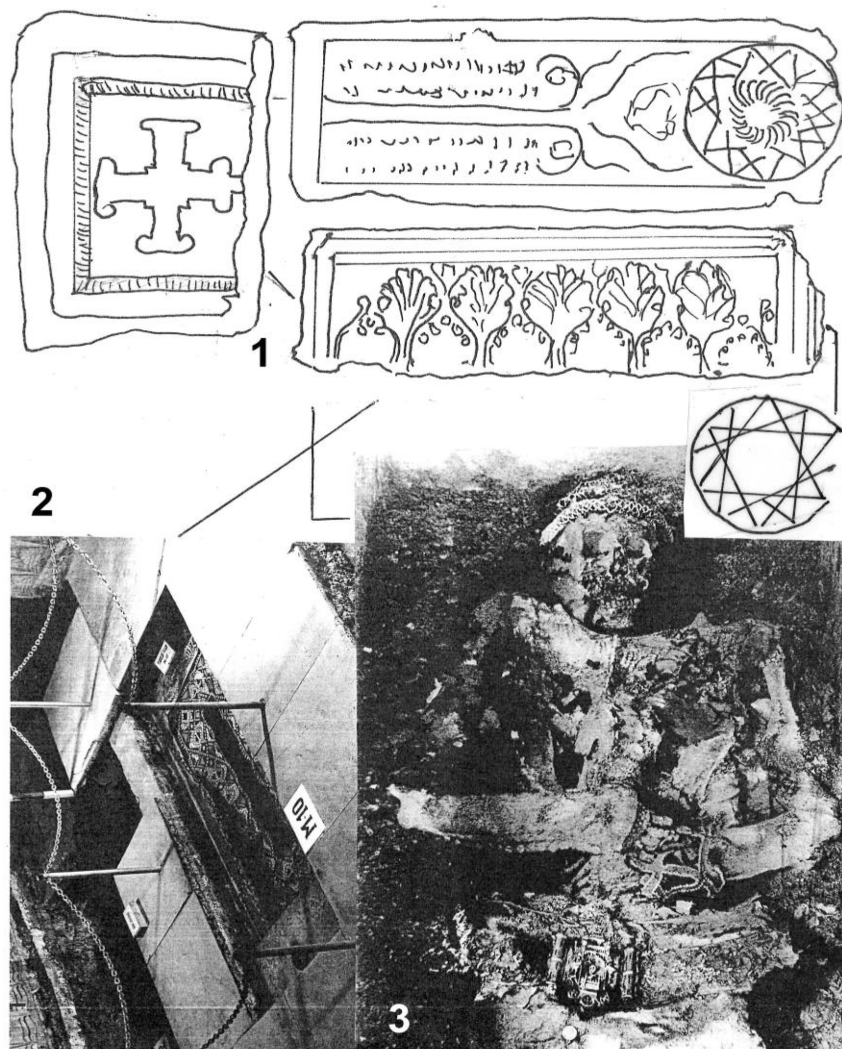

DATARE
FAZE ŞI NIVELURI
LOCUIRE
STRAT / L
CONSTRUCTII
SECOLUL XIV
1394
c. 1369
1365
1359
1352
c. 1340
1330
1310
SECOLUL XIII
1285
c. 1270
1247
1241
1234
1210
c. 1200
SEC. XII
B
NOUA CURTE
A
VECHEA CURTE
4
3
2
1
BISERICA DOMNEASCA
INCINTA ①
ADAOSURI IN ZONA NORD-VEST
INCINTA Ⓐ
ARGEŞ-II
BISERICA ARGEŞ-I

Fazeologia aşezământului.

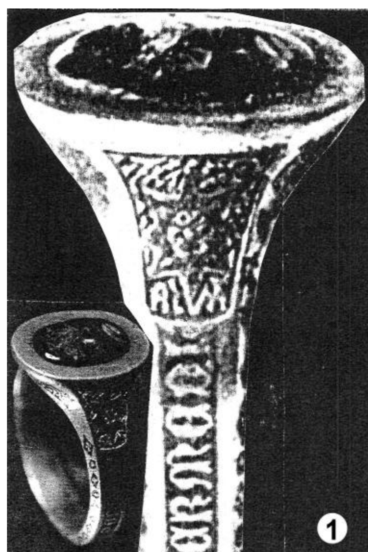
A N E X A V

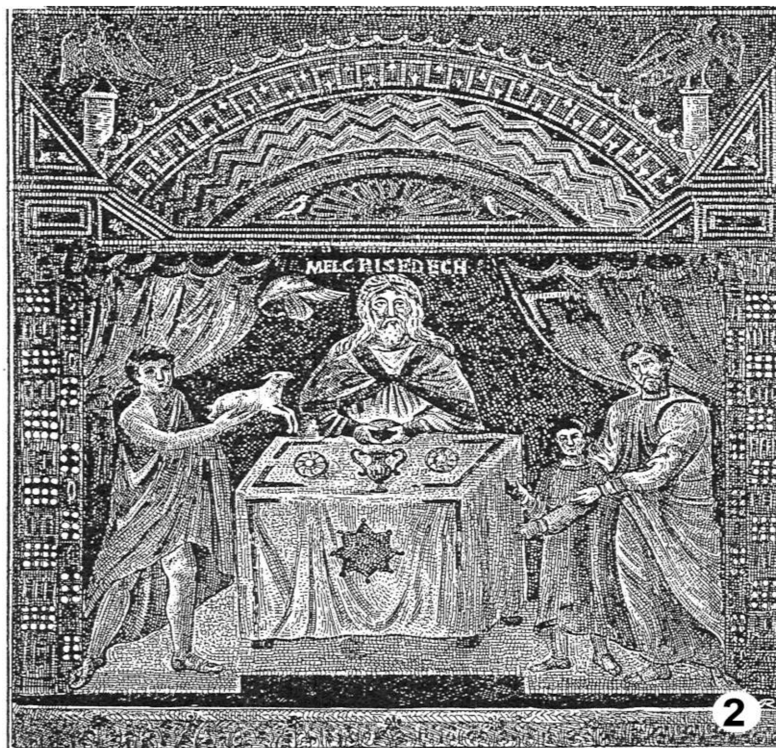
Mormântul lui Vladislav I - Vlaicu Vvd. */1364 - c. 1377 / din Biserica Domnească Sf. Nicolae, ctitoria sa (c. 1365-1369)*: masiva ***Piatră funerară*** *(1, desen ap. P. Chihaia; pe faţa superioară, urmele celor patru rânduri cu inscripţie, martelate!!; decoraţia conform Apocalipsa, 22); starea din anul 1969, alăturat ar fi trebuit dă fie mormântul soţiei,* ***Kera Ana****; (2) /fot B.C./; la data descoperirii, 31 iulie 1920 de către V. Drăghiceanu / în absenţa unui antropolog de talia lui Fr. Rainer… (3).*

A N E X A VI

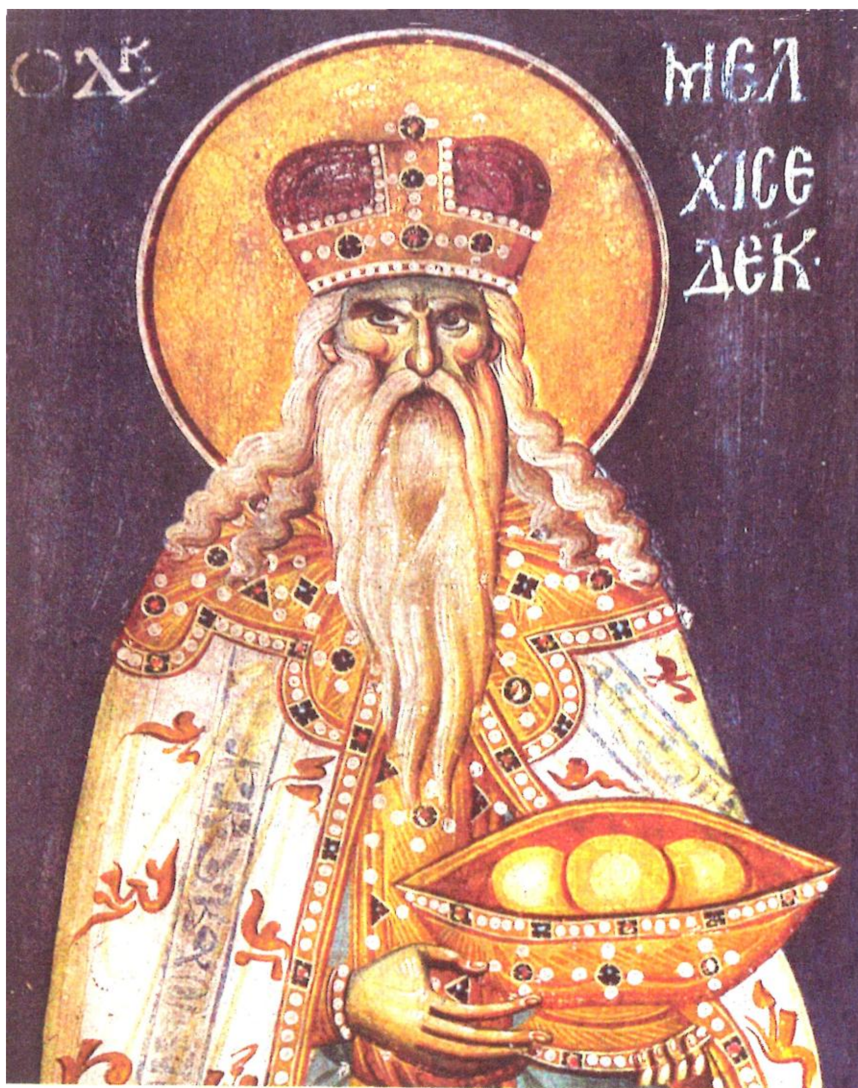
Relicvă (1) din inventarul - 1920 aflat în ***M 10:*** *inel de aur, cu inscripţionări, atribuit ad libitum că ar aparţine voievodului Radu I (sau chiar lui Basarab I, dar mai ales lui Vladislav I - Vlaicu, iar de către autorii articolului din 2014 unui pretins „Alexander vayuoda", mort înainte de 1350 şi depus în Biserica Argeş I - în realitate,* ***ca ipoteză plauzibilă,*** *fiind vorba de un* **inel episcopal catolic** *(1, ap. Historia, II, 2015, p. 17, 20). Alăturat (2): Ravenna,* ***San Apollinare-Nuovo****, mozaic scena sacrificiului oficiat de Melchisedec prin frângerea pâinii /fractio panis/, Abel oferind mielul, iar c istenţi - Avraam cu fiul Isaac, de reţinut: prezenţa stelei în opt colţuri pe raperia altarului. (Ap. Cabrol-Leclercq], Dict., XI-1, 1933, Fig. 7000 /H. L./).*

A N E X A VII

„Ar<hiereul > Melhisedek” *(sec. XVI, Athos, ap. BART VIII).*

Melchisedec, frescă, Panselinos

A N E X A VIII

Receptare diferită cu privire la **Biserica Argeş I** (supra, n. **34**).

L'ensemble le plus intéressant, le plus en mesure de nous donner quelques éclaircissements sur l'art de bâtir des Roumains à cette époque est l'ancienne résidence des voïévodes qui régnaient à l'est de l'Olt, résidence située à
Fig. 72 Curtea de Argeş et dont les restes ont été mis au jour dès 1912 par les fouilles archéologiques.

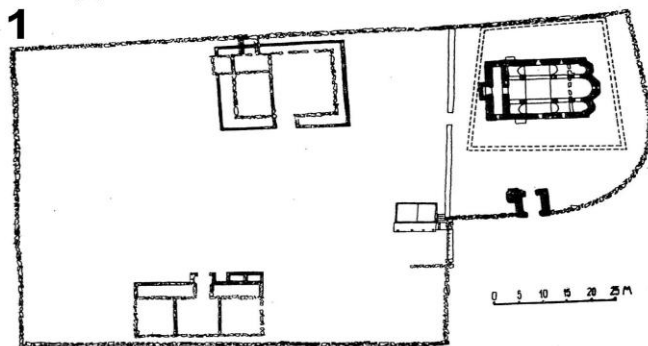

Fig. 72. — Plan de l'ancienne résidence voïévodale de Curtea de Argeş.

Elevés au milieu d'un plateau qui domine la rive gauche de l'Argeş au centre de l'actuelle ville, et entourés d'épaisses murailles dont une bonne partie existe encore, les bâtiments qui constituaient cet ancien siège du pouvoir princier ont disparu jusqu'à ras du sol. Le quadrilatère des murs qui entouraient la « cour » était de dimensions modestes : 79 m sur 103 m. Pour y entrer, on passait sous une porte, certainement fortifiée, placée sur le côté est. Il y avait dans la cour deux corps de logis : l'un situé sur le côté nord, l'autre, plus au fond, adossé au mur d'enceinte du midi.

Il faut rattacher à la demeure des voïévodes d'Argeş la petite église, construite vraisemblablement à la même époque, dont les fondations presque intactes ont été retrouvées en dehors des murs de l'enceinte, sous le dallage de l'église princière de Saint-Nicolas, du XIVe siècle, dont il sera question plus loin. A une date et dans des circonstances inconnues, cette petite église a été ruinée et abandonnée, de même que les maisons voisines. Vers 1350, lorsque la ville d'Argeş est redevenue la résidence des princes de Valachie, la vieille « cour » des voïévodes a été entièrement refaite.

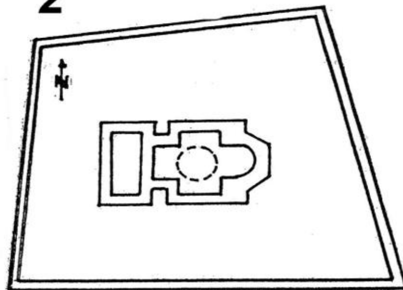

Fig. 1. Curtea de Argeş. Planul capelei de la reşedinţa domnească şi al incintei

III Anghelos (1195—1203), s-a propus datarea clădirii la începutul veacului al XIII-lea, iar distrugerea ei va trebui pusă în legătură cu campania condusă, în 1330, de Carol Robert împotriva lui Basarab voievod.

A N E X A IX

*Astăzi i se permite şi chiar e încurajat un fenomen: ca mass-media să fie părtaşă la „rescrierea” **Istoriei…** (mai cu seamă prin infestarea Internet-ului).*

http://www.gazetadecluj.ro/stiri-cluj/geneza-statului-roman-dezvaluita-de-istoricii-clujeni/

1

statului roman, dezvaluita de istoricii clujeni

28 Iun 2012, 18:36
53 vizualizari

Mormantul care se considera a fi domnitorului Vlaicu Voda, ingropat la Curtea de Argeş, a fost dezgropat saptamana trecuta de istoricii clujeni. Aceştia vor urmari ADN-ul fostului voievod şi il vor compara cu alţi conducatori din dinastia Basarab. Cercetarile vor fi conduse de biroul ADN din Cluj-Napoca, insa vor fi verificate şi la alte laboratoare importante din Europa.

Probele care scriu istoria

“In cadrul acestui proiect trebuie sa deschidem mai multe morminte, in primul rand cele voievodale. Cel mai important era mormantul atribuit lui Vlaicu Voda care a domnit intre 1474-1477. Mormantul a fost descoperit in anii 1920 de cercetatorii, publicat in 1983. S- au mai facut sapaturi importante intre 1967-1973 sapaturi arheologice de la domnul Nicolae Constantinescu. Cu aceasta ocazie s-a facut o restaurare, iar mormantul lui Vlaicu Voda a fost acoperit timp de 50 de ani cu sticla şi se putea vizita. Din 1973 a fost acoperit cu piatra. Am dat pietrele la o parte şi impreuna cu doamna Beatrice Kelemen de la Cluj-Napoca, arheolog, am prelevat nişte probe pentru analiza ADN. Am pus la loc piatra funerara şi operaţiunea s-a incheiat cu succes. Daca e alt domnitor nu e nicio problema. Proiectul este legat de ADN-ul Basarabilor. Cel mai probabil ar fi Vlaicu Voda. Exista parerea ca ar putea fi succesorul lui Radu I. Oricum tot un Basarab. Pe de alta parte probele ADN nu o sa ne spuna daca este Vlaicu Voda sau Radu I. Ne trebuiesc mult mai multe probe şi din alte morminte voievodale. Avem intenţia sa mergem şi la Cozia şi la Armata şi la Dealul.

Sa vedem dinastiile şi inrudirile. Aşa ceva s-ar putea sa aflam. In cadrul proiectului o sa fie analizate şi alte necropole mai mult sau mai puţin contemporane. Probe din metropola care aparţin pecenegilor şi cumanilor. Basarab inseamna in limba cumana tatal dominator. Tatal lui Basarab il cheama pe Thocomerius, dar care are foarte probabil o origine cumana pentru ca in limba cumana s-ar traduce “fier tare.”

Asta este prima piatra la o casa pe care am pus-o noi ieri. Ar releva o inrudire la una dintre mormintele cumanilor, o proba ar fi pentru ştiinţa pentru ca exista adversarii teoriei care spun ca este cumana.

De data asta daca analiza ar da o inrudire a mormantului de la Curtea de Argeş cu unele din mormintele din Muntenia. Sunt inmormantate in Tumuli. Cu cranul de cal, cu picioarele calului, cu ce aveau pe langa ei. Daca dau o relaţie intre aceste doua morminte am avea o proba ca dinastia are o origine cumana. Mai e mult pana departe.

Au un scut fasciat, din sec XIV, ori noi ştiam deja ca voievozii au fost vasalii lui Carol I Robert de Anjou(n.r.1288-1342). Soţia lui Basarab I a fost o doamna din Ungaria, mama lui Vlaicu Voda este de asemenea din Ungaria. Nu ne surprinde ca avem piese de factura angevina. Relaţia cu regalitatea maghiara. Se intampla exact ce se intampla in toata Europa, in Europa Medievala. Exista un suveran, in persoana lui Carol sau Ludovic de Anjou care are mai mulţi vasali. Unul a fost Basarab, apoi Nicolae.

Exista şi in titulatura regiior maghiari cu ungro-vlahia dupa cum Moldova a oscilat in relaţii mai apropiate de Polonia. Regele Poloniei era suveranul domnilor Moldovei.

Noi eram vasali. Sunt obligaţii de ambele parţi intr-o astfel de relaţie. Suveranul trebuie sa il ajute pe vasalul sau, la randul sau vasalul trebuie sa il asculte cu oaste şi cu tot ceea ce trebuie. Aşa este societatea medievala organizata. Ca un fel de NATO. Aici in teorie, toate ţarile sunt egale. In realitate avem SUA şi aliaţii. Daca NATO ne cere trebuie sa mergem in Siria, iar Romania are obligaţia sa trimita sa spunem un vas de razboi şi 200 de soldaţi. Este forţata comparaţia pentru ca in teorie toate statele sunt egale, dar au obligaţii precizate”, a declarat Adrian Ioniţa, cercetator CS1 in cadrul Institutului de Istorie Vasile Parvan.

CURTEA DE ARGEŞ PAST & PRESENT: INTERNATIONAL SCIENTIFIC INTEREST / VS. AUTOCHTONOUS CONFUSION & IMPOSITION. - THE VESTIGES FROM SAINT NICHOLAS PRINCELY CHURCH IN THREE HYPOSTASIS (A NECESSARY CLARIFICATION)

Abstract

The history of the Princely Court, **Curtea de Argeş** – from which the town & the houses of worship, **Argeş I** (the 13-th century) - **Argeş II** (c. 1365-1369) will get the name – paid a tribute for a while to the historical tradition, namely to the myth which claimed that it was founded by a person coming from Făgăraş, called ***Radul Negru Voievod***; the myth was blown away a century ago by the scholar Dimitre Onciul. It was also believed that the tomb of ***Negru Vodă*** was found; actually the tomb belonged to the lord of Wallachia, who was also the founder of the Church Argeş II, **Vladislav I sau Vlaicu Vodă** (1364-c1377), whose tomb (aka **M10**) was discovered by Virgil Drăghiceanu (31 VII 1920). The author of this paper presents an expositive article having three sections – the last of which being a necessary reply to the affirmations & allegations from a an unwonted article, written by a weird trio (s. supra, n.18; a forced alternative, consequent to, N.B. **the intention of the authors to research/ identify through foreign expertise the DNA of the person found in M10, an approach stopped by the authorities in the summer of 2012**!!?).

1. In the tradition of the First International Congress of Bysantology from Bucharest, 1924, organized by N.Iorga, the 14-th congress gathered in Bucharest la crème de la crème of the Bysantology; some of them took advantage of this fact & visited Curtea de Argeş (9 IX 1971, when they visited the Princely Church, having the undersigned as a guide (Annex I, including the priceless autographs!).

2. An unexpected document: in a letter from July,11 VII 1981, the Prince Nicolas Louis d'Anjou wrote that an ancestor of his, **Prince de Durazzo…** (Annex II), is the one buried in M10. This affirmation is not based on any document (s. supra, n. 11).

3.- It is an adequate answer to the abusive interpretations (most of which have no connection with the theme of the article of the three authors); they affirm that: M10 is localized in the Church Argeş I / = hypothesis A.Sacerdoţeanu, 1935, Annex III) and belongs to a so called "Black Prince", respectively one of Basarab I's son, recorded in documents especially related to the Papacy from Avignon – called ***Alexander vayuoda*** (therefore a different person from Nicolae Alexandru Vvd), who died before 1350 & "preserved/hidden under the floor of the Church Argeş II (Annex IV-V)…

www.cimec.ro

They pretend that there also exists a proof of such an identification: the golden ring found by V. Drăghiceanu (in conditions/findings with question marks…); it has an inscription representing the eight corners stellary symbol of Melchisedec (cf, n.25 şi Anexele VI-2, VII).

But by mentioning Melchisedec the authors destroys their entire interpretation: the ring (Anexa VI-1) is neither a wedding ring, nor a princely one; behind AL/ VA (the third letter is placed in the lower corner of the Melchisedec's star!) it is something else – a devotional wish toward a potential/virtual owner; briefly: ***the relict from M10 is a Catholic bishopric ring!!*** (Annex VI-1; cf. supra, n.26). In short: the ring could be an inheritance of Vladislav I-Vlaicu, **possible – as a plausible hypothesis –** it belonged to the princely Thesaurus of Vasarab I, as a consequence of the great victory over the Hungarian army of Carol Robert /9-12 XI 1330, a battle during which a certain Petru, probably a Catholic bishop of Argeş, died / N.Iorga's hypothesis / (supra, n.27-29).

The article from the Academic Annual from Iaşi tried to push **the founder - Vladislav I-Vlaicu** out from the Princely Church.

www.cimec.ro

RECTIFICARE

Regretabilă/inexplicabilă omisiune în articolul recent apărut în revistă (*Din simbolistica medievală in spaţiul istoric argeşean* - Argesis, XXIII,Seria Istorie - 2014). p. 26. n. 1, din al cărei conţinut lipsesc tocmai titlurile principale din bibliografia consultată (în ordinea apariţiilor):

F. CABROL, H. LECLERCQ, *Dictionnaire d'Archéologie et de Liturgie.* Tome Quatorzième, Premiere partie, Fasc. 152-153, Paris, 1938; **Barbu SLĂTINEANU**, *Ceramica românească*, Bucureşti, 1938; **Oscar DOERING**, *Christliche Symbole. Leitfaden durch die Formen-und Ideenwelt der Sinnbilder in der christlichen Kunst*, von ... Zweite verdankerte vermehrte Auflage, bearbeitet von Dr. Michael Hartig. Freiberg im Breisgau, Herder Verlagsbuchshandlung,1940. în special: **G. POPESCU-VÂLCEA**, „Slujebnicul Mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei (1648-1688)”. **Analecta**, 1-/1943, p. 136-151; **Diac. ION BARNEA**, „*Legenda pelicanului şi jertfa Mântuitorului Hristos*”, BOR, LXI/4-6,1943, p. 123-129; **Maria GOLESCU**, „*Motive de animale în sculptura decorativă şi semnificarea* /sic!/ *lor simbolică în arta religioasă*”, BCMI, XXXVI, Fasc. 115-118 /1943, p. 36, 48; **Guy de TERVARENT**, *Attributs et Symboles dans Part profane 1450-1600. Dictionnaire d'un langage perdu*, Geneve, Libraire E. Droz, 1958 (pe copertă: 1959); **Vasile DRĂGUŢ**, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Ed. Şt. şi Encicl., Bucureşti, 1976.

//N. Constantinescu
Aprilie 2015.//

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

SONDAJUL ARHEOLOGIC PREVENTIV EFECTUAT ÎN CURTEA BISERICII *SFÂNTA VINERI* DIN PITEŞTI (2015)

MARIUS PĂDURARU [*]
ROMEO MASCHIO
ION DUMITRESCU

Situată în partea de sud-est a oraşului, către periferie, foarte aproape de zona unde se ţinea târgul, biserica *Sfânta Vineri* este unul dintre cele mai impozante edificii de cult ortodox din Piteşti.

Amplasarea bisericii *Sfânta Vineri* în apropierea târgului oraşului Piteşti, „la răscrucea a două vaduri comerciale de importanţă majoră în evul mediu (drumurile spre Câmpulung şi spre Bucureşti)”[1], a avut un rol hotărâtor asupra evoluţiei lăcaşului, poate aşa se explică şi transformările dese, uneori chiar radicale prin care a trecut monumentul. De altfel, biserica ridicată la începutul secolului al XIX-lea, după cum reiese şi din textul pisaniei, nu este ctitoria unor „mari boieri”, ci a unor mici dregători, şi anume: slugerul Ion Ungurelu şi jupanul Hagi Ţenea[2]. Acesta din urmă era chiar fiu de negustor[3].

Ţinând cont de amplasarea lăcaşului, Eugenia Greceanu apreciază că începuturile bisericii *Sfânta Vineri* s-ar situa anterior secolului al XIX-lea, când familia Ungurelu ctitoreşte o biserica demolată în anul 1908[4]. În sprijinul acestei ipoteze vine textul unei pietre de mormânt de la schitul Buliga, ctitoria negustorului piteştean Martin Buliga, citită de Grigore G. Tocilescu, la sfârşitul secolului al XIX-lea, unde se precizează că la 15 septembrie 1754 moare un anume Bărbuceanu, „feciorul dumnealui jupan Matei Ungurelu vtori

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, ediţia a II-a, Piteşti, 2007, p. 98.
[2] Pentru un istoric succint al lăcaşului de cult, cu trimiteri bibliografice, vezi: Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I. Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. II (M–Z), Craiova, 1970, p. 489; Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeşului (1793–1949)*, Piteşti, 2005, p. 314 şi, mai recent, Constantin Dejan, *Biserica Sfânta Vineri din Piteşti*, Piteşti, 2012.
[3] C. Dejan, *op. cit.*, p. 11.
[4] E. Greceanu, *op. cit.*, p. 98.

www.cimec.ro

vistiernic“[5]. Matei şi Bărbuceanu sunt fără îndoială înaintaşi ai ctitorilor de mai târziu ai bisericii *Sfânta Vineri*. Este foarte probabil ca Matei Ungurelu să fi fost un apropiat al familiei Buliga, poate chiar o rudă a acesteia. Ştiutor de carte, Barbu a deprins primele buchii, probabil, în familia sa legitimă, ori prin strădaniile părinţilor săi adoptivi, Martin şi Aniţa Buliga, după cum, de asemenea, nu este exclus să se fi numărat printre învăţăceii şcolii de pe lângă schitul Buliga, înfiinţată din dorinţa ctitorului[6]. Foarte probabil, părinţii naturali ai lui Barbu au fost astrucaţi la o biserică a familiei, care ar fi putut exista tot în perimetrul lăcaşului actual cu hramul *Sfânta Vineri*, databilă în secolul al XVIII-lea.

În perioada 1817-1827 a fost ridicat – poate, pornind de la considerentele enunţate anterior, pe locul unui lăcaş mai vechi – de „biv vel sluger, Ion Ungurelu, i de jupan Hagi Ţenea“ şi definitivat de „Alecsandru Ungurelu, fiul răposatului slugeri Ungu‹relu›, în zilele preaînălţatului d‹o›mn Grigore Dim(i)triu Ghica v‹oie›v‹o›d, aflându-să şi episcop al Argeşul‹u›i, ch‹i›r Grigorie; 1827“, lăcaşul de cult hramurile *Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul* şi *Sf. Paraschiva*[7], cunoscut şi sub numele de biserica *Ungurelu din Vale* sau *Sf. Vineri* demolată în anul 1908 (**Fig. 6 - a**).

Textului pisaniei bisericii *Sfânta Vineri* din secolul al XIX-lea, pe care îl vom reda integral în rândurile următoare, oferă pe lângă detaliile deja precizate şi alte date: „Întru slava sfintei şi nedespărţitei Troiţe şi întru cinstea şi toată lauda Tăieri(i) Capului Sfântului Ioan Botezătorul şi a Cuvio(a)sei maici(i) no(a)streParaschevi(i).S-au ridicat această sfântă biserică din temelie, de dumnealui biv vel sluger, Ion Ungurelu, i de jupan Hagi Ţenea, începându-se din leat 1817, în care an s-a lucrat dă roşu, în tovărăşie, până la al doilea an; 1818 martie 18, s-au pristăvit răposatu slugeri. Iar dă atunci, din pricina împotriviri(i) vremilor, au rămas până în următorul an, când s-au să(vi)rşit, după cum se vede, cu toată cheltuiala numai a dumn(ealui). Alecsandru Ungurelu, fiul răposatului slugeri Ungu(relu) în zilele Preînălţatului D(o)mn Grigorie Dim(i)triu Ghica V(oe)v(o)d aflându-se şi episcop al Argeşul(u)i, ch(i)r Grigorie;1827”[8] (**Fig. 1**).

---

[5] Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994, nr. II 505, p. 368.

[6] Marius Păduraru, Radu Aurel, *Martin Buliga, exponent al elitei negustoreşti din Ţara Românească, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Negustorimea în Ţările Române, între *Societas Mercatorum* şi individualitatea mercantilă, în secolele XVI–XVIII”, vol. editat de Cristian Luca, Galaţi, 2009, p. 174.

[7] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 489. După cum reiese din pisania vechiului lăcaş, păstrată în pronaosul actualei biserici, pe peretele de la vest, în partea din dreapta intrării (C. Bălan, *op. cit.*, nr. XI 533, p. 380).

[8] C. Bălan, *op. cit.*, nr. XI 533, p. 380.

www.cimec.ro

Fig. 1. Pisania vechii biserici Sfânta Vineri (după C. Dejan).

Aşadar, la 18 martie 1818 a decedat *biv vel* slugerul Ioan Ungurelu[9], ctitorul vechii biserici *Sfânta Vineri*. Apoi, se mai precizează că Hagi Ţenea a contribuit doar la ridicarea bisericii „dă roşu”. Potrivit catagrafiei Ţării Româneşti de la 1838, cel de-al doilea ctitor, Hagi Ţenea, atunci şi el decedat, era sârb de origine (mai probabil bulgar), în textul documentului figurând doar soţia sa, Nastasia Hagi Ţenea[10].

Alexandru, sau Alecu Ungurelu trăia încă la 26 septembrie 1829, când dăruia ctitoriei sale un potir de argint[11]. Pe lângă finalizarea bisericii, este verosimil că Alexandru Ungurelu a înzestrat-o şi cu odoarele trebuincioase. În catagrafia de la 1838, el nu mai apare, deoarece, probabil, decedase între timp. De asemenea, pare a nu fi avut rude sau urmaşi, deoarece numele de Ungurelu nu mai este întâlnit[12]. Biserica *Sfânta Vineri* a fost ridicată în mahalaua Albastră şi avea hramurile *Cuvioasa Parascheva* şi *Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul*[13]. Primul hram poate proveni de la o biserică mai veche aflată pe locul sau în apropierea ctitoriei familiei Ungurelu. Cel de-al doilea hram ar putea fi pus în legătură cu numele ctitorului, Ioan Ungurelu.

---

[9] *Ibidem*.

[10] Spiridon Cristocea, *Oraşul Piteşti în catagrafia din 1838*, Piteşti, 2011, *Anexe*, p. 39.

[11] C. Bălan, *op. cit.*, nr. XI 534, p. 380.

[12] Sp. Cristocea, *op. cit.*, p. 12-13.

[13] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 489. C. Dejan, *op. cit.*, p. 12 considera că biserica avea trei hramuri: *Sfânta Troiţă*, *Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul* şi *Sfânta Cuvioasa Parascheva* (*Sfânta Vineri*). Pe baza acestei interpretări, autorul consideră că pe locul unde s-a clădit lăcaşul din secolul al XIX-lea au existat alte două biserici de lemn cu temelii din bolovani, noua biserică preluând hramurile anterioare.

www.cimec.ro

Anica, fostă Alexandru Ungurelu, s-a căsătorit în 1821 cu polcovnicul rus Alexandru Engel[14], fiind reprezentată în tabloul votiv al actualei biserici.

Un alt ctitor important al bisericii a fost Drăghici Budişteanu (cca. 1782-1872)[15]. Om cu stare materială bună, cu „deosebit carcther" (adică om cultivat), cum se precizează în catagrafia de la 1838[16], a fost epitropul bisericii *Sfânta Vineri*, de aceea alege să fie îngropat aici.

Actualul lăcaş păstrează şi portretul acestui ctitor. În 1847 a avut loc un schimb între clucerul Ion Budişteanu pe de o parte şi Anica Engel împreună cu fraţii Budişteanu, pitarul Drăghici şi Ioniţă. Cel dintâi a oferit inclusiv „o întindere de loc cu han de zid pe dânsul, în marginea oraşului Piteşti, care se numeşte ‹‹Curtişoara›› şi pe care se face târgul săptămânal în toate vinerile", iar ceilalţi i-au dat trupul de moşie Colţul Unghenilor[17]. Locul va fi donat ulterior bisericii *Sfânta Vineri*, completându-i veniturile.

Pe lângă biserica edificată de familia Ungurelu, în veacul al XIX-lea, se pare că în curte se găseau o clopotniţă cu un spaţiu destinat comerţului (prăvălie) şi o clădire care a servit o vreme ca local al şcolii coordonate de Dimitrie Românişteanu[18]. Despre nişte case „aflate dărăpănate" se face referire într-o reclamaţie către Departamentul Bisericesc din anul 1856[19]. Poate la aceeaşi clădire sau la alta, cu patru odăi se referă şi o adresă a primăriei oraşului din 1872[20].

La începutul secolului al XX-lea, ansamblul bisericii *Sfânta Vineri* este transformat radical. În primul rând, cu binecuvântarea episcopului Gherasim Timuş, a fost ridicată actuală biserică, opera arhitectului Ion N. Socolescu şi a inginerului Dimitrie Dima, lucrare începută în 1904. Apoi, în 1912, a fost amenajat parcul.

Ctitoria familiei Ungurelu a rămas în picioare până la finalizarea bisericii noi, în 1908. Costurile de construcţie ale noii biserici s-au ridicat la aproximativ 250.000 de lei, iar sfinţirea s-a făcut la 19 octombrie 1908[21].

Sondajul arheologic efectuat în vara anului 2015 în curtea bisericii *Sfânta Vineri* din Piteşti, a fost determinat de începerea lucrărilor de

---

14 C. Dejan, *op. cit.*, p. 15.

15 Arborele genealogic *Budişteanu* întocmit de Radu Costinescu şi Mihai–Alin Pavel, în Mihai Dim. Sturdza (coord. şi coautor), *Familiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească*, enciclopedie istorică, genealogică şi biografică, vol. II (*Boian–Buzescu*), Bucureşti, 2011, p. 554.

16 *Ibidem.*

17 C. Dejan, *op. cit.*, p. 14.

18 *Ibidem*, p. 20-24.

19 *Ibidem*, p. 24.

20 *Ibidem.*

21 Tatiana Bobancu, *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti*, Piteşti, 1933, p. 40. T. Mavrodin, *op. cit.*, p. 314.

www.cimec.ro

consolidare, restaurare şi reabilitare a lăcaşului, precum şi de reamenajare a parcului din proximitatea lăcaşului.

Proiectul demarat de parohia Sfânta Vinei nu a urmărit doar restaurarea şi reabilitarea actualei biserici (pictură, mobilier, stucaturi, refacerea treptelor, refacerii placării exterioare cu piatră de Ruşchiţa etc.), ci şi marcarea în teren a lăcaşului din secolul al XIX-lea. După cum şi noi am subliniat, acesta nu fusese suprapus de biserica actuală (**Fig. 2**).

Fig. 2. Biserica nouă Sfânta Vineri şi biserica veche înainte de demolare (după C. Dejan).

Cercetarea arheologică a urmărit să identifice limitele bisericii din veacul al XIX-lea şi să clarifice dacă a existat sau nu pe amplasamentul ei alta, mai veche.

www.cimec.ro

În vederea identificării amplasamentului bisericii din secolul al XIX-lea, pornind de la documentele avute la dispoziţie (o fotografie – **Fig. 2** şi o schiţă – **Fig. 6 - b**), dar şi de la o troiţă care marca locul mesei altarului, am trasat o secţiune la sud de actualul lăcaş, lată de 2 m şi lungă de 16 m. Ea a fost orientată est-vest, perpendicular pe troiţă, cu o uşoară deviaţie spre sud în raport cu latura bisericii actuale. Limita estică a secţiunii, denumită convenţional S1, a fost fixată la 2,25 m faţă de gardul care împrejmuia troiţa (el închide un spaţiu de 1,20 × 1,20 m).

Deşi iniţial am proiectat secţiunea până la aleea care uneşte biserica actuală de clădirea Protoieriei, urmărind astfel să identificăm limitele de est şi de vest ale lăcaşului demolat în 1908, acest lucru nu a fost posibil, deoarece, prin pământ treceau firele de la reţeaua electrică, motiv pentru care am fost nevoiţi să micşorăm lungimea secţiunii cu circa 6 m.

Porţiunea ocupată de troiţă şi de o alee betonată, corespunzând carourilor 2-3, a rămas necercetată. Caroierea s-a făcut cu cifre arabe de la 1 la 8, iar numerotarea a pornit de la est către vest.

În capătul estic al secţiunii a fost surprinsă limita absidei altarului. Zidul ei apare imediat sub nivelul vegetal. Către capătul vestic, în caroul 7, a apărut zidul perimetral dintre naos şi pronaos. El este orientat relativ nord-sud, având un traseu uşor oblic, faţă de traiectul secţiunii.

Cu scopul de a delimita clar absida altarului, am deschis la sud de S1, caseta A. Limita ei estică corespunde cu a secţiunii S1. Ea măsoară 4 × 3 m. Între S1 şi caseta A s-a lăsat un martor lat de 0,50 m.

Fig. 3. Absida altarului bisericii din secolul al XIX-lea (vedere dinspre sud).

www.cimec.ro

Cu această ocazie, s-a observat că absida altarului era poligonală la exterior şi circulară la interior. Zidul absidei măsura circa 0,70-0,80 m în grosime, era realizat din cărămizi cu dimensiuni 24 × 12 × 3,5 cm legate cu mortar de var. La adâncimea de 0,70 m faţă de nivelul actual de călcare apare limita superioară a fundaţiei. Ea este mai lată decât zidul cu circa 0,10-0,20 m, iar grosimea sa totală măsoară 1 m. Fundaţia a fost îngropată până la adâncimea de 1,30 m faţă de nivelul actual de călcare (**Fig. 3**).

Zidul perimetral dintre naos şi pronaos prezintă, de asemenea, fundaţia mai lată. Ea măsoară 1,30 m, lăţindu-se de o parte şi de alta a zidului cu circa 0.12-0,20 m fiind îngropată până la adâncimea de 2 m faţă de nivelul actual de călcare. Trebuie precizat că zidul a apărut la adâncimea de 0,40 m. Din punct de vedere tehnic, zidul, a cărei lăţime măsoară 1 m, a fost realizat din cărămizi de dimensiunile celor folosite şi la absidă, iar între paramente au fost intercalaţi şi bolovani de râu (**Fig. 4**).

Fig. 4. Zidul dintre naos şi pronaos.

De asemenea, s-a observat că podeaua bisericii a fost realizată, în naos şi altar, din cărămidă. Un strat gros de 5 cm, format din fragmente de cărămidă cu mortar, a fost observat pe profilurile secțiunii şi casetei. Substrucţia acestei podele a fost realizată din lut amestecat cu fragmente mici de cărămidă, pietriş mărunt, destul de bine bătut, cu o grosime de 25 cm.

www.cimec.ro

Fig. 5. Fragment de frescă.

La vest de zidul dintre naos şi pronaos, pe profil, se observă o situaţie uşor diferită. Este prezentă acea pomosteală, care alcătuieşte substrucţia podelei, însă peste ea se observă o lentilă de culoare neagră similară unei arsuri. Ea poate marca nivelul unei podele de lemn. Însă, dată fiind suprafaţa relativ restrânsă a secţiunii, această presupunere rămâne doar cu titlul de ipoteză.

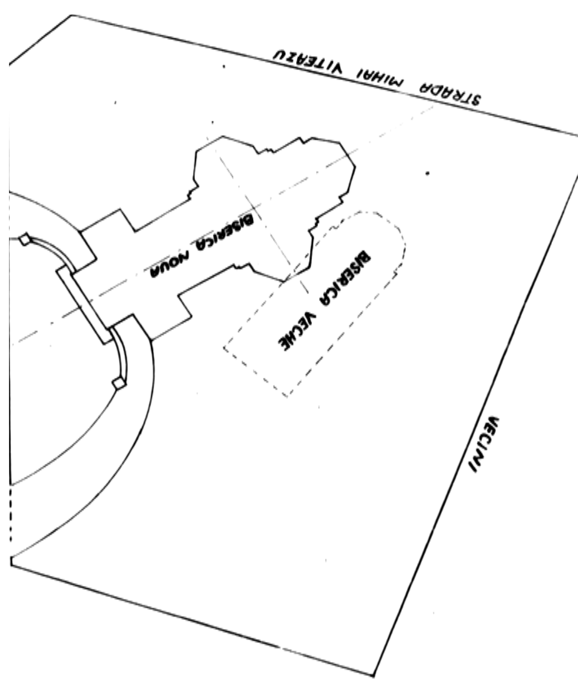
În nivelul de dărâmătură a fost descoperit un fragment de zid de formă paralelipipedică, cu frescă, având dimensiunile: 0,40 × 0,35 × 0,35 m. Fresca era relativ bine conservată, fără a se distinge vreo reprezentare, numai pe margine se observa un chenar de culoare roşie (**Fig. 5**).

www.cimec.ro

a

Fig. 6. a) Biserica veche Sfânta Vineri;

b

Fig. 6. a) Biserica veche Sfânta Vineri;
b) Schiţa celor două biserici publicată de Constantin Dejan.

www.cimec.ro

Deşi desfăşurate pe o suprafaţă relativ restrânsă, săpăturile efectuate la biserica *Sfânta Vineri* (**Fig. 8**) au arătat că lăcaşul din secolul al XIX-lea avea absida poligonală la exterior, aspect observat de altfel şi pe fotografie. Raza absidei măsura circa 3,5 m, iar distanţa dintre zidul absidei şi cel care despărţea naosul de pronaos era de 12 m. Naosul măsura circa 7 m în lungime şi circa 6,5 m în lăţime. Comparând dimensiunile absidei cu fotografiile putem presupune că biserica măsura circa 18-20 m lungime.

Cât priveşte amplasarea vechii biserici în raport cu actuala, cercetările noastre au relevat o situaţie diferită de cea prezentată de preotul Constantin Dejan. Conform schiţei publicate de acesta în monografia dedicată bisericii *Sfânta Vineri*, axa lăcaşului din secolul al XIX-lea era deviată mai spre sud în raport cu a actualei. Or, noi am observat că, din contră, vechiul lăcaş avea o traiectorie paralelă cu a bisericii actuale. Latura nordică a bisericii vechi a fost străpunsă de absida sudică a noii biserici.

În privinţa existenţei unei faza anterioare secolului al XIX-lea, datele oferite de săpăturile arheologice nu sunt foarte concludente. Un nivel marcat de un pigment de arsură surprins pe profilul sudic al secţiunii, în absida altarului, sub nivelul de pământ care alcătuieşte substrucţia podelei bisericii ar putea proveni dintr-o fază anterioară (**Fig. 7**).

Fig. 7. Profilul sudic al secţiunii – absida altarului.

www.cimec.ro

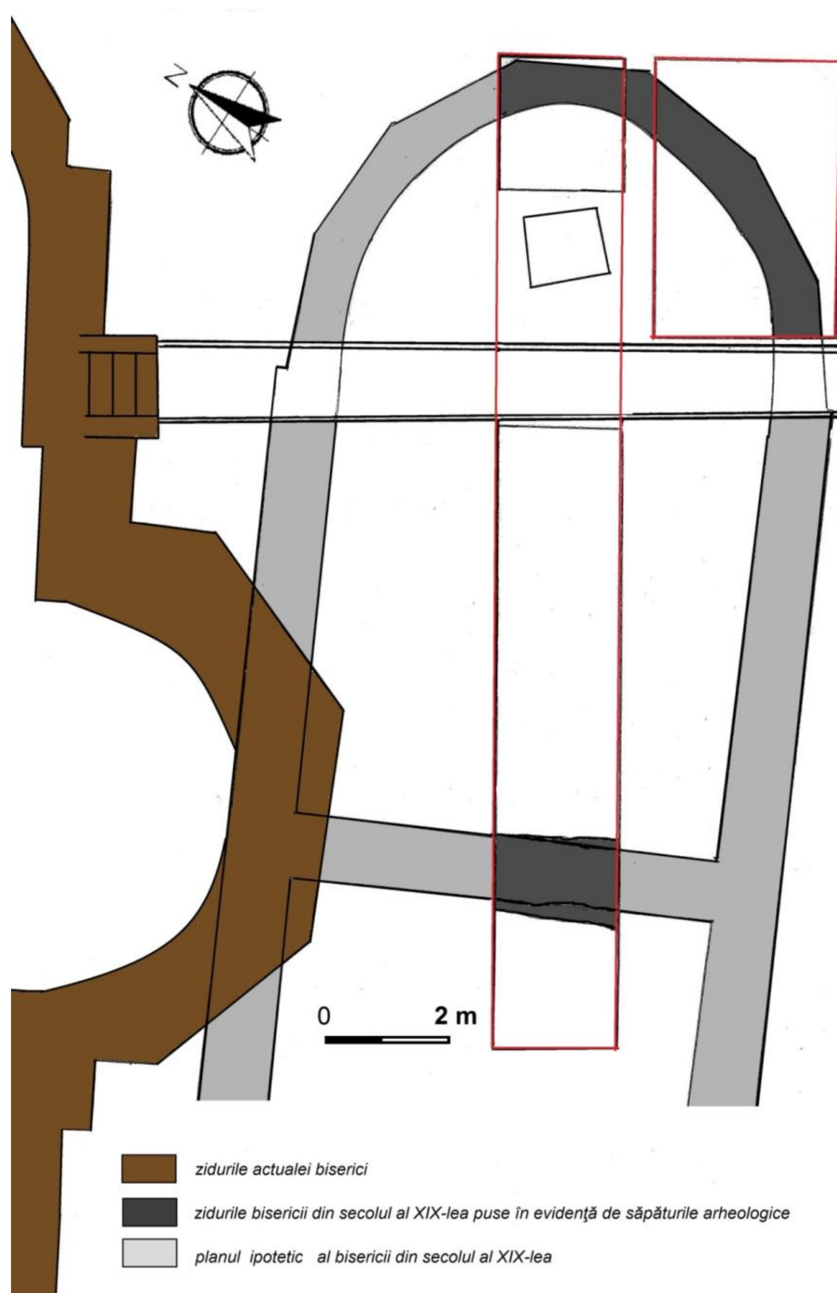

Fig. 8. Planul bisericii Sfânta Vineri din secolul al XIX-lea relevat de sondajul arheologic efectuat în 2015.

LE SONDAGE ARCHEOLOGIQUE PREVENTIF EFFECTUE DANS L'ENCEINTE DE L'EGLISE *SFÂNTA VINERI* PITESTI (2015)

L'un des plus importants monuments historiques de Piteşti, l'église consacré à Sainte Parachève et au Saint Jean le Baptiste, connue aussi sous le nom de «Sfânta Vineri», est situé à la partie du Sud-est de la ville.

La forme actuelle du monument religieux datée de 1908, quand elle a remplacé la vieille église bâtie en voisinage.

La vieille église fut édifiée au début du XIXème siècle. Sa construction a été commencée par deux marchants, Ioan Ungurelu et Hagi Ţenea et finie seulement par le fil d'Ioan Ungurelu, Alexandru. Elle a fonctionné près de la foire. Le terrain ou étaient installé la foire faisait l'objecte de la propriété de l'église, en assurant une bonne partie des revêtements.

En jugeant de cette position, les chercheurs ont supposé que l'église a existé avant du XIXème siècle.

Les sondages archéologiques ont visé la vielle église et les objective ont été d'identifier en terrain les ruines de l'édifice et d'observer l'existence d'une phase antérieure au XIXème siècle. Le première objective de recherche a été attient (voir la figure 8), mais en ce qui concerne le deuxième objective, les résultats ne sont pas concluantes.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

ISTORIE MEDIEVALĂ

CÂMPULUNG - CURTEA DOMNEASCĂ. NOI CONSIDERAŢII ARHITECTURAL-URBANISTICE

ANCA MIHAELA COŞA [*]
ADRIAN COŞA

Câmpulungul este renumit pentru prezenţa crucilor de piatră care se păstrează din vechime. Trasând pe planul orașului legătura dintre anumite cruci, putem observa importanţa drumului dintre Biserica Sf. Gheorghe - Olari şi turnul mânăstirii Negru Vodă, pe direcţia est-vest spre locul de trecere al Râului Târgului, vechi vad comercial, aflat pe drumul spre Brașov si Târgoviște.

Situata strategic pe un platou înalt în partea de sud-vest a orașului, Biserica Sf. Gheorghe prezintă la o privire mai atentă, caracteristici arhitecturale deosebite - o planimetrie speciala si prezenţa inexplicabilă a unui ancadrament de intrare în naos ce reprezintă „un frumos şi unic exemplu de artă gotică din Ţara Românească”[1]. Se pot face de asemenea corelaţii între arhitectura acestui portal şi arhitectura portalului din celebra „Pafta de la Argeş” descoperită în mormântul 10, din Biserica Sf. Nicolae Domnesc, Curtea de Argeş.

Date iniţiale.

Câmpulungul, cel mai vechi oraş al Ţării Româneşti, îşi are începuturile învăluite în „legendă, care uneori a copleşit adevărul istoric, măcinându-l într-o oarecare măsură”, după cum scria Nicolae Iorga. Domnitorii Basarab I, Nicolae Alexandru Basarab şi Vladislav I Vlaicu au trăit la Câmpulung, între anii 1330 şi 1369, după cum arată documentele scrise.

În căutarea Curţii Domneşti a primilor trei Basarabi, trebuie să avem în vedere a ne opri la acest moment din curgerea vremii.

Metoda de lucru - cercetare sistemică proprie studiilor de urbanism.

Un lucru greu, poate cel mai greu de realizat, este datarea în timp a unui moment ales pentru studiu. Acolo unde straturile de informaţie sunt

---

[*] Câmpulung.

[1] Preot Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel, monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 244.

www.cimec.ro

aşezate unele peste celelalte, cu uşurinţă putem lua în calcul un reper greșit, un element care aparţine altei perioade istorice decât cea studiata.

Se poate greşi oricând, deoarece în domeniul siturilor istorice, fiecare dintre acestea diferit ca şi conformaţie spaţială - se suprapun straturile de vieţi cu elemente multiple ce se combină în variate posibilităţi. Teoria structurilor urbane este un domeniu ce lucrează sistemic cu multiple variante coroborând elementele spaţiale ale teritoriului cu cele de viaţă urbană.

Prin similitudine, comparaţie şi cunoaştere aprofundată a acelui sentiment al locului „*genius loci*", delicat surprins de teoriile arhitecturii actuale, uneori cu intuiţia fiinţei noastre mărginite sau cu „luminare de la Dumnezeu", omul poate descoperi „tainele" vremurilor.

Prezentarea acestei ipoteze doreşte a deschide multiple căi de abordare şi aprofundare în diverse specialităţi deoarece este nevoie de aceasta. Perspectiva oferită de arhitectura, de urbanism, de trama stradală nu este uzual folosită de istorici, deoarece necesită o pregătire profesională de specialitate. Consideram că abordarea pluridisciplinară, prin conlucrarea specialiştilor din multiple domenii reprezintă cheia împlinirii acestui studiu.

Evoluţia ansamblurilor urbane

„Datorită cercetărilor arheologice din secolul trecut, şi a studiilor de istoria urbanismului românesc, se pot desprinde câteva trăsături proprii atât locuinţelor orăşeneşti cât şi ansamblurilor urbane. Studii privind vatra aşezării, structura stradală, dispoziţia locuinţelor şi a prăvăliilor, raportate la principalele monumente profane şi la înfăţişarea lor, duc la unele concluzii interesante. Merită subliniat faptul că acestea corespund atât cu observaţiile făcute de istoricii din trecut cât şi cu impresiile călătorilor străini care au străbătut oraşele noastre cu trei-patru sute de ani în urmă. Cercetările arheologice au adus şi în acest domeniu un preţios spor de cunoştinţe care nu fac decât să confirme concluziile istoricilor şi ale arhitecţilor"[2].

Trama stradală este un document autentic, ce poate fi păstrat chiar şi după foarte mulți ani. La o citire mai atentă ca şi în cazul depunerilor arheologice, şi în ceea ce privește ridicarea construcţiilor, vechimea este relevată de mai multe etape de construire realizate în decursul timpului.

Este importantă etapa de construire aleasă pentru citire.

Pornind de la cele scrise mai sus estimăm existenta în perioada secolului XIV în zona studiata, a turnului actualei mănăstiri Negru Vodă[3],

[2] Corina Nicolescu, *Case, conace şi palate vechi româneşti*, ed. Meridiane, Bucureşti, 1979, p.23.

[3] Turnul mânăstirii Negru Vodă a fost la început un turn de supraveghere şi de apărare, ridicat în secolul al XIII-lea. Statutul său de turn de supraveghere şi nu de turn clopotniţă, încă de la zidirea sa, este argumentat şi de cele două metope care au fost încastrate în zidul din faţă deasupra porţii de intrare. Numai etajul de sus al turnului, pe care se aflau crenelurile, a fost complet refăcut de

www.cimec.ro

Cloaşterului[4] şi „legendarei biserici a lui Negru Vodă”[5], considerată a fi biserica mănăstirii ce astăzi îi poartă numele.

Turnul, având înălțimea de 35 m, indicativ LMI 2004 319.AG-II-m-A-13547.05, este considerat astăzi cel mai înalt turn medieval din Ţara Românească.

Biserica Mănăstirii Negru Vodă, indicativ 319.AG-II-m-A-13547.01, ale cărei fundaţii - cercetate arheologic în 1924, nasc ipoteza controversată a unei bazilici de secol XIII[6], a fost reconstruită în timpul lui Matei Basarab în 1635 şi apoi în 1827-1832.

Cercetări arheologice minuţioase efectuate de atunci până în prezent caută curtea domnească în incinta actualei mănăstiri[7].

Matei Basarab pentru instalarea clopotelor. (Hurmuzaki, *Documente...*, p. 56; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, p. 13, ş.a.)

[4] În 1640 episcopul catolic Baksic a vizitat oraşul Câmpulung (Campolonga), şi scria”…în acest oraş mai este încă o biserică (Cloaşterul), dar i-a fost prăbuşit acoperişul şi cupola corului, numai zidurile au rămas întregi. Era închinată Sfintei Elisabeta, regina Ungariei (fiica regelui Andrei al II-lea - 1205-1235 - beatificată în 1231) şi mânăstirea împreună cu biserica fuseseră ale călugărilor franciscani”… Cloaşterul, care era părăsit în prima jumătate a secolului al XVII-lea, a fost dărâmat după 1646. Din mânăstire a mai rămas doar biserica, lungă de 40 de paşi şi lată de 12 pași, a fost foarte frumoasă şi făcea minuni. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, p. 211; Marele dicţionar geografic al României, vol. II, p. 487.

[5] *Letopiseţul Ţării Româneşti* „Cel dintâi care a cucerit Ţara Românească a fost Ankro voievod (Negru) căci era negru, de aceea s-a şi numit pe turceşte ţara Kara Falakh sau Valahia Neagră, după numele lui. Venit-a din Ţara Ungurească, adică al Magar şi s-a pogorât pe râul Dâmboviţa şi a început cucerirea Ţării Româneşti. Şi a zidit o biserică măreaţă şi foarte înaltă şi foarte frumoasă în oraşul Câmpulung (Kompolonki)...”. Condicele de la Deir es-Sir, Mss. Nr. 118, p. 534-558; Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*. Studii, RdI, tom. 23. nr. 4, 1970, p. 673-692.

[6] Virgil Drăghiceanu arată că „în mod sigur nu a existat pe acelaşi loc o biserică anterioară, ortodoxă sau catolică, monumentul dărâmat la 1633 fiind cel original”. Elementele romanice existente la această biserică sunt legate de descoperirea vechii pardoseli situată la o adâncime de 2 m faţă de actualul nivel, legată organic de temelie. Aceste substrucţii, pe care sunt aşezaţi stâlpii bisericii, alcătuiesc o platformă şi servesc la repartizarea egală a marii greutăţi a bolţilor pe toată suprafaţa bisericii, împiedicând scufundarea stâlpilor, tălpicea acestei biserici constă din două substrucţii de bolovani care se întindeau în lungul bisericii, din peretele vestic până la stâlpii altarului spre est sub bazele celor patru stâlpi centrali; alte două substrucţii se întindeau de la nord spre sud sub bazele aceloraşi patru stâlpi... acceptăm opinia conform căreia locaşul a deservit cultul occidental, urmând ca în veacul următor să suporte modificări pentru a se adapta noilor cerinţe răsăritene ale curţii domneşti de aici”, V. Drăghiceanu, *Despre mănăstirea Câmpulung*, p. 296, 316.

[7] Din toate cercetările întreprinse (1968-2005) … se desprinde concluzia că biserica voievodală a fost ridicată către mijlocul sec XIV, fiind, împreună cu resturile de construcţie care se pot atribui ipotetic vechii reşedinţe domneşti, primele clădiri de zid importante, într-un spaţiu cu urme de locuire din perioadele precedente, inclusiv urme databile în ultima parte a secolului al XIII-lea şi începutul secolului al XIV-lea sau aparţinând unor amenajări (inclusiv zidării de proporţii reduse) care s-ar putea datora activităţii constructorilor viitoarei reşedinţe. Gheorghe I. Cantacuzino, *Săpături arheologice la monumente din Câmpulung,* SCIVA 57, 2006, 1-4, p. 71-90.

www.cimec.ro

Studiu de caz – zona sud-vestică a Câmpulungului

La o privire foarte adâncă în timp, putem vedea cum condiţiile naturale favorabile existenţei omului au fost, mai ales pentru vremurile preistorice, primul factor care atestă locuirea unui teritoriu geografic. Ipoteza locuirii din vechime a sitului studiat este confirmată de arheologii care au constatat că nu există masiv salifer sau izvor de apă sărată să nu fi avut în vecinătate una sau mai multe aşezări preistorice. În zona din sudul oraşului se distinge o arie veche de locuire geto-dacă în cartierul Olari - Sf. Gheorghe şi către Apa Sărată. Tot aici apar în secolul al II-lea d.Hr. castrul roman de pământ şi cel de piatră de la Jidava, integrate în sistemul de apărare numit Limes Transalutanus indicativ LMI 2004 6.AG-I-s-A-13357.[8]

Aşa cum a arătat mai demult istoricul P. P. Panaitescu[9] nucleele primelor aşezări cu activitate economică intensă, devenite târguri, s-au constituit pe văile râurilor, acolo unde satele din jur aduceau produsele pentru schimb, iar condiţiile geografice ofereau stabilirea unei aşezări şi a unui punct de apărare pe un bot de deal sau la marginea unei râpe, limitată de un râu sau de un teren mlăştinos. Ideea emisă încă la vremea când cercetările arheologice din vechile târguri româneşti erau abia la început, a fost confirmată prin recente descoperi. În marea lor majoritate, oraşele româneşti s-au construit şi s-au dezvoltat de-a lungul unui râu al cărui nume îl poartă[10]. Cel mai vechi nivel de depuneri arheologice al Câmpulungului suprapune ca o manta, cel puţin în aria sud-vestică a oraşului, cartierul Olari - Sf. Gheorghe, urmele unei aşezări geto-dacice bine fixate stratigrafic şi cronologic în sec. II-I a.Hr., cuprinzând şi caracteristici de cultură elenistică din aceeaşi perioadă[11].

Din aceasta perioada se păstrează si o parte din trama stradală si bineînţeles elementele majore ale peisajului: - Râul Târgului cu curgere nord-sud şi dealurile, muscele situate de o parte şi de alta iar spre est, cel mai înalt deal din ţară , Măţău având peste 1.000 m altitudine. Locul de trecere al râului, vadul, este extrem de important.[12] Vadul - punct de trecere peste Râul Târgului,

---

[8] Memoriu de cercetare din cadrul Planului Urbanistic General al municipiului Câmpulung, Argeş HCL 135/2003, Studiu de fundamentare pentru delimitarea zonelor protejate cu valoare deosebită cultural, istorică, arhitectural-urbanistică în municipiul Câmpulung Muscel, SC Proiect Argeş SA Piteşti, p. 3-4.

[9] P. P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, Bucureşti, 1944, p. 161-230; idem, capitolul *Oraşele*, în volumul *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova(sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1957, p. 413-444); P. Chihaia, *Cetăţile*, P. 78-80, p. 225-235

[10] Corina Nicolescu, *Case, conace şi palate vechi româneşti*, ed. Meridiane, Bucureşti, 1979, p. 24.

[11] Flaminiu Mârţu *Săpături arheologice Câmpulung,* Revista Muzeelor, V, 1968

[12] Prin vad panta de scurgere a râului se micşorează, valea se lărgeşte, apele scad în adâncime, putând fi trecute cu piciorul, călare sau cu carul. Indiferent în ce direcţii se orientau drumurile de comerţ, acestea se strângeau mănunchi la vadurile importante ale râurilor. „Mai bine mergi o zi

www.cimec.ro

creează accesul în zonă şi direcţiile fluxurilor de circulaţie.

În vechime, orientarea în spaţiu nu era o treabă uşoară. Adesea erau ridicate cruci de piatră, iar aprecierea distanţelor se făcea nu prin numărarea kilometrilor parcurşi, ci prin numărarea zilelor de mers[13]. După cum este cunoscut, Câmpulungul este o localitate unde sunt întâlnite foarte multe cruci vechi din piatră, de mari dimensiuni, decorate cu motive ancestrale ce străjuiesc intersecţiilor drumurilor, îndemnând trecătorii spre cale cea bună. Numărul acestora este impresionant: „sporu exorbitant de cruci din interiorul Oraşului şi a laturilor circumvecine”[14] fiind menționat în diverse scrieri de-a lungul timpului.

Locaţia acestor cruci de piatră se păstrează din vechime. Studiul de faţă porneşte de la aceste amplasamente ale vechilor cruci de piatră. Notând pe o hartă aceste locuri, indiferent de vechimea crucilor ce le însemnează, determinăm într-un studiu urbanistic, importanţa unor legături în anumite direcţii. Trama stradală este un document autentic, ce poate fi păstrat chiar şi după mulți ani. La o citire mai atentă observam ca şi unele limite de proprietate ale parcelelor urmăresc aceleaşi direcţii. Perspectiva oferită de arhitectura, de urbanism, de trama stradală nu este uzual folosită de istorici, deoarece necesita o pregătire profesională de specialitate.

Importanţa legăturii dintre biserica Sf. Gheorghe - Olari şi turnul mănăstirii Negru Vodă, pe direcţia est-vest, ne-a fost sugerată de amplasamentul a două vechi cruci de piatră astfel:

CRUCE DE PIATRĂ, str. Alexandru Nicolae Voievod, în curtea bisericii Şubeşti, datare 1593-1601 indicativ LMI 2004 - 895.AG-II-m-A-13906[15].

şi

CRUCE DE PIATRĂ, 1596 situată la intersecţia str. Vasile Alecsandri cu str. Sf. Gheorghe, indicativ LMI 2004 - 896.AG-IV-m-A-13907 situată lângă

întreagă în lungul râului, decât să te îneci dimineaţa”Ion Ghinoiu, *Cărările sufletului*, ed. Etnografică, Bucureşti 2004, VI. Dunăre, Dunăre, drum fără pulbere, p. 42.

[13] Ion Ghinoiu, *Cărările sufletului*, ed. Etnografică, Bucureşti 2004, XI. p. 52.

[14] Dumitru I. Băjan, *Crucea Jurământului – studiu analitic şi istoric*, Câmpulung, 1929, p. 12.

[15] Cruce în curtea bisericii Şubeşti, strada Alexandru Nicolae Voievod, în vecinătatea intersecţiei cu strada Şubeşti, dimensiuni 195 x 75 x 33 x 24 cm, text în limba slavonă, literă excizată de 6,5 cm „S-a ridicat această cinstită cruce întru ruga şi lauda celui întru sfinţi părintelui nostru, arhiereului şi făcătorului de minuni, Nicolae al Mira Lichiei, în zilele (lui) Io Mihail voevod” pe partea posterioară, incizat, text actual, „Acestă sf /cruce s-a / găsit în / zidu pava / jiului cel / veici, la an / 1887. Şi am gă / sit de cu / viinţă a se / pune aici / în zilele / alesului / nostru pri / mar Istrate Rize / al urbei / Cânpulung / şi cu celtu / eala d-lui / Costaiche / Chirca”. † Calinic Argeşanu, Grigore Constantinescu *Cruci de piatră - monumente memoriale din judeţul Argeş*, Piteşti, 1999, p. 132-133.

biserica „Sf. Gheorghe" - Olari[16].

Elocvent, aceste documente în piatra, păstrate de trama stradală, atenționează că pe direcţia est-vest, dinspre Turnul actualei mânăstiri situat în apropierea vadului Râului Târgului, urmând traseul celor trei străduţe înguste ce se desprind de lângă o cruce de piatră şi se restrâng lângă cealaltă pe parcursul a doar 300 m, se afla un obiectiv important identificat ca fiind Biserica Sf. Gheorghe-Olari.

Importanţa legăturii dintre cele două destinaţii este arătată prin triplarea acesteia.

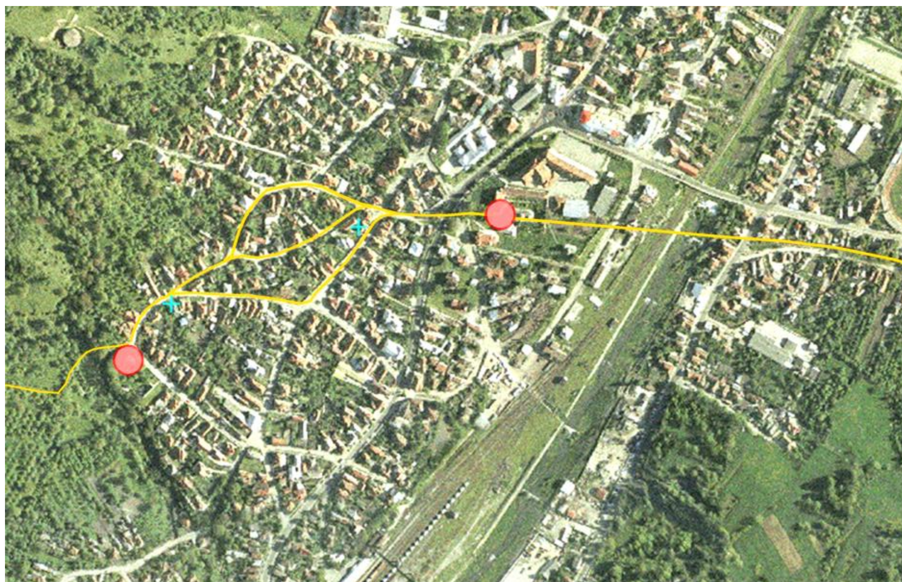

Fig. 1. Traseu Turnul Mănăstirea Negru Vodă - Biserica Sf. Gheorghe. Prelucrare foto satelit, poziţionare biserici şi cruci de piatră, arh. Anca Mihaela şi Adrian Coşa.

Această direcţie de traversare a Râului Târgului vine dinspre Calea Târgoviştei - denumire păstrată şi astăzi mergând spre sud-vest pe drumul vechi ce ducea spre Curtea de Argeş, întâi trecând prin localitatea Malu, denumire întâlnită în vechile catagrafii ale Câmpulungului.

[16] Crucea din strada Vasile Alecsandri colţ cu strada Sf. Gheorghe, dimensiuni 242 x 98 x 36 x 27 cm. Text parţial erodat, text în limba slavonă, literă excizată de 6 cm <Ridicată> pe rândul 3: „în zilele lui Io Mihai Voievod" ...pe rândul 16 „Matei. Leat 7105. Ps az Tatomir, Ivan i Radu i stănil". - traducere Gheorghe Pârnuţă – *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung Muşcel* ed. Semne, p. 159.

Pe acest traseu Întâlnim numeroase locaţii ale unor cruci de piatră sau de lemn şi biserici situate la intersecţii cu alte drumuri după cu urmează:

1. Cruce de piatră – în vecinătatea actualului Colegiu „Carol I" intersecţie Calea Târgoviştei cu strada Ion Giurculescu dinspre cartierul Valea Româneştilor;

2. Biserica mânăstirii Negru Vodă;

3. Cruce - în vecinătatea bisericii Şubeşti, intersecţie a străzilor Şubeşti, Maior Giurescu şi Alexandru Voievod;

4. Biserica Şubeşti;

5. Cruce din lemn – troiţă la intersecţia străzilor Alexandru Voievod cu Vasile Alecsandri;

6. Cruce de piatră la intersecţia străzilor Vasile Alecsandri cu Sf. Gheorghe;

7. Biserica Sf. Gheorghe;

8. Cruce de piatră – la intersecția drumului vechi ce urcă dinspre biserica Sf. Gheorghe şi strada Gruiului, etc.

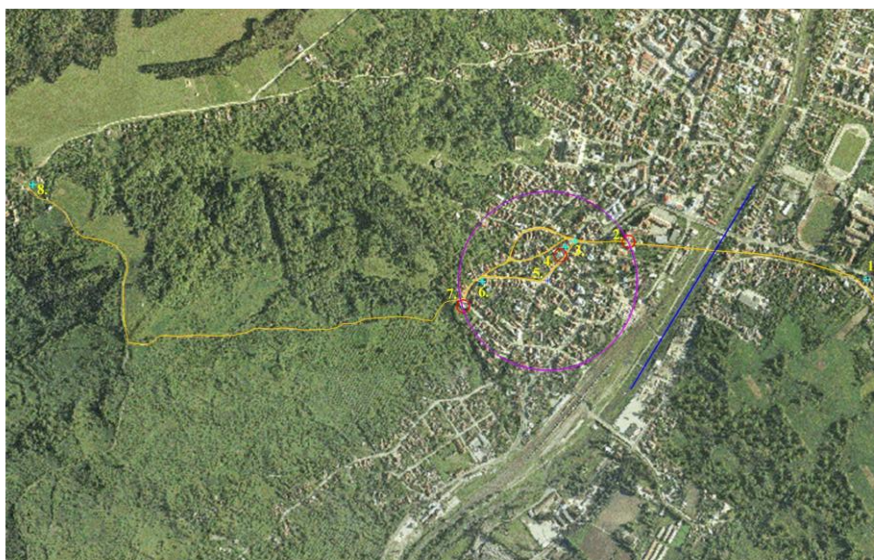

Fig. 2. Traseu vechi cu legături spre Curtea de Argeş (vest) şi Braşov/Târgovişte (est). Prelucrare foto satelit, poziţionare biserici şi cruci de piatră, arh. Anca Mihaela şi Adrian Coşa.

Detaliind zona sud vestică a Câmpulungului, observăm o tramă stradală foarte veche.

În lucrarea lui Vitruviu „Despre arhitectura", găsim descrierea celor două străzi, axe perpendiculare - „cardo si decumano"- care se intersectează în

centrul unei aşezării. În situl studiat, putem identifica aceste două axe, în zona construită dintre biserica Sf. Gheorghe şi turnul Mânăstirii Negru Vodă, ca fiind strada Alexandru Voievod - pe direcţia nord-sud şi strada Vasile Alecsandri (fosta strada Crucea de piatră) - pe direcţia est-vest. Zona veche ar fi astfel delimitată de locaţia bisericii Şubeşti (nord) şi bisericii Fundeni (sud) şi de locaţia a două cruci vechi de piatră pe direcţia est-vest.

Observăm că locaţiile celor două turnuri aparţin unui cerc cu centrul intersecţia acestor două vechi axe, în prezent localizată printr-o troiţă de lemn. Raza acestui cerc este cca. 267,6 m (10 funii/40 prăjini/120 stânjeni), ceea ce arată că poziţiile acestor turnuri au fost calculate.

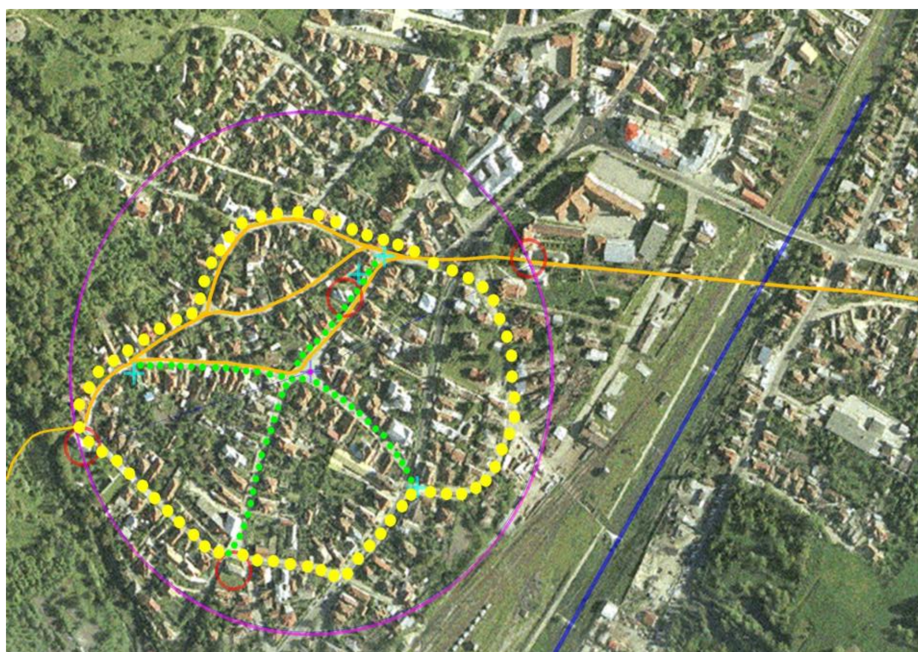

Fig. 3. Schema zonei vechi - un cerc (magenta) cu centrul în intersecţia axelor vechi (verde) trece prin locaţiile turnurilor bisericii Sf. Gheorghe şi mânăstirii Negru Vodă, poziţionare biserici (roşu) şi cruci de piatră (albastru). Prelucrare foto satelit, arh. Anca Mihaela şi Adrian Coşa.

Zona astfel descrisă ar avea un diametru de cca. 400 m, biserica Sf. Gheorghe fiind poziţionată în punctul cel mai de sus - respectiv colţul sud-vestic, iar turnul mânăstirii, spre zona cea mai joasă, respectiv coltul nord-estic. Legătura dintre acestea formează o diagonală a acestei zone. Pe această direcţie se află trama stradală întreită, descrisă mai sus.

www.cimec.ro

Ipoteza curţii domneşti din sec. XIV-XV

*„**Curţile domneşti** dominau, prin aşezarea lor, punctele obligatorii de trecere, fiind înălţate pe promontorii pentru a îndeplini scopul militar de apărare şi control a unei anumite zone... Un studiu interesant, bazat pe analiza documentelor coroborate cu datele arheologice, a pus în lumină, convingător, existenţa şi rolul acestor curţi pe plan politic şi militar, mai bine cunoscute în Moldova sec. XIV-XV". ... „Punct pe boturi de deal sau pe câte o stâncă, punct obligatoriu de trecere, cu o largă perspectivă asupra priveliştilor din jur, aşa cum sunt acelea care se mai pot vedea încă, ruinate, la Rachitova, Cetatea de Colţ şi Mălăieşti, toate din secolul XIV. În alte cazuri **locuinţa feudală** a dispărut, supravieţuind peste veacuri numai **biserica-paraclis** din imediata ei vecinătate.[17]... Cercetările din ultima vreme întreprinse la ctitoria Cândeştilor de la Streiu-Sângeorgiu au dat la iveală şi vestigiile unei curţi, în vecinătatea bisericii, întregul ansamblu, la origine din lemn, din secolul al XI-lea, fiind înlocuit curând cu construcţii de piatră."[18]*

Biserica Sf. Gheorghe-Olari monument istoric *„e aşezată în partea de sud-vest a oraşului, pe un **loc mai ridicat** de unde se desfăşoară o privelişte din cele mai încântătoare, având în faţă dealul Măţăului, spre miază-noapte Mateiaşul şi spre miază-zi, frumoasa vale scăldată de Râul Târgului. Data zidirii nu se cunoaşte, deoarece n-are pisanie, ca să arate aceasta. E socotită însă ca **una din cele mai vechi biserici ale oraşului**, cu o existenţă anterioară sec.* XVII"[19].

Aspecte cunoscute până în prezent

*„Unele curţi ale marilor boieri din sec XV-XVI din Moldova, se pot localiza precis pe baza **bisericii paraclis**, destinată şi ca loc de îngropare, din imediata vecinătate a casei, singura care mai dăinuieşte, ruptă din întregul ansamblu arhitectonic. Configuraţia accidentată a terenului, urmele de zidărie cu mortar şi numeroasele fragmente ceramice, aflate în prejma bisericii, ne ajută să determinăm exact locul fostelor curţi domneşti..."[20].*

„Cimitirul, vatră a moşilor şi strămoşilor, reprezintă sensul primar al expresiei româneşti vatră strămoşească, în alcătuirea căreia intră două cuvinte de provenienţă cert preromane. Populaţia răvăşită nu odată de incendii, molime şi cotropiri s-a regrupat, după trecerea urgiei, în jurul necropolelor,

---

[17] În această situaţie sunt ctitoriile cneziale din Ţara Haţegului (Streiu, Streiu-Sângeorgiu, Sântamaria-Orlea, etc.) a căror importanţă pentru începuturile culturii feudale româneşti, prin particularităţile arhitecturii şi picturii lor, a fost pusă în valoare încă demult în studiile lui I. D. Ştefănescu 1932, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origins jusqu au XIX siècle*, Paris, 1932, idem, *Les monuments d art, sources de l histoire*, „Byzantios" XXXVI, 1966.

[18] Corina Nicolescu p. 17.

[19] Preot Ioan Răuţescu, *Câmpulung-Muscel monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 243.

[20] Corina Nicolescu, *Case, conace şi palate vechi româneşti*, ed. Meridiane, Bucureşti, 1979

www.cimec.ro

adică în jurul moşilor şi strămoşilor rămaşi pe loc”[21].

Este posibil ca numeroasele fragmente ceramice care vor fi dat denumirea de Olari acestei biserici a sfântului Gheorghe să fi avut această provenienţă.

În acest moment justificarea specificaţiei - Olari - alăturată sfântului protector - Marele Mucenic Gheorghe, s-ar datora breslei olarilor, însă terenul aici nu este argilos, iar exploatările de argilă, folosite mai ales pentru cărămidă, se află în alte zone ale Câmpulungului.

Sau, există posibilitatea ca în decursul timpului, să fie preluată greşit o literă, a denumirii, nu Olari ci Olahi, adică Valahi sau români. Biserica ar fi putut fi denumită astfel, pentru a-i putea deosebi pe ortodocşi de membri comunităţii catolice din jurul Cloaşterului, marea mânăstire catolică, şi acesta existând până în secolul XVII în apropiere[22].

În plus, zona este prea restrânsă pentru a permite comunităţi şi bresle atât de numeroase încât să îşi ridice propriile biserici. La distanţă de 500 m spre nord se află biserica Şubeşti, iar la 200 m spre est este situată biserica Fundeni.

Încă din anul 1658, aceasta trecea drept „o biserică veche de la marginea oraşului” - spre deosebire de biserica mânăstirii Negru Vodă care „până în vremea răposatului Matei voievod, clădirea se părăginise, dar acesta s-a îngrijit de ea şi a reînnoit-o; aşadar acum este mare şi frumoasă, iar construcţia ei este cu totul nouă”[23] aşa cum ne informează călătorul străin Paul de Alep. Acesta povesteşte: „de sărbătoarea Sfântului Gheorghe (23 aprilie 1658), a avut loc o procesiune la Câmpulung, potrivit datinei. Şi domnul nostru patriarh (Macarie) s-a dus cu ei, cu steaguri şi cu prapori, la o veche biserică închinată Sf. Gheorghe, de la marginea oraşului, unde le-a slujit aghiazmă şi apoi s-au întors toţi la liturghie”[24]. Această procesiune se desfăşura pe una din cele trei străzi din traseul prezentat în acest studiu între biserica mânăstirii

[21] Ion Ghinoiu, *Cărările sufletului*, ed. Etnografică, Bucureşti 2004, XI. Drumul capăt n-are, p. 69.

[22] Mădălina Mirea (text), *Câmpulung Muscel: schiţe pentru o monografie arhitecturală*, Igloopatrimoniu, Bucureşti, 2012, p. 34.

[23]Călători străini în Ţările Române, vol. VI, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 170-171, 247-248

[24] La acea vreme, după 300 de ani de la înfiinţarea primei Mitropolii a Ţării Româneşti prin mutarea mitropolitului Sf. Iachint de Vicina în anul 1359, un alt patriarh, Macarie Zaim, patriarhul Antiohiei între 1647-1672, însoţit de diaconul său Paul de Alep, reface traseul între biserica Sf. Gheorghe-Olari şi mânăstirea Negru Vodă, traseu păstrat conform datinei. Nimeni nu mai ştia de ce. Aşa se păstra datina. Anul trecut, după 650 de ani de la moartea domnitorului Nicolae Alexandru Basarab şi începerea domniei fiului său Vladislav I Vlaicu în biserica Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, dimineaţa, înainte de slujirea Sfintei Liturghi, în ziua hramului din 23 aprilie, s-a sfinţit aghiazmă în vase mari, afară, dinaintea intrării în biserică, şi s-a împărţit, în sticle frumos etichetate, oamenilor. Nimeni nu mai ştie de ce. Aşa se păstrează datina.

www.cimec.ro

Negru Vodă si biserica Sf. Gheorghe - Olari. Ritualul sfinţirii aghesmei, înaintea Sfintei Liturghi, din ziua hramului, nu este uzual în practica slujbelor ortodoxe, dar aici acest obicei, potrivit datinei, se păstrează şi astăzi (2015).

Trebuie avut în vedere şi faptul că vechimea bisericii a dus la foarte multe dispute între cercetătorii istorici, „căci din neamul ctitorilor cei ce o au zidit, nu se mai află nimeni”[25].

Date arheologice

„Cercetarea arheologică a bisericii mânăstirii Negru Vodă, care a suprapus fosta biserică domnească, a evidenţiat un fapt aparent staniu, de care cei mai mulţi dintre istoricii noştrii s-au distanţat cu prudenţă: prima biserică, cea ctitorită de Întemeietor (...) nu era un paraclis modest, cum am fi putut presupune, având în vedere epoca şi contextul fundării sale (vezi prin comparaţie, necropola voievodală, adăpostită într-o biserică de lemn, de la Rădăuţi, cu peste jumătate de veac mai târziu), ci o construcţie complexă, cu dimensiuni apreciabile, care confirmă caracterizarea făcută de cronică: „mare şi frumoasă”[26].

La Câmpulung săpăturile de salvare s-au efectuat în anul 1967, de Flaminiu Mârtzu la biserica Sf. Gheorghe – Olari, datându-se monumentul în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cu această ocazie, s-au dezvelit şi cercetat 31 de morminte dispuse pe patru niveluri[27].

Mormintele cercetate dovedesc apartenenţa la ritul răsăritean, deşi construcţia are elemente gotice[28].

Date din cronica sondajelor arheologice efectuate în incinta bisericii Sf. Gheorghe –Olari menţionează că într-unul dintre morminte s-a găsit un inel pentru a cărui placă a fost folosită o monedă romană, de la Octavian Augustus, precum şi resturi textile împreună cu un număr de 40 de nasturi din fir textil, 20

---

[25] Preot Ioan Răuţescu, Câmpulung Muscel, monografie istorică, Câmpulung, 1943, p. 244.

[26] Denis Căproiu, *Asupra începuturilor oraşului Câmpulung*, Historia Urbană, t. XVI, nr. 1-2/2008, p. 37-64.

[27] Fl. Mârţu, *Cercetări arheologice cu privire la „mişeii” din Câmpulungul medieval*, în volumul *Din istoria luptei antiepidemice din România*, Bucureşti, 1972, p. 39-44; idem, *Mişeii Câmpulungului medieval şi biserica Sf. Gheorghe Olari*, BOR, XC, 1972, 3-4, p. 362; Despre toponimul Groapa lui Morminte din sud-vestul oraşului Câmpulung, un bătrân povestea: „acum 200-300 de ani s-a ivit o ciumă mare de au rămas la unele case numai câinii urlând. Fetele mari au fost duse la groapă cu sălbi la gât... Acolo au crescut brazi.”... în mentalitatea populară, această epidemie era un pericol potenţial şi pentru generaţiile ascendente (moşii şi strămoşii) din cimitire. Din acest motiv, ciumaţilor li se amenajau locuri de înmormântare şi cimitire separate care, în general, dublau cimitirele săteşti obişnuite. Numărul cimitirelor ciumaţilor a fost impresionant. Locul lor este atestat uneori de toponime, alteori de urmele vegetaţiei sempervirescente (brad, merişor) plantate de obicei în cimitirele româneşti. Ion Ghinoiu, *Cărările sufletului*, Ed. Etnologică, Bucureşti, 2004, p. 70.

[28] Gheorghe I. Cantacuzino, *Săpături arheologice la monumente din Câmpulung*, material publicat pe internet.

www.cimec.ro

înşiraţi de la gât în jos şi câte 10 de la cot pe partea inferioară a antebraţului, care s-a presupus că era tunică cu mânecile încheiate astfel[29].

Aceeaşi structură de aşezare a nasturilor, din aur de data aceasta, a fost identificat în mormântul nr. 10, cunoscut până de curând ar fi al domnitorului Vladislav I Vlaicu, din Biserica Domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeş[30].

4.

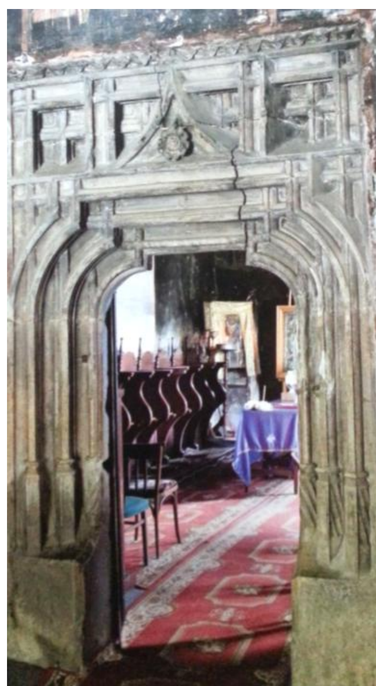

5.

Fig. 4. Paftaua de la Argeş, mormântul 10 din Biserica Domnească Sf. Nicolae, foto Muzeul municipal de la Curtea de Argeş şi 5. Portal gotic din Biserica Sf. Gheorghe din Câmpulung, foto arh. Coşa 2014.

[29]Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din R. S. România în anul 1967*, în SCIV, 19, 4, p. 694. Ţinând seama de monedele emise de Matia Corvin (1458-1490) aflate în morminte din acelaşi nivel, mormântul a fost datat în al patrulea sfert de veac al secolului XV şi considerat ca atestând „unul dintre cele mai vechi reflexe ale renaşterii şi umanismului românesc exprimate prima oară la Câmpulung”. Fl. Mârţu, *Un ecou al renaşterii, în a doua jumătate a secolului XV, la Câmpulung Muscel*, Revista Muzeelor, V, 1968, nr. 5, p. 449-450.

[30]Mormântul 10 *Descrierea mormântului princiar din Biserica Domneasca, Curtea de Argeş* ”Personajul poartă o tunică purpurie lungă până la jumătatea femurului și strânsă pe trup. Tunica este cusută cu fir și decorată cu mărgăritare, în special la mâneci (manșete și coate), și este închisă în față cu 30 de nasturi de aur smălțuiți cu verde astfel încât pe bumb să înfățișeze stema dinastiei Basarabilor: scut despicat, fasciat în jumătatea dreaptă în opt zone care alternează aur-verde. Circa 20 de nasturi similari decorau și antebrațele mânecilor…” Wikipedia - material publicat pe internet 2015.

www.cimec.ro

… Biserica mânăstirii Negru Vodă conţine în acest moment piatra de mormânt a domnitorului Nicolae Alexandru Basarab, dar se cunoaşte însă faptul că această piatră a stat un timp la mânăstirea Vieroşi-Argeş şi se cunoaşte de asemenea că a fost adusă de acolo[31].

Arhitectura bisericii Sf. Gheorghe Olari

În formă de navă, cu o singură turlă, biserica Sf. Gheorghe-Olari este zidită din piatră brută şi rostuită având terminaţia superioară a soclului compusă dintr-un şir de cărămidă presată cu profil gotic. Lungimea este 13 m, iar lăţimea este de 7 m la exterior. Biserica se compune din două părţi: prima, formată din altar decoşat poligonal şi naos dreptunghiular, parte care este mai veche, şi a doua, din pronaos, deasupra căruia se află clopotniţa de zid de cărămidă presată, adăugată mai târziu. Cărămida cu care este zidit interiorul primei faze a bisericii, spre a primi fresca, are dimensiuni 30 x 18, 5 x 4 cm, iar cea din pronaos 28,5 x 14 x 4 cm, la bază, iar deasupra, peste cupola semisferică susţinută de arce 26,5 x 14 x 3,5 cm. Clopotniţa este realizată după modelul celei de la mânăstirea Negru Vodă, dar la dimensiuni mai modeste. Spre sud, scara decroşată, poligonală conţine scara elicoidală cu trepte din stejar cioplite, conţinând şi vangul central, aşezate gravitaţional şi încastrate în pereţii constituiţi din piatră de râu alternată şi încadrată de cărămizi 28,5 x 14 x 4 cm, ca la biserica Sf. Nicolae Domnesc[32]. Scara este asemănătoare celei de la turnul mânăstirii Negru Vodă poziţionată în aceeaşi zonă faţă de acces sub spaţiul constituit dintr-o calotă semisferică sprijinită pe patru arce, sistem întâlnit la primul nivel al ambelor turnuri. Soclul de cărămidă presată, continuă piesele de colţ ce conţin sculptate aceleaşi şanţuri. Ancadramentele uşii de la intrarea în naos reprezintă „un frumos şi unic exemplu de artă gotică din Ţara Românească"[33] remarcându-se printr-o valoare artistică deosebită. Şi în ancadramentul ferestrei răsăritene a altarului sunt preluate aceleaşi colonetele şi ciubuce, specifice stilului gotic, dar la o scară mai mică. Ferestrele naosului şi cea a proscomidiei au ancadramente simple din piatră, specifice aceluiaşi stil. Zidurile au grosime cca. 1 m, fiind constituite din piatra de Albeşti la exterior, iar la interior din cărămidă tencuită şi zugrăvite în frescă.

---

[31] „În august 1882, Dimitrie C. Butculescu avea să descopere piatra de mormânt a lui Nicolae Alexandru la mânăstirea Vieroş. Tot aici a găsit-o şi Grigore Tocilescu, în 1887. Însă în 1889, acelaşi Grigore Tocilescu avea să consemneze despre întoarcerea acestei pietre de mormânt la biserica mânăstirii din Câmpulung, ea fiind aşezată pe un postament, în partea dreaptă a intrării." Dimitrie C. Butculescu, Peatra mormântală a lui Ioan Nicolae Alexandru Basarab din 1364, în Călătorii şi exploraţiuni arheologice în Muscel, Ars Docendi, 2010. p. 155, 217-218, Aici avea să o găsească Nicolae Iorga în 1905, apoi Virgil Drăgiceanu în 1924.

[32] Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti,* Bucureşti, 1974, p. 17-18.

[33] Preot Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel, monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 244.

www.cimec.ro

6.

7.

Fig. 6. Zidărie aparentă de piatră, faţadă nordică, în dreptul proscomidiei; Fig. 7. Zidărie de piatră, mănăstirea Marea Lavră, Muntele Athos, foto arh. Coşa 2005-2014.

Intervenţiile menţionate în inscripţiile păstrate pot fi interpretate şi ca restaurări:

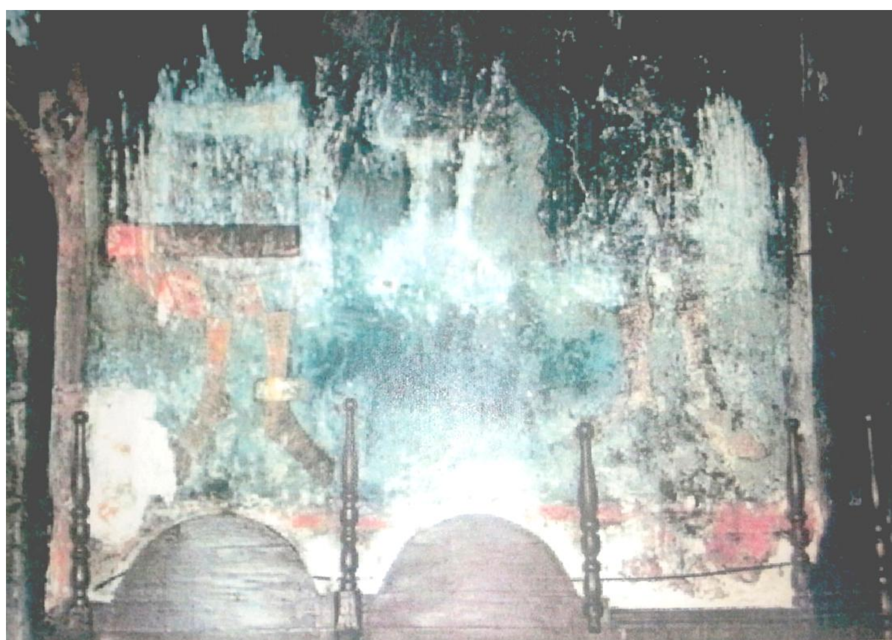
1717* în altar: *„acest sfânt şi dumnezeesc altar iaste jugrăvit şi înfrumuseţat cu nevoinţa dumneaiei, jupâneasa Despina a dumnealui Şerban vel Culcer i snov ego: Ştefan, Constantin, Radu, Ilinca, Safta, Bălaşa, pentru ca în veac pomenire să aibă, în zilele lui Ioan voevod leat 7225"*[34].

1727* în altar, pe faţa interioară a catapetescmei - *„această sfântă tâmplă de zid, de jos până sus, o au făcut Iorga judeţ şi o au zugrăvit după cum de vede, care şi biserica de iznoavă o au învelit la leat 7235, Iorga, Ilinca, Pătraşcu, Constandin"*[35], aproximativ în aceiaşi perioadă când s-a ridicat şi catapeteasma bisericii Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeş. Există posibilitatea ca acum să se fi refăcut bolta, posibil fisurată, acoperişul şi supraînălţarea absidei altarului la aceeaşi cotă cu naosul (a se vedea nota 48 dinţi de lup).

1772* înăuntru, deasupra uşii de intrare în biserică (pronaos): *„cu ajutorul lui Dumnezeu, zugrăvitu-s-au această boltiţă a sfintei biserici cu cheltuiala robilor lui Dumnezeu aceştia care s-au ostenit şi au dat şi cari vor să mai dea, ca în veac să-i pomenească, de mâna lui Şerban diacon leat 7281. Sept. 1". Nu e trecut nici un nume*[36].

[34] Preot Ioan Răuţescu, Câmpulung –Muscel, monografie istorică, Câmpulung, 1943, p. 243.
[35] Idem , p. 243.
[36] Idem , p. 243.

„În 1932 Comisia Monumentelor Istorice a executat cu fondurile ei lucrările de restaurare. Dându-se jos tencuiala exterioară la pereţii naosului şi ai altarului, s-a dat peste vechea zidărie de bolovani. S-au scobit rosturile, s-a făcut rostuiala cu mortar de ciment, s-au înlocuit pietrele mici cu pietre mari, mărindu-se deschiderea ferestrelor, în detrimentul frescei de la interior. La soclu s-au înlocuit cărămizile măcinate. La interior s-a spălat şi consolidat fresca, destul de interesantă”[37]. Menţionăm aici faptul că pe întreaga desfăşurare a peretelui interior nordic sunt pictaţi opt sfinţi militari, *pictură de inspiraţie bizantină, în unic strat, original, înnegrit de trecerea timpului*[38], iar pe peretele interior vestic al naosului se citeşte deasupra icoanei Adormirii Maicii Domnului, unde apostolii sunt aduşi pe norii cerului, ca în compoziţia de la Argeş, de dimensiuni mai reduse însă, se întrevede un lung şir siluete, probabil ale ctitorilor, căci se cunoaşte că familia domnitorului Nicolae Alexandru a fost numeroasă.

8. Pictură naos perete vestic, detaliu - strat de praf şi de fum, lacune strat suport, lacune strat de culoare, foto pictor restaurator Romeo Andronic 2014.

[37] Idem, p. 245.
[38] Romeo Andronic – pictor restaurator, *Proiect Deviz privind lucrările de conservare/restaurare a picturii murale în tehnica frescă de la biserica cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” - Olari*, Câmpulung, judeţul Argeş, 2014.

www.cimec.ro

Fig. 9. Pictură naos perete vestic, posibil tablou votiv deasupra scenei Adormirea Maicii Domnului, foto arh. Coşa.

10.

11.

Fig. 10. Sfânt militar, pictura perete nordic - biserica Sf. Nicolae Domnesc - Curtea de Argeş; Fig. 11. Sfânt militar, pictura perete nordic - biserica Sf. M. Mc. Gheorghe - Olari - Câmpulung, foto arh. Coşa.

www.cimec.ro

„Arhitectura monumentală de caracter medieval ... căpătă avânt în urma întemeierii Ţărilor Române. Relaţiile cu romanitatea orientală au făcut ca arhitectura monumentală, în curs de constituire, să se adreseze sursei bizantine sau bizantino-balcanice. Totodată, situarea Ţărilor Române la interferenţa între sfera civilizaţiei orientale şi a celei occidentale, a făcut ca sursei bizantine, cu rol determinant, să i se asocieze şi alte surse şi influenţe”[39].

„Primii cercetători ai arhitecturii noastre medievale (aproape în exclusivitate ai celei de cult), Gh. Balş şi N. Ghika-Budeşti, au sesizat cu deosebită acuitate aportul arhitecturilor celor două civilizaţii în procesul naşterii şi evoluţiei arhitecturii medievale moldoveneşti şi munteneşti. ... Ceea ce a scăzut eficienţa aportului comparatist al acestor doi întemeietori ai istoriografiei româneşti de arhitectură a fost subestimarea surselor populare ale arhitecturii medievale monumentale... Unitatea plastică a arhitecturii populare, sub aspectul trăsăturilor sale esenţiale este evidentă pe întreg teritoriul ţării: generată fiind de simplitatea alcătuirilor funcţionale rezultată din procedeele adiţionale de compunere a lor, de geometrismul pur al volumelor, de prezenţa unor spaţii semi-deschise (prispa, foişorul), efectele rezultate din jocul umbrii şi al luminii şi din alăturarea unor materiale diferite cu finisaj specific. În arhitectura civilă monumentală, a locuinţelor boiereşti şi voievodale, se distinge de asemenea o unitate a expresiei plastice, datorată sursei populare. Deşi arhitectura monumentală de cult este dependentă într-o măsură mai mare faţă de surse şi influenţe externe cât şi faţă de caracteristici de şcoală - munteană, moldavă sau transilvană - o seamă din însuşirile sale dominante se păstrează de-a lungul mai multor etape, distincte, de dezvoltare: tipurile planimetrico-spaţiale, compoziţia spaţio volumetrică, scara umană, dimensiunile modeste, obţinerea monumentalităţii prin mijlocirea proporţiei”[40].

Cel mai vechi tip de biserică de lemn, executată din cununi de bârne, rezultat al adiţionării a două-trei spaţii de plan rectangular, a fost transpus în zidărie. Demonstraţia făcută arheologic privind reluarea planului unei biserici din lemn de către biserica din Sângiorgiu - cel mai vechi monument medieval de zid păstrat de pe întreg teritoriul ţării (sec al XI-lea) - anulează o dată pentru totdeauna valabilitatea orcăror speculaţii privind sursa cisterciană a acestui tip de edificiu răspândit în faza de început a feudalismului în Transilvania, dar şi în regiunile învecinate din nord, nord-est şi nord-vest. Predilecţia arhitecturii religioase culte, în această perioadă de început, în Ţara Românească (sec. XII-XIII) pentru tipul de biserică sală este exemplificată de cele două biserici de la Drobeta Turnu Severin (din cetate şi din grădina publică) şi biserica Sân Nicoară de la Curtea de Argeş, toate de sursă

[39] Gheorghe Curinschi Vorona, *Introducere în arhitectura comparată*, Bucureşti, 1991, p. 81.
[40] Idem, p. 82-85.

www.cimec.ro

bizantino-balcanică, având posibile prototipuri la Veliko-Tyrnovo (sec. XII)[41].

Componentele formei arhitecturale în care se recunoaşte pregnant intervenţia sursei populare sunt: - sistemul adiţional al compoziţiei planimetrice-spaţiale, volumetria subordonată tipului local de învelitoare, compoziţia asimetrică rezultată din deplasarea centrului de interes către o faţadă laterală.

Toate aceste aspecte sunt întâlnite în arhitectura Bisericii Sf. Gheorghe-Olari. Aceste date, ne determina sa susținem ipoteza că Biserica Sf. Gheorghe este vechea biserica-paraclis a Curţii Domneşti de la Câmpulung în vremea primilor trei Basarabi.

Cheia prezentei aici a unei vechi curţii domneşti, o reprezintă poziţionarea geografică şi conformaţia arhitecturală a spaţiului Bisericii Sf. Gheorghe, adaptata perfect pentru a îndeplini funcţiunea de biserică-paraclis pentru familia domnitoare. Având în vedere straturile de locuire prezentate mai sus, sub actuala biserică există posibilitatea prezenţei urmelor unei biserici şi mai vechi. Emitem ipoteza că actuala biserică a fost construită de către domnitorul Basarab I, posibil în urma victoriei de la Posada, ca paraclis al curţii domnești.

Zidurile din piatră ale Bisericii Sf. Gheorghe, care face parte dintre puţinele edificii construite integral din piatră în România[42], sunt realizate din dorinţa de a avea un monument durabil.

Asimetria aşezări ferestrelor naosului, atât ca număr cât şi ca amplasare, un aspect datorat influenţei arhitecturii populare, ne arata însa ca acest mod de construcție reprezintă un moment de căutare, de trecere de la arhitectura de lemn la cea de piatra. La construcțiile de această factură pe peretele nordic sunt mai puţine ferestre, decât spre sud, unde posibilitatea de pătrundere a luminii este mai mare. Deşi fereastra peretelui nordic are aceeaşi dimensiune cu prima fereastră sudică dinspre altar, aşezarea acestora nu este simetrică, faţă în faţă, din considerente de locuire, ferire de curenţi.

 12 13 14

Fig. 12. Comparaţie parament Câmpulung - biserica Sf. Gheorghe, - Fig. 13. biserica Şubeşti, - Fig. 14. biserica Fundeni, foto arh. Coşa 2001-2015.

[41] Gheorghe Curinschi Vorona, *Introducere în arhitectura comparată*, Bucureşti, 1991, p. 86.

[42] Peter Derer, *Reciclarea fondului construit*, Buletinul Comisiei Naţionale a Monumentelor, Ansamblurilor şi siturilor istorice, nr. 4/1992, p. 13.

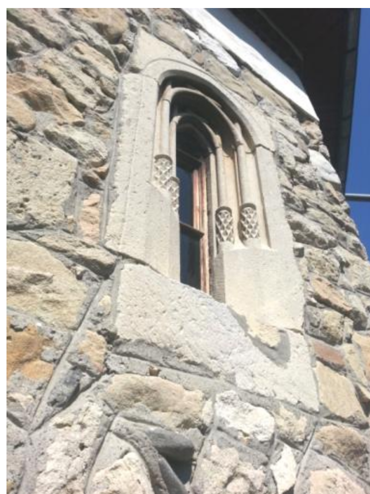

Fig. 15. Peretele sudic al bisericii Sf. Gheorghe Câmpulung -
***Vedere exterioară,** foto arh. Coşa 2015.*

*Fig. 16. Peretele sudic al bisericii Sf. Gheorghe Câmpulung – **Vedere interioară,***
foto arh. Coşa 2015.

www.cimec.ro

17.

18.

Fig. 17. Fereastra altarului şi Fig. 18. Portalul de intrare al bisericii Sf. Gheorghe Câmpulung, foto arh. Coşa 2015.

Forma portalului care marchează intrarea în naosul bisericii este des întâlnită, atât în arhitectura de cult, din România şi din Europa, dar şi în arhitectura laică. Ca şi fereastra altarului decorată şi cioplită special, aceste piese sunt probabil aduse dintr-o altă zonă, deoarece acest fel de piatră, alta decât calcarul numulitic de Albeşti, din care sunt executate zidurile, nu se găseşte aici.

Interesantă este partea superioară a portalului, ce îl completează într-o acoladă - nu arc frânt. O floare mare, frumoasă, din piatră, singură în axa de simetrie, pare sculptată ca un blazon, sub deschiderea arcului, ivită ca şi cum draperii de piatră sunt trase, într-o parte şi alta spre a o arăta. Sus, ca terminaţie se afla, un subţire rând de piatra cu elemente vegetale stilizate ce încadrează o florare de crin.

Portalul bisericii Sf. Gheorghe Câmpulung nu aparţine „goticului flamboyant” datorită tectonicii de aşezare a pietrelor. Acest portal este compus din patru piese aşezate două peste alte două înscriindu-se într-un dreptunghi aşezat cu latura lungă vertical. În stilul gotic, mai ales cel flamboyant, elementele sunt aşezate permiţând descărcări ale arcului în elementele verticale. În cazul de faţă, avem un lintou orizontal sprijinit pe elemente verticale ce poarta o anumită decoraţie.

Partea superioară decorată, care continuă, într-adevăr liniile ancadramentului uşii de intrare, din considerente de potrivire, „filă” a liniilor, aparţine unei concepţii generale a acestei piese. Decoraţia este de fapt un triunghi dreptunghic isoscel, aşezat pe ipotenuză, ce conţine în centrul său de

greutate o floare cu zece petale. Catetele triunghiului sunt adaptate însă la arce de cerc ce devin tangente la cercul care delimitează floarea. Traseul liniilor decorative superioare sub forma unor arce convexe se continua în registrul inferior cu arce concave, constituind o acoladă, în vârful căreia este figurat simbolul florii de crin. Considerăm, având în vedere simbolistica din vechime a oricărui element, că floarea din centrul acestei compozii are o însemnătate aparte.

Regăsim o „floare mare din piatră", asemănătoare cu cea a portalului bisericii Sf. Gheorghe, amplasată în zidăria faţadei estice a turnului Mânăstirii Negru Vodă, în partea stângă, lângă lumânărar.

Fig. 19. Floarea de piatră de deasupra intrării din stânga a faţadei estice a turnului mânăstirii Negru Vodă, foto arh. Coşa 2015.

Consideraţii arhitectural-urbanistice asupra prezenţei „florii de piatra" pe faţada estică a turnului mânăstirii Negru Vodă. De ce nu a fost adusa floarea de la Cloaster?

20.

21.

22.

Fig. 20. Vedere generală a zonei cu cele două turnuri, în fundal biserica Sf. Gheorghe;
Fig. 21. Localizare floare - turn mânăstirea Negru Vodă;
Fig. 22. Marcarea direcţiei spre intrare, de către zidul sudic al bisericii mânăstirii.

Fig. 23. Capăt de perspectivă alee şi poartă incintă bolniţă Negru Vodă, foto. arh. Coşa.

Se remarcă, mai ales în fotografiile mai vechi (21.) că zona de turn, unde este prezentă „floarea de piatra”, aparţine unei perioade diferite de construcţie faţă cea a corpului principal al turnului.

Floarea este simetric aşezată deasupra intrării, care are nivelul de călcare mult mai jos decât cota actuală a terenului. Se ştie că nivelul de călcare al primei biserici din locaţia mânăstirii era cu cca. 2 m mai jos.

Există posibilitatea ca această poartă să aibă o importanţă mult mai mare decât se crede, deoarece din punct de vedere urbanistic reprezintă un capăt de perspectivă, fiind axată pe cea de a două poartă situată spre sud-est faţă de actuala biserică, în zona de legătură dintre prima incintă a mânăstirii şi cea de a doua, a bisericii mici bolniţă (22. şi 23.).

Studiind fotografiile din satelit, observăm că această direcţie se continuă spre nord-est, cu drumul ce trece prin vadul Râului Târgului din zona mânăstirii Negru Vodă (24.).

Prezenţa „florii de piatră cu zece petale” pe faţada estică a turnului mânăstirii Negru Vodă din Câmpulung coroborată cu studiul reţelei de drumuri privind vadul de trecere peste Râul Târgului duce la ipoteza că accesul pe sub turn se făcea pe această direcţie dinspre est, biserica mânăstirii şi implicit bazilica lui Nicolae Alexandru Basarab, construită iniţial sub aceasta, fiind amplasată „extra muros”.

www.cimec.ro

Fig. 24. Direcţie est-vest susţinută de intrarea cu floare, corelare cu trama stradală şi vadul Râului Târgului. Prelucrare foto satelit, arh. Anca Mihaela şi Adrian Coşa.

În sprijinul acestei afirmaţii, pe lângă amplasamentul florii de piatră, poziţionată în faţa intrării la fel ca la biserica Sf. Gheorghe, aducem ca argument distanţa relativ mică (cca. 15 m) dintre amplasamentul bisericii şi a turnului mânăstirii Negru Vodă (cca. 35 m înălţime), raportate la restul suprafeţei de teren a terasei spre Râul Târgului (cca. 80 m lăţime).

Încadrarea ipotezei în teorii emise până în prezent

Capitolul următor îşi propune să preia critic date din cercetările realizate până în prezent şi să le confrunte cu date de pe teren si din fotografiile realizate din satelit, interpretate din punct de vedere arhitectural-urbanistic, apreciind, după capacitatea de asamblare a ipotezelor existente, dacă acestea sunt verosimile, recitindu-le cu mare atenţie.

În articolul din anul 2000[43] se alcătuieşte planul cloaşterului după jurnalul săpăturilor lui Virgil Drăgiceanu din 1924, cu specificarea că arheologul nu a desenat planul obiectivului ca la biserica mânăstirii Negru Vodă, redând doar câteva elemente certe ale planimetriei (38,40 m x 15,00 m). Aici se spune că portalul studiat nu aparţine cloaşterului propriu-zis ci *„biserica cloaşterului ar fi putut avea şi o sacristie la un moment dat, căreia*

[43] Maria Mulţescu, Alexandru Mulţescu, arhitecţi, Cloaşterul câmpulungean, Muzeul Judeţean Argeş, Argessis, studii şi comunicări, seria Istorie, tom IX, 2000, p. 117.

să-i fi aparţinut ancadramentul aflat azi în biserica Sf. Gheorghe-*Olari din Câmpulung. Nu este obligatoriu ca acest ancadrament să fie al sacristiei. El putea aparţine unei clădiri anexe din cadrul ansamblului (trapeză, intrare în chili etc.)"*[44]. , deci o ipoteză nu suficient argumentată.

Studiul întreprins de arhitectul Al. M. Zagoritz arată, la 1916 , că deşi *„credinţa că portalul gotic şi fereastra din altar au fost transportate de la o biserică învecinată, e răspândită în Câmpulung,... adevăr este însă că şi uşa şi fereastra din altar au fost lucrate odată cu zidirea bis. Sf. Gheorghe şi anume pentru ea. – Dovada o află cercetătorul mai de aproape al acestei biserici. El vede uşor că* ***fereastra altarului nu e singură lucrată în formă gotică şi află că uşa de piatră e legată organic cu liniile soclului ce încinge biserica***[45]**.**

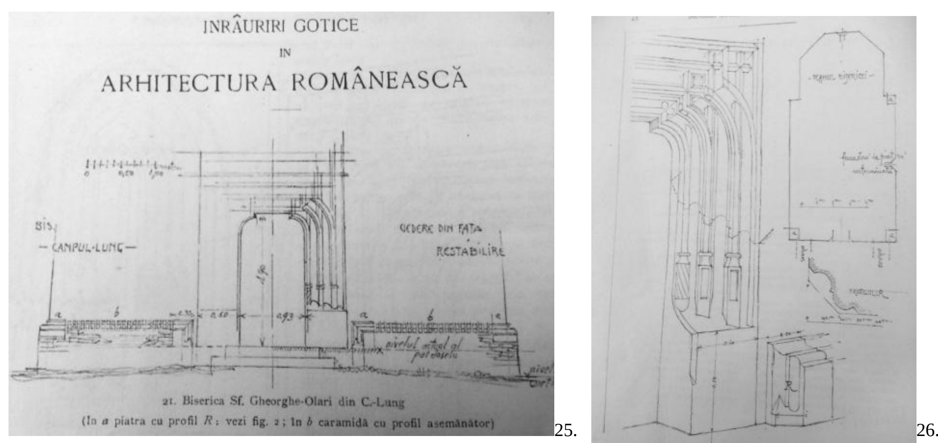

Fig. 25, 26. Desene al arhitectului Al. M. Zagoritz, BCMI, 1916.

În veridicitatea acestei interpretări trebuie să avem în vedere şi experienţa cercetătorului Al. M. Zagoritz ce a lucrat alături de arhitectul Ion Mincu la restaurarea bisericii Stavropoleos din Bucureşti[46], cât şi faptul această ipoteză a fost intuită înainte ca bisericii să i se înlături tencuiala de către Comisia Monumentelor Istorice prin restaurarea din 1932. Teoria nu a putut fi argumentată ulterior datorită morţii premature a autorului său în primul război mondial, în luptele de la Amzacea – Dobrogea.

Pavel Chihaia[47] a considerat că Biserica Sf. Gheorghe ar fi fost distrusă şi refăcută integral după mijlocul sec. XVII, când au fost folosite ancadramente din ruinele Cloaşterului, modelul bisericilor catolice influenţând elementele de

[44] Idem p. 122.
[45] Al. M. Zagoritz. *Înrâuriri gotice în arhitectura românească*, BCMI, VIII, f. 33, 1916, p. 44–46
[46] BCMI, nr. 40 din 1924, Ramuri, Craiova, 1924, p. 91.
[47] Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti,* Bucureşti, 1974, p. 316-318.

www.cimec.ro

plan şi forma soclului. Această opinie este împărtăşită şi de alţi cercetători.

Capitolul XIII din cartea „Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti", menţionează biserica Sf. Gheorghe „ *construită iniţial în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după săpăturile arheologice din 1968* (realizate de Fl. Martu si prezentate în studiul de faţă)" ... se reconstruieşte, *nu multă vreme după 1658, anul vizitei lui Paul de Alep* (ce vede o *„biserică veche de la un colţ al oraşului")*, *cu materialele rămase de la dărâmarea bisericii „Cloaşterului" din 1646/47 o nouă biserică, cea veche fiind deteriorată din cauze necunoscute*".

Portalul studiat, aflat în relativ bună stare, nedeteriorat, cu toate cele patru părţi componente, era destul de mare ca să fie trecut cu vederea în 1648 de misionarul şi arhiepiscopul bulgar P. B. Baksic, ce cunoştea situaţia Coaşterului, descrisă într-o vizită anterioară în 1640, relatând „un lucru ciudat" care i-a atras atenţia astfel: *„voind stareţul acelei mânăstiri* (Negru Vodă n.n.) *să ridice un turn sau mai bine zis o clopotniţă, a poruncit pentru aceasta domnului egumen grec de felul său, să dărâme acea biserică a Sf. Elisabeta şi a pus să fie dărâmată până în temelii şi a luat tot acel material şi a pus să se clădească cu el pomenitul turn la mânăstirea domnului ... s-a întâmplat că în aceeaşi zi în care s-a sfârşit turnul, şi chiar domnul stareţ se pregătea de dimineaţă să aşeze el clopotele, iată că din mânia lui Dumnezeu a luat foc mânăstirea şi a ars aproape în întregime împreună cu acoperişul bisericii lor... acestea mi le-au povestit aceşti catolici şi eu am văzut apoi cu ochii mei..."*[48].

În 1660 misionarul Gabriel Tomasi, ce în mai 1656 redobândeşte pentru credincioşii catolici, de la domnul Constantin Şerban, locul fostei mânăstiri dominicane din Câmpulung povesteşte: *„am redobândit cu multă trudă şi osteneală acest loc, pe care îl stăpânim astăzi; pe el s-ar putea construi din nou vreo capelă mică, atât prin dărnicia alor noştrii, cât şi a schismaticilor, care cercetează zilnic acel loc, pe înserate, aprinzând lumânări de ceară şi în zilele de sărbătoare"*[49]. Evlavia acestora nu ar fi făcut posibilă luarea în continuare de materiale, mai ales un astfel de frumos portal.

„După restaurarea din 1930 s-au putut constata în ziduri, printre blocurile de talie diverse fragmente de nervuri de ogivă şi alte profile, provenind de la dărâmarea unei alte biserici gotice. Compararea profilelor reutilizate de la biserica Sf. Gheorghe cu acelea de la turnul-clopotniţă de la mânăstirea Negru Vodă construit în mod sigur cu materiale de la Cloaşter, ne permite să deducem că de la mânăstirea catolică au fost transportate aceste materiale la cele două lăcaşuri ortodoxe... Observăm pe teren privind faţadele, că fragmentele la care face referire Pavel Chihaia fac parte din *„soclul de*

[48] Călători străini despre Ţările Române, vol. V, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1973, p. 261-266.
[49] Călători străini despre Ţările Române, vol. VII, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, p. 128-129.

www.cimec.ro

cărămidă al bisericii ce prezintă unghiuri de colţ de piatră, cu excepţia celui de nord-est, ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă aceste piese ar fi aparţinut monumentului original"[50]. Acestea ar putea însă să fie originale, conform teoriei lui Zagoritz, posibil să fie înlocuit doar cel din colţul nord-estic, cel mai expus la degradări din partea vântului dominant în această zonă.

„N. Ghica Budeşti a fost derutat de faptul că monumentul nu prezintă pronaos, că altarul se înfăţişează poligonal la interior şi în sfârşit, că ***numeroase profile vorbeau despre un monument mai vechi de secolul al XVII-lea"***[51]**.**

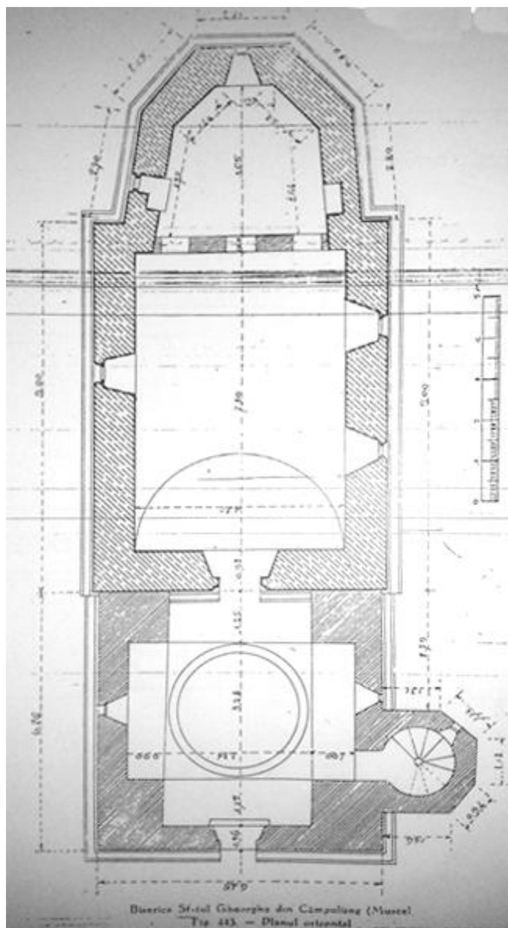

Fig. 27. Planul bisericii Sf. Gheorghe realizat de Ghica Budeşti, BCMI.

[50] Pavel Chihaia, Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti, ed. Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 317.

[51] Idem, p. 318.

Posibilitatea veridicităţii ipotezei arhitectului N. Ghica Budeşti poate fi argumentată comparând şi dimensiunile cărămizilor măsurate la faţa locului în interiorul naosului - la baza portalului, care au dimensiuni mari 30 x 18,5 x 3,5 cm şi care sugerează o vechime mai mare a primei etape de constructive a bisericii. De asemenea însăşi spusele lui Pavel Chihaia pot contribui ca argument: *„Observăm de asemenea, în partea de est a absidei altarului, urme din cornişa în dinţi de fierăstrău care nu avea ce căuta la un monument catolic”*[52], aceasta putând a fi o adăugire în momentul reconstrucţiei boltei. Datorită felului diferit, mai nou, de cărămidă din care este refăcută boltirea semicirculară, cât şi dispoziţiei straturilor originale de pictură (detaliate în capitolul respectiv din prezentul studiu), vechimea mare a bisericii, comparată cu biserici din Ţara Haţegului să aibă absida altarului decroşată, poligonală, mai joasă decât nava naosului, ceea ce a dus la completarea cornişei peste aceasta descrisă mai sus, completare făcută pentru încadrarea sub acelaşi acoperiş.

„În ceea ce priveşte forma poligonală din interior a altarului, ea se explică prin imitarea bisericii catolice de la care s-au preluat diferitele profile”[53]. Acest argument poate fi uşor înlăturat din considerente arhitecturale, respectiv profilele despre care se vorbeşte fiind de fapt colţurile exterioare superioare ale elevaţiei fundaţiei - din punctele în care începe decroşată absida.

„Că portalul nu a aparţinut de la început bisericii Sf. Gheorghe poate fi demonstrat arătându-se că cheia de boltă aparţinând aceluiaşi monument (aflată la turnul-clopotniţă al mânăstirii ortodoxe) presupune nervuri de ogivă. Deci o boltire pe care biserica Sf. Gheorghe, prezentând o boltă longitudinală în plin cintru, nu a avut-o”[54]. Acest argument ne permite să deducem însă şi o altă concluzie, anume că ambele construcţii au fost realizate în aceeaşi etapa istorica, în timpul domniei la Câmpulung a primilor Basarabi, perioada de trecere în aceasta parte a Europei de la romanic la gotic.

Pavel Chihaia[55] intuieşte ipoteza curţii domneşti lângă biserica Sf. Gheorghe şi atunci când explică - lipsa iniţială a pronaosului datorată celor două etape de construire - prin considerarea bisericii drept capelă funerară a curţii domneşti. Acesta consideră că *„procesiunea din timpul lui Paul de Alep de la biserica voievodala la* ***biserica Sf. Gheorghe ar arăta că acesta din urmă trecea drept o biserică a curţii*** *(adică până în vremea lui Radu de la Afumaţi...), slujitorii ei nu puteau îngropa enoriaşi în incintă: aceştia erau îngropaţi la marginea oraşului”*. Însă mai departe, neavând argument spune că nu ar fi fost nevoie de o capelă voievodală, atâta timp cât în jurul bisericii din

---

52 Idem, p. 318.
53 Idem, 317.
54 Idem, 317.
55 Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti,* Bucureşti, 1974, p. 316-318.

www.cimec.ro

incinta actualei mânăstiri Negru Vodă, s-au efectuat înmormântări numeroase încă dintre secolele XIV şi XV.

Arheologul Şerban Cantacuzino afirmă că *„naosul bisericii Sf. Gheorghe-Olari îşi poate găsi analogii cu planul unor edificii gotice târzii din Transilvania, ca şi ancadramentele intrării în naos şi ale ferestrelor. În legătură cu datarea bisericii au fost formulate păreri divergente.* ***Poate fi admisă opinia, bazată pe observaţii făcute cu peste opt decenii în urmă, că portalul a fost lucrat odată cu zidirea naosului bisericii, care datează din secolul al XV-lea***[56].

Fig. 28. Detaliu portal biserica Sf. Gheorghe Câmpulung, foto arh. Coşa 2015.

Detalii de arhitectură – floarea – însemn heraldic al primilor domnitori

Continuând corelarea detaliilor elementelor de arhitectură, observăm această floare prezentă:

- Pe paftaua cingătorii domnitorului – considerat Nicolae Alexandru Basarab - îngenunchiat în tabloul Deisis pictat în Biserica Domnească de la Curtea de Argeş, tablou aşezat ca locaţie ca şi portalul din Câmpulung - la intrarea în naos.
- Pe paftaua domnitorului - considerat Radu I - din tabloul votiv pictat pe peretele vestic al naosului aceleiaşi biserici de la Argeş, deşi refăcută, pictura

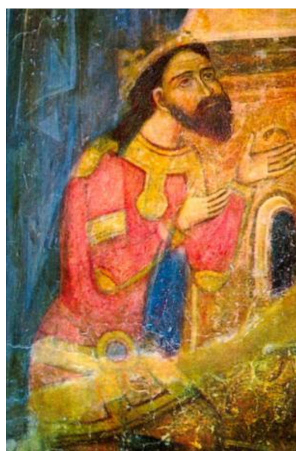
[56] Şerban Cantacuzino.

www.cimec.ro

păstrează floarea, dar îi adaugă şase petale în loc de cinci. Specificăm că pe veşmântul doamnei nu sunt prezente flori, pe când domnitorul are aceste decoraţii sub forma florii de piatră şi în partea de jos a veşmântului

- Pe întreg veşmântul domnitorului Mircea cel Bătrân, atât din tabloul votiv de la mânăstirea Cotmeana, cât şi cel de la mânăstirea Cozia.

Această floare este întâlnită şi în alte însemne heraldice, blazoane, pietre de mormânt a altor domnitori români, detalierea acestora făcând subiectul unei ulterioare prezentări.

29.

30.

31.

Fig. 29. Nicolae Alexandru Basarab şi jos scena Deisis din care face parte portretul; Fig. 30. Radu I şi jos tabloul votiv din care face parte portretul, ambele din biserica domnească de la Curtea de Argeş; Fig. 31. Mircea cel Bătrân şi tabloul votiv din care face parte - mănăstirea Cotmeana, Argeş, foto arh. Coşa 2014-2015.

www.cimec.ro

Fig. 32. Veşminte cu flori ale domnitorului Mircea cel Bătrân şi a fiului său Mihai I în tabloul votiv de la Mânăstirea Cozia, foto arh. Coşa 2014.

Prezentarea de faţă este succintă, autorii studiului pornind iniţial de la trama stradală punctată de locaţia vechilor cruci de piatră şi a elementelor de arhitectură ale bisericii descoperite astfel, completându-le ulterior cu o multitudine de argumente pentru susţinerea acestei ipoteze, legate, în cazul bisericii Sf. Gheorghe din Câmpulung, de descoperirile arheologice şi teoriile istorice consacrate, făcând comparaţii inedite cu elemente ale bisericii Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeş, singura cunoscută până în prezent a fi păstrată din perioada Basarabilor. Studierea turnurilor a fost prilejuită de faptul istoric consemnat, conform căruia domnitorul Nicolae Alexandru Basarab, primind în ţară pe călugării atoniţi şi ajutându-i cu bani, a zidit un turn cu zid de apărare la mânăstirea Cutlumuş. Considerăm importantă şi motivaţia actului

www.cimec.ro

de a construi, Vladislav Vlaicu angajându-se spunând: „Voi înconjura cu ziduri şi cu turn de întărire mănăstirea, voi înălţa biserica, trapeza, chilii, voi răscumpăra moşii şi voi da animale, ca prin aceasta să fie pomeniţi părinţii Domniei Mele şi eu..."[57], ceea ce am şi urmărit prin studiul de faţă, anume readucerea în actualitate a unei uitate capitale a Ţării Româneşti.

Cercetarea picturii ce se păstrează, în unele zone în unic strat, cu pictura bizantină, ca de exemplu peretele nordic, într-un şir de opt sfinţi militari, aşteptând restaurarea, la fel ca în cazul Curţii de Argeş, poate aduce argumente relevante privind Curtea Domnească a primilor trei Basarabi de la Câmpulung.

De asemenea, extinderea grupului de specialişti în sprijinul acestei ipoteze este impetuos necesară. Aici mulţumim lui Marius Mihail, jurist de formaţie, care a căutat asiduu si sistematic numeroase indicii şi de asemenea domnului Dragoş Măndescu, arheolog, care a ajutat ca lucrarea noastră de arhitectură şi urbanism să aibă un limbaj adaptat istoricilor.

CÂMPULUNG – THE PRINCELY COURT
NEW ARCHITECTURAL & URBANISTIC OPPINIONS
Abstract

The present paper proposes the location of an old Princely Court from Câmpulung, which was previous to the Princely Court known in the precincts of the actual monastery Negru Vodă. It was located after the chapel church – that is still preserved today (and it is still functioning) – which was discovered following the route of some old stone crosses of Câmpulung and by correlating the streets texture & historical highlights, as well as studies of traditional architecture & elements of urbanism, ethnography, and spirituality – this Princely Court is supposed to be situated in the vicinity of the Church St. Gheorghe Olari – a historical monument.

---

[57] Pr. dr. Constantin Marcel Popa, *Mânăstirea Negru Vodă din Câmpulung Muscel şi rolul ei în viaţa politică, economică, religioasă şi culturală a Ţării Româneşti în secolele XIV-XX*, Piteşti, 2009, p. 65. după Paul Lemerle, *Actes de Kutlumus*, Paris, 1946, nr. 26. p. 102-105; FHDR, IV, p. 279; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 192.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

CONSIDERAŢII PRIVIND CRIZA POLITICĂ DIN MOLDOVA (1432-1457)

LUCIAN CONSTANTIN PALADE[*]

Perioada care a urmat morţii lui Mircea cel Bătrân (31 ianuarie 1418) şi Alexandru cel Bun (1 ianuarie 1432) s-a caracterizat prin lupte acerbe între diverşi pretendenţi la tron, recrutaţi de regulă dintre fiii legitimi şi nelegitimi ai celor doi voievozi, sau chiar ai rudelor lor apropiate[1].

Alexandru cel Bun a avut mai mulţi fii, după cum consemnează *Letopiseţul anonim al Moldovei*: „Şi i s-a născut un fiu, întâiul născut, numit Ilia voievod, în anul 6917 (1409), iulie 20, din cneghina Neacşa. Iar Ştefan voievod s-a născut din Stanca, în anul 6919 (1411), iar Petru voievod s-a născut din Marina, fiica lui Merin, în anul 6930 (1422)"[2].

Lupta pentru domnie care a izbucnit între fiii mai vârstnici ai lui Alexandru cel Bun, Iliaş şi Ştefan, a deschis o îndelungată vreme de instabilitate în Moldova în cursul căreia rivalităţile facţiunilor boiereşti şi ale pretendenţilor la domnie s-au împletit strâns cu intervenţiile Regatului ungar şi ale celui polon, care tindeau să-şi subordoneze ţara şi să îi controleze drumurile comerciale[3].

Iliaş a fost proclamat domn chiar în ziua morţii tatălui său, la 1 ianuarie 1432[4]. Decesul neaşteptat al acestuia l-a surprins pe Iliaş în satul Gura Cracăului (Roznov) de pe Bistriţa, în ţinutul Neamţ[5], unde la 2 ianuarie 1432 emite un act ca voievod şi domn al Moldovei[6].

---

[*] Liceul cu Program Sportiv, Câmpulung.

[1] Ştefan Ştefănescu, *Criza politică din al doilea sfert al veacului al XV-lea*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creştină către Europa „patriilor"*, ediţia a II-a, coordonatori: Ştefan Ştefănescu, Camil Mureşanu, Ioan-Aurel Pop, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2012, p. 330.

[2] *Letopiseţul anonim al Moldovei*, în Petre P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1959, p. 14.

[3] Şerban Papacostea, *Ţările române şi primul asalt al puterii otomane (sfârşitul secolului al XIV-lea - 1526)*, în *Istoria României*, ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. Corint, 2003, p. 148.

[4] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324-1881*, vol. I, *Secolele XIV-XVI*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 478.

[5] *Ibidem*.

[6] *Documenta Romaniae Historica (D.R.H.)*, A., *Moldova*, vol. I *(1384-1448)*, volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, Ed. Academiei, 1975, pp. 156-157, doc. 106.

www.cimec.ro

Instalat în scaunul domnesc al Moldovei, Iliaş, cel mai vârstnic dintre fiii lui Alexandru cel Bun şi asociatul acestuia la domnie[7], a continuat linia politică anterioară, reînnoind la 18 mai 1432, alianţa cu Lituania şi cu Ordinul cavalerilor teutoni împotriva Poloniei, iar în sud sprijinindu-l pe Alexandru Aldea împotriva turcilor[8]. Relevant, în acest sens, este un document datat mai 1432: „Ioan Alexandru voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea multă sănătate şi închinăciune oaspeţilor şi prietenilor domniei mele, tuturor braşovenilor, mari şi mici. Şi iată să ştiţi că din porunca domnului meu, craiul, au venit moldovenii, 4 steaguri[9], şi nu a plecat nici unul din ei. Acum merg eu însumi la ei cu rugămintea domnului meu, craiul. De aceea vă vorbesc şi vă rog să mă ajutaţi cu arcuri, cu săgeţi, cu arme, cu ce puteţi"[10].

Ca o ilustrare a acestui fapt, oştile moldovene au fost prezente atât la graniţa cu Ţara Românească, unde au obţinut o categorică victorie împotriva turcilor (22 iunie 1432)[11], cât şi în Podolia, unde alături de lituanieni şi de tătari au participat la lupta de la Kopostrzin (30 noiembrie 1432), pierdută însă de aliaţi[12].

Un document din 1432 ne arată situaţia critică în care se găsea Alexandru Aldea: „Scrie domnia mea Braşovenilor tuturora, şi aşa să ştiţi, că iată Turcii unde au năpădit la Dunăre pe la toate vadurile, şi vin asupra ţării să prade şi să strice; dar mai repede: ziua şi noaptea să grăbiţi, să veniţi întru ajutor; căci dacă nouă ne va fi rău, apoi vouă are să vă fie şi mai rău. Dar cât

---

[7] Iliaş a fost asociat la domnie de către tatăl său între 2 august 1414 până la 20 decembrie 1431 (*D.R.H.*, A., vol. I, pp. 51-52, doc. 36; pp. 155-156, doc. 105).

[8] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 345.

[9] Steagul este cea mai veche unitate militară cu caracter permanent menţionată în documente, fiind amintit îndeosebi în legătură cu unele acţiuni militare. În secolul al XV-lea, steagul era, probabil, unitatea alcătuită din curtenii aflaţi într-un judeţ, care, în timp de război, trebuiau să se strângă la porunca domnitorului sub comanda dregătorilor săi. În timp de pace, curtenii "ţineau" de curtea sau cetatea domnească cea mai apropiată, fiind comandaţi de vornicii de curte sau de pârcălabii cetăţilor şi îndeplinind diverse slujbe (Nicolae Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Bucureşti, Ed. Militară, 1968, pp. 218-219).

[10] *Documenta Romaniae Historica (D.R.H.)*, D. *Relaţii între Ţările Române*, vol. I *(1222-1456)*, volum întocmit de Ştefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, Bucureşti, Ed. Academiei, 1977, p. 294, doc. 195.

[11] Relevant este un raport ragusan către regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, din 31 iulie 1432: "Deşi nu ne îndoim că Maiestatea Voastră a fost deja înştiinţată asupra acestora pe mai multe căi, ne-am îngrijit cu toate acestea să vă înştiinţăm asupra noutăţilor care se aud pe aici, anume că oastea Rumeliei şi a Anatoliei, a lui Murad, sultanul turcilor, cu toată puterea sa şi multe mijloace, pe la începutul lunii trecute a lui iunie, a trecut Dunărea în Ţara Românească şi pe urmă cea mai mare parte a ei a trecut în Moldova, iar altă parte în Transilvania, după cum am aflat din Croaţia, Bosnia, Zeta şi Belgrad. Iar acea parte mai mare, care a fost în Moldova, a avut de înfruntat o mare bătălie la 22 iunie trecut, încât numai o mică parte a scăpat, mai bine zis aproape nimeni" (Radu Constantinescu, *Documente ragusane în colecţia de microfilme a arhivelor statului*, în „Revista arhivelor", LVIII, nr. 1, 1981, p. 36).

[12] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 346.

www.cimec.ro

puteţi, grăbiţi, câtă oaste puteţi ridica în grabă, să vie, şi ce nu este gata, voi o veţi porni în urmă. Să sosească repede. Altfel să nu faceţi, după spusele noastre”[13].

Intervenţia turcească[14] l-a determinat însă pe Alexandru Aldea să meargă la Poartă înainte de 31 iulie 1432[15], fiind primul domn român care a negociat acolo pacea cu sultanul prin „jurăminte de credinţă” reciproce[16].

Sub Alexandru Aldea, Ţara Românească a intrat puternic în dependenţa Porţii Otomane, în 1432, domnul şi oastea sa fiind siliţi să participe alături de trupele turceşti la o mare expediţie militară în sudul Transilvaniei[17].

În acest context, Vlad Dracul s-a întors în Transilvania înainte de <1434-1435>[18], stabilindu-se până la sfârşitul verii anului 1436 la Sighişoara şi în Ţara Făgăraşului[19].

Un document datat 1431-1432 ne relevă apelul adresat de pretendentul Vlad Dracul braşovenilor în dorinţa acestuia de a obţine scaunul de domnie al Ţării Româneşti: „Io Vlad voevod şi domn. Scrie domnia mea multă sănătate şi închinăciune judeţului din Braşov şi tuturor pârgarilor Braşoveni. Să ştiţi că au venit oameni din ţara rumânească şi mi-au spus că Aldea a murit, sau dacă n-a murit încă, a sosit rău şi are să moară. De aceea vă rog ca pe fraţii mei şi ca pe nişte buni prieteni, daţi-mi şi voi ajutor şi veniţi cu mine; am să vă las la margine în munte, iar eu am să merg cu gloata mea împotriva lor. De mi se va întâmpla vreo nevoe, mă voiu întoarce spre voi, iar de-mi va ajuta Dumnezeu precum am nădejde, căci n-are cine să-mi stea înainte, o să veniţi pe de-a gata. Şi Săghişorenii merg cu mine”[20].

Semnificativă este şi o scrisoare datată 1432-1433, prin care Vlad Dracul solicita ajutorul braşovenilor pentru a-l alunga din Ţara Românească pe Alexandru Aldea, care fusese la turci: „Ioan Vlad, voevod şi domn. Scrie domnia mea bunilor mei prieteni, pârgarilor din Braşov: ştiţi bine că Alde s-a

---

[13] Stoica Nicolaescu, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea vodă cel Bătrân, 1431-1435; Hrisoave şi Cărţi Domneşti*, Extras din “Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie”, vol. XVI, Bucureşti, *Cartea Românească*, 1922, pp. 25-26, doc. VI.

[14] La 11 iunie 1432 o oaste turcească cu un efectiv ce depăşea 74000 de oameni era la Finta, lângă Târgovişte (*Istoria militară a poporului român*, vol. II, *Epoca de glorie a oastei celei mari. A doua jumătate a secolului al XIV-lea - prima jumătate a secolului al XVI-lea*, Bucureşti, Ed. Militară, 1986, p. 207).

[15] Radu Constantinescu, *op. cit.*, p. 36.

[16] Viorel Panaite, *Pace, război şi comerţ în Islam. Ţările Române şi dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, Bucureşti, Ed. All, 1997, p. 315.

[17] Şerban Papacostea, *op. cit.*, în loc. cit., p. 154.

[18] *D.R.H.*, D., vol. I, p. 310, doc. 211.

[19] Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 93.

[20] Ioan Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV şi XVI*, Bucureşti, Atelierul Grafic *I. V. Socecu*, 1902, pp. 36-37, doc. XXXI.

www.cimec.ro

dus la Turci, nu doar pentru binele vostru, ci pentru răul vostru, ca să aducă oastea turcească să vă prade, cum v-a prădat şi mai nainte. Deci vă rog ca pe nişte fraţi ai mei, gătiţi-mi o sută de puşti, cu toate cele de trebuinţă, şi arcuri cu săgeţi şi scuturi, cât veţi putea mai multe, şi daţi-mi şi oameni în ajutor, câţi puteţi, căci vreau să merg, dacă-mi va ajuta Dumnezeu, să-l alung din ţară, ca să petreceţi şi voi în pace şi să se odihnească şi ceilalţi creştini. Şi ce vă va spune sluga domniei mele Cârstea, să-l credeţi, căci sunt vorbele mele adevărate”[21].

Situaţia internă din Moldova, neclară din cauza neînţelegerilor dintre urmaşii lui Alexandru cel Bun, cât şi nesiguranţa domniei lui Alexandru Aldea, ameninţată de turci şi de Vlad Dracul, susţinut de Sigismund de Luxemburg, l-au determinat pe Iliaş ca înainte de 3 iunie 1433 să încheie pace cu regatul polon[22]. Relevante, în acest sens, sunt documentele din 3, 4 şi 5 iunie 1433, care atestă încetarea ostilităţilor moldo-polone şi reluarea bunelor relaţii dintre cele două state[23]. Reînnoit la 15 septembrie 1433, acest tratat prevedea obligaţia lui Iliaş de a acorda regelui polon Wladyslav Jagiello ajutor militar împotriva teutonilor[24].

Evenimentele anilor 1432-1433 au fost însoţite de o stare de tensiune latentă între Iliaş şi fraţii săi mai mici, Ştefan şi Petru[25].

Nereuşindu-i tentativa de a-l detrona pe Iliaş, Ştefan s-a refugiat la curtea lui Alexandru Aldea[26], care îi era cumnat, fiind probabil căsătorit cu o fiică a doamnei Stanca[27].

Cronicarul Grigore Ureche menţionează că „au intratu vrajba intre fraţi, că Iliaş vodă vrându să omoare pre frate-său, pe Ştefan vodă, deci Ştefan vodă au fugitu la munteni”[28].

---

[21] Idem, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. I *(1413-1508)*, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice *Carol Göbl*, 1905, pp. 62-63, doc. XXXIX.
[22] Nicolae Grigoraş, *Relaţiile Moldovei cu Imperiul Otoman până la domnia lui Ştefan cel Mare*, în „Revista de istorie”, tom. 28, nr. 1, 1975, p. 40.
[23] Idem, *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)*, Iaşi, Ed. Junimea, 1978, p. 131.
[24] *Ibidem*.
[25] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 346.
[26] În opinia istoricului Ion I. Nistor, Alexandru Aldea i-ar fi oferit lui Ştefan ajutor militar pentru dobândirea scaunului de domnie al Moldovei (Ion I. Nistor, *Frământările din Moldova sub urmaşii lui Alexandru cel Bun*, în Idem, *Istoria Românilor*, vol. I, ediţie îngrijită de Florin Rotaru, Bucureşti, Ed. Biblioteca Bucureştilor, 2002, p. 279).
[27] N. Grigoraş, *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)*, p. 132.
[28] *Letopiseţul Ţărâi Moldovei, de când s-au descălecat ţara şi de cursul anilor şi de viiaţa domnilor carea scrie de la Dragoş vodă până la Aron vodă*, atribuit lui Grigore Ureche şi compilat de Simion Dascălul, ediţie de Ovidiu Pecican, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2001, p. 99.

www.cimec.ro

Implicată în acţiunile ostile întreprinse de fiul ei, Ştefan, împotriva lui Iliaş, Stanca a fost suprimată prin înecare[29].

În octombrie 1433, cu sprijin muntean, poate şi turcesc[30], Ştefan a revenit în Moldova, unde l-a învins pe Iliaş la Loloni[31] (probabil pe Dimaci, lângă Suraia, în jud. Vrancea)[32]. Referindu-se la acest eveniment, *Letopiseţul anonim al Moldovei* a consemnat: „Şi a fost întâiul război între fiii lui Alexandru voievod la Loloni şi a biruit Ştefan voievod pe Ilia voievod. Şi a stăpânit Ilia voievod după moartea tatălui său, Alexandru voievod, singur 21 de luni”[33].

Lupta de la Loloni a reprezentat sfârşitul primei domnii a lui Iliaş (ianuarie 1432 - septembrie 1433)[34].

În acest context, Iliaş s-a retras în Polonia cu al cărui rege era dealtfel şi înrudit – soţia sa, Marinca, fiind soră cu soţia lui Wladyslav Jagiello[35]. Regele l-a primit binevoitor, asigurându-i cele necesare, dar, cum înainte de 13 decembrie 1433 au sosit la Leczyca solii lui Ştefan al II-lea cu daruri mari şi promisiuni de credinţă, Wladyslav Jagiello a acceptat hotărârea pragmatică a magnaţilor din sfatul regal de a da lui Iliaş oraşe şi moşii în Polonia, iar lui Ştefan al II-lea dreptul de a depune jurământ de credinţă, înştiinţându-l pe acesta la 13 decembrie despre aceste hotărâri[36].

La sfârşitul lui decembrie 1433 sau începutul lui ianuarie 1434, Iliaş a încercat să fugă în Moldova, dar a fost capturat de nobilul Jan Czola şi adus înaintea regelui polon, care, de acord cu sfetnicii săi, l-a dat în grija voievodului de Sandomir, pentru a fi supravegheat cu deferenţă împreună cu familia sa la castelul din Sieradz[37].

În cursul lunii ianuarie 1434, Iliaş a fugit de la Sieradz, a intrat în Moldova, confruntându-se cu fratele său, Ştefan al II-lea, la Dărmăneşti, lângă Suceava, la 1 februarie 1434: „Decii nu după multă vreme, de iznoavă au venit Iliaşu vodă cu oaste asupra frăţine-său, lui Ştefan vodă, în anii 6942 <1434>,

29 Jan Długosz, *Historiae Polonicae libri XIII*, vol. II, Leipzig, 1713, col. 640.
30 N. Grigoraş, *Relaţiile Moldovei cu Imperiul Otoman până la domnia lui Ştefan cel Mare*, în loc. cit., p. 40.
31 Nicolae Iorga, *La cronologia vechilor domni moldoveni*, în Idem, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediţie îngrijită de Şerban Papacostea, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, pp. 189-190.
32 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 347.
33 *Letopiseţul anonim al Moldovei*, în loc. cit., p. 15.
34 Leon Şimanschi, *Precizări cronologice privind istoria Moldovei între 1432-1447*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»”, VII, 1970, p. 80.
35 Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, *De la Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul*, ediţie îngrijită de Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Ed. All Educational, 2003, p. 18.
36 Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 480.
37 *Ibidem*.

www.cimec.ro

unde i-au ieşit Ştefan vodă înainte, la Dărmăneşti, fevruarie într-o zi, luni în săptămâna albă, şi dându război vitejaşte, iarăşi birui Ştefan vodă”[38].

La 16 februarie 1434, Ştefan al II-lea l-a informat pe regele Poloniei cu privire la năvălirea fratelui său în Moldova şi l-a rugat să-l păzească oameni de încredere, „ca să nu fugă”[39].

După decesul lui Wladyslav Jagiello (31 mai 1434), Iliaş a reuşit să evadeze din Polonia, pătrunzând din nou în Moldova şi obţinând împotriva fratelui său o victorie relativă la Podraga (azi Podriga, în zona Dorohoi), la 4 august 1435[40].

De această dată, Ştefan a fost silit să se retragă la Bârlad şi să renunţe la domnie, în faţa trimişilor regali ai noului suveran polon, Wladyslav al III-lea cel Tânăr (26 august 1435)[41].

Înscăunat la Suceava, Iliaş îi dăruia spre administrare fratelui său mai multe ţinuturi sudice (Chilia, Vaslui, Tutova, Tecuci şi Covurlui) şi îşi reînnoia omagiul de fidelitate faţă de coroana iagiellonă (1 septembrie 1435)[42]. Nu s-au precizat atribuţiile lui Ştefan al II-lea în conducerea statului, politica externă şi cea de apărare fiind de resortul fratelui său mai mare, căruia el i-a devenit asociat[43].

Ambii competitori ai tronului au considerat însă angajamentul survenit ca provizoriu, cu atât mai mult cu cât divizarea marii boierimi în tabere rivale, menţionate ca atare în actul din 26 august 1435, întreţinea starea de ostilitate[44].

Noua confruntare militară dintre cei doi fraţi, consemnată prin lupta de la Pipereşti (Chipereşti)[45], din 8 martie 1436, încheiată în favoarea lui Ştefan al II-lea, a modificat proiectul iniţial, de inspiraţie polonă, fiind adoptat un nou şi original statut al puterii centrale: domnia Moldovei era reprezentată de doi

---

38 *Letopiseţul Ţărâi Moldovei*, p. 100.

39 Th. Holban, *Acte politice slavone din epoca luptelor pentru tronul Moldovei după Alexandru cel Bun*, în „Revista istorică”, nr. 7-9, 1934, pp. 259-260, doc. I; Traian Ionescu-Nişcov, *Un aspect al relaţiilor româno-polone la mijlocul secolului al XV-lea*, în „Revista de istorie”, tom. 27, nr. 12, 1974, p. 1749.

40 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 347.

41 *Ibidem*.

42 *Ibidem*.

43 Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova până în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1960, pp. 262-281; Nicolae Grigoraş, *Ţara Românească a Moldovei*, p. 139 şi p. 141.

44 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 348.

45 „Al patrulea război a fost la Pipereşti, în anul 6944 (1436) luna martie 8, joi” (*Letopiseţul anonim al Moldovei*, p. 15). În opinia istoricului I. Minea, localitatea Pipereşti este situată la sud de Iaşi, la vărsarea Bahluiului în Jijia (Ilie Minea, *Unde au fost Pipereştii din vremea lui Iliaş Vodă şi a lui Ştefan Vodă, domni ai Moldovei ?*, în „Cercetări istorice”, XIII-XVI, nr. 1-2, 1940, p. 400).

www.cimec.ro

domni cu prerogative egale, chiar dacă întâietatea formală îi revenea lui Iliaş, care rezida la Suceava, în vreme ce scaunul lui Ştefan se afla la Vaslui[46].

Din august-septembrie 1435 până în anul 1436 nu se cunosc documente în care Ştefan al II-lea să fie menţionat ca domn[47].

În decembrie 1436, cu ajutor transilvănean acordat de regele Sigismund de Luxemburg, pretendentul Vlad Dracul a fost instalat în scaunul de domnie al Ţării Româneşti[48]. În opinia istoricului C. Rezachevici, Vlad Dracul a obţinut domnia Ţării Româneşti cu ajutorul lui Iliaş şi Ştefan[49].

Căsătorit pentru a doua oară cu Marina, sora voievozilor Iliaş şi Ştefan, Vlad Dracul se înrudea şi cu regele Poloniei, Wladyslav Jagiello, a cărui soţie, Sofia, era sora soţiei lui Iliaş al Moldovei[50]. Această alianţă matrimonială consolida prestigiul domnului muntean în ţară şi în străinătate. Într-adevăr, la moartea lui Sigismund de Luxemburg[51], coroana Germaniei şi cea a Ungariei au revenit lui Albert de Habsburg, dar o parte din nobilimea cehă i-a oferit coroana Boemiei lui Cazimir al IV-lea, fratele regelui Poloniei[52]. Se asista astfel la profilarea domniei dinastiei poloneze a Jagiellonilor asupra Europei Centrale, ceea ce putea fi un atu important pentru Ţara Românească şi domnul ei[53]. Privilegiul comercial acordat de acesta, la 8 septembrie 1439, negustorilor poloni, semnifica îndepărtarea de suzeranul său, Albert de Habsburg, şi posibilitatea de a favoriza o eventuală cooperare polono-moldo-munteană împotriva Ungariei[54].

Având în vedere lipsa unui sprijin din afară, mai ales după moartea protectorului său, Sigismund de Luxemburg, Vlad Dracul a găsit mai înţeleaptă

---

[46] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 348.

[47] *Documente privind istoria României, veacul XIV, XV*, A. *Moldova*, vol. I *(1384-1475)*, redactor responsabil : Mihail Roller, Bucureşti, Ed. Academiei, 1954, pp. 118-119, doc. 145; pp. 119-120, doc. 146; pp. 120-121, doc. 147.

[48] Pavel Chihaia, *Vlad Dracul, voievod al Ţării Româneşti şi cavaler al ordinului Dragonului*, în Idem, *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească*, Bucureşti, Ed. Sf. Arhiepiscopii a Bucureştilor, 1993, p. 78.

[49] Constantin Rezachevici, *Vlad Ţepeş – cronologie, bibliografie*, în „Revista de istorie", tom. 29, nr. 11, 1976, p. 1745.

[50] Matei Cazacu, *Dracula*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2008, p. 62.

[51] La 9 decembrie 1437, Sigismund de Luxemburg a încetat din viaţă în localitatea Znaim (Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, extras din „Cercetări istorice", IV, Iaşi, *Viaţa Românească*, 1928, p. 97).

[52] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 62.

[53] *Ibidem*.

[54] Cf. Virgil Ciocâltan, *Între sultan şi împărat: Vlad Dracul în 1438*, în „Revista de istorie", tom. 29, nr. 11, 1976, pp. 1784, 1786-1787; Idem, *La campagne ottomane de Transylvanie (1438) dans le context politique international*, în „Revue Roumaine d'Histoire", tome XV, no. 3, 1976, p. 443.

www.cimec.ro

soluţia unui compromis cu sultanul[55]. Astfel, în anul 1437, după cum a relatat cronicarul bizantin, Ducas, „Dragulios, voievodul Ţării Româneşti, a trecut strâmtoarea, a venit la Brusa, s-a întâlnit cu sultanul Murat, i s-a închinat şi i-a promis că, atunci când Murat va merge în Ungaria, el îi va da trecere şi îi va fi călăuză până la marginile Alamaniei şi Rusiei. Iar Murat s-a bucurat de aceste promisiuni, l-a pus să stea cu el la masă şi să bea, l-a cinstit cu multe daruri, pe el şi pe cei care erau cu dânsul, peste trei sute şi l-a lăsat bucuros să plece”[56].

În consecinţă, Vlad Dracul a fost obligat să participe cu o parte din oastea sa la marea expediţie sultanală din Transilvania (1438)[57]. Iată ce a consemnat cronicarul Mehmed Neşri, în acest sens: „Să-ţi aduni în grabă oastea şi să vii! Dacă nu vii, eu mă voi lenevi să merg la tine!”. Dracula a grăit: „Eu sunt gata să slujesc pe sultanul meu. Primesc să-i duc calul de frâu”[58]!

De la Adrianopol, locul de adunare al oastei otomane, s-a pornit spre nord[59], corpul ei principal trecând Dunărea pe la Vidin, după cum a afirmat majoritatea cronicarilor turci[60]. După ce a făcut joncţiunea cu contingentul sârbesc condus de Gheorghe Brancović, au intrat în Ţara Românească unde li s-a alăturat oastea munteană condusă de Vlad Dracul[61]. Oştirile turco-muntene au pătruns în Transilvania pe la pasul Porţile de Fier[62] şi au devastat Ţara Haţegului, prădând şi posesiunile nobililor români Cândea[63]. Campania a durat aproape două luni fiind cea mai distrugătoare dintre toate incursiunile otomane

[55] A se vedea Lucian Constantin Palade, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Imperiul Otoman în timpul lui Vlad Dracul*, în „Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea - Domn creştin al Ţării Româneşti»”, ediţia I, Arefu-Argeş, 28 august 2009, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Prisma, 2009, pp. 162-170.

[56] Ducas, *Cronica turco-bizantină (1341-1462)*, în *Fontes Historiae Daco-Romanae. Izvoarele istoriei României* [în continuare se va cita: *Fontes*], vol. IV, *Scriitori şi acte bizantine. Secolele IV-XV*, publicate de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae Şerban Tanaşoca, Tudor Teoteoi, Bucureşti, Ed. Academiei, 1982, p. 427.

[57] Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, p. 99.

[58] Mehmed Neşri, *Djihannuma. Tarih-i al-i Osman*, în *Cronici turceşti privind Ţările Române, Extrase*, vol. I, *Sec XV-mijlocul sec. XVII* [în continuare se va cita: *Cronici turceşti*], volum întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, Ed. Academiei, 1966, p. 120.

[59] Virgil Ciocâltan, *Între sultan şi împărat: Vlad Dracul în 1438*, în loc. cit., p. 1772.

[60] Orudj Bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman (Cronicile dinastiei osmane)*, în *Cronici turceşti*, p. 52; Mehmed Neşri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 120; Idris Bitlisi, *Heşt Behişt (Cele opt paradisuri)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 167; Mehmed-Paşa Küciük Nişandji, *Tarih-i Nişandji (Cronica lui Nişandji)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 292; Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *Tadj-üt-Tevarih*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 310; Mehmed Bin Mehmed, *Nuhbet-üt-tevarih ve'l-ahbar (Cronică aleasă şi informativă)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 404.

[61] Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, p. 99.

[62] Francisc Pall, *Ştiri noi despre expediţiile turceşti din Transilvania în 1438*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca”, tom. I-II, 1958-1959, p. 18.

[63] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitóre la istoria românilor*, vol. I, partea 2, *1346-1450*, culese, adnotate şi publicate de Nic. Densuşianu, Bucureşti, 1890, pp. 653-656, doc. DLIV şi DLV.

www.cimec.ro

de până atunci[64]. Turcii au urcat pe Valea Mureşului, jefuind şi arzând satele săseşti, româneşti şi maghiare; Alba Iulia a fost asaltată şi jefuită[65]. În schimb, Sibiul a rezistat unui asediu de opt zile[66].

Turcii n-au întâmpinat nicio rezistenţă în câmp deschis, în această situaţie jaful oştirii otomane desfăşurându-se în voie[67].

În cursul expediţiei, Vlad Dracul a avut o atitudine favorabilă locuitorilor, anunţând, foarte probabil prin curieri speciali, oraşele expuse invadatorilor spre a lua măsuri de apărare, dar şi intervenind pe lângă sultan pentru oraşul Sebeş[68]. Prin intervenţia binevoitoare a domnului muntean, locuitorii acestui oraş au avut parte de o captivitate mai uşoară.

Încărcaţi de pradă, invadatorii au ieşit prin Bran[69] în Ţara Românească, unde Vlad Dracul a organizat un mare zaiafet şi a împărţit peşcheşuri[70].

Hotărât să păstreze domnia pe seama fiului său, Roman al II-lea, şi, totodată, marcându-şi astfel ascendentul asupra fratelui său, Ştefan al II-lea, cu care împărţea domnia, Iliaş şi-a asociat la domnie de la 18 august 1438 până la 24 februarie 1442, pe fiul său cel mare, cu titlul de „*voievod*", menţionând în multe acte, însă numai în cele emise la Suceava[71] (nu şi în cele de la Vaslui, ieşite din cancelaria fratelui său), fie singur, fie împreună cu Ştefan al II-lea, „*credinţa iubitului fiu al domniei mele, Roman*".

În urma Conciliului de la Ferrara-Florenţa (1438-1439)[72], unde s-a realizat reunirea bisericilor catolică şi ortodoxă, papa Eugeniu al IV-lea a fost

---

[64] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 63.
[65] *Ibidem.*
[66] Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, p. 12.
[67] Virgil Ciocâltan, *Între sultan şi împărat: Vlad Dracul în 1438*, p. 1774.
[68] Ca însoţitor şi călăuză a oastei otomane, condusă de sultanul Murad al II-lea, Vlad Dracul i-a determinat pe apărătorii cetăţii Sebeş să capituleze (Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 340).
[69] Virgil Ciocâltan, *Între sultan şi împărat: Vlad Dracul în 1438*, p. 1773.
[70] Aşâk-Paşa-Zade, *Tevarih-i al-i Osman (Cronica dinastiei osmane)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 87; Mehmed Neşri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 120; Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 310; Kodja Husein, *Beda'i ul-veka'i (Evenimentele minunate)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 449.
[71] *D.R.H.*, A., I, pp. 264-266, doc. 187; pp. 271-272, doc. 192; pp. 273-274, doc. 194; pp. 276-278, doc. 196; pp. 278-280, doc. 197; pp. 284-286, doc. 201; pp. 286-288, doc. 202; pp. 290-291, doc. 205; p. 293, doc. 207; pp. 294-295, doc. 209; pp. 299-300, doc. 214; pp. 303-304, doc. 217; pp. 305-306, doc. 218.
[72] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 341; *The Cambridge History of the Byzantine Empire, c. 500-1492*, edited by Jonathan Shepard, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sáo Paulo, Delhi, Cambridge, University Press, 2008, p. 862.

www.cimec.ro

îndemnat să reia rolul de conducător spiritual al unui război împotriva Semilunii[73].

Acţiunea militară cea mai însemnată întreprinsă sub semnul unirii de la Florenţa a fost ofensiva antiotomană a regatului ungar sub conducerea regelui Wladyslav I (1440-1444)[74], care a realizat uniunea personală între Ungaria şi Polonia, cu sprijinul lui Iancu de Hunedoara[75].

Bunele raporturi ale lui Iliaş cu Vlad Dracul, precum şi înţelegerile din 1440 şi 1442 cu marii cnezi ai Lituaniei (Sigismund, apoi Cazimir), în condiţiile alegerii lui Wladyslav cel Tânăr ca rege al Ungariei, i-au agravat lui Ştefan izolarea[76].

Dispariţia celor doi protagonişti ai rivalităţilor boiereşti la sfârşitul anului 1439 - Giurgiu de la Frătăuţi pentru tabăra lui Iliaş şi Vâlcea pentru cea a lui Ştefan - alături de ascensiunea partizanilor lui Ştefan în sfatul de la Suceava, a favorizat realizarea planurilor lui Ştefan[77].

În anul 1441, Iancu de Hunedoara a devenit voievod al Transilvaniei, în aceste condiţii reuşind să imprime regatului Ungariei o linie politică predominant antiotomană[78].

Când în august sau în septembrie 1442 oştile lui Iancu de Hunedoara treceau în Ţara Românească, Vlad Dracul fiind deja înlocuit cu Basarab al II-lea[79] la domnia principatului sud-carpatic, poziţia lui Iliaş a slăbit simţitor, cedând, din nou, în faţa lui Ştefan şi refugiindu-se în Polonia[80].

Deoarece Vlad Dracul prezenta mai multe garanţii pentru Poartă decât Basarab al II-lea, care era aliatul declarat al Ungariei, sultanul Murad al II-lea a decis eliberarea fostului domn muntean din cetatea Gallipoli şi reinstalarea sa la conducerea Ţării Româneşti (primăvara anului 1443)[81].

Succesele obţinute de creştini în lupta antiotomană, au determinat şi schimbarea atitudinii politice a lui Vlad Dracul, acesta participând la

---

73 Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 90.

74 János Bak, *Hungary: crown and estates*, în *The New Cambridge Medieval History*, vol. VII, (*c. 1415- c. 1500)*, edited by Cristopher Allmand, Cambridge, University Press, 2009, p. 714.

75 Şerban Papacostea, *Relaţiile internaţionale în răsăritul şi sud-estul Europei în secolele XIV-XV*, în „Revista de istorie”, tom. 34, nr. 5, 1981, p. 916.

76 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 350-351.

77 *Ibidem*, p. 351.

78 Ileana Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri şi spaţiul românesc în secolele XV-XVI*, Bucureşti, Ed. Universităţii din Bucureşti, 2001, p. 18.

79 A se vedea Constantin A. Stoide, *Basarab al II-lea (1442-1444)*, în “Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iaşi, XVII, 1980, pp. 284-290.

80 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 351.

81 Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul (1436-1442 ; 1443-1447)*, Bucureşti, Ed. Militară, 1978, p. 56.

www.cimec.ro

„Campania cea lungă” (1443-1444)[82], organizată de regele Ungariei, Wladyslav I, precum şi la cruciada de la Varna (10 noiembrie 1444)[83]. Absenţa Moldovei la efortul militar pe care l-a implicat cruciada de la Varna se explică prin existenţa competiţiei dinastice între fiii lui Alexandru cel Bun[84].

Pribegia silită a lui Iliaş a facilitat pătrunderea lui Ştefan al II-lea în Suceava (mai 1443), paralel cu afişarea unor pretenţii tot mai insistente din partea lui Petru al II-lea care, asociat la tron şi însuşindu-şi oficial titlul de „moştenitor” al ţării, începuse să aibă iniţiative proprii în politica externă, ajungând să se înţeleagă cu Diedrich Buczacki (3 martie 1443) şi să emită actele de danie fără a menţiona consensul lui Ştefan (26 aprilie 1444)[85]. În situaţia creată, Iliaş a pătruns în Moldova, dar a fost respins, luat prizonier şi orbit din porunca fratelui său, mânat probabil şi de dorinţa de a răzbuna astfel moartea mamei sale (29 mai 1444)[86]. Referindu-se la acest eveniment, *Letopiseţul anonim al Moldovei* a consemnat: „În anul 6952 (1444), mai, vineri înainte de coborârea Sfântului Duh, Ştefan voievod a prins pe Iliaş voievod şi l-a orbit”[87].

Însemnarea s-a păstrat poate tocmai datorită tragismului întâmplării, fiind singurul caz în istoria românească de înlăturare definitivă a unui pretendent în acest fel, după această practică bizantină[88].

Înlăturarea lui Iliaş de pe scena politică l-a determinat pe Petru al II-lea să încerce a impune din nou formula diarhiei, de această dată în favoarea sa, dar confruntarea militară cu fratele său în lunile aprilie-mai 1445 nu i-a fost favorabilă, astfel încât el a fost nevoit să se refugieze la Hotin şi să pactizeze cu Roman, fiul lui Iliaş[89].

Cu toate învinuirile aduse de Wladyslav cel Tânăr lui Ştefan al II-lea, raporturile acestuia din urmă cu Iancu de Hunedoara nu au ajuns încordate, Ştefan al II-lea sprijinindu-l pe Basarab al II-lea (1442-1443), domnul impus de Iancu în scaunul de domnie al Ţării Româneşti împotriva lui Vlad Dracul[90].

---

[82] Ioan Aurel Pop, *Românii şi România. O scurtă istorie*, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1998, p. 76.
[83] Cu privire la desfăşurarea bătăliei de la Varna, a se vedea *Cronica lui Wavrin*, în Nicolae Bogdan, *Românii în secolul al XV-lea*, Bucureşti, Colecţia *Justinian*, 1941, pp. 132-136; Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, pp. 161-194; Petre P. Panaitescu, Nicolae Stoicescu, *La participation des roumains à la bataille de Varna (1444)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome IV, no. 2, 1965, pp. 221-231.
[84] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 351.
[85] *Ibidem*.
[86] *Ibidem*.
[87] *Letopiseţul anonim al Moldovei*, în loc. cit., p. 15.
[88] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 490.
[89] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 351.
[90] *Ibidem*, p. 352.

www.cimec.ro

Nu se cunosc împrejurările în care Ştefan al II-lea şi-a pierdut domnia şi viaţa. O însemnare slavonă pe un manuscris religios din 1443 de la mănăstirea Neamţ arată că: „În anul 6955 (1447) luna iulie 13 zile s-a tăiat capul lui Ştefan voievod, domnul Ţării Moldovei, fiul lui Alexandru voievod, de Roman voievod, fiul lui Ilia voievod şi a fost îngropat în mănăstirea Neamţ, în aceeaşi lună iulie, în 16 zile”[91].

Făcând referire la acest eveniment, cronicarul G. Ureche a menţionat: „Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească şi au prinsu pe unchi-său, pre Ştefan vodă, şi i-au tăiatu capul şi s-au apucatu Roman de domnie leatul 6956 <1448>”[92].

Îngroparea lui Ştefan al II-lea în mănăstirea Neamţ este confirmată de inscripţia pusă de Ştefan cel Mare pe mormântul unchiului său la sfârşitul secolului al XV-lea[93].

În istoriografie s-a acreditat ideea potrivit căreia executarea lui Ştefan al II-lea s-ar fi putut datora nu doar lui Roman, fiul lui Iliaş, ci unui alt fiu cu acest nume al lui Alexandru cel Bun[94].

Deoarece Vlad Dracul a susţinut limitarea războiului antiotoman condus de Iancu de Hunedoara, domnul muntean a intrat în conflict cu voievodul Transilvaniei, care l-a acuzat de înţelegere cu turcii[95]. După ce Vlad şi-a definit politica de pace faţă de Imperiul Otoman, susţinându-l, în plus, pe Roman al II-lea[96] împotriva lui Petru al II-lea, candidatul lui Iancu de Hunedoara la tronul Moldovei, conflictul a izbucnit cu violenţă[97]. În acest context, la sfârşitul anului 1447, Iancu de Hunedoara a declanşat o campanie la sud de Carpaţi[98], împotriva „nelegiuitului Vlad”[99], pe care l-a înfrânt şi ucis,

[91] Petre P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, I, Bucureşti, 1959, p. 171, apud: Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, pp. 492-493.
[92] *Letopiseţul Ţărâi Moldovei*, p. 103.
[93] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 496; Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I, *Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1959, p. 724, fig. 677.
[94] Ilie Minea, *Despre domnia lui Roman (II) Vodă*, în „Cercetări istorice”, VIII-IX, nr. 1, 1932-1933, pp. 222-227; D. Constantinescu, *Mormântul domnesc din mănăstirea Neamţului*, în „Memoria Antiquitatis”, Piatra Neamţ, III, 1971, pp. 277-297.
[95] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 341-342.
[96] „În străduinţile lui de a pune mâna pe sângeroasa coroană a bietei ţări moldoveneşti, Roman îşi găsise un ajutor în soţul surorii sale, Domnul muntean Vlad Dracul, şi tocmai de aceia nu putea el fi pe placul lui Hunyadi” (N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, vol. II, traducere din limba germană de Otilia Teodoru-Ionescu, Bucureşti, Ed. *Casei Şcoalelor*, 1922, p. 96).
[97] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 342.
[98] Pentru reconstituirea campaniei a se vedea Francisc Pall, *Intervenţia lui Iancu de Hunedoara în Ţara Românească şi Moldova în anii 1447-1448*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. XVI, nr. 5, 1963, pp. 1049-1072.
[99] *D.R.H.*, D., vol. I, p. 394, doc. 285.

www.cimec.ro

împreună cu fiul său, Mircea[100], într-o luptă dată în satul Bălteni[101]. Vlad Dracul şi-a sfârşit viaţa înainte de 16 decembrie 1447, când Iancu de Hunedoara, întors din expediţia din Ţara Românească, se afla la Braşov[102]. La 1 februarie 1448, acesta îl numea „răposatul Vlad, voievodul Ţării Româneşti"[103]. Fără îndoială, înlăturarea lui Vlad Dracul a reprezentat „pentru Iancu o mare greşeală politică, iar pentru creştinătate o grea pierdere"[104].

Potrivit opiniei istoricului N. Iorga, „Vlad Dracul a fost, fără îndoială, o personalitate remarcabilă; mai priceput decât Mihail şi mai vrednic decât Dan al II-lea. El a fost în stare să joace un rol militar, şi importanţa lui politică e netăgăduită"[105].

În locul său, voievodul transilvănean l-a instalat în scaunul de domnie al Ţării Româneşti pe Vladislav al II-lea, fiul lui Dan al II-lea[106].

Iliaş a decedat la numai 39 de ani, probabil la Colomeea, înainte de 22 august 1448, când fratele său vitreg, Petru al II-lea, aflat la Hotin, îl pomenea în rândul „sfintelor amintiri"[107].

Roman al II-lea nu a reuşit să se bucure de înlăturarea lui Ştefan, deoarece Petru al II-lea, ca fiu mai mic al lui Alexandru cel Bun, se considera îndreptăţit la o domnie în care Roman să-i fie doar asociat[108]. Reintrarea lui Roman pe scena politică avea sprijinul considerabil al lui Iancu de Hunedoara, decis să acorde o atenţie sporită problemelor moldovene, vizând scoaterea acestei ţări de sub influenţa polonă[109]. Observând şansele sporite ale fiului lui Iliaş, sprijinit atât de poloni, cât şi de Vlad Dracul, Petru a încercat o „bună înţelegere" şi cu Diedrich Buczacki[110].

Între 18 şi 23 februarie 1448, o oaste transilvăneană a pătruns din ordinul lui Iancu de Hunedoara în Moldova unde, înlăturându-l pe Roman al II-lea, care s-a refugiat în Polonia, l-a înscăunat pe Petru al II-lea; acesta i-a cedat

[100] Grigore C. Conduratu, *Relaţiunile Ţĕrii Româneşti şi Moldovei cu Ungaria până la anul 1526*, Bucureşti, Tipografia Gutenberg, *Joseph Göbl*, 1898, p. 140.
[101] Într-un document datat 3 aprilie 1534 se menţionează că pe marele voievod Vlad cel Bătrân „l-a ajuns moartea în satul Bălteni" (*Documenta Romaniae Historica*, B., vol. III *(1526-1535)*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1975, p. 289, doc. 176).
[102] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 97.
[103] *D.R.H.*, D., I, pp. 396-397, doc. 287.
[104] Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, p. 216.
[105] Nicolae Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. I, ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. *Casei Şcoalelor*, 1928, p. 64.
[106] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 342.
[107] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 491.
[108] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 352.
[109] *Ibidem.*
[110] *Ibidem.*

www.cimec.ro

Chilia, important punct strategic şi comercial la Dunărea de Jos, unde Iancu a instalat o garnizoană[111].

Acţiunea voievodului Transilvaniei n-a reuşit totuşi să determine o restaurare radicală a raporturilor de forţe angajate în lupta pentru putere în Moldova, deşi după o serie de confruntări între partizanii celor două tabere, Roman al II-lea murea în condiţii obscure la Colomeea (2 iulie 1448), oraş polon ale cărui venituri au fost apoi acordate de către regele polon, Cazimir al IV-lea, doamnei Marinca, mama lui Roman al II-lea[112]. Locul celui dispărut din competiţie a fost însă luat de către fratele său, Alexăndrel, în vârstă de numai nouă ani[113].

În toamna anului 1448, Iancu de Hunedoara a întreprins ultima sa campanie ofensivă împotriva Imperiului Otoman[114]. Principele muntean, Vladislav al II-lea, s-a alăturat ofensivei creştine, în lipsa lui, Ţara Românească rămânând descoperită din punct de vedere militar şi expusă unei lovituri din partea turcilor[115]. În acest context, în fruntea unui corp expediţionar oferit de sultan, Vlad Ţepeş, fiul lui Vlad Dracul, a ocupat capitala şi tronul muntean[116].

Nu se ştie de ce sprijin dispunea Vlad în Ţara Românească în acel an, 1448, moartea tatălui său eliberându-i de jurământul de supunere pe marii boieri ai ţării, care erau adunaţi de un an în jurul lui Vladislav al II-lea[117]. Cert este că această lovitură îndrăzneaţă a atras repercusiuni grave din partea autorităţilor ungare, viceguvernatorul Transilvaniei, Nicolae din Ocna-Sibiu, chemându-l imediat pe Dracula să vină pentru a justifica uzurparea tronului; totodată, i s-au cerut informaţii despre locul unde se afla Iancu de Hunedoara care, pentru autorităţile ungare neinformate, dispăruse pur şi simplu după lupta de la Kossovo[118].

Aflat la Târgovişte, Vlad Ţepeş a trimis o scrisoare judeţului şi pârgarilor din Braşov, ca răspuns la o scrisoare primită de la viceguvernatorul din Transilvania menţionat, acest text arătând, pe deplin, ambiguitatea situaţiei sale: „Vă dăm de ştire că dumnealui Nicolae din Ocna Sibiului ne scrie să facem bunătate a veni la dânsul până ce Măria Sa Ioan guvernatorul Crăiei

---

111 Camil Mureşanu, Ioan Aurel Pop, *Iancu de Hunedoara*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 375.
112 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 353.
113 *Ibidem*.
114 Camil Mureşanu, Ioan Aurel Pop, *op. cit.*, în loc. cit., p. 376.
115 Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 107.
116 „...împăratul [Murad al II-lea] l-a adus cu multă oaste şi cheltuială pe acesta [Vlad Ţepeş] şi i-a încredinţat toată domnia geţilor şi şi l-a legat prin tratate şi jurăminte, cu făgăduiala că va păstra curată şi lipsită de viclenie dragoste faţă de împărat şi bunăvoinţă şi că va respecta legămintele de credinţă şi tratatele" (Critobul din Imbros, *Scrieri istorice*, în *Fontes*, vol. IV, p. 533).
117 Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, în vol. *Vlad Ţepeş. Studii*, coordonator: Kurt W. Treptow, Iaşi, Tipografia *Moldova*, 2002, p. 84.
118 *Ibidem*.

www.cimec.ro

ungureşti se va întoarce din război. Noi de aceia nu putem s-o facem pentru că marţea trecută <29 octombrie> fratele naibului din Nicopol a venit la noi şi a spus cu cea mai mare siguranţă cum că Murad, domnul turcilor, trei zile de-a rândul fără contenire a avut luptă împotriva chiar a dumisale Ioan Guvernatorul şi, în ziua cea din urmă, l-a închis între carele taberei iar Împăratul însuşi pe jos s-a coborât între ieniceri şi pe toţi cei ce erau afară şi înăuntrul carelor taberei i-au lovit şi i-au ucis. Dacă am veni acum la dânsul, turcii îndată şi pe noi şi pe voi ar putea să ne nimicească. Deci vă rugăm, stând în pace, să aveţi răbdare până vom vedea urmările dumisale lui Ioan însuşi. E îndoială despre viaţa lui chiar. Dacă însă va ieşi slobod din război, ne vom întâlni cu el şi vom face pace bună. Însă, dacă acum ne veţi fi potrivnici, de se va face ceva, să fie în paguba sufletelor noastre şi de primejdie înaintea lui Dumnezeu să răspundeţi.

Dată în Târgovişte, în ajunul zilei Tuturor Sfinţilor <31 octombrie>, anul Domnului <1448>”[119].

Dacă scrisoarea lui Dracula din 1448 către Braşov constituie actul cel mai important care confirmă prima sa domnie, veridicitatea ei este întărită de mai multe izvoare. Astfel, ienicerul de origine sârbă, Constantin Mihailovici de Ostroviţa, consemna în memoriile sale: „auzind împăratul turcesc despre moartea voievodului Valahiei, a dăruit pe fiul mai mare (Vlad Ţepeş), cu bani, cai, podoabe, corturi, cum se cade unui domn şi l-a trimis cu cinste în Ţara Românească spre a domni în locul tatălui său”[120]. Mărturia, deşi nu precizează anul, prin faptul că arată urcarea lui Vlad Ţepeş în tron cu ajutor turcesc, se asociază ca dovadă scrisorii voievodului din 1448.

Cronicarul bizantin, Laonic Chalcocondil, a menţionat, de asemenea, ajutorul acordat de otomani lui Vlad Ţepeş pentru obţinerea tronului Ţării Româneşti: „Lui Vlad […] împăratul i-a încredinţat domnia Daciei; şi cu ajutorul împăratului, Vlad, feciorul lui Dracul, a năvălit şi a luat domnia”[121].

Revelatoare ne apare o scrisoare din Constantinopol, datată 7 decembrie 1448, care, pe lângă informaţiile cu privire la bătălia de la Kossovopolje şi situaţia din Ţara Românească, precizează că fiul domnului acestei ţări a pornit spre Ţara Românească spre a deveni domn şi a pune ţara sub ascultare turcească[122].

---

[119] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, *Acte şi scrisori din arhivele oraşelor ardelene (Bistriţa, Braşov, Sibiiu), publicate după copiile Academiei Române de N. Iorga*, partea 1, *1358-1600*, Bucureşti, 1911, p. 35, doc. LX.

[120] Constantin Mihailovici de Ostroviţa, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1968, pp. 125-126.

[121] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în *Fontes*, vol. IV, p. 501.

[122] Nicolae Iorga, *Les aventures „sarrazines” des français de Bourgogne au XV- ième siècle*, Cluj, 1926, pp. 40-41, apud: Emil Stoian, *Vlad Ţepeş. Mit şi realitate istorică*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1989, p. 45.

www.cimec.ro

La aceste mărturii se adaugă istoriile anonime otomane *Tevarih-i al-i Osman*, care menţionează că după lupta mai sus amintită, fiul lui Vlad Dracul, Ţepeş (*Kazâklu*), a fost ajutat de achingiii sultanului să ajungă bei în locul tatălui său[123].

Marele istoric, Nicolae Iorga, a susţinut, de asemenea, urcarea lui Vlad Ţepeş în scaunul de domnie al Ţării Româneşti cu ajutor turcesc[124].

Putem considera că, în toamna anului 1448, Vlad Ţepeş, al doilea fiu legitim al lui Vlad Dracul, era candidatul firesc, de drept, la tronul Ţării Româneşti din partea ramurii Drăculeştilor[125].

În timpul acestei prime domnii (31 octombrie - 15 noiembrie 1448)[126], pedepsirea boierilor care îl trădaseră pe tatăl său, Vlad Dracul, trebuie să fi constituit unul din primele acte de răzbunare legitimă ale lui Vlad Ţepeş[127]. Probabil că aceşti boieri nu erau foarte numeroşi în Ţara Românească, pentru că mulţi îl însoţiseră pe Vladislav al II-lea în campania sârbească[128].

Un izvor important cu privire la expediţia de la sudul Dunării din toamna anului 1448, scrisoarea redactată la 10 septembrie 1448 de raguzanul Pasquale de Sorgo, în lagărul lui Iancu de la Subotiça, pe Morava, îndată după trecerea Dunării, atestă prezenţa în oastea creştină a 3000 de călăreţi moldoveni aleşi şi excelent înarmaţi şi 4000 de arcaşi din Ţara Românească, conduşi de însuşi domnul Ţării Româneşti (*ipse Flaccorum princeps*)[129].

„Se vede deja, în opoziţie cu sistemul armatei profesionale care a fost zdrobită în 1444 la Varna – pe lângă contingentele române care formau baza armatei, Ioan de Hunedoara fiind, înainte de toate, comandantul războinicilor români din trei provincii, Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, - această participare populară care suplinea armamentul şi exerciţiul printr-un devotament orb, printr-o sete de martiraj care depăşeau pe cele ale musulmanilor, în efortul de a câştiga prin luptă paradisul. Sorgo spune clar că

[123] „[…] au făcut incursiuni în Ţara Românească şi punând aici bei pe Ţepeş (*Kazâklu*), fiul lui Dracul, i-a dat steag şi hilat, făcându-i tot felul de favoruri. După aceea l-au trimis împreună cu acângiii, care s-au dus şi l-au pus bei în locul părintelui său” (*Tevarih-i al-i Osman*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 185).

[124] Nicolae Iorga, *Cronicele turceşti ca izvor pentru istoria românilor*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice”, seria a III-a, tom. IX, 1928, p. 13.

[125] Dimitrie Onciul, *Istoria Românilor. Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1526*, Bucureşti, Stabilimentul Grafic *Albert Baer*, 1900, p. 529.

[126] Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 102.

[127] Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, p. 85.

[128] *Ibidem.*

[129] Nicolae Iorga, *Du nouveau sur la campagne turque de Jean Hunyadi en 1448*, în „Revue Historique du Sud-Est Européen”, an. III, nr. 1-3, 1926, p. 15.

www.cimec.ro

aceste trupe nu mergeau ca în întâmpinarea încercărilor unui război greu, ci, mai degrabă, ca la plăcerile unei nunţi”[130].

Referindu-se la confruntarea militară de la Kossovo, turcologul N. Vatin a relatat: „Iancu de Hunedoara, regent al Ungariei din 1446, era hotărât să reia tratativele de a-i scoate pe turci din Europa. El nu mai putea conta pe Veneţia, nici pe despotul Serbiei care, pentru motive evidente de securitate, optase pentru alianţa otomană. Astfel, el ajunsese la o înţelegere cu valahii şi cu Scanderbeg. Avertizat de Branković asupra acţiunii ungaro-valahe, Murad al II-lea a părăsit Albania şi s-a retras la Sofia, unde şi-a pregătit o armată puternică. Trupele lui Iancu de Hunedoara au intrat în Serbia pe 28 septembrie, pustiind ţara. Intenţia sa era de a se afla destul de aproape de aliatul său albanez şi, poate, de a reuşi să taie în două Europa otomană. Însă, surprins pe câmpia de la Kossovo de numeroasa armată a lui Murad al II-lea, Iancu de Hunedoara a trebuit să poarte pe 18-19 octombrie 1448, o bătălie dezastruoasă pentru unguri”[131].

Înfrângerea suferită de Iancu de Hunedoara în memorabila bătălie de la Kossovopolje (Câmpia Mierlei, octombrie 1448), i-a adus lui Petru al II-lea căderea şi chiar moartea, după unele opinii în urma retragerii inopinate în Transilvania sau Ungaria[132].

În condiţiile accentuării luptelor politice interne din Ţara Românească, experienţei insuficiente şi a lipsei unei armate, Vlad Ţepeş nu a rezistat atacurilor lui Vladislav al II-lea şi s-a văzut nevoit să părăsească scaunul domnesc, luând drumul pribegiei[133].

În situaţia în care s-a redeschis problema succesorală, Csupor de Monoszló, descendentul de stirpe nobiliară maghiară care-l însoţise şi-l înscăunase pe Petru în Moldova, a ajuns să guverneze ţara timp de două luni, pătrunzând în tradiţia populară consemnată de către *Letopiseţul de la Bistriţa* sub numele *Ciubăr Vodă*, domnie care „n-au fost decât o simplă ocupaţie, fără nici o pretenţie din partea unui străin fără drept de a se înscrie între domnii Moldovei”[134].

Condusă de Manoil, pârcălabul de Hotin, partida boierească din Moldova a obţinut, la începutul anului 1449, acordul regelui Poloniei pentru înscăunarea candidatului ei, Alexăndrel[135].

---

[130] Idem, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediţie îngrijită de Şerban Papacostea, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 203.
[131] Nicolas Vatin, *Ascensiunea otomanilor (1362-1451),* în *Istoria Imperiului Otoman*, coordonator: Robert Mantran, Bucureşti, Ed. Bic All, 2001, p. 68.
[132] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 353.
[133] Emil Stoian, *op. cit.*, p. 46.
[134] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 353-354.
[135] *Ibidem*, p. 354.

Opoziţia faţă de patronajul polon l-a antrenat în disputa pentru tron pe un alt pretendent al lui Alexandru cel Bun, Bogdan al II-lea[136]. Cu ajutor transilvănean, acesta a reuşit să întrerupă domnia lui Alexăndrel, repurtând o categorică victorie militară la Tămăşeni, lângă Roman (12 octombrie 1449)[137]. În acest context, Alexăndrel împreună cu mama sa s-au refugiat în Polonia[138].

La 2 decembrie 1449, Bogdan al II-lea a încheiat o convenţie cu Diedrich Buczacki, staroste de Podolia şi castelan de Cameniţa, prin care acesta din urmă se obliga să-i acorde ajutor domnului Moldovei în lupta acestuia cu Alexăndrel: „Din mila lui Dumnezeu noi Bogdan Voevod, Domn al ţerii Moldovei, facem cunoscut prin această carte a noastră tuturor oamenilor buni cari se vor uita la dânsa sau o vor auzi cetindu-se, şi cărora le va fi de trebuinţă, că am ajuns la veşnică unire şi la dragoste creştinească şi la prietenie din inimă cu iubitul nostru părinte şi prieten, cu dumnealui Detrih Buceaţchi din Iazloveţ, starostele de Cameniţa şi de Podolia, şi că dumnealui Detrih are să ne ocrotească cu tot avutul lui şi cu tot sfatul lui, ca un adevărat părinte pe fiul său şi ca un frate pe fratele său şi ca orice om bun vieaţa sa; iar noi îl vom ocroti pe dumnealui în acelaşi chip, câtă vreme vom fi în vieaţă. De asemenea iubitul nostru prieten, cu tot neamul său şi cu fraţii săi, are să ne sprijinească pe lângă iubitul nostru domn, domnia sa craiul, şi pe lângă domnii sfetnici leşeşti, cu toată prietenia cea adevărată şi cu tot gândul cel bun, în orice vreme, şi are să îndrepte trebile noastre, ca un bun prieten al nostru. Şi are să se ridice împotriva oricărui duşman al nostru şi n-are să hrănească, nici să ţie la el, în târgurile sale sau în cetăţile sau în satele sale sau în ţinutul său, pe vreunul din neprietenii noştri, nici măcar pe Alexandru fiul lui Iliaş, nici pe Doamna, maica lui, nici pe boierii ori pe slugile lor, nici pe vreun alt neprieten al nostru, fără deosebire. Ci pan Detrih are să stăruească pe lângă domnu craiu, domnul nostru milostiv, şi pe lângă domnii sfetnici leşeşti, ca să îndepărteze de la graniţă pe Alexandru şi pe maica lui şi pe toate slugile lor, dincolo de moşiile şi de ţinuturile sale. Şi n-au să facă nici o pagubă ţerii noastre, nici neguţătorilor noştri, nici nimănui altuia din ţara noastră. Şi are să ne înştiinţeze iubitul nostru prieten pan Detrih de răul ce ne-ar ameninţa, fie de la oricine şi din orice parte; şi are să ne ferească, ca un bun prieten al nostru, de toţi oamenii răi, şi are să ne sfătuească spre tot binele nostru. Iar noi avem să dăm panului Detrih pe fiecare

[136] Leon Şimanschi, *O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451*, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»", XIX, 1982, pp. 186-188.

[137] "În anul 6957 (1449) luna octombrie 12, a venit Bogdan voievod şi a lovit pe Alexandrel voievod la Tămăşani, lângă târgul Romanului şi a omorât o mulţime dintre panii lui: Oancea logofăt şi Costea Andronic şi alţi mulţi au fost omorâţi" (*Letopiseţul anonim al Moldovei*, în loc. cit., p. 15).

[138] Vasile Pârvan, *Alexăndrel Vodă şi Bogdan Vodă. Şepte ani din istoria Moldovei, 1449-1455*, în Idem, *Studii de istorie medievală şi modernă*, ediţie îngrijită, note şi indici de Lucian Nastasă, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1990, p. 81.

www.cimec.ro

an câte patru sute de zloţi turceşti şi câte zece buţi de vin şi câte două buţi de malmazie şi câte zece bucăţi de camhă, câte cinci de cufterie şi câte cinci de pânză. Şi dacă ni s-ar întâmpla, Dumnezeu să ne ferească de aceasta, vreo strâmtorare din vreo parte oarecare, şi ni s-ar întâmpla şi nouă să ieşim din ţara noastră, noi să avem voie a ne adăposti pe moşiile lui, cu boierii noştri, cu visteria noastră şi cu caii noştri; şi cetăţile şi târgurile domniei sale au să ne fie deschise, şi să putem locui la domnia sa. Iar după ce vom isbuti la craiul să îndreptăm starea ţerii noastre spre bine şi să ne întoarcem în ţara noastră, să avem voie a ieşi din moşiile lui, cu toţi boierii noştri şi cu visteria şi cu caii şi cu toată averea noastră. Toate acestea mai sus scrise avem a le ţinea şi a le împlini, după această carte a noastră, pe cinstea şi pe credinţa noastră creştinească. […]”[139].

Maniera înscăunării lui Bogdan al II-lea a provocat reacţia regatului polon, aceasta sporind în intensitate în urma eşecului înregistrat, la începutul anului 1450, de susţinătorii lui Alexăndrel, de a-şi reînscăuna preferatul, dar mai ales în urma înţelegerii survenite la 11 februarie[140] şi reînnoite la 5 iulie, acelaşi an, de către Bogdan al II-lea şi Iancu de Hunedoara[141]. Această reînnoire, la un interval atât de scurt, a fost determinată şi de faptul că Alexăndrel începuse, încă din martie, preparativele de campanie[142]. În august, oastea lui, alcătuită din „gloate mari” de moldoveni şi din două „polcuri” de poloni, comandate de Buczacki şi de Koniecpolski, era dincolo de Nistru[143]. Bătălia a avut loc lângă satul Crasna, în ziua de 6 septembrie 1450, finalizându-se cu victoria categorică a lui Bogdan al II-lea[144].

Referindu-se la confruntarea militară moldo-polonă de la Crasna, istoricul Ştefan Ştefănescu a relatat: „În faţa superiorităţii numerice şi a tacticii inamicului, în prima fază a războiului, domnul Moldovei a evitat o ciocnire decisivă. Fără a obţine victoria, armata duşmană a ajuns astfel extenuată până la confluenţa pârâului Lipovăţ cu Bârladul, unde se retrăsese Bogdan. De aceea, propunerile de pace avansate în acel moment de către domnul Moldovei au fost primite imediat (5 septembrie 1450). Datorită cererilor inacceptabile prezentate de partea polonă (încetarea domniei lui Bogdan în momentul în care Alexăndrel avea să împlinească 15 ani, adică în 1453, precum şi plata unui

139 Ioan Bogdan, *Contribuţii la istoria Moldovei între anii 1448-1458*, Bucureşti, *Carol Göbl*, 1907, pp. 11-14, doc. II.
140 Ion Ionaşcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900)*, Bucureşti, Ed. Politică, 1971, pp. 109-111, doc. 14.
141 Ioan Bogdan, *Cinci documente istorice slavo-române din Archiva Curţii Imperiale de la Viena*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice”, seria a II-a, tom. XI, 1889, pp. 55-58, doc. III.
142 Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, vol. II, p. 24.
143 *Ibidem*.
144 *Ibidem*.

tribut de 7.000 de galbeni), tratativele ce au urmat nu au putut determina, în ciuda acordului final, încheierea ostilităţilor.

În dimineaţa zilei de 6 septembrie, aproape de confluenţa Crasnei cu Bârladul, s-a desfăşurat astfel confruntarea decisivă dintre cele două oşti. Cu toate că surprinderea inamicului nu a putut fi realizată total, din cauza trădării unuia dintre diecii domnului, abila manevră a călărimii lui Bogdan, în urma căreia opt escadroane ale cavaleriei polone au fost atrase în mijlocul pedestrimii moldovene, a determinat desfăşurarea ostilităţilor în defavoarea polonilor. Dar, revenirea în după-amiaza aceleiaşi zile a corpului de oaste moldovean al pârcălabului Manoil pe câmpul de luptă, a salvat resturile armatei invadatoare de la capitulare, oferindu-i şi posibilitatea retragerii din Moldova. Între nobilii poloni morţi în această luptă s-a aflat şi Mihail Buczacki.

Memorabila bătălie de pe şesul Crasnei s-a încheiat, aşadar, cu victoria oastei moldovene şi rămânerea lui Bogdan al II-lea pe tron. Izbânda a fost posibilă numai datorită concentrării forţelor militare ţărăneşti în jurul domnului Moldovei şi aplicării celor mai potrivite iniţiative tactice în lupta cu un inamic superior dotat. Spre deosebire de toate celelalte confruntări militare care au marcat criza politică internă, evenimentele din vara anului 1450 denotă trăsăturile unui război propriu-zis: acestea reies din amploarea concentrărilor armate ale celor două state ca şi din durata ostilităţilor sau din întinderea zonei geografice afectate de operaţiuni”[145].

Înţelegând că Bogdan al II-lea nu poate fi învins, iar regele Cazimir al IV-lea i-a retras sprijinul militar vărului său moldovean, Alexăndrel, acesta din urmă a acceptat propunerea aventurierului Aron Harnazan, probabil un armean, de la curtea sa din Polonia, protejat de mama sa, Maria Holszański, mătuşa maternă a regelui Cazimir al IV-lea, de a-l atrage într-o cursă pe Bogdan al II-lea şi a-l ucide[146]. În urma acestei înţelegeri, Aron Harnazan (se declarase fiu al lui Alexandru cel Bun, sub numele de Petru Aron) s-a deplasat în Moldova şi a organizat atragerea lui Bogdan al II-lea la curtea acestuia de la Răuseni, la sud-est de Suceava, unde, în zorii zilei de 16 octombrie 1451, l-a surprins şi decapitat[147]. Referindu-se la acest eveniment, istoricul N. Iorga a menţionat: „Atunci, în afară de cercul prietenilor dinastiei lui Ilie şi al nobililor poloni ajutători, răsări acela care prin trădare era să răpească Moldovei singurul om în stare s-o apere. Călugărul Aron, care-şi zicea Petru Vodă, se strecură până la satul Răuseni de lângă Suceava, unde, asigurat acuma, Domnul petrecea la o nuntă, a «unui unchi al acelui Petru». Oaspeţii şi Vodă însuşi erau stăpâniţi de

145 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 354-355.
146 Constantin Rezachevici, *Epoca lui Ştefan cel Mare*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 399.
147 “În anul 6959 (1451), luna octombrie 16, a venit Petru voievod numit Aron, noaptea şi a năvălit asupra lui Bogdan voievod la Răoseni, vineri în zori şi i-a tăiat capul” (*Letopiseţul anonim al Moldovei*, p. 15).

www.cimec.ro

aburii vinului, şi astfel lovitura izbuti (16 octombrie 1451). Scos din acea casă a bucuriei, biruitorul polonilor, puindu-se crima lui în legătură cu însăşi tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, fu decapitat”[148].

Făcând referire la evenimente care au avut loc în Moldova în răstimpul 1443-1451, istoricul Şerban Papacostea a relatat: „Înlăturarea lui Ilie în 1443 a adus ţara întreagă în orbita Poloniei; pentru a o readuce în sfera sa de influenţă, Ungaria a sprijinit un alt pretendent, Petru (1444). Dar, trei ani mai târziu, guvernatorul Transilvaniei, Iancu de Hunedoara, a fost silit să repete intervenţia în Moldova, impunându-l din nou la conducerea ţării pe Petru, care i-a cedat Chilia, unde s-a instalat o garnizoană ungară, garanţie a legăturii comerciale dintre Regatul ungar şi Marea Neagră.

La rândul lor, polonii au încercat în 1450 să-şi restabilească, cu ajutorul armelor, suzeranitatea asupra Moldovei. Dar la Crasna, în 1450, Bogdan, domnul Moldovei (1449-1451), a înfrânt zdrobitor oastea polonă. În cele din urmă, polonii au găsit un vasal obedient în persoana lui Petru Aron (1451-1457, cu întreruperi), înscăunat în urma uciderii lui Bogdan”[149].

La 24 februarie 1452, Alexăndrel a fost reinstalat în scaunul de domnie al Moldovei[150]. Politica de compromis în domeniul relaţiilor externe s-a manifestat elocvent în 1453, prin dubla vasalitate a lui Alexăndrel, atât faţă de Iancu de Hunedoara, la 16 februarie[151], ca şi faţă de Cazimir al IV-lea, la 23 septembrie[152].

Vasali ai Poloniei, domnii Moldovei au căutat pe rând sprijin la aristocraţia polonă din Galiţia şi Podolia, la prinţii Lituaniei şi, începând cu anul 1448, la Iancu de Hunedoara şi Ungaria[153]. Cu toate că cei mai mulţi dintre conducători au înclinat către suzeranitatea polonă, domnii moldoveni, Petru al II-lea, Alexăndrel şi Bogdan al II-lea, au preferat alianţa şi protecţia lui Iancu de Hunedoara, preţul fiind trecerea cetăţii Chilia, de la gurile Dunării, în posesia Ungariei, în 1448, aici fiind instalată o garnizoană care trebuia să interzică intrarea şi ieşirea vaselor de luptă turceşti şi, în plus, să slujească drept bază militară pentru eventualele expediţii împotriva Imperiului Otoman[154].

[148] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, *Cavalerii*, volum îngrijit de Stela Cheptea şi Vasile Neamţu, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1996, pp. 71-72.
[149] Şerban Papacostea, *Ţările române şi primul asalt al puterii otomane*, în loc. cit., pp. 148-149.
[150] Vasile Pârvan, *op. cit.*, în loc. cit., p. 97.
[151] *D.R.H.*, D., vol. I, p. 433, doc. 316.
[152] Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, *Documente interne (1438-1456)*; *Documente externe, Acte de împrumut, de omagiu, tractate, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori (1387-1458)*, Iaşi, *Viaţa Românească*, 1932, p. 763, doc. 224; p. 767, doc. 225.
[153] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 181.
[154] *Ibidem*, pp. 181-182.

www.cimec.ro

Tratatul de pace de la Adrianopol, încheiat la 20 noiembrie 1451 între Ungaria şi Imperiul Otoman, a oferit sultanului Mehmed al II-lea condiţii favorabile pentru cucerirea Constantinopolului la 29 mai 1453[155].

Pentru turci, una din consecinţele imediate ale cuceririi Constantinopolului a fost aceea că au pus stăpânire absolută asupra navigaţiei prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele şi au început politica de cucerire a întregului bazin al Mării Negre, politică ce se va încheia cu succes în 1484, când vor fi cucerite ultimele bastioane creştine importante, cetăţile moldoveneşti Chilia şi Cetatea Albă[156].

„Cucerirea Constantinopolului – relatează istoricii Ştefan S. Gorovei şi Maria Magdalena Székely – nu a însemnat numai dispariţia fizică a ultimei frânturi a Imperiului Bizantin, care, oricum, nu mai avea nici forţă şi nici influenţă politică, păstrând doar acea aură de izvor al legitimităţii puterii monarhice pentru toată lumea ortodoxă: câtă vreme au mai bătut clopotele la Sfânta Sofia, marea autoritate spirituală a Bizanţului, cu sfântul lui împărat şi cu patriarhul ecumenic, a mai putut fi invocată. Căderea celei de-a doua Rome în mâinile unui stăpânitor necreştin a însemnat şi prăbuşirea oficială a unui echilibru european, aşa cum îl statornicise Conciliul de la Ferrara-Florenţa, prin actul Unirii, semnat la 5 iulie 1439. Unirea florentină fusese rodul eforturilor de a realiza o coaliţie europeană pentru stăvilirea ascensiunii otomanilor şi salvarea Bizanţului şi, oricât de controversată a fost, în epocă, ea avusese rolul de a estompa – cel puţin în unele zone – tensiunile interconfesionale, atât în interiorul statelor cu populaţie mixtă (catolică şi ortodoxă), cât şi între statele catolice şi cele ortodoxe. Este adevărat că, în însăşi rămăşiţa de Imperiu Bizantin, această unire a adus tulburări aşa de mari, încât, prin respingerea ei violentă, a contribuit, în fond, la grăbirea sfârşitului. Însă, pentru lumea românească, efectele au fost diferite; este dovedit, astăzi, de pildă, că puterea lui Iancu de Hunedoara a sporit considerabil atunci când cnezimii româneşti din Transilvania i s-a oferit «şansa regnicolarităţii cu depline drepturi, suportul ideologic al colaborării cu forurile catolice». Cu nuanţele impuse de realităţile diferite, trebuie să se accepte că Unirea de la Florenţa a avut efecte şi în Moldova, al cărei mitropolit grec, Damian, participase la lucrările Conciliului, împreună cu solii domnilor Iliaş I şi Ştefan al II-lea, şi semnase actul Unirii. Într-un asemenea context, colaborarea politică şi militară cu regatele catolice nu se mai lovea de un impediment confesional. Influenţa crescândă a lui Iancu de Hunedoara în Moldova – probată şi de căsătoriile lui Petru al II-lea şi

[155] Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului. 1453*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1971, pp. 148-158; Aleksandr A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, Iaşi, Ed. Polirom, 2010, pp. 612-615.

[156] Eugen Denize, *Veneţia, ţările române şi ofensiva otomană după căderea Constantinopolului (1453-1479)*, în „Revista istorică”, tom. V, nr. 11-12, 1994, p. 1158.

Alexandru al II-lea cu rude ale sale –, a trebuit să însemne şi stăruinţa pentru aplicarea consecventă a Unirii”[157].

În opinia istoricilor I. Căzan şi E. Denize „ […] pentru ţările române, la fel ca şi pentru Ungaria, căderea Constantinopolului putea să însemne o limitare drastică a independenţei lor, chiar, în anumite împrejurări, desfiinţarea ei completă şi definitivă, însoţită şi de dispariţia statului”[158].

În vara anului 1454, ajutat de domnul muntean, Vladislav al II-lea, Petru Aron a revenit în Moldova şi l-a învins pe Alexăndrel la Movile, la 25 mai 1455: „În domnia lui Pătru vodă Aron, scrie *letopiseţul cel moldovenescu* că în anii 6963 <1455>, în luna lui mai, au venit Alexandru vodă cu oaste asupra lui Pătru vodă şi s-au datu războiu la Movile. Ci norocul cel prostu al lui Alixandru vodă nici aicea nu-l lăsă să izbândească, că dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, birui Pătru vodă pre Alixandru vodă”[159].

Refugiat la Cetatea Albă, Alexăndrel a murit la 26 august 1455, otrăvit de foştii săi susţinători[160].

Pentru a îndepărta primejdia din partea polonilor şi a-i împiedica să sprijine pe vreun pretendent la tronul Moldovei, Petru Aron s-a hotărât să li se închine[161].

Către începutul toamnei anului 1455, o solie otomană în Moldova cerea plata unui haraci de 2000 ducaţi ungureşti de aur către Imperiul Otoman[162]. Drept urmare, adunarea stărilor moldovene de la Vaslui accepta (5 iunie 1456)[163], somaţia adresată de sultan la 5 octombrie 1455[164], trimiţând la Poartă

---

[157] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps Omni Laude Maior. O istorie a lui Ştefan cel Mare*, Sfânta Mănăstire Putna, 2005, p. 17.
[158] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 47.
[159] *Letopiseţul Ţărâi Moldovei*, p. 110.
[160] Constantin Rezachevici, *Epoca lui Ştefan cel Mare*, p. 399.
[161] În sprijinul acestei idei menţionez faptul că, la 1 octombrie 1455, Petru Aron s-a întâlnit la Hotin cu dregătorii regelui Cazimir şi a emis un act prin care făgăduia „să slujească credincios” acestuia „până la moarte” şi să-l ajute cu oastea la nevoie. În acelaşi timp, a dăruit soţiei lui Iliaş, Marinca, târgul Siretului, cu vama, cu morile şi cu toate veniturile. În schimb, Petru va avea cetatea Hotinului, care până atunci fusese în stăpânirea polonilor. Acest act este confirmat, într-o formă solemnă, la 29 iunie 1456, la Suceava. Se fac precizări: corpul de oaste pe care va trebui să-l trimită Petru va fi de „400 de călăreţi cu suliţe … şi cu armuri”. Dacă nu se va întreprinde expediţie, atunci craiul va primi, sub formă de ajutor, 400 de boi. Cu privire la Chilia se specifica: dacă „unele pământuri sau moşii din ţinuturile Moldovei … au fost înstrăinate, trebuie să le dobândim din nou” (Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 26-27).
[162] Franz Babinger, *Cel dintâi bir al Moldovei către sultan*, Extras din Volumul Omagial pentru fraţii Alexandru şi Ion I. Lapedatu, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1936, p. 4 ; Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 356.
[163] *Ibidem*, p. 357.
[164] „De la marele domn şi marele emir, sultanul Mehmed Beg, nobilului şi înţeleptului şi celui demn de cinste şi laudă Ioan Petru, voievod şi domn al Morovlahiei, iubitoare salutare să primească nobleţea ta ! Ai trimis pe solul acesta şi boier al tău, Mihul logofăt, şi, printr-însul,

primul haraci de 2000 galbeni[165]. „Dar, să ne apărăm, nu este cu putinţă nicidecum – afirma Petru Aron – pentru că nu avem sprijin şi nici un ajutor din nicio parte, aşa cum au avut înaintaşii noştri. Pentru aceea am hotărât cu toţi împreună ca să înlăturăm nevoia cum vom putea şi să ne plecăm capul în faţa acelei păgânităţi … De aceea, sfătuindu-ne cu toţi împreună, am rugat pe boierul nostru pan Mihail logofătul ca să meargă la turci să înlăture greutatea noastră … şi să ne facă nouă pace cum ar fi, ca ţara noastră să nu piară. Dacă va putea cu ceva mai puţin, e bine, şi iar, de nu va putea să-i roage şi să izbutească întru aceasta, atunci să dea şi acei două mii de galbeni ungureşti, ca să avem noi pace, iar ţara noastră să nu se mai piardă”[166].

În opinia istoricului Constantin Giurescu „singurul mijloc prin care un stat vecin mai mic putea atunci să-şi asigure liniştea din partea Turcilor era să recunoască puterea Padişahului, plătindu-i tribut ori trimiţându-i daruri. Prietenia sau alianţa cu Turcii nu poate avea, când e vorba de vecini mai slabi, altă însemnare. Tributul începând a se plăti numai din 1456, trebue să admitem că până atunci Domnii Moldovei dobândiseră prietenia Turcilor prin daruri”[167].

Principatul Ţării Româneşti avea de câteva decenii statutul de tributar al Imperiului Otoman, iar ulterior, în anul 1475, Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, remarca că „muntenii sunt, pentru noi (moldovenii – n. n.), ca şi turcii”[168].

Justificată de impresionantul potenţial militar al turcilor şi de relativa izolare a Moldovei în vara anului 1456, „închinarea” de la Vaslui şi acceptarea plăţii tributului către Poartă a avut ca rezultat starea de nonbeligeranţă între Imperiul Otoman şi Moldova, ţară considerată în dreptul islamic drept „teritoriu al legământului” (*dar al-ahd*)[169].

---

cuvintele domniei-tale, pe care le-a spus. Deci, dacă vei trimite haraciu, 2000 de ducaţi de aur, domniei-mele, în fiecare an, atunci pacea va fi încheiată. Şi pentru aceasta punem soroc peste trei luni. De va sosi la împlinirea acestora, atunci pacea va fi încheiată cu domnia-mea. Dar dacă nu va veni, aceasta o ştiţi voi ! Şi Dumnezeu să te veselească !” (Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, *1455-1774*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1976, p. 1, doc. 1).

[165] Pentru momentul primei plăţi a tributului a se vedea Matei Cazacu, *L'impact ottoman sur les Pays Roumains et ses incidences monétaires (1452-1504)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XII, nr. 1, 1973, pp. 159-192.

[166] Ion Ionaşcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *op. cit.*, pp. 112-114, doc. 16.

[167] Constantin Giurescu, *Capitulaţiile Moldovei cu Poarta Otomană. Studiu istoric*, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice *Carol Göbl*, 1908, p. 55.

[168] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare,* vol. II, *Hrisoave şi cărţi domneşti 1493-1503. Tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori, 1457-1503,* Bucureşti, Atelierele Grafice *Socec*, 1913, p. 327, doc. CXLIV.

[169] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 357. Cu privire la „închinarea” de la Vaslui, a se vedea Şerban Papacostea, *La Moldavie état tributaire de l'Empire Ottoman au XVe siècle; le cadre international des rapports établis en 1455-1456*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, no. 3, 1974, pp. 445-461; Leon Şimanschi, *“Închinarea” de la Vaslui <5 iunie 1456>*, în „Anuarul

www.cimec.ro

Detronat de Vladislav al II-lea, Vlad Ţepeş s-a refugiat în Moldova, unde s-a adăpostit mai întâi la curtea lui Alexăndrel, fiul lui Iliaş, apoi la curtea lui Bogdan al II-lea, unchiul său[170]. Vlad a rămas în Moldova până la sfârşitul tragic al lui Bogdan al II-lea[171]. Obligat să plece din Moldova, Vlad Ţepeş, împreună cu vărul său, Ştefan[172], au trecut în Transilvania, unde se vor bucura de protecţia lui Iancu de Hunedoara[173].

Ajuns în anturajul voievodului Transilvaniei, Vlad Ţepeş a urmărit cursul evenimentelor cu scopul de a reocupa scaunul de domnie al Ţării Româneşti, obiectiv facilitat de contextul înrăutăţirii relaţiilor dintre Iancu de Hunedoara şi Vladislav al II-lea, pe de o parte, şi a pericolului otoman ce ameninţa Transilvania şi Ungaria, pe de altă parte[174].

Devenit omul de încredere al lui Iancu de Hunedoara şi având la dispoziţie o oaste formată mai ales din ostaşi călări[175], Vlad Ţepeş a trecut munţii în Ţara Românească şi l-a atacat prin surprindere pe Vladislav al II-lea, acesta pierind „de sabie în mijlocul Târgşorului”[176].

Astfel, Vlad Ţepeş a revenit în scaunul de domnie al Ţării Româneşti (aprilie-iunie 1456), cu sprijinul Transilvaniei şi al Ungariei[177], într-un moment de maximă încleştare între armatele lui Iancu de Hunedoara şi cele ale sultanului Mehmed al II-lea, care se pregătea să cucerească Belgradul[178], considerat poarta spre centrul Europei[179].

Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»”, 18, 1981, p. 630; Mihai Maxim, *Cu privire la statutul de ahd al Ţărilor Române faţă de Poartă. Consideraţii pe marginea unor izvoare otomane*, în „Revista de istorie”, tom. 39, nr. 6, 1986, p. 528.

170 Radu Cârciumaru, *Un episod al tinereţii lui Vlad Ţepeş: Moldova 1449-1452*, în „Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea-istorie şi mit»”, ediţia a II-a, Arefu-Argeş, 19 iunie 2010, Râmnicu Vâlcea, Ed. Prisma, 2010, pp. 148-159.

171 Nicolae Grigoraş, *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)*, pp. 178-181.

172 Idem, *Începuturile domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1459)*, în „Studii şi Cercetări Ştiinţifice”, *Istorie*, 1957, pp. 44-46.

173 Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor*, p. 103.

174 Emil Stoian, *op. cit.*, p. 54.

175 Constantin Şerban, *Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria*, în „Revista de istorie”, nr. 11, 1976, p. 1702.

176 *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ediţia C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, Ed. Academiei, 1960, p. 4.

177 Lucian Constantin Palade, *Ţara Românească în vremea Drăculeştilor din veacul al XV-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. Ars Docendi, 2012, p. 99.

178 Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 56.

179 Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. II, *Secolele XV-XVII*, Bucureşti, Ed. Ars Docendi, 2009, p. 88.

www.cimec.ro

În a doua jumătate a anului 1456, Ştefan, fiul lui Bogdan al II-lea, a intrat în Moldova, pregătindu-şi în Ţara de Jos oaste cu care să-l lovească pe Petru Aron[180].

Se pare că Petru Aron cunoştea pregătirile care se făceau în Ţara Românească pentru scoaterea lui din domnie, întrucât, la 1 aprilie 1457, îi ruga pe staroştii de Sniatyn şi de Podolia „să ne facă nouă pace şi linişte din partea Basarabilor şi a ungurilor şi a togtocomanilor”[181].

Confruntarea dintre Ştefan şi Petru Aron a avut loc la 12 aprilie 1457, pe Siret, lângă Doljeşti, sat situat în apropierea Romanului[182]. Înălţarea la domnie a învingătorului de la Doljeşti, prin întâmpinarea lui de către supuşii care i s-au închinat, s-a petrecut, foarte probabil, în satul Cozmeşti – loc numit ulterior „la Dereptate”, după numele stăpânilor satului, din familia Dereptate[183]. Acolo s-a putut săvârşi un mic serviciu religios, în cadrul căruia viitorul domn să fi primit o binecuvântare. Însă, în ciuda consemnărilor târzii din letopiseţe, ungerea şi încoronarea de către mitropolitul ţării, precum şi învestirea cu „schiptrul” Moldovei nu s-au putut face tot atunci şi tot acolo, ci abia după încheierea sărbătorilor pascale şi după cuvenita pregătire a lui Ştefan, prin rugăciune, post şi spovedanie[184]. Ceremonia de încoronare trebuie să se fi desfăşurat în biserica mitropolitană din Suceava, la 17 aprilie 1457[185].

Învins şi detronat, Petru Aron a luat drumul Poloniei, la 24 ianuarie 1458 acesta aflându-se la Cameniţa[186].

Domnia lui Ştefan cel Mare a marcat nu numai sfârşitul crizei politice, ci şi apogeul Moldovei medievale[187].

S-a afirmat că aceşti 25 de ani care despart moartea lui Alexandru cel Bun de înscăunarea lui Ştefan cel Mare ar fi un adevărat *război românesc al celor două roze*; un sigur punct comun li s-ar putea găsi: caracterul de tragedie shakespeariană, în finalul căreia cimitirele şi bisericile din ţară şi din afara ei s-au îmbogăţit în morminte, căci, altminteri, formula latinească *bellum omnium contra omnes* (războiul tuturor contra tuturor) se potriveşte mult mai bine, fiecare dintre pretendenţi avându-i drept adversari pe toţi ceilalţi[188]!

---

[180] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 15. A se vedea Leon Şimanschi, Dumitru Agache, *Înscăunarea lui Ştefan cel Mare: preliminarii şi consecinţe (1450-1460)*, în volumul *Ştefan cel Mare şi Sfânt. Portret în istorie*, Sfânta Mănăstire Putna, 2003, p. 310.

[181] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 809, doc. 234. „Togtocomanii” erau o populaţie tătărească.

[182] Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 16.

[183] *Ibidem*.

[184] *Ibidem*.

[185] Lucian Valeriu Lefter, *Ce s-a întâmplat cu adevărat la 12 aprilie 1457?*, în „Chronos”, II, nr. 2, 2004, p. 31.

[186] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 815-816, doc. 235.

[187] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 357.

[188] Ştefan S. Gorovei, *Muşatinii*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1976, p. 49.

www.cimec.ro

În opinia istoricului Ştefan Ştefănescu, criza politică din Moldova a înregistrat trei etape diferite în desfăşurarea ei. „Înglobând domniile lui Iliaş şi Ştefan (1432-1436), prima etapă s-a caracterizat prin apariţia a două orientări divergente în soluţionarea problemelor de guvernământ şi, concomitent, prin divizarea marii boierimi în tabere rivale. Echilibrul de forţe a implicat însă curând factorul extern, lupta pentru scuturarea suzeranităţii regatului polon fiind astfel abandonată. Ca urmare a acestui fapt, a doua etapă a crizei (1436-1447) a consfinţit un sistem particular de conducere a statului – diarhia – reprezentată de condominium-ul Iliaş-Ştefan (1436-1442); ea a tins să revină în vremea asocierii la domnie a lui Petru (1442-1445) sau a lui Roman (1447). Au apărut noi partide boiereşti şi s-a agravat suzeranitatea iagiellonă.

Intervenţia factorului extern în cea de-a treia etapă (1447-1457) a devenit făţişă şi periculoasă, ameninţând însăşi fiinţa statului, în condiţiile preponderenţei politice a marii boierimi. Ultima fază a crizei s-a caracterizat printr-o extremă instabilitate a deţinerii scaunului voievodal, cu nouă domnii faţă de cele şase anterioare. În timpul ei s-a consolidat însă şi puternica opoziţie internă faţă de continuarea crizei politice, opoziţie ce s-a manifestat cu tărie în vremea domniei lui Bogdan al II-lea şi a triumfat prin înscăunarea fiului acestuia, Ştefan cel Mare”[189].

OPPINIONS REGARDING THE POLITICAL CRISIS
FROM MOLDOVA (1432-1457)
Abstract

After the death of Alexander the Good (1st of January 1432), a period of political crisis began for Moldavia; there were fights among diverse aspirants for the throne, recruited from the legitimate and illegitimate sons of the former ruler, and also from his close relatives.

In spring 1457, with the help of Vlad the Impaler, Stephan, the illegitimate son of Bogdan II defeated Petru Aron at Doljeşti, on the river Siret (12th of April 1457), obtaining the Moldavian throne.

[189] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 345.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

DESPRE UN BOIER GREC DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A VEACULUI AL XVII-lea: IANE PSIRA VISTIERUL

CLAUDIU NEAGOE*

Reinstaurarea dominaţiei otomane asupra Ţării Româneşti, începând cu anul 1611, a avut, neîndoielnic, consecinţe importante pentru evoluţia economică şi socială a marilor oraşe din acest principat românesc de la sud de Carpaţi. Astfel, în deceniile doi şi trei ale secolului al XVII-lea, târgurile permanente de la Bucureşti, Târgovişte, Craiova, Târgu-Jiu, Argeş şi Câmpulung au fost acaparate de negustorii străini, în special greci, veniţi din Imperiul Otoman.

Folosindu-se de capitalul dobândit ca urmare a activităţii lor negustoreşti şi de câştigurile rezultate din practicarea cămătăriei, unii dintre aceştia au ajuns să achiziţioneze proprietăţi cu întindere variabilă, vii şi livezi, în diferite judeţe ale Valahiei, iar în oraşele mai însemnate prăvălii, imobile, locuri de casă şi grădini. Îmbogăţiţi de pe urma comerţului, dar şi din alte afaceri, mulţi dintre aceşti străini, cunoscuţi în epocă sub denumirea generică de „greci" stabileau legături matrimoniale şi de rudenie cu membrii elitelor urbane sau cu unii boieri pământeni[1].

În scurtă vreme, aceşti străini greci ajungeau să fie „una cu ţara"[2], adică deveneau ei înşişi pământeni, cel puţin *de jure* dacă nu şi *de facto*. Ei şi urmaşii lor, dacă erau înscrişi „în cetele ţerâi", puteau moştenii şi stăpânii, cu drepturi depline, toate imobilele şi domeniile funciare, iar dacă nu existau urmaşi direcţi toate acestea treceau în proprietatea domniei[3].

---

* Universitatea din Piteşti.

[1] A se vedea pe larg, la: Gheorghe Lazăr, *Les marchands en Valachie, XVII*[e]*-XVII*[e] *siècles*, Bucureşti, 2006 şi la Claudiu Neagoe, „The Greek merchants and usures in Wallachia during the second and third decades of the 17th century", în *Istros*, XVIII, 2012, pp. 435-451.

[2] *Documenta Romaniae Historica* (în continuare: *DRH*), B, *Ţara Românească*, vol. XXIII (*1630-1632*), întocmit de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, doc. 255 (15 iulie 1631), p. 407; Valentin Al. Georgescu, „Hrisovul din 15 iulie 1631 al lui Leon vodă Tomşa în Ţara Românească şi problema «cărţilor de libertăţi»", *Revista de istorie*, 29, 1976, nr. 7, p. 1020.

[3] *DRH*, B, vol. XXIII, (*1630-1632*), p. 407, nr. 255.

www.cimec.ro

Implicarea tot mai mare şi mai dinamică a acestor negustori şi cămătari greci în activităţile comerciale şi economice ale celor mai însemnate oraşe muntene, împreună cu implicarea unor dregători greci aflaţi în slujba domnilor munteni din deceniile doi-trei ale sec. XVII, în treburile interne ale Ţării Româneşti[4], aveau să declanşeze, la 1631, cea mai puternică reacţie antigrecească a tuturor categoriilor sociale „privilegiate”, respectiv boieri mari şi mici, boieri *mazili* (scoşi din dregătorii), roşii şi logofeţi, toţi nemulţumiţi de acele „obiceiuri rele”, care se dovedeau a fi „de mare pagubă ţării”, aduse de „grecii străini, care amestecă domniile şi vând ţara fără milă”, aşa după cum aflăm din hrisoavele din 15 şi 23 iulie 1631 emise de cancelaria lui Leon Tomşa[5].

Hotărârile adoptate de Leon Tomşa, în deplin acord cu „tot sfatul ţării”, au reprezentat, pe de-o parte un compromis în vederea restabilirii consensului politic şi social intern iar pe de altă parte o reglementare juridică a statutului grecilor aflaţi în Ţara Românească. Astfel, toţi grecii căsătoriţi în ţară erau incluşi în rândul „roşilor”, ei fiind astfel obligaţi „să tragă la nevoia ţării ca şi moştenii locului”, iar cei care nu aveau familii în ţară, dar deţineau proprietăţi, obţinute fie prin cumpărare, fie de pe urma cămătăriei, trebuiau să plătească impozite ca şi celelalte categorii sociale, dacă doreau să-şi păstreze bunurile, altfel aceste bunuri erau confiscate şi trecute în patrimoniul domniei, iar ei erau alungaţi din Ţara Românească[6].

Cine a fost Iane (Iannis) Psira vistierul?

În ciuda unei atente analize a documentelor de la începutul sec. XVII, nu putem stabili cu exactitate momentul în care Iane Psira (Ιωαννης Ψιρα) şi-a făcut apariţia în Ţara Românească. Acest personaj, iniţial un creditor grec al lui Radu Mihnea în prima domnie (1613-1616)[7], avea să ajungă, sub cea de-a doua domnie a aceluiaşi domn (1620-1623), vistier, adică un dregător de treapta a doua[8].

Iane Psira a fost căsătorit cu o jupâneasă pe nume Maria[9], aşa după cum rezultă din trei documente: 15 februarie 1625[10], 18 mai 1629[11], 9

---

[4] Olga Cicanci, „Dregători greci în Ţările Române în veacul al XVII-lea”, în *Faţetele istoriei. Existenţe, identităţi, dinamici. Omagiu Academicianului Ştefan Ştefănescu*, volum editat de: Tudor Teoteoi, Bogdan Murgescu, Şarolta Solcan, Bucureşti, 2000, p. 206, Anexa 1.
[5] *DRH*, B, vol. XXIII, (*1630-1632*), pp. 406-408, nr. 255 şi pp. 412-413, nr. 258.
[6] Valentin Al. Georgescu, „Hrisovul din 15 iulie 1631...”, p. 1020.
[7] La 19 iunie 1613, Iane Grecul apare ca martor într-un act de vânzare-cumpărare emis la Târgovişte; *Documente privind Istoria României (DIR)*, veacul XVII, B, vol. II (*1611-1615*), Bucureşti, Editura Academiei, 1951, pp. 206-207, nr. 190.
[8] *Ibidem*, vol. IV (*1621-1625*), Bucureşti, 1954, pp. 118-119, nr. 129.
[9] O boieroaică din Totoeşti, probabil Ţiţeşti (jud. Muscel); vezi *DRH*, B, vol. XXII (*1628-1629*), Bucureşti, 1969, p. 690, nr. 374 (9 noiembrie 1629).

www.cimec.ro

noiembrie 1629[12], 28 ianuarie[13] şi 10 octombrie 1630[14]. Documentul din 9 noiembrie 1629 ne reţine atenţia, în mod deosebit, deoarece el pomeneşte şi de copilul „de suflet" al celor doi soţi, respectiv o fată pe nume Cristina[15].

Ultima menţiune despre Iane Psira vistier, o constituie zapisul de vânzare, din 1 august 1647, a ocinelor acestuia de la Dălbăneşti (jud. Prahova) lui Hrizea vel logofăt[16].

Proprietăţile lui Iane Psira

Folosindu-se de poziţia sa politică, grecul Iane Psira a început să achiziţioneze din ce în ce mai multe proprietăţi. Astfel, la 6 mai 1622, Iane vistier dădea un cal şi 1000 lui Iane vătaf, pentru o casă şi o grădină[17], la Târgovişte[18]. Apoi, la 10 martie 1623 Iane vistier avea să cumpere două roţi de moară şi 66 stânjeni de ocină la Dălbăneşti (jud. Prahova), de la jupâneasa Tudora şi fiii ei, Leca şi Iorga din Stănceşti (jud. Dâmboviţa), cu suma de 130 de galbeni[19]. Pentru aceste proprietăţi, vistierul Iane Psira a primit, la 12 aprilie 1623, act de întărire de la domnitorul Ţării Româneşti, Radu Mihnea[20].

La 15 aprilie 1623, Iane vistier cumpără de la Radu vătaf din Stănceşti, un rumân, Manea, cu feciorii lui, Coman şi Stoica, împreună cu ocinele lor şi cu două roţi de moară în apa Prahovei, cu suma de 22000 de bani[21].

Doi ani mai târziu, Iane Psira a fost pe punctul de a-şi pierde proprietăţile din Ţara Românească din cauza unei datorii mai vechi de 500 de galbeni, pe care o avea la un dregător turc, Mehmed bey de la Rizion. Potrivit propriei sale mărturii (15 februarie 1625), odată ajuns în Ţara Românească, Mehmed bey i-a trimis scrisoare lui Iane vistierul, la Braşov, cerându-i să-i achite cât mai grabnic împrumutul. Iane vistier i-a răspuns dregătorului turc îndemnându-l să-şi recupereze singur banii prin vânzarea averii sale din ţară. Astfel, jupâneasa Maria, soţia lui Iane vistier, a fost nevoită să-şi dea toată zestrea turcului pentru a achita împrumutul de 500 de galbeni şi pentru a putea păstra toate proprietăţile menţionate mai înainte[22].

---

[10] *DIR*, XVII, B, vol. IV, p. 483, nr. 499.
[11] *DRH*, B, vol. XXII (*1628-1629*), pp. 524-526, nr. 278.
[12] *Ibidem*, p. 690, nr. 374.
[13] *Ibidem*, vol. XXIII (*1630-1632*), p. 73, nr. 38.
[14] *Ibidem*, pp. 280-281, nr. 164.
[15] *Ibidem*, vol. XXII (*1628-1629*), p. 690 nr. 374.
[16] *DRH*, B, vol. XXXII (*1647*), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr şi Oana Rizescu, Bucureşti, 2001, p. 238, nr. 215 bis.
[17] *DIR*, XVII, B, vol. IV (*1621-1625*), pp. 118-119, nr. 129.
[18] Aşa după cum rezultă dintr-un alt document, datat 15 febr. 1625; *Ibidem*, pp. 483-484, nr. 499.
[19] *Ibidem*, p. 233, nr. 251.
[20] *Ibidem*, pp. 244-245, nr. 259.
[21] *Ibidem*, p. 245, nr. 260.
[22] *Ibidem*, p. 483, nr. 499.

www.cimec.ro

La 8 mai 1626, Iane vistier a făcut o nouă achiziţie, respectiv un loc de casă în Bucureşti, cumpărat cu suma de 2400 aspri, de la Marcu şi Paraschiva din Căzăneşti (jud. Ialomiţa) cu ştirea vecinilor a orăşenilor şi a judeţului Seman[23].

În anul 1627, anterior datei de 20 octombrie, Iane fost vistier, avea să vândă lui Hrizea mare logofăt ocina de la Dălbăneşti (jud. Prahova), cu două vaduri şi patru roţi de moară pe apa Prahovei, 66 de stânjeni, în hotarul de sus, şi alţi 40 de stânjeni, în hotarul de jos, spre satul Preoteşti, precum şi doi rumâni, fraţii Coman şi Stoica, fiii lui Manea, cu delniţa lor. Pentru toate acestea Iane vistier primeşte 260 de galbeni[24]. Ulterior, la 20 octombrie, Alexandru Coconul, domnul Ţării Româneşti (1623-1627), avea să-i întărească lui Hrizea mare logofăt proprietăţile de la Dălbăneşti, cumpărate de la Iane Psira[25].

La 18 mai 1629, Iane Psira vistierul şi soţia sa, jupâneasa Maria, au achiziţionat de la Constantin clucerul[26], în schimbul sumei de 450 de galbeni, satul Vărăşti (jud. Ilfov), cu 74 de familii de rumâni[27]. Un an mai târziu, la 10 octombrie 1630, cei doi soţi aveau să vândă satul Vărăşti, din cauza unei datorii cu camătă, lui Gheorghe logofăt de vistierie, pentru suma de 480 de galbeni[28]. Noul proprietar a primit apoi, de la Leon Tomşa, domnul Ţării Româneşti (1629-1632), act de întărire pentru satul Vărăşti (10 noiembrie 1630)[29].

Dacă la 28 ianuarie 1630, Iane vistier cumpăra de la Duca, fiul lui Mihai legănarul, un loc de casă în Bucureşti, lângă locul lui Stanciul agă, cu suma de 3000 de bani[30], la data de 10 noiembrie a aceluiaşi an, Ianiu Psira dădea „o pivniţă la sat la Văleni de pe Teleajen[31] şi cu o căscioară la gârliciul pivniţii", vornicului Mihalcea din Pătârlage, în schimbul a 15 oi cu miei[32].

---

[23] *DRH*, B, vol. XXI (*1626-1627*), pp. 109-110, nr. 61.

[24] *Ibidem*, pp. 447-449, doc. 275. Această tranzacţie avea să fie menţionată şi în timpul domniei lui Matei Basarab, respectiv la 1 septembrie 1639-31 august 1640 (*DRH*, B, vol. XXVII (*1639-1640*), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr, Constanţa Vintilă-Ghiţulescu, Oana-Mădălina Popescu, Ovidiu Olar, Bucureşti, 2013, p. 285, nr. 205), 18 iunie 1640 (*ibidem*, p. 492, doc. 393), 11 martie 1641 (*Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului*, vol. V: *1640-1644*, întocmit de Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculescu, Silvia Vătafu-Găitan, Bucureşti, 1985, p. 157, nr. 331) şi 1 august 1647 (*DRH*, B, vol. XXXII (*1647*), p. 238, doc. 215 bis).

[25] *Ibidem*, vol. XXI (*1626-1627*), pp. 449-454, nr. 276.

[26] Viitorul domn Constantin Şerban (1654-1658).

[27] *DRH*, B, vol. XXII (*1628-1629*), pp. 524-526, nr. 278.

[28] *Ibidem*, vol. XXIII (*1630-1632*), întocmit de Damaschin Mioc, Bucureşti, 1969, pp. 280-281, nr. 164.

[29] *Ibidem*, p. 292, nr. 175.

[30] *Ibidem*, p. 73, nr. 38.

[31] În judeţul Prahova (fostul judeţ Săcuieni).

[32] *DRH*, B, vol. XXIII, p. 294, nr. 176.

Câteva precizări de final. Iane vistier şi soţia Maria au lăsat ca zestre Cristinei, copilul lor „de suflet”, satul Toteieşti[33] din judeţul Muscel la 9 noiembrie 1629[34]. Din nefericire, documentele interne nu ne-au permis să aflăm ce s-a întâmplat cu această copilă şi cu atât mai puţin dacă ea a avut sau urmaşi.

ABOUT A GREEK BOYAR OF WALLACHIA
IN THE FIRST HALF OF THE 17th CENTHURY:
THE TREASURER IANNIS PSIRA
Abstract

In the first decades of the 17th century, Greek merchants have resurfaced in the major cities of Wallachia fairs. They became rich as a consequence of trade and usury, some of them established family or matrimonial ties with local elites, which enabled them to purchase larger or smaller properties, vineyards and orchards, as well as shops, buildings, plots of land, houses, and gardens in various regions and cities of Wallachia. Among them Iannis Psira, the person we focus this article on.

[33] Probabil Ţiţeşti, potrivit editorului vol. *DRH*, B, vol. XXII, Damaschin Mioc.
[34] *Ibidem*, p. 690, nr. 374.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

REDISCUTAREA DATEI NAȘTERII FIILOR DOMNULUI SFÂNT ȘI MARTIR CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

RADU ŞTEFAN VERGATTI[*]
CRISTINA NARCISA VERGATTI[**]
FLORIN EPURE[***]

Condamnarea și cumplita moarte a domnului sfânt și martir Constantin Brâncoveanu și a celor patru fii ai săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei, la 15 august 1714, în capitala sultanilor i-a impresionat profund pe contemporani. În adevăr, acea execuție și-a atins scopul propus de justiția medievală. Se dorea ca ea să creeze un spectacol care să-i îngrozească pe privitori și nu numai pe ei. Efectul trebuia să fie atât de puternic încât cei prezenți să transmită îngroziți cele văzute, într-o manieră care să nu mai permită celor ce auzeau povestea întâmplării să se mai gândească la repetarea faptei celui pedepsit[1].

A fost și cazul pedepsei aplicată domnului Sfânt și Martir Constantin Brâncoveanu și celor patru fii ai săi. Spectacolul a fost regizat cu măiestrie de mai marii Topkapî. Au fost invitați să participe ambasadorii marilor puteri aflați atunci în Istanbul. Au venit toți pe platoul care înconjura Iali-kiosk, de pe malul mării, din grădina Topkapî. Ulterior, acolo a sosit și sultanul, adus de un caic luxos. A început execuția celor 6 condamnați. S-a desfășurat repede, se pare, într-un sfert de oră[2]. Legenda spune că domnul ar fi putut opri execuția fie dacă ar fi cedat depozitele sale din Banca Zecca din Veneția, ori de la băncile din Olanda, Germania, Austria, fie dacă ar fi trecut la religia

[*] Academia Oamenilor de Ştiinţă din România.
[**] Baroul Bucureşti.
[***] Direcţia Judeţeană pentru Cultură Vâlcea.

[1] Cf. Pieter Spierenburg, *The Spectacle of Suffering: Executions and the Evolution of Repression: From a Preindustrial Metropolis to the European Experience*, Cambridge University Press, 1984, p. 13-15, 33-34; Palmira Brummett, *Mapping the Ottomans*, Cambridge University Press, 2015, p. 188-189 și urm.

[2] Cf. relația de călătorie în țările române a lui Aubry de la Motraye, în *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, redactor responsabil Maria Holban, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 528.

www.cimec.ro

mahomedană[3]. Nici una dintre cele două variante nu este reală. Depozitele din Veneția ori de aiurea nu ar fi fost date otomanilor de bancherii italieni, germani, greci ori evrei fără niște ordine de plată ale domnului, care trebuiau semnate fără nicio constrângere[4]. În ceea ce privește abandonarea religiei domnului și a fiilor săi, aceasta este o simplă fantezie a barzilor populari. Și unii călători străini au preluat ideea. Se căuta astfel să se accentueze puterea patriarhiei oecumenice, a confesiunii ortodoxe și a caracterului jertfei domnului și al fiilor săi[5]. Sigur că nu a fost o execuție simplă, fără consecințe. Ea s-a reflectat în rapoartele diplomatice ale ambasadorilor aflați la Istanbul. Mai mult. S-a căutat să se accentueze caracterul emoțional al execuției, evidențiindu-se uciderea unui copil - a lui Matei - Mateiaș - cel mai tânăr dintre băieții domnului Țării Românești. În general, pornindu-se de la Ștefan Grecianu, s-a afirmat că acesta ar fi avut 12 ani în momentul execuției[6].

Manuela Cernea, pornind de la puțina știință de carte existentă în acea societate de *illiterati*[7], a făcut o analiză a izvoarelor oferite de istoria artei. Pentru oamenii de rând operele de artă - picturi, broderii, sculpturi, argintărie etc. - erau mai grăitoare ca textele scrise[8]. Analiza unui epitrahil creat de talentata artistă constantinopolitană Despineta a arătat că în anul 1696[9] Mateiaș

---

[3] Cf. Panait I. Panait, Ștefan Ionescu, *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața - Domnia - Epoca*, ed. II, Ed. Basilica, București, 2014, p. 380-382.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*.
[6] Cf. Radu logofăt Grecianu, *Viața lui Constantin vodă Brâncoveanu*, publ. de Ștefan D. Grecianu, București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1906, p. 79, nota nr. 1, p. 270. Dan Berindei consideră, cu prudență, că nu era decât un adolescent și ar fi putut avea cca. 12 ani (cf. Dan Berindei, *Urmașii lui Constantin Brâncoveanu și locul lor în societatea românească. Genealogie și istorie*, în vol. *Constantin Brâncoveanu*, coord. Fl. Constantiniu, P. Cernovodeanu, Ed. Academiei, București, 1989, p. 276 și tabel genealogic); Panait I. Panait, Șt. Ionescu consideră că în momentul execuției Matei ar fi avut 11 ani (Panait I. Panait, Șt. Ionescu, *op. cit.*, ed. cit., p. 381).
[7] Jacques Le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1971, p. VI; R. Șt, Vergatti, *Populație. Timp. Spațiu. Privire asupra demografiei istorice universale*, Ed. Istros Muzeul Brăilei, 2003, p. 101; Andea Cf. Susana Andea, *De la magister la litteratus în scrierea medievală transilvăneană*, în vol. *Scris și societate în Transilvania secolelor XIII-XVII / Writing and Society în Transylvania 13th-17th Centuries*, Cluj-Napoca, Gatineau, 2015, p. 29-46.
[8] Pentru însemnătatea modului de exprimare prin pictură în epoca brâncovenească, v. R. Șt. Vergatti, C. N. Vergatti, *Graiul picturii bisericești brâncovenești*, în C. N. Vergatti, Agnes T. Erich, R. Șt. Vergatti, *Brâncovenești*, Ed. Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2014, p. 130-174.
[9] Anul de realizare a Epitrahilului este indicat după cum urmează: *„La spatele Domnului și Doamnei o inscripțiune grecească cusută cu mătase neagră și care pe românește sună: Cu mâna Despinetei, în anul de la Christos 1696*” (cf. *Catalogul Muzeului Național de Antichități*, publicat de Grigore G. Tocilescu, Imprimeria Națională, București, 1906, p. 107); aceeași mențiune - a realizării epitrahilului în anul 1696 de Despineta - se întâlnește și în *Inscripțiile*

era născut[10]. El avea atunci 1-2 ani. Pe acest epitrahil, sunt șase personaje îngenuncheate - domnul, doamna și lângă fiecare câte doi băieți, de înălțimi diferite. Deasupra fiecăruia este cusut numele, iar deasupra celui mai mic dintre ei, apare scris numele Matei. Astfel, din broderie este scris pe latura stângă a epitrahilului Io Costandin Basarab voevod; Io Costandin voevod; Io Ștefan voevod și, în oglindă față de ei, pe latura dreaptă: Io Matei voevod; Io Radul voevod; g(o)sp(o)j(d)a Maria[11]. Având în vedere că epitrahilul datează din 1696, înseamnă că Matei exista în acel an. Faptul că era mic copil la acea dată este confirmat și de Ștefan Grecianu. El a scris că în anul 1696 când a murit domnița Maria, o fiică a domnului, acesta și-a alinat durerea prin ceilalți zece coconi și cocóne[12]. În adevăr, domnul mai avea în acel moment patru fii și șase fiice. În general s-a admis că cei patru fii ai domnului Constantin Brâncoveanu erau născuți în ordinea indicată de Ștefan Grecianu[13]. Constantin era născut aproximativ în anul 1683, Ștefan aproximativ în anul 1685, Radu - aproximativ în 1690, iar Matei (Mateiaș) se considera că ar fi fost născut în aproximativ anul 1702[14].

Or aici, pe această listă, sunt cel puțin două corecturi de făcut. Prima este cea a datei nașterii lui Matei, propusă de Emanuela Cernea. Aici mergem mai departe. Matei nu putea fi născut în anul 1696, la acea dată având probabil 1-2 ani. Putem face această afirmație deoarece în acel an - 1696 - se născuse o soră a lui, Smaragda. Cum nimic nu indică a fi fost în acel an doi gemeni, Matei și Smaragda, este foarte probabil ca Matei să se fi născut în anul 1694 sau 1695. Înclinăm către această datare și nu mai devreme deoarece în anul 1693 s-a născut Anca (Ancuța)[15]. Deci Matei se putea naște cândva între cele două surori ale lui. Este cel mai plauzibil interval - 1694-1695. Pentru această ipoteză pledează și portretul votiv din Mănăstirea Hurezi. Se știe pozitiv că la portretul votiv s-a continuat să se lucreze până în anii 1696-1697 de pictorul

medievale ale României: Orașul București, (1395-1800), publ. de Alexandru Elian, Haralambie Chircă, Constantin Bălan, Olimpia Diaconescu și col., vol. 1, Ed. Academiei, București, 1965 p. 715, no. 1059 și nota nr. 2 („*Mâna Despinetei. În anul de la Hristos 1696*”).

[10] Cf. Emanuela Cernea, *Arta decorativă a epocii brâncovenești*, în *Ctitorii brâncovenești: elemente de artă eclesială medievală (secolele al XVII-lea și al XVIII-lea)*, Ed. Cuvântul Vieții, București, 2014, p. 181-191, aici p. 184

[11] Am indicat în text numele așa cum sunt brodate, în succesiune de la stânga la dreapta privitorului pe epitrahil.

[12] Cf. Radu logofăt Grecianu, *Viața lui Constantin vodă Brâncoveanu*, ed. cit., p. 79, nota nr. 1. Editorul cronicii logofătului considera că în text autorul se referă la alt al 10-lea copil al domnului deoarece presupune că Matei ar fi fost născut în anul 1702; considerăm că este o eroare a editorului.

[13] Cf. Ștefan D. Grecianu, *Copiii lui Constantin Brâncoveanu*, în Radu logofăt Grecianu, *Viața…*, ed. cit., p. 267-270.

[14] *Ibidem*.

[15] Cf. Dan Berindei, *op. cit.*, tabel genealogic.

www.cimec.ro

Constantinos și de elevii săi. Or, în portretul votiv beizadeaua Matei apare zugrăvit ca fiind cel mai mic dintre băieți, așezat între fratele său Radu și domn. Poziția lui sugerează că s-a născut în timpul pictării portretului votiv, fiind adăugat între Radu și domn. Raportarea înălțimii lui la aceea a surorii sale Smaragda, aflată în același portret în apropierea doamnei, arată că cei doi copii erau de statură mică, deci foarte tineri, dar fata era ceva mai măruntă decât fratele. Această situație ne confirmă că Matei era penultimul născut (iar nu ultimul - cum ar fi sugerat datarea propusă anterior, adică anul 1702). Judecând portretul băieților din punct de vedere temporal, remarcăm o similitudine, sau chiar o identitate, cu epitrahilul creat de Despineta. În ambele opere de artă, la aproximativ aceeași dată, anul 1696, Mateiaş apare ca cel mai mic dintre băieți, cu observația anterioară - a reprezentării Smaragdei (născută în anul 1696) ca fiind cea mai mică membră a familiei din portretul votiv de la Hurezi. Astfel considerăm că se întărește ipoteza că Matei ar fi născut în intervalul 1694-1695 iar sora sa Smaragda era de fapt ultima născută.

La rândul său, Aubry de la Motraye, când a redat execuția domnului sfânt și martir Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi a scris că Matei ar fi avut 16 ani[16]. S-ar putea ca francezul, sub influența celor ce-l înconjurau, să fi redus vârsta celui mai mic fiu al domnului român. La un tânăr este destul de ușor să se confunde vârsta de 16 ani cu cea de 18-19 ani, mai ales dacă se ține seama de condițiile din acel moment: Mateiaş venea după o perioadă de închisoare și era îmbrăcat în cămașa celor care trebuiau executați.

Cercetările antropologice efectuate la Biserica Sf. Gheorghe Nou, când a fost desfăcut mormântul lui Constantin vodă Brâncoveanu, au scos la lumină un femur stâng aparţinând scheletului unui adolescent între 14-20 ani la deces, dar nu ale unui copil[17]. În cazul în care se va confirma că femurul aparţine lui Matei, atunci se va confirma deplin teza expusă anterior, datarea naşterii lui în anii 1694-1695.

În fine, la 8 aprilie 1702, în Bucureşti, reverendul englez Edmund Chishull, aflat în drum de la Istanbul spre Londra, a aflat că domnul avea zece copii, dintre care patru erau băieți[18]. Dintre aceştia, el i-a cunoscut pe cei mai mari, pe Constantin şi pe Ștefan, care l-au întâmpinat, împreună cu alţi boieri, pentru a-l conduce la domn și a participa la ospățul din palat.

În aceeași relație de călătorie Edmund Chishull mai notează o informație prețioasă. El a scris că al doilea fiu al domnului era cel mai talentat

[16] Cf. *Călători străini*, vol. VIII, ed. cit., p. 528.
[17] Cf. Mihai Constantinescu, Andrei Soficaru, *Raport antropologic privind osemintele umane descoperite în biserica Sf. Gheorghe Nou*, în vol. *Mărturii brâncovenești*, coord. Gh. Mănucu-Adameșteanu, Ed. AGIR, București, 2014, p. 376-403, aici p. 378.
[18] Cf. *Călători străini*, vol. VIII, ed. cit., p. 197-198.

dintre ei[19]. La vârsta de 14 ani vorbea limbile latină și greacă. Desigur, această situație i-a permis reverendului britanic să discute direct cu tânărul Ștefan, căci aveau la dispoziție un instrument de comunicare directă, limba latină, pe care o vorbeau amândoi. Ca urmare, tânărul i-a putut spune direct reverendului ce vârstă avea în acel an. Beizadeaua Ștefan se apropia de vârsta majoratului, care în evul mediu pentru fiii de domn și de mari boieri era de 15 ani. La majorat tinerii puteau să primească un rang de boierie în sfat, să acceadă către tron, să comande trupele și, chiar, să ctitorească așezăminte bisericești. Această situație explică posibilitatea lui Ștefan ca, în anul următor, 1703, când împlinise 15 ani, să poată ctitori micul schit Sf. Ștefan de la Hurezi[20], să-l însoțească pe tatăl său în delegația care a mers la Edirne[21] și, în fine, alături de panegiricul pentru Sf. Constantin, dedicat părintelui său în 1701[22], de cel dedicat sfântului Ștefan tot în 1701[23] să scrie unul și pentru mama sa[24]. Ca urmare a tuturor acestor elemente, în special a notelor lui Edmund Chishull și a însemnării din panegiricul dedicat Doamnei Maria putem încheia afirmând că este foarte probabil ca Ștefan să se fi născut în 1687-1688. Așadar și data nașterii lui propusă până acum, aproximativ anul 1685[25], poate fi corectată. Ca urmare, putem încheia afirmând că propunem redatarea nașterii beizadelelor Matei - Mateiaș și Ștefan, precum și a ideii că șirul nașterilor copiilor familiei Brâncoveanu s-a încheiat cu Smaragda (1696). Avem ca temei a redatării cercetarea operelor artistice, a documentelor scrise și a rezultatelor investigațiilor antropologilor. Nu avem intenția să ne oprim aici. Vom continua cercetările, rezultatul obținut acum fiind o ipoteză de lucru.

THE REESTABLISHING OF THE DATE OF BIRTH OF THE SONS OF THE LORD CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

Abstract

The tragic faith of the Walachian prince Constantin Brâncoveanu and his four sons have determined many debates over the time. One of the

[19] *Ibidem*, p. 198.

[20] Cf. N. Iorga, *Hurezi. O mănăstire fără pereche*, ediție revăzută și adăugită, Ed. IDACO, Otopeni, 2014, p. 21 și nota nr. 12.

[21] Cf. Radu logofăt Grecianu, *Viața…*, ed. cit., p. 122, 128; R. Șt. Vergatti, *Note asupra lui Ștefan Brâncoveanu*, în vol. *Mărturii brâncovenești*, ed. cit., p. 425-433, aici p. 428.

[22] Cf. I. Bianu, N. Hodoş, *Bibliografie românească veche*, tom I *(1508-1716)*, Bucureşti, 1903, p. 419-421 (în continuare se va cita *B.R.V.*).

[23] *B.R.V.*, I, p. 421-422.

[24] *B.R.V.*, I, p. 452-454.

[25] Cf. Dan Berindei, *op. cit.*, tabel genealogic.

historians concern has been the children's date of birth, especially Matei's and Stefan's. At the time of his death, it was said that Matei was only 12 years old.

The present paper highlights by analyzing the 1696 epitrachelion of Despineta, the 1694 votive portrait from Hurezi Monastery, and eye witnesses statements - as La Motraye's, that one can assume Matei was in his 20's by the time of his beheading. As regard another prince's son, Stefan, was able to speak Greek directly to the Anglican pastor Edmund Chishull, telling him that he was 14 years old when they met in 1702.

This opportunity of having a direct communication to the Anglican pastor is an important historical indication of the account's accuracy. Therefore, one can assume that by the time of his death he was 26 years old, and not 30 as it was wrongly considered.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXII**, 2013

BISERICA DOMNEASCĂ DIN PITEȘTI PÂNĂ LA 1848

OCTAVIAN DĂRMĂNESCU*

Momentului sfințirii bisericii domnești Sf. Gheorghe din Pitești, 13 mai 1656, zi de marți[1], de către domnitorul Constantin Șerban Basarab zis Cârnul (9/19 aprilie 1654-28 februarie/10 martie 1658 și 1/11 mai - 25 mai/4 iunie 1660 în Țara Românească, octombrie-noiembrie 1659 și 17 ianuarie/27 ianuarie 1661-17 februarie - 27 februarie 1661 în Moldova) și de către soția lui, doamna Bălașa[2], i s-au consacrat, credem, destule pagini[3]. Un context total potrivnic înconjoară zidirea de la Pitești imediat după momentul consacrării. Un timp de foc și sânge, marcat de căderea rapidă din scaun nu numai a ctitorului, Constantin Șerban, ci și a următorului domn, Mihnea al III-lea Radu (23 februarie/5 martie 1658-23 noiembrie/3 decembrie 1659), două momente violente care au determinat expediții de pedepsire nu numai din partea turcilor, ci și a tătarilor, probabil cele mai dure invazii străine din istoria evului mediu muntenesc[4]. De aceea avem toate motivele să temperăm o chestiune de nuanță,

---

* Biserica Domnească „Sf. Gheorghe” din Pitești.

[1] Gheorghe Economul (Coculescu), *Catagrafie de toate odoarăle biserici sfâ. marelui mucenic Gheorghie făcută în leat 1852 ghenar, 1-iu,* foaia 20, tradusă și publicată în Spiridon Cristocea, *Catagrafii din secolele XVIII-XIX ale unor mănăstiri și schituri din actualul județ Argeș,* Editura Ordessos, Pitești, 2013, pp. 227-235 consemnează 18 mai, ceea ce ar da o zi de duminică, propice pentru asemenea acte. Ștefan Balș, când descoperă vechea pisanie, nu traduce data, ci se mulțumește doar să o publice din nou pe cea veche, cu pretenția copierii catagrafiei din 1852, vezi Ștefan Balș, *Biserica Sf. Gheorghe din Pitești*, RMM-MIA, anul XLV, nr. 2, 1976, p. 63, nota 4.

[2] Vezi monografia principală, Nicolae Stoicescu, *Constantin Şerban*, Ed. Militară, Bucureşti, 1990. Vezi, de asemenea, cu alte detalii, micro-monografia Dărmănescu Octavian, *Constantin Șerban Vodă și Bălașa Doamna, ctitori în Pitești*, Argesis, XII, 2013.

[3] Octavian Dărmănescu, *Ziua întâi: 13 mai, 1656, sfințirea bisericii domnești din Pitești*, Restituiri, anul XII, nr. 2 (32), 2014, *Ibidem*, partea a II-a, Restituiri, anul XII, nr. 3 (33), 2014, *Ibidem*, partea a III-a, Restituiri, anul XIII, nr. 1,(35), 2015, Idem, *Meșterul domnesc de la Pitești, 1656*, Restituiri, anul XIII, nr. 2 (36), 2015 Idem, *Ispravnicul domnesc de la Pitești, 1656*, Restituiri, anul XIII, nr. 3 (37), 2015.

[4] Lia Lehr, *Factori determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, SMIM, vol. VII, 1974, p. 172: „Datorită foametei împletită cu alți factori la fel de dezastruoși – în această perioadă, între 1658-1660, se înregistrează pierderi foarte mari în rândul

www.cimec.ro

aceea că restaurarea științifică din secolul trecut condusă de reputatul arhitect Ștefan Balș, pentru care a fost și premiat, nu a țintit neapărat forma originară – pretenție nemanifestată din principiu de niciun restaurator la asemenea distanțe temporale –, ci una cel puțin imediat-următoare, sperăm de secol XVII[5]. Paul de Alep este martorul prețios al acelei perioade. La Pitești, în august 1658, se stabilește chiar tatăl cronicarului, patriarhul Macarie al III-lea (atenție, a cincea oprire în acest târg!), în aventura recuperării din teritoriu a unor bani împrumutați[6]. Credem că reședința patriarhului a fost la biserica domnească tocmai atunci construită, Sf. Gheorghe – dacă nu fusese distrusă sau vandalizată de trupele dușmane în primăvara acelui an, repetăm, 1658[7] –, mai precis într-una din anexele înconjurătoare (sensul imobiliar medieval era defensiv, ctitoria se înconjura de anexe din cele mai practice necesități), într-una din casele domnești din proximitate[8], sau, de ce nu, în chiar biserica domnească, foarte probabil singura de zid[9].

populației Țării Românești, poate cele mai mari din cursul secolului al XVII-lea". Alte informații oferite de articolul citat despre cataclismele acestui secol: foamete în 1602, ciumă în 1603, marea robire tătară din 1623 (până la Olt), fuga țăranilor (1634-1636) apăsați de fiscalitatea lui Matei Basarab, ciuma din 1637, foametea din 1659-1660 (cazuri de canibalism într-un document din 4 aprilie 1661), ciuma din 1660-1661, fugile țăranilor (1668-1675), ciuma din 1674-1675, secetă și invazie de lăcuste (1680-1686, cu perioada terminus 1685-1686), 1691 (parte a perioadei 1689-1692, când, ca urmare a foametei, populația mânca ce găsea), ciumă (1696-1697). Ciuma determina incendierea așezărilor comunității, inclusiv, credem, a bisericii din mijlocul ei. Nu este exclus ca și biserica domnească din Pitești să fi fost incendiată. Alături de incendierea accidentală, credem că lipsa picturii până la 1876 se datorează chiar acestei stări de fapt.

[5] Din păcate, nu s-a făcut încă datarea științifică a porțiunilor de zid vechi. Să nu uităm că restauratorul a evitat, conform propriei opțiuni, reactivarea celor patru contraforți masivi din vechiul tablou votiv, în ulei, de la 1876, al lui Gh. Stoenescu și pe care biserica de la Golești a lui Stroe Leurdeanu, 1646, le are încă.

[6] *Călători străini despre Țările Române,* vol. VI, p. 272.

[7] *Ibidem*, p. 261, tătarii se deduseră la multe „blestemății", profanaseră bisericile și locuiseră în ele cu robii luați. Probabil exact acum se întâmplă și epicul legendei despre Robaia, când în noaptea de Înviere turcii iau robi satul refugiat în biserică.

[8] Prima mențiune a școlii domnești din Pitești, în 1764, când Ioan, vătaf de copii, îi învăța carte în casele de lângă biserică ale unui negustor, nu generează deducția că Sf. Gheorghe Domnesc din Pitești nu avea anexe, ci doar aceea că ele nu erau pregătite pentru un învățământ public de anvergură.

[9] În a II-a jumătate a secolului al XVII-lea majoritatea ctitoriilor de meșteșugari și negustori sunt de lemn, vezi Liviu Rotman, *Ctitorii de meșteșugari și negustori în București*, R.M.M. M.I.A., nr. 2, 1975, p. 87, de aceea ni se pare exagerată remarca lui Paul de Alep care număra în Piteștii lui 1656„zece biserici de piatră și de cărămidă", vezi *Călători.., vol. VI*, p. 163. Procesul de înlocuire a unor biserici de lemn cu biserici de zid este specific secolului al XVIII-lea. Credem că biserica domnească din Pitești a fost întreținută și rectitorită chiar de către urbea pe care o onora, prin negustorii ei, dar nu în anvergură mare, deoarece noii ctitori nu sunt trecuți în pisanie. Desigur, existau ctitorii mixte, adică domn-negustori, ca în cazul bisericii Sf. Gheorghe-Nou, vezi Alexandru Elian, Constantin Bălan, Haralambie Chircă, Olimpia Diaconescu, *Inscripții medievale ale României, Orașul București*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., 1965, p. 379, d.

www.cimec.ro

În ianuarie 1659, irigat abundent de propriile opțiuni anti-otomane – ascunse perfect până atunci, domnitorul Mihnea al III-lea Radu convoacă un sinod balcanic la Târgoviște, adunare boicotată furibund, bineînțeles, de către Patriarhia de Constantinopol[10]. Bănuim că pe lângă înalții prelați români și străini la această întâlnire au luat parte nu numai clerul monahal, ci și cel mirean, reprezentat în primul rând de iereii domnești, adică preoții conducători ai bisericilor domnești din Muntenia și din Oltenia, dintre care unii protopopi cu siguranță, cum vom întâlni în secolele următoare. O propunere ar fi ca „popa Ersenie" să se numere, cronologic vorbind, printre primii ierei domnești de la Pitești – dacă mai trăia în 1656, deoarece ultima informație despre el este în 1647. Această bănuială este întărită numai de fosta funcție a lui Arsenie din mirenie, aceea de postelnic[11], argument deloc de neglijat, dar nici hotărâtor. Suntem în faza de început a bisericii domnești din Pitești, avem devastările turcești și tătărești din 1658-1660 care nu au crutat nici Piteștii[12], probabil și auto-incendierile orașelor de către domnitorii autohtoni, din motive strategice, cum face, de altfel, Constantin Șerban. Biserica, după inerentele refaceri, începe să primească în interior și în afară trupurile neînsuflețite ale donatorilor. Singura piatră tombală rămasă este cea de pe care se mai poate citi doar 1661[13].

382, situație destul de naturală care ar gira și mai mult teoria unei biserici piteștene cu ctitori comuni Matei-Basarab (Constantin Șerban) - boierul Neacșu, însă lipsa oricărei menționări din pisania veche rezumă discuția numai la informația consacrată.

[10] Ovidiu Olar, *Ortodoxie și politică. O scrisoare a patriarhului de Constantinopol păstrată în Arhivele Naționale Olandeze din Haga*, SMIM, vol. XXIX, 2011, p. 286.

[11] *D.R.H. B.*, doc. 270 (1631, postelnic, martor, fratele lui Pană și al lui Ivan, 320 (martor,1632), 391(martor, 1632), *D.R.H. B.*, vol. XXIV, doc. 195(Arsenie postelnic, martor, 1634). *Catalogul Documentelor Țării Românești* (în continuare, C.D.Ț.R) vol. V, doc. 294, martor în zilele lui Leon Tomșa (1629-1632). *D.R.H. B.*, vol. XXV, doc. 281(cumpărător în Izvorani, 1636), 319(postelnic, martor, 1633), *C.D.Ț.R.* vol. V, doc. 76 (postelnic din Budeasa, martor, 1640), 797 (i se întăresc de către Domnie 2 rumâni, 1642. În zilele lui Leon Tomșa, 1629-1632, s-a înfrățit cu Mitrea, sluger din Mihăești), 845 (Arsenie postelnic,cumpărător, unul din boierii numiți „Izvorani" datorită proprietăților în ocina Piteștiului, Izvorani, 1642), 1083 și 1094 (boier hotarnic, 1643), *D.R.H. B.*, vol. XXX, doc. 8 (Arsenie postelnic din Budeasa, fost vânzător,1645), 165 (proprietar în Izvorani, 1645), 346 (popa Arfenie, martor), 351 (eu, Ersenie popa dimpreună cu jupâneasa Dispa și frate-meu Pană, vânzător în Izvorani, 1645). Arsenie se numea și nepotul lui, fiul lui Pană căpitan, vezi *D.R.H. B.*, vol. XXXI, doc. 134, *C.D.Ț.R.*, vol. IX, doc. 40 (soția lui, cumnata lui Ivan postelnic din Gălețești, se numea Ilca. Este vorba de Ilinca, foarte probabil a doua soție, pentru că în 1647, deci la doi ani de la ultima evocare a primei soții, Dispa, Arsenie și noua Ilinca ridică o cruce de piatră la Budeasa Mare, existentă și azi, vezi Constantin Bălan, *Inscipții medievale și din epoca modernă a României – Județul istoric Argeș, sec. XIV-1848*, Ed. Academiei Române, București, 1994, nr. II 104, p. 149).

[12] Se pare că biserica Beștelei 1 (azi Sf. Treime) a fost incendiată în această perioadă, vezi Petre Simionescu, *Contribuții la studiul monumentului Beștelei din Pitești*, RMM-MIA, XVIII, nr. 1, 1987, p. 89.

[13] *Inventarul bisericii domnești Sf. Gheorhe din Pitești, 1 aprilie 1972, întocmit de preotul paroh Marin M. Braniște*, p. 12: „Piatră de mormânt găsită îngropată în altar, înaintea Sfintei Mese,

www.cimec.ro

Poziționarea respectivului artefact ne dă rangul domnesc sau boieresc, chiar clerical, al răposatului.

În 1689 markgraful Ludovic de Baden aflat în subordinea generalului Donat Heissler lasă la Pitești un regiment austriac, pe fondul campaniei împotriva domnitorului român Constantin Brâncoveanu[14]. Nu știm dacă prezența aici a soldaților de confesiune catolică a produs stricăciuni bisericii domnești. Următoarea bornă este anul 1692, cu primele două din seria de 23 de antimise de secol XVII-XIX aflate în patrimoniul bisericii domnești[15]. În 1714 regele suedez Carol al XII, în retragere spre Pomerania, campează trei săptămâni la Budeasa, sat aflat în ocolul Piteștilor. Prezența lui este de tristă amintire pentru piteșteni, deoarece ei se plâng domniei – fără niciun rezultat – pentru stricăciuni și jafuri, detaliu important care vizează și biserica domnească, edificiu de zid, adică un capital imobiliar defensiv foarte important pentru niște militari aflați în retragere[16]. Nu știm ce efecte a avut această scurtă staționare, dar un lucru cert este jefuirea Piteștiului de către trupele austriece în războiul ruso-turc (1716-1718)[17], cu arderea bisericii din Golești a lui Stroe Leurdeanul[18]. Al treilea antimis din colecția bisericii domnești este din 1724, de pe timpul lui Daniil al II-lea (1719-1731). Urmează un antimis din anul 1732 (Ștefan al II-lea). În 1737, în cadrul războiului austro-ruso-turc (1735-1739), la Pitești are loc o bătălie între turci și austrieci la Pitești. Turcii înving trupele imperiale, le împing înspre munți, devastează Câmpulungul și iau robi din toate zonele cucerite[19], deci, credem, și din Pitești. În 1738, un cutremur

aproape jumătate din lungimea ei întinzându-se sub catapeteasmă. Literele de pe jumătatea rămasă liberă sunt erodate şi o parte căzute (o bună parte s-a desprins cu totul din blocul de piatră şi s-a pierdut). Cu greu s-a putut citi anul 1661 şi Grigorie Ghica Vodă”. Vezi trimiterea oficială, Constantin Bălan, *op. cit.*, nr. IV 511, p. 372.

[14] *Cronicari munteni, vol. II*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961, p. 23.

[15] Culoare albă, pânză de in imprimată, cu reprezentarea punerii în mormânt a Domnului Iisus, stare de conservare rea, semnat : „Mitr. Antim Ivireanul” și textul „Acestu dumnezeescu jertvennik pre carele se săvîrşăşte d(u)mnezeiasca cea făr de sânge şi sfinţita slujbă, s-au blag (oslo)vit şi s-au sfinţitu cu mâna Prea Sfinţitului Mitropolitu Kyru Antim, în zilele Prea luminatului şi de H(ristos) iubitor domnu Io Constandin Basarab B. Voievodulu a toată ţara Rumînească.Leat 7200 (1692)”. Inscripția intrigă, deoarece în acel an era mitropolit, pe a doua tură a lui, Teodosie (1668-1672 și 1679-1708). Al doilea antimis, tot din 1692, chiar îl menționează în cadrul aceluiași text de mai sus.

[16] *Cronicari munteni, vol. I*, ed. citată, Bucureşti, 1961, p. 488.

[17] *Ibidem*, p. 348.

[18] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I-Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea). Vol. 1: A-L, indici*, Craiova, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 343.

[19] *Istoria literaturii române*, vol. I, ed. A II-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1970, p. 544.

www.cimec.ro

mare, care s-a resimțit în Moldova și Balcani[20]. În 1742, un alt cutremur devastator[21]. Urmează antimise din anii 1740, 1745, 1746 (toate sub Neofit I Cretanul), 1746 (Metodie, episcop de Buzău).

Pentru anul 1746 avem o mărturie foarte prețioasă, nesperată chiar, pentru două dintre bisericile piteștene dintre care una, cea domnească. Pe 7 iulie 1746 Neofit al Mirelor din Creta, duhovnic al domnitorului Constantin Mavrocordat și apoi mitropolit al Ungrovlahiei, relatează despre Pitești după prima sa vizită canonică: „După ce am plecat de aici luni (din Călineşti – n.n.), în cea de a șaptea zi a lui iulie, am trecut râul Argeş şi am sosit în oraşul numit Piteşti, care se află în judeţul Argeş şi este aşezat pe un loc şes, la dreapta râului Argeş, ce curge în jos, spre miazăzi. Se află aici şi destui negustori şi sunt vreo şapte-opt biserici de piatră domneşti, boiereşti şi negustoreşti şi noi am slujit acolo două zile sfânta liturghie. (În oraş) se află o biserică domnească cu hramul sfântului mucenic Gheorghe, clădită de răposatul Constantin Şerban Basarab voevod, ctitorul Mitropoliei din Bucureşti, în anul de la Adam 7164, nezugrăvită încă. Mai este şi o altă biserică ce se numeşte Biserica din Greci, cu hramul Bunei vestiri a Născătoarei de Dumnezeu, ce a fost clădită de Iovan, mare logofăt în zilele lui Petru Vodă, fiul lui Mircea Vodă, la 7072 de la Adam. Mai sunt şi alte diferite biserici de piatră precum am spus mai sus. În acest oraş Piteşti s-a purtat în timpurile trecute războiul dintre turci şi cătane şi turcii au avut drept căpitan pe Murtaza, paşă cu două tuiuri, iar cătanele nemţeşti pe un colonel oarecare şi pe fiul unei contese; şi în acest război au biruit turcii şi colonelul a fost ucis şi capul său a fost adus la Bucureşti, şi l-am văzut şi noi, şi încă două-trei căruţe de capete de-ale cătanelor. A fost rănit uşor şi fiul contesei, însă a fugit. Acestea despre Piteşti”[22]. Urmează momentul 1764, cu evocarea unui Ioan, „vătaf ot școala nouă domnească ot Sf. Gheorghe”[23]. Nu știm încă dacă adjectivul „nouă” trimite la orientarea școlii, cu predare în română, sau la existența alteia, mai vechi, la Sfântul Gheorghe.

Cronologic, urmează enumerarea a două antimise, datate 1771 și 1773 (Grigorie al II-lea de la Colțea sau Grigorie al III-lea), aflate în patrimoniul bisericii domnești. În 1772, în timpul războiului ruso-turc (1768-1774), turcii

[20] *Călători străini*, X, partea a 2-a, p. 875, nota 109. Acum, din cauza dărâmării, este dezafectată Curtea Veche din București.

[21] Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României, fascicula I, n-rele 1-764*, București, 1905, p. 94 (biserica mănăstirii Mărginei). Autorul mai amintește de un cutremur mare, după 1737, cel mai probabil 1740, când cade de tot biserica domnească din Târgoviște a lui Petru Cercel, rectitorită de Constantin Brâncoveanu, vezi *Ibidem*, p. 105.

[22] M. Caracaş, P. Cernovodeanu, N. Stoicescu, *Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul* în „B.O.R.”, XCVIII, nr. 1-2, 1980, pp. 270-271. Vezi și *Călători străini, IX*, Bucureşti, 1997, p. 173 (evocare parțială).

[23] Pr. Marin M. Braniște, *Câteva știri despre școlile din orașul Pitești înființate pe lângă biserici înainte de Regulamentul Organic*, M.O., anul XVII, nr. 3-4, 1965, p. 173-175.

www.cimec.ro

devastează schitul Buliga[24], informație care ne forțează, într-o anume măsură, să prezumăm și alte biserici piteștene, mai ales cea domnească, de a fi împărtășit aceeași tristă soartă. În 1780, mărturia lui Domenico Sestini despre Pitești, cu „250 de case, cu șapte biserici sărăcăcioase și câteva mănăstiri". Tot el amintește o tradiție de Sf. Gheorghe: „În cursul acestor plimbări, am observat că la toate porțile caselor se aflau câte două ramuri de fag"[25]. În 1784, o altă referire la școala de pe lângă biserica domnească de la Sfântul Gheorghe[26]. În 1787, un antimis (Filaret, episcop de Râmnic). În 1788 Piteștiul este traversat, pe fondul războiului ruso-austro-turc (1787-1792) de către un corp de oaste turcesc[27]. În 1794, o mărturie a teologul clasicist și editorul de texte antice James Dallaway, prietenul de călătorie al botanistului și medicului John Sibthorp în cortegiul noului ambasador englez la Poartă, despre o toacă din Pitești, probabil a bisericii domnești[28]. În următorul an, 1795, biserica domnească din Pitești primește un potir – astăzi nu se mai află în patrimoniul ei, cu toate că în 1940, da[29] –, cu inscripția: „Țenea. Velica, Pătru; 1795, iulie

---

[24] Idem, *Schitul Buliga*, M.O., anul XVIII, 1966, nr. 1-2, p. 57.

[25] *Călători străini, vol. X,* Bucureşti, 2000, partea I, p. 344-345.

[26] Redăm însemnarea de pe „Mineiul lunei august", 1780, Râmnic, sub Filaret, aflată în inventarul bisericii domnești: „*Aici au însemnat robu(l) lui Dumnezeu Ioan, dascăl de Pitești, fiindcă am învățat copii de orași și am făcut școală aici în oraș. S-au pus aici, ca să fie spre încredințare la cei ce vor citi cum că așa au fost. Iar cel ce nu va crede, pârâși să aibă pe sfinții îngeri și pe marele mucenic Gheorghie, a cărui pomenire săvârșim și iaste hram aici la această biserică domnească. Și eu am învățat copii aproape de această sfântă biserică, în casa Manului Coj(ocaru). Deci am scris, ca să să ție minte, aicea într-această foae. 1784, august 6*".

[27] Pr. Marin M. Braniște, *Însemnări pe cărți vechi bisericești,* M.O., anul XIX, 1967, nr. 11-12, p. 937: „și un Sali agă cu multă sumă de oaste turcească au venit în Pitești și din Pitești s-au rădicat în Râmnic". Avem și o inscripție la Hurezi: „În anul de la Hristos 1787, Octomvrie, au venit turci, Muscali și cu Nemți în țară, ca să să bată, și, făcându stricăciuni, robi multe, cătu și sfintele biserici le-au făcut grajduri de cai, ce nu s-a pomenit" , Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 183. Și o alta, tot de la Hurezi, de bisericuța Doamnei, adică bolnița: „La leat 1789, fiindu răzmiriță și nevoe mare în țară de Neamți și de Turci, au venit un saraschier cu oaste turcească de au șezut în mănăstire o lună și multe stricăciuni s-au făcut sfintei beseareci: ajunsase grajduri de cai – cât deznădăjduise Rafail egumenul ce era atunci că nu va mai vadea deres" , vezi *Ibidem*, p. 193. La fel, în Râmnicu Vâlcea turcii strică biserica domnească Cuvioasa Paraschiva a lui Pătrașcu cel Bun, sfântul lăcaș fiind transformat în grajd de cai, vezi Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I-Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea). Vol. 2: M-Z, indici,* Mitropolia Olteniei, 1970, p. 544.

[28] Redăm evocarea: „La răsăritul soarelui, am fost treziţi în modul în care grecii «ortodocşii?» moderni sunt chemaţi la rugăciune. Din moment ce turcii au aversiune faţă de clopote şi nu le suportă în locurile stăpânite de ei, soluția practică s-a găsit printr-o bucată de scândură agăţată în clopotniţă în care se loveşte cu două ciocane, care produc un sunet puternic şi variabil ce poate fi auzit de la o mare distanţă. Unii dintre ei, mai experţi, produc un fel de muzică, ce nu este deloc neplăcută", în *Călători străini, vol. X, partea a II-a,* pp. 1214-1215.

[29] Ion Gr. Rădulescu, *Un monument istoric: biserica Sf. Gheorghe din Pitești*, Păstorul Ortodox, nr. 11-12, 1939, p. 382.

25”[30]. În 1796, o judecată la Pitești urmată de un jurământ, potrivit uzanței, în biserica domnească de aici[31]. În 1800, un antimis din timpul lui Iosif al Argeşului. În 1802 Mano Ibrahim, aghiotantul paşei de Vidin, Pasvan-Oglu, ocupă Piteştii[32], incursiune care, în detaliu, ar putea însemna jaf, deci un risc pentru siguranța sfintelor lăcașuri. Tot în acest an, un cutremur considerabil, din moment ce distruge biserica din Călinești[33] și schitul Trivale[34], iar celei de la Golești îi cad turlele[35]. În 1805, 20 iunie, Cârstea măcelarul donează bisericii domnești și bisericii Precista din Coastă o prăvălie în Ulița cea Mare[36]. În 1806, 5 martie, Manda, fata răposatului Neculae Tabacu Brașoveanu, împreună cu al doilea ei soț, Pătru (Petre) – primul soț fiind Necula sârbul, abagiu –, donează bisericii domnești o prăvălie „pe marginea gârlii, despre răsărit până în marginea Uliţi, care gârlă curge prin mijlocul oraşului”, mai precis „în dreptul zidului Biserici Domneşti care să hotăraşte cu numita biserică despre apus şi pe din sus cu prăvăliia dumnealui hagi Ţenea şi pe de la vale cu locul fratimieu Mâini”[37]. Suntem deja în timpul războiului ruso-turc (1806-1812), Piteștii fiind cucerit – în dauna locuitorilor și a clădirilor lor – de amândoi adversarii[38]. În 1807, 30 august, Mărgărita, soția răposatului Nicolae Inimăroiu, dă bisericii domneşti şi bisericii Precista din Coastă o prăvălie vecină cu cea pe care o dăduse înainte cu doi ani Cârstea măcelarul, cumnatul ei. Semnează, printre

---

[30] V. Brătulescu, *Biserici din județul Argeș*, BCMI, anul XXVI, 1933, p. 41.
[31] Mihail M. Andreescu, *Documente muntene: Argeş*, Bucureşti, 2004, doc. 228-234, pp. 259-264.
[32] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1988, p. 96.
[33] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I-Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea). Vol. 1: A-L, indici*, Craiova, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 132.
[34] Pr. Marin M.Braniște, *Partenie Nica Buligeanul (1786-1827)*, M.O., anul XV, 1963, nr. 9-10, p. 741. Tot în 1802 cade din nou biserica mare domnească din Târgoviște, vezi Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 127.
[35] Teodor Mavrodin, Ion S. Băcanu, Spiridon Cristocea, Grigore Constantinescu, *Argeş. Ghid turistic al județului*, Editura Sport-Turism, București, 1978, p. 47.
[36] *Registrul cu acte în copii al bisericii domnești Sfântul Gheorghe din Pitești*, foaia 13 (tradus de Prof. Spiridon Cristocea). Semnează următorii slujitori de la Sf. Gheorghe: popa Nițu, popa Nicolae, popa Preda, scriitorul actului, Dionisie ieromonah sachelarie și Ioan ierei protopop. Din partea celuilalt lăcaș dăruit, semnează duhovnicul David. În 1845 biserica domnească va răscumpăra jumătatea prăvăliei bisericii Precista cu cea a Policseniei Beștelei, vezi *Ibidem*, foaia 16.
[37] *Ibidem*, foaia 12. Donatoarea evocă și faptul că părinții ei au fost îngropați la Sf. Gheorghe. Documentul enumeră mai marii clericilor de la Sf. Gheorghe din acel an: Dionisie proin sachelarie și protopopul Ioan, deoarece la martori se semnează alți clerici: „popa Ianache duhov.”, „popa Preda de la Biserica gospod.”, „popa Nicolae”, popa Nițu și Ilie diiaconul (foarte probabil viitorul preot Ilie de la Sf. Gheorghe-domnesc). Patru frați ai testatoarei revendică dania în 1813, dar nu reușesc în inițiativa lor vezi *Ibidem*, foaia 19, nr. 9.
[38] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *op. cit.*, p. 96.

alții, protopopul Ioan de la Sf. Gheorghe[39]. În 1808, un antimis din timpul lui Iosif, episcop de Argeș. Tot în 1808, clopotul mic, cu al doilea hram, Sfinții Arhangheli[40]. Sunt evocați acum preoții Preda, Chițu, scutit, și Ilie[41]. În 1809, 1 martie, Safta, soția vătafului de măcelari Dumitrașco, răposat, lasă bisericii domnești o prăvălie. Aceasta, din lemn, era de fapt construită pe pământul bisericii, în Ulița Mare, cu chirie, pe tura lui Dionisie, proin sachelarie, răposat acum[42]. Tot în 1809, 1 iunie, episcopul Iosif întărește protopopului (Ioan Coculescu) casele ieromonahului Dionisie – cu care, se pare, protopopul era rudă[43]. Și tot în 1809, 24 octombrie, biserica domnească cumpără „doo ochiuri de prăvălie numai binaua" de la Dimcea Mortasitul, construcție aflată lângă casa fostului protopop Ioan[44].

---

[39] *Registrul…*, foaia 13.
[40] Inscripție:″Prilojena sie svono țercova voleaci hramsviatih arhanghelă, 1808″, în traducere: „Se dăruiește acest clopot bisericii cu hramul Sfinților Arhangheli". Această piesă nu era în anul 1887, clopotele de atunci fiind din 1832, cel mare, și din 1847, cel mic, vezi Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, București, 1887, p. 4 (152).. Mai potrivit ar fi ca acest clopot mic, din 1808, să fie al bisericii fostului schit piteștean al Mitropholiei, Buliga, cu hramul Sf. Arhangheli. Totuși, potrivit unei tradiții, Doamna Bălașa, ctitoră la Pitești, face schitul Păușa al mănăstirii Cozia (vezi Ec. D. Lascar, *Calendar bisericesc ortodox al județului Argeș*, Pitești, 1899, p. 49), schit care, în anul (re!) ctitoririi, 1857, figura cu același hram, vezi Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeșului, 1793-1949*, Pitești, 2005, p. 193. Plus un fapt premonitor, acela că metocul Mitropoliei la Pitești, schitul Buliga, cu hramul Sf. Arhangheli, dărâmat abuziv în 1898-1899 pentru a face loc parcului orășenesc – și cu cărămida vândută în târg – și-a păstrat hramul, alături de altă biserică-martir, Sf. Nicolae cu Ceas, demolată de comuniști în 1962, la biserica domnească din centrul orașului.
[41] Ion Ionașcu, *Catagrafia eparhiei Argeș la 1824*, București, 1942, p. 33, după Șt. Berechet, *Catagrafia episcopiei Argeșului în 1808*, B.O.R., s II, anul XL (1922). Sacerdoții de la Sf. Gheorghe au fost mereu, dacă nu supranumerari, în număr îndestulător. Situația nu era nouă, toată țara fiind plină de preoți, diaconi și țârcovnici (grămătici), deoarece erau scutiți de anumite dări, find scoși din catastifele Vistieriei. Chiar mitropolitul Nectarie îl obișnuia pe domnitorului Ioan Caragea în 1813 cu această stare de fapt: „Căci din vechime trebuia să fie lângă preoți câte doi grămătici, un dascăl și un paracliser, scutiți și ei de dajdii", vezi D. Furtună, *Preoțimea românească în sec. al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 29.
[42] *Registrul…*, foaia 6. Documentul menționează că toată familia ei era îngropată „la această biserică", adică în cimitirul dimprejurul ei, dezactivat astăzi, dispărut cu timpul, când municipalitățile de secol XIX au interzis înhumarea în interiorul urbei. Donația este scrisă de Nicolae dascălul – foarte probabil la biserica domnească – și, printre alții, mai semnează și popa Mihai, cumnatul răposatului Dumitrașcu. Donatoarea se va ridica cu sora ei, Voica, soția răposatului preot Mihai Bogatu, împotriva bisericii domnești, pentru dărâmarea unei donații a fratelui lor, Trașcu, dar nu reușesc, vezi *Ibidem*, foaia 6.
[43] *Ibidem…*, foaia 18. Măsurătoarea locului bisericii pe care acesta, cu voia epitropiei, își ridicase locuința, va fi realizată de egumenul Partenie (Nica) Buligeanul. Act întărit în 1826 de către Grigorie și în 1828 de către Ilarion, episcopi de Argeș.
[44] *Ibidem*, foaia 21, nr. 28. Biserica o va închiria boiangiului Toșa, apoi, după moartea lui, fraților Dimceo, în 23 aprilie 1828, vezi *Ibidem*, foaia 3.

www.cimec.ro

În 1811, biserica domnească din Piteşti primeşte un chivot mic, în formă de cutie, existent şi în 1933[45], şi astăzi[46]. Tot în 1811, un *Octoih* de Argeş în două exemplare şi o icoană mică, cu două feţe[47] şi *Învăţăturile* lui Polizon Kontu Ioanitul. În 1813 cei patru fraţi ai donatoarei din 1806, Manda, fata răposatului Neculae Tabacu Braşoveanu, încearcă să dărâme actul, dar nu reuşesc[48]. Tot în 1813, un *Liturghier* şi o evocare a cântăreţului Gheorghe (probabil viitorul diacon Gheorghe Coculescu, fiul protopopului Ioan) care arată o milă veche, domnească, şi e absolvit de dajdie de către însuşi domnitorul Ioan Caragea[49], ceea ce ne îndreptăţeşte să credem că la acel an biserica domnească încă mai avea acest statut aulic, de biserică cu trecere în faţa domniei. În 1814, *Enciclopedia* lui Ştefan Comita. Tot în 1814 preotul Mihai bogatul negociază, ca socru al lui State Moscu, o chirie a unei prăvălii a bisericii[50]. Acest cleric, răposat deja în 1817, vinde ilicit o prăvălie a bisericii, act descoperit şi dărâmat de epitropie în 20 iulie 1817[51]. Tot în 1817, 8 noiembrie, biserica domnească vinde negustorului Lilea braşoveanul un petic de loc lângă zidul bisericii pe suma de o sută cincizeci de taleri[52]. În aceeaşi zi epitropia vinde negustorului Lilea braşoveanul un petic de loc lângă zidul bisericii pe suma de o sută cincizeci de taleri[53]. De altfel, 1817 este un an important documentar. Domnitorul Ioan Caragea iartă de birul preoţesc şi de alte impuneri financiare laice trei preoţi de la Sf. Gheorghe (nu li se dau numele) după vechile scutiri pe care aceştia i le arătaseră[54]. Aflăm că aceştia se bucură de şase pogoane (trei hectare) de vie în judeţele Muscel şi Argeş – pe care, credem, secularizarea averilor mănăstireşti din timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza le-a etatizat. Mai aflăm că episcopul impune, pe lângă cei trei clerici de mai sus, încă doi, un preot şi un diacon, rugându-l pe domnitor

---

45 V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 41.
46 De fapt anul nu este tipărit pe chivot, ci pe cutia pentru împărtăşanie din interiorul chivotului.
47 Faţa 1: Sf. Teodosie, Sf. Antonie, Sf. Atanasie. Faţa 2: Botezul Domnului
48 *Registrul…*, foaia 19, nr. 9.
49 V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom X, p. A, p. 146-147, sesizat în Ion Gr. Rădulescu, *op. cit.*, p. 378: „să scutească şi drepte bucatele lui de vinăriciu i dijmărit".
50 *Ibidem*, foaia 20, nr. 10.
51 *Ibidem*, foile 9-10. Pe 8 iulie 1817 Simion armeanul vinde (fără ştirea epitropiei bisericii domneşti) o prăvălie cumpărată ilegal, mai de mult, de la popa Mihai Bogatu, cu martori negustorii Iene şi Theodorache, cojocari şi vecini de afacere. Semnează Constandin, tovarăşul lui Simion, cumpărătorul hagi Boiul. Scris de „diiaconu Vasilie Gărdescu, scriitorul Epitropii Biserici Gospod". Biserica îi înapoiază banii după 12 zile, acelaşi an, după depistarea fraudei. Din document reiese că popa Mihai Bogatu era răposat la acea dată. Următorul chiriaş al acestei prăvălii este Guţă (*Ibidem*, foaia 20, nr. 18).
52 *Ibidem*, foaia 7. Semnează: protopopul Niţul, fostul protopop, Nicolae, popa Ilie, epitropul Dobrian. Act scris de diaconul Vasilie Gărdescu, viitorul protopop de Piteşti din 1822.
53 *Ibidem*, foaia 11. Semnează: protopopul Niţul, fostul protopop, Nicolae, popa Ilie, epitropul Dobrian. Act scris de diaconul Vasilie Gărdescu.
54 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 315.

să-i scutească și pe ei de îndatoririle financiare. În 1818, un *Pomelnic* al bisericii domnești, manuscris nenumerotat, existent în 1974 – în anul publicării unui articol de către părintele Marin Braniște[55], parohul de atunci –, dar de negăsit astăzi. În 1819, 6 martie, Ioniță măcelarul și soția lui, Despa, vând bisericii domnești o prăvălie în Ulița Mare a târgului cu prețul de 2200 taleri, bani dați de epitropul Dobrian[56].

În anul 1820 Nicolae Mitilineu, grec crescut în Iași, în etate de 30 de ani, vine din București, unde încercase să organizeze o școală particulară, și face o școală pe grecește în anexele de la Sfântul Gheorghe[57]. Dascăl iubit de piteștenii care nu ezită să-și dea copiii la școala lui cea nouă, domnească – se pare că el acoperea și nevoile stranei, Mitilineu rămâne un pedagog de succes în istoria învățământului piteștean, școala lui funcționând până în jurul lui 1846. 1821 este un an tulburător pentru Pitești, devenit sediu al eteriștilor. Aceștia, în retragere, distrug mai multe zone ale târgului, în special la schiturile Buliga și Trivale[58]. Tot în 1821, 29 mai, Tudorache cojocarul face o înțelegere cu epitropul Hagi Țenea, cedând niște drepturi în favoarea bisericii contra trecerii numelui lui la pomenirea[59] – cu trei zile înainte biserica îi cumpărase o altă prăvălie, fostă a lui Tudor bogasieru[60]. La sfârșitul acestui an, un cutremur destul de mare[61]. Credem că despre acest cutremur este vorba în pisania bisericii vecină, Sf. Nicolae, reînnoită, de zid, în 1812[62]. În 1822, 12 august, Zmăranda Mantu, soția răposatului Gheorghe Mantu și sora răposatului Theodorache Simionoiu, lasă bisericii domnești un loc de prăvălie lângă cea a

[55]Pr. Marin M. Braniște, *Școli particulare piteștene – dintre care unele pe lângă biserici – în veacul al XIX-lea*, M.O., anul XXVI, nr. 3-4, 1974, p. 254, nota 19.
[56] *Registrul...*, foaia 16. Semnează popa Nicolae, duhovnic, și popa Zamfir.
[57] Pr. Marin M. Braniște, *op. cit.*, p. 254. Pentru 1838, Idem, *Câteva știri despre școlile din orașul Pitești înființate pe lângă biserici înainte de Regulamentul Organic.*, M.O., anul XVII, nr. 3-4, 1965, p. 180. Pentru 1847, Idem, *Școli particulare...*, p. 255. Spiridon Cristocea, *Școli particulare din Pitești în 1846*, Argesis, XVI, Pitești, 2007, p. 347: la inspecția ministerială a lui Toma Serghiescu din 1846 Nicolae Mitilineu avea 58 de ani, deci era născut în 1788. Într-un document din 1838 evocat în Pr. Marin M. Braniște, *Școli particulare…*, p. 254, nota 18, Nicolae Mitilineu avea 47 de ani, deci era născut în 1791. Soția lui, mai mică cu 4 ani, se numea Evdochia. Găzduit cu școala lui în incinta bisericii domnești, va avea o relație apropiată cu clerul ei, trecându-se în 1839 în pomelnicul mare, vezi *Ibidem*, p. 254.
[58] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *op. cit.*, pp. 119-120.
[59] *Registrul..*, foaia 9.
[60] *Ibidem*, foaia 20, nr. 19.
[61] I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt, vol. I*, Ramuri, Craiova, 1934, p. 253. Lovită de magnitudinea considerabilă, bisericii Sf. Gheorghe-Nou din București îi cad turlele. Tot acum cade de tot biserica mănăstirii Plumbuita, unde în pisanie se menționează „grozav cutremur", vezi Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 82. Acum cade și Turnul Colții, vezi *Ibidem*.
[62] Constantin Bălan, *op. cit*, nr. XV 548, p. 386.

sorei ei, Joița. Testatoarea era fata răposatului Simeon, județ de Pitești[63]. În 1824 preoții de la Sf. Gheorghe sunt Hristea (60 de ani), Gheorghie (35 de ani), împreună cu diaconul Ioan, toți fiind scutiți printr-un privilegiu domnesc[64]. În 1825, 10 august, Constantin sin popa Preda[65] se învoiește să plătească chirie bisericii domnești cincizeci de taleri anual pentru un loc, pentru a-și face prăvălie[66]. În 1826, 5 iulie, Hagi Țenea, fost epitrop la biserica domnească, vinde aceleiași biserici și bisericii Precista din Coastă, amândouă proprietare ale prăvăliei lui Cârstea măcelarul, un drum de servitute[67]. Peste două săptămâni, la cererea protopopului Vasile, conducătorul bisericii domnești, Grigorie al Argeșului rânduiește un împuternicit care să măsoare locul bisericii domnești pe care răposatul protopop Ioan (Coculescu) își ridicase casele[68]. La măsurătoare, din partea bisericii, se prezintă preotul Athanasie, viitor conducător, peste trei ani, al Precistei din Coastă – din această relație știm că a fost slujitor la Sf. Gheorghe.

În 1828, *Condică de venit și cheltuieli*, manuscris nenumerotat, pierdut subit, cu toate că părintele Marin Braniște l-a consultat[69]. Tot în 1828, de sărbătoarea Sf. Gheorghe, au loc două închirieiri de prăvălii[70]. 1830 este anul

---

[63] *Ibidem*, foile 4-6. Protopopul Vasile de Pitești (un Vasilie ierei este întâlnit și în *Pomelnicului bisericii domnești tipărit de Gheorghe Iconomu, 1842,*, probabil același) o arată protosinghelului Vlasie de la episcopie (un Vlasie arhimandrit este întâlnit și în *Pomelnicului bisericii domnești tipărit de Gheorghe Iconomu*, probabil același) – instituție care își avea încă sediul administrativ la Pitești, cleric superior care o contrasemnează spre îndeplinire. Se pare că este doar o întărire prin testament a donatoarei, deoarece pe locul dat mai înainte, cu voia bisericii, stătea cu chirie Badea băcanu. Donația obligă epitropii să dea din veniturile „locului" câte cinsprezece taleri anual clerului domnesc pentru pomenirea donatoarei. Martori: Vasilie protopop, popa David duhovnicul, popa Andronache. Scrisă de Gheorghe d<iacon> ot oraş Piteşti și adeverită de Iosif, episcopul Argeşului.

[64] Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 33.

[65] Constantin Popescu , vezi *Ibidem*, foaia 4. Un Preda ierei se menționează și la începutul *Pomelnicului bisericii domnești tipărit de Gheorghe Iconomu* în 1842.

[66] *Ibidem*, foaia 3. Menționăm că, potrivit documentului, biserica mai închiriase pământ, în apropiere, boiangiului Necula și stolnicului Ioan Socolescu care își deschiseseră aici prăvălii. Localizarea este dificilă. Se menționează „un loc pă gârlă" (presupunem gârla Scorobaiei, care, în propunerea dr. arh. Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Pitești*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007, p. 37, fig. 9, trecea prin mijlocul urbei, chiar prin fața bisericii domnești. Tot în aceeași propunere, Scorobaia se vărsa în Mislea în preajma bisericii Sf. Vineri de azi, de unde și amintirea lor păstrată în numele străzii Râurilor). Conform următorului document în copie, soția lui, Lucsandra, se învoiește în 1846 să mărească chiria anuală la 100 de lei, deoarece, cu timpul, proprietarul (răposat deja), se întinsese peste limitele din contract, vezi *Registrul...*, foaia 4.

[67] *Ibidem*, foaia 14. Semnează din partea bisericii domnești protopopul Zamfir și dascălul Stan și preotul „Athanasie diputat". Pe acest a din urmă îl vom găsi peste trei ani, în 1829, conducătorul bisericii Precista din Coastă, vezi *Ibidem*, foile 14 și 18.

[68] *Ibidem*, foaia 18.

[69] Pr. Marin M. Braniște, *Şcoli particulare....*, p. 254, nota 18.

[70] *Ibidem*, foile 3 și 21.

primei menționări a epitropului Mihai Pop la biserica domnească[71]. Conlucrând cu conducătorul bisericii din acel an, protopopul Vasilie, acest epitrop va fi înlocuit din epitropie de-abia la finele lui 1840[72], nu fără puțin deranj[73]. În 1830 biserica domnească cumpără prăvălia lui Nicolae, fiul lui Dumitrache Păun[74], și îi stabilește chiria lui Păun, cojocar[75]. În 1832, doi comercianți vecini cu altarul bisericii domnești, Gheorghe Petru[76] și postelnicul Grigorie Petrescu[77], se învoiesc la chirie. În 1833, următorii clerici deserveau la Sf. Gheorghe: Hristea duhovnic, David și Dumitru, diaconul Tănase și dascălul Constantin[78]. În 1834 epitropia mai eliberează lui Nicolae, fiul lui Dumitrache Păun, o mie de taleri, deoarece acesta se plânsese Tribunalului că în urmă cu patru ani, când vânduse o prăvălie bisericii, fiind tânăr, a acceptat un preț prea mic[79]. În 1836 școala pe grecește de la Sf. Gheorghe a lui Nicolae Mitilineu are 62 de copii[80], deja un vârf ultim, din această perioadă ea începând să decadă, deoarece spiritul vremii era de românire a învățământului. În 1837, un *Molitvelnic* de-al lui Chesarie. Pe 11 ianuarie 1838 are loc un puternic cutremur de pământ. Avem chiar o însemnare pe o fostă carte a bisericii, un Orologhion adecă ceasoslov, Brașov, 1835[81]. Cu siguranță Piteștiul a suferit pagube, deoarece de Sf. Gheorghe, Lilea Teodor (Lilea brașoveanul, cumpărătorul de loc din 1817) se angajează să repare caldarâmul a două prăvălii ale bisericii, „acelea de la răspântie, una de la răposata Manda și alta de la răposatul Dumitrașcu". Semnează epitropul Mihale Popovici (Mihai Pop) și protopopul Gheorghe (Coculescu, foarte probabil), prima mențiune în această funcție[82]. În 1839 epitropia bisericii domnești câștigă definitiv o prăvălie în Ulița Târgului, donație de la un anume Trașcu,

[71] *Ibidem* foaia 11.
[72] *Ibidem*, foile 1 și 11.
[73] *Ibidem*, foaia 22, nr. 38, intitulat „Treisprezece bucăți hârtii: ale Epitropii biserici, ale Cârmuiri, ale Judecătorii, ale Departamentului, toate atingătoare de scoaterea lui Mihai Popovici din prăvăliile biserici".
[74] *Ibidem*, foaia 11.
[75] *Ibidem*, foaia 20, nr. 16.
[76] *Ibidem*, foaia 7.
[77] *Ibidem*, foile 8 și 21, nr. 21.
[78] Pr. Marin M. Braniște, *Catagrafia preoților din județul Argeș la 1833*, M.O., anul XIII, nr. 5-6, 1961, p. 398.
[79] *Ibidem*, foaia 11.
[80] Spiridon Cristocea, *Despre școlile particulare din Pitești și din fostul județ Argeș în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în Argesis, XI, Pitești, 2002, p. 493.
[81] Pr. Marin M. Braniște, *Însemnări...*, p. 935: „Astăzi la 11 ale lui ghenarie, anul 1838, la 4 ceasuri din noapte, marți spre miercuri, s-au cutremurat pământu, încât au dărâmat multe ziduri. Marcu Marinescu". Tot acum cade de tot biserica mănăstirii Pasărea, vezi Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 73.
[82] *Ibidem*, foaia 12.

răposat[83]. Surorile lui[84], „Safta Trențoaia și Voica prioteasa, soția popi lui Mihai bogatu" doreau recuperarea în folosul lor a acestei danii.

În 1840, o cădelniță de argint, aflată în patrimoniul bisericii domnești, cu inscripția: „această cădelniţă s-a făcut de robi lui Dumnezeu Ion Cuza şi soţia sa, Victoria Cuza, născută Rosit, la anul 1840, iulie 10". Aceiași donatori oferă un sfânt disc cu inscripția „Trupul lui Hristos luaţi şi din izvorul cel fără de moarte gustaţi, an 1840 iulie, 10"[85] și un sfânt potir: „acest potir s-a făcut de robii lui Dumnezeu Ioan si Victoria la biserica Sf. Mare Mucenic Gheorghe din satu Piteşti, la anul 1840, iuli, 10". Pe 9 iulie, același an, Hristea Anghel, băcan, ia de la epitropia bisericii domnești un permis de trecere prin prăvălia bisericii, contra a cinci oca de unt pe an[86]. La sfârșitul anului, epitropul Mihai Pop este înlăturat din cadrul bisericii domnești[87]. Deja pe 10 ianuarie 1841 episcopul Ilarion contrasemnează votul mahalagiilor care pun alți epitropi la Sf. Gheorghe, „oameni de toată cinstea, cu stare bună și cu frica lui Dumnezeu": protopopul Gheorghe iconomul (Coculescu), Nicolae Coculescu (al II-lea, viitor primar) și Pandele Petre (ctitor la Sf. Ilie, așa cum însuși menționa)[88]. În 1841, *Slujba Sfântului Nifon*. Tot în acest an băcanii Mincă Grigoriu și Theodorache Constantin, negociază chiriile cu biserica domnească[89]. Cu ocazia unei negocieri de chirie, tot în 1841, este amintită școala domnească (adjectiv supralicitat atunci, deoarece era o școală particulară, în grecește, a lui Nicolae Mitilineu)[90]. În 1842 se editează pentru uzul intern al bisericii *Pomelnicului bisericii domnești tipărit de Gheorghe Iconomu*. Este vorba despre un pomelnic de început de secol XIX – probabil și cu câteva persoane din secolul anterior, nu ne referim la ctitorii mari și la Iosif, primul episcop de Argeș –, prețios, bineînțeles, dar nu unul general. Se pune întrebarea dacă protopopul nu a avut acces la pomelnicele mai vechi – cel din 1818, azi pierdut, a supraviețuit până în 1974 – sau acesta este doar unul personal, din moment ce câțiva preoți trăitori în perioada slujirii lui aici nu sunt trecuți deloc. Înclinăm către al doilea răspuns. Tot în 1842 Ghenea Andrei, mahalagiu de încredere, negociază o chirie cu biserica domnească[91].

În 1844 Ilarion Argeșiul, episopul locului, aprobă cererea clerului domnesc (preoți, nu se arată câți, diacon și protopop) de alocare din venitul

[83] *Ibidem*, foaia 7.
[84] Amândouă erau fiicele lui Gheorghe Lupașcu, vezi *Ibidem*, foaia 21, nr. 25.
[85] Existent și azi în patrimonial bisericii, consemnat și de V. Brătulescu, vezi *op.cit.*, p. 41, în 1933, autor care s-a rezumat doar la mențiunea 1840.
[86] *Registrul…*, foaia 4.
[87] *Ibidem*, foaia 1.
[88] *Ibidem*.
[89] *Ibidem*, foaia 7.
[90] *Ibidem*, foaia 10. Prăvălia în discuție era vecină cu „zidul odăilor biserici care este școala".
[91] *Ibidem*, foaia 8.

www.cimec.ro

bisericii, anual, a câte o sută de lei pentru „pentru ca să fie mai sârguitori şi mai mulţămitori pă viitorime şi să-ş poată întâmpina cheltuelile cele grele ale căsnicii, fiindcă şi parte din mahalagii aceştii sfinte b. unii au răposat, alţii au scăpătat, de la care avea şi preoţii oareşcare folos cu sfat de obşte"[92]. Tot în acest an, o reparație a bisericii[93] În 1845 Ghenea Andrei, din nou, negociază o chirie cu biserica domnească[94]. Tot în acest an căpitanul N. Socolescu, proprietar de prăvălie în colțul Uliței Mari, aflat în conflict cu biserica domnească pe al cărei pământ își deschisese afacerea, stinge „prigonirea" rămânând stăpân, ca și mai înainte, contra unei donații de 40 de lei anual[95]. În 5 iulie, același an, Policsenia Beștelei, soția praporgicului Apostol Beștelei, fiica lui Theodorache Simionoiu, al cărui neam e îngropat la Sf. Gheorghe Domnesc, vinde acestei biserici pe suma de 4600 de lei o prăvălie în Târgul Piteștilor[96]. Cu această prăvălie, în decembrie, același an, biserica domnească se va răscumpăra față de biserica Precista din Coastă pentru jumătatea din prăvălia comună, donație din 1805, a lui Costea măcelarul[97]. Tot în 1845, un antimis (Neofit al II-lea), *Istoria bisericească* a lui Alexandru Lesviodacs, *Gramatica Românească* a lui Nicolae Bălășescu și o *Evanghelie* de Neamț. În 1846, 20 mai, mahalagiii și epitropia decid învelirea bisericii cu tablă („her alb"), mărirea lefurilor preoților (cu încă cincizeci de lei pe lângă cei o sută, credem că lunar) și stabilirea lefurilor celor doi dascăli, Nicolae Russescu (o mie de lei, credem că anual) și Badea (patru sute lei, credem că anual)[98]. Tot acum se menționează accidental că biserica domnească are o prăvălie pe Ulița Mare, danie de la răposata Măndița[99]. Tot în 1846, un vas pentru Sf. Mir, aflat și acum în inventarul bisericii, cu inscripția:„ Argheș, 1846". În 1848, pe 18 iunie se stabilește o chirie a unei prăvălii a bisericii sf. Ilie mijlocită de ctitorul ei, Pandele Petre, fost epitrop la Sf. Gheorghe[100]. Semnează tot în acest subiect, dar pe un duplicat, preoții Dimitrie și Alecsandru (Sandu duhovnicul)[101].

Situată în centrul târgului, biserica domnească era înconjurată de prăvăliile ei și ale celorlalți negustori pe care, când îi contracta, îi obliga să țină curățenia[102]. Despre condițiile insalubre ale târgului scriu și alții[103]. Nu este de

[92] *Ibidem,* foaia 1.
[93] Teodor Mavrodin, Ion S. Băcanu, Spiridon Cristocea, Grigore Constantinescu, *op.cit.,* p. 37.
[94] *Ibidem,* foaia 10.
[95] *Ibidem,* foaia 2.
[96] *Ibidem,* foaia 14.
[97] *Ibidem,* foaia 16.
[98] *Ibidem,* foaia 17.
[99] *Ibidem,* foaia 4.
[100] *Ibidem,* foaia 8.
[101] *Ibidem,* foaia 17.
[102] *Ibidem,* foile 7, 8.
[103] Doctorul Karol Szeleki sesizează Ocârmuirii județului Argeș în 1835 că „negustorii când se află în ale lor îndeletniciri în prăvăliile împrejurate cu biserica Sf. Gheorghe fac tot felul de

mirare că pe acest fond precar riscul unui incendiu de proporţii este foarte ridicat, vezi marele incendiu din 1847 din capitala Bucureşti. În 18 august 1848 Piteştii cad pradă unui foc devastator. Avem câteva surse. Prima este a locţiitorului episcopiei de Argeş, Samuil Tărtăşescu Sinadon, din 23 august 1848, către mitropolitul Neofit al II-lea: „Cu smerenie şi cu lacrămi nemângâiate înştiinţez prea sf. Voastră după potoapele cele primăvăratice, după mortalitatea vitelor, după ivirea stricătoarelor lăcuste, după biciul holerii, care încă bate pe aici, şi după o secetă de trei luni, care a uscat pământul, alaltăieri noapte, la 18 ale aceştia spre noăsprezece, a izbucnit şi un foc prăpăditor în mijlocul oraşului Piteştilor, care în trei ceasuri a mistuit tot târgul: trei biserici, câteva mahalale şi mulţime de case, între care s-au ars şi metohul episcopiei, consistoria cu canţelaria şi cu tot ce s-au aflat într-însul. Mână omenească era peste putinţă a da lumii vreun ajutor din pricina vântului, ci a încetat de sine-şi numai atunci când cel ce l-a trimis asupră-ne, pentru faptele noastre, ca asupra sodomo-gomorenilor a binevoit să poruncească a se potoli”[104]. A doua sursă este chiar de la protopopul care a încercat să-şi apere biserica aflată în pază, Sf. Gheorghe: „Leat 1848, August 18, Miercuri seara la 3 ceasuri din noapte au luat foc oraşul Piteşti, şi au ars tot târgul, trei mahalale şi trei biserici Sfântu Nicolae, Sfântu Gheorghe şi Maica Precista, zidită de Ioan Mavrodolu, cea mai frumoasă biserică din acest oraş; însă în Sfântul Gheorghe n-a intrat focul, şi nimic n-a vătămat, numai învelişul şi clopotniţa au ars, iar celelalte două biserici au ars desăvârşit. Cea mai mare parte din neguţători s-au stins cu desăvârşire, arzându-li-se şi prăvăliile, şi marfa şi casele, mistuind iuţeala focului tot în patru ceasuri, neputând a sta împotriva focului niciun fel de ajutor. Protop. Gheorghie Iconomul”[105].

Istoria bisericii Sf. Gheorghe din Piteşti, singura biserică domnească de aici, merită o vizibilitate mult mai mare în cadrul comunităţii, măcar a celor pasionaţi de trecutul local. Pe lângă vechime şi unicitatea estetică a pridvorului ei pe plan naţional – care, ca locuitori ai urbei, ne onorează – acest lăcaş sfânt mai are pecetea, uitată prea uşor, de biserică-martir. Să nu uităm că în 1963 autorităţile locale, în iureşul demolării a ceea ce se credea vechi, au trecut-o pe lista neagră, începând acţiunea de demolare. Sentinţă comutată incredibil – adverb deloc supralicitat – în restaurare generală, prin curajul unei mâini de oameni. Restaurare exemplară, sub conducerea reputatului arh. Ştefan Balş, un fel de al doilea ctitor. De aceea înşiruirea rece a datelor de mai sus pledează

murdalâc, scoţându-l du prin casele şi curţile lor, în loc a-l căra afară de oraş, dimpotrivă, l-au aruncat pe lângă zidul caselor... aceasta aduce la toată obştea vătămare dă sănătate”, vezi Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *op. cit.*, p. 125.

[104] Teodor Mavrodin, *op. cit.*, pp. 37-38.

[105] Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 7 (155).

www.cimec.ro

pentru o repoziționare a urbei față de o instituție care de 360 de ani o animă, deci o influențează.

THE PRINCELY CHURCH FROM PITEȘTI UNTIL 1848

Abstract

After its consecration, the Princely Church from Pitești remains an important institution for the medieval urban community. It is situated right in the centre of the historical centre of the town. It owns shops and consequently it represents an important economical factor.

It is also a real educational factor for the town as long as it has a school, too. After the church caught fire in 1848, it needed new solutions in order to survive in a town which was in a continuous development.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

UN MONUMENT EMBLEMATIC ȘI ISTORIA SA UITATĂ *CRUCEA JURĂMÂNTULUI* DIN CÂMPULUNG-MUSCEL[1]

ȘTEFAN IONESCU-BERECHET[*]

În ziua de Crăciun a anului 1674, locuitorii orașului Câmpulung-Muscel erau martorii unui eveniment de excepție din istoria acestei urbe, veche capitală a Țării Românești. Prin strădania județului Andrea, un sas de confesiune catolică, ajutat de cei 12 pârgari, în Piața orașului se ridica o măreață și frumoasă Cruce din piatră de Albești, în care iscusiții pisari câmpulungeni săpaseră cu litere în relief textul unui important hrisov domnesc, emis cu puțin timp în urmă de către Duca Vodă.

S-au scurs de atunci mai bine de 340 de ani și această Cruce, cunoscută sub numele de *Crucea Jurământului*, continuă să existe și astăzi, ca un martor tăcut al unor vremi de strălucire din istoria acestui oraş. Ea se află și acum în vechiul centru al urbei, într-o piațetă numită a *Jurământului*, dar nu în mijlocul acesteia, ci încastrată în fațada unei case de pe strada Negru Vodă, la nr. 102. Este casa în care în urmă cu aproape 120 de ani vedea lumina zilei bunicul meu, arhitectul Dimitrie Ionescu Berechet.

Deși Crucea este monument istoric, și încă unul de referință pentru orașul Câmpulung, peste istoria ei s-a așternut un dureros văl al uitării. Aflându-se într-o zonă intens circulată, sute de turiști sau de localnici trec zilnic pe lângă ea. În mod paradoxal pentru cei din urmă, care se perindă cel mai adesea prin fața ei, Crucea trece neobservată, nemaiputând constitui nici măcar un reper topografic, un simplu punct de întâlnire. Mai tristă decât indiferența diurnă este însă „atenția” nocturnă de care are parte Crucea, aflată în proximitatea a numeroase baruri și discoteci. În forfota mahmură a nopții, ea devine un nefericit loc de depozitat ambalaje, sticle sau muștiucuri de țigară, care se substituie astăzi vechii candele ce odinioară ardea în firida din stânga Crucii. De mai multă considerație se bucură Crucea Jurământului din partea unora dintre turiști, care, nefamiliarizați cu strania ei prezență în fațada unei case, zăbovesc puțin, spre a arunca o privire ori pentru a face o fotografie. Și

[1] Textul reprezintă versiunea revizuită și adăugită a comunicării cu același titlu susținută în cadrul Școlii de vară a Muzeului Județean Argeș, Pitești, 23-24 iulie 2015.
[*] Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București.

www.cimec.ro

mai ales pentru a-și pune unele întrebări legate de semnificația inscripției lapidare: să fie oare vorba de vreun alfabet ezoteric sau de un text redactat în limba ebraică?

Casa Ionescu-Berechet din Câmpulung Muscel, str. Negru Vodă nr. 102, având Crucea Jurământului din 1674 încastrată în fațada spațiilor comerciale de la parter (foto Cristina Ionescu-Berechet).

Tot acest amalgam de indiferență și de interpretări hazardate, cumulat cu legătura personală ce mă leagă de casa din strada Negru Vodă 102, m-a determinat încă din vara anului 2011 să purced la o minuțioasă investigație referitoare la istoria acestei Cruci și, evident, a casei care o „adăpostește" de mult timp. Primele concluzii ale acestei investigați au fost expuse în două articole publicate de subsemnatul în august 2013, în *Evenimentul Muscelean*. Un amplu serial istorico-genealogic ce era menit să readucă în conștiința câmpulungenilor importanța Crucii și figura arhitectului Berechet, a fost curmat însă abrupt, fără vreo înștiințare prealabilă, pe motivul că este prea savant pentru formatul mai sus amintitului ziar. După ce în primăvara acestui an prezentasem alte rezultate ale investigației mele într-o comunicare susținută în cadrul Simpozionului *ARA* de la Bucureşti, o dezbatere foarte recentă pe marginea acestui subiect, desfășurată pe un cont de Facebook, m-a determinat să coagulez elementele analizei cu pricina în prezentul studiu.

www.cimec.ro

1. Descrierea Crucii Jurământului. Câmpulungul poate fi numit, pe bună dreptate, „Orașul crucilor de piatră”, căci numeroase asemenea exemplare străjuiesc de sute de ani curțile bisericilor și intersecțiile străzilor. Pe baza cercetărilor de teren și a studierii colecțiilor epigrafice cunoscute, edite sau inedite, pot fi identificate circa 60 de cruci votive, care au fost ridicate în Câmpulung, între sec. XVI-XX. Deși aceste cruci diferă între ele prin dimensiuni, tip de scriere și ornamentică, ele au drept numitor comun un formular oarecum standard, ce cuprinde invocația Sf. Treimi, hramul căruia îi este dedicată crucea, domnitorul în timpul căruia a fost ridicată, pomelnicul ctitorilor (jupani, negustori, fețe bisericești, ș. a.), numele pisarului și văleatul[2].

În cadrul acestui grup de monumente lapidare, impresionant prin anvergura sa cantitativă, se distinge așa numita *Cruce a Jurământului,* în primul rând prin conținutul inscripției și prin funcționalitatea sa în viața urbană a Câmpulungului medieval. În al doilea rând, dimensiunile sale (274 x 104 x 46 cm) o plasează în categoria celor mai înalte cruci ale orașului, iar decorul foarte bogat și minuțios elaborat al brațelor ei superioare, reprezentat de o serie de monograme grecești și de inițiale slavone, de motive fitomorfe, geometrice și astrale[3], îi conferă un caracter inegalabil din punct de vedere artistic[4].

Centrul brațelor superioare ale Crucii Jurământului este ocupat de binecunoscuta monogramă liturgică **ІС ХС НИ КА** (*Iisus Hristos Biruie*), în care cele patru grupuri de inițiale sunt dispuse în triunghi, iar lectura se face în sens cruciform (sus-jos, stânga-dreapta). Aceste grupuri, înscrise fiecare în câte un medalion în formă de funie răsucită, sunt interconectate prin trei ligaturi în forma așa numitului „nod celtic”, care le conectează totodată și cu monogramele celor patru Evangheliști (**МѲ**=*Matei*, **МР**=*Marcu*, **Л8**=*Luca*,

[2] Cf. Șt. Ionescu-Berechet, *Aspecte inedite cu privire la crucile de piatră din Câmpulung-Muscel*, comunicare în cadrul Simpozionului ”Arhitectură. Restaurare. Arheologie”, organizat de Asociația ARA, în parteneriat cu Institutul de Arheologie ”Vasile Pârvan” al Academiei Române, București, 23-25 aprilie 2015 (în curs de publicare).

[3] Vezi descrierea în Calinic Argeșeanul, Gr. Constantinescu, *Monumente memoriale din județul Argeș. Cruci de piatră*, Ed. Europroduct, Pitești, 1999, p. 139.

[4] Deși ”design-ul” Crucii Jurământului nu se regăsește în totalitate pe nici o altă cruce din oraș, totuși putem remarca similitudini cu alte cruci, în care dispunerea medalioanelor principale **ІС ХС НИ КА** este aceeași, dar nu există ligaturi între ele. Cel mai apropiat exemplu îl considerăm a fi Crucea înălțată în 1697 de ierodiaconul Ghinea și familia sa la intersecția dintre Bd. Negru Vodă și str. Revoluției (fosta Cale a Albeștilor), în care decorul pare inspirat direct din cel al Crucii Jurământului, dar cu importante simplificări (conturul medalioanelor principale este simplu, iar ligaturile dintre ele prezintă un ”nod celtic” foarte schematizat). Pentru mai multe detalii referitoare la această cruce, a se vedea Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gh. Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943, ed. anastatică, Ed. Ars Docendi. Universitatea din București, București, 2009, p. 356-357; Pr. Ilie Gh. Diaconescu, *Reliefuri și inscripții pe cruci de piatră feudale în nord-vestul Ungrovlahiei*, în ”Glasul Bisericii” XXI (1969), nr. 7-8, p. 859.

ІѠ=*Ioan*), înscrise în medalioane simple ce încadrează medalionul cu inițialele **ХС**. La baza medalionului cu inițialele **ІС**, simetric stânga-dreapta, se află și monograma Maicii Domnului, conform formulei grecești **МР ѲѸ** neîncadrată în medalioane.

Crucea Jurământului din 1674, detaliu (foto Cristina Ionescu-Berechet).

www.cimec.ro

În afară de aceste monograme liturgice consacrate, decorul de pe brațele superioare ale Crucii mai cuprinde și câteva grupuri de inițiale slavone, prezente și pe alte cruci de piatră, inclusiv în Câmpulung Muscel și în proximitatea sa[5]. În partea superioară a brațului vertical al Crucii, deasupra medalionului cu inițialele **І҃С**, se află grupul **ІѠ ЦБ ЦѴ**, sub care figurează grupurile **С҃НЬ Б҃Ж**[6] și **Д҃С**. Mai jos, pe cele două laturi ale aceluiași braț vertical al Crucii, dispuse simetric stânga-dreapta față de medalionul **І҃С**, se află alte două grupuri de inițiale: **ПБ** și **ЩЗ**. Seria este încheiată de un grup de patru inițiale **МЛРБ** situate în colțurile brațului transversal al Crucii, încadrând medalioanele **Х҃С НИ КА**. Interpretarea unor asemenea grupuri de inițiale slavone nu este tocmai facilă, cercetătorii văzând în ele fie criptograme[7], fie prescurtări ale unor formule liturgice consacrate, legate în special de cultul Sfintei Cruci[8].

---

[5] Cu diferențe mai mari sau mai mici, reprezentate de omisiuni, adaosuri sau dispuneri diferite, grupurile de inițiale de pe Crucea Jurământului se regăsesc și pe alte opt cruci din Câmpulung. Există însă o cruce ce conține aceleași grupuri de inițiale slavone și prezintă aceeași distribuție, o cruce mai veche decât Crucea Jurământului, având dimensiuni comparabile cu ea (270 x 90 x 40 cm) și care se găsește în apropierea orașului Câmpulung. Este vorba de Crucea ridicată pe 5 mai 1659 de logofătul Udrişte Năsturel împreună cu preotul Vlaicu în satul Nămăești, pe hotarul acestuia, în dreptul drumului ce duce la Schit. În prezent, crucea se află încastrată în fațada sudică a bisericii parohiale a satului Nămăești, cu hramul Sf. Nicolae, ctitorită la finele sec. al XVIII-lea de către vestitul negustor câmpulungean, originar din Castoria, Gheorghe Smerna (Rucăreanu) (cf. descrierea gen. P. V. Năsturel, *Patru inscripțiuni*, în ”Albina” X (1907), nr. 35, 27 mai 1907, p. 915-7; vezi și Calinic Argeșeanu, Gr. Constantinescu, *Monumente*..., p. 274-5).

[6] În mod surprinzător, inițialele **Б҃Ж** nu sunt prezente și în replica Crucii Jurământului din 1790, aflată în Piața agroalimentară a orașului.

[7] O interpretare a lor ca și criptograme a fost oferită în 1929 de paleografistul de origine rucăreană D. Băjan, singurul care a analizat inițialele slavone de pe Crucea Jurământului. După ce subliniază faptul că aceste ”enigmatice ieroglife” reapar cu mici variațiuni și pe alte cruci, el propune următoarea variantă de lectură: **ІѠ ЦБ ЦѴ**=*Iisus Nazarineanul, Împărăţia Cerurilo*r; **С҃НЬ Б҃Ж Д҃С**=*Fiul lui Dumnezeu cu 12 apostoli*; **ПБ**:=*Ortodoxia*; **ЩЗ** =*Globul Pământesc*; **МЛ**=*Iubitorul Păcii*; **РБ**=*Robilor lui Dumnezeu* (D. Băjan, *Crucea Jurământului. Studiu analitic și istoric cu două gravuri pe zinc și o anexă*, Tipografia Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1929, p. 13).

[8] Această interpretare, care ni se pare cea mai plauzibilă prin coerența ei, a fost susținută în 1965 de către V. Brătulescu, care analizează un grup de patru inițiale slavone **МЛРБ** ce apare foarte frecvent pe lespezi funerare, cruci, picioare de potire, ori antimise din țara noastră și din Balcani. El semnalează varianta de lectură propusă de C. Georgescu-Munteanu, care, studiind un antimis de la Brădet, consideră cele patru inițiale drept prescurtarea primelor cuvinte din sedelna (Crucii) de miercuri și de vineri, a glasului al V-lea din *Octoih*: *Mesto Lobnoe Rai Bisti=Locul Căpățânii rai este* (V. Brătulescu, *Inițiale și monograme legate de semnul Crucii*, în ”Glasul Bisericii” XVII (1965), nr. 7-8, p. 570-571). Această interpretare este reiterată câțiva ani mai târziu de către Pr. Sandu Tudor, care identifică cercetătorul ce a introdus-o în 1925 în lumea academică: protopopul ortodox bulgar Ivan Goșev (Pr. S. Tudor, *Tot despre inițiale pe cruci*, în ”Glasul Bisericii” XXXIII (1974), nr. 11-12, p. 1192-3). O tâlcuire a grupurilor de inițiale slavone ce apar pe Crucea Jurământului, o găsim în remarcabilul studiu al Pr. Ilie Gh. Diaconescu, *Reliefuri*

www.cimec.ro

Bogatul decor al braţelor superioare ale Crucii Jurământului este completat de un chenar cu motive fitomorfe, în care remarcăm frunza de acant, precum şi de 11 stele, cu un număr variabil de raze (6, 7, 8)[9]. Trei stele se află în partea superioară a braţului vertical al Crucii, în cadrul primelor grupuri de iniţiale slavone, iar alte 8, aşezate simteric pe braţul transversal al Crucii, încadrează medalioanele cu iniţialele **Х҃С НИ КА**.

Inscripţia propriu-zisă a Crucii Jurământului[10], având litera excizată de 5 cm, prezintă caracteristici extrem de interesante. În primul rând, se cuvine remarcată prezenţa stemei cu acvila cruciată între primele rânduri ale textului de pe braţul vertical, ce conferă acestui monument lapidar un caracter solemn, oficial.

În al doilea rând, pot fi identificate elemente care se regăsesc în formularul uzual al crucilor votive. Este vorba de invocaţia inaugurală a Sfintei Treimi, urmată de precizarea hramului căruia îi este închinată Crucea (*Naşterea Domnului*) şi apoi de dedicaţia monumentului către Duca Vodă şi familia sa (Anastasia Doamna şi Constantin voevod, fiul Domnului), dedicaţie care reuneşte de fapt două secţiuni esenţiale ale formularului: pomelnicul ctitorilor şi numele Domnitorului în funcţie. La aceste elemente deja amintite se adaugă, la final, numele ispravnicului (Andrea judeţul cu 12 pârgari) şi precizarea datei (mesiţa dec 25 văleat 7183=1674).

2. Crucile hrisov. În afară de toate aceste aspecte comune, Crucea Jurământului îşi afirmă caracterul unic între crucile votive ale Câmpulungului medieval, prin faptul că textul inscripţiei sale conţine un hrisov domnesc. Ea face parte din categoria acelor „tocmeli, legături sau întăriri” domneşti scrise pe piatră[11], pe care le numim generic „Cruci hrisov”, o formă de largă publicitate a

---

şi inscripţii..., p. 856, n. 22, 24. Sunt tâlcuite aici monogramele Mântuitorului şi ale Sfântului Duh, **С҃НЪ Б҃Ж**= Fiul lui Dumnezeu; **Д҃С**=Duhul Sfânt, monograma Răstignirii **IН ЦВ ЦУ**=*Iisus Nazarineanul, Ţarul Savaot, Ţarul iudeilor*, precum şi trei grupuri de iniţiale considerate drept prescurtări ale unor cântări închinate Sf. Cruci: **ПВ**=Prea Curată Stăpână/Miluieşte-mă Dumnezeule; **ЩЗ** (fără a se da lectura); **МЛРБ**=Locul osândei, rai s-a făcut.

[9] Interesant că suma totală a razelor este 77, un număr revelator din punct de vedere simbolic.

[10] Vezi Anexa I. În lucrarea noastră vom reda inscripţia potrivit lecturii lui D. Băjan, *Crucea*..., p. 9-11. Inscripţia Crucii Jurământului este redată în diverse izvoare şi lucrări de specialitate, precum: C. Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă ale României. Judeţul istoric Muscel* (mss. dactilografiat la Institutul de Istorie *Nicolae Iorga*), nr. 386, p. 800-801; Pr. I. Răuţescu, *Câmpulung*, p. 353-4; Calinic Argeşeanu, Gr. Constantinescu, *Monumente*..., p. 139-140; *Inscripţii din bisericile României* adunate, adnotate şi publicate de N. Iorga (N. Iorga, *Inscripţii*...), vol. II, Bucureşti, 1908, p. 103; C.D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima rezidenţă a României*, ed. îngrijită de Ad. Săvoiu şi Gh. Pârnuţă, transcriere de Gh. Pârnuţă, Ed. Ars Docendi, Bucureşti, 2007, p. 185-186.

[11] Aceste denumiri ce apar în terminologia vechilor hrisoave sunt evidenţiate în V. Drăghiceanu, *O tocmeală a lui Matei Basarab*, în BCMI IV (1911), p. 148.

unor drepturi și privilegii, foarte rar întâlnită în Țara Românească[12]. Până în prezent am putut identifica doar alte patru asemenea exemplare, care se păstrează până astăzi, fiind ridicate în primele jumătăți ale sec. XVII și XVIII, dar nu este exclus ca numărul lor să fie sau să fi fost mai mare.

Primele două, în ordine cronologică, au fost ridicate în timpul domniei lui Matei Basarab, din porunca acestuia. Una se află în comuna Ștefănești, jud. Argeș, fiind înălțată inițial în Târgul Dealului[13], iar ulterior degradându-se, a fost adusă și așezată în fața porții bisericii din sat[14]. De dimensiuni impunătoare (305 x 110 x 47 x 31 cm), crucea cuprinde un hrisov domnesc prin care se interzic abuzurile vameșilor („vinerăcierilor”) și se fixează cuantumul vinăriciului și al altor taxe („plocon și părpăr”) pe care erau datori să le plătească proprietarii de vii din Dealul Piteștilor. „M-am milostivit de am pus legături în cestă sfântă cruce”[15], precizează textul hrisovului săpat în piatră, din care nu se poate citi leatul[16].

Și a doua cruce hrisov, ridicată din porunca lui Matei Basarab în 1635, se referă tot la vinărici, însă la cel pe care trebuiau să-l plătească târgoviștenii care comercializau vin. Crucea de dimensiuni foarte mari a fost ridicată în „mahalaua de peste gârlă” din orașul Târgoviște, unde se păstrează până astăzi. Urmând o formulă uzuală în epocă, hrisovul săpat în piatră conține și blestemul: „Domnia Mea am pus legătură ... și cine va strica această tocmeală ... să fie afurisit [și] blestemat*”*[17].

Alte două cruci hrisov au fost ridicate în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, una în jud. Vâlcea, alta în jud. Argeș. Prima este cunoscută sub numele de *Crucea Mișeilor*, fiind ridicată la Râmnicu Vâlcea, în jurul anului 1718, în timpul stăpânirii austriece în Oltenia. Un aspect ce singularizează această cruce în cadrul grupului mai sus amintit este faptul că ea reproduce textul unui hrisov domnesc mai vechi cu circa 140 de ani decât replica lui

---

[12] Cf. Em. Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești,* în DIR, Introducere, vol. II, p. 444-445.

[13] Gen. P. V. Năsturel, *Patru inscripțiuni...*, p. 918, o descrie amplasată la intersecția Șoselei Pitești-Ștefănești-București cu drumul satului Târgul Dealului Ștefănești.

[14] În fața Căminului cultural, cf. Calinic Argeșeanu, Gr. Constantinescu, *Monumente...*, p. 260.

[15] Se cuvine să remarcăm aici asemănarea cu formula înscrisă pe Crucea Jurământului: ”*domnia mea încă am întărit mila cu această cinstită cruce, ca să fie ertați”.*

[16] *Ibid*., p. 260-261; Pr. Marin M. Braniște, Pr. Ilie Gh. Diaconescu, *Vechile cruci de piatră din cuprinsul și vecinătatea orașului Pitești*, în ”Mitropolia Olteniei” XVI (1964), nr. 1-2, p. 43-44. Se pot identifica interesante similitudini între această cruce hrisov și un hrisov din 1636, dec. 8, prin care același Matei Basarab stabilea vinăriciul pe care trebuiau să-l plătească câmpulungenii ce dețineau vii în Dealul Piteștilor și în alte podgorii, menționând că ”*m-am milostivit de i-am iertat și le-am întărit lucrul și iertăciunea cu această carte”* (DRHB, vol. XXV, doc. 425, p. 469).

[17] Pr. M. M. Braniște, Pr. I. Gh. Diaconescu, *Vechile cruci...*, p. 44; V. Drăghiceanu, *O tocmeală a lui Matei Basarab*, în BCMI XIX (1926), fasc. 48, p. 88.

www.cimec.ro

lapidară. Este vorba de un hrisov emis la 1580, iulie 25, prin care Mihnea Turcitul întăreşte m-rii Cozia moşia din Râmnic, precizând cu de-amănuntul hotarele ei[18]. Această funcţie de hotarnică a hrisovului o preia mai târziu crucea, ridicată de egumenii cozieni Serafim şi Ghenadie, întru hramul *Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil*, în drumul Râmnicului (Troianului), în hotarul de sud al oraşului. De dimensiuni relativ mari (200 x 102 x 35 x 29 cm) ea se află astăzi în parcul de pe latura vestică a bisericii Bunavestire[19].

Ultima în ordine cronologică din categoria crucilor hrisov cunoscute este Crucea aflată în pridvorul bisericii *Cuv. Parascheva* din satul Moşoaia de Jos, jud. Argeş, aflat la 12 km SV de Piteşti. Ridicată iniţial pe hotarul satului şi mutată în biserică probabil în 1896, ea reproduce textul unui hrisov emis de Constantin Mavrocordat în 1741, iunie 25, prin care se confirmă statutul de oameni liberi al moşnenilor din Moşoaia faţă de urmaşele vornicului Badea Bălăceanu, care va fi stăpânit vremelnic prin 1678-1687 şi acest sat de pe valea Teleormanului şi va fi rumânit pe moşnenii de aici[20].

3. Privilegiile Oraşului şi Crucea Jurământului. Hrisovul săpat în piatra Crucii Jurământului este hrisovul prin care Gheorghe Duca Vodă confirma în 1674 vechile privilegii ale orăşenilor câmpulungeni. Potrivit chiar inscripţiei de pe Cruce, aceste privilegii fuseseră conferite în 1215 de către Radu Negru Vodă, legendarul întemeietor al oraşului şi al Ţării Româneşti. Lăsând la o parte chestiunea identităţii acestui enigmatic voievod şi a anului în care au fost conferite întâia oară privilegiile, se poate afirma cu fermitate că oraşul Câmpulung „a fost oraşul cu cele mai vechi privilegii şi cu cea mai extinsă autonomie din Ţara Românească”[21]. În lumina hrisoavelor cunoscute astăzi, se constată existenţa din vechime a trei categorii principale de privilegii acordate câmpulungenilor: 1. privilegiul referitor la libertăţile orăşenilor, pe

---

[18] DRHB, vol. VIII, nr. 313, p. 510-512. Această cruce este singura din grupul crucilor hrisov, a cărei inscripţie ne este cunoscută şi din colecţiile edite de documente ale Ţării Româneşti.

[19] Pentru textul inscripţiei şi comentarii, a se vedea C. Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Vâlcea (sec. XIV-1848)*, Ed. Academiei Române, p. 796-798; V. Drăghiceanu, *Biserici de lemn şi cruci de piatră din jud. Rm. Vâlcii. Inscripţii*, în BCMI XXVI (1933), fasc. 78, p. 186. Numele de *Crucea Mişeilor* provine de la vecinătatea moşiei mânăstireşti cu aşezământul spitalicesc destinat acestei categorii de bolnavi, amintit în hrisovul din 1580.

[20] Textul crucii, precum şi un amplu comentariu se găsesc în R. Creţeanu, Pr. M. Branişte, *Biserica Cuv. Parascheva din Moşoaia (jud. Argeş) şi crucea de interes istoric din pridvorul ei*, în ”Biserica Ortodoxă Română” LXXXVI (1968), nr. 11-12, p. 1360-1364. Interesant de remarcat este faptul că în hrisov nu este pomenită crucea, ci formula utilizată - ”*această hotărâre ... întăritu-o-am cu pecetea şi cu iscălitura domniei mele, ca să fie nestrămutată*” - trimite în mod evident la textul unui hrisov scris, probabil pierdut. La o dată ulterioară, el a fost transpus în piatră şi cu această ocazie s-au adăugat numele moşnenilor ce au jeluit lui Vodă, precum şi pomelnicul pisarului, elemente ce evident nu puteau figura în hrisovul original.

[21] Al. Ciocâltan, *Comunităţile germane la sud de Carpaţi în Evul Mediu (sec. XIII-XVIII)*, Muzeul Brăilei Carol I, Ed. Istros, Brăila, 2015, p. 81.

www.cimec.ro

care se fundamentează autonomia urbană; 2. privilegiul referitor la stăpânirea acestora asupra munților și plaiurilor orașului; 3. privilegiul pentru mișeii orașului (leproși și infirmi)[22].

De-a lungul timpului, aceste privilegii au fost periodic reînnoite de către Domnie, prin neobosita purtare de grijă a judeților orașului, hrisoavele ce le întăresc fiind cu grijă păstrate și copiate în sec. al XVIII-lea în două foarte importante documente: *Pânza orașului Câmpulung*, în 1747, cuprinzând primele două categorii de privilegii, respectiv *Codexul mișeilor* sau *Ocolnica de hrisoavele satului Mățău*, în 1761, conținând cea de-a treia categorie de privilegii mai sus amintite[23]. Cel dintâi document, *Pânza orașului Câmpulung*, întărit de Constantin Mavrocordat în 1747, iunie 18, conține și hrisovul lui Gheorghe Duca Vodă din 1674 (cu nr. 21), copiat alături de alte 26 hrisoave și 12 cărți domnești, emise între 1559-1747, pe o pânză lungă (7,10 m x 0,44 m), înfășurată în formă de sul și păstrată într-un cilindru de metal cu capac (Φ=8,5 cm, L=66 cm), în arhiva Obștii moșnenilor câmpulungeni până la 27 noiembrie 1931, când a fost donată Bibliotecii Academiei Române de către Maria I. Glogoveanu[24].

Din cele trei categorii de privilegii mai sus amintite, ne vom opri doar asupra privilegiului privitor la libertățile orășenești, ce cuprindea o serie de drepturi fundamentale de care se bucurau câmpulungenii[25], precum: autonomia juridică, adică dreptul de a fi judecați doar de conducerea orașului (județul cu cei 12 pârgari și cu bătrânii orașului), fără amestecul vreunei instanțe străine (pârcălabii sau călugării mânăstirii Câmpulung); exclusivitate în deținerea de proprietăți în oraș și în moșia orașului și posibilitatea de a transmite ereditar acest drept; exclusivitate în cumpărarea de proprietăți de la alți concitadini, inclusiv de la cei morți fără urmași sau cu datorii la străini, astfel încât proprietatea orășenească să nu se înstrăineze; privilegiul fiscal, adică scutirea de anumite dări și obligații fiscale[26].

---

[22] *Ibid.*, p. 81.
[23] *Ibid.*, p. 81.
[24] Cf. C. Șerban, *Lupta orășenilor din Câmpulung-Muscel împotriva asupririi feudale în sec. al XVII-XVIII-lea*, în "Studii. Revistă de istorie" XV (1962), nr. 4, p. 955, n. 1; Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 32-33; Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Muscel*, vol. II, Ed. Semne, București, 1999, doc. 57, p. 146. În Biblioteca Academiei Române, *Pânza orașului* se păstrează la secția Manuscrise, colecția de Suluri, sub nr. 6.
[25] Se cuvine precizat aici ce se înțelegea în vechime prin termenul de *orășean* sau altfel spus cum se putea bucura cineva de acest statut în Câmpulungul medieval și modern. Analizând cu atenție vechile hrisoave și mai ales procesul purtat în prima jumătate a sec. al XIX-lea între Magistratul și moșnenii orașului, putem sesiza criteriul fundamental avut în vedere în recunoașterea calității de orășean: criteriul genealogic, adică descendența din întemeietorii orașului sau înrudirea, prin căsătorie, cu urmașii acestora.
[26] Cf. Al. Ciocâltan, *Comunitățile germane...*, p. 90.

www.cimec.ro

Dintre privilegiile enumerate mai sus, hrisovul de pe Crucea Jurământului confirmă autonomia juridică și privilegiul fiscal (scutirea de „vama de pâine, de vama domnească și de vamă ori den ce vor vinde”), interzicând inclusiv județului să perceapă vamă de la orășeni. Sunt invocate ca temeiuri ale hotărârii scutirile anterioare acordate de Radu Negru (1215) și de Alexandru Iliaș (1626), „precum scrie în cărțile ceale bătrâne și în pisania sfintei mănăstiri, care iaste pusă deasupra ușii besearicii, întărită de răposatul Matheiu voevod cu mare blestem”[27]. Hrisovul lui Duca Vodă se încheie printr-o formulă consacrată în Evul Mediu românesc și anume blestemul final: „Iar cine nu va întări mila orașului să fie proclet și anatema!”[28].

Dacă lecturăm cu atenție hrisovul înscris pe Crucea Jurământului, putem remarca caracterul său compilatoriu. El nu reproduce ad-litteram niciunul dintre hrisoavele anterioare cunoscute, ci compilează, cu anumite adaptări, formulări prezente în acestea. Astfel, **privilegiul de autonomie juridică** pare preluat din hrisovul lui Radu Mihnea din 1615, mai 7[29] sau dintr-unul din hrisoavele ulterioare ce-l întăresc. Față de sursă însă, textul de pe Cruce introduce o importantă precizare referitoare la instanța de judecată: judecarea orășenilor se va face de către județ cu cei 12 pârgari și cu bătrânii, pârcălabilor sau călugărilor mânăstirii Câmpulung fiindu-le interzis în mod explicit orice imixtiune juridică.

Încercând să identificăm sursa din care hrisovul Crucii Jurământului preia **privilegiul fiscal**, am avut parte de câteva descoperiri extrem de interesante. Din porunca lui Matei Basarab, în biserica mânăstirii Câmpulung, ctitoria sa, au fost așezate două pisanii „gemene” redactate în chirilica românească[30], purtând data de 20 august 1636[31]: una în exterior, pe fațada de

---

[27] Se poate decela aici o anumită ierarhie a modalităților de a face publică acordarea privilegiilor: primul loc îl ocupă hrisovul emis de cancelaria domnească, purtând semnătura și pecetea Domnului, pe locul al doilea se află pisania, document oficial al mânăstirii redactat de către pisari, urmând voința și instrucțiunile Domnului. Iar pisania la rândul ei devine o autoritate ce este invocată în textul Crucii, memorial ridicat de conducerea comunității urbane pentru a consemna în piatră hotătârile Domniei.

[28] Vezi textul inscripției în D. Băjan, *Crucea...*, p. 11.

[29] Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. I, doc. 33, p. 161; Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 13, 361-362.

[30] Cu excepția formulelor introductive consacrate, redactate în limba slavonă, restul inscripției este scris în limba română. Acest detaliu, prea puțin remarcat până acum, este de o importanță deosebită, dacă ținem cont de faptul că în acea vreme slavona era încă foarte uzitată în cult, în cancelaria domnească sau în epigrafie. Este atestată astfel, indirect, contribuția importantă a câmpulungenilor la implementarea scrisului în limba română și din această perspectivă celebra Scrisoare a lui Neacșu către judele Brașovului din 1521 nu mai pare un fapt izolat.

[31] Toți cei care au transcris pisaniile lui Matei Basarab au citit data de 20 august la ambele pisanii (*Jurnalul călătoriilor canonice ale Mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul* (*Jurnalul mitropolitului Neofit*...), trad. și prezentare de M. Caratașu, P. Cernovodeanu, N. Stoicescu, în ”Biserica Ortodoxă Română” XCVIII (1980), nr. 1-2, p. 301-303; C. Bălan, *Inscripții...Muscel,*

www.cimec.ro

apus, deasupra intrării, iar a doua în interior, deasupra ușii de acces dinspre pronaos în naos, această din urmă pisanie cuprinzând și privilegiul fiscal al orășenilor conferit de „Radu Negru Voevod”[32]. La această pisanie și la acest privilegiu face referire explicită textul hrisovului lui Duca Vodă înscris pe Crucea Jurământului. Mai mult chiar, o analiză comparativă a celor două monumente lapidare (Pisanie și Cruce), ne dezvăluie în mod clar cum textul hrisovului se inspiră nemijlocit din textul pisaniei[33].

În primul rând, partea principală a pasajului din pisanie, ce cuprinde privilegiul fiscal, este reprodusă ad-litteram în hrisovul de pe Cruce, în maniera unui *transumpt*, ceea ce denotă importanța deosebită care se acorda acestui pasaj. În al doilea rând, este interesat de remarcat și modul în care autorul hrisovului recompune informațiile din pisanie. Astfel, dacă în pisanie se face referire doar la Radu Negru ca fiind domnitorul ce acordă privilegii orășenilor, fără a se preciza leatul hrisovului originar, pe Cruce, alături de Radu Negru, apare și Alexandru Iliaș, în postura domnitorului care întărește privilegiul fiscal[34], indicându-se și leaturile în care cei doi ar fi acordat acest privilegiu: 6723 (= 1215) și 7136 (= 1626). Această combinație domnitori-leaturi, care apare pe Cruce, se regăsește în pisanie, dar într-un sens total diferit, fiind vorba de cei doi domnitori de care se leagă zidirea (Radu Negru, 1215), respectiv surparea (Alexandru Iliaș, 1626) fostei biserici a Curții domnești din Câmpulung. În plus, datarea hrisovului lui Radu Negru în 1215 introduce o inadvertență suplimentară, căci un hrisov al lui Matei Basarab din 1636, aprilie 12, ce întărea privilegiile câmpulungenilor, amintește de hrisovul lui Radu Negru pentru „așezământul orașului” ca având leatul 6800 (=1291/1292)[35].

Să comparăm acum între ele cele două pisanii „gemene” de la biserica mânăstirii Câmpulung. Se poate remarca cum pisania interioară reia inscripția

---

nr. 249-250; N. Iorga, *Inscripții...*, vol. I, p. 128-130), cu excepția Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 76, care în mod inexplicabil citește data de 24 august în cazul pisaniei interioare.

[32] Cu prilejul ultimei refaceri a bisericii, dintre 1826-1832, cele două pisanii au fost încastrate pe fațada de apus a bisericii, una la dreapta (sudul), alta la stânga (nordul) intrării, cea din urmă fiind pisania ce cuprinde privilegiul fiscal. Amplasamentul inițial al celor două pisanii este dedus de P. Chihaia pe baza studierii montanților celor două ancadramente de uși din epoca lui Matei Basarab și pe baza a două surse de sec. XVIII, Jurnalul de călătorii al mitropolitului Neofit Criteanul (1746), ce descrie ”pisania care scrie în piatra ce este deasupra ușii mânăstirii” și ”pisania care este scrisă în piatra cea din biserică, de deasupra ușii monasterii”, respectiv *Pomelnicul mânăstirii Câmpulung* (versiunea din 1758/1761, mss. 3722 BAR), unde la f. 48 este transcrisă ”pisania care scrie în piatra cea din afară, ce iaste deasupra ușilor sfintei mânăstiri” și la f. 49 ”pisania care scrie în piatra cea din biserică, ce iaste deasupra ușii celei mari, dinlăuntrul sfintei mânăstiri” (cf. P. Chihaia, *Artă medievală*, vol. I: *Monumente din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Ed. Albatros, București, 1998, p. 188-189).

[33] Vezi Anexa II.

[34] Nu ni s-a păstrat nici un hrisov emis de Alexandru Iliaș care să confirme privilegiile câmpulungenilor.

[35] DRHB, vol. XXV, nr. 250, p. 263.

www.cimec.ro

pisaniei exterioare (principale), eliminând câteva detalii și interpolând înaintea secțiunii finale[36], textul privilegiului fiscal. Tocmai acest caracter de interpolare al pasajului care este redat fidel pe Crucea Jurământului și care nu figurează în nici un alt hrisov cunoscut indică faptul că avem de-a face tot cu un *transumpt*. Pasajul din pisania interioară este preluat dintr-o sursă necunoscută, pierdută astăzi, și devine la rândul său sursa autoritativă a hrisovului înscris pe Crucea Jurământului.

Ambele monumente lapidare (Pisania și Crucea) conservă așadar, în maniera transumptului, același pasaj extras dintr-un vechi hrisov de o importanță majoră în Câmpulungul medieval. C. D. Aricescu confirmă deducția noastră, precizând și despre ce hrisov este vorba. Descriind ceremonia investiturii judeților orașului, el afirmă că noul ales mergea în Piața centrală până la locul în care se afla „Crucea jurământului", crucea lui Negru-Voievod, pe care era săpat *extractul* hrisovului bătrân al fundatorului Principatului român"[37]. Aceeași informație o reiterează două decenii mai târziu D. Papazoglu, care vizitând orașul descrie și Crucea Jurământului, drept un „monument pe care se află sculptat hrisovul lui Negru-Vodă sau vechile privilegii ale Câmpulungului" [38]. Așa numitul „hrisov al lui Negru Vodă", ce conferă privilegii orășenilor, nu este o invenție romantică de sec. XIX, ci el apare menționat cu câteva secole mai devreme. Cea mai veche sursă cunoscută care-l menționează este hrisovul lui Matei Basarab din 1636 aprilie 12, care, întărind privilegiile câmpulungenilor, invocă „hrisoavele bătrâne și vechi, făcute pentru așezământul orașului", dintre care primul este „hrisovul strămoșului Domniei mele, prea luminatului și blagocestivului și de Hristos iubitoriu răposatului Radu Negru voevod, leatul 6800 (1291/1292)"[39].

Se mai păstra oare pe vremea lui Matei Basarab acest hrisov originar și ar putea constitui el sursa din care autorul pisaniei interioare a mânăstirii a extras pasajul privitor la privilegiul fiscal? Deși nu putem exclude posibilitatea ca în 1636 Domnitorul să fi avut la îndemână hrisovul din 1292, este cu totul improbabil ca acesta să fi fost sursa pasajului din pisanie. În acest caz, ar fi trebuit să găsim și în hrisovul din 1636, care-l întărește pe cel originar din 1292, prezența pasajului cu pricina sau măcar ceva similar. Or, în acest hrisov,

[36] În care se menționează durata lucrărilor și ispravnicul acestora, Socol din Cornățeni.
[37] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 107-9. Semnificativ este tocmai termenul "extract" folosit de Aricescu, care indică faptul că hrisovul de pe Cruce nu redă întreg hrisovul originar, ci numai un fragment, adică tocmai pasajul cuprinzând privilegiul fiscal ce face obiectul analizei noastre.
[38] D. Pappazoglu, *Excursiune arheologică la trei vechi reședințe ale României: Câmpulung, Curtea de Argeș și Târgoviște, făcută în anul 1874,* în vol. *Câmpulungul în mărturiile vremii*, crestomație de Ad. Săvoiu, Ed. Ars Docendi, Universitatea din București, București, 2009, p. 94.
[39] DRHB, vol. XXV, nr. 250, p. 263.

www.cimec.ro

privilegiul fiscal este expus într-o manieră diferită și mult mai complexă decât cea prezentă în pasaj.

O altă posibilă sursă a pasajului din pisanie am putea-o identifica tot cu ajutorul lui C. D. Aricescu. În *Istoria Câmpulungului*, el susține că primul exemplar al Crucii Jurământului datează chiar din epoca lui Negru Vodă, Crucea fiind reparată în vremea domnitorului Mircea Ciobanu și apoi refăcută în 1674 și 1790[40]. Să fi fost preluat pasajul din pisanie dintr-un exemplar al Crucii Jurământului anterior anului 1636? Nu este imposibil, dar ni se pare insuficient pentru a putea explica în mod satisfăcător consemnarea privilegiilor orașului în a doua pisanie a bisericii mânăstirii Câmpulung.

Ce altă sursă ar putea avea privilegiul fiscal inclus în pisanie? Să pornim de la semnalarea a două detalii greu de explicat la prima vedere. În primul rând, ne punem întrebarea firească: care poate fi rostul așezării de către Matei Basarab a două pisanii „gemene” în biserica mânăstirii Câmpulung, ambele purtând aceeași dată? În al doilea rând, este straniu că în hrisovul său din 1636, aprilie 12, același domnitor face referire la „piatra pe care am pus-o Domnia Mea deasupra porții bisericii” în care sunt scrise privilegiile orășenești[41], adică la pisania interioară care poartă o dată ulterioară hrisovului și anume 1636 august 20[42]!

Pisania (interioară a) lui Matei Basarab de la mânăstirea Negru Vodă din Câmpulung Muscel, 1636 august 20 (foto Cristina Ionescu-Berechet).

[40] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 153, n. 3.
[41] DRHB, vol. XXV, nr. 250, p. 263.
[42] Acest lucru este semnalat cu mirarea cuvenită de către P. Chihaia, *Artă medievală*, vol. I, p. 220, n. 173.

www.cimec.ro

Această bizară neconcordanţă cronologică poate avea mai multe explicaţii posibile: fie hrisovul, păstrat doar în copie în *Pânza oraşului* din 1747, este antedatat, lecturându-se greşit data originalului de către copist; fie pisania a fost aşezată mai înainte de 12 aprilie (data hrisovului), deci anterior datei înscrise pe ea (20 august), lăsându-se probabil loc liber pentru înscrierea ei ulterioară, practică întâlnită în cazul lespezilor funerare; fie „piatra" la care face referire hrisovul din aprilie 1636 nu este aceeaşi cu pisania datată august 1636. Dacă această ultimă variantă este adevărată, considerăm că piatra menţionată în hrisov nu ar putea fi decât vechea pisanie a bisericii Curţii domneşti, din care meşterii lui Matei Basarab au extras controversatul leat 6723 şi pasajul cuprinzând privilegiul fiscal. Aşezată deasupra uşii bisericii, probabil imediat după terminarea lucrărilor de construcţie, ea va fi fost înlocuită în august 1636 cu pisania cunoscută astăzi.

Indiferent însă care este identitatea „pietrei" menţionate în hrisovul lui Matei Basarab din aprilie 1636, faptul că pisarii acestuia au preluat fragmentul cuprinzând privilegiul fiscal din pisania bisericii anterioare este confirmat de o mărturie din 1746. Vizitând mânăstirea Câmpulung în acel an, mitropolitul Neofit Criteanul consemnează în Jurnalul său de călătorii textul pisaniei interioare. Bazându-se probabil pe o tradiţie păstrată de călugării mânăstirii, el afirmă că această pisanie „care iaste scrisă în piatra cea den biserică, care iaste scrisă deasupra uşii" provine „de la răposatul Radul Negru voevod, unde se spune că vama acestui oraş să fie iertată"[43]. Evident că mitropolitul Neofit nu se referă aici la provenienţa pisaniei ca obiect, ci la originea privilegiului fiscal consemnat în aceasta.

Ce ar fi putut reprezenta oare această pisanie? Lăsând deoparte spinoasa chestiune a identităţii legendarului fondator al Ţării Româneşti, remarcăm un detaliu interesant: pasajul ce cuprinde privilegiul acordat orăşenilor de „Radu Negru", vorbeşte de acesta la persoana a III-a singular, desemnându-l cu apelativul de „răposatul". Este evident că nu putem avea de-a face aici cu vreo formulă emisă de însuşi „Negru Vodă", ci de un domnitor posterior lui. De aceea, în opinia noastră, aşa numita pisanie a „răposatului Negru voevod" reprezintă pisania fostei biserici a Curţii domneşti din Câmpulung, aşezată cu prilejul (re)ctitoririi sale, ce consemnează un important privilegiu acordat într-o domnie anterioară.

Având în vedere datele istorice şi arheologice cunoscute cu privire la această biserică, este foarte posibil ca vechea pisanie să fi fost aşezată în timpul domniei lui Nicolae Alexandru, consemnând şi întărind privilegiile oraşului Câmpulung, acordate prin hrisov domnesc chiar în epoca întemeierii Ţării Româneşti. Nu este exclus să fi existat dintru început două pisanii ale bisericii,

[43] *Jurnalul mitropolitului Neofit...*, p. 302.

www.cimec.ro

una exterioară și una interioară, iar voievodul conservator (Matei Basarab) să fi reprodus ad-litteram modelul inițial și în această privință. Cert este faptul că Matei Basarab reiterează gestul predecesorului său, întărind „milele orașului" printr-o pisanie. Noul ctitor, care transformă în sec. al XVII-lea fosta biserică de Curte (de mir) în biserică de mânăstire (de obște), așează o pisanie specială în interiorul noului lăcaș, ce conține pasajul preluat din pisania anterioară, de secol XIV și care ulterior devine sursă pentru hrisovul înscris pe Crucea Jurământului[44]. Avem de-a face așadar cu două borne similare și esențiale în viața Câmpulungului medieval, cu ocazia cărora este confirmat statutul privilegiat al orășenilor: momentul stabilirii Curții Domnești și momentul fondării mânăstirii, două importante instituții inserate în mijlocul comunității urbane.

4. Contextul ridicării Crucii Jurământului în 1674. În ciuda confirmării privilegiilor orașului, actul ctitoricesc al lui Matei Basarab a creat inevitabil premisele unui îndelungat „conflict de interese" între mânăstire și orășeni, conflict ce este amintit chiar în textul hrisovului înscris pe Crucea Jurământului: „Iar când au fost acum în zilele domniei meale, venit-au județul cu oroșanii cu jalbă la domnia mea, spuind cum că le strică călugării mila orașului ce au avut de la alți domni bătrâni"[45]. Conflictul avea la bază privilegiile cu care domnitorul a înzestrat ctitoria sa, ce încălcau interesele și vechile privilegii orășenești.

Prin hrisovul din 1647, aprilie 10, Matei Basarab dăruia mânăstirii jumătate din venitul vămii de la Dragoslavele, vama și pârcălăbia târgului (săptămânal) din Câmpulung, păhărnicia precum și vama de pită a Sborului (Bâlciului) de Sf. Ilie, care era de acum mutat lângă mânăstire, în prăvălii special amenajate. Orășenilor care pierd astfel jurisdicția asupra acestui foarte important Târg anual, Matei Basarab le confirmă drept compensație scutirea de vama domnească, cu excepția unei vămi de pește și limbi de vită pe care îi îndatora să le dea călugărilor mânăstirii[46].

Acest veritabil hrisov de întemeiere a fost reînnoit mai târziu de către Grigorie Ghica Vodă printr-un hrisov emis pe 16 aprilie 1661[47]. Din timpul celei de-a doua domnii a acestui voievod începe lungul șir de procese între

---

[44] În acest context, nu ne mai suprinde acțiunea de "dublare" a pisaniei, căci, dorind să confere autoritate hotărârii sale, Matei Basarab consemnează privilegiile orașului într-o inscripție ce trebuia în mod necesar să aibă caracterul unei pisanii, conținând, pe lângă pasajul respectiv, toate elementele uzuale ale unei pisanii.

[45] D. Băjan, *Crucea...*, p. 10.

[46] Cf. Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 78-79. Înregistrăm astfel un prim compromis al Domniei care va căuta de acum înainte o cale de a reconcilia interesele divergente ale celor două tabere și tocmai în spiritul acestui compromis Matei Basarab decide (re)așezarea pisaniei interioare de la mânăstire.

[47] *Ibid.*, p. 86.

conducerea orașului și egumenii mânăstirii, cu privire la acordarea/înlăturarea de privilegii. Primul episod debutează în momentul în care Grigorie Ghica Vodă, răspunzând unei jalbe a egumenului Vasile, reconfirmă prin hrisovul său din 12 aprilie 1672 dreptul mânăstirii de a percepe vama târgului (săptămânal), privilegiu despre care aflăm din respectivul hrisov că fusese uzurpat de Andrea județul orașului, care „se amesteca și el de lua vamă, fără de nici o poruncă domnească”[48]. Probabil că această acțiune a conducătorului urbei câmpulungene a determinat formularea interdicției explicite înscrise pe Crucea Jurământului, ca județul să nu perceapă vamă de la orășeni.

Două luni și jumătate mai târziu, același jude se judecă în fața domnitorului cu Vasile, egumenul mânăstirii, pentru înlăturarea privilegiului din 1647, care prevedea ca orășenii să dea călugărilor vamă din pește și din limbile de carne. Invocând vechile obiceiuri și privilegii orășenești întărite în pisania interioară a mânăstirii, Andrea județul are câștig de cauză și obține revocarea hotărârii lui Matei Basarab prin hrisovul lui Grigorie Ghica din 27 iunie 1672[49].

Odată cu venirea pe tron a lui Gheorghe Duca, conflictul reizbucnește. După ce, inițial, Andrea județul repurtează o primă izbândă în Divan, în absența egumenului Gavriil, acesta din urmă îl determină pe domnitor să reconfirme, printr-un hrisov din 8 iulie 1674, privilegiile acordate de Matei Basarab mânăstirii: cămănăria și vama de pește și de limbi de carne, percepute de la orășeni. În cursul aceluiași an însă, județul Andrea capătă din nou câștig de cauză, reușind să-l convingă pe Duca Vodă să revoce hrisovul din iulie și să-l reconfirme pe cel al lui Grigorie Ghica din 27 iunie 1672[50]. Recunoașterea și întărirea de către Domnie a privilegiilor orășenești culminează cu ridicarea Crucii Jurământului „în mijlocul Târgului” din Câmpulung în ziua de Crăciun a anului 1674, prin strădania aceluiași neobosit Andrea județul[51].

---

[48] Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. I, doc. 132, p. 292-3.

[49] *Ibid.*, vol. I, doc. 134, p. 296-7.

[50] *Ibid.*, vol. I, doc. 140.

[51] O amplă și documentată prezentare a acestui celebru județ o găsim în teza de doctorat a lui Al. Ciocâltan, *Comunitățile germane...*, p. 118-123, de unde am extras informațiile pe care le prezentăm în cele ce urmează. Reprezentant de seamă al patriciatului săsesc catolic din Câmpulung, Andrea Păulescu a ocupat funcția de județ al orașului mai mult de 6 mandate, în intervalul 1658-1680, fiind unul dintre cei mai longevivi și populari conducători ai urbei de-a lungul vremii. Născut probabil cu puțin înainte de 1620, căsătorit cu Caterina și având trei copii Matteo, Pietro și Jacomo, după cum rezultă dintr-un *status animarum* al Bărăției din Câmpulung redactat în 1649/1650, deținea funcția de *gociman* (administrator al bunurilor) al acestei biserici, calitate în care participă în 1656 la hotărnicia locului vechiului *Cloașter* (cf. CDȚR, vol. VIII, p. 419). Atestat ca județ al orașului prima oară într-un document din 31 august 1658, ce păstrează și amprenta inelului său sigilar, el va reuși încă din primele sale mandate să obțină reconfirmarea vechilor privilegii orășenești de la Mihnea III Radu (15 iunie 1659) și Gheorghe Ghica (21 ianuarie 1660). Este menționat ca județ în diverse documente din anii 1667, 1670, 1672, 1674,

Pe 14 ianuarie 1675, la numai trei săptâmâni după ridicarea Crucii, acelaşi Duca Vodă conferă mânăstirii şi egumenului Gavriil dreptul de a percepe taxa păhărniciei (cămănăritului) de la proprietarii de cârciumi din oraş, inclusiv de la orăşeni, privilegiu care nu se regăseşte în hrisovul lui Matei Basarab din 1647[52]. În plus, călugării reîncepuseră de ceva vreme să pretindă vama de peşte şi de carne, privilegiu revocat de Grigorie Ghica în 1672 şi de Duca Vodă în 1674. Având „multă pâră şi gâlceavă" între ei, Andrea judeţul şi toţi orăşenii cu egumenul Gavril se înfăţişează în Divan, înaintea Măriei Sale pentru judecarea pricinii. Spre a împăca cele două tabere, Duca Vodă alege o nouă cale de compromis, confirmând printr-un nou hrisov din 17 ianuarie 1675, atât propriul hrisov din 14 ianuarie acelaşi an, cât şi pe cel al predecesorului său, Grigorie Ghica din 27 iunie 1672. Astfel, călugărilor li se întărea dreptul de a percepe păhărnicia de la orăşeni, dar pierdeau dreptul de a strânge de la aceştia vama de peşte şi de carne[53].

Procesul este redeschis de către orăşeni şi judeţul lor Scarlat 6 ani mai târziu, în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, care, prin hrisovul său din 23 mai 1681, recurge la o soluţie de compromis similară cu cea a predecesorului său: orăşenii să fie liberi de judecata călugărilor şi să nu dea vama de carne, dar să dea mânăstirii păhărnicia şi vama de peşte[54]. Conflictul a continuat pe tot parcursul sec. al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, orăşenii fiind constrânşi de Domnie să plătească mânăstirii vama Sborului de Sf. Ilie, a carelor de peşte şi a cămănăritului, constrângere care i-a determinat în repetate rânduri să refuze perceperea acestor venituri şi chiar să alunge pe slujbaşii mânăstirii[55].

1678-1680, cea din urmă menţiune cunoscută, ca biv judeţ însă, figurând într-o hotărnicie din 2 februarie 1681. Ultima alegere a sa ca judeţ eşuează, căci deplasându-se la Bucureşti pentru a primi confirmarea lui Şerban Cantacuzino, îndură din partea acestuia o "grozavă necinste" pe motive confesionale (cf. *Relaţia anonimă latină despre Ţara Românească,* în vol. *Călători străini despre Ţările Române*, serie veche, vol. VII, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 452). Data exactă a morţii sale nu ne este cunoscută, ea trebuind plasată în intervalul 1681-1688. Deducţia lui D. Băjan, care identifică o lespede funerară aflată la MNA cu lespedea tombală a lui Andrea judeţul (D. Băjan, *Crucea*..., p. 5, n. 3), nu este corectă, căci respectiva lespede a aparţinut mormântului unui iezuit omonim din Cotnari, de la mijlocul sec. al XVII-lea (cf. *Inscripţiile medievale ale României,* vol. I: oraşul Bucureşti, cu studiu introd., repertoriu cronologic, note explicative, indicaţii bibliografice şi indici, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1965, nr. 649, p. 529-530).

[52] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. I, doc. 142, p. 307.

[53] *Ibid.*, vol. I, doc. 143.

[54] *Ibid.*, vol. I, doc. 154.

[55] A se vedea o sistematică prezentare a acestui conflict pe toată durata desfăşurării sale în C. Şerban, *Lupta...*, p. 958-961. O victorie notabilă, dar vremelnică, repurtată de orăşeni s-a petrecut în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni, care, prin hrisovul său din 1786, iulie 23, îi scuteşte pe orăşeni de orice taxă vamală datorată mânăstirii (Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. II, doc. 145, p. 242-5).

www.cimec.ro

5. Funcția de consacrare a Crucii Jurământului. După cum pertinent remarca D. Băjan în 1929, „între monumentele Câmpulungului, prin excelență un loc însemnat îl ocupă Crucea Jurământului, atât prin importanța textului, cât și a destinațiunii de consecrațiune ce i s-a dat la solemnitatea alegerii județului, consfințită prin depunere de jurământ”[56]. În fața Crucii care cuprindea înscrise în piatră drepturile orășenești consfințite prin hrisoave, noul județ jura să apere aceste drepturi, cu ocazia investiturii sale anuale.

O descriere amănunțită a acestui ceremonial, așa cum se desfășura el la începutul sec. al XIX-lea, o găsim în *Istoria Câmpulungului* publicată în 1855-56 de C. D. Aricescu[57]. Potrivit acestuia, „prezidentul comunei” era ales anual[58], a treia zi de Paști[59], de către pârgari „dintre cetăţenii cei mai oneşti şi drepţi sau cei mai cu influenţă la pârgari şi la popor”[60]. În dimineața alegerii, pârgarii împărțiți în două tabere se întruneau la casele celor doi candidați, pe care-i însoțeau apoi în alai până la biserica mânăstirii undea avea loc ceremonia alegerii[61].

În fața porților mânăstirii, în locul numit *Piaţa Judeţului,* avea loc o încinsă dezbatere electorală, în urma căreia era ales noul județ, care „intra în triumf pe poarta monastirii...în sunetul campanelor şi al aclamaţiilor populare”, fiind întâmpinat în ușa bisericii de protopopul „comunei” (județului)[62]. Înaintea

[56] D. Băjan, *Crucea...*, p. 4.

[57] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 107-9. Trebuie amintit aici faptul că tatăl scriitorului, vistierul Dimitrie Aricescu, a îndeplinit funcția de județ al orașului în repetate rânduri între 1822-28, iar Aricescu însuși a putut asista, copil fiind, la acest ceremonial.

[58] Informația este confirmată și de *Relația anonimă latină...*, p. 45. Ea se poate observa prin cercetarea mențiunilor documentare ale judeților câmpulungeni și se poate deduce prin corelație cu alegerea anuală a judeților în alte orașe ale Țării Românești.

[59] În lumina surselor cunoscute în orașele Țării Românești alegerea judeților avea loc primăvara (cf. Em. Vârtosu, *Din sigilografia...*, p. 441-4).

[60] Alegerea județului se făcea din rândurile patriciatului urban de către pârgari, la rândul lor membri ai acestui patriciat. Ideea este evidențiată de Al. Ciocâltan, *Comunitățile germane...*, p. 101, ce semnalează o carte domnească din 1786, martie 28, prin care Mihai Suțu îl însărcina pe epistatul orașului Câmpulung, postelnicul Bănică Urianu, ca ”împreună cu pârgarii și cu cei mai de frunte și bătrâni (ai) orașului” să aleagă alt județ (Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. II, doc. 143, p. 241).

[61] Al. Ciocâltan respinge posibilitatea ca și în vechime județii orașului să fi depus jurământul tot la mânăstirea Negru Vodă, care ”era în afara autonomiei urbane și avea un regim aparte”, intrând în sfera de autoritate a domniei și nu a sfatului orășenesc (Al. Ciocâltan, *Comunitățile germane...*, p. 103). Observația este pertinentă, dar în opinia noastră faptul că investitura județului avea loc la mânăstire ar putea fi și ecoul unei vechi tradiții, potrivit căreia ceremonialul respectiv avea loc la biserica Curții Domnești, noul ales primind cu această ocazie și confirmarea domniei. În plus, nu trebuie să omitem faptul că biserica mânăstirii a fost până la începutul sec. al XX-lea ”catedrala” orașului, cea mai prestigioasă și importantă dintre lăcașurile de cult din Câmpulung.

[62] Al. Ciocâltan observă just că protos-ul ceremoniei nu era egumenul mânăstirii, ci reprezentantul clerului de mir (*Ibid*., p. 103). Dacă consultăm lista egumenilor mânăstirii Câmpulung (Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 128), putem constata că în perioada la care se

www.cimec.ro

altarului, noul ales rostea „jurământul de dreptate şi credinţă către legi şi către popor", iar apoi urma o rânduială pe care o întâlnim în slujba hirotoniei clericilor. Înaintea celor adunați în biserică, protopopul rostea întrebarea (formula) întreită: „Vrednic este?", iar „poporul răspundea în cor: „Vrednic este!"[63], rânduială care ne indică în mod clar că noul județ primea un tip de hirotesie, o investire cultică în misiunea sa[64]. Aricescu însuși compară consacrarea noului județ cu ungerea unui monarh, numind ceremonia descrisă drept „ceremonie princiară".

Rânduiala săvârșită în biserica mânăstirii era urmată/dublată de o alta, având și ea o dimensiune liturgică, ce avea loc în Piața orașului, unde județul ajungea în fruntea unei impresionante procesiuni[65]. Aici, în fața *Crucii jurământului,* el „repeta jurământul de credinţă" făcut în fața altarului, „săruta crucea", după care „era ridicat de trei ori pe umerii pârgarilor, în întreită strigare a alegătorilor şi a poporului: „Să trăiască jupan judeţul!".

Ceremonialul investirii județului își afla replica, la nivelul mahalalelor orașului, într-un ceremonial similar al alegerii anuale a pârgarilor, derulat probabil la bisericile de parohie și în fața anumitor cruci votive. Ipoteza este formulată de autorii monografiei orașului Câmpulung din 1974, ce afirmă: „într-un fel asemănător erau aleși și pârgarii, sub cerul liber, la răspântiile cartierelor medievale, unde se afla câte o cruce monumentală (unele păstrate și astăzi) în fața căreia depunea jurământul cel în cauză, în prezența orășenilor din cartierul respectiv"[66].

Funcția de consacrare a Crucii Jurământului și dorința orășenilor de a păstra nealterate privilegiile consemnate în piatră de care se bucurau din vechime au determinat ridicarea unei copii a acestei Cruci, în momentul deteriorării originalului în timpul „răzmeriței" (războiului ruso-turc) din 1787-1791. Denumită de N. Iorga *Crucea pârgarilor*, spre a o diferenția de original,

---

raportează în mod cert Aricescu atunci când descrie ceremonialul investirii județului (1823-1831), egumen era arhiereul Filaret Beldiman Apamias. Având în vedere faptul că acesta nu era un simplu monah, ci un episcop titular de Apamea, considerăm că în contextul respectiv protopopul județului (nici simplu preot, dar nici arhiereu) era delegat să săvârșească asemenea slujbe. Este posibil ca situația descrisă de Aricescu să fi fost valabilă și în trecut, ținând cont de faptul că mânăstirea Câmpulung a fost condusă în decursul timpului de mai mulți egumeni cu rang (titlu) de arhiereu.

[63] În mod cert rânduiala descrisă aici de Aricescu nu este completă, căci în mod obligatoriu asupra noului ales se rostea și o rugăciune de binecuvântare în noua sa slujire.

[64] Această dimensiune liturgică a vieții urbane din Câmpulungul medieval, mai dificil de sesizat astăzi într-o lume profund secularizată, era o constantă a unei epoci în care sacrul și Biserica erau prezente la tot pasul în viața societății româneşti.

[65] *"... în sunetul campanelor şi al aclamaţiilor populare, înconjurat de pârgari, precedat de lictori ... şi urmat de notabilii şi de tot poporul"*, potrivit aceluiași Aricescu.

[66] *Câmpulung-Muscel, ieri și azi. Istoria orașului*, coord. prof. dr. Gh. Pârnuță, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 72.

această replică în piatră de Albești are dimensiunile de 276 x 98 x 46 x 28 cm și literă de 6 cm, în relief, și se află în prezent în Piața agroalimentară a orașului, într-o zonă aglomerată și murdară. Ea reproduce cu mici diferenţe inscripția și decorul originalului din 1674, dar în plus cuprinde următorul adaos epigrafic, ce precizează contextul și ostenitorii (epistat, județi, pârgari) ce s-au îngrijit de ridicarea ei: „Însă la leat 1787 fiind războiță, s-a stricat această sfântă cruce, ce se vede zidită în zid. Dar văzând dumnealui slugeriu Gheorghe Rucăreanu epistat orașului, au ridicat această sfântă cruce cu chieltuiala dumnealui, ca să fie spre întărire orașului, județ fiind Neculae Cocoș / și doi pârgari, Ion Strecheru și Savu Buduluca, la leat 1790, însă la ridicare au fost în stare, Sterea județ[67].

O însemnare marginală pe o carte de cult aparținând bisericii Sf. Ilie, datorată unui martor ocular, înregistrează chiar data exactă a inaugurării Crucii copie, rectificând data înscrisă pe Crucea copie: „Duca voevod ... au ridicat sfânta cruce cea din târg, iar cea de al doilea, o au ridicat dumnealui jupan Gheorghe Rucăreanu la leat 1791, nov 7 zile, într-o vineri și am fost și eu la ridicare. Popa Nicolae [Roșu]**”**[68].

6. **Crucea Jurământului și amplasamentul ei: mărturii și ipoteze.**

Din descrierea lui Aricescu, se poate constata un fapt cert: Crucea Jurământului era amplasată din cele mai vechi timpuri în Piața orașului și acolo se desfășura ceremonialul descris mai sus. Tot el dezvoltă această idee și într-un alt pasaj din *Istoria Câmpulungului*: „La 1552 centrul oraşului era nelocuit, localul acesta fiind conservat de magistraţii comunei pentru lărgirea stradei principale, unde figura Crucea şi Piaţa Jurământului şi pe ale cărei două laturi se ridicau locuinţele notabililor şi ale judeţilor”[69].

Două surse de secol XVIII confirmă descrierea lui Aricescu. Pomelnicul mânăstirii Câmpulung (cca 1758-1761) cuprinde o copie a inscripției „ce s-au scris după Crucea de piatră care este în mijlocul târgului în orașul Câmpulung”[70]. În 1746, mitropolitul Neofit nota în Jurnalul său de călătorie, că „în oraș, pe locul unde se face târgul [săptămânal], se află și o cruce de piatră, pe care a pus-o Duca voievod, şi unde sunt scrise și întărite toate privilegiile acelui oraş”[71].

Nu trebuie să luăm totuși această însemnare ad-litteram, căci „mijlocul târgului” (vechea piață) nu poate fi identic cu locul pe care se ținea târgul săptămânal „de bucate” și unde până în 1633 avea loc anual și Bâlciul Sf. Ilie.

[67] Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 353. Ultima secțiune se află înscrisă pe muchia din stânga brațului transversal.
[68] Cf. *ibid*., p. 256.
[69] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 120.
[70] BAR mss. rom. 3722, f. 49v-50.
[71] *Jurnalul mitropolitului Neofit...*, p. 303-304.

www.cimec.ro

Acest târg se desfășura în zona actualei Piețe agroalimentare, aflate în spatele bisericii Sf. Ilie, pe latura sa de vest, dar documentele vechi, inclusiv Aricescu, numesc această piață *Obor* și nu *Târg*[72]. Acest Obor, aflat în vecinătatea bisericii Sf. Ilie (*Marginea*), era desigur prelungirea Pieței centrale a orașului (*mijlocul Târgului*) în care se afla biserica Domnească, numită în izvoarele medievale și moderne „biserica din Târg”. Rezultă astfel în mod logic că exista o mare deschidere/piață, idee întărită de același Aricescu care descrie piața veche drept „cea mai mare locandă din oraş”, precizând în mod explicit și limitele topografice ale acesteia: „Tot localul pe care stau casele d-nei Anica Apostolescu şi cele trei sau patru case de ambele părţi erau loc liber, formând piaţa veche”[73].

Aflându-se în mijlocul orașului Câmpulung, un important centru comercial, Crucea Jurământului era înconjurată de câteva unități de măsurare a cerealelor, potrivit spuselor lui Aricescu: „Încă de la Negru, zice tradiţia, se aflau în piaţa vechie a oraşului, în dreptul Crucii Jurământului, trei baniţe de piatră, ridicate pe câte un stâlp scurt de piatră; cu aceste baniţe să măsura grâul, orzul, porumbul …, ca cu nişte baniţe ale obştei oraşului”[74].

În continuare rămâne să mai investigăm un aspect important: în ce loc din cadrul vechii Piețe se aflau în vechime Crucea lui Duca Vodă și copia ei? Em. Vârtosu oferă un răspuns cât se poate de pertinent la prima vedere: „Crucea veche, stricată în parte, se păstrează și azi fixată în zidul unei case, iar în locul ei, în piața orașului, s-a așezat o replică, în anii 1787-1790”[75].

Este logic să presupunem acest transfer. Originalul ridicat în Piață la 1674, odată deteriorat, a fost deplasat și încastrat (conservat) în zidul unei case, iar locul și funcționalitatea sa au fost preluate de copia din 1790. Numai că recursul la logică nu oferă întotdeauna soluția corectă când este vorba de cercetarea trecutului istoric.

Cea mai veche sursă cunoscută, care ne oferă o mărturie elocventă despre amplasamentul Crucii, este un text redactat în jurul anului 1764 de către misionarul franciscan Blasius Kleiner și intitulat *Cronica franciscanilor*.

Într-un pasaj în care descrie proprietățile imobile ale Bărăției din orașul Câmpulung, donate de diverși enoriași catolici de-a lungul vremii, autorul afirmă că: „mânăstirea mai are patru case în Târg ... A treia casă, foarte mare, este construită din lemn și se află în apropiere de Cruce. A patra casă,

[72] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 134.
[73] *Ibid.*, p. 183, n. 3.
[74] *Ibid.*, p. 183.
[75] Em. Vârtosu, *Din sigilografia...*, p. 444.

construită și ea din lemn, se află mai jos de Cruce, anume în așa fel încât Crucea se găsește la mijloc între aceste două case”[76].

Apelativul de „Cruce” folosit în text ne îndreptățește să credem că el nu se referă la o cruce oarecare dintre numeroasele exemplare ce împânzeau orașul la acea dată, ci la Crucea „din mijlocul Târgului”, singura de altfel situată în proximitatea Bărăției, lângă care se aflau proprietățile menționate în text. Așezarea Crucii la mijloc între cele două case de lemn, probabil cu rol de prăvălii, denotă în mod limpede că ea se afla în rândul clădirilor aliniate la stradă și nu în mijlocul Pieței[77].

Mai multe amănunte ne oferă, peste aproape un secol, C. D. Aricescu, în *Istoria Câmpulungului*, ce atestă faptul că, în 1855, Crucea lui Duca se afla deja încastrată. În capitolul dedicat Crucii Jurământului[78], el redă inscripția „acestei cruci istorice”, precizând și proprietarii casei în zidul căreia originalul de la 1674 se afla încastrat: judele Sterie[79] și apoi Nicola Boiangiul[80].

Potrivit tradiției câmpulungene consemnate de Aricescu, Crucea Jurământului a fost înălțată pe vremea lui Negru Vodă și a cunoscut de-a lungul timpului trei prefaceri, în timpul domniilor lui Mircea Ciobanul (1559 ?)[81] și Duca Vodă (1674), respectiv la 1790.

Tot în același pasaj, Aricescu ne mai oferă un detaliu esențial pentru analiza noastră: „Crucea lui Duca, copie după cea originală a lui Negru, e încrustată în păretele zidului, *alăturea* cu cea de la 1790”.

---

[76] G. Georgescu, *Câmpulung-Muscel în Cronica franciscanilor de la 1764*, în *Argesis* IX (2000), p. 262.

[77] Se cuvine remarcat că epoca în care întâlnim acest amplasament este anterioară cu mai bine de două decenii ridicării copiei Crucii. Este o perioadă mult prea lungă pentru a putea presupune că la acea dată originalul era deja degradat și deci deplasat din locul originar, iar replica va fi fost realizată cu atâta întârziere.

[78] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 153, nota L.

[79] Unul dintre cei mai proeminenți și longevivi județi ai orașului, ocupând această funcție în repetate rânduri între 1785-1805 (vezi Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung...*, p. 147) și deținând de la finele sec. al XVIII-lea rangul de *postelnic* (cf. Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. II, doc. 189, p. 301). Dacă lecturăm cu atenție adaosul epigrafic aflat pe replica Crucii din 1790, putem constata că Sterie era județul aflat în funcție în momentul inaugurării acesteia.

[80] Negustor vestit din prima jumătate a sec. al XIX-lea, boiangiu de meserie, sârb de neam, cunoscut și sub numele de Todorovici (cf. Sp. Cristocea, Șt. Trâmbaciu, *Câmpulungul Muscelului reflectat în Catagrafia din 1838*, Ed. Ordessos, Pitești, 2007, p. 74, nr. 114).

[81] Este greu de crezut că poate fi o simplă coincidență datarea de către Aricescu a primei ”reparații” a Crucii Jurământului în timpul domniei lui Mircea Ciobanul, domnitorul de la care se păstrează în *Pânza orașului* cel mai vechi hrisov cuprinzând anumite privilegii (scutiri) ale câmpulungenilor (hrisovul din 20 februarie 1559, în Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente...*, vol. I, doc. 28, p. 155). În cazul în care a existat o asemenea Cruce a lui Mircea Ciobanul, considerăm că data cea mai plauzibilă a ridicării sale este data emiterii privilegiului respectiv, adică 1559.

www.cimec.ro

În 1855, cele două exemplare ale Crucii Jurământului, originalul și copia, se aflau așadar în același loc, lângă casa lui Nicola Boiangiul, aceeași cu actuala casă de pe str. Negru Vodă 102!

Prețioasa informație furnizată de Aricescu este confirmată în registru vizual, câțiva ani mai târziu, de două fotografii (ansamblu și detaliu) realizate de celebrul fotograf Carol Popp de Szathmary[82], care ne dezvăluie amplasamentul celor două cruci în jurul anului 1865.

Analizând cu atenție acești formidabili martori oculari, se pot observa câteva detalii extrem de interesante. În primul rând remarcăm că originalul din 1674 nu se afla încastrat în zidul casei, așa cum o vom pomeni ulterior, ci în zidul împrejmuitor al curții![83]

Crucea era adăpostită într-un edicul, care practic o fixa fără a-i obtura nici una dintre laturi, în interiorul acestuia aflându-se o candelă. În fața Crucii lui Duca, la circa 1-2 m de zidul curții, lateral dreapta (cum privim), se afla replica din 1790, care avea pe atunci și o căciulă mobilă în patru ape (piramidală).

Între cele două Cruci, în proximitatea zidului curții, se observă o lespede culcată la pământ, ce pare să poarte urme vagi de inscripție. Judecând după forma și dimensiunile sale, pare să fie brațul vertical al unei cruci.

Dacă este așa, atunci ea ar trebui să fie restul unui exemplar al Crucii Jurământului anterior anului 1674, în mod logic acel exemplar din timpul lui Mircea Ciobanul menționat de Aricescu[84].

Pe baza mărturiilor analizate mai sus, a devenit limpede care era amplasamentul celor două Cruci ale Jurământului la mijlocul sec. al XIX-lea. Dar putem trage de aici o concluzie valabilă și pentru perioada anterioară? În studiul său dedicat *Crucii Jurământului*, D. Băjan susține că „de la 1787 (copia) își păstrează neschimbat același loc” (adică în fața originalului din 1674) până în jurul anului 1865, când a fost transferată în Piața agroalimentară[85].

Deși el nu indică pe ce-și bazează afirmația, iar opinia sa poate părea arbitrară, totuși considerăm că D. Băjan are perfectă dreptate.

---

[82] Carol Popp de Szathmary, *România. Album al MS Domnitorului Carol I*, BAR, colecția de Stampe. Vezi foto 5 și 6.

[83] ”Crucea era fixată în zidul arcuit al porții din fața caselor acestuia (N. Ionescu Berechet) și numai acolo, cum s-a pomenit de multă vreme” (D. Băjan, *Crucea...*, p. 22).

[84] Prezența celui de-al treilea exemplar al Crucii Jurământului, dedusă din fotografie, pare să fie susținută și de Aricescu, care, în pasajul analizat mai sus, folosește o formulare care lasă loc acestei interpretări: ”Această Cruce istorică există și astăzi *lângă* zidul lui Nicola Boiangiul” (cf. C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 153, n. 3). Din curgerea acestei fraze și a celei următoare, pare că autorul distinge crucea de lângă zid de ”Crucea lui Duca, încrustată în zid” și de cea din 1790.

[85] D. Băjan, *Crucea...*, p. 22.

www.cimec.ro

Cele două exemplare ale Crucii Jurământului aflate în fața casei lui Nicola Boiangiu din Câmpulung-Muscel, ansamblu și detaliu, fotografie din 1865 a lui Carol Popp de Szathmary (sursa foto: Wikimedia Commons).

www.cimec.ro

De ce? În primul rând să recurgem la un exerciţiu de imaginaţie, bazat pe reducerea la absurd: ridicată la 1791 pe un amplasament nedeterminat, undeva în mijlocul Pieţei, Crucea replică va fi fost adusă cândva între 1831 (anul ultimei investiri de judeţ) şi 1855 (anul publicării *Istoriei* lui Aricescu) pe amplasamentul atestat de Aricescu şi de Szathmary, după 1864 urmând un nou transfer, în Piaţa agroalimentară, unde Crucea se află astăzi[86].

Crucea Jurământului din 1790 aflată în Piaţa agroalimentară din Câmpulung-Muscel (foto Cristina Ionescu-Berechet).

Este destul de dificil de acceptat un asemenea periplu al Crucii replică, mai ales dacă ţinem cont şi de o tradiţie orăşenească care interzice deplasarea crucilor din locul lor iniţial[87]. În al doilea rând, un detaliu prezent în adaosul epigrafic înscris pe Crucea din 1790 ne oferă indiciul necesar. Ni se dezvăluie că replica a fost ridicată în locul Crucii (originalului) stricate „ce se vede zidită în zid". O asemenea referire la crucea lui Duca Vodă, fără precizări suplimentare despre ce zid este vorba, considerăm că indică în mod clar proximitatea iniţială dintre originalul de la 1674 şi replica de la 1790.

---

[86] Acest "periplu" ar deveni de-a dreptul hilar, dacă am considera drept corectă data transferului replicii în Piaţa agroalimentară indicată de Băjan (1864-1867), căci în 1889, Gr. Tocilescu o menţionează ca aflându-se în curtea lui Nae Ionescu Berechet (vezi *infra* n. 97), iar în prezent Crucea se găseşte în Piaţa agroalimentară!

[87] Tradiţia mi-a fost comunicată oral de către d-l Al. Săvescu din Câmpulung. Se cunosc totuşi unele cazuri de cruci votive din Câmpulung, strămutate din locul lor iniţial.

www.cimec.ro

Așadar, la 1790, Crucea lui Duca se afla deja încastrată în zidul curții judelui Sterie, iar replica se afla în fața sa, pe amplasamentul vizibil în fotografia lui Szathmary sau în imediata sa vecinătate. Dacă avem în vedere amplasamentul originalului relevat în *Cronica franciscană*, anterior deteriorării sale, și dacă luăm în considerare faptul că replica a fost ridicată tocmai pentru a prelua funcțiile și implicit amplasamentul originalului, putem avansa cu destulă certitudine ipoteza că de la început și până astăzi *Crucea Jurământului* s-a aflat pe același amplasament[88]. O întrebare legitimă se ridică totuși: cum se împacă localizarea Crucii Jurământului ca fiind „în mijlocul târgului" cu locația ei marginală relevată în sec. al XIX-lea? Fie sintagma nu indică amplasarea sa în mijlocul unei piețe, ci doar locul Crucii în cadrul orașului, fie configurația vechii piețe era complet diferită în 1674.

În lumina cercetărilor arheologice desfășurate la Bărăție în anii 1960, care atestă o altă aliniere a bisericii și a vechii clopotnițe față de cea actuală[89], lansăm următoarea ipoteză: înainte de 1674, traseul stradal avea o înclinație de circa 20^0 spre est (către râu), ceea ce implică, folosind un calcul trigonometric simplu[90], că între Cruce și vechea stradă era o distanță de cca 54 m, suficient de mare pentru a ne imagina poziția Crucii în mijlocul pieții. Cândva, între 1674 (anul ridicării Crucii) și 1730 (anul ridicării noii clopotnițe a Bărăției)[91], traseul stradal s-a modificat, probabil din cauza gârliței ce curgea prin mijlocul orașului[92], schimbarea survenită determinând modificarea poziției Crucii în cadrul pieței, poziție care devine de acum marginală.

Amplasamentul celor două Cruci relevat de Aricescu și de fotografiile lui Szathmary s-a mai păstrat doar încă câțiva ani. Vizitând Câmpulungul în 1874, D. Pappazoglu găsește originalul din 1674 încastrat tot în zidul porții, în schimb Crucea copie se afla acum în curte[93]. La scurt timp după vizita lui

[88] Posibila prezență a celui de-al treilea exemplar al Crucii lângă celelalte două, ar confirma suplimentar ipoteza noastră și caracterul consacrat al locului.
[89] Cf. Șt. Balș, *Restaurarea Bărăției din Câmpulung Muscel*, în vol. *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*, DMI, București, f.d., p. 21, 23.
[90] Formăm un triunghi dreptunghic cu laturile a (ipotenuza), b și c (catetele), unde C este unghiul format între fosta și actuala aliniere stradală (între ipotenuză și cateta b), iar b și c sunt distanțele dintre Bărăție - casa Berechet, respectiv dintre Cruce și vechiul aliniament stradal. Cunoscând distanța b (cca 150 m) și unghiul C (20^0), putem calcula distanța c, folosind următoarea formulă: $tgC = c/b \rightarrow c = tgC \times b = tg20^0 \times 150$ m $= 0.36 \times 150$ m $= 54$ m.
[91] Care prezintă alinierea stradală actuală, cf. *ibid*., p. 18.
[92] Cf. D. Băjan, *Crucea*..., p. 15, care consideră că deteriorarea Crucii din 1674 a fost determinată nu de războiul ruso-turc („răzmerița"), ci de revărsările („rogmighița") frecvente ale acestui curs de apă, afluent al Râului Târgului.
[93] D. Pappazoglu, *Excursiune arheologică...,* p. 94. El notează cu indignare că Crucea "înfiptă în zid" nu se mai putea descifra "din cauza rupturilor şi maltratărilor de către trecători", dovadă că atitudinea indiferentă și chiar profanatoare față de acest monument emblematic pentru istoria Câmpulungului nu constituie doar apanajul vremurilor noastre.

Pappazoglu, zidul împrejmuitor, vechi și degradat, se va surpa și odată cu el va cădea și Crucea lui Duca, care va sta aruncată prin curte până la 1885[94]. În acest an, noul proprietar, Nae Ionescu-Berechet, „negustor de brașovenie”, va ridica, pe locul porții căruțabile de odinioară, un compartiment cu două nivele la fațadă, având la parter prăvălie, iar la etaj spații de locuit. Necutezând să deplaseze Crucea de pe vechiul ei amplasament și urmând un obicei întâlnit în Câmpulung[95] și în alte locuri din jud. Muscel[96], străbunicul meu a încastrat-o în fațada de la stradă a noii clădiri, unde se află și astăzi.

Casa Nae Ionescu-Berechet având Crucea Jurământului încastrată în fațadă, fotografie din 1891 a lui Ion Niculescu (sursa foto: Ioan Niculescu, Monumente istorice ale României. Tipuri din județele Argeș și Muscel. Anul 1893, album îngrijit de Ad. Săvoiu, Ed. Ars Docendi. Universitatea din București, București, 2011, p. 34).

---

[94] Cf. D. Băjan, *Crucea...*, p. 22.

[95] Avem în vedere Crucea de pe Dealul Flămânda, încastrată, potrivit lui C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului...*, p. 203, n. 1, în zidul vechii clopotnițe, ori crucile funerare încastrate în fațadele bisericilor Schei și Sf. Marina.

[96] Pe raza jud. Muscel întâlnim câteva cruci votive încastrate în diverse locuri: în pereții unor lăcașuri de cult, precum Crucea logofătului Udriște Năsturel în fațada sudică a bisericii parohiale Sf. Nicolae din Nămăești; în zidurile de incintă ale bisericilor, precum la Suseni-Dragoslavele (o cruce din 1664/5 transferată în 1900 de pe Dealul Mateiaș) și la Albești Muscel; în pereții unor locuințe particulare, având rol apotropaic, cum este cazul Crucii slavone din Dragoslavele, aduse dintr-o zonă periclitată de viituri și încastrată în soclul casei Arsu (Cf. Calinic Argeșeanu, Gr. Constantinescu, *Monumente...*, p. 71).

www.cimec.ro

Aici a găsit-o Gr. Tocilescu în 1889, deplângând faptul că inscripția de pe muchiile laterale ale Crucii nu se mai putea citi din cauza încastrării în zid. Ca și Pappazoglu un deceniu jumătate mai devreme, el semnalează și prezența replicii din 1790 în curtea lui Nae Ionescu Berechet, cerând transferarea ei la Muzeul pe care intenționa să-l organizeze în oraș[97].

O impresionantă fotografie realizată de Ion Niculescu, probabil în primăvara anului 1891[98], dezvăluie ochilor noștri imaginea Crucii la scurt timp după încastrarea sa în fațada prăvăliei lui Nae Berechet.

Pe o bancă în fața acesteia, șade străbunicul meu alături de o calfă și de un copil (fiul său Costică) ce ține în brațe o pisică. În spatele lor se profilează majestuos *Crucea Jurământului*, lângă care, într-o firidă, arde o candelă, iar pe ușile de lemn ale prăvăliei se distinge cu greu o urare scrisă cu cretă, rămasă din iarna ce tocmai trecuse: „Anul Nou cu Berechet!”.

UN MONUMENT EMBLEMATIQUE ET SON HISTOIRE OUBLIEE: *LA CROIX DU SERMENT* DE CÂMPULUNG-MUŞCEL

Résumé

A bonne raison, la ville de Câmpulung peut être nommée „la ville des croix en pierre”, car plus de 60 croix votives veillent depuis des centaines d’années les cours des églises et les carrefours des rues. Dans ce groupe très nombreux, *La Croix du Serment (Crucea Jurământului)* se remarque par le contenu de son inscription, par son ornementation ainsi que par son rôle dans la vie urbaine médiévale de Câmpulung Muscel. C’est l’analyse de cette Croix sous divers aspects qui fait l’objet de notre étude, déterminée tant par le voile d’ignorance qui recouvre cet important monument que par le lien personnel qui m’attache à la maison qui l’abrite actuellement dans sa façade.

Outre une série de motifs phytomorphes, cosmiques (11 étoiles) et géométriques, le décor des branches supérieures de la Croix et complété par quelques monogrammes grecs et initiales slavonnes, à rôle liturgique, qui, dans diverses combinaisons, se retrouvent aussi sur d’autres croix votives de la ville

[97] Gr. Tocilescu, *Raport către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, ANIC, Fond MCIP, dosar 11/1889, f. 16v. Mărturia lui Tocilescu contrazice informația oferită în 1929 de D. Băjan, *Crucea*..., p. 22, potrivit căreia Crucea din 1790 a fost dusă în Piața agroalimentară între 1864-1867. Cum ne este imposibil să ne imaginăm un dublu itinerar al Crucii, dus-întors, pe ruta casa Berechet-Piață, în mod cert ea a fost așezată în Piață după 1889.

[98] Vezi foto 7.

www.cimec.ro

ou d'autres villes de la Valachie. L'inscription proprement-dite, précédée par le blason à l'aigle croisé, place la Croix du Serment dans la catégorie des «croix document», une catégorie très rare en Valachie à l'époque médiévale. Elle reproduit le texte d'un document princier émis par Duca Vodă, par lequel étaient confirmés les anciens privilèges des habitants de Câmpulung, privilèges qui, selon la tradition de la ville et l'inscription elle-même, leur avaient été accordés par le légendaire „Radu Negru Vodă" lui-même. Une analyse comparative entre la Croix et les deux inscriptions votives placées par le prince Matei Basarab à l'église du monastère de Câmpulung, sa fondation, relève une source commune, peut-être l'ancienne inscription votive de la Cour Princière de cette ville.

L'élévation de la Croix du Serment, le jour de Noel 1674, dans l'ancienne Place de la ville représente le point culminant d'un âpre combat entre les dirigeants de la ville et les higoumènes du monastère Câmpulung, dont l'enjeu était la reconnaissance, par le voivode, d'importants droits et privilèges. L'importance de la Croix résulte aussi du rôle qui lui revenait dans la consécration des maires (*judeti)* de la ville, qui prêtaient serment devant elle le jour de leur investiture annuelle. La détérioration de la Croix de Duca Vodă a déterminé la réalisation d'une réplique en 1790, qui prenne la fonction de la Croix originelle, encastrée depuis lors dans la façade d'une maison. A partir des témoignages dont nous disposons, nous avons essayé de démontrer que l'emplacement des deux exemplaires de la Croix du Serment est resté le même au long du temps jusqu'à nos jours.

www.cimec.ro

Anexa I

Transcrierea textului inscripției de pe Crucea Jurământului, 1674[99].

Întru numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, rădicatu-s-au această cinstită și dumnezeiască cruce întru slava și cinstea Naşterii Domnului nostru IC XC și întru pomeana domniei mele, Io Duca voevod și a doamnei domniei mele Anastasia și a fiului domniei mele Io Constantin voevod.

Văzând domnia mea mila orașului Câmpulung cum să fie ertat de vama de pâine, să nu dea vamă domnească și oroșanii să nu dea vamă ori den ce vor vinde, cum au fost ertați de răposatul Radul Negrul voevod, când au fost leatul 6723 și de Alexandru Iliaș, fost-au leatul 7136 și de alți răposați domni, precum scrie în cărțile ceale bătrâne și în pisania sfintei mănăstiri care iaste pusă deasupra ușii besearicii întărită de răposatul Matheiu voevod cu mare blestem, iar când au fost acum în zilele domniei meale, venit-au județul cu oroșanii cu jalbă la domnia mea, spuind cum că le strică călugării mila orașului ce au avut de la alți domni bătrâni.

Întru aceea domnia mea văzând cărțile ceale bătrâne și ce scrie în pisania sfintei mănăstiri, domnia mea încă am întărit mila cu această cinstită cruce, ca să fie ertați. Așijderea și pentru judecata orașului, pe orășani să-i judece județu cu 12 pârgari și cu bătrânii orașului, iar călugării sau pârcălabii sau măcar alții să nu aibă a să amesteca ca să strice judecata și obiceiul lor, ce au fost de la alți domni bătrâni, ci toate legile și judecățile lor să fie stătătoare și nici județul să n-aibă voe a lua vamă de la orășani ori de ce vor vinde și de domnia mea de acestea câte scrie mai sus.

Iar cine nu va întări mila orașului să fie proclet și anatema.

Și ispravnic au fost Andrea județu cu 12 pârgari, m-ța dec(emvrie) 25 vă leat 7183.

[99] Apud D. Băjan, *Crucea...*, p. 9-11.

Anexa II

Textul pisaniei	**Text comun**	**Textul Crucii**
După aceea şi acest oraş ce să zice Dolgopol		*Văzând Domnia Mea mila oraşului Câmpulungul, cum*
	să fie iertat de vama de pâine, să nu dea vamă domnească, aşijderea şi orăşanii să nu dea vamă de cele ce vor vinde, cum iertaţi au fost de răposatul Radu Negru voevod	
[*această sfântă biserică ... care o au zidit răposatul Radu Negru voevod, când au fost văleat de la Adam 6723 (1215) şi au stătut cu bună pace până în zilele lui Alexandru Vodă Iliaş, fost-au leat 7136 (1628), atunce s-au surpat*]		*când au fost leat 6723 (1215) şi de Alexandru Vodă Iliaş, fost-au leat 7136 [1628] şi de alţi bătrâni răposaţi Domni*
şi cum		*precum*
	scrie în cărţile cele bătrâne	
		şi în pisania sfintei mănăstiri ...
aşijderea să fie iertaţi şi de Domnia Mea		*şi de Domnia Mea, de acestea câte scrie mai sus*
	iar cine nu va întări	
		mila oraşului
	să fie proclet şi anatema.	

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

DESCOPERIRI MONETARE DE PE TERITORIUL OLTENIEI ÎN EPOCA BRÂNCOVENEASCĂ ŞI SPECIILE MONETARE CARE AU CIRCULAT ÎN ACEASTĂ PERIOADĂ

TOMA RĂDULESCU*

Aşa cum bine se cunoaşte în literatura de specialitate în această perioadă sunt întâlnite în principal trei sisteme monetare diferite: otoman, polonez şi cel din Europa Centrală.

Sistemul monetar polonez este reprezentat mai mult de monede care sunt emise anterior domniei lui Constantin Brâncoveanu, ca rămase în circulaţie, fie pentru calitatea metalului preţios (vezi tripligroşi polonezi), fie prin nominalul care-l reprezintă şi este necesar pentru tranzacţii mărunte (vezi groşii şi dreipölkerii).

Sistemul monetar din Europa Centrală care se impusese încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea este din ce în ce mai prezent pe piaţa românească la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, în bună parte şi sub imperiul victoriilor habsburgilor în războaiele purtate cu Imperiul otoman. La acesta se adaugă avansul luat de statele occidentale în privinţa comerţului, producţiei şi veniturilor faţă de cele ale Imperiului otoman, care se reflectă şi în circulaţia monetară.

Sistemul monetar otoman se caracterizează printr-o devalorizare permanentă a monedelor cu largă circulaţie determinată de războaiele purtate şi pierdute de Poartă, dar şi stagnării economiei – în special a marilor oraşe, mari consumatoare de produse fără a avea o acoperire corespunzătoare şi cu consecinţe directe asupra nivelului de trai al locuitorilor din această zonă.

Această situaţie a afectat direct şi economia Ţării Româneşti, oamenii locului preferând schimburile în natură în locul utilizării monedelor otomane cu un curs oficial forţat.[1] Nu pot fi omise războaiele purtate între austrieci şi turci, care s-au desfăşurat în spaţiul apropiat Ţării Româneşti şi în care aceasta a fost

* Arhiepiscopia Craiovei, Craiova.

[1] Asupra acestei probleme vezi Dragoş Ungureanu, *Consideraţii privind diminuarea numărului tezaurelor monetare din Ţara Românească între ultimul sfert al secolului al XVII-lea şi prima jumătate a secolului XVIII,* în “Muzeul Naţional”, XII, Bucureşti, 2000, pp. 47-70.

www.cimec.ro

implicată direct cu consecinţe grave asupra economiei sale. Aşa cum bine cunoaştem Constantin Brâncoveanu, ca şi ceilalţi domnitori ai Ţării Româneşti, anteriori şi posteriori domniei sale, erau obligaţi să aprovizioneze cu alimente şi diverse alte materiale trupele turco-tătare, care străbăteau teritoriul Munteniei şi Olteniei, în drumul lor spre teatrul de operaţiuni militare. Conform cronicii lui Radu Greceanu sultanul şi hanul tătar erau în stare a face multe rele dacă nu li se va da după solicitările lor, mai ales la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu în anii 1689-1690, în preajma şi după bătălia de la Zărneşti. Condica de venituri şi cheltuieli a vistierii Ţării Româneşti atestă între anii 1694-1698 prezenţa unui bir din vacile şi oile care trebuiau livrate „pentru conacele tătarilor". Tot Radu Greceanu descrie în condica sa jafurile cumplite făcute de către trupele tătare, la fel ca însăşi Constantin Brâncoveanu care arăta că Ţara Românească se află într-o stare jalnică fiind pustiită, mulţi dintre locuitori fiind robiţi. La acestea se adăugau pustiirile făcute de trupele habsburgice.[2] Lipsa unor tezaure monetare databile pe teritoriul Munteniei şi Olteniei în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea poate fi explicabilă prin starea materială a locuitorilor sărăciţi de atâtea abuzuri ale armatelor străine şi de obligaţiile fiscale cărora trebuiau să le facă faţă, dar e posibil ca o serie de descoperiri monetare păstrate în colecţii publice să fie încă inedite în particular datorită greutăţii determinării emisiunilor mici de argint ale Imperiului otoman şi a numărului mic de specialişti în acest domeniu.

După îndepărtarea şi uciderea lui Constantin Brâncoveanu războiul austro-turc din anii 1716-1718 a dus la mari deplasări de populaţie de o parte şi de alta a Oltului, care a impus ascunderea unor tezaure monetare. Şi aici se observă că principala acumulare de numerar se încheie cu 5-6 ani înainte de ascunderea acestor tezaure, aşa cum bine se observă în cazul consistentului tezaur descoperit la Craiova – „Fabrica de Confecţii" şi a tezaurului descoperit la Desa pe Valea Dunării oltene în sudul judeţului Dolj.

O explicaţie a lipsei de monede din descoperiri întâmplătoare poate fi înţeleasă şi prin devalorizarea monedei otomane, care justifică încercările de stabilizare a sa de către sultanii de la sfârşitul secolului al XVII-lea prin încercarea de aliniere a sistemului monetar otoman cu cel practicat în Europa Occidentală. Nu pot fi omise nici emisiunile de 3, 6 şi 15 creiţari ale habsburgilor şi ale celor dependenţi de ei şi care însumate aveau un curs forţat faţă de unitatea luată etalon – talerul sau florinul de argint. Pe lângă faptul că combatanţii din trupele habsburgice foloseau curent aceste diviziuni ale talerului se adaugă şi necesitatea procurării acestora de către localnici pentru

[2] Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab voievod (1688-1714),* ediţie critică de Aurora Ilieş, Bucureşti, 1970, p. 114; C. D. Aricescu, *Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202 la 7212,* în „Revista Istorică a Arhivelor României", Bucureşti, 1873, pp. 48-49.

www.cimec.ro

plata birului mărunt pe judeţe sau „birul de lună”. Dragoş Ungureanu explică acest fapt prin criza financiară şi economică a Imperiului otoman, prin situaţia nesigură a domnilor români care erau obligaţi să aibă bunuri de mare valoare în aşa fel încât mărfurile şi produsele agricole erau mai importante decât moneda în sine[3].

Lucrarea noastră este structurată în trei capitole. Primul capitol este dedicat tezaurului inedit descoperit la Desa – Dolj, al doilea capitol prezintă sintetic în prima parte descoperirile monetare de pe teritoriul Olteniei cunoscute până în prezent şi aflate în colecţii publice, iar în a doua parte o serie de tezaure monetare din Oltenia, judeţul istoric Olt şi Teleorman, care au în componenţa lor, deşi sunt îngropate mult mai târziu, şi emisiuni monetare care au circulat în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu şi care s-au păstrat datorită calităţii metalului preţios.

Deşi Transilvania este cunoscută prin atelierele sale monetare, emisiuni din această zonă nu sunt întâlnite datorită nominalelor cu valoare mare şi numărului limitat al acestora. Situaţia se schimbă din anul 1692 atunci când habsburgii au introdus în Transilvania sistemul monetar imperial şi emit monedă măruntă de argint în cantităţi mari, ca să acopere cheltuielile trupelor de ocupaţie[4].

Al treilea capitol prezintă principalele nominale de aur şi argint care au circulat la sud de Carpaţi în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, precum şi descrierea a două monede de aur şi argint (piesă de aur de 5 sau 6 ducaţi şi taler de argint similar cu talerii occidentali) emise în anul 1713 când domnul martir a încercat să alinieze şi să integreze sistemul monetar din spaţiul Ţării Româneşti cu cel din Europa Occidentală, faptă considerată foarte gravă de către sultanul Ahmed III şi pedepsită ca atare.

Din analiza izvoarelor documentare şi a celor conferite de descoperirile monetare cunoscute rezultă că la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea pe teritoriul Ţării Româneşti, cu privire specială asupra Olteniei, circulau nominale de aur şi argint de o mare diversitate şi în care se regăseşte cu preponderenţă Imperiul otoman de care depindea aceasta în bună parte economic şi politic prin diversele obligaţii impuse de puterea suzerană.

[3] Dragoş Ungureanu, *op. cit.*, p. 50-54.

[4] Despre emisiunile Transilvaniei din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu vezi, Ana-Maria Velter, *Catalogul monedelor Principatului Transilvaniei. Colecţia „Ing. Constantin Orghidan”*, Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti, 1994, p. 67-76; Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1977, pp. 205-231.

www.cimec.ro

I. Tezaurul de monede şi podoabe (sec. XVI-XVIII) descoperit la Desa – Dolj

Ca urmare a investigaţiilor făcute în iunie 1955 de Ion Firu, pe atunci director al Muzeului Olteniei[5], la semnalarea unor cadre didactice, acesta a reuşit să recupereze un număr de 18 monede, o brăţară şi o pereche de cercei de argint, care au intrat în colecţiile muzeului. Din cercetările făcute cu această ocazie rezultă că piesele amintite mai sus proveneau dintr-o descoperire făcută cu ocazia lucrărilor agricole în apropierea localităţii doljene Desa şi din care au fost recuperate mai multe monede şi podoabe. O parte din aceste piese (4 exemplare) recuperate de la elevi au rămas în colecţia muzeului Şcolii generale din Desa. Ele au fost văzute în toamna anului 1976 de către muzeograful Toma Rădulescu cu prilejul unor manifestări la căminul cultural din localitate, fără a putea fi atunci recuperate. Mai târziu, aşa cum s-a întâmplat şi în numeroase alte cazuri, întreaga colecţie adunată la şcoală s-a pierdut. În anul 1982 la sesiunea de comunicări ştiinţifice a Muzeului Olteniei muzeograful Toma Rădulescu a făcut o scurtă prezentare şi a tezaurului de monede şi podoabe de la Desa, fiind semnalat ca atare şi în literatura de specialitate, cu unele erori inerente unor astfel de semnalări[6].

Localitatea Desa este situată în vecinătatea Luncii Dunării, la 100 km sud-vest de Craiova şi este cunoscută, în afară de descoperirile din epoca romană care atestă prezenţa unui castru roman, încă din secolul al XVII-lea prin boierii din Desa. Din documentele păstrate în special la Arhivele Naţionale aflăm că era originar din aceste locuri Radu vornic, logofăt la vistierie. Acestuia i-a fost dăruit de către Matei Basarab jumătate din satul Găureni-Dolj „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă domnului şi ţării la Ţarigrad şi în toate locurile.....” (hrisov domnesc din 11 martie 1634). La 25 februarie 1636, Radu din Desa, împreună cu alţi boieri „au dus haraciul la împărăţie – 242 de pungi de bani”. Fiul său Gavril – paharnic şi spătar, nepotul său Stanciul îi vor continua activitatea sa de om de cultură capabil să redacteze documente, să participe la hotărnicii de moşii şi la alte sarcini date de domnitorii şi marii bani ai Craiovei.[7]

---

[5] Dr. în ştiinţele naturii, a fost director al Muzeului Olteniei între anii 1952 şi 1973.

[6] Adina Berciu Drăghicescu, Dinică Ciobotea, *Aspecte ale circulaţiei monetare în zona Olteniei (secolele XIV-XVI)*, în rev. „Analele Universităţii din Craiova”, seria Filozofie, Sociologie, Istorie, VI, 1981, p. 30, nr. XV; pentru podoabe fără a se preciza provenienţa vezi şi ***, *Evoluţia podoabelor în Ţările Române în secolele XIII-XVII,* (catalog), Craiova, 2008, pp. 65 şi 69.

[7] Maria Soveja, Doina Duca – Tinculescu, Reghina Dragomir, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului,* D.G.A.S., vol. II, 1601-1620, Bucureşti, 1974, doc. nr. 631, 805, 809; Doina Duca – Tinculescu, Marcel Dumitru Ciucă, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului*, D.G.A.S., vol. III, 1621-1632, Bucureşti, 1974, doc. nr. 373, 483, 487, 488, 627, 752, 754, 770, 1047, 1052, 1128, 1229; Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca-

www.cimec.ro

În urma determinării în totalitate a monedelor care compun fragmentul recuperat din tezaurul de monede şi podoabe descoperit la Desa am constatat că acestea se eşalonează cronologic între secolele XVI (1/2 groş lituanian din 1513) şi începutul celui de al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea (probabil circa 1721-1722, grosetto 1721 şi parale emisiuni Ahmed III specifice începutului domniei acestuia) şi sunt nominale de argint, în majoritate emisiuni ale Imperiului Otoman (nr. 11-18), cu valoare mică, întâlnite frecvent în circulaţie. La acestea se adaugă, ca rămăşiţe în circulaţie, şi emisiuni mărunte de argint din spaţiul polonez, dar şi din Ragusa (Dubrovnik).

Aşa cum arată compoziţia fragmentului din tezaurul descoperit la Desa întâlnim două din cele trei sisteme monetare existente în spaţiul european din secolele al XV-lea până la începutul celui de al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea. Este vorba de sistemul monetar polonez şi sistemul monetar otoman, cu unele modificări specifice epocii emisiunii monetare respective. Ele reflectă oarecum o diversitate de specii monetare-nominale mici de argint. Este firească lipsa unor nominaluri vest şi central europene, explicabilă prin amplasarea geografică pe malul Dunării în imediata vecinătate a Imperiului Otoman, care determina, mai mult ca în alte părţi, să depindă economic de spaţiul sud-dunărean.

Sintetic, lotul monetar aflat în colecţiile Muzeului Olteniei este alcătuit din următoarele nominale: 5 grosetto, 2 tripli groşi polonezi, ½ groş - 2 exemplare, dreipölker, parale - 8 exemplare.

Ca emitenţi în tezaurul monetar descoperit la Desa – Dolj întâlnim emisiuni ale Ragusei – 5 exemplare (grossetto), Polonia – 3 exemplare (piese de 3 groşi din anul 1597 şi fără dată, dreipölker din anul 1625), Lituania – 1 exemplar (1/2 gros), Riga (piesă de 3 groşi din anul 1596), piese de 6 groşi emise de două state din Imperiul romano-german, ambele din anul 1666, şi Imperiul Otoman (nr. 15-22 – parale emisiuni eşalonate cronologic între anii 1695 şi circa 1721-1722). Compunerea tezaurului poate fi o reflectare apropiată

Tinculescu, Silvia Vătafu-Găitan, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului,* D.G.A.S., vol. IV, 1633-1639, Bucureşti, 1981, doc. nr. 199, 240, 288, 289, 299, 465, 670, 812, 822, 854, 874, 1022, 1122, 1198, 1228, 1268, 1352, 1359, 1376, 1381, 1393, 1462, 1467, 1476, 1497, 1556; Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculescu, Silvia Vătafu-Găitan, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului,* D.G.A.S., vol. V, 1640-1644, Bucureşti, 1985, doc. nr. 579 şi 727; Marcel Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului,* D.G.A.S., vol. VI, 1645-1649, Bucureşti, 1993, doc. nr. 723, 724, 1089; Marcel Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Melentina Bâzgan, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale,* Arhivele Naţionale ale României, vol. VII, 1650-1653, Bucureşti, 1999, doc. nr. 243, 244, 673, 676, 950; Marcel Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Dragoş Şesan, Mirela Comănescu, C*atalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Naţionale,* Arhivele Naţionale ale României, vol. VIII, 1654-1656, Bucureşti, 2006, doc. nr. 451, 511, 1016.

www.cimec.ro

a ceea ce se afla în circulaţie la sfârşitul domniei lui Constantin Brâncoveanu în zona Dunării oltene.

Grosetto (5 exemplare, nr. 1-5) este o emisiune de argint cu valoare mică a oraşului Ragusa (Dubrovnicul de azi), care avea statut de autonomie faţă de Imperiul Otoman, ca şi Ţările Române şi Hanatul Crimeei. Pe aici după anul 1580 pe ruta Sevilla-Genova s-a produs invazia aurului, dar mai ales a argintului, sub forma unor monede mari de argint europene[8]. Monedele raguzane din tezaurul de la Desa sunt emise în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea. Comerţul Italiei cu Balcanii se întemeia pe relaţia Ragusa – Ancona, iar la Split (Spalato) era locul de distribuirea mărfurilor veneţiene. Din Oltenia ajungeau aici şi la Veneţia ceara şi pieile (acestea erau din abundenţă şi proveneau în special de la turmele de oi venite multe din părţile Sibiului să ierneze în Lunca Dunării) în schimbul unor stofe de preţ, bijuterii şi articole de sticlărie. Războiul veneto-otoman din anul 1645-1669 explică în bună parte de ce întâlnim cu preponderenţă emisiuni raguzane în special din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi primele două decenii ale secolului al XVIII-lea[9]. Un taler era echivalent cu 60 grosetti, adică un ducat şi jumătate. Pe avers grosetti purtau imaginea Sf. Biagio, patronul oraşului[10]. Ele au circulat intens în Ţara Românească mai ales şi se întâlnesc asociate cu monede otomane în tezaure sau izolat în diferite necropole. O cale de pătrundere a acestei specii monetare este pe valea Dunării bănăţene, aşa cum rezultă din campania arheologică din anul 1980 de la Moldova Nouă, unde, pe lângă alte monede, figurează şi patru grosetti[11]. Pe teritoriul Craiovei se întâlnesc în tezaurele monetare descoperite pe str. Nicolae Bălcescu[12] şi cel din spatele Universităţii, iar izolat în cimitirul de la Radovanu (jud. Călăraşi) – 3 grosetti[13], în necropola de la Tunari (jud. Ilfov) - 6 grosetti[14], în cimitirul de la

---

[8] Mihai Maxim, *O luptă monetară în sec. al XVI-lea: padişahî contra aspru,* în „Cercetări Numismatice”, V, Bucureşti, 1983, p. 131.

[9] Cristian Luca, *Rutele balcanice ale comerţului Ţărilor Române cu Veneţia în secolul al XVII-lea,* în „Studii şi Materiale de Istorie Medie”, XI, 2001, pp. 227-231.

[10] Adriana Moglan, Mădălin–Cornel Văleanu, Viorel M. Butnariu, *Un tezaur monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Iaşi,* „Studii şi Cercetări de Numismatică” , XIII, 2010, p. 125.

[11] Dana Bălănescu, *Descoperiri monetare din sudul Banatului,* (I), „Studii şi Cercetări de Numismatică”, VIII, 1984, p. 134.

[12] Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova – str. N. Bălcescu (sec. XVII-XVIII),* în rev. „Oltenia”, s. III, 3, 1999, nr. 2, an ilizibil, p. 67.

[13] Maria Comşa, *Monedele descoperite în cimitirul de la Radovanu, jud. Călăraşi şi semnificaţia lor simbolică,* „Cercetări Numismatice”, V, Bucureşti, 1983, p. 159.

[14] Ana-Maria Velter, Gheorghe Mănucu-Adameşteanu, Cosmin-Dan Pîrvulescu, *Monnaies européennes occidentales dans la nécropole de Tunari – Église (2005),* în vol. *Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos,* XXVI, 2008, p. 151 şi 157 – cu detalii asupra legăturilor cu Ragusa; Ana - Maria Velter, *Monede europene descoperite în necropola de la Tunari,* în vol. *Comuna Tunari, jud. Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice secolele XVI-XIX,* Muzeul Municipiului Bucureşti, Editura „Agir”, Buc., 2011, pp. 209, 224-225.

www.cimec.ro

Cătălui – Căscioarele, jud. Ilfov[15], la bisericile bucureştene - Biserica Albă din Postăvari, Biserica Olari, dar şi în zona Parcului Tineretului.[16] Apariţia lor într-un tezaur contemporan nu este izolată întâlnindu-se şi în tezaurele de la Craiova – „Fabrica de confecţii"[17] sau Guruieni - Teleorman[18]. Ele au circulat intens în Ţara Românească mai ales şi se întâlnesc asociate cu monede otomane în tezaure sau izolat în diferite necropole. Faptul că sunt foarte tocite şi şterse denotă intensitatea cu care au fost folosite în schimburile comerciale curente.

Piesa de 1/2 groş pentru oraşul Schweidenitz (Swidniça, nr. 6) este emisă de regele Ungariei Ludovic I (1515-1526) în cantităţi enorme şi cu titlul argintului foarte scăzut, fapt care a determinat haos pe piaţa monetară şi inflaţie galopantă, fiind obligat să renunţe la respectiva monedă. Ea se întâlneşte în numeroase tezaure din Transilvania şi Banat, dar şi în Ţara Românească sau Moldova. Exemplul cel mai apropiat este cel al tezaurului contemporan cu cel de la Desa, descoperit la Craiova „Fabrica de confecţii" în lotul recuperat de Muzeul Olteniei - 4 exemplare.

Emisiunile poloneze din secolele XV-XVII (nr. 7-9) sunt rămăşiţe întâlnite şi în alte tezaure contemporane, păstrate probabil pentru relativa lor valoare. Ele fac parte din loturi enorme de monede întâlnite chiar după emiterea lor pentru o perioadă de circa trei secole, practic până pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

Regele Poloniei Sigismund I (1506-1548) a bătut pentru prima dată monedă de aur, precum şi piese de trei şi şase groşi, dar şi grosul mare, precum şi uzul ca monedele să poarte dată începând cu anul 1507. Una din monedele divizionare cele mai reprezentative, cu mare putere circulatorie determinantă în parte de calitatea argintului şi de lipsa de pe piaţă a unui astfel de nominal, este piesa de trei groşi (triplu gros). Cei doi tripli groşi polonezi (nr. 7-8) sunt unul din anul 1597 şi celălalt nedatat şi corespund intervalului de intensă circulaţie a acestei specii monetare de la sfârşitul secolului al XVI-lea şi apoi în întreg secolul al XVII-lea, cu unele rămăşiţe păstrate într-o serie de tezaure monetare

---

[15] Gheorghe Cantacuzino, George Trohani, *Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele,* în „Cercetări Arheologice", Muzeul Naţional de Istorie a României, III, 1979, p. 317.

[16] Ana–Maria Velter, *Descoperiri izolate din Bucureşti şi împrejurimi,* în vol. Gheorghe Mănucu-Adameşteanu, Katiuşa Pârvan, Ana-Maria Velter, Aurel Vâlcu, *Monede medievale şi moderne descoperite în Bucureşti şi în împrejurimi (secolele XIV-XIX),* Muzeul Municipiului Bucureşti, Seria Patrimoniu, 3, Bucureşti, 2005, p. 74.

[17] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova (sec. XV-XVIII),* în rev."Oltenia". Studii. Documente. Culegeri. Seria a III-a, an III, 1999, nr. 1, pp. 19-42; Ibidem, cu completările generate de semnalarea unui lot substanţial de monede din acelaşi tezaur în vol. *Argeşul şi Ţara Românească între medieval şi modern. Studii de istorie şi arheologie. Prinos lui Spiridon Cristocea la 70 de ani,* Editori: Dragoş Măndescu, Marius Păduraru, Ionel Dobre, Brăila – Piteşti, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2013, pp. 133- 238.

[18] Tezaur alcătuit din 35 monede, dintre care 2 grosetti din 1646 şi 1647?, (Muzeul jud. Teleorman, nr. inv. 7961-7962).

de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Ambele monede au acelaşi maestru monetar I. Finley, care a avut în arendă monetăriile poloneze de la Olkusz şi Fraustadt.

Piesa de 1,5 groşi (polgroş) sau dreipölker este bătută în monetăria regală de la Kracovia (nr. 9, emisiune din anul 1625). Polgroşii au fost emişi mai întâi în Polonia în anul 1614 până în jurul anului 1627 când regele Sigismund III (1587-1637) ia măsuri antiinflaţioniste punând capăt acestei specii monetare, dar care a continuat să circule aproape două secole, mai ales în spaţul românesc extracarpatic[19]. Dreipölkerii sunt emisiuni depreciate (argint 600‰), la fel ca şi cele din Riga, însă fiind bătute în cantităţi foarte mari, au invadat piaţa Ţărilor Române[20]. În Oltenia ele au pătruns ceva mai târziu prin filiera transilvăneană sau bănăţeană unde o întâlnim în cadrul unui tezaur descoperit la Dubova – Mehedinţi de la sfârşitul deceniului trei al secolului al XVII-lea şi în tezaurul de la Craiova – „Fabrica de confecţii", contemporan cu tezaurul de la Desa[21]. Decenii la rând au avut o largă circulaţie intrând în componenţa unor tezaure încheiate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea cum sunt cele de la Verguleasa – Olt, Bucureşti str. Baicului sau Siriu – Buzău[22]. Ele sunt întâlnite în tezaure de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi chiar începutul secolului al XIX-lea, cum este cazul tezaurelor craiovene descoperite în zona Universităţii, la „Farmacia Arabă" şi în zona străzii Nicolae Bălcescu unde a fost Hanul Ceauşului[23]. De asemenea semnalăm prezenţa lor în cimitire cum este cel de la Tunari – Ilfov[24].

[19] Francisc Pap, *Dreipölkeri şi polturi în tezaure monetare din Transilvania,* BSNR, XCII-XCVII (1998-2003), p. 215.

[20] În Transilvania şi Banat au fost identificate 104 tezaure monetare care au în componenţă dreipölkeri şi polturi. Conform Francisc Pap, *Dreipölkeri şi polturi în tezaure monetare din Transilvania,* BSNR, XCII-XCVII, 1998-2003, Editura „Academiei Române", Buc., 2003, pp. 218-219.

[21] Aurel Vâlcu, Oltea Dudău, *Un tezaur monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Dubova (Plavişeviţa), jud. Mehedinţi,* BSNR, XCII-XCVII, 1998-2003, Editura „Academiei Române", Buc., 2003, pp. 221-222, nr. 3- 20, emisiuni din anii 1621-1623, 1626-1627. Despre cantitatea enormă de monedă poloneză aflată pe piaţă în Transilvania vezi Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Valeriu Lazăr, Andrei Zrinyi, *Tezaurul monetar de la Băgaciu (sec. XIV-XVI),* în vol. *Tezaure şi descoperiri monetare din Muzeul judeţean Mureş,* Târgu Mureş, 1980, p. 84-87 cu notele de la subsol în care sunt prezentate compoziţiile tezaurelor.

[22] Aurel Vâlcu, Oltea Dudău, op. cit., p. 223, cu bibliografia respectivă.

[23] Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova – str. N. Bălcescu (sec. XVII-XVIII),* în rev. „Oltenia", s. III, 3, 1999, nr. 2, p. 66, nr. 1.

[24] Ana-Maria Velter, *Monede europene descoperite în necropola de la Tunari,* în vol. *Comuna Tunari, jud. Ilfov. Cercetări istorice şi arheologice. Secolele XVI-XIX*, ediţia a II-a, Editura AGIR, Bucureşti, 2011, pp. 200, 207-208; Ana-Maria Velter, Gheorghe Mănucu-Adameşteanu, Cosmin-Dan Pîrvulescu, *Monnaies européennes occidentales découvertes dans la nécropole de Tunari Église (2005)*, „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", XXVI, 2008, pp. 151, 154 şi 162, nr. 13.

www.cimec.ro

Piesele de ½ groş (nr. 10-11) sunt emise în anii 1513 şi 1566 la Vilnius (Vilna) de către regii Poloniei Sigismund I cel Mare (1506-1548) şi Sigismund II August (1548-1572), deoarece Lituania fusese unită cu Polonia încă de pe timpul regelui Vladislav Jagello (1386-1434)[25].

Triplu gros (nr. 12) din anul 1596 este emis de oraşul Riga de la Marea Nordului în numele regelui Poloniei Sigismund III Wasa (1587-1632) şi este întâlnit în diverse descoperiri monetare din tezaure sau izolat, asociat cu monedele poloneze şi lituaniene de aceiaşi valoare.

O noutate pentru întreg spaţiul românesc este prezenţa în componenţa lotului monetar recuperat a două monede de argint din anul 1666, emise de două state germane, ca efect al măsurilor luate de habsburgi din anul 1657 pentru alinierea majorităţii statelor din Europa Centrală la un sistem unitar de subdiviziuni ale talerului. Este vorba de emisiunile de argint de 15, 6 şi 3 creiţari sau groşi.

Paraua (madîn), ca monedă otomană de argint, îşi are originea în Egipt, când statul mameluc a fost cucerit de către Selim I (1512-1520). În anul 1564 paraua era egală cu 1,5 akçele şi valora în anul 1623 trei aspri, pentru ca în 1687 în urma reformei monetare a sultanului Süleiman II (1687-1691) să fie echivalată cu a 40-a parte dintr-un piastru otoman de argint, monedă nouă, creată atunci. Ea a fost folosită în Ţara Românească şi ca unitate monetară de calcul care reprezenta a 40-a parte dintr-un leu nominal. Banul era echivalent cu akçe şi 120 bani valorau un leu nominal.[26] Paraua a circulat intens în spaţiul românesc până la introducerea sistemului monetar naţional în anul 1867[27]. Aproape toate tezaurele monetare care au în componenţa lor parale al cărui punct terminus ajunge chiar până la 1830, cuprind şi aceste emisiuni ale sultanului Ahmed III, care au fost păstrate în circulaţie sau tezaurizate datorită calităţii superioare a metalului preţios, precum şi greutatea, mult superioare emitenţilor de după 1730. Enumerăm în acest sens o serie de tezaure descoperite pe raza municipiului Craiova de la sfârşitul secolului al XVIII-lea sau primele două decenii ale secolului al XIX-lea: Craiova – str. Nicolae Bălcescu[28], Craiova – „Farmacia Arabă" Craiova - zona Universităţii, Craiova

[25] Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Valeriu Lazăr, Andrei Zrinyi, op. cit., *Tezaurul monetar de la Băgaciu, sec. XIV-XVI,* pp. 60-61.
[26] O. Iliescu, *Istoria monedei în România. Glosar numismatic,* în „Studii şi Materiale de Istorie Medie", vol. XIX, 2001, p. 309-310; Dragoş Ungureanu, *Monede aflate în circulaţie în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea - putere de achiziţie şi cursuri de schimb,* în „Cercetări Numismatice"., IX-XI, 2003-2005, Editura „Cetatea de Scaun", Târgovişte, 2005, p. 460.
[27] *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar,* Ed. „Academiei R.S.R.", Buc. 1988, p. 351.
[28] Maria Rădulescu, op. cit., pp. 65-70.

www.cimec.ro

– Gherceştii Noi (poligon)[29], Craiova-Plaiul Vulcăneşti[30], Dobreşti – Dolj[31], Frăsinet - Teleorman[32], Roşu II - Ilfov[33], Colibaşi - Ilfov[34], Bucureşti – Băneasa, Bucureşti – Cărămidarii de Jos şi Păţeşti - Vrancea[35]. Acestea au la avers tuğra-ua împărătească (tuğra-i padişahî) care diferă de la un sultan la altul şi s-a extins în timp şi la nominalele mai mari de argint sau aur.

În legătură cu motivele ascunderii acestui tezaur, trebuie să facem apel la situaţia Ţării Româneşti, determinată de războiul austro – veneto – turc din anii 1716-1718. Primul domn fanariot în Ţara Românească - Nicolae Mavrocordat (25 decembrie 1715-14 noiembrie 1716 şi martie 1719-3 septembrie 1730) a lăsat pe turcii din dreapta Dunării să-şi facă odăi unde voiau, fapt care a determinat o stare de teroare şi instabilitate economică pentru locuitorii din sudul Olteniei. În ziua de 5 august 1716 la Petrovaradin armata otomană a suferit o gravă înfrângere care a dus ceva mai târziu (18 septembrie 1717) la ocuparea Belgradului de către trupele austriece. Căpitanul Dettine, zis Pivoda, comandantul unei oşti austriece, la 15 august 1716, a pătruns dinspre Transilvania în Oltenia pe la Turnu Roşu, a trecut Oltul şi a înaintat până la Piteşti. În iulie 1716 principele Eugen de Savoia, comandantul armatei imperiale a pătruns în Ţara Românească.[36] Întreaga Oltenie a intrat sub stăpânire austriacă, locuitorii Craiovei i-au primit bine pe ocupanţi, deşi domnitorul Nicolae Mavrocordat le adresase o proclamaţie în care le promiteau eliberarea de ocupaţia trupelor imperiale. La 25 noiembrie 1716 austriecii ocupaseră Bucureştiul, pe care împreună cu întregul ţinut de la apus de Olt l-au părăsit. La 24 februarie 1717 delegaţia generalului Steinville, comandantul trupelor austriece şi cea a domnitorului Ioan Mavrocordat (21 noiembrie 1716-23 februarie 1719) au semnat o convenţie prin care se recunoştea că întreg teritoriul Olteniei va rămâne „sub administraţia şi conducerea imperială[37]. Anul

---

[29] Toma Rădulescu, *Aspecte ale circulaţiei monetare în zona Craiovei din ultimile două decenii ale secolului al XVIII-lea şi până în primul sfert al secolului al XIX-lea reflectate în componenţa a patru tezaure monetare inedite,* în rev. Argesis, XX, Studii şi comunicări, seria Istorie, Piteşti, 2011, p. 177, nr. 1-3.

[30] Ibidem, p. 188, nr. 1.

[31] Ibidem, *Tezaurul monetar din secolele XVI-XVIII descoperit la Dobreşti – Dolj,* în rev. Oltenia. Studii şi Comunicări. Arheologie. Istorie, XII, 2000, p. 104.

[32] Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaurul monetar de la Frăsinet,* în rev. Oltenia. Studii şi Comunicări. Arheologie. Istorie, XV, 2005, p. 56.

[33] O. Iliescu, *Caiet selectiv de informare asupra creşterii colecţiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.,* 19, 1967, p. 45-69.

[34] George Trohani, Done Şerbănescu, *Un tezaur monetar din secolele XVIII şi XIX descoperit la Colibaşi (jud. Ilfov),* în BSNR, 67-69 (1973-1975), p. 182 (patru parale Ahmed III).

[35] Aurel Vâlcu, *Monede otomane descoperite la Tunari – Biserică,* în vol. *Comuna Tunari…,* p. 250.

[36] Ştefan Ionescu, *Bucureştii în vremea Fanarioţilor,* Editura „Dacia", Cluj, 1974, p. 117-118.

[37] Ştefan Ştefănescu, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea – între tradiţie şi modernitate,* Editura Universităţii din Bucureşti, Buc., 1999, p. 29.

www.cimec.ro

1717 a însemnat pentru Oltenia acţiuni cumplite de jaf ale oştilor turco – tătare care se retrăgeau spre Serbia, moment care s-a resimţit îndelung, mai ales că o parte din populaţie a fost robită şi dusă în sudul Dunării. Cronicarul Radu Popescu arăta că războiul a adus mari nenorociri: „s-au robit şi peste Olt şi dincoace de Olt însă mai mult de 70-80 mii de suflete”[38]. Mai ales după ce oştii tătăreşti i-a parvenit vestea capitulării la 18 august 1717 a Belgradului în faţa armatei Habsburgilor, Oltenia a fost cumplit distrusă, fapt care a determinat instaurarea unui regim de ordine din partea trupelor de ocupaţie austriece. Un raport din 21 noiembrie 1717 zugrăvea cumplitele prădăciuni tătărăşti: „Tătarii, care au jefuit în părţile de peste Olt, s-au întors cu toată prada prin regiunile de dincoace de Dunăre a părţilor Valahiei de dincoace de Olt şi au comis acolo mari excese”[39]. În primele zile ale anului 1718 au început tratativele între delegaţii celor două puteri la Passarowitz (Pozarevać), încheiate la 21 iulie 1718. Câteva zile mai târziu (27 iulie 1718) s-a încheiat un tratat de comerţ şi navigaţie prin care se stabilea dreptul de liberă navigaţie pe Dunăre şi de ieşirea vaselor austriece la Marea Neagră şi de aici la Istambul, Sinope, Crimeea, Trapezunt ceea ce marca începutul sfârşitului dominaţiei otomane exclusive în Marea Neagră instaurate la sfârşitul secolului al XV-lea. Articolul 19 al tratatului dădea posibilitate negustorilor austrieci pentru exercitarea unui comerţ optim[40]. Tratatul de pace consfinţea noi schimbări teritoriale: Oltenia, Banatul Timişoarei şi partea nordică a Serbiei cu Belgradul intrau în componenţa Imperiului Habsburgic. Pentru locuitorii olteni vara anului 1718 a însemnat secetă şi mare foamete. Oamenii mureau la ţară. O cronică a lui Nicolae Muste arăta dramatismul situaţiei: „s-au risipit ţările fugind oamenii unde au putut.... şi mulţi din sărăcime mâncau rădăcini de papură şi umblau pe drumuri cerând pită ca să-şi hrănească viaţa lor”[41].

Îngroparea tezaurului, probabil la sfârşitul anului 1721, are aceleaşi cauze ca şi cele ale tezaurelor de la Craiova „Fabrica de confecţii” sau Şimnicul de Jos, azi municipiul Craiova, dar şi de la Ostroveni Dolj – localitate situată la 65 km sud de Craiova, nu departe de Desa[42] - nemulţumirile

---

[38] Apud Dragoş Ungureanu, *Consideraţii privind diminuarea numărului tezaurelor monetare din Ţara Românească între ultimul sfert de secol XVII şi prima jumătate a secolului XVIII,* „Muzeul Naţional”, XII, Buc., 2000, p. 50.

[39] Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austrieci*, vol. I, Buc., 1913, p. 235, doc. nr. 214; detalii asupra jafului tătărăsc vezi Costin Feneşan, *Invazia tătarilor în Oltenia în vara târzie şi toamna anului 1717,* Oltenia. Studii. Documente. Culegeri, seria a III-a, an V, 2001, nr. 1-2, p. 123-133.

[40] Nicolae Ceachir, Gheorghe Bercan, *Diplomaţia europeană în epoca modernă,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc, 1984, pp. 175-176.

[41] Ştefan Ionescu, *op. cit,.* p. 125.

[42] Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Şimnicul de jos – municipiul Craiova (a doua jumătate a secolului al XVII-lea – sfârşitul deceniului doi, secolul al XVIII-lea),* în rev. „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, IV, nr. 1-2, 2000, pp. 48-51; Ana-Maria Rădulescu, *Tezaurul*

locuitorilor determinate de administraţia austriacă şi abuzurile armatei în frunte cu generalul Steinville, care guverna cu mână forte de la Sibiu, unde îşi avea sediul, prin reprezentantul său şi mai ales unele raiduri ale paşalei de Vidin.

Cataloage folosite

Marian Gumowski (Thorn), *Handbuch der polnischen numismatik, Graz,* 1960= M.Gumowski, nr.
Nuri Pere, *Osmanlilarda madenî paralar*, Istanbul, 1968 = Nuri Pere, nr.
A. Rešetar, *Catalogue des monnaises ragousaines*, Zagreb, 1964= Rešetar, nr.

I. RAGUSA

1. Grosetto, 1645
Monetărie: Ragusa
Av.**S.BLASIVS - .RAGVSII/16 – 45.** C.p.
Rv. **TVTA – SALVS**. C.p.
Rešetar, grupa I.
Ax 3; 0,56 g; M.O, inv. 9138 (perforată)

2. Grosetto, 1651-1657
Av. [**S.B]LASIVS - .RAGVSII – R/** (milesimul).C.p.
Rv. Isus Hristos în mandorlă, de o parte şi de alta **IC-XP**.
Rešetar, grupa 2, p, tip general, p. 148, nr. 1624.
Ax 12; 0,40 g; M.O., inv. 9147 (perforată)

3. Grosetto, 1664?
Av.[**S].BLASIVS - .RAGVSII.** C.p.
Rv. **TV[TA] – SALV[S]**.
Rešetar, grupa 1.
Ax 9; 0,59 g;M.O., inv. 9146 (perforată)

4. Grosetto, 1694
Monetărie: Ragusa
Av.**S.BLASIVS - .RAGVSII/16 – 94.** C.p.
Rv. **TVTA – SALVS**. C.p.
Rešetar, grupa I.
Ax 11; 0,45 g; M.O, inv. 4485 (perforată)

5. Grosetto, 1721
Monetărie: Ragusa
Av.**S.[BLA]SIVS - .RAGVSII/17 – 21.** C.p.
Rv. **TVTA – [SA]LVS**. C.p.
Rešetar, grupa I.

---

monetar din secolele XVII-XVIII de la Ostroveni – Dolj,), în rev. „Oltenia. Studii. Documente, Culegeri”,seria III, IV, nr. 1-2, 2000, p. 58-59.

www.cimec.ro

Ax 3; 0,39 g; M.O, inv. 4486 (perforată)

II. SCHWEIDENITZ (SWIDNIÇA)
Ludovic II (1516-1526)

6. ½ groş an indescifrabil
Av. .... Legenda indescifrabilă, între două cercuri perlate, în câmp vulturul silezian.
Rv. .... Legenda indescifrabilă, între două cercuri perlate, în câmp coroană.
Ax 5, 0,30 g, M.O., inv. 51.907, perforată şi ştearsă în parte.

III. POLONIA
Sigismund III (1587-1632)

7. Triplu groş, 1597
Monetăria Olkusz
Monetar I. Finley
Av.**.SIG**(ismundus)**.III.D**(ei)**.G**(ratia)**. – POLONI[E].D**(ux)**.L**(ituaniae)**.** Bustul regelui, cu coroană şi în ţinută de gală, în profil spre dreapta. C.p.e.
Rv. **III,** acvila Poloniei, scut încoronat cu armele regelui, călăreţ lituanian, legenda pe patru rânduri **GROS**(sus)**.ARG**(enteus)**/TR(**iplex)**.R**(egni)**.POLO/NI – 97/** scut cu armele monetarului, având de o parte şi alta iniţialele monetarului **I-F.**
Ax 6; 2,10 g; M.O., inv. 9148; perforată
M. Gumovski, nr. 1054.

8. Triplu groş, fără dată
Monetăria Fraustadt
Monetar I. Finley
Av.**.SIG**(ismundus)**.III.D**(ei)**.G**(ratia)**. – POLONI[E].D**(ux)**.L**(ituaniae)**.** Bustul regelui, cu coroană şi în ţinută de gală, în profil spre dreapta. C.p.e.
Rv. **III,** acvila Poloniei, scut încoronat cu armele regelui, călăreţ lituanian, legenda pe patru rânduri **GROS**(sus)**.ARG**(enteus)**/TRI(**plex)**.R**(egni)**.PO**(loni), scut cu armele monetarului, având în partea stângă iniţialele monetarului **I-F.**
Ax 12; 1,71 g; M.O., inv. 9149; perforată
M.Gumovski, nr. 1141.

9. Dreipölker, 1625
Monetăria Kracovia
Av.**+SIGIS(**mundus)**.3.D**(ei)**.G**(ratia)**.[(.....).RE]X.P**(oloniae)**.M**(agnus)**.D**(ux)**.L**(ituaniae). Legenda circulară între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de coroana cu scutul cartelat cu armele Poloniei, stânga sus şi dreapta jos (vultur), dreapta sus şi stânga jos (călăreţ), având în centru scut cu armele familiei Wassa.
Rv. **MONE**(ta)**.NO**(va)**.[(....).REG(**ni)]**.POLO**(niae)**.** Legenda între două cercuri perlate, cel interior întrerupt de crucea de la globul care are înscris cifra **24**, iar în partea de sus de o parte şi de alta a braţelor crucii, jos anul de emisie **2 – 5** (1625). Cifra 3 reprezintă valoarea piesei.
Ax 11; 0,93 g; M.O., inv. 9150 (perforată şi ştearsă parţial)
M.Gumovski, nr. 975.

www.cimec.ro

IV. LITUANIA
Sigismund I (1506-1548)

10. ½ groş, 1513
Monetăria Vilnius(Vilna)
Av. **+ MONETA.SIGISMVNDI:13.** Legendă circulară între două cercuri perlate. În câmp călăreţ lituanian spre st.
Rv. **+ MAGNI.DVCIS:LITVANIE.** Legendă circulară între două cercuri perlate. În câmp vulturul Poloniei.
Ax 12; 0,62 g; M.O., inv. 9151 (perforată şi parţial ştearsă).
M. Gumovski, nr. 507.

* **Sigismund II August (1545-1572)**

11. ½ groş, 1566
Av. **+ SIGIS. AVG. D.G. REX POL. M.D.L.** Legendă circulară între două cercuri perlate. În câmp vulturul silezian.
Rv. **MONETA MAGNI DVCAT. LITUA**. În câmp călăreţ lituanian spre st., sub călăreţ anul emisiunii 1566.
Date culese în anul 1978 după piesele de la Şcoala generală din Desa, azi dispărută.
M. Gumovski, nr. 607 – monedă considerată foarte rară.

***V. RIGA**

12. Triplu gros, 1596
Av. **SIG. III D: G* REX. PO* D*LI.** Bust rege Sigismund III încoronat spre dr.
Rv. Legenda pe şase nduri, dintre care rândurile doi şi trei despărţite de armele oraşului Riga (o poartă de cetate). ***III*/15-96 /GR –OS /ARG *TRI /CIVI *R.**
Date culese în anul 1978 după piesele de la Şcoala generală din Desa; azi dispărută.
M. Gumovski, nr. 1454.

*13. Emitent din Imperiul romano-german – 1666
Piesă de 6 groşi
Av. **LIV. MA. PRES. P. COM. T. SOW. DOM.** Bust suverană spre dr.
Rv. **DNS. ADIVTOR ET REDEM.** În câmp scut cu armele familiei şi ale posesiunilor şi anul emisiunii **16-66.**
Date culese în anul 1978 după piesele de la Şcoala generală din Desa, azi dispărută.

*14. Emitent din Imperiul romano-german – 1666
Piesă de 6 groşi
Av. **GVIL. H. N. R. D. G. PRI. AV.** Bust suveran descoperit spre dr.
Rv. **SOLI DEO. HONOR ET GL. 1666.** În câmp scut cu armele familiei şi ale posesiunilor, încoronat, cu trei flori.
Date culese în anul 1978 după piesele de la Şcoala generală din Desa, azi dispărută.

V. IMPERIUL OTOMAN
Mehmed IV (1648-1687)

Misir
15. Para

Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin essultan.
Rv. Essultan Mehmed bin Ibrahinm han dame műlkűhű duribe fi Misir 1058
0,60 g(p); M.O., 9146/2.

Mustafa II (1695-1703)
Misir
16-17 Parale
Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin essultan.
Rv. Essultan Mustafa bin Mehmed han dame műlkűhű duribe fi Misir 1106
0,72 g(p), 0,81 g(p); M.O., inv. 9143, 9142.

Ahmed III (1703-1730)
Misir
18-22. Parale
Av. Sultan Ahmed bin Mehmed han.
Rv. Azze nasrűhű duribe Misir sene 1115
Nuri Pere, nr. 527
0,70 g(p); 0,74 g(p); 0,76 g(p); 0,78 g(p); 0,51 g(p), M.O., inv. 9.139; 9.140; 9141; 9.144; 9.145.

II. Cataloagele descoperirilor monetare din Oltenia din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu şi cel al descoperirilor monetare posterioare domniei sale din Oltenia şi judeţele Oltul istoric şi Teleorman, care au în componenţă emisiuni monetare care au circulat în epoca brâncovenească

A. Cataloagele descoperirilor monetare din Oltenia din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu

1. Brâncoveni - Olt

Imperiul otoman

Nuri Pere, *Osmanlilarda madenî paralar,* Istambul, 1967= Nuri Pere, nr

Ahmen III (1703 -1730)
Monetăria Kostantiniye
Zolta=40 parale
Av. Sultanűl berreyni ve hakanűl bahreyni essultan bin essultan.
Rv. Essultan Ahmed bin Mehmed han dame műlkűhű duribe fi Kostantiniye 1115
Nuri Pere, nr. 520.
Ax 5; 18,41 g; diam. 37,6 mm; M.O., inv. 51.187, lipsă o mică parte margine probabil din monetărie, bine conservată, provine dintr-un tezaur descoperit la mănăstirea Brâncoveni prin anii 1988-1989 cu prilejul lucrărilor de restaurare şi împărţit între lucrători.

2. Bumbeşti – Gorj

23 monede de argint descoperite „într-o stâncă; au efigia şi inscripţiile Leopold regele Ungariei”.

Bibliografie: Constanţa Ştirbu, *Documente inedite din sec. al XIX-lea privind unele descoperiri monetare,* în rev. „Cercetări numismatice”, III, Bucureşti, 1980, p. 154, nr. 11.

3. Craiova – „Fabrica de Confecţii”

Tezaur descoperit în aprilie 1971 în apropierea Fabricii de Confecţii din Craiova, din care s-au recuperat 1150 monede, care se află în colecţiile Muzeului Olteniei.

Nominale şi emitenţi:

Ţechin – emisiune de aur a Veneţiei din timpul dogelui Aloysio Mocenigo (1570-1577).

Piese de 15 creiţari (9 exemplare)– emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1664, 1675 – 2 exemplare, 1691, 1696, pentru Niederösterreich din anii 1661, 1675; emisiune Francisc Ludovic (1683-1732) pentru Wroclaw (Breslau) din anul 1693; emisiune Sylvius Friedrich (1668-1697) pentru Würtemberg – Oels din anul 1675.

Piese de 15 groşi (3 exemplare) – emisiuni pentru Polonia, Ioan Casimir (1649-1668) din anii 1661 şi 1666, Ioan III Sobieski (1676-1696) din anul 1681.

Piese de 6 creiţari (84 exemplare, unul inedit din anul 1670) – emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1667, 1668, 1669, 1670 – 6 exemplare, 1671 – 4 exemplare, 1672 – 4 exemplare, 1673 – 3 exemplare, 1674 – 2 exemplare, 1675, 1676 – 4 exemplare, pentru Niederösterreich din anii 1674, 1678, 1681, 1682, 1683, 1687, 1688, 1690, 1694 – 2 exemplare, pentru Stiria din anii 1670, 1683, 1687, 1691, pentru Silezia din anii 1665-8 exemplare, 1673 – 3 exemplare, 1676 – 3 exemplare, 1678, 1685, 1686, pentru Oppeln din anii 1675, 1682, pentru Carintia din anii 1671, 1672 – 2 exemplare, 1691, 1692; emisiuni Christian (1664-1672) pentru Liegnitz-Brieg din anii 1665 – 6 exemplare, 1673 (postume) – 2 exemplare şi emisiuni Leopold I (1672-1705) din anul 1677 – 2 exemplare, pentru Boemia din anul 1689; emisiune Friedrich pentru Wroclaw (Breslau) din anul 1679; emisiuni Carol v. Lichtenstein Castelcorn (1664-1695) pentru Olomouc din anii 1665, 1673, 1674, 1678, Carol II de Lorena (1695-1711) din anul 1709; emisiune Sylvius Friedrich (1668-1697) pentru Würtemberg – Oels din anul 1674; emisiuni Leopold I (1657-1705) – Carol Caspar (1665-1668) pentru Freiburg din anul 1668.

Piese de 3 creiţari (23 exemplare) – emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anul 1694; emisiune pentru Stiria Ferdinand III (1637-1657) din anul 1644, emisiuni Leopold I (1657-1705) anii 1695, 1698 – 2 exempalre, 1699, emisiuni Iosif I (1705-1711) din anii 1707 şi [1705-1709], emisiune Carol VI (1711-1740) din anul 1717; emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Silezia anii 1666 şi 1668, pentru Oppeln din anul 1702, emisiuni Iosif I (1705-1711) din anii 1710 şi 1711, pentru Carintia din anul 1709; emisiuni Leopold I (1672-1705) pentru Liegnitz-Brieg din anii 1696, 1698 – 2 exemplare, emisiune Iosif I (1705-1711) din anul 1705; emisiuni Leopold I (1672-1705) pentru Boemia din anii 1696, 1698, Iosif I (1705-1711) din anul 1707; emisiuni Carol v. Lichtenstein Castelcorn (1664-1695) pentru Olomouc din anul 1695.

Piese de un creiţar (78 exemplare) – emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1697 şi 1700, pentru Transilvania emisiuni Iosif I (1705-1711) din anul 1709 – 2 exemplare; emisiuni Leopold I pentru Niederösterreich din anii 1676 – 2 exemplare, 1696 – 3 exemplare, 1697 – 2 exemplare, 1699 – 4 exemplare, 1700, 1701, emisiuni Iosif I (1705-1711) din anii 1706 şi 1709; emisiuni pentru Tirol Sigismund Francisc (1662-1665) – emisiune fără an, Leopold I (1665-1705) fără an – 2 exemplare,

www.cimec.ro

1692; emisiuni pentru Stiria Leopold I (1657-1705) din anii anii 1692, 1695, Carol VI (1711-1740) din anul 1717; emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Silezia anii 1671 – 2 exemplare, 1672, 1699 – 2 exemplare, pentru Oppeln din anii l697, 1699 – 5 exemplare, 1700 – 3 exemplare, 1701 – 2 exemplare; emisiune Carol VI (1711-1740) pentru Carintia din anul 1721; pentru Liegnitz-Brieg emisiune Christian (1664-1672) din anul 1668, emisiuni Leopold I (1672-1705) din anii 1697, 1699 – 2 exemplare, 1700; emisiuni Max Gandolf v. Khuemburg (1638-1687) pentru episcopatul de Salsbourg din anii 1642, 1648, 1668, 1670; emisiuni Ferdinand II (1619-1637) pentru Moravia din anii 1621, 1624, 1626, Ferdinand III (1637-1657) – anul indescifrabil; emisiuni Leopold I (1672-1705) pentru Boemia din anii 1689, 1696, 1698?, 1701 – 2 exemplare, 1703, 1704 – 3 exemplare, 1705; emisiune Friedrich pentru Wroclaw (Breslau) din anul 1681, emisiune Francisc Ludovic (1683-1732) din anul 1700; emisiuni Carol v. Lichtenstein Castelcorn (1664-1695) pentru Olomouc din anul 1691, Carol II de Lorena (1695-1711) din anul 1704; emisiuni Christian Ulrich (1664/1697 – 1704) pentru Würtemberg – Oels din anii 1684, 1688, emisiune Eberhard Ludovic din anul 1705; emisiune oraşul Nürenberg din anul 1647; emisiuni Elisabeta Lucreţia (1625-1653) pentru Cieszyn – Teschen din anii 1631 şi 1640; emisiune oraşul Constantza (Elveţia) Catol VI (1711-1740) din anul 1715; emisiuni Georgius Guilom din anii 1713 şi 1714.

Poltura (24 exemplare) – emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1697, 1699, 1700 – 4 exemplare, 1701 – 2 exemplare, emisiuni Iosif I (1705-1711) din anii 1709 – 2 exemplare, 1710 – 5 exemplare, 1711 – 4 exeplare, emisiuni Carol VI (1711-1740) din anul 1715- 3 exemplare; emisiune Leopold I (1690-1705) pentru Transilvania din anul 1705 şi Iosif I (1705-1711) din anul 1707.

Duarius (96 exemplare) - emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1695, 1696 - 5 exemplare, 1697 – 8 exemplare, 1698 – 11 exemplare, 1699 – 11 exemplare, 1700 – 5 exemplare, 1701 – 8 exemplare, 1702 – 1 exemplar, 1703 – 36 exemplare, 1704 – 5 exemplare, 1705 – 3 exemplare, [1700-1705] - un exemplar.

Denari (181 exemplare) - emisiuni Ferdinand I (1526-1564) pentru Ungaria din anii 1544, 1545, 1546, 1548, 1550 – 2 exemplare, 1554, 1555 – 2 exemplare, 1556, [1528-1558] – 4 exemplare, 1559, emisiuni Maximilian II (1564-1576) din anii 1568, 1571, 1575, 1576 – 2 exemplare, 1577 (postumă), emisiuni Rudolf II (1576-1608) din anii 1580, 1586, 1592, 1602, [1600-1602] – 2 exemplare, emisiuni Matei II (1608-1619) din anii 1612, 1613, [1613-1620] – 4 exemplare, 1614, 1615, 1616 – 2 exemplare, 1617, 1618 – 3 exemplare, 1619 – 2 exemplare, emisiuni Ferdinand II (1619-1637) din anii 1626 – 2 exemplare, 1627 – 3 exemplare, 1628 – 3 exemplare, 1632, 1634, 1635 – 2 exemplare, 1636, 1637, [1621-1638] – 3 exemplare, emisiuni Ferdinand III (1637 -1657) din anii 1639, 1651, 1656?, 1657?, 1659, [1638-1659], 1660?, [1657-1660], emisiun Leopold I (1657-1705) din anii 1663, 1665, 1666, 1671, 1673 – 4 exemplare, 1675 – 2 exemplare, 1676 – 4 exemplare, 1677, 1678, 1679 – 2 exemplare, 1681 – 8 exemplare, 1682 – 3 exemplare, 1683 – 5 exemplare, [1676-1683] – 5 exemplare, 1684 – 3 exemplare, 1685 – 2 exemplare, 1686 – 3 exemplare, 1687 – 11 exemplare, 1688 – 3 exemplare, 1689 – 5 exemplare, 1690 – 6 exemplare, 1691 – 2 exemplare, 1692 – 5 exemplare, 1693 – 11 exemplare, 1694 – 9 exemplare, 1695 – 7

www.cimec.ro

exemplare, 1696, [1659-1696]; emisiune Sigismund I cel Mare (1506-1548) pentru Polonia nedatat.

Gröschel (9 exemplare) - emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Niederösterreich din anii 1696 – 3 exemplare, 1697 – 2 exemplare, 1705, emisiune Ferdinand II (1618-1637) pentru Tirol din anul 1631, emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Liegnitz-Brieg din anii 1693 şi 1694.

Dreipölker (polgroşi, poltorak, 1,5 groşi) - (41 exemplare) - emisiuni Francisc Ludovic (1683-1732) pentru Wroclaw (Breslau) din anii 1694, 1697, 1698, 1699 – 2 exemplare, 1704 – 3 exemplare, 1711; emisiuni Sigismund III (1587-1632) pentru Polonia din anii 1622 – 6 exemplare, 1623 – 6 exemplare, 1624 – 3 exemplare, 1625 – 3 exemplare, 1626 – 3 exemplare, [1609-1627] – 9 exemplare; emisiune Gustav Adolf (1611-1632) pentru Elbing din anul 1624; emisiune Georg Wilhelm (1619-1640) pentru Prusia din anul 1626.

Gros (34 exemplare) – emisiune Henrich – Wenceslav şi Carl – Friedrich (1617-1639) pentru Würtemberg – Oels fără an; emisiuni Sigismund III (1587-1632) pentru Polonia din anii 1613, 1615, 1624 – 13 exemplare, 1627 – 2 exemplare, [1609-1627] – 2 exemplare, emisiuni Sigismund III (1587-1632) pentru Litunia din anii [1607-1610] – 8 exemplare, 1625, 1626, [1622-1627], emisiune Riga ?, emisiune Carol Gaşpar din 1656 (stat emitent nedeterminat); emisiune Sigismund I cel Mare (1506-1548) pentru Prusia din anul 1530?.

½ gros mare (51 exemplare) – emisiuni pentru Polonia, Kazimir Jagello (1447-1492) nedatate – 5 exemplare, Ioan Albert (1492-1501) nedatate – 12 exemplare, Alexandru Jagello (1501-1505) nedatate – 7 exemplare, emitent indescifrabil (Kazimir Jagello, Ioan Albert sau Alexandru Jagello) – 3 exemplare, emisiuni Sigismund I cel Mare (1506-1548) din anii 1507, 1509, 1510, [1507-1511], [1526-1527] – 11 exemplare; emisiuni Sigismund I cel Mare (1506-1548) pentru Lituania din anii [1519-1528] – 3 exemplare, emisiuni Sigismund II August (1548-1572) din anii 1557 – 2 exemplare, 1559, 1562, [1546-1566] – 2 exemplare.

½ gros (10 exemplare) – emisiuni Ludovic II (1516-1526) pentru Schweidenitz (Swidniça) din anul 1526 şi [1521-1526] – 3 exemplare; emisiune Gustav Adolf (1611-1632) pentru Elbing din anul 1632, emisiuni Gustav Adolf (1611-1632) pentru Suedia din anii 1632, 1633 – 2 exemplare (postume), 1634 – 2 exemplare (postume), emisiuni Cristina (1632-1634) din anii 1633, 1634 – 2 exemplare, an indescifrabil.

Şilingi (3 exemplare) – emisiune Sigismund III (1587-1632) pentru Polonia din anul 1620 – 3 exemplare.

Grosetti (57 exemplare) – emisiuni ale oraşului Ragusa (Dubrovnik) din anii [1651-1657], 1662, 1677, 1684 – 3 exemplare, 1685 – 2 exemplare, 1686, 1688, 1689 – 2 exemplare, [1680-1689], 1697 – 2 exemplare, 1700 – 2 exemplare, 1701 – 4 exemplare, 1702, 1704, 1706 – 5 exemplare, 1707 – 3 exemplare, 1709, 1710 – 2 exemplare, 1711 – 3 exemplare, 1721 – 2 exemplare, 1713 – 2 exemplare, 1715, 1716 – 3 exemplare, an indescifrabil – 11 exemplare.

Kuruş (1 exemplar) – emisiune Mustafa II (1695-1703).

Zolta (1 exemplar) – emisiune Ahmed III (1703-1730).

Iarym zolta (3 exemplare) – emisiuni Ahmed III (1703-1730).

www.cimec.ro

Parale (431 exemplare) – emisiuni Ahmed I (1603-1617) – 3 exemplare, Süleiman II (1697-1691), Mustafa II (1695-1603) – 7 exemplare, Ahmed III (1703-1730) – 298 exemplare, emitent nedeterminat – 109 exemplare.

Akçe (18 exemplare) – emitent indescifrabil sec. XVI – 4 exemplare, emitent indescifrabil sec. XVII – 10 exemplare, Mehmed III (1595-1603), Osman II (1618-1622) – 3 exemplare.

*Piesă de 6 creiţari pentru Ungaria, 1670 – Leopold I (1657-1705).
6 kreutzer, 1670
Av. **LEOPOLDVS. D**(ei)**: G**(ratia)**. R**(omanorum)**.(VI) I**(mperator)**. S**(emper)**. A**(ugustus)**. GE**(rmaniae)**. HV**(ngariae)**. B**(ohemiae)**. REX**. Legenda între două cercuri perlate. În câmp bustul laureat, spre dreapta, al împăratului Leopold I.
Rv. **†. PATRONA. HV -** scut scartelat, încoronat, cu armele regatului Ungariei (1. benzi, 2. cruce dublă), **NGARIÆ. 1670**. Legenda între două cercuri, cel interior întrerupt de Madona cu pruncul, ocrotitoarea Ungariei, de o parte şi alta a acesteia sigla **K – B** (Kremnitz)
Inedită); 2,91 g;
U. II, nr. 1072

4. Desa –Dolj

Tezaur descoperit ante 1955, din care s-au recuperat 18 monede, o brăţară de argint aurit şi o pereche de cercei.

Nominale şi emitenţi:

Piese de şase groşi – emisiuni a două state germane neidentificate din anul 1666.

Piese de trei groşi, emisiuni Sigismund III (1587-1632) pentru Polonia din anul 1597 şi nedatată, pentru oraşul Riga din anul 1596.

Dreipölker (polgroşi, poltorak, 1,5 groşi) - emisiune Sigismund III (1587-1632) pentru Polonia din anul 1625.

½ groş, emisiune Sigismund I cel Mare (1506-1548) pentru Lituania din anul 1513, şi emisiune Sigismund II August (1548-1572) din anul 1566, emisiune Ludovic II (1516-1526) pentru Schweidenitz (Swidniça) an indescifrabil.

Grosetti (5 exemplare) – emisiuni ale oraşului Ragusa (Dubrovnik) din anii 1645, [1651-1657], 1664?, 1694, 1721.

Parale otomane (8 exemplare) – emisiuni ale sultanilor Mehmed IV (1648-1687), Mustafa II (1695-1703) - 2 exemplare, Ahmed III (1703-1730) – 5 exemplare.

5. Dozeşti, com. Fârtăţeşti – Vâlcea

Tezaur descoperit în toamna anului 1970 cu prilejul unor lucrări agricole, din care s-au recuperat 15 monede distribuite astfel:

Piese de 15 creiţari (6 exemplare)– emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1676, 1682, 1688, 1696, pentru Tirol din anul 1685, pentru Silezia din anul 1694,
Piese de 6 creiţari (9 exemplare) – emisiuni Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria din anii 1670, 1671, 1673, pentru Tirol din anii 1681 şi 1690, pentru Silezia din anul 1688; emisiuni Sylvius Friedrich (1668-1697) pentru Würtemberg – Oels din anul 1674; emisiune Carol v. Lichtenstein Castelcorn (1664-1695) pentru Olomouç din anul 1675.
Piesă de 6 creiţari neidentificată.

www.cimec.ro

Bibliografie: Onoriu Stoica, *Un tezaur monetar feudal descoperit la Fârtăteşti (jud. Vâlcea)*, , în rev. „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, seria a III-a, an I, 1997, nr. 1, pp. 99-101.

6. Izvor – com Şimnic (Dolj)

UNGARIA

Duarius, 1699

Monetăria Kremnitz (Kremniça)

Av. + **LEOP**(oldus)**. D**(ei)**. G**(ratia)**. R**(omanorum)**.I**(mperator)**. S**(emper)**. A**(ugustus)**. G**(ermaniae)**. H**(ungariae)**.** • (într-un scut) **B**(ohemiae)**. REX**. Legendă circulară, între două cercuri perlate, în câmp scut cu armele Ungariei şi ale Habsburgilor, de o parte şi de alta sigla monetăriei **K - B.**

Rv. Madona cu pruncul Iisus în braţe, de o parte şi de alta sigla **P –H.** Sub aceasta pe două rânduri **DUARIUS/ 1699.** C.p.

U. II, nr. 1104.

Ax 12, 0,23 g; diam. 18 mm; M.O., inv. 4150; ruptă pe margini- găsită de Dumitru M.C. Ştefan în via sa de lângă satul Izvor şi adusă la muzeu de pr. Pavel Bădiceanu din Izvor.

7 .Ostroveni – Dolj

Tezaur descoperit în anul 1951, din care s-au recuperat 51 monede – nominale mici de argint.

Nominale şi emitenţi:

Parale otomane – 50 exemplare, emisiuni ale sultanului Ahmed III (1703-1730).

Piesă de 1,5 groşi (polgroş), dreipölker, emisiune pentru Lituania a regelui Poloniei Sigismund III (1587-1632), din anul 1626.

Bibliografie: Ana – Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolele XVII-XVIII de la Ostroveni – Dolj,* în rev. „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, seria a III-a, an IV, 2001, nr. 1-2, pp. 57-62.

8. Şimnicul de Jos – Craiova

Tezaur din care s-au recuperat 14 monede eşalonate cronologic între anii circa 1637 – 1757 – circa 1716.

Nominale şi emitenţi:

Piese de 28 acthenwintig sau stiüver – 3 exemplare, emisiuni oraşul Embden – un exemplar (1637-1657), comitatul de Oldemburg, contele Antonius Gunther (1603-1667) emisiuni din anii 1637-1657 – 2 exemplare.

Piese de 6 creiţari – 6 exemplare, emisiuni Leopold I (1657-1605) pentru Ungaria din 1672 – un exemplar, pentru Niederösterreich din anii 1681, 1688, 1690, 1692 – 4 exemplare, pentru Tirol din anul 1694 – un exemplar.

Poltura – un exemplar, emisiune Leopold I pentru Ungaria din anul 1697.

Kuruşi – două exemplare, emisiuni sultanul Ahmed III (1703-1730).

Zolta – 2 exemplare, emisiuni Mustafa II (1695-1703) şi Ahmed III.

Bibliografie: Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Şimnicul de Jos – municipiul Craiova (a doua jumătate a secolului al XVII-lea – sfârşitul deceniului doi, secolul al XVIII-lea),* în rev. „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, seria a III-a, an IV, 2001, nr. 1-2, pp. 46-56.

B. Catalogul tezaurelor monetar descoperite mai târziu care au în componenţa lor emisiuni monetare care au circulat în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu

1. Craiova – Manutanţă

Tezaur din care s-au recuperat 48 monede şi o pafta pectorală de factură săsească, precum şi fragmente de la un crucifix.

Nominale şi emitenţi:

3 creiţari – emisiuni Leopold I (1657-1605), pentru Ungaria din anii 1694, 1695, pentru Sielzia din anii 1670 şi 1695, pentru Styria din anul 1705, pentru Boemia din anul 1698; emisiuni Iosif I (705-1711), pentru Silezia din anii 1706 şi 1710, pentru Styria din anul 1711, pentru Boemia din anii 1706 şi 1707; emisiuni Carol VI (1711-1760), pentru Transilvania din anul 1729, pentru Niederösterreich din anii 1716 şi 1724, Styria din anul 1714, pentru Boemia din anii 1720 şi 1726, pentru Brieg din anul 1712; emisiune Ferdinad Carol (1646-1661) pentru Tirol din anul 1647;

Tripligroşi – emisiuni Sigismund III (1587-1632), pentru Polonia din anii 1622 şi 1623;

Dreipölkeri – emisiuni Sigismund III (1587-1632), pentru Polonia din anii 1622- 3 exemplare, 1623 – 4 exemplare, 1624 – 2 exemplare, 1625 – 3 exemplare; emisiuni regele Suediei Gustav Adolf (1611-1632) pentru Elbing din anii 1633 – 2 exemplare, 1634;

Groşi – emisiuni Sigismund II August (1547-1572), pentru Lituania din anii 1548 şi 1568; emisiuni Sigismund III (1587-1632), pentru Lituania din anii 1626 – 2 exemplare şi un exemplar anul ilizibil, pentru Prusia din anul 1624, pentru Danzig din anii 1626- 3 exemplare şi 1627 – 3 exemplare;

2. Craiova – Farmacia Arabă (sec. XV-XVIII)

Tezaur din care s-au recuperat 4808 monede.

Nominale şi emitenţi:

Ikilik (80 parale) – emisiuni Selim III (1789-1805) – 2 exemplare, pentru Imperiul otoman;

Altmişlîk (60 parele) – emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 2 exemplare;

Kuruşi (40 parale) – emisiune Mustafa III (1757-1774); emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) –8 exemplare;

Piesă de 15 creiţari - emisiuni Leopold I (1657-1605), pentru Tirol, din anul 1662;

Piese de 6 creiţari - emisiuni Leopold I (1657-1605), pentru Ungaria – 4 exemplare din anii 1671, 1672, 1674 şi 1675, pentru Carintia din anul 1673, emisiune Carol v. Lichtenstein – Castelcorn (1664-1695) pentru Olomouç din anul 1683; emisiune Sylvius Friedrich (1668-1697) pentru Würtenberg- Oels din anul 1680 şi Carol Friedrich din anul 1715; emisiune Francisc Ludovic (1683-1732) pentru Breslau, din anul 1693; emisiune Carol VI (1711-1740), pentru Tirol, din anul 1726;

Piesă de 6 groşi Friedrich Wilhelm (1640-1688) pentru Prusia din anul 1683.

Piese de 3 creiţari – emisiuni Leopold I (1657-1605), pentru Ungaria din anul 1697, pentru Styria din anul 1693, pentru Carintia din anul 1703, pentru Boemia din anii 1697 şi 1698, pentru Silezia din anul 1693....1696; emisune Leopold I (1690-1705), pentru Transilvania din anul 1697; emisiuni Iosif I (1705-1711) pentru Silezia,

www.cimec.ro

din anii 1707, 1708, 1711; emisiuni Carol VI (1711-1740) pentru Niederösterreich din anii 1718 şi 1733, pentru Boemia din anii 1729 şi 1740; - emisiune Iosif II (1780-1790) pentru Ungaria din anul 1788; emisiune Francisc I (1745-1765) pentru Silezia din anul 1647;

Onluk (10 parale) - emisiuni Mustafa III (1757-1774) – 9 exemplare şi Abdülhamid I (1774-1789) – 5 exemplare; emisiune Selim III (1789-1805);

Grivenik (10 copeici) – emisiuni ale Ecaterinei a II-a (1762-1796) pentru Rusia, din anii 1788 şi 1789;

Beşlik - emisiuni Mustafa III (1757-1774) – 4 exemplare şi Abdülhamid I (1774-1789) – 2 exemplare;

Poltura – emisiuni Leopold I (1657-1605), pentru Niederösterreich din anii 1694 şi 1704;

Grosetti - emisiuni pentru Ragusa – 9 exemplare, din anul 1689 şi 8 exemplare - indescifrabil anul emisiunii;

Gros mare – emisiune Kasimir Jagello (1447-1492) pentru Polonia; emisiuni Sigismund August (1548-1557) – 2 exemplare pentru Lituania, din anul 1557 şi anul indescifrabil;

Dreipölker (1,5 groşi) – emisiuni Sigismund III (1587-1632) pentru Polonia – 2 exemplare din anii 1623 şi 1624; emisiune Gustav Adolf (1626-1632) pentru Elbing, din anul 1632;

Ternari – emisiune Sigismund I (1506-1548) pentru Polonia, din anul 1527; emisiune Sigismund III (1587-1632) pentru Lobsenz din anii 1623 – 1630;

Parale – emisiune Süleiman II (1687-1691) pentru Imperiul Otoman, emisiuni Ahmed II (1691-1695) – 2 exemplare; emisiuni Ahmed III (1703-1730) – 161 exemplare; emisiuni Mahmus I (1730-1754) – 108 exemplare; neidentificabile – 3 exemplare; emisiuni Osman III (1754-1757) – 113 exemplare; emisuni Mustafa III (1757-1774) – 1330 exemplare; emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 2439 exemplare; emisiuni Selim III (1789-1805) – 65 exemplare; emisiune Devlet Ghirai (1769-1770 şi 1775-1777) pentru Hanatul Crimeei;

Akçé – emisiune Mustafa II (1695-1703) şi Ahmed III (1703-1730);

Bibliografie: Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova – „Farmacia Arabă” (sec. XV-XVIII)*, în rev. „Arhivele Olteniei”, XXVI, Editura Academiei Române, Craiova, 2012, pp. 35-98.

3. Craiova – Universitate (sec. XVI-XVIII)

Tezaur din care s-au recuperat 776 monede.

Nominale şi emitenţi:

Taleri – emisiune Maria Theresia (1740-1780), pentru Niederösterreich din anul 1780;

Ikilik (80 parale) – emisiune Selim III (1789-1805) pentru Imperiul otoman;

Altmişlîk (60 parele) – emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 6 exemplare;

Kuruşi (40 parale) – emisiuni Mustafa III (1757-1774) – 3 exemplare, emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 3 exemplare;

Zolta (30 parale) – emisiune Mustafa III (1757-1774);

Piese de 20 creiţari – emisiune Iosif II (1780-1790) pentru Niederösterreich din anul 1786; Francisc II (1792-1835) pentru Ungaria din anul 1794

Onluk (10 parale) - emisiuni Mustafa III (1757-1774) – 2 exemplare şi Abdülhamid I (1774-1789) – 2 exemplare;

Piese de 6 creiţari - emisiune Leopold I (1657-1605), pentru Ungaria din anul 1668, pentru Stiria din anul 1674, pentru Niederösterreich din anii 1681 şi 1691; Carol v. Lichtenstein – Castelcorn (1664-1695), pentru Olomouç din anul 1675; emisiune Carol VI (1711-1740), pentru Tirol, din anul 1740, pentru Silezia din anul 1713;

Piese de 3 creiţari – emisiuni Leopold I (1657-1605), pentru Niederösterreich din anii 1675, 1693, 1703; emisiune Iosif I (1705-1711), pentru Styria din anul 1709 şi Carol VI (1711-1740) din anul 1740;

Grosetti – emisiuni pentru Ragusa – 3 exemplare, din anul 1680 şi 2 indescifrabil anul emisiunii;

Parale – emisiuni Ahmed III (1703-1730), pentru Imperiul otoman – 68 exemplare; emisiuni Mahmud I (1730-1754) – 155 exemplare; emisiuni Osman II (1754-1757) – 23 exemplare; Mustafa III (1757-1774) – 273 exemplare; emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 205 exemplare; emisiuni Selim III (1789-1805) – 3 exemplare; neidentificabil emitentul – 7 exemplare; emisiuni Şahiu Ghirai (1777-1782) pentru Hanatul Crimeei – 2 exemplare.

Bibliografie: Toma Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova – Universitate (fosta biserică episcopală „Sfântul Nicolae Gănescu”)* – secolele XVI-XVII, în *Românii în istoria Europei*, vol. I, coord. Marusia Cârstea şi Sorin Liviu Damean, Editura „Cetatea de Scaun”, Târgovişte, 2013, pp. 132-173.

4. Dobrotineţ – Olt (sec. XVIII)

Tezaur din care s-au recuperat 24 monede de argint

Nominale şi emitenţi:

Taler (ducaton) emisiune a oraşului Ragusa din anul 1762;

Altmişlîk (60 parele) – emisiuni Mustafa III (1757-1774) – 6 exemplare, emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 10 exemplare;

Kuruşi (40 parale) – emisiune Mahmud I (1730-1754);

Zolta (30 parale) – emisiune Ahmed III (1703-1730), emisiuni Mustafa III (1757-1774) – 2 exemplare, emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 3 exemplare;

Biblografie: Toma Rădulescu, Denisa Giţică-Florescu, *Două tezaure monetare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Olt, la Dobrotineţ şi Schitu,* în *Revista de istorie a Muscelului, Studii şi comunicări III-V,* Câmpulung Muscel, Editura Universităţii din Piteşti, 2008, pp. 65-83.

5. Drăgăşani – Vâlcea (sec. XVII-XVIII)

Tezaur din care s-au recuperat 53 de monede, dintre care 51 piese de 6 creiţari datate între anii 1665-1714 emise de Leopold I (1657-1705) pentru Ungaria (11 exemplare) din anii 1667, 1668, 1669, 1670 – 2 exemplare, 1672 – 3 exemplare, 1673, 1674 şi 1676; pentru Silezia (3 exemplare), din anii 1672, 1678, 1687; pentru Carintia (4 exemplare), din anii 1673 (2 exemplare), 1676, 1684; pentru Tirol (5 exemplare), din anii 1679, 1680, 1682, 1685, 1688; Carol VI (1711-1740) pentru Silezia – 1714; pentru Stiria – 1715; pentru Tirol (3 exemplare), din anii 1718, 1732, 1735; Christian (1664-

www.cimec.ro

1672), pentru Liegnitz-Brieg din anul 1673; Carol v. Lichtenstein – Castelcorn (1664-1695) pentru Olomouç din anul 1679, Sylvius Friedrich (1668-1697) pentru Würtemberg – Oels din anul 1677 şi Eberhard Ludovic din anul 1715, Johan Friedrich, pentru Brandenburg din anul 1677

Bibliografie: Emil Persu, *Două tezaure feudale descoperite în localitatea Verguleasa, judeţul Olt şi Drăgăşani judeţul Vâlcea,* în „Buridava”, I, 1972, pp. 384-393; Bucur Mitrea, *Descoperirile monetare în România (1974-1976) (XVIII-XX),* în rev. „Buletinul Societăţii Numismatice Române”, LXX-LXIV (1976-1980), nr. 124-128, Bucureşti, 1981, p. 604, nr. 346.

6. Frăsinet –Teleorman (sec. XVII-XVIII)*

Tezaur alcătuit din 127 monede de argint.

Nominale şi emitenţi:

Ducatoni – emisiuni ale oraşului Ragusa din anii 1756, 1762, 1764, 1765;

Piese de 28 stüweri – emisiuni Antonius Gunther ?????pentru comitatul de Oldenburg din anii 1637-1657 – 2 exemplare; emisiune ale oraşului Embden din anii 1637-1657;

Altmişlîk (60 parele) – emisiune Mustafa III (1757-1774);

Kuruşi (40 parale) – emisiuni ale sultanilor: Süleiman II (1687-1691) - un exemplar, Mustafa II (1695-1703) – 13 exemplare, Ahmed III (1703-1730) – 6 exemplare, Mahmud I (1730-1754) – 8 exemplare, Abdülhamid I (1774-1789) – un exemplar, Selim III (1789-1807) – un exemplar;

Zolta (30 parale) – emisiuni Ahmed III (1703-1730) – 11 exemplare;

Yirmilik (20 parale) - emisiune Ahmed III (1703-1730);

Yarim kuruş (1/2 kuruş = 20 parale) – emisiune a sultanului Mustafa II (1695-1703);

Piese de 20 creiţari – emisiuni Maria Theresia (1740-1780) pentru Niederösterreich din anul 1765 şi pentru Moravia din anul 1765, emisiuni Iosif II (1780-1790 pentru Ungaria din anii 1781 şi 1782, Francisc II (1792-1835) pentru Ungaria din anii 1795 şi 1796 şi pentru Transilvania din anul 1796;

Pisă de 10 creiţari – emisiune Maximilian Iosif (1745-1777) pentru Bavaria din anul 1754;

Onluk (10 parale) – emisiuni ale sultanilor Mahmud I (1730-1754), Mustafa III (1757-1774) , Abdülhamid I (1774-1789) – 2 exemplare, Selim III (1789-1807);

Beşlik (5 parale) - emisiune Mustafa III (1757-1774);

Parale – emisiuni Ahmed III (1703-1730), pentru Imperiul otoman – 2 exemplare exemplare, emisiuni Mahmud I (1730-1754) – 6 exemplar, Mustafa III (1757-1774) – 17 exemplare, emisiuni Abdülhamid I (1774-1789) – 31 exemplare, emisiuni Selim III (1789-1805) – 3 exemplare;

* Am introdus acest tezaur fiind descoperit în zona raialei Turnu care influenţa şi judeţul istoric Olt din imediata vecinătate.

Bibliografie: Toma Rădulescu, Veronica Predoi, *Tezaurul monetar de la Frăsinet – Teleorman (sec. XVII-XVIII)*, în rev. „Oltenia. Studii şi Comunicări. Arheologie-Istorie”, XV, Craiova, 2004, pp. 54-58:

7. Morunglav -Olt

www.cimec.ro

Tezaur alcătuit din 161 monede în majoritate nominale mari de argint, emisiuni ale Imperiului otoman (160 exemplare) şi al Comitatului Oldenburg, datate între anii 1637-1657 şi circa 1738.

Nominale şi emitenţi:

Zolta – emisiuni ale sultanilor: Süleiman II (1687-1691); Ahmed II (1691-1695)¸ Ahmed III (1703-1730) – 5 exemplare;

Kuruş – emisiuni ale sultanilor: Mustafa II (1695-1703) – 8 exemplare, Ahmed III (1703-1730) – 6 exemplare, Mahmud I (1730-1754) – 117 exemplare.

Yirmilik – emisiuni ale sultanului Mahmud I (1730-154) – 16 exemplare.

Onluk – emisiuni ale sultanilor Ahmed III şi Mahmud I – 5 exemplare.

Piesă de 28 stüwer Comitatul Oldenburg – emisiune Antonius Gunther (1637-1657).

Bibliografie: Toma Rădulescu, Denisa Guţică – Florescu, *Al doilea tezaur monetar descoperit în comuna Morunglav – Olt (sec. XVII-XVIII),* În rev. „Arhivele Olteniei”, 24, Editura Academiei Române, 2010, pp. 59-70.

A. Aur

Altân, altun – nume turcesc care înseamnă aur. Ea a fost emisă prima dată de către sultanul Mahomed al II-lea în anul 1477 şi avea greutatea de 3,55 g, titlul de 993‰ şi era echivalent cu un ţechin veneţian de aur (din sec. XVI)
Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 300.

Ducat - termen de origine italiană care indică o monedă de aur sau de argint. Ducatul a fost emis de către majoritatea statelor europene având titlul mediu de 980‰, iar greutatea medie de 3,450 g. În documentele Ţării Româneşti apare cu numele de galbeni şi ughi, iar în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu au circulat ducaţii emişi pentru Ungaria, Veneţia, Olanda, Bavaria şi alte state din centrul şi vestul Europei. Ducatul valora 350 bani româneşti, adică 5,25 florini în aceiaşi perioadă. Constantin Brâncoveanu este singurul domn care a încercat să bată în anul 1713 monede de aur de 5 şi 6 ducaţi la monetăria de la Alba Iulia. Finanţist recunoscut domnitorul martir era adeptul unei reforme monetare prin care urmărea integrarea în ţară a sistemului monetar central şi vest european. De asemenea urmărea să evite fluctuaţiile şi arbitrariul generat de leii şi galbenii ca monede de calcul ale vistieriei. Aceştia erau astfel înlocuiţi cu o monedă reală.

În bună parte ducatul servea pentru plata tributului şi a celorlalte dări către Poartă, precum şi în diverse tranzacţii interne şi externe, mai ales datorită facilităţilor tehnice şi practice pe care le ofereau celor care foloseau monedele de aur. Ele puteau fi mai uşor transportate faţă de cele de argint.

Dăm mai jos descrierea unei astfel de piese de aur de 5 sau 6 ducaţi bătută la ordinul lui Constatin Brâncoveanu:

Av. Bustul domnitorului spre dr. pe cap cuca împodobită cu surguci şi rozetă din pietre preţioase, poartă haină de fir şi mantie cu guler de cacom, agrafă ca o rozetă. **.CONSTANTINVS – BASSARABA – DE. BRANKOWAN.** Două cercuri liniare exterioare.

Rv. Scut oval, aproape rotund, cu marginea perlată, ornamentat la partea superioară având în centru un chip de înger. Deasupra coroana regală, în părţi grifoni

www.cimec.ro

încolăciţi în spirale. În scut acvila cu cruce în plisc, aripi ridicate, stând pe munte spre st., iar capul întors spre dr. La dr. soare cu raze, la st. luna. Dedesupt milesimul 17-13. Sub scut între ornamentaţii iniţialele **C–H. D: G: VOIVODA. ET. PRINCEPS. -. VALACHIÆ. TRANS. ALPINÆ.** Două cercuri liniare exterioare.
Referiri: Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Editura Sport –Turism, Bucureşti, 1977, p. 35, nr. 291; O. Iliescu, *Istoria monetei, în România. Glosar numismatic,* SMIM, XIX, 2001, pp. 304-305; *Instituţii feudale....*, pp. 179-180; *Monede de aur din colecţii româneşti,* I, *Colecţii din Muntenia,* coordonator Ernest Oberlander-Târnoveanu,autori:Aurel Vâlcu şi Mihai Dima, Institutul de Memorie Culturală, Bucureşti, 2001,pp.7 şi 13.

Florin – monedă de aur emisă de oraşul Florenţa începând cu anul 1252. Mai târziu a fost imitat de majoritatea statelor europene şi a devenit sinonim cu „monedă de aur". Ei sunt întâlniţi sub numele de florin olandezi, florini nemţeşti, florini ungureşti şi florini tătărăşti. Ea era echivalentă cu circa 100 dinari sau 50 kreuzeri. În timpul lui Constantin Brâncoveanu întâlnim în documente denumirea de florin valah (florinus valachicus) ca monedă de calcul. Florinul era folosit pentru plata tributului, dărilor şi vămilor, precum şi în diverse tranzacţii privind bunuri mobile şi imobile.
Referiri: *Instituţii feudale.....*, p. 199; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 305; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ..... p. 459.

Galben – denumire care indică monedele de aur. La fel ca şi unele monede de argint făcea parte din sistemul bimetalist şi era recunoscut oficial de vistierie. La 1728 în Oltenia era definit ca „moneta ideale calcolata per un talero leonino e mezzo". În documentele din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu sunt întâlniţi sub denumirile de galbeni turceşti, galbeni ungureşti, galbeni olandezi, galbeni împărăteşti, venetici, ţechini.
Referiri: Instituţii feudale....., p. 204; O. Iliescu, Istoria monetei...., p. 306.

Ţechin (zecchino) - denumirea este legată de cuvântul zecca, care înseamnă monetărie, şi este de origine arabă (siccah – batere de monede) şi a fost generalizată pe la mijlocul secolului al XVI-lea, până atunci monedele de aur veneţiene de acest tip fiind cunoscute cu numele de ducaţi. Zecchino poartă imaginea Sf. Apostol şi Evanghelist Marcu, patronul spiritual al Veneţiei, înmânând o flamură dogelui Aloysio Mocenigo (1570 – 1577) şi legenda „Sit tibi Christe datus, quem tu regis, iste ducatus". Ţechinul veneţian s-a bucurat de o largă răspândire şi în Oltenia. El are pe avers versul latin amintit mai sus în care numele lui Cristos apare în forma **XPL**, deci **XP**(is)**E**, sub influenţa chrismei, monograma literei greceşti a numelui lui Cristos. Cuvântul ducatus care apare pe revers a determinat ca şi alte monede de aur emise în Ungaria, Imperiul Romano-German şi Ţările de Jos să-i preia denumirea. La început a purtat denumirea de ducat şi a fost creat în urma unei hotărâri din 31 octombrie 1284 a conducerii Veneţiei şi avea 1/67 dintr-o marcă veneţiană de 238,73 g şi greutatea teoretică de 3,559 g.

Zecchinii îi întâlnim în cuprinsul unor tezaure monetare sau izolat începând din secolul al XIV-lea până în secolul al XIX-lea datorită calităţii aurului fin şi constantei ponderale. În documentele din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu sunt întâlniţi cu numele de galben venetic sau simplu – venetic. În anii 1690-1714 ţechinul valora 2,50 taleri.

Referiri: Eugen Chirilă, Octavian Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare,* Baia Mare, 1966, p. 40; Octavian Iliescu, *Monede din tezaurul descoperit la Oţeleni,* „Arheologia Moldovei”, II-III, Iaşi, 1964, p. 392; O. Iliescu, *Istoria monetei,* p. 313.

Ughi – nume întâlnit în documentele din Ţara Românească şi în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, care desemna ducatul de aur unguresc, având o valoare de 1,50 taleri. El a fost şi unitate metrologică (unitate de cont) în Ţara Românescă, ca urmare a intensei sale circulaţii şi a avut diverse denumiri: zlot de aur, zloţi, zloţi ungureşti, zloţi roşii ungureşti, galbeni, florin unguresc. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu valora 1,50 taleri. În 1728 era definit în Oltenia „moneta ideale calcolata per un thalero leonino e mezzo”. În anul 1709 galbenul austriac era echivalent cu 4 florini şi 30 kreuzeri în monedă renană sau 5 florini şi 40 dinari în monede ungureşti, ducatul bavarez în 3 florini renani sau 3,60 florini ungureşti.
Referiri: *Instituţii feudale....*, pp. 483-484; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 313; Dragoş Ungureanu, *Monedele aflate în circulaţie în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea – putere de achiziţie şi cursuri de schimb*, în rev. „Cercetări Numismatice”, IX-XI, 2003-2005, Bucureşti, 2005, pp. 457-458.

B. Argint

a. Nominale mari de argint

Caragros – după O. Iliescu –„nume dat talerului imperial în Ţara Românească în secolul al XVIII-lea şi la începutul celui următor”; după Al. Constantinescu – „una dintre cele trei monede de argint care a servit drept etalon în sistemul monetar al Imperiului otoman. Pe piaţa internă a Ţărilor Române, apare în sec. XVIII. În 1709, valora ceva mai mult decât un leu (3000 c.=3.500 lei; în 1719 un firman îi stabileşte cursul la 181 aspri”.
Referiri: *Instituţii feudale....*, p. 71; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 302.

Gulden – monedă de argint, emisă din secolul al XVI-lea de diverse state şi alte autorităţi europene echivalentă cu 2/3 taleri sau 28 stüveri. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu şi ulterior se mai păstrează în circulaţie mai ales piesele de 28 stüveri emişi în zona Mării Nordului de oraşul imperial Embden şi Comitatul Oldemburg. Guldenii mai sunt cunoscuţi şi cu numele de florini de argint.
Referiri: Ana – Maria Velter, Constanţa Ştirbu, *Circulaţia în Ţările Române a monedelor de argint cu valoare ridicată emise de statele, oraşele şi forurile ecleziastice germane în perioada secolelor XVI-XVII*, în rev. Cercetări Numismatice, VIII, Bucureşti, 2002, pp. 279-280; *Instituţii feudale....*, p. 199; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 306; Elisabeta Savu, Aurel Vâlcu şi Mihai Dima, *Un tezaur monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Bilcioreşti, jud. Dâmboviţa,* în vol. *Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secolele de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul*, Chişinău, 28-30 mai, 2000, pp. 197-206.

Kuruş sau „guruşul” - desemna iniţial nominalele europene grele de argint numite turceşte guruş (tam guruş pentru cei austriaci sau esedî guruş pentru cei olandezi), care după reforma monetară înfăptuită în anul 1687 de către sultanul Mehmed IV (1648-1687), desemna piastru – cea mai importantă monedă otomană de argint care era echivalentă talerilor apuseni şi era realizată cu scopul de a relansa economia aflată în criză a Imperiului otoman. El a fost emis în timpul domniei

www.cimec.ro

sultanului Mustafa II (1693-1703) şi apoi la mijlocul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730) şi era echivalent cu piastru sau 2 florini, sau 40 de parale, sau 120 akçe.
Referiri: Mihai Maxim, *O luptă monetară în sec. al XVI-lea: padişahî contra aspru*, în „Cercetări Numismatice" (CN), 5, 1983, p. 131; Aurel Vâlcu, *La pénétration des monnaies ottomanes dans les Pays Roumains aux XVII-e – XVIII-e siècles*, în „Bulletin du Cercle d'Études Numismatiques de Bruxelles", 43, nr. 3, 2006, pp. 276-279; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ..... pp. 458-459.

Leu – denumire preluată de la stema Olandei - leu ridicat pe două labe (leu rampart imprimat pe revers) aflată pe moneda olandeză de argint, emisă pentru prima dată în Ţările de Jos în anul 1575 cu titlul argintului de 750 ‰ şi o greutate de 27,648 g. În timpul lui Constantin Brâncoveanu în anul 1711 era egal cu 140 bani sau 100 de creiţari. El era instrument de plată în comerţul extern şi intern, pentru achitarea salariilor şi dărilor etc. Prin legea din 14/26 apr. 1867 leul de argint devine etalon oficial al sistemului monetar naţional. Alături de ughi talerul leu a ocupat poziţie dominantă şi a format bazele sistemului monetar de calcul aşa cum rezultă şi din „Condica Vistieriei" din timpul lui Constantin Brâncoveanu din anii 1694-1704. Talerul leu în anul 1688 era echivalent cu 70 akçele, între 1694 şi 1703 conform condicii vistieriei era egal cu 133 bani, în 1711 cu 140 bani.
Referiri: *Instituţii feudale....*, p. 274; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 307; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ..... p. 458.

Piastru (leu turcesc) – monedă otomană de argint creată în anul 1687 prin reforma monetară a sultanului Mehmed IV (1648-1687) echivalentă cu talerul de argint vest şi central-european. Modelul folosit era cel al realilor spanioli având ca ţel relansarea economiei otomane. La început piastrul valora 2 florini şi 16 kreuzeri pentru ca apoi să se devalorizeze treptat. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu era echivalentă cu 40 parale sau 120 aspri. La începuturi desemna o monedă de argint care a circulat mai ales în Spania şi Italia şi apoi a fost preluată de Imperiul Otoman şi ţările dependente de acesta sub numele de guruş (ghursh sau gurush). Greutatea era între 19 şi 24 g, iar cursul său a variat în raport cu celelalte monede, fiind aproximativ egală cu un florin de argint sau taler.
Referiri: *Instituţii feudale....*, pp. 359-360; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 310; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ..... p. 459.

Stâlpar (*thaler spaniol* sau *reali)* au fost bătuţi prima dată de regele Carol I (1516-1556) şi purta numele *pezzi da otto* (piese de 8 reali), dar era cunoscut şi sub numele de piastru sau *colonnado* după cele două coloane ale lui Hercule de pe reversul monedei. Moneda a circulat în America, Africa, Asia, Extremul Orient, bătută în atelierele din America Latină şi Spania, a pătruns în Ţara Românească prin intermediul Imperiului otoman la sfârşitul secolului al XVII-lea şi mai ales la începutul secolului al XVIII-lea. Ea avea valoarea de 8 reali, dar erau şi subdiviziuni de 4 şi 2 reali.
Referiri: Ana-Maria Velter, Constanţa Ştirbu, Tezaurul de la Dridu – Snagov, jud. Ialomiţa şi unele aspecte ale circulaţiei monetare în Ţara Românească în secolul al XVII-lea, în rev. „Cercetări numismatice", IX-XI, 2003-2005, Bucureşti, 2005, pp. 423-425; Dragoş Ungureanu, Monedele ..... p. 459.

Taler – monedă emisă pentru prima dată în anul 1484 în provincia austriacă Tirol, iar apoi între anii 1518-1525 la St. Joachimstal (Jachimovo) aflată într-o vale

argentiferă aparţinând conţilor de Schlick în Boemia şi care purta denumirea de Joachimstaler, ulterior taler. De la mijlocul secolului al XVI-lea emisiunile de taleri se întâlnesc în bună parte din Europa de vest, centru şi sud. El era echivalat în a doua jum. a sec. al XVI-lea cu 60 creuzer. În 1685 talerul valora 195 bani, iar în 1709 - 30 groşi. În Ţara Românească îl întâlnim în descoperiri monetare din tezaure din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Talerul era folosit la plata tributului, la vânzarea şi cumpărarea unor bunuri mobile şi imobile, la tranzacţii externe etc.; talerul era monedă dominantă în timpul lui Constantin Brâncoveanu alături de galben şi leu şi era recunoscut de vistierie. Talerul austriac (*kronenthaler*) avea greutatea ideală 29,476 g şi valora în anul 1692 - 133 bani, în anul 1709 doi florini şi 40 dinari ungureşti, *species thaler* – 28,843 g, *thalerul polonez* (emis pentru prima dată de regele Ştefan Bathory în anul 1580) – 28,240 g , talerul din Ţările de Jos (*reichsthaler)* – 28,078 g, talerul prisac (*thalerul levantin)* – 28,00 g,

Referiri: Referiri: *Instituţii feudale....*, p. 466; O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 312; detalii asupra acestui nominal vezi Constanţa Ştirbu, Ana-Maria Velter, Emil Păunescu, *Circulaţia talerilor în secolele XVI-XVII în Ţara Românească-problema falsurilor (Tezaurul de la Urziceni jud Ialomiţa),* în rev. „Cercetări numismatice”, VI, Bucureşti, 1990, pp. 162-188; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ..... p. 458.

Dăm mai jos descrierea unei astfel de piese similare cu talerii emisă în anul 1713 de Constatin Brâncoveanu:

Av. Bustul domnitorului spre dr. pe cap cuca împodobită cu surguci şi rozetă din pietre preţioase, poartă haină de fir şi mantie cu guler de cacom, agrafă ca o rozetă. Dedesupt iniţialele **.C.H.** patru puncte dispuse dispuse sub formă de cruce, **CONSTANTINVS. BASSARABA – DE. BRANKOWAN.** Două cercuri liniare exterioare.

Rv. Scut oval, marginea lineară, ornamentat la partea superioară, acesta având în centru o stea? cu nouă raze. Deasupra coroana regală, în părţi grifoni încolăciţi în spirale. În scut acvila cu cruce în plisc, aripi ridicate, stând pe munte spre st., iar capul întors spre dr. La dr. soare cu raze, la st. luna. Dedesupt milesimul **17-13**. **+ D: G: VOIVODA+ ET + PRINCEPS+ - VALACHIÆ+ TRANS+ALPINÆ.** Două cercuri liniare exterioare. Semne despărţitoare ca nişte puncte cruciuliţă.

Referiri: Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Editura Sport –Turism, Bucureşti, 1977, p. 35, nr. 286.

Zolta, cunoscută şi sub numele de zolté, zlot, zolota, tuzluc – prima monedă de argint cu valoare ridicată emisă de Imperiul Otoman, a avut drept model florinii de argint puşi în circulaţie, mai ales pentru comerţul cu răsăritul, de oraşele şi statele din cadrul Iomperiului Romano-German şi Ţările de Jos. Zolta a fost emisă în timpul domniei sultanului Süleyman II (1687-1691) şi a avut ca model din punct de vedere metrologic piesele de 28 stüveri, cunoscute şi sub numele de florini de argint sau guldeni care se întâlneau pe teritoriul românesc de la mijlocul secolului al XVII-lea. Zolta era echivalentă cu 2/3 taleri, sau 2/3 kuruş, sau un gulden, sau 30 parale. În timpul domniei sultanului Mustafa II (1695-1703) s-au deschis noi ateliere monetare şi au fost emise cantităţi mari de zolta şi alte monede grele de argint.

Referiri: Aurel Vâlcu, *Observaţii asupra sistemului monetar otoman la sfârşitul secolului al XVIII-lea,* Pontica, Comunicare susţinută la a XXXV-a sesiune de

www.cimec.ro

comunicări ştiinţifice, Constanţa, 22-24 octombrie, 2003; Idem, *circulaţia falsurilor după moneda otomană din secolul al XVIII-lea în Ţara Românească,* în vol. *Studia varia in honorem Professoris Ştefan Ştefănescu Octogenarii,* editori Cristian Luca şi Ionel Cândea, Bucureşti – Brăila, 2009, p. 632; Aurel Vâlcu, Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane din secolul al XVIII-lea descoperit la Tămaşi (jud. Ilfov),* în rev. „Cercetări numismatice”, IX-XI, 2003-2005, p. 460, nota 5..

b. Nominale mijlocii de argint

Beşlic – monedă otomană echivalentă cu 5 parale, a fost emisă pentru prima dată de către sultanul Ahmed III (1703-1730), în anul 1703 şi este întâlnită la sfârşitul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 302.

Groşiţa – monedă de argint emisă prima dată în Austria având valoare de 3 creiţari.

Referiri: *Instituţii feudale.....*, p. 211.

Şuştac (*şaştag* – ca variantă) – monedă poloneză de argint emisă între anii 1526-1765 cu valoare nominală de 6 creiţari (6 groşi) sau 12 dinari. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu 1709 existau în circulaţie şuştaci vechi şi noi.

Referiri: *Instituţii feudale.....*, p. 478; O. Iliescu, *Istoria monetei...*, p. 312; Dragoş Ungureanu, *Monedele...*, p. 465.

Triplu gros (*grossus triplex, potronic*) – monedă poloneză de argint în valoare de trei groşi emisă între anii 1528-1794, model folosit şi pentru Lituania, oraşele baltice dependente de coroana poloneză, Silezia, Raguza şi Transilvania. Triplu gros a circulat în Ţara Românească sub mumele de costandă aşa cum este întâlnit în documentele vremii deoarece indica o veche monedă de argint care purta efigia Sf. Constantin cel Mare (după ultimele păreri este o confuzie făcută de Dimitrie Cantemir). În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu documentar este atestată o singură dată în anul 1694 la strângerea birului cailor

Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 303; *Instituţii feudale.....*, p. 126; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ......, p. 461.

Tultul (*leiţă*) – monedă divizionară otomană de argint echivalentă cu a treia parte dintr-un piastru. În anul 1709 valora ½ zlot sau 40 akçele.

Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei...*, p. 313; Dragoş Ungureanu, *Monedele* ... p. 460; *Instituţii feudale.....*, p. 478.

Yarim zolta = ½ zolta.

Yirmilic – monedă divizionară otomană emisă între anii 1703 şi 1805, echivalentă cu 20 parale sau ½ kuruş.

15 creiţari- monedă a cărei valoare este menţionată din batere. Moneda divizionară era echivalentă cu o şesime de taler şi circula sub numele de fünfzehnkreuzer, fünfböhmer, sechsteltaler. Ea are un argint fin mai slab decât al talerului (700-750‰ faţă de 800- 900‰), deşi cantitativ şase piese de acest fel sunt egale cu un taler. Ea este emisă de visteria austriacă începând cu anul 1659 pentru plata trupelor şi a livrărilor către armată.

6 creiţari (*sechskreuzerstück*) – monedă a cărei valoare este menţionată din batere. Moneda divizionară era echivalentă cu a cincisprezecea parte dintr-un taler.

www.cimec.ro

Referiri: Instituţii feudale....., p. 465.

c. Nominale mici de argint

Asprul (turceşte akcè) – monedă turcească bătută din argint, pe la mijlocul secolului XIV şi valora o treime dintr-o para cunoscut din documentele Ţării Româneşti cu numele de bani. Moneda avea ca model o veche monedă bizantină de argint, ea era folosită în tranzacţii mărunte şi s-a devalorizat treptat. În timpul lui Constantin Brâncoveanu asprul a devenit submultiplul piastrului care valora 120 aspri. Leul nominal valora tot 120 de bani şi asprul s-a confundat cu banul. Până la sfârşitul secolului al XVII-lea aspru otoman avea funcţie de monetă cu putere circulatorie legală în Ţara Românească.

Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei...*, p. 301; *Instituţii feudale.....*, p. 29.

Ban- monedă din argint bătută în 1272 de banii Croaţiei, apoi de cei ai Sloveniei. Mai târziu denumirea este dată oricărei monede. În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu era a 10-a parte din triplu gros (costandă), a 135-a parte dintr-un taler, a 120-a parte dintr-un leu, a 200-a parte dintr-un ughi. Banul a servit ca monedă de calcul după dispariţia sa efectivă de pe piaţa comercială. Astfel o serie de dări plătite în bani timpul lui Constantin Brâncoveanu purtau numele obligaţiei pentru care erau strânse: banul steagului la schimbarea domnului (dare percepută pentru plata cheltuielilor de investitură la Poartă, la domnie nouă), banul miriei plătit pentru obligaţiile faţă de turci (în anul 1696 era de 42.300 taleri), banul fânului, banul menzilului sau poştei.

Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei...*, p. 301-302; *Instituţii feudale.....*, pp. 34-37; Dragoş Ungureanu, *Monedele ......*, pp. 460-461.

Creiţar (kreuzer) - iniţial cuvântul kreuzer îşi avea originea de la faptul că avea pe revers o cruce (Kreuz). Creiţarul a fost emis pentru prima dată în Tirol în anul 1270; din 1551, creiţarul a fost inclus în sistemul monetar al Imperiului german şi ulterior în celelalte posesiuni ale Casei de Habsburg. Kreuzerul cântărea 0,37 g şi valora a 60-a parte dintr-un galben sau a 90-a parte dintr-un taler imperial spaniol. În secolul al XVIII-lea florinul unguresc avea 50 creiţari, iar cel renan 60 de creiţari sau 120 de aspri. Creiţarul în documentele româneşti este menţionat ca instrument de plată pentru tranzacţii mărunte.

Referiri: *Instituţii feudale.....*, pp. 128; Octavian Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 303; Dragoş Ungureanu, *Monedele ......*, p. 460.

Dinarul - monedă de argint emisă de diverse state, oraşe şi alte autorităţi europene începând din secolul al IX-lea şi până în secolul al XVIII-lea, avea iniţial o greutate medie de 0,58 g. Iniţial în Ungaria moneda a fost emisă de regii maghiari ai Casei de Anjou. Ei sunt întâlniţi şi în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu când se păstrează în circulaţie denari ungureşti din secolul XVI şi prima jumătate a secolului XVII datorită calităţii metalului preţios. Denarii ungureşti vor ieşi treptat din circulaţie către începutul secolului XVIII când sunt înlocuiţi treptat în bună parte datorită reformei sistemului monetary otoman din anii 1697-1690, precum şi orientării economice şi politice a Ţării Româneşti în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea.

Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 303; *Instituţii feudale.....*, pp. 160-161; Aurel Vâlcu, *Circulaţia dinarului unguresc în secolul al XVII-lea în Ţara Românească*

www.cimec.ro

(Tezaurul de la Târgovişte, jud. Dâmboviţa, în rev. Cercetări Numismatice, Bucureşti, 2002, pp. 335-346; Dragoş Ungureanu, *Monedele ......*, p. 461.

Duarius - la sfârşitul secolului al XVII-lea, datorită devalorizării accentuate a dinarului, apare o piesă nouă intitulată duarius, echivalentă cu doi dinari, specie generată de efortul militar finalizat prin pacea încheiată la 16/26 ianuarie 1699 la Karlowitz, prin care Imperiul Otoman renunţa la Transilvania. După moartea lui Leopold I în anul 1705 mai apare o emisiune post mortem din anul 1707, urmaşii săi renunţând la acest tip de monedă care a generat multiple nemulţumiri ale populaţiei, în special din Transilvania.

Gros – una din cele mai vechi monede de argint din Europa. Documentar prima emisiune datează din anul 1226 şi a fost bătută la Tours, apoi a fost imitată de germani (1232), cehi (1296), englezi (1351), olandezi, polonezi, unguri (1342), turci (1392). Titlul metalului preţios, greutatea şi locul de emisiune a făcut ca această monedă să aibă denumiri şi valori diferite. Grosul a fost şi unitate metrologică.
Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei....*, p. 306; *Instituţii feudale.....*, pp. 210-211; Dragoş Ungureanu, *Monedele ......*, p. 461.

Paraua (madîn) - ca monedă otomană de argint, îşi are originea în Egipt, când statul mameluc a fost cucerit de către Selim I (1512-1520). În anul 1564 paraua era egală cu 1,5 akçele şi valora în anul 1623 trei aspri, pentru ca în 1687 în urma reformei monetare a sultanului Süleiman II (1687-1691) să fie echivalată cu a 40-a parte dintr-un piastru otoman de argint, monedă nouă, creată atunci. Ea a fost folosită în Ţara Românească şi ca unitate monetară de calcul care reprezenta a 40-a parte dintr-un leu nominal. Paraua a circulat intens în spaţiul românesc până la introducerea sistemului monetar naţional în anul 1867. Aceasta are la avers tuğra-ua împărătească (tuğra-i padişahî) care diferă de la un sultan la altul şi s-a extins în timp şi la nominalele mai mari de argint sau aur.
Referiri: O. Iliescu, *Istoria monetei .....*, pp. 309-310; *Instituţii feudale.....,* p. 351; Dragoş Ungureanu, *Monedele ......*, p. 460;

Poltura (variante polturac, poltra) - la sfârşitul secolului al XVII-lea apare o piesă nouă, imitaţie după cea poloneză, numită poltură simplă sau poltură de valoare mai mare decât denarul sau creiţarul. Poltura (variantă polturac împărătesc sau poltura), este o monedă emisă pentru Transilvania şi Ungaria de către habsburgi şi era echivalentă cu a 40-a parte dintr-un florin renan sau cu 1½ groşi, sau cu 1½ creiţari, sau cu 3 dinari (pfenigi). De precizat că denumirea acestui nominal este înscrisă în legendă care este asociată cu chipul Maicii Domnului şi a lui Iisus prunc.
Referiri: Gheorghe Anghel, *Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea descoperite la Alba Iulia*, „Apulum”, 6, 1965, p. 397; O. Iliescu, *Istoria monetei....*,. p. 310; *Instituţii feudale.....*, p. 367-368; Dragoş Ungureanu, *Monedele ......*, p. 460; Francisc Pap, *Dreipölkeri şi polturi în tezaure monetare din Transilvania,* în rev. „Buletinul Societăţii Numismatice Române”, XCII-XCVII (1998-2003), nr. 146-151, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003, pp. 215-220.

3 creiţari - monedă cunoscută în mediul german cu denumirea de dreikreuzer, kaiser, gröschen sau landgröschen şi erau emis în Austria pe la mijlocul secolului al XVI-lea. Emisiunile de 3 creiţari şi 1 creiţar, care încep să fie bătute în anul 1657 se

www.cimec.ro

încadrează în măsurile luate de habsburgi de a crea în cadrul imperiului un sistem monetar unic.

Referiri: O. Iliescu *op. cit.* p. 303 şi 311; *Instituţii feudale......* p. 128, 437.

Notă

Conform Constantin Giurescu, *Materiale privind istoria Olteniei sub austrieci*, Bucureşti, 1944, pp. 344-346 şi Şerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă, 1718-1739*, Bucureşti, 1971, pp. 126-130 şi 139, apud Dragoş Ungureanu, *Monedele....*, 463, la 20 iulie 1728 erau în circulaţie peste 22 de tipuri de monede din diverse părţi şi cu valori diferite, situaţie confirmată şi de componenţa unor tezaure monetare descoperite şi datate la sfârşitul domniei lui Constantin Brâncoveanu:

„**ban** = dinar = greşlă; **polturac** = 2 bani; **creiţari** = 1,33 bani; **groş** = 4 bani; **para** = 2-4½ bani; **sustac** = 8 bani; **costanda** = 10 bani; **pitac** (septenarius) = 10 bani; **crivac** (marianus, măriaş) = 22 bani; **thaler imperial** = 180 bani (135 creiţari); **thaler-leu vechi** = 133 bani (100 creiţari); **thaler turcesc nou** = 120 bani (90 creiţari); ½ **thaler leu** = 66,50 bani (50 creiţari); **ort polon** = (¼ leu vechi) = 33¼ bani; **ort turcesc** = ¼ leu nou (30 bani; 22½ creiţari); **florin unguresc** = 66,50 bani; **florin imperial** (renan) = 90 bani (67,50 creiţari); **tult** (½ florin) = 45 bani; **zlotul turcesc vechi** = 88 bani; **zlot valah** = 89 bani; **ducatul unguresc** = 200 bani sau 1,5 thaleri-lei; **ducatul veneţian** = 330 bani sau 2,5 thaleri lei.”

Anexă- fragment document din arhiva acad. dr. C.S. Nicolăescu-Plopşor (Muzeul Olteniei)

AGA BĂLĂCEANU

Balada culeasă de C.S. Nicolăescu-Plopşor în perioada interbelică din sudul Doljului din com. Risipiţi a fost recuperată parţial de la fiica acestuia Mira Nicolăescu-Plopşor în anul 1989. Ea se referă la începuturile domniei lui Constantin Brâncoveanu şi la încheierea unei înţelegeri secrete între marele agă Constantin Bălăceanu, vărul său prin alianţă, şi austrieci prin care acesta să exercite presiuni asupra lui Consatntin Brâncoveanu ca să accepte ocuparea ţării de către trupele habsburgilor. De asemenea se urmărea ocuparea Ţării Româneşti şi alungarea de la domnie a lui Constantin Brâncoveanu. Domnul martir a fost informat că aga Constantin Bălăceanu obţinuse gradul de colonel în armata austriacă şi că trebuia să lupte pentru apărarea independenţei şi libertăţii Ţării Româneşti, ameninţată cu cotropirea de către Austria. Imperialii urmăreau prin Constantin Bălăceanu să instaleze pe văduva lui Şerban Cantacuzino în calitate de regentă a fiului ei minor – Iordache (cumnatul lui Constantin Bălăceanu), ceea ce echivala cu ocuparea ţării. După mai multe solii urmează o serie de confruntări între turci şi austrieci pe Dunăre între Belgrad şi Vidin. În toamna anului 1689 oştile austriece au pătruns în Oltenia dinspre Cerneţi – Mehedinţi. După mai multe tratative nereuşite Ţara Românească a fost ocupată în parte de austrieci. Trupele române şi turco-tătare trec prin surprindere Carpaţii şi la Zărneşti înfruntă armata austriacă comandată de generalul Heissler. Cu acest prilej aga Constantin Bălăceanu a fost rănit şi a murit după ce a fost luat prizonier. Constantin Brâncoveanu a poruncit să i să taie capul şi să se trimită la Bucureşti. Capul lui Constantin Bălăceanu a fost înfipt într-un par din curtea caselor fostului ginere al lui Şerban Cantacuzino.[43]

[43] Detalii vezi la Constantin Şerban, *Constantin Brâncoveanu,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1969, pp. 28-43.

www.cimec.ro

Auzit de la Dinu Cojocaru din Risipiţi, Dolj – decedat. L-am mai auzit şi de la alţii.

Foaie verde a bobului
La Poiana Mărului
La ’otaru turcului
Când ai zice de trei droşti
Şi mi-a sosit doo oşti,
Doo oşti cu doi domni
Dară domnii cum îi cheamă?
Unu aga Bălăceanu
Şi Costandin Brâncoveanu
Foae verde de săcară
Când fu vineri lungă sară,
Oştile să împreunară
Şi de război s-apucară
Să ’ntâlniră
Să loviră
Şi mai rău să mântuiră
Foae verde foae lată,
Da să văd pe ce să ceartă
Un să-mi pue Bucureştiu
Dară aga Bălăceanu
El că zicea
Ca să-l puie la Bălaci,
C’a zâdit zâdurile
Şi mi-ş stau luciurile
Da Costandin Brâncoveanu,
Credea’n Dumnezău sârmanu
Foae verde – o peliniţă
Să-l pue pe Dâmboviţă
Unde-i acu Domniliţă
....
....
Te duci în pădurea mare
Şi iarna-i tai crecile
Şi vara-i dau altele
După ce că termena
Finu-său robia loa
Cap di la trup că-i tăia
Şi de mustaţă că-l lua
Şi-n Dâmboviţă-l băga
Şi de sânge-l curăţă
Şi’n dirogică-l arunca
Şi pe cal că’ncăleca
La domnie că-mpleca
Că şi-a tăiat năşiia

www.cimec.ro

Meargă să-ş ia domniia
La domnie de-ajungea
Calu afară îl lega
Doi agii pe mână-i loa
La domnie că intra,
Da lui de zor ce-i ieşa
Nici lumină ziua că da
Că şi-a tăiat năşiia
Zicea să ia domniia
La domnie când intra
Mâna la disagi băga
Cap de mustaţă că loa
Şi pe masă că-l trântea
Nu mi-au tăiat moşiia
Voi care-m daţi domniia
Şi toţ domni câţi ieşea
Numa unu răspundea
Şi da cine ieşea
Costandin Brâncoveanu
Credea în Dumnezău sârmanu
Tu ţ-ai tăiat moşiia
Noi ca să-ţ dăm domniia,
Unu n-am mai rămânea
Stai puţin cătăm legea
Şi cum legea ne-o zicea
Noi aşea că vom făcea
....

www.cimec.ro

MONETARY DISCOVERIES IN OLTENIA IN BRÂNCOVEANU'S TIMES & THE MONETARY TYPES OF THE RESPECTIVE PERIOD

Abstract

The author presents all the monetary types that circulated in Ţara Românească during the reign of the Martir Saint Constantin Brâncoveanu conformable to the bi-metalist system, i.e. gold & silver. The following golden coins circulated in that period (their names depended on the place where they came from): altân, ducat, florin, galben, ţechin, ughi.

There were three categories of silver coins: 1. Nominal big (caragros, gulden, kuruş, leu, piastru, stâlpar, taler, zolta).

2. Nominal medium (beşlic, groşiţa, şustac, triplu groş, tultul, yarim zolta, yirmilic, 15 & 6 creiţari).

3. Nominal small (aspru, ban, creiţar, dinar, duarius, gros, para, poltura and a three creiţari coin).

The author also presents the relation between the various types of coins, as well as the two issues of gold & silver of Constantin Brâncoveanu.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

VENIREA UNGURENILOR ÎN OBŞTILE SĂTEŞTI DE PE VALEA RÂULUI DOAMNEI

GEORGE BACIU*

În localităţile din zona Vâlcei şi Muşcelului au venit de peste munţi, *„ungureni”*, încă din perioada supunerii Transilvaniei de către coroana maghiară. Aceste deplasări demografice din regiunile limitrofe ale Ardealului cu Ţara Românească au făcut să se nască tradiţia formării statului feudal Ţara Românească în urma unui *„descălecat”* din aceste ţinuturi, dar acest fenomen este, mai întâi, un curent de emigrare datorat unor cauze, cum ar fi: a) decretele regelui Ludovic de Anjou (1366) prin care confesiunea ortodoxă (cea română) era scoasă în afara legii, datorită prevederii că starea de nobil era condiţionată la apartenenţa de catolicism; b) diploma leopoldină din 4 decembrie 1691 prin care se recunoşteau drepturile şi privilegiile nobilimii maghiare, patriciatului săsesc şi fruntaşilor secuilor, românii, majoritari, erau în continuare consideraţi „toleraţi”; c) diplomele leopoldine din 1699 şi 1701 prin care habsburgii atrăgeau la unirea cu biserica catolică şi regimul de teroare împotriva celor care se împotriveau (Braşov, Sibiu, Făgăraş, Hunedoara); d) măsurile pentru popularea satelor luate de Grigore Ghica prin hrisovul din 14 mai 1750 care încuviinţau pe emigranţii ardeleni să se aşeze în cuprinsul ţării oriunde vor găsi locuri libere, să-şi alcătuiască satele lor cu îndatorirea de a da dijmă şi a face câte şase zile de clacă pe an la stăpânii moşiilor unde se vor aşeza[1].

Cert este că în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea s-au înregistrat multe imigrări ale „ungurenilor” în judeţului Muşcel. Numărul acestora crescând s-au format sate întregi cu numele de „Ungureni”, altele îl adaugă la numele mai vechi al satului, dând naştere unor nume duble de sate: Berevoieşti-Ungureni (localnicii, spre a se deosebii de noii veniţi şi-au zis Berevoieşti-Pământeni). Alteori, satele întemeiate de ungureni poartă numele aşezărilor de unde au plecat: sate cu nume de Galeş, Corbi, Rucăr se întâlnesc de o parte şi de alta a Carpaţilor Sudici.

* Domneşti, jud. Argeş.

[1]Hera, Nicolae, Ungureanu Gheorghe, *Satul Stăneşti, judeţul Argeş,* Editura Litera, Bucureşti, 1984, p. 41.

„Ungurenii se bucurau de scutire de impozite pentru primele şase luni, după care plăteau pe bază de ruptoare cu visteria, adică o sumă fixă prin înţelegere”[2].

Corbi. Începând cu sec. al XVIII-lea, structura demografică a Corbilor va fi radical modificată prin afluxul de populaţie din Transilvania, care se stabileşte în zona sud-carpatică.

Cel mai de seamă sat de ungureni din judeţul Muşcel – spune Ştefan Meteş în studiul *Emigrări româneşti din Transilvania în sec XIII-XX (Cercetări de demografie istorică*), Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971 – este Corbi, datorită masivei afluenţe de colonişti refugiaţi în veacul al XVIII-lea din Jina Sibiului[3], ca urmare a persecuţiilor religioase declanşate prin Unirea cu Roma a bisericii ortodoxe din Transilvania.

„Temelia colonizării în satul numit Corbi, moşie a Episcopiei Argeşului, a fost pusă întâia dată de moşul meu Ion”,[4] preciza într-o jalbă adresată domnitorului Grigore Ghica, în 1825, monahul-cărturar Naum Râmniceanu.

Trecerea peste munţi a jinarilor s-a petrecut la 1765, iar cauzele procesului de emigrare le aflăm din jalba protosinghelului Râmniceanu: *„Strămoşul meu după tată, Ion din neamul militarilor din Jina al Mariei Tereza, împărăteasa Austriei, din cauza constrângerii Uniaţiei, după ce mult timp s-au împotrivit militarii săi şi împreună cu tatăl meu după trup, Bucur, cu toate că nu a învins şi s-au dat ordin împărătesc, după reclama lor comună, ca acest corp de armată să rămână nesupărat în cele ale religiei lor, dat fiindcă s-au ivit unii vrăjmaşi şi ameninţători ai vieţii părintelui şi unchiului meu, ieşind din ţara lor, Transilvania, în Valahia, s-au aşezat în judeţul Muşcel, lângă apa numită Râul Doamnei, în localitatea Corbi, unde, cu trecerea timpului s-au îngropat şi unchiul şi familia mea”.*[5] Aşezarea celor *„o sută de familii”* de jinari aici a fost determinată de intervenţia „gospodarului moşiei Corbi”, Vlădica de la Argeş. *„Întâmpinând, la Curtea de Argeş, o familie de jinari care intenţionau să se stabilească pe o moşie cunoscută din Bărăgan, Vlădica le-a prezentat un tablou sumbru al zonei de şes « aflată-n calea tuturor oştirilor, bântuită de ciumă şi holeră », în contrast cu perspectiva pe care le-o oferea moşia Corbilor...”*[6] Şi Vlădica l-a aşezat în jurul bisericii din Jgheab, dându-i hrisoave pe opt munţi în schimbul unei dări de 6 lei percepute anual de la fiecare familie şi a „ierbăritului în munţi”, pentru care plata era făcută prin laptele prelucrat în căşăria de la Nucşoara, produsele fiind desfăcute de către arendaşul moşiei mănăstirii în alte părţi ale ţării.

[2] *Ibidem*, p. 42.
[3] Din Jina Sibiului ungurenii au emigrat în Vâlcea, la Vaideeni şi în Muşcel, la Corbi.
[4] Constantinescu, Grigore, *Corbi - Muşcel, monografie etnoculturală,* Piteşti, 2006, p. 48.
[5] Constantinescu, Grigore, *Corbi - Muşcel, monografie etnoculturală,* Piteşti, 2006, p. 48.
[6] *Ibidem*, p. 49.

www.cimec.ro

Pentru că i s-a recunoscut rolul de conducător al unei mari colonii de români din Transilvania în diverse părţi ale Ţării Româneşti, moşul lui Naum Râmniceanu „a fost scutit de dări”, iar tatăl cronicarului a fost cinstit cu protopopia asupra tuturor coloniştilor români din cele 17 districte ale Ţării Româneşti. Prin hrisov domnesc, Alexandru Ipsilanti fixa darea celor dintâi colonişti până la 12 lei anual, pentru fiecare familie. Ulterior, domnitorii, considerând pe colonişti de acelaşi neam cu românii localnici, au ordonat ca dările să fie una cu ale acestora.

Emigranţii ardeleni stabiliţi în Corbi reprezentau, conform Catagrafiei din anii 1773-1774 de la Moscova, o posibilă rezervă pentru formarea unor unităţi operative în eventualitatea unui conflict armat cu imperiul otoman. *„Într-un singur sat, Corbi-Muscel al Mănăstirii Argeș, au fost colonizați 154 de ungureni puși sub protecția feldmareșalului Rumianțev”*, se spune în catagrafia menționată.

Coloniştii ardeleni vor păstra particularităţi specifice în port, limbă, tradiţii, obiceiuri, individualitatea lor păstrându-se până spre contemporaneitate. Numele unor familii arată provenienţa ascendenţilor: Poenaru (din Poiana Sibiului), Vişteanu (din Viştea), Sescioreanu (din Săsciori), Ungureanu, Bebeşelea, Budrală, Giurcă, Grigorescu, Groşanu, Jeleru. Convieţuirea spaţială a înlăturat mai greu barierele etnice dintre populaţia autohtonă şi cea alogenă. Fenomenul endogamic era esenţial: *„Corbenii cei mai mulţi, acum şi mai înainte,niciunul nu se însura în alte sate şi nici Corbencele nu se măritau decât în satul lor, luându-şi, atât femeile cât şi fetele, soţ din Corbi*”[7].

Cu timpul, datorită schimbului de mărfuri, coparticipării la slujbele religioase sau la manifestările folclorice, concepţia conservatoare asupra unităţii de grup a devenit caducă, cele două grupuri – pământenii şi ungurenii – interferându-se prin căsătorii şi, implicit, economic.

Stăneşti. Aşezământul „ungurenilor” din Stăneşti, din 2 octombrie 1786 [**Doc. 6**], prevede învoiala pentru dijmă şi clacă ce au a se face mănăstirii Câmpulung – proprietara moşiei Stăneşti – în care se stipula să dea dijmă fân (din şapte clăi, una) care să fie cărat cu căruţele lor unde va zice isprăvnicelul mănăstirii, grâu, porumb şi mazăre (din zece, una), cânepă, să li se numere mănuşile de pe loc, pentru pus la topilă, să de ajutor femeile lor, iar meliţatul să-l facă isprăvnicelul cu zilele de clacă. Să facă şase zile clacă pe an la orice trebuinţă va avea mănăstirea pe moşie şi când va fi nevoie de lucru şi la moşia Berevoieşti să meargă.

Într-o adeverinţă a egumenului Dositei al mănăstirii Câmpulung din 31 august 1815 se constată că „ungurenii” de pe moşia Stăneşti s-au rugat să nu li se ia zeciuială din prune pentru motivul că li se strică legumele din grădini şi să fie îngăduiţi a da rachiu drept zeciuială şi aşa s-a întâmplat vreo doi ani. Dar

[7] Rădulescu-Codin, Constantin, *Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii Muşcelului,* în colecţia «Academia Română. Din viaţa poporului român», XXXIX, Atelierele grafice «Cultura Naţională», Bucureşti, 1929.

egumenul, văzând că ei nu dau dreptul cuvenit a început să le ia zeciuială din prune[8].

Domneşti. Şi moşia Domneşti aflată în proprietatea mănăstirii Curtea de Argeş a primit refugiaţi din Transilvania. Astfel, la 6 martie 1766, Damaschin, egumenul mânăstirii a dat un zapis, unui grup de „ungureni" din Transilvania, pentru a se aşeza pe moşia Domneşti, în anumite condiţii de dijmă. După aceştia, la intervale de timp relativ mici, au venit şi alţi transilvăneni, nu ca refugiaţi, ci prin căsătorie sau îndemnaţi de rudele celor care se aşezaseră aici, dar în secolul al XIX-lea, din Jina, Răşinari, Făgăraş, Poiana, Voivodeni. O dovadă ce atestă venirea „ungurenilor" în satul Domneşti este pisania bisericii vechi *„Intrarea în biserică"*, de la 1828, în care se face menţiunea că acea biserică s-a construit şi de *„Irimie din Domneşti, de origină din Transilvania, comuna Răşinari"*[9].

„Ungurenii" veniţi în Domneşti au intrat în conflict atât cu populaţia de baştină, cât şi cu mânăstirea Curtea de Argeş, proprietara moşiei, datorită ideii refugiaţilor că sunt martiri şi a dorinţei lor de a domina satul[10]. Primele manifestări ale revoltei lor s-au îndreptat către mănăstirea Curtea de Argeş, căreia i-au făcut cunoscut că ei nu înţeleg a munci pe moşie decât în anumite condiţii, că vor părăsi satul dacă nu li se aprobă cererile. Încât, după 19 ani de la venirea lor (1785), arhimandritul Partenie de la Argeş a înaintat o plângere[11] Domnului Mihai Vodă Şuţu în care se plângea că „ungurenii" din Domneşti și Corbi nu mai vor să respecte „aşezământul" prin zapis şi că, nu vor a mai lucra pe moşiile mănăstirii zilele de clacă, unde ei sunt chemaţi. În acelaşi an, la 26 septembrie, Isprăvnicia județului Argeş printr-o anaforă judecă pricina dintre Mănăstirea Argeş și ungurenii din Corbi și Domneşti la porunca Măriei Sale Vodă și hotărăște ca aceștia să dea dijmă și să presteze claca unde-i va chema, după cum s-a hotărât în zapisul de așezământ[12].

La 9 iulie 1806, Iosif, episcopul de Argeş a înaintat o altă plângere lui Vodă, prin care arăta că „ungurenii" din Domneşti fac numeroase vedre de ţuică şi că ei nu vor a mai plăti dijma la pruni. Episcopul a lămurit că arhimandritul Damaschin care le-a dat zapis a înţeles să nu dea dijmă la pomii existenţi la venirea lor, iar nu şi la aceia plantaţi de ei, pe locul cel mai bun din moşie şi după care pomi, pruni, iau multe pungi cu galbeni[13].

---

[8] *DANIC,* Mănăstirea Câmpulung, LX/165.
[9] *Memoriu asupra bisericii parohiale din comuna Domneşti, judeţul Muşcel,* întocmit de preotul N. Ionescu, în anul 1906, în Revista Istorică a Comunei Domneşti, nr. 2-8, 1941.
[10] *Revista istorică a Comunei Domneşti – judeţul Muşcel,* anul I-II, nr. 2-4, 1941, p. 63.
[11] *DANIC,* Fond Episcopia Argeş, ms. 168, f. 286.
[12] *Ibidem,* Fond Episcopia Argeș, ms. 168, f. 286v-287.
[13] *Revista istorică a Comunei Domneşti – judeţul Muşcel,* anul I-II, nr. 2-4, 1941, p. 166.

S-a dat naştere la un proces, judecat în Divanul Ţării şi încheiat la 18 martie 1812[14] Divanul a hotărât că Episcopia Argeş are dreptate şi ca atare „ungurenii" de pe moşia Domneşti vor face 3 zile de clacă primăvara, 3 zile vara, 3 zile toamna şi 3 zile iarna. Ei voiau numai 6 zile de clacă.

Citind documentele care privesc revolta refugiaților „ungureni" din Domnești, cineva a scris ocazional o poezie: *„Din vremuri vechi un sat mare/ Cu oameni veșnic razvrătiți,/ Cereau mereu și cu glas tare/ Ca ei de dijmă a fi scutiți// Iar Domnii vechi ce-au stăpânit,/ Din veac, în veac, acest ținut,/ Nicicând ei poate n-au gândit// Să fie țării lor un scut.// Azi, după secoli de izbândă,/ Când locuințe și-au întocmit,/ Domneștii, locul de orândă,/ Un drum ferice și-a croit."*[15]

La 1 mai 1813 episcopul Argeşului a arătat[16], din nou, că şi după hotărârea Divanului „ungurenii" de la Domneşti nu vor a se supune nici în ceea ce priveşte islazul. În document se precizează că pe moşia Corbi, unde sunt tot „ungureni", moşia fiind tot proprietatea mănăstirii, se plăteşte cu supunere claca şi zeciuiala.

Procesul a continuat, un document din vremea lui I. G. Caragea datat 4 iunie 1813 arătând împotrivirea locuitorilor din Domneşti, care ameninţă că vor părăsi moşia:

Episcopul Iosif de la Argeş se jeluieşte lui Vodă că domnişanii nu se supun a face zilele de clacă *„cele obicinuite după condica Divanului"*, nici a da dijmă din pomii sădiţi pe moşie, motivând că n-au islaz pentru vite şi lemne de foc ca la alte moşii. La judecata din mai nu au venit la Divan, ci au trimis vorbă la Episcopie că se vor duce acolo să se înţeleagă. S-au dus la 26 mai 1813, sperând să li se mai scadă din zilele de clacă şi dijma de pomi. Episcopia nu le-a scăzut, iar domnişanii au spus că mai bine fug de pe moşie decât să se supună. Atunci episcopia a cerut să se orânduiască un *mumbaşer* vrednic pentru a-i aduce la Înaltul Divan, *„ca să se izbrănească pricina la un chip, căci 7 ani se împlinesc de când s-a început această judecată din domnia Mării Sale Constantin voevod Ipsilant şi până acum, pricina n-a luat săvârşire".*[17]

Pietroşani. Români veniţi din Transilvania – „ungureni" – s-au aşezat şi în comuna Pietroşani. Sunt consemnate 4 familii de ungureni din totalul de 92, câte existau conform catagrafiei din 1838.[18] Numele lor sunt: Ion Ungureanu cu Eva, soţia sa; Joiţa cu Bucura, soţia sa; Avram cu Bucura, soţia sa şi Dinu sin Chelăreasa cu Ileana, soţia sa. Prin tradiţie, se spune că strămoşul familiei Bratu a venit din com. Tilişca din Ardeal şi s-a aşezat în

[14] *Ibidem*, p. 169-173.
[15] *Ibidem*, p. 64.
[16] *Ibidem*, p. 173.
[17] *Ibidem*, p. 174.
[18] DANIC, Catagrafii nr. 55/1838, judeţul Muscel, Plasa Râurile, satul Pietroşani.

www.cimec.ro

Pietroşani pe vremea Zaverei[19], fiind cioban[20]. La fel s-a întâmplat cu Barbu-Bărbucă-Bărbuceanu şi urmaşii lui din Retevoieşti, care treceau călare peste munţi la cei rămaşi lângă Răşinari sau strămoşii lui Serafimescu şi Lăstun din Bădeşti.

Din cele 95 familii cuprinse în catagrafia satului Bădeşti pe anul 1838[21], 78 sunt cu menţiunea de *ungureni* şi 8 de rumâni băştinaşi. Probabil că o parte din familiile de băştinaşi au fugit din cauza traiului greu(aşa cum menţionează Cartea lui Constantin Brâncoveanu din 1710 pentru urmărirea rumânilor fugiţi)[22], iar altă parte a fost copleșită de numărul ungurenilor care au venit din Ardeal și în satele de pe râul Doamnei-Muscel, în diferite perioade: *„ Dat-am această scrisoare a noastră de adeverință la mâna sfinții sale părintelui egumen Câmpulungeanu, precum să se știe că viind cu șederea pe moșia sfinții mănăstiri, ce se numește Bădești și am făcut satu de ungureni acolo pe moșie și ne-am fost așezat cu sfinții să dă toate orânduielile ce sântu ale moșiei după care au avut așezănântul și satu Corbi cu Mănăstirea Argeșul, fiind ei veniți mai dinainte din țara ungurească pe moșiia aceiia, care așezământu s-au păzit pân acum. Şi ne-am făcut așezământu următor: dijma de fân a da din șapte, una, dijma obișnuită din celelalte produse…”* [23] Unii dintre ungureni au primit nume după localitatea de unde au venit – Moiceanu (Moeci), Silişteanu (Săliştea), Drăguşanu (Drăguş).[24]**.**

În 1750, la a 6 iunie 1763[25] și în 1766, domnitorii Țării Românești dau poruncă Mănăstirii Argeş *„a primi ungureni”* pe moşia sa. Aceeaşi catagrafie a anului 1838 arată că la Retevoieşti din 96 de familii cu 458 de suflete, 38 aveau menţiunea *„ungureni”***,** pe când în satele Găneşti şi Pădureţu din 39 familii cu 163 suflete nu este consemnat niciun *ungurean*. Doar satul Pietroșani avea doi ungureni**.**

Informațiile oferite de catagrafie arată cât de săraci erau clăcașii. Unii lucrau câte un pogon de pământ și aveau câte o capră, alții lucrau câte două pogoane și aveau câte o vacă și doi boi. Erau și țărani care creșteau câte un cal sau doi. De la petecul de teren muncit, de la vita pe care o avea, trebuia să scoată venitul necesar traiului familiei împovărată de copii și să plătească și birul.

Nucşoara. Regele Ferdinand I a adus mai mulţi meşteri italieni, renumiţi în exploatarea forestieră şi construcţii hidroenergetice, conduşi de Olivotto Ştefan,

[19] Nume dat răscoalei organizate de greci în 1821 împotriva stăpânirii turcești (cu ramificație și în țările noastre).
[20] Stănescu, Petre, P., *Pietroşani – Argeş. Monografie (1352 – 1974),* Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”, Bucureşti, 1974, p. 71.
[21] *DANIC,* Catagrafii nr. 55/1838, județul Muscel, Plasa Râurile, satul Bădeşti, fila 29v – 39.
[22] Ibidem*, Mănăstirea Câmpulung VII 3.*
[23] Ibidem.*, Mănăstirea Câmpulung, pachetul LX, doc. 152*.
[24] Drăguşanu, Eugeniu*, Monografia satului Bădeşti, comuna Pietroşani-Argeş,* tipărit la S.C. Marinex Print SRL, Baia-Mare, 2002, p. 164.
[25] Revista istorică a Arhivelor României, *Suașul,* I. București, nr. 904, 1874, p. 68.

de la numele căruia podul din sat se numeşte *„Podul lui Ştefan”.* Ei au fost aşezaţi la început împărţiţi pe la boierii din vremea aceea: unul a stat la boierul Iorgulescu, în punctul numit azi „La Moară”, în Sboghiţeşti (au construit aici un joagăr şi o moară); alţii au fost luaţi de boierul Paul N. Paul, fiind aşezaţi la Slatina (şi aceştia au construit un joagăr pe apă şi o moară). Olivotto Giuseppe (Bepi) s-a căsătorit cu Libardi Eleonora (Norica) din Câmpulung, stabilindu-se în Slatina, nepotul său Chelu Petre (Perin), fiind vreme de peste 20 de ani primar al comunei Nucşoara. Olivotto Osvaldo Giovanino s-a căsătorit cu Bârdici Avida din Brăduleţ, stabilindu-se în Sboghiţeşti; Olivotto Nardo s-a căsătorit cu Burnei Filofteia din Brăduleţ, stabilindu-se în satul Slatina. Olivotto Ştefan s-a întors în Italia[26].

THE ARRIVAL OF THE TRANSYLVANIANS IN THE VILLAGE COMMUNITIES SĂTETI ON DOAMNEI RIVER VALLEY

Abstract

The ”Transylvanians” have arrived in the localities from Vâlcea & Muşcel area, since Transylvania was ruled by the Hungarian kings. It was a transfer of population caused by the anti-Romanian measures promoted by the Hungarian kings, but also because of the intention of Grigore Ghica to populate the Romanian villages.

He stipulated that in a document from the 14-th of May 1750. Thus the immigrants were allowed to inhabit the available places under the condition to pay some taxes and to work six days a week on the estates of the masters that permitted them to settle on.

The Transylvanian settled in the village communities Nucșoara, Corbi, Stănești, Domnești, and Pietroșani. The inhabitants of Corbi adopted the traditions & customs of the Transylvanians.

[26] Oprescu, Ion, Retevoi, Valentin, Retevoi, Lică, Oprescu, Ioan-Nelu, *Monografia comunei Nucşoara, judeţul Argeş,* Ed. Zodia Fecioarei, Piteşti, 2007, p. 61.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

CONSIDERAŢII PRIVIND EVOLUŢIA ADMINISTRATIVĂ A JUDEŢULUI ARGEŞ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-lea

ELENA STÂLPEANU[*]

La 31 martie 1864, domnitorul Al. I. Cuza a promulgat noi legi administrative pentru organizarea comunelor urbane şi rurale şi pentru înfiinţarea consiliilor judeţene menite să dea o nouă aşezare administrativă României[1]. Pe baza reformei administrative, România era împărţită în judeţe (conduse de câte un prefect şi un subprefect), plăşi şi comune. Comunele erau de două tipuri, urbane şi rurale, iar fiecare comună trebuia să aibă cel puţin 100 de familii sau 500 de persoane. Autoritatea comunală era reprezentată de un Consiliu comunal, administraţia aşezării fiind încredinţată unui primar. În raport de numărul locuitorilor se stabilea şi numărul consilierilor comunali, de la minim 5 consilieri în aşezările cu până la 1.500 locuitori, la 17 consilieri acolo unde rezidau peste 50.000 de cetăţeni[2]. Noile reglementări legislative prevedeau şi înfiinţarea unui Consiliu judeţean format din 2 membri pentru fiecare plasă, din cadrul căruia urma să se aleagă un Comitet permanent alcătuit din 3 membri, care colabora cu prefectul, organul puterii executive, pentru administrarea intereselor judeţului[3]. Legea preciza: „Comuna îngrijesce singură interesele sale şi se administră de sine în marginea legilor. Ea formează o persoană juridică” (art. 2). Legiuitorul, fiind călăuzit de un spirit de descentralizare, s-a îngrijit de reglementarea diferenţiată a administraţiei urbane faţă de cea rurală. Clasificarea comunelor - urbane şi rurale - era făcută de guvern, fiind supusă aprobării Camerei, în prima sesiune de după promulgarea legii. Eventualele modificări ale respectivei clasificări se puteau face numai la câte un interval de cinci ani, prin adoptarea unor noi legi.

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina şi Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 464.
[2] Petre Popa, *Istoria administraţiei în România*, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2000, p. 110-111.
[3] Andrei Rădulescu, *Organizarea statului în timpul domniei lui Cuza-Vodă*, Bucureşti, Editura „Cartea Românească”, 1932, p. 22.

www.cimec.ro

Din punct de vedere structural, comunele rurale erau reprezentate de consilii comunale alese din doi în doi ani, deşi o treime dintre membrii lor se reînnoia anual (art. 32). Consiliul comunal era condus de un primar, ajutat de consilierii aleşi prin vot cenzitar dintre ştiutorii de carte. În funcţie de numărul de locuitori al comunei, puteau fi aleşi între 5 şi 17 consilieri. Consiliile comunale jucau un rol consultativ pe lângă primar, având menirea de a apăra interesele speciale ale comunei, de a aplica ordinele autorităţilor administrative superioare şi de a-l sprijini pe primar în administraţia locală (art. 67). Deşi era ales de către comunitate, primarul trebuia confirmat în funcţie de către prefectul judeţului[4]. Începând cu anul 1864, şi România a beneficiat de un sistem administrativ complet, în cadrul căruia comuna devenea o circumscripţie autonomă administrativă a statului, având un patrimoniu propriu şi dreptul de a-l administra.

Potrivit noii legi administrative, judeţul Argeş era organizat în şase plase: Argeşu, care includea o comună urbană, Curtea de Argeş, şi 14 comune rurale, cu un număr total de 4337 de case, 4226 de familii şi 46 de biserici; Cotmeana, cu 20 de comune rurale, totalizând 3701 de case, 3802 de familii şi 41 de biserici; Gălăşeşti, ce număra 22 de comune rurale, cu 4625 de clădiri, 4716 de familii şi 41 de biserici; Oltu cuprinzând 23 de comune rurale, 4716 de case, 4856 de familii şi 60 de biserici; Piteşti, care îngloba comuna urbană Piteşti, şi 29 de comune rurale, cu 6673 de case, 7133 de familii şi 72 de biserici; Topologu, cu 16 comune rurale, totalizând 4305 de case, 4515 de familii şi 59 de biserici şi un plai, Loviştea, format din 17 comune rurale, care totalizau 3994 de case, 3.990 de familii şi 52 de biserici. În total, Argeşul îngloba 32.351 de case, 33438 de familii şi 341 de biserici[5].

Important de reprodus o statistică referitoare la judeţul Muşcel, cu doar 16187 de case, 16285 de familii şi 167 de biserici, era divizat în patru plase: Argeşelu, cu 14 comune rurale, totalizând 1884 de case, 1884 de familii şi 18 de biserici; Dâmboviţa, care îngloba 15 comune rurale, 2959 de case, 2860 de familii şi 28 de biserici; Potgoria, cu 17 comune rurale, 3573 de case, 3562 de familii şi 35 de biserici; Râuri, cu 21 de comune rurale, 3367 de case, 3531 de familii şi 37 de biserici şi un plai, Nucşoara, care îngloba comuna urbană Câmpu-Lungu şi 17 comune rurale, cu un număr total de 4404 de case, 4448 de familii şi 49 de biserici[6].

La 1 ianuarie 1871, Argeşul se compunea din şase plase: Argeşu, Cotmeana, Gălăşeşti, Oltu, Piteşti şi Topologu şi un plai, Loviştea. Muşcelul

---

[4] *** *Enciclopedia de istorie a României*, Bucureşti, Editura Meronia, 2000, p. 464-465.
[5] ****Indicele comunelor României după noua organizare a legii comunale,* Bucuresci, Imprimeria Statului, 1865, p. 1-7.
[6] *Ibidem*, p. 57-59.

avea, atunci, trei plase: Argeşelu, Podgoria, Râuri şi două plaiuri: Dâmboviţa şi Nucşoara[7].

În 1881, anul proclamării României ca regat, judeţul Argeş avea o structură administrativă compusă din 7 plăşi (Piteşti, Olt, Topolog, Loviştea, Argeş, Gălăşeşti şi Cotmeana). În cadrul judeţului, Cotmeana reprezenta o plasă cu o dimensiune teritorială medie, cuprinzând un număr de 22 de comune[8].

Legea comunală din 7 mai 1887 accentua tutela administrativă centrală faţă de comunele rurale, limitând dreptul de decizie al consiliilor comunale rurale. Principiul liberal al descentralizării administrative, recunoscut teoretic de această lege, se aplica însă numai în mediul urban, guvernul sporindu-şi considerabil influenţa şi controlul asupra administraţiei locale din mediul rural[9]. În consecinţă, Argeşul era împărţit în patru plase şi un plai: Piteşti, cu 32 de comune, Argeşu cu 17 comune, Oltu-Topolog cu 40 de comune, Cotmeana-Găleşeşti cu 43 de comune, Loviştea cu 17 comune, iar Muşcelul, în două plase şi un plai: Râurile-Argeşel, cu 33 de comune, respectiv Podgoria, cu 17 comune, Nucşoara-Dâmboviţa, cu 33 de comune[10].

Pe 6 mai 1892, un nou proiect de lege administrativă. Intrată în vigoare la 1 noiembrie 1892, reforma administrativă înlătura unele neajunsuri, fără a schimba însă radical administraţia deja existentă. Ea avea meritul că preciza mai clar atribuţiile fiecărei verigi administrative. Dacă judeţele şi comunele erau înzestrate cu personalitate juridică, în schimb, plasele reprezentau „simple circumscripţii administrative”. Noua reglementare extindea responsabilităţile primarilor, în dauna consiliilor comunale, dar, în fapt, accentuau subordonarea lor faţă de subprefecţi (conducători de plase), astfel încât nu se putea vorbi de o reală autonomie locală[11].

[7] Dimitrie Frundescu, *Dicţionaru topograficu şi statisticu alu* României, Bucuresci, Tipografia Statului, 1872, p. XLVII-XLIX.

[8] Hârseşti, Buzoeşti, Ungheni-Colţu, Mârghia, Humele, Găujani, Corneţelu, Costeşti, Băseni-Stârci, Teleşti, Broşteni, Podu-Broşteni, Lunca-Corbului, Bumbueni, Căcărezeni, Cochineşti, Martalofi, Şerboieni, Ioneşti, Vulpeşti, Pădureţu-Cieşti, Stolnici-Isbăşeşti (Ministerul de Interne, *Expunere despre situaţiunile judeţielor pe anul 1881*, Bucureşti, Tipografia Statului ,,Curtea Şerban-Vodă”, 1883, p. 357-358).

[9] Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne şi guvernanţi. 1816-1916*, Bucureşti, Editura Silex, 1994, p. 57.

[10] ****Indicator al comunelor urbane şi rurale din Regatul României*, Bucuresci, Imprimeria Statului, 1887, p. 3
22, 183-191.

[11] Constantin Hamangiu, *Codul General al României (Codurile, legile şi regulamentele uzuale în vigoare). 1856-1907*, vol. II, *Legi uzuale (1856-1900)*, Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, f. a, p. 1019-1036; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit*, p. 83.

www.cimec.ro

În cazul judeţului Argeş, în urma reorganizării administrative din 1892, numărul plaselor s-a dublat, înregistrându-se zece astfel de unităţi: Argeş, Bascov, Cotmeana, Dănicei, Dâmbovnic, Oltu de Jos, Oltu de Sus, Teleorman, Topolog, Uda[12]. sss

OPPINIONS REGARDING THE ADMINISTRATIV EVOLUTION OF THE ARGEŞ COUNTY IN THE SECOND HALF OF THE 19-TH CENTURY

Abstract

In the second half of the 19-th century, Romania was formed out of counties (led by one prefect & one subprefect), plăşi & communes. There were two types of communes: urban & rural; each commune had to have at least 100 families or 500 persons. The communal authority was represented by a Communal Council, while the administration was led by a mayor.

Conformable to the new administrative law, the Argeş County had six plăşi. On January 1, 1871, the plăşi of Argeş were the following: Argeşu, Cotmeana, Găleşeşti, Oltu, Piteşti, and Topologu & a plai, Loviştea. Muşcel had three plăşi: Argeşelu, Podgoria, Râuri & two: Dâmboviţa şi Nucşoara[13].

In 1881, when Romania became a kingdom, the Argeş county had seven plăşi (Piteşti, Olt, Topolog, Lovištea, Argeş, Gălăşeşti, and Cotmeana). Cotmeana was a plasă having an average territorial dimension; it had 22 communes[14].

On May 6, 1892, a new project of administrative law was presented and started to be implemented on November 1, 1892, the administrative reform was not able to solve all the problems, as it did not radically changed the already existing administration.

---

[12] Constantin Hamangiu, *op. cit.*, vol. II, p. 1024.

[13] Dimitrie Frundescu, *Dicţionaru topograficu şi statisticu alu* României, Bucuresci, Tipografia Statului, 1872, p. XLVII-XLIX.

[14] Hârseşti, Buzoeşti, Ungheni-Colţu, Mârghia, Humele, Găujani, Corneţelu, Costeşti, Băseni-Stârci, Teleşti, Broşteni, Podu-Broşteni, Lunca-Corbului, Bumbueni, Căcărezeni, Cochineşti, Martalofi, Şerboieni, Ioneşti, Vulpeşti, Pădureţu-Cieşti, Stolnici-Isbăşeşti (Ministerul de Interne, *Expunere despre situaţiunile judeţielor pe anul 1881*, Bucureşti, Tipografia Statului ,,Curtea Şerban-Vodă", 1883, p. 357-358).

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

UN POLITICIAN ARGEȘEAN DIN SECOLUL AL XIX-lea MAI PUȚIN CUNOSCUT, TEODOR BRĂTIANU

SPIRIDON CRISTOCEA[*]

Teodor Brătianu.
După Sabina Cantacuzino,
Din viaţa familiei I. C. Brătianu.

Dintre cei trei băieți ai lui Dincă Brătianu, doi, Ion și Dumitru, s-au bucurat, așa cum era de așteptat, de o atenție specială din partea istoricilor care le-au dedicat numeroase studii, articole și cărți. Despre primul născut al lui Dincă, Teodor, care într-adevăr nu s-a ridicat la înălțimea fraților săi, s-a scris puțin, chiar dacă viața și activitatea sa au fost destul de interesante.

Din căsătoria lui Ene Brătianu din Șuici (1771-1820) cu Safta Balotă au rezultat patru băieți (Constantin, Toma, Ioniță, Mihai) și patru fete (Safta, Tița, Uța, Sultana). Cel mai cunoscut dintre băieții lui Ene Brătianu a fost Constantin, cunoscut sub numele de Dincă (1787-1844), atât pentru dregătoriile deținute, cât și pentru că doi dintre băieții săi, Ion și Dumitru, au deținut mari funcții, printre care și acelea de președinți ai Consiliului de Miniștri[1].

În catagrafia orașului Pitești din 1838, în Vopseaua galbenă, la poziția 99, figurează stolnicul C. Brătieanu (Dincă Brătianu n. n.), în vârstă de 50 de ani, „depotat la București”, care avea o avere deloc neglijabilă (30 pogoane

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Despre Dincă Brătianu vezi: Vasile Novac, *Documente inedite din anii 1648-1841 referitoare la familia Brătianu, în* „Museum”, Complexul Muzeal Golești, IV/1993, p. 38-61; Spiridon Cristocea, *Contribuții la cunoaşterea vieții lui Costandin (Dincă) Brătianu (1788-1844),* în *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică (*în continuare: *Familiile...),* coordonator Mihai Dim. Sturdza, vol. II, Simetria, 2011, p. 385-388.

www.cimec.ro

porumb, 20 pogoane fân, 18 cai, 16 boi, 14 vaci, 50 oi, 80 capre, 25 râmători, 5 bivoli, 6.000 pruni, 20 pogoane vie).

Deşi ar fi trebuit să fie menţionat separat, pentru că avea familia sa, la „rude" figurează fiul său,Tudorache Brătieanu, în vârstă de 26 de ani, maior, proprietar, având 6 cai, 4 boi, 3 vaci, 40 oi, 30 râmători, 10 bivoli, 1 catâr, 3000 pruni. În privinţa soţiei lui Tudorache, aceasta era Linţa, diminutiv al Elenei, de 16 ani[2].

Cel mai mare dintre băieţii lui Dincă Brătianu, Teodor, s-a născut în 1811. A intrat de tânăr în armată devenind maior la 31 decembrie 1836. La 20 iunie 1839 Ocârmuirea Judeţului Argeş trimite o adresă „domnului domn maior Teodor Brătianu" ca să dea „lei 500, legiuita tacsă pentru plata diplomei rangului dumv. ostăşeşc", bani pe care acesta îi dă, rugând să-i aducă diploma de maior. În arborele genealogic al familiei Brătianu apărut într-o merituoasă lucrare se menţionează gradul de colonel pe care l-ar fi avut Teodor Brătianu[3], cu toate că în ziarul „Românul" fii săi anunţă că a murit „maiorul Teodor Brătianu". Potrivit necrologului apărut în ziarul „Românul", Teodor a servit în armată „până pe la 1845"[4].

Intrat în politică, a deţinut funcţii importante cum ar fi cârmuitor al fostului judeţ Argeş, cum era la 23 noiembrie 1851, la 15 aprilie 1855 devine agă, iar la 27 septembrie 1858 era administrator al aceluiaşi judeţ. A fost, de asemenea membru în Comisia Centrală de la Focşani[5], iar la 1 mai 1861 al Camerei legislative de la Bucureşti.

Spre deosebire de ceilalţi doi fraţi ai săi, Ion şi Dumitru, care au fost membri ai Partidului Liberal, Teodor, aşa cum se menţiona în necrolog, „a fost - ceea ce este cu totul rar în această ţară - un sincer conservator". Aprecieri asupra activităţii politice lui Teodor Brătianu apar în necrologul său: „Patriot, onorabil şi deşi foarte activ, el s-a retras din vieaţa politică, nevoind să transige cu ideiele sale; dar n-ancetat d-a iubi şi stima nu numai pe fraţii săi, dar şi pe toţi bărbaţii liberali cari au luptat şi luptă cu sinceritate pentru triumful ideielor liberale".

Prima soţie, Elena Drăgoescu Bucşenescu, a decedat la numai 24 de ani, la 10 mai 1845, fiind înmormântată în Biserica domnească de la Curtea de Argeş[6]. Din căsnicia cu Elena Drăgoescu au rezultat trei băieţi: George, crescut

[2] Spiridon Cristocea, *Oraşul Piteşti în catagrafia din 1838*, Editura Ordessos, Piteşti, 2011, p. 84.
[3] Vezi: *Familiile...*, p. 374.
[4] Ziarul „Românul", luni, marţi 11, 12 ianuarie 1882, p. 26.
[5] Funcţionând din primăvara lui 1859 şi până în februarie 1862, Comisia Centrală de la Focşani a avut sarcina unificării legislative a celor două Principate şi elaborarea de legi comune.
[6] Inscripţia de pe piatra de mormânt: „Lipsită fără vreme de-a soarelui lumină, a mia inimă geme şi sufletul suspină gândind la fii, la soţul ce în lume am lăsat. Cu maicu-mea cea bună, în neagră lăcuinţă, rugăm noi împreună înalta providenţă să adaoage zile ce mie mi-au luat. Elenca Brătiianca, ce fu adormită la leat 1845 mai 10, în vârstă de ani 24". Constantin Bălan, *Inscripţii*

www.cimec.ro

și trăit mai mult în străinătate, Grigore, cu doctorat în drept în Germania, magistrat distins și înfăptuitorul Ligii Culturale, și pe Constantin care din cauza unei boli din copilărie a dus o viață modestă.

După moartea primei soții la numai 24 de ani, Teodor s-a căsătorit cu Maria (Marița), fiica serdarului Dincă Lerescu[7], născută în 1811 și decedată în 1882 la Pitești. Din a doua căsătorie a mai avut un băiat, Teodor, care a ieșit ofițer din Școala de cavalerie de la Ypres, iar după ce s-a vindecat de o paralizie s-a stabilit la Tigveni.

Teodor Brătianu a decedat la 10 ianuarie 1882 la Pitești unde s-a făcut și un serviciu funebru, la care fratele său Dumitru n-a putut participa, fiind bolnav. După aceea cortegiul a pornit la Curtea de Argeș fiind înmormântat, ca și tatăl său, Dincă, în biserica domnească de aici. Vestea morții sale a fost anunțată în același ziar „Românul: „Jalnicii fii, pătrunși de adâncă durere, fac cunoscut rudelor, amicilor și cunoscuților încetarea din vieață a prea iubitului lor părinte, maiorul Teodor Brătianu, care a avut loc la 10 ianuarie, orele șease dimineața în orașul Pitești, în etate d-aproape 70 de ani".

În lucrarea ei, Sabina Cantacuzino[8] îi acordă destul spațiu lui Teodor Brătianu pe care-l numește „Nenea Tudorache". Deși îl caracterizează ca pe un „om fin", nu se sfiește să afirme că „era de o zgârcenie nemaipomenită, împinsă până a suferi de foame". Moștenitor al caselor părintești din Pitești care au servit de administrație spitalului de aici, clădit pe locul părintesc după moartea lui, Nenea Tudorache și-a clădit un conac la Tigveni[9], renumit pentru herghelia pe care o avea aici de unde furniza cai de lux la București.

În spatele conacului care se păstrează și astăzi, se află ruinele unei biserici pe care pr. Dumitru Georgescu din Șuici, cercetând-o în 1935, ne-o descrie ca „fiind în ruină, ca și zidurile de cetate dimprejur... o adevărată citadelă, o fortăreață din vechime. Biserica are turlă și e în mai bună stare decât cea de la Bocănita. Pictura veche a mai rămas doar în turlă înăuntru, la catapeteasmă și în biserica femeilor... Biserica e sprijinită cu stâlpi de zid pe

medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș (sec. XIV-1848), Editura Academiei Române, București, 1994, p. 286.

[7] Constantin (Dincă) Lerescu, fiu al lui Dumitrache sluger, născut în Găvana, astăzi cartier al orașului Pitești, avea 36 de ani în 1829, locuia în Pitești, având o pereche de case, 2 moșii și o vie. Înainte de a deveni serdar, la 1 ianuarie 1840, a fost clucer de arie. A decedat la 14 martie 1843. Vezi: Ioan C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829,* în „Revista Arhivelor", vol. II, nr. 4-5, București, 1927-1929, p. 309: Paul Cernovodeanu, Irina Gavrilă, *Arhondologiile Țării Românești la 1837,* Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2002, p. 114.

[8] Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brătianu,1821-1891,* ediția a II-a, Universul, București, 1934, p. 58-62.

[9] Astăzi în conacul lui Teodor Brătianu și în clădirile anexe funcționează Centrul de Integrare și Terapie Ocupațională Tigveni.

www.cimec.ro

delături și acoperită cu șiță învechită”[10]. Potrivit lui George Georgescu, biserica, aflată în ruină, „a fost dărâmată în anul 1959 de un oarecare profanator”[11].

Conacul Teodor Brătianu de la Tigveni, foto Spiridon Cristocea, 2015.

Potrivit pisaniei, care nu se mai păstrează, biserica s-a prefăcut de către marele clucer Constantin Brătianu și soția sa Anastasia în 1812, după care s-a mai prenoit de maiorul Teodor Brătianu în 1848[12].

Un moment aparte din viața lui Teodor Brătianu a fost divorțul de cea de a doua soție, Maria, născută Lerescu. Date despre această soție, numită în documente și Marița, ne furnizează aceeași catagrafie a Piteștiului din 1838 unde tot în Vopseaua galbenă, la poziția 98, este trecut Costandin Lerescu, de 40 de ani, clucer, proprietar, având 20 pogoane porumb, 10 de fân și 2 de mei. Soția sa Catinca avea 27 de ani, iar copiii erau: Taiche, 9 ani, Costică, 7 ani,

---

[10] Dumitru V. Georgescu, *Însemnări ce se duc,* în „Păstorul ortodox”, anul XVI, nr. 9, septembrie 1935, p. 306-307.

[11] George Georgescu, *Biserica din Tigveni Argeș,* în „Păstorul ortodox”, anul II, nr. 1/1996

[12] Textul pisaniei în lectura lui Dumitru Georgescu glăsuiește: „Cu voința Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh s-au prefăcut această sfântă biserică în zilele Prea Înălțatului Domn Ioan Caragia, cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu episcop Iosif și cu osteneala marelui clucer Constantin Brătianu și a soției sale Anastasia în leatul 1812. Și s-au mai prenoit acum, cu osârdia maiorului Teodor Brătianu, în cinstea hramului Adormiri Maicii Domnului prin ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, 1848”. Aceeași pisanie publicată și de George Georgescu după textul lui Dumitru Georgescu

www.cimec.ro

Mariea, 3 ani, Elena, 1 an. Probabil această Marie de 3 ani este viitoarea Mariţa, soţia lui Teodor Brătianu din 1859. În afară de soţie, băieţi şi fete, mai sunt trecute ca rude Tiţa Lereasca, văduvă, de 70 ani, slugereasă, probabil mama lui Constantin Lerescu, şi Ghiţă, fiul acesteia, 27 ani, boier fără caftan, proprietar[13].

Ruinele bisericii Brătienilor de la Tigveni, foto Spiridon Cristocea, 2015.

La 30 iulie 1859 episcopul Argeşului, Climent, primea o petiţie înaintată de aga Teodor Brătianu, căsătorit a doua oară cu Mariţa, fiica răposatei Catinca Lerescu, prin care cerea divorţul. Cerând despărţirea, Teodor Brătianu menţiona şi motivele care l-au făcut să ia această hotărâre. Primul motiv invocat era că din „pricină de rudenie.... nu s-ar fi cuvenit a ne însoţi" şi că această situaţie i-ar fi dat soţiei prilej „d-am călca credinţa căsniciei mele şi a să abate la fapte de preacurvie". Din cauza acestor „amândoă rele ce m-au întâmpinat", petiţionarul mărturisea că „nu o mai pociu priimi de soţie" şi de aceea cerea episcopului „a porunci punerea în lucrare despre desfacerea căsniciei noastre"[14].

În aceeaşi zi, 31 iulie 1859, episcopul Climent înainta Consistoriei[15] Eparhiei Argeş în original petiţia lui Teodor Brătianu cerând „a se soroci

[13] *Ibidem,* p. 83.
[14] SJAAN, fond Episcopia Argeş, dos. 180/1859, f. 3 r.-v.
[15] În anul 1845 se înfiinţează la iniţiativa mitropolitului Consistoria, un tribunal bisericesc ce judeca pricinile de divorţ. Vezi: Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeşului 1793-1949,* Piteşti, 2005, p. 169-188

www.cimec.ro

ambele părţi a veni în judecată spre înfăţişare şi cercetând pricina după pravilă să i se dea legiuitul curs”. Ca urmare a celor poruncite de episcopul Climent, Consistoria eliberează două citaţii, una, cu nr. 549, pentru aga Tudorache şi alta, cu nr. 550, pentru soţia sa, Mariţa, prin care erau invitaţi să vie la înfăţişare pentru „căsniceasca prigonire, la 15 septemvrie viitor, cu dovezile atingătoare de pricină”. La 31 iulie 1859 printr-o adresă, semnată de Ioachim, preşedintele Consistoriei, şi grefierul C. Capitanovici, se înaintează cele două citaţii Protopopiei de la Piteşti pentru a le transmite celor doi imprincinaţi, făcând menţiunea că Mariţa se află la frate-său, Iancu, ce locuia în Plasa Podgoria, judeţul Muşcel.

Întrucât Mariţa nu s-a prezentat la înfăţişarea din 15 septembrie 1859, Consistoria a fixat un alt termen, 31 octombrie 1859, eliberând la 24 septembrie citaţia, cu nr. 684, pentru Teodor Brătianu, şi citaţia, cu nr. 686, pentru soţia sa Mariţa, cerându-le să vină însoţiţi de „dovezile ce veţi fi având atingătoare de pricină”. Întrucât Mariţa ceruse să i se dea în copie reclamaţia lui Teodor Brătianu, Consistoria menţionează în citaţie că „cele căsniceşti, ca nişte pricini duhovniceşti, ... nici vădite, nici zvonite, nici să pot da plângerile reclamanţilor”. Ştiind că Mariţa „este strămutată în satul Conţeşti, Districtul Muscel, unde Consistoria nu are mijloace de a trimite legiuitele sorociri chemătoare la înfăţişare””, Consistoria trimite episcopului Climent[16] citaţia pentru a o trimite prin căile „politiceşti şi a-i da în primire supt luoare de dovadă, care regulată şi la vreme să va înapoia” .

Înainte de înfăţişarea din 31 noiembrie 1859, Mariţa Brătianu trimite la 23 noiembrie 1859 o scrisoare Consistoriei prin care arată „adevăratele motive pentru care d. Brătianu voeşte să mă despartă”. La acuzaţia că „aş fi rudă cu d-lui”, soţia menţionează că toată lumea „cunoaşte că cununiile noastre s-au săvârşit de chiar prea sf. Sa părintele episcopu şi negreşit daca prea sf. sa ar fi cunoscut între noi vreo spiţă de rudenie cununiile nu s-ar fi putut săvârşi”.

La acuzaţia că „aş fi fost necredincioasă desonorându-l”, Mariţa declară că „nu mă cunosc întru nimic abătută din dreapta credinţă ce o femee este datoare a păstra pentru bărbatul ei... eu nu înţeleg zicerea ce d. Brătianu arată că i-aş fi fost necredincioasă desonorându-l, când d-lui cunoaşte foarte bine că eu nu puteam fi niciodată amanta vreunui bărbat”.

Referitor la mărturiile pe care le-ar prezenta T. Brătianu, soţia crede că „ar putea unelti d-lui nişte dovezi de la slugile şi rudele d-sale ce necontenit de la a noastră însoţire, atât slugile cum şi rudele, s-au silit a mă persecuta, cei dintiiu că-i observam în serviţiul casii şi cei de la 2-lea că să amerinţă risipirea stări d. Brătianu cu facerea de copii”.

---

[16] Climent a fost episcop al Argeşului între 11 ianuarie 1850 şi 8 octombrie 1862. Vezi: T. Mavrodin, *op. cit.*, p. 40-59.

13 septembrie 1859. Maria Brătianu, născută Lerescu, anunţă Consistoria că nu se poate prezenta la judecată pe 15 septembrie 1859, întrucât a fost anunţată pre târziu.

Considerând că „astăzi naşterea nu mai dă vreun drept, ci numai averea este considerată”, Teodor Brătianu, „îndată ce mă văzu grea cu cel de al 2-lea băeat al nostru, îmi zise că înmulţindu-se copiii se va împărţi între dânşii starea şi prin urmare scade familia, mă îndemnă a lua leacuri şi eu, împotrivindu-mă d-lui, nu mai fui văzută cu acea dragoste ce avea către mine până aci”.

După cele 40 de zile, soţul i-a declarat că „de vreme ce facem copii nu va mai fi pentru mine soţ şi astfel urmarăm a vieţui în spaţiu de doi ani, ceea ce ecsplică mirarea conorăşanilor văzând că eu femee tânără am încetat de a mai face copii”. Deşi a suferit „maltratările” soţului, Mariţa a sperat „o îndreptare, o îmbunătăţire a soartei mele de la bunul Dumnezeu”, dar i-a fost dat să guste „până la fund paharul amărăciunii, căci d-lui la venire-i de la Bucureşti, unde îl rugasem să mă ea cu d-lui, mă goni din casă, aşa cum nu adăsta nimeni de la înţelepciunea ce lumea credea de la el”.

În finalul scrisorii, Mariţa rămâne în credinţa că „acuzaţiile adresate mie de d. Brătianu sânt numai nişte pretecste ca să se desfacă de mine de frică că înmulţindu-se copiii să sărăcească familia”. Pe un ton patetic ea face apel la „dreapta înţelepciune ce vă caracterizează, dând hotărârea ce veţi bine chibzui, aducându-vă aminte că soarta mea şi a nevinovaţilor mei copilaşi depandă de la d-vstră”[17].

Ca urmare a citaţiilor, cele două părţi s-au prezentat în ziua de 31 noiembrie 1859 la Consistorie unde fiecare şi-a susţinut cauza, încheindu-se Jurnalul nr. 124 semnat de Ioachim, prezidentul Consistoriei, protosinghelul Ilarion, protopopul Costandin iconomul şi grefierul C. Capitanovici[18].

Primului căruia i s-a dat cuvântul a fost Teodor Brătianu care, ca şi în petiţia primită de Episcop la 30 iulie 1859, a arătat cele două motive: rudenia cu Mariţa şi că „după pravilă nu s-ar fi cuvenit a să însoţi”, fapt care iar fi dat soţiei „prilej de a-i călca credinţa căsnicii d-sale de a să abate la fapte de preacurvie”, astfel că „nu o mai poate suferi şi priimi de soţie”.

În cuvântul ei Mariţa a arătat că „nu să cunoaşte întru nimic abătută din dreapta credinţă ce o femee este datoare a păstra pentru bărbatul d-ei”. Considerând că „aceste toate sânt nişte uneltiri zadarnice pentru care voeşte să o desparţă”, Mariţa a arătat adevăratele motive. În primul rînd Mariţa a arătat că soţul ei nu „voeşte a face copii... că înmulţindu-să copii să va înpărţi între dânşii starea şi printr-aceasta scade familia”. Întrucât soţul a „silit-o a pune lipitori când era grea şi să ia dohtorii dă a lepăda copilul” şi ea refuzat „nu mai putu fi văzută cu acea dragoste ce avea către dânsa”.

Pentru a-şi susţine afirmaţia, Mariţa a prezentat o scrisoare a doctorului Eduard Anino pe care acesta i-a trimis-o la 23 octombrie 1859 din Ploieşti, ca răspuns la scrisoarea ei din 8 noiembrie. Ca doctor curant al familiei, când era

[17] SJAAN, fond Episcopia Argeş, dos. 180/1859, f. 27 r.-v, 30 r.
[18] SJAAN, fond Episcopia Argeş, dos. 180/1859, f. 6 r.-7 r.

www.cimec.ro

medic al Districtului Argeş, doctorul Anino ştia că, rămânând însărcinată cu al doilea băiat, „soţul ... au voitu ca să puneţi lipitoare ca să lepădaţi... că v-au îndemnat în adaosu a lua leacuri spre a lepăda" şi că el a refuzat a-i da aceste substanţe. Întrucât Mariţa îi cerea un act despre toate acestea, doctorul i-a răspuns că o asemenea declaraţie „nu pociu da, numai când o autoritate competenţă" o va cere. De aceea Mariţa solicita Judecătoriei „să ceară această ştiinţă de la pomenitul doctor".

În privinţa legăturilor de rudenie, Mariţa a arătat la înfăţişare că „sora d-lui (Cleoptara n.n.) au ţinut în căsnicie pă d. Ghiţă Lerescul[19], unchiul soţiei d-ei Mariţa, care însă a d-lui însoţire cu nepoata cumnatului d-lui s-au săvîrşit după ce s-au despărţit bisericeşte de către sora d-lui Cleopatra"[20].

Cerându-i-să în Consistorie lui Teodor Brătianu să arate „preacurvia muerii" acesta a prezentat două înscrisuri şi trei martori. Unul din înscrisuri, dat în ziua de 11 septembrie 1859, aparţine lui G. Enescu[21] care în „cuget curat" a mărturisit: „adesea am văzut pă dumneaei în plimbare fără vreme, zioa şi noaptea, întorcându-să după la grădina din Tabaci Buholţăr[22] şi dă la via dumnealor fraţilor Brătieni unde nu au lipsit a fi şi d. Tache Tărtăşescu, însă în trei rânduri venea d. Tărtăşescu în urma trăsurii dumneai trecând pă dinnaintea Cazinului. În două rînduri, seara, după aprinderea lumânărilor s-au oprit la poarta caselor d. Eftimie, lângă Cazin, cerând îngheţată. Am văzut-o şi pă la zece ceasuri pă uliţa târgului mergând la vale cu caleaşca". Continuând mărturisirea, G. Enescu menţionează că „dă dooă ori am văzut pă d. T ărtăşescu în curte la d. Brătianu, odată mai târziu dă zece ceasuri din noapte eşind şi altă dată mai dă vreme intrând".

Cel de al doilea înscris, dat tot în ziua de 11 septembrie 1859, aparţine unui servitor al lui T. Brătianu, N. Bălteanu, „şăzătoru în curtea d-lui la Piteşti". Ca şi G. Enescu el mărturiseşte tot în „cuget curat" că a avut ocazia să observe „purtarea d-ei cocoani Mariţi Brătienca care în lipsa d-lui aga să schimbase cu totu, atât în vorbe, cât şi în faptă, spuindu-mi deseori că iubeşte un om tânăr şi blond şi întrebându-mă dacă l-am văzut pă la Cazin, faţă chiear

---

[19] Ghiţă Lerescu, era în 1838 în vârstă de 27 de ani, flăcău, boier fără caftan, fiind fiul slugeresei Tiţa Lereasca, văduvă, de 70 de ani Vezi: Spiridon Cristocea , *op. cit,* p. 83.

[20] Cleopatra, sora lui Teodor Brătianu, în vârstă de 12 ani în 1838, a fost căsătorită prima dată cu serdarul Gheorghe (Ghiţă n. n.) Lerescu şi a doua oară cu Petre Cecropide, a decedat la 4 februarie 1889 la Piteşti, fiind înmormântată la „măn. Başcov" (*Familiile...*, p. 375.), iar potrivit anunţului mortuar a fost înmormântată „la moşia Băscov de lăngă Piteşti"(Ziarul „România", organ liberal-conservator, a doua ediţiune, luni şi marţi, 6 şi 7 februariu 1889).

[21] Gheorghe Enescu era cumnatul lui Teodor Brătianu, fiind căsătorit cu sora sa Zinca.

[22] În anul 1843 s-a deschis la Piteşti Institutul de fete Karl Buholtzer unde se învăţau limbile română, germană, greacă şi franceză. Nu excludem posibilitatea ca grădina Buholţăr din Tabaci să fi aparţinut acestui etnic german. Vezi: Spiridon Cristocea, *Despre şcolile particulare din Piteşti şi din fostul judeţ Argeş în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* în „Argesis", Muzeul Judeţean Argeş, seria istorie, XI/2002, p. 494.

www.cimec.ro

și cu frati-meu, Alecu”. În înscrisul său N. Bălteanu mai menționează despre Marița că „mai în toate sările să înbrăca în costum țărănesc și să ducea la viile d-lor Brătieni unde, după spusa feciorului care o însoțea, să întâlnea totdeauna cu d. Taiche Tărtășăscu cu care petrecea până sara... tot asfel să urma și la grădina d. Buholțeru și în Tabaci. În mai multe rânduri, întorcându-mă du prin oraș, după 10 ciasuri, l-am găsit pă dm. Tărtășăscu cu d-ei în odaie cu ușa închisă”. Fără a nega prezența lui Tărtășescu în casa ei, Marița a motivat că „fiind suptcârmuitor l-au chemat în ajutorul căderi gardului și alte trebuințe de ale casii” [23]. Prezent la înfățișare, martorul Gheorghe a mărturisit prin viu grai „a fi văzut și fapta săvârșindu-se de consoarta reclamantului cu acel Tărtășăscu pă gaura cheii”, fapt susținut și de către un alt martor, Radu.

Pentru ca atât reclamantul, Teodor Brătianu, cât și învinuita sa soție să aducă alte dovezi, Consistoria a fixat un nou termen, aprilie 1860, soțul consimțind ca pentru copilul „ce este în dispoziția mumei... va înlesni trebuincioasa cheltuială, după a d-sale voință”.

În vederea prezentării la viitoarea înfățișare, Teodor Brătianu a obținut și o Dovadă semnată, la 12 februarie 1860, de către 10 „concetățeni”[24] ai orașului Pitești prin care se înfățișa vinovăția Mariței. Astfel aceștia, „pă ființă de adevăru”, relatau că: „astă vară, când se afla d. Teodoru Brătianu la București, am văzut pă consoarta d-lui, cocoana Marița,... făcând mai multe plimbări la grădina din Tabaci... am văzut-o uni din noi și la zăvoiu d. Boholțu, și în zi de sărbătoare și în zi de lucrătoare. Am văzut trecând în mai multe rânduri și peste râu, ducându-să spre via d-lor frați Brătieni, pă unde puțin mai nainte trecuse și d. Tache Tărtășescu, dar la zăvoiu d. Buholțăr am văzut și plimbându-se cu d. Tache Tărtășeșcu, uneori era și lăutari, iar alte ori nu, dar de cine erea puși lăutari nu știm”. Ca urmare a Jurnalului 124/31 noiembrie 1859, Consistoria a eliberat la 13 februarie 1860 citațiile 179 și 180 către Teodor Brătianu și soția sa Marița prin care li se aducea la cunoștință data de 11 aprilie 1860 pentru noua înfățișare pe care în aceeași zi le înaintează Protopopiei Pitești ca să le prezinte celor doi impricinați. La 3 martie 1860 atât Teodor cât și Marița semnează de primirea citației pe care apoi Protopopia le înapoiază Consistoriei care la 10 martie 1860 semnează de primirea lor.

Dar la înfățișarea din 11 aprilie 1860 soția sa, Marița, nu s-a prezentat, astfel că Teodor Brătianu se adresează Consistoriei să ia măsurile cuvenite pentru aducerea acesteia, el obligându-se, „când datoriile mele din slujbă mă vor ierta, ca să încunoștiințez pe onor Consistorie că mă pociu înlesni ca să viu spre înfățișare”.

---

[23] SJAAN, fond Episcopia Argeș, dos. 180/1859, f. 25 r.-v.

[24] Cei 10 piteșteni care semnează dovada sunt: …. Hristea, Tudorache Simcu, Petre Gheorghe, Neculae Mincu, Nae Costandinescu, Manole Stoicovici, Ioan Smeiu, Cosstandin Petrovici, Tudorache Ștefănescu, Badea Popa.

www.cimec.ro

12 februarie 1860. Dovada dată de mai mulţi locuitori din Piteşti lui Teodor Brătianu referitoare la purtarea urâtă a soţiei sale Maria, născută Lerescu.

Pe petiția lui Teodor Brătianu, Ioachim, prezidentul Consistoriei, a pus următoarea rezoluție: „Pentru că reclamantul este unul din mădularele Comisii Țentrale și nu este slobod a veni la orice vreme... să să aștepte vestirea ce să face din parte-i de înlesnirea ce va avea și atunci să să ciară trimiterea pârâtei la înfățișare”[25].

La 22 august 1860 prezidentul Consistoriei, Ioachim, raportând episcopului că Teodor Brătianu „s-au întorsu din lucrare Comisiei și să află la lăcuința d-sale, în orașul Pitești, unde și consoarta d-lui să află”, îi cere să „porunciți chemarea amândurora administrativu prin cele politicești pentru 15 ale viitorului 7-vrie (septembrie n. n.), ca să nu să mai înpiedice lucrările judecătorești”.

Dar la termenul din 15 septembrie 1860, soția sa Marița din nou nu s-a prezentat, astfel că în Jurnalul 120 din 17 septembrie 1860, semnat de arhimandritul Ioachim, ca președinte, de protosingehelul Ilarion și duhovnicul Ioan, se stabilește un nou termen, la 6 octombrie 1860, pentru înfățișare ambelor părți[26]. Într-o petiție trimisă prefectului, la 13 septembrie 1860, Marița Brătianu și-a motivat de ce nu se poate prezenta la termenul de 15 septembrie 1860. Astfel, potrivit legilor existente, orice sorocire în judecată, fie civilă, fie bisericească, urmează a avea termenul prescris de o lună, ori ea a primit înștiințarea pe 12 septembrie. De aceea cere prefectului să facă cunoscut Consistoriei să se conformeze legilor.

Neprezentarea soției nici la termenul din 6 octombrie 1860 l-a enervat pe soțul ei Teodor care trimite o nouă petiție episcopului, primită sub n. 1366 la 7 octombrie 1860, prin care consideră că „nebuna de fosta soțiia mea își bate joc de mine și nu mai puțin disprețuește și chear ordinele prea sfinției voastre”. După ce enumeră de câte ori a fost sorocit și soția n-a venit, „pe când dânsa în nepăsare își petrecea timpu după plăcere-i în desfătări necuviincioase”, petentul îi face cunoscut episcopului cu ce „greotăți și anevoințі am pornit întotdeauna de la Focșani numai ca să mă aflu aici la zilele hotărâte pentru respectu legilor și a cuviinți”. Cerând episcopului a porunci „luarea măsurilor cuvenite pentru precurmarea unor asemenea neiertate abateri”, el își exprimă temerea că poate să ajungă la „vreo ecstremitate d-a mă satisface însum, dacă legile să respectează numai dupe buna voință a inpricinaților” și că pe 25 octombrie 1860 „trebuie să mă pornesc la Focșani”. La 7 octombrie 1860 episcopul Climent trimite petiția lui Teodor președintelui Consistoriei cerându-i „a regula zioa chemărilor ambelor părți și a ni să face în grab cunoscut a pune la cale aducerea părți înpotrivitoare prin autoritățile competente dupe reguli”.

[25] SJAAN, fond Episcopia Argeș, dos. 180/1859, f. 8 r., 31-33.
[26] SJAAN, fond Episcopia Argeș, dos. 180/1859, f. 35 r., 37 v.

Teodor Brătianu cere episcopului Climent aducerea în judecată a soţiei sale Maria în luna septembrie 1860, fiindcă în octombrie trebuie să se întoarcă la Comisia Centrală la Focşani.

Prin rezoluția pusă de Ilarion, s-a fixat ca termen ziua de 20 octombrie[27]. Ca răspuns la porunca episcopului din 7 octombrie 1860, Consistoria, sub semnătura lui Ilarion, îi trimite un raport detaliat, la 8 octombrie 1860, în care sunt enumerate toate sorocirile la care au fost invitați impricinații, apreciind că „d-ei urmează numai șicane”. De aceea Consistoria cere episcopului să „porunciți de isnoavă și mai seriosu aducerea amândurora pentru 20 ale curentului 8-vrie (octombrie n. n.), mai cu osebire a pârâtei ca nesupuse”, făcându-i cunoscut că „să va hotărî pricina în ființa părți stăruitoare”.

La rândul ei și Marița trimite, la 7 octombrie 1860, o petiție episcopului prin care explică motivul pentru care nu s-a putut prezenta la 6 octombrie 1860 la judecată: „cu două zile mai înainte de termenul fipsatu am căzut maladă, maladia ce s-a prelungitu o zi și după acestu termenu”, situație care poate fi confirmată de Demetriu Capitanovici, medicul districtului Argeș și curant al ei. Petiția este trimisă de episcopul Climent la 13 octombrie 1860 președintelui Consistoriei cerându-i să delibereze asupra celor pravilnice.

Cu toate acestea, nici la sorocul din 20 octombrie 1860 Marița nu s-a prezentat, astfel că în Jurnalul 128 încheiat la 21 octombrie 1860, deși se recunoaște „străgănirea” bărbatului „în toată vremea și la toate sorocirile”, Consistoria hotărăște „de isnoavă să să mai facă și altă cerere pentru aducerea amândurora”[28].

Cum era de așteptat, Teodor Brătianu înaintează episcopului Climent un nou protest primit, sub nr. 1440, la 21 octombrie 1860. Deși folosește același ton respectuos, adresându-i-se „Prea sfinte stăpâne” și semnând ca „Prea plecat”, Teodor Brătianu îi face episcopului o serie de reproșuri: „Vedeți că fosta mea soție urmează a stărui întru neînțelegerea ei și acum, la al 4-lea sorocire, mă străgăniiu zadarnic de aici și așteptaiu ca în trecut doă zile; Vedeți prea sfinte stăpâne că-și bate joc de mine și de ordinile prea sfinției voastre; Vedeți prea sfinte stăpâne că cu slabele măsuri ce le-ați întrebuințat întru aceasta și pe mine m-ați străgănit zadarnic...”. Înștiințându-l că cei ce suferă pot ajunge „la disperare și ecstremități”, Teodor Brătianu îi face cunoscut episcopului că „pentru totul din lume nu m-aș mai uni înpreună viețuire cu o asemenea femeie depravată”. Faptul că „numele familiei mele ca soțiie a mea le îndrăznește încă a-l purta îm face neodihnă și rușine în soțietate dupe purtarea iei cea proastă”. În finalul petiției, Teodor Brătianu îi cere episcopului „să binevoiți a porunci ca ultima sorocire ce ni să va face să fie cînd ieu voiu încunoștința onor Consistorie că mă înlesnesc, fiindcă peste puține zile trebuie să mă duc la Comisia Centrală și nu știu când voiu mai putea dobândi conțediu pentru venirea aici”.

[27] SJAAN, fond Episcopia Argeș, dos. 180/1859, f. 40 r.-42 v.
[28] SJAAN, fond Episcopia Argeș, dos. 180/1859, f. 43 r.-44 r., 45.

www.cimec.ro

La 24 octombrie 1860 Episcopia Argeş, prin semnătura episcopului Climent, înaintează preşedintelui Consistoriei protestul înregistrat la nr. 1440 autorizându-l „a-l depune în deliberarea complectului și după povața pravili să se dea cuvenita satisfacție cereri ce face[29].

Pentru ca Marița să se prezinte la înfățișare, episcopul a cerut sprijinul Prefecturii, dar printr-o adresă, din 3 noiembrie 1860, episcopul Climent îl informează pe prezidentul Consistoriei că aceasta n-a vrut să primească adresa Prefecturii care „i s-au lăsat în casă-i".

Întrucât Marița motiva că era anunțată prea în scurt de ziua înfățișării la judecată, Teodor Brătianu trimite din Focșani, 25 noiembrie 1860, o scrisoare Consistoriei prin care le făcea cunoscut că între 25 decembrie și 10 ianuarie se putea prezenta „ori în ce zi voiu fi sorocit", dar „a ni să face chemările mai din vreme, ca să nu mai găsească pârâta pârlej de pretecste străgănindu-mă numai ieu zadarnic, precum s-au urmat în mai multe rânduri".

În Jurnalul 156 din 2 decembrie 1860, semnat de prezidentul Ioachim, protosinghelul Ilarion și preotul duhovnic Ioan, ca urmare a neprezentării Mariței la înfățișare nici la intervenția Prefecturii, se cerea ca Episcopia să dea poruncă „a să țircula prin Monitoru nesupunerea în sorocu legiuitu, la care neviindu, judecata, după pravilnicile dovezi ce s-au adunatu din lucrările până acum, să poată hotărâ pricina în fața stăruitoarei părți".

Având în vedere neprezentarea soției la soroacele stabilite şi scrisoarea lui Teodor Brătianu prin care cerea să fie chemat „atunci cînd ca vesti Consistoria că să înlesneşte a veni, fiindu mădularu al Comisii Țentrale şi nu ştie când va dobândi conțediu pentru venire-i", prezidentul Ioachim se adresează episcopului, la 7 decembrie 1860, „să să ia alte măsuri mai nalte spre aducerea celor nesupuși".

Luând în considerație raportul prezidentului Ioachim din 7 decembrie 1860, episcopul îi răspunde la 12 decembrie 1860 că „în prezent nefiind în vigoare alte măsuri pentru aducerea casnicilor nesupuși în judecată decât cele recunoscute, deși cunoaștem foarte bine puținul efect, dar până când să va constitui o lege generală pentru această natură dreptu cuvânt cere a ne servi tot cu modul acesta".

La 22 decembrie 1860 Teodor Brătianu trimite o nou scrisoare episcopului Climent prin care-l roagă „să binevoiți a ne soroci în judecată până la 10 de viitoru ianuarie, până când o să mă aflu aici în partea locului", iar dacă nu se poate „va rămânea pentru altă dată, iarăși când ieu vă voi încunoștința că mă înlesnesc viindu". Ca și în celelalte scrisori el îi reafirmă episcopului că „nici un chip nu ieste putință ca să mă unesc și să mai viețuiesc cu o femee ajunsă în degradația pârâtei, fosta soțiie a mea".

[29] SJAAN, fond Episcopia Argeş, dos. 180/1859, f. 47 r.-49 r.

www.cimec.ro

Aflând că Teodor Brătianu se întorsese de la Focșani și se afla în Pitești, prezidentul Ioachim îi cere Episcopului, la 27 decembrie 1860, să poruncească înfățișarea celor doi soți la 10 ianuarie 1861. La solicitarea din 27 decembrie 1860, episcopul îi trimite prezidentului Ioachim, la 9 ianuarie 1861, adresa Prefecturii 39/4 ianuarie 1861 prin care-l anunța că Teodor Brătianu trecând prin orașul Argeș a aflat de data înfățișării la 10 ianuarie 1861. Dar cum „tocmai la acel soroc trebuie să pornească la Focșani în misia ce are" el a cerut la 29 decembrie 1860 „a se suspenda acele sorociri până la venire-i".

Aflat în Districtul Argeș, Teodor Brătianu trimite episcopului o nouă scrisoare, înregistrată la 27 martie 1861, în care-i face cunoscut că în cei doi ani de când se află în judecată cu fosta soție „niciodată ieu nu m-am mancarisit la chemările ce mi s-au făcut". De aceea, ca să nu „mă mai străgăniți zadarnic", el cere episcopului să fie sorociți la înfățișare cât mai în grabă. În aceeași zi, episcopul îi trimite prezidentului Consistoriei petiția lui Teodor Brătianu din 27 martie 1861 ordonându-i „să puneți la cale a să cita fără zăbavă amândoă părțile prigonitoare de a veni în judecată".

Unul din motivele pentru care Marița nu s-a prezentat la început la judecată a fost, după cum s-a relatat mai înainte, că nu era anunțată la timp, pentru ca mai apoi să găsească alt motiv. La 4 aprilie 1861 Maria Brătianu trimite o scrisoare prefectului Districtului Argeș în care-i face cunoscut că „nu am mijloace a merge la onorabila Consistorie fiindcă d. Brătianu nu-mi înleșnește mergerea acolo cu cai, trăsură, și monedă de cheltuială, după îndatorirea ci i s-au pus de ....autoritatea bisericească". De asemenea, ea îl acuză pe soțul ei că „nu-mi răspunde nici dobânda banilor de zestre ce mi-i ține în putere arbitrară, iar ... de ar fi fost om drept urma să mi-i răspundă de mult, ca să-mi poci ținea existența".

La 7 aprilie 1861 Teodor Brătianu, într-o scrisoare pe care o trimite din Pitești Consistoriei, relatează că, trecând pe la Episcopie, sfinția sa episcopul i-a spus că frații soției „îi arătaseră prin graiu că nevenirea surori d-lor în Consistorie iaste din pricina lipsiri mijloacelor de transport", motiv invocat și în declarația făcută de soția sa la Prefectură. Considerând că „pretecstele iei sânt deșarte", Teodor Brătianu nu se poate abține să afirme „căci pe la bâlciuri și alte preumblări de petreceri au găsit mijloace, precum știe lumea din târg". Cu toate acestea, el se arată dispus, ca atunci când va fi încunoștiințat, îi va „înlesni călătoria îndată". Ba mai mult, în situația că el s-ar afla la București, cere „să mi se vestească prin depeșă la București, cu plată în socoteala mea, daca să va întâmpla ca să să înfățișeze aci pârâta la zioa sorocită de 14 corent și îndată mă voiu porni, călătorind zi și noapte, ca să mă aflu aci negreșit... fiindcă înprejurările politice nu mă iartă ca să părăsesc Camera în deșărt".

La pretenția de a i se pune la dispoziție mijloace de transport, Teodor Brătianu trimite o scrisoare prefectului ca să ordone, ca atunci când sânt

chemaţi la Consistorie, să fie înştiinţat „şi îndată îi voi înlesni mijloacele de călătorit, iar în lipsă-m d-aici va cere de la cumnatu meu Enescu pe care l-am rugat într-aceasta”. Cu toate că Teodor Brătianu i-a pus la dispoziţie mijloacele de transport pentru înfăţişarea din 14 aprilie 1861, Ilarion îl anunţă pe episcop, la 27 aprilie 1861, că Mariţa nu s-a prezentat nici de această dată, următorul termen fiind 31 mai 1861.

Neprezentarea soţiei la termenul din 14 aprilie 1861 l-a făcut pe Teodor să trimită Consistoriei o nouă scrisoare, primită la 1 mai 1861, prin care cere ca noul termen să i se „vestească îndată prin depeşă la Bucureşti, unde sânt chemat pentru lucrările din Camera legislativă, cu plata telegrafului în socoteala mea, şi îndată mă voi porni ca să mă aflu fără zăbavă la înfăţişarea atât de mult dorită”.

După aproape doi ani la intentarea, la 30 iulie 1859, a acţiunii „pentru căsniceasca prigonire”, perioadă în care cei doi s-au acuzat şi şicanat reciproc, la 1 mai 1861 cei doi soţi semnează un înscris prin care se despart „prin bună înţelegere şi a noastră voie... fiindcă de a mai trăi în căsnicie înpreună nu ieste cu putinţă”. În preambulul înscrisului se motivează că prigonirea şi neunirea a fost „mijlocită între noi din mai multe înprejurări ivite în mijlocul nostru, din care am devenit şi o parte şi cealaltă într-o ură nemărginită de nu ne mai putem uni să vieţuim înpreună, temându-ne ... să nu venim în vreo ecstremitate”. La 8 mai 1861 cei doi soţi trimit înscrisul episcopului rugându-l „să porunciţi a ne despărţi căsnicia noastră şi bisericeşte”.

Ca urmare a hotărârii comune de a se despărţi, Teodor Brătianu trimite o scrisoarea Consistoriei, înregistrată la 7 mai 1861, în care anunţă că din vreme ce au iscălit amândoi petiţia către episcop de a-i despărţi bisericeşte este de prisos de a se mai prezenta la înfăţişarea din 31 mai. De asemenea, mai anunţa Consistoria că, „după desăvârşita desfacere bisericească”, este hotărât să-i „răspunz cele următoare şi anume bani zestri cu dobânda lor până în ceasul răspunderi una sută galbeni pentru garderob peste obiectele ce şi le-au luat şi cele ce să mai află la mine, cu toate că numai acelea ce le-au luat sînt mai multe şi mai preţioase cu cât acelea cu care au venit în casă fiindcă doă sute galbeni coprinşi în foaia de zestre n-au eczistat şi pe lângă acestea îi voiu da şi şalu, cu toate că nu i l-am fost dăruit”.

Având în vedere hotărârea comună din 1 mai 1861 a celor două părţi, Teodor Brătianu şi soţia sa Maria, născută Lerescu, de a se despărţi, Consistoria sub semnătura preşedintelui.... înaintează episcopului anaforaua 46 din 21 mai 1861 în care, după ce face un istoric al pricinii de despărţire dintre cei doi soţi, îşi exprimă părerea ca „aceşti casnici să să despartă, aşa precum cer, şi precum s-au înţeles de bună voea d-lor, pentru temerea provalisită din parte-le, întorcând bărbatul zestrile mueri şi celelalte, întocmai după hotărârea sa în petiţia îndreptată Judecătoriei”.

www.cimec.ro

1 mai 1861. Teodor Brătianu şi soţia sa Maria hotărăsc prin bună înţelegere despărţirea lor din căsnicie.

Ca urmare a aceştii anaforale, la 19 iulie 1861 Episcopul Climent îl anunţă pe prezidentul Consistoriei că a dat întărirea 1063 privind despărţirea, iar după ce hotărârea va fi trecută în condică să se dea „feţelor prigonitoare prin cucernicul protopop respectiv". În aceeaşi zi, 19 iulie, Consistoria trimite la „amândouă părţile prigonitoare" sentinţa n. 46 de a „căre-i primire veţi bine voi a răspunde spre odihnă şi regulă".

Început la 30 iulie 1859 ca urmare a petiţiei lui Teodor Brătianu de a se despărţi de soţia sa Mariţa, născută Lerescu, procesul a durat până 21 mai 1861, întrucât la 1 mai 1861 celor două părţi prigonitoare au hotărât de comun acord să se despartă, chiar dacă soţia mult timp s-a opus acestei hotărâri a soţului.

În cei doi ani cât a durat procesul, cele două părţi s-au acuzat reciproc, pentru ca la 1 mai 1861 să ajungă la o înţelegere ca de bună voie să se despartă. După despărţirea de Mariţa, născută Lerescu, Teodor Brătianu nu s-a mai căsătorit, el având la activ două căsnicii.

TEODOR BRĂTIANU, A LESS KNOWN 19-TH CENTURY POLITICIAN FROM THE ARGEŞ COUNTY

Abstract

Teodor was Dincă Brătianu's eldest son. After having left the army as a major he became a politician. He was the leader of the Argeş County, a member of the Central Committee from Focşani etc.

An important moment of his life was the divorce from his second wife Maria, whose maiden name was Lerescu. The present paper discusses this issue.

www.cimec.ro

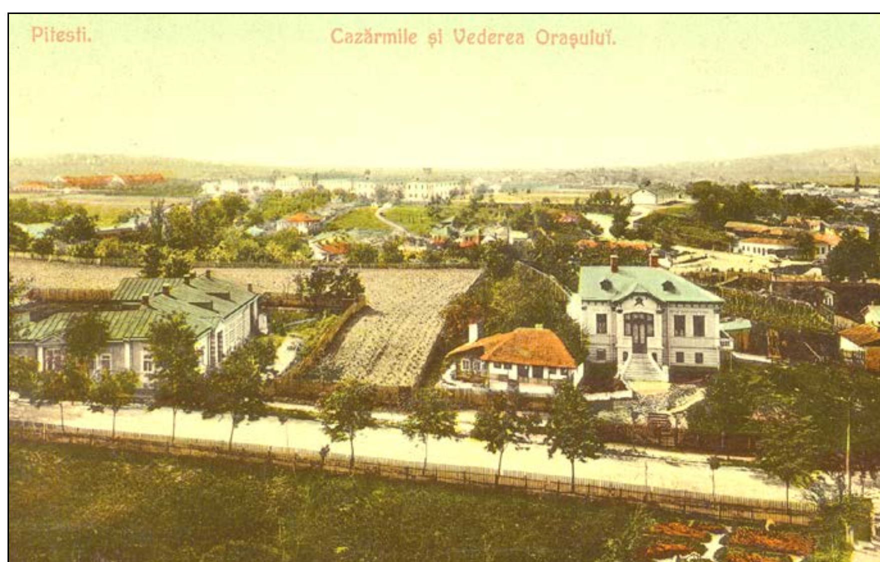
www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

PERIFERIA CA LIMITĂ A SPAŢIULUI URBAN AL TÂRGULUI PITEŞTILOR DE LA CUMPĂNA DE VEAC XIX-XX, ÎNTR-O DESCRIERE PRIN SPEŢA UNUI PROCES

IULIAN STELIAN BOŢOGHINĂ*

În cele scrise despre urbea noastră, şi aici mă gândesc mai cu seamă la cei care au încercat să reconstituie istoria acestei localităţi şi a oamenilor săi, în centrul atenţiei s-a aflat vatra târgului, în mod explicabil, ceea ce mai târziu avea să devină zona centrală. Aşa se face că hotarul de demult, se regăseşte prea puţin în preocupările celor meniţi să povestească concitadinilor despre vremurilor trecute. Sau altfel spus, periferia ocupă un loc… periferic (dacă-mi este permis acest joc de cuvinte) în preocupările cronicarilor locali.

Panorama asupra oraşului, în planul îndepărtat se văd cazărmile militare grupate la periferie în „Cartierul Militari”.

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti.

www.cimec.ro

Şi când scriu *periferie*, mă refer strict la topografia vechiului târg şi la instituţiile plasate aici, precum cimitirul, închisoare şi unităţile militare. De altfel, după Regulamentul Organic, actul fundamental al modernizării urbanistice a ţării, cimitirele, închisorile şi unităţile militare erau poziţionate numai la periferia localităţilor. Cu trecerea timpului, vechile margini au devenit de-a dreptul zone semicentrale. În treacăt fie spus, fenomenul de extindere geografică, în mod firesc, a caracterizat toate târgurile şi oraşele ţării, radicalizat în anii industrializării socialiste, continuând şi după Decembrie '89.

Exemplul elocvent este partea de sus a oraşului, adică dinspre nord, unde atât unităţile militare, cât şi închisoare, altădată aflate la margine de târg, pentru ca acum să se găsească la câteva minute de mers pe jos faţă de centrul municipiului. Fapt ce se poate vedea şi pe macheta existentă pe holul central al Primăriei, pe cât de interesantă, pe atât de importantă, machetă ce a devenit un demn document al evoluţiei urbanistice a oraşului nostru.

Acestea fiind zise, revin la subiectul pe care l-am propus în titlu, nu înainte de a spune că numai o fericită coincidenţă mi-a îndreptat gândul să aduc în atenţia cititorilor noştri *periferia*, adică să scriu despre întâmplările petrecute aici. Întâmplări care au menirea, printre altele, de a redescoperi şi această parte a vechiului târg al Piteştilor. Astfel, pe când consultam inventarul fondului de arhivă creat de Serviciul Contencios al Ministerului de Război, văd… şi nu-mi vine să cred, văd cuvântul „închisoare”. Recitesc cu atenţie sporită următorul rezumat al dosarului: „…”. Nu este greu de închipuit bucuria gândului că se poate scrie despre începuturile existenţei acestei instituţii, rămasă cu o nenorocită faimă în istoria şi în conştiinţa românilor drept „Fenomenul Piteşti".

Nu a fost să fie aşa, căci încă de la prima răsfoire a dosarului aveam să constat că locul comun era doar sintagma „închisoare”. În rest…nimic, căci sensul cu care a fost întrebuinţat la sfârşitul veacului XIX şi consemnat în respectivele documente, a fost cu totul altul. Însă, după ce a trecut momentul de dezamăgire şi după o mai atentă lectură, am realizat importanţa, dar mai ales interesul stârnit de aceste documente pentru istoria oraşului nostru din perspectiva periferiei.

Periferie unde, aşa cum am scris şi mai sus, se găseau cazărmile celor trei regimente dislocate în urbe, anume Regimentul 4 Infanterie „Argeş”, Regimentul 28 Infanterie Nr. 28 „Radu Negru” şi Regimentul 6 Artilerie. Unităţi militare ai căror înaintaşi coborau spre anul 1868, când la 1 septembrie s-a pus piatra de temelie la localul cazărmii destinate unui batalion de dorobanţi. Această cazarmă a fost ocupată la 1871 de Compania 12 din Batalion III al Regimentului 2 Dorobanţi. Cazarma, situată în Târgul din Deal a fost ocupată pe rând de dorobanţi, vânători şi apoi de artileriştii Regimentului 6

www.cimec.ro

Artilerie[1]. Regimentul 4 Infanterie „Argeş"[2] şi Regimentul 28 Infanterie Nr. 28 „Radu Negru" au fost dislocate în cazărmile construite după anul 1878, adică după sfârşitul Războiului de Independenţă[3]. Spaţiu urban ce în toponimia vremii era cunoscut drept *cartierul militar*, după cum vom putea citi în cele ce urmează.

Prin urmare, iată ce s-a întâmplat cu câţiva ani înainte ca piteştenii să fi păşit în secolul XX. În ziua de 4 mai 1898, un ofiţer din Regimentul „Radu Negru" nr. 28 raporta locotenent-colonelului Constantinescu Toma, comandantul Garnizoanei Piteşti că trecând întâmplător pe poteca dintre *„Depozitul de Furagiu şi închisorile proprietarilor ale căror grădini sunt limitate prin movilele făcute în diferite punte ale proprietăţei*" a observat că unul dintre aceşti proprietari, făcând *„o nouă închisoare cu gard*" a trecut printre movilele *ecsistente* şi vechea închisoare, ceea ce l-a determinat să facă cunoscut acest fapt cu rugămintea de a-l obliga pe respectivul *„proprietar călcător*" să respecte Mejdina şi Movilele vechi.

A doua zi, comandantul Garnizoanei dădea ordin ca adjutantul de garnizoană să pună în vedere numitului proprietar respectivul denunţ şi să-l oblige ca în termen de 24 ore să-şi retragă gardul pe locul ce de drept îi aparţine, după care adjutantul garnizoanei să-i raporteze de executare. Adjutantul Garnizoanei a raportat că proprietarul locului cu pricina fiind şi concentrat la Turnu-Măgurele cu Escadronul 4 Argeş, afacerea a rămas să se rezolve când sergentul major pe nume Iliescu avea să se returneze în garnizoană. Însă, pe 20 mai 1898, adjutantul garnizoanei, căpitanul Zamfirescu revenea pentru a raporta că a fost somat adevăratul călcător, pe nume Rădulescu Nicolae, avocat şi fiindcă nu s-a ţinut de angajament, s-a intervenit la Corpul 2 Armată pentru a se da autorizaţia ca militarii să ridice gardul[4].

În aceeaşi zi, 20 mai 1898, comandantul Garnizoanei raporta comandantului Corpului 2 Armată că delimitarea terenului pe care sunt clădite cazărmile din *Cartierul Militar Pitesci*, fiind determinată printru plan de situaţie încredinţat Garnizoanei de către Serviciul de Geniu al Comandamentului Corpului de Armată şi cum la acel moment divulgându-se călcarea acelei delimitări de către un domnu, anume N. Rădulescu, a cărui proprietate *se învecineşte* cu Cartierul înspre Depozitul de furaje, s-a constatat că numitul Rădulescu a construit un gard de nuiele intrând pe terenul *quartierului* cu 1 m şi 80 cm. Acest domn călcător fiind somat în mai multe

---

[1] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1988, p. 148.

[2] *** *Istoricul Regimentului 4 Dorobanţi „Argeş" (1877-1946)*, Editura Pământul, 2008, p. 9-12, Petre Popa, *Piteşti. Memento*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, p. 81.

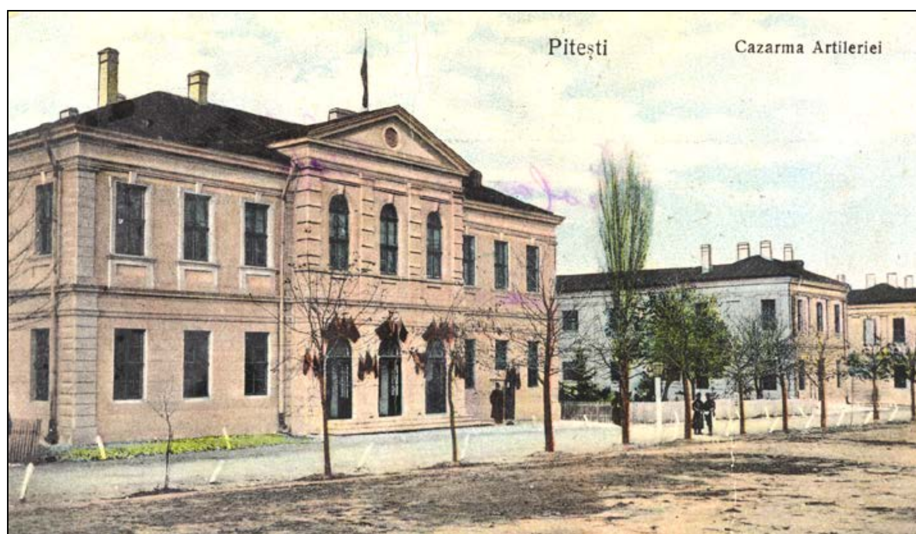
[3] Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *op. cit.*, p. 161.

[4] Arhivele Militare Române, fond M. R.-Serviciul Contencios, dosar 711, f. 154-214.

www.cimec.ro

rânduri de a-şi retrage gardul, a recunoscut călcarea terenului proprietate a statului şi s-a obligat a-şi retrage gardul. Cum însă nu a dat curs angajamentului, comandantul garnizoanei a solicitat autorizaţia de a ridica ei gardul.

Generalul Arion, comandantul Corpului 2 Armată, a ordonat pe 31 mai 1898 ca pentru tranşarea acestei chestiuni, mai întâi să facă o somaţiune prin Portărei, prin care să i se dea un termen convenabil pentru mutarea împrejmuirii sale pe adevăratele hotare. În caz că nu s-ar fi supus, Garnizoana primea autorizaţia de a se ocupa cu mutarea împrejmuirii în exacta locaţie, executând lucrarea cu soldaţi şi meseriaşi[5]. Somaţiunea ce a fost pusă în aplicare[6].

Cazarma Regimentului 6 Artilerie.

Pe 13 iulie 1898, avocatul public din judeţele Argeş şi Muscel era înştiinţat că atât Ministerul de Război, cât şi comandantul Garnizoanei Piteşti erau chemaţi să se prezinte la Judecătoria Ocolului I Piteşti spre a se înfăţişa în procesul intentat de dl. N. G. Rădulescu, avocat din Piteşti, care reclama să se oblige ministerul să refacă „închisoarea” (s.n.) de la grădina sa, care pretinde că s-ar fi desfiinţat din ordinul sus-numitului comandant sau să fie autorizat reclamantul să refacă pe „comptul” ministerului până la concurenţa sumei de 269 lei, ba mai mult, să-i mai plătească şi 1.000 lei daune.

[5] *Ibidem*, f. 4.
[6] *Ibidem*, f. 164.

www.cimec.ro

Prin urmare, avocatului public i se cerea să reprezinte şi să apere interesele statului. Întreaga documentaţie urma să-i fie transmisă prin locotenent-colonelul Constantinescu Toma, comandantul garnizoanei, care fusese înştiinţat în această privinţă[7].

La rândul său, comandantul garnizoanei a fost înştiinţat că Alexandru Botea, avocatul public, va pleda cauza ministerului, primind totodată ordinul „de a-i da explicaţiunile de care va avea necesitate, comunicând totodată şi ministerului împrejurările care au dat naştere acestui proces”[8].

Pe 27 iulie 1898, comandantul Garnizoanei Piteşti raporta că procesul intentat *„[…] de către N.G. Rădulescu s-a amânat pentru ziua de 26 august a.c. din cauza lipsei unor formalităţi*”. Pe de altă parte, arăta împrejurările care au dat „*nascere*” acestui proces: *„Acest dn. Rădulescu construind în luna aprilie a.c. o nouă închisoare cu gard, pentru a despărţi proprietatea sa de a statului (Cartierul militar Piteşti) a trecut peste movilele existente şi vechea închisoare.*

Observându-se această călcare de teren, în termen mediu cu 1 m şi 80 cm adâncime, i s-a făcut cunoscut ca să-şi retragă gardul pe adevăratele hotare. Domnia sa nefiind următor la această invitaţiune ce i s-a făcut în scris, Garnizoana a supus cazul Corpului 2 de Armată […], care a autorizat Garnizoana pentru tranşarea acestei cestiuni să se facă numitului Dn. întâi somaţiune prin portărei şi dacă după trecerea termenului prevăzut în somaţiune nu-şi va retrage împrejmuirea, Garnizoana este autorizată a-şi muta acel gard în exacta lui poziţiune.

Cum însă dl. Rădulescu nu a binevoit a fi următor nici la somaţiunea făcută prin portărei, Garnizoana a executat ordinul ce a avut şi a mutat gradul pe adevăratele hotare, fără a aduce vreo stricăciune gardului sau grădinii, încunoştiinţând în scris de începerea acestei operaţiuni pe numitul Dnu., care de asemenea nu a binevoit a răspunde nici cu prezenţa Dniei-sale, mulţumindu-se a intenta procesul în cestiune.

Cu această ocaziune am onoarea a supune la cunoscinţă că acest Dnu. Rădulescu adresează ministerului fel de fel de reclamaţiuni cu totul fără fiinţă şi absolut nefondate”[9].

Pe 21 august 1898, Ministerul de Război a primit de la Secţia 16 a Prefecturii Poliţiei Capitalei citaţia 13574 şi copia de pe petiţia dlui. Rădulescu, cu rugămintea de a semna şi a o returna de urgenţă Poliţiei Capitalei[10].

Avocatul public este înştiinţat să prezinte interesele pe 25 august 1898. Numai că procesul s-a tot amânat, astfel că pe 9 octombrie 1898 avocatul

[7] *Ibidem*, f. 1.
[8] *Ibidem*, f. 2.
[9] *Ibidem*, f. 3.
[10] *Ibidem*, f. 4.

public înştiinţa ministerul *„[...] că la 9 curen*t" prezentându-se la Judecătoria Ocol. I Piteşti în procesul cu Dnu. N. G. Rădulescu, judecătorul a admis cererea sa ca *„reclamantele*" să fie obligat a comunica actele de care se servă în instanţă în susţinerea pretenţiunii sale şi prin consecinţă s-a amânat afacerea pentru 6 noiembrie 1898[11].

Pe 8 noiembrie 1898, Alexandru Botea revenea la adresa din 9 octombrie pentru a comunica Ministerului de Război *„că la termenul de 6 noiembrie curent, judecata, în urma dezbaterilor contradictorii urmate, a dispus a se face o cercetare locală cu martori propuşi de ambele părţi spre a se dovedi dacă în adevăr reclamantele Rădulescu-şi avea construit gardul pe adevăratele hotare înainte de a i se muta de Garnizoana din Piteşti sau intrase cu el pe terenul cartierului militar, proprietate a Statului*".

Cum termenul pentru această cercetare fusese fixat la 12 decembrie, avocatul solicita a se dispune comandantului Garnizoanei din Piteşti să procure o listă de 5-6 martori cu câteva zile mai înainte de termen ca să fie timp pentru îndeplinirea *„producerei cu citarea lor având grija ca la ziua fixată, acei martori să fie la faţa locului*"[12].

Numai că anul a trecut şi pe 8 iulie 1899 a primit o altă citaţie, înmânată prin Prefectura Poliţiei Capitalei, în care i se făcea cunoscut că noul termen de judecată era pe 12 iulie curent[13].

Noul termen i s-a adus la cunoştinţă şi comandantului Garnizoanei Piteşti, cu specificaţia de a pune actele la dispoziţia dlui. C. Em. Marinescu, avocat al statului în judeţele Argeş şi Muscel, ce îşi avea reşedinţa în Câmpulung[14]. Cu alte cuvinte, cazul fusese preluat de noul avocat public.

Pe 5 august 1899, din Govora, avocatul C. Em. Marinescu se adresa ministerului pentru a comunica faptul că la 4 august *„nu ne-am putut prezenta la ascultarea martorilor după cererea dlui. reclamant Rădulescu, pentru că ne aflam în concediu la Băile Govora, dar luând la cunoştinţă de acea citaţie prin secretarul nostru, cu onoare vă punem în vedere că neprezentarea noastră nu este absolut păgubitoare Ministerului, din cauză că imediat ce ne vom înapoia, vom cere judelui de pace să facă altă cercetare, să asculte martori noştri şi să prezentăm toate actele prin care se stabileşte că reclamantul caută să inventeze daunele cerute, nefiind nimic justificat.*

Voi depune deosebită stăruinţă în această afacere, având drept Ministerul de: opoziţie, apel la Tribunal şi revisuire, căci după lege, Statul nici o dată nu poate fi condamnat definitiv, fără să fi fost apărat, de aceea Dl. reclamant se înşeală în simpatia lui, când a căutat să ia hotărârea, şciind că

---

[11] *Ibidem*, f. 11.
[12] *Ibidem*, f. 12.
[13] *Ibidem*, f. 27.
[14] *Ibidem*, f. 30 v.

noi suntem în concediu, crezând că, va putea să profite de această împrejurare, a sorocit procesul în vacanţă, dar prin acesta mi-a atras atenţia şi mai mult.

Avem dreptul până la 15 septembrie a face opoziţie şi apel, aşa că, punem procesul în stare de judecat ca la început, noi ne înapoiem la 30 august, aşa că, am până la 15 septembrie destul timp ca să iau toate măsurile ca Dl. reclamant, să vadă că, n-a folosit nimic prin această grabă.

Vom depune în special atenţie în această afacere”[15].

Pe 17 august, avocatul public primea din partea ministerului solicitarea de a face de îndată opoziţie *cărţei* de judecată pronunţată în lipsa lui de judecătorii Ocolului I Piteşti, cu menţiunea ca „*pe viitor se atrage atenţiunea DVoastră asupra unor asemenea manopere de care veţi căuta a ne feri la timp*”[16]. Amânat pentru 6 *nov.* 1899, când a fost programată descinderea locală, iar la 9 *nov.* urma să se judeca fondul procesului[17]. Numai că pe 9 *nov.* ’99, Ministerul de Război s-a adresat Prefecturii Poliţiei Capitalei pentru a cerceta cărui fapt se datorează întârzierea citaţiei Judecătoriei Ocolului I Piteşti, datată 22 octombrie, dar care a ajuns pe 2 *nov.c.*, punând în imposibilitatea de a mai pregăti procesul fixat pentru 6 nov[18].

Pe de altă parte, la 4 noiembrie 1899, din Câmpulung, avocatul statului C. Em. Marinescu revenea pentru a înştiinţa ministerul că cercetarea în cestiune nu s-a putut face deoarece reclamantul nu a avut grijă să îndeplinească procedura cu martori, aşa că nici fondul nu se putea judeca până pe data de 9, urmând a se scoate alte citaţii pentru termenele ce urmau a se fixa[19].

Cum deja ne-am obişnuit, s-a fixat un nou termen, anume 11 decembrie pentru procedura cu martori respectiv 14 decembrie pentru judecata de fond. Însă nici aceste termene nu puteau fi respectate, după cum avocatul public înştiinţa ministerul pe 10 decembrie 1899, deoarece *„[…] conform legii, asemenea cercetări la faţa locului sunt suspendate pe timp de iarnă, cu începere de la 1$^{\underline{iu}}$ noembrie până la 1$^{\underline{iu}}$ aprilie, este oprit a se face cercetări, dacă se vede trecute asemenea procese ca să se aibă în vedere la deschiderea campaniei cercetărilor, când însă se va fixa termenul, atunci se trimite din vreme citaţia ministerului şi martorilor, numai când se va primi la Minister, o asemenea citaţie vă rog să mă încunoştiinţaţi cu câteva zile mai înainte până la o asemenea citare orice corespondenţă este zadarnică*”[20].

Pe 11 noiembrie 1899 a sosit şi răspunsul de la Prefectura Poliţiei Capitalei relativ la motivul întârzierii citaţiei, anume respectivul act sosise la

---

15 *Ibidem*, f. 32.
16 *Ibidem*, f. 33.
17 *Ibidem*, f. 41-41v.
18 *Ibidem*, f. 43.
19 *Ibidem*, f. 44.
20 *Ibidem*, f. 51.

Poliţia Capitalei „*duminică, 31 octombrie*” purtând data de 30 octombrie a Prefecturii Argeş. În ziua următoare, 1 noiembrie, citaţia a fost expediată la Secţia 16, care nu a putut să o remită ministerului decât a doua zi, ceea ce a şi făcut. Concluzia Prefecturii Poliţiei Capitalei a fost una singură, anume că întârzierea nu s-a datorat funcţionarilor poliţiei[21].

Nici în martie, termenul fixat pentru 1900, judecarea cauzei nu a avut loc. De data asta termenele au fost amânate pentru 13 mai, respectiv 15 mai, fapt datorat avocatului statului, după cum raporta pe 28 martie 1900, comandantul Garnizoanei Piteşti, col. Geanotu, cum că: „*cu această ocaziune*”, nu se ştie din ce împrejurare, dl. C. Em. Marinescu nu a asistat la proces pentru a apăra interesele statului, făcându-i-se cunoscută data procesului[22].

În aceeaşi zi, avocatul public notifica ministerul că cercetarea fixată la 25 martie 1900 nu s-a putut efectua din cauza timpului „*că a fost rău*” şi nici reclamantul n-a stăruit, astfel că s-a amânat pentru 13, respectiv 15 mai[23].

Pe 14 mai 1900, avocatul public C. Em. Marinescu notifica ministerul relativ la prezenţa sa în ziua de 13 mai „*pentru cercetarea locală de la spatele Cazărmilor oraşului Piteşti*” că din cei şase martori propuşi s-au prezentat patru, anume dnii. Lt.col. Toma Constantinescu, locotenent-colonelul Spiroiu, căpitanul Gheorghe Zamfirescu şi sublocotenentul Sion. Împreună s-au transportat la locul în litigiu, situat „*pe dealurile oraşului Piteşti, la spatele magazielor de depozit ale cazărmilor*”, luând în trăsură pe judecător de pace, pe grefier şi pe un agent.

La locul cu pricina s-au ascultat numiţii martori, unde era prezent şi reclamantul. Aici s-a verificat terenul pretins că s-a luat prin călcare de către regiment şi distrugerile pretinse. Din depoziţiile numiţilor domni ofiţeri, convingerea de fapt a tuturor a fost că reclamantul nu are nici un drept, deoarece în 1898 dânsul a căutat de a mutat gradul proprietăţii sale, intrând cu 1-1/2 m în proprietatea regimentului. Ofiţerii regimentului au băgat de seamă şi în urma corespondenţei cu acel minister, s-a dat ordin comandantului Garnizoanei de a muta gardul pe unde fusese mai înainte, fără a i se aduce reclamantului nicio pagubă[24].

La 16 mai 1900, avocatul Marinescu revine pentru a spune că la judecarea fondului, în urma discuţiunilor urmate în mod contradictoriu cu reclamantul, Judecătoria a respins acţiunea, condamnându-l la 20 lei amendă.

În încheiere, urmează … detalierea decontului, adică drumul şi şederea la Piteşti l-a costat pe dl. avocat 26 lei, sumă ce se dorea a fi rambursată[25].

[21] *Ibidem*, f. 52.
[22] *Ibidem*, f. 61.
[23] *Ibidem*, f. 62.
[24] *Ibidem*, f. 67.
[25] *Ibidem*, f. 69.

www.cimec.ro

Numai că chestiunea nu se stinge aici, dovadă că pe 10 august 1902 Garnizoana Piteşti făcea cunoscut Regimentului 6 Artilerie că s-a primit citaţia la procesul intentat de dl. N. G. Rădulescu pentru călcare de teren săvârşită cu ocazia împrejmuiri terenului cazărmii citatului regiment. Astfel că se solicita ca la termenul fixat ministerul şi Garnizoana Piteşti să fie reprezentate de Regimentul 6 Artilerie[26].

De data asta cele două instituţii militare au fost reprezentate în instanţă de căpitanul Sterian, care raporta ca prezentându-se în ziua de 13 august la Judecătoria Ocolului I Piteşti, reclamantul a cerut amânarea pentru a patra oară invocând viciul de procedură, deoarece nu se primise dovada pentru primirea citaţiei de către Ministerul de Război. Fapt ce l-a determinat pe căpitanul Sterian să completeze că *„şi de data aceasta”*, atât el, cât şi judecătorul, s-au convins că reclamantul într-adins şi în mod sistematic nu îndeplineşte procedura, căutând să tărăgănească afacerea, crezând *„poate”* că se va cădea la pace şi astfel va obţine oarece despăgubiri[27].

A urmat o serie de amânări, până în martie 1903, când căpitanul Sterian Ion a întocmit următorul referat explicând de ce s-a amânat până la 5 mai: *„1-iu Dnu. avocat public nu s-a putut prezenta la înştiinţare, deşi a fost înştiinţat la timp, plecând în ajun la Bucureşti în interese de serviciu.*

„II-lea Dnu. N.G. Rădulescu, de meserie apărător pe la judecătoriile de ocol, a cerut şi de astă dată amânarea, pretextând că n-a putut îndeplini procedura pentru a şaptea oară, invocând ridicolul motiv că prin noua organizare a poliţiilor, pusă acum în aplicare, s-au schimbat comisarii şi sub comisarii şi n-a avut cine să-i distribuie citaţiile”.

Pentru ca spre sfârşit să-şi rezerve dreptul câtorva opinii personale: *„Dnu. reclamant nu caută decât să ne şicaneze, fapt de altfel destul de bine constatat şi de către dnu. judecător al Ocolului I-iu, care l-a somat categoric în şedinţă că pentru cea din urmă oară îi mai admite amânarea solicitată, recomandându-i să sfârşească o dată cu astfel de şicane sau să-şi retragă acţiunea, scopul dlui. Rădulescu după cum l-am înţeles, nu este altfel decât de a obţine ceva despăgubiri băneşti, căzând la învoială cu noi, căci chiar s-a pronunţat în acest sens în faţa câtorva avocaţi, zicând că statul este bogat şi are de unde lua.*

Căci toate aceste amânări nu le pot pricepe, mai ales că sunt şase luni de când s-a fixat o cercetare la faţa locului pentru ca reclamantul să probeze cu martori turburarea de posesie şi nici până astăzi n-a fost în stare să găsească o zi în care să ia pe judecător şi să meargă la faţa locului, aşa că nici la 5 maiu nu se va putea judeca afacerea, de nu se va îndeplini până atunci această formalitate.

[26] *Ibidem*, f. 77.
[27] *Ibidem*.

www.cimec.ro

În orice caz, ar fi bine ca ministerul să intervie pe lângă Ministerul Domeniilor spre a se da ordin Dlui. avocat al statului să se intereseze mai de aproape de această afacere”[28].

„Poarta Eroilor” ridicată în memoria eroilor Regimentului 4 Argeş; străjuia aleea de acces în cazarmă.

Aceeaşi opinie o avea şi avocatul public, împărtăşită în nota din 30 aprilie 1903 când anunţa M.R. că nu se va prezenta înaintea judecătorului de pace de la Ocolul I Piteşti în ziua de 5 maiu, deoarece reclamantul nu s-a destoinicit să facă cercetarea locală ordonată de judele de pace: „[...] Crede că tot amânându-se procesul, va pune în poziţie regimentul să-i dea ceva pentru a scăpa de şicane”[29].

Pe 19 septembrie 1904, comandantul Regimentului 6 Artilerie, colonelul G. Stroescu, raporta Brigăzii 2 Artilerie la Bucureşti că: „*Sunt aproape patru ani de când regimentul a fost chemat în judecată [...] de către un domn N.G. Rădulescu care are grădină în vecinătatea cazărmii, pretinzând că cu ocazia împrejmuirii curţii cazărmii i-am fi cotropit o bucată de pământ.*

De atunci poate că ne-am prezentat de zece ori şi niciodată nu ne-am putut înfăţişa în fond, căci reclamantul care este de profesiune apărător pe la judecătoriile de ocoale, cunoscând toate meşteşugurile, n-a făcut decât să ne şicaneze, ducându-ne dintr-o amânare în alta până când, în fine, judecătoria a hotărât să se facă la faţa locului o cercetare locală, cu care ocazie reclamantul să probeze în faţa judecătorului prin martorii săi turburarea de posesie.

[28] *Ibidem*, f. 90.
[29] *Ibidem*, f. 99.

În timp de un an şi jumătate n-a găsit însă o zi disponibilă pentru cercetarea locală, invocând în timpul acesta diferite pretexte: 1-iu că este bolnav, 2-lea că timpul nu este favorabil, fiind ploaie sau ninsoare şi în fine 3-lea că lipsesc din oraş martorii de care are nevoie.

În cele din urmă, judecătorul convingându-se că scopul reclamantului nu este de se judeca, ci d-a ne şicana, în ziua de 2 septembrie anul trecut a scos din rol procesul până când reclamantul va putea găsi o zi pentru cercetarea la faţa locului.

Din toate acestea se vede, după cum am avut onoarea a raporta şi în anul trecut, că scopul dlui. Rădulescu nu este de se judeca cu noi, ci a face o tranzacţie, aşa că dându-se ceva despăgubiri băneşti, să închidă acţiunea.

Astăzi, după atâta timp a redeschis procesul, regimentul fiind citat pentru ziua de 1-iu octombrie şi sunt de părere că ar fi mai bine să judecăm înainte decât să cădem la învoială, căci se învaţă rău şi mai curând sau mai târziu ni se va intenta iarăşi vreo acţiune, dacă nu de actualul reclamant, probabil de către ceilalţi vecini, aşa că nu vom scăpa niciodată de asemenea procese”.

Pentru ca în încheiere să revină cu propunerea ca Ministerul de Război să se înţeleagă cu Ministerul Domeniilor pentru a da ordin avocatului statului să se prezinte în instanţă şi să apere interesele regimentului[30].

Pe 2 octombrie 1904 comandantul Regimentului 6 Artilerie raporta Ministerului de Război că în ziua de 1 octombrie, prezentându-se la judecătoria Ocolului 1-iu ca delegat din partea regimentului, căpitanul Sterian Ion a văzut cu mare surprindere că reclamantul N.G. Rădulescu cu care erau în proces de aproape patru ani, pentru că i-am fi cotropit o bucată de teren, n-a redeschis procesul cel vechi, ci cheamă ministerul în judecată pentru motivul că în anul 1901 nişte boi ai regimentului ar fi scăpat din *grajdiu* şi i-ar fi făcut stricăciuni într-o livadă ce o are în apropierea cazărmii.

De trei ani şi jumătate n-a putut îndeplini procedura şi regimentul n-a luat cunoştinţă de această plângere a reclamantului decât în ziua de 1 octombrie curent. Cum şi această acţiune intentată de reclamant este lipsită cu desăvârşire de seriozitate, lucru despre care s-a convins până la evidenţă Judecătoria, i s-a mai acordat încă un ultim termen în ziua de 15 noiembrie 1904, pentru a îndeplini procedura, căci după toate probabilităţile avea să i se respingă acţiunea ca nefondată. Fapt ce l-a determinat pe căpitanul Sterian să scrie că: *„reclamantul, de meserie apărător la Judecătoria de ocol nu trăieşte decât din astfel de expediente şi de câţiva ani nu face decât să intenteze acţiuni tuturor regimentelor din această garnizoană, crezând că poate va profita ceva din toate acestea*”[31].

[30] *Ibidem*, f. 101.
[31] *Ibidem*, f. 104.

La 10 martie 1907, din Piteşti, avocatul public Stoenescu comunica Ministerului de Război că deja introdusese cerere de perimare pentru acţiunea dlui. N.G. Rădulescu[32]. Drept urmare avocatul public a trimis cartea de judecată[33]. Numai că acelaşi avocat public înştiinţa ministerul că N.G. Rădulescu dovedind înaintea Judelui Ocolului I Piteşti la înfăţişarea de la 1 octombrie 1907 că făcuse apel în contra cărţii de judecată şi cum din eroare Grefa Tribunalului local atestase că nu se făcuse apel, s-a admis contestaţiunea.

Chestiunea s-a mai lungit ceva timp, în cele din urmă N. G. Rădulescu a fost condamnat la plata sumei de 10 lei, drept cheltuieli de judecată, fapt ce a determinat Ministerul de Război să solicite Ministerului Finanţelor ca în momentul plăţii să primească o copie de pe recipisă pentru a clasa dosarul[34].

Ceea ce s-a şi întâmplat, punându-se capăt acestui proces, a cărui desfăşurare a fost interesantă atât din perspectivă juridică, putând constata modul cum se executa actul judecătoresc şi importanţa acordată proprietăţii, fie a statului, fie privată.

Acţiune interesantă mai cu seamă pentru descoperirea topografică şi toponimică a acestei margini de oraş, prea puţin cunoscută de către piteşteni în comparaţie cu alte zone ale urbei, datorită destinaţiei ce i s-a dat, anume de spaţiu rezervat aşezămintelor militare din Garnizoana Piteşti. Toponimul *cartier militar* ne permite să afirmăm că târgul Piteştilor era un centru militar strategic, dovadă cele trei regimente prezente aici, care au marcat nu numai topografic spaţiul urban, dar şi economic, social şi cultural.

PERIPHERY SEEN AS A LIMIT OF THE URBAN SPACE OF THE PITESTI TOWN FROM LATE 19-TH TO EARLY 20-TH CENTURIES IN A DESCRIPTION THROUGH A LEGAL PROCESS

Abstract

In this article, the author outlines the topography of the outskirts of Pitesti of the late 19-th and early 20-th century to complement current literature, which had especially taken into consideration the central area.

The act of reconstructing urban development is conducted through the original documents kept in the archives of the military, specifically a legal process which finally aims to highlight that the periphery became a central area.

[32] *Ibidem*, f. 106.
[33] *Ibidem*, f. 108/110.
[34] *Ibidem*, f. 123.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

„1913” OGLINDIT ÎN JURNALUL DE OPERAŢIUNI AL REGIMENTULUI „30” MUSCEL

CORNEL POPESCU[*]
CORNEL ŢUCĂ[**]

Anul 1912 a fost marcat în Europa de evenimentele politice şi militare desfăşurate în Balcani. Implicarea marilor puteri prin jocul diplomatic direct sau indirect de culise, dar mai cu seamă desfăşurarea operaţiunilor militare din campania primului război balcanic au constituit obiective prioritare urmărite cu atenţie ale conducerii politicii şi militare române.

Funcţie de evoluţia concretă pe teren sau prefigurată a acestora se puteau lua la timp cele mai oportune măsuri politice şi militare în interesul apărării integrităţii şi independenţei ţării. În prima fază a conflictului militar din Balcani, România a adoptat o atitudine de „neutralitate”. Apoi, în anul următor (1913) acumulările tensiunilor înregistrate între foştii aliaţi au determinat inevitabilul „explozia”. Aceste acumulări au fost în timp din plin alimentate de intervenţia diplomatică (politică) a marilor puteri europene, direct interesate de rolul şi locul lor în zonă. Opţiunea conducerii politice si militare române nu putea să se manifeste în afara acestor realităţi înconjurătoare concrete, din zona imediat alăturată frontierelor de sud.

Schimbarea atitudinii de „neutralitate” a trebuit să fie adoptată de România din cauza dorinţelor expansioniste ale Bulgariei. „În situaţia în care Bulgaria … spera să refacă, cu sprijinul Austro-Ungariei, imperiul multietnic al ţarului Simion cel Mare - ameninţa să-şi instituie hegemonia în Balcani, guvernul român, considerându-se direct ameninţat, a dispus mobilizarea generală a forţelor armate, la 20 iunie”[1].

Drumul implicării nu numai politice, dar mai cu seamă militare, directe, a României în „conflictul din Balcani” a fost deschis. Conducerea militară urma să realizeze sarcinile privitoare la mobilizarea armatei şi desfăşurarea operaţiunilor militare ce se impuneau întreprinse pe câmpul de

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[**] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti.
[1] *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, Bucureşti, 1988, p. 274.

www.cimec.ro

luptă pentru atingerea scopului propus. În cadrul planului de campanie, Divizia a III-a Infanterie a trecut la transpunerea în practică a ordinelor superioare primite. În ziua de 21 iunie 1913 divizia a ordonat unităţilor din compunerea ei: „cu începere din ziua de 23 iunie 1913" să-şi cheme: sub arme toţi oamenii contingentelor de completare şi rezervă de la 1911-1901, inclusiv; iar din contingentele 1900-1895, inclusiv, numai acei care au ordine individuale de chemare[2]. În baza ordinului primit, Regimentul Muscel nr. 30 a declanşat operaţiunea de mobilizare a efectivelor prevăzute în ştatele de organizare pe timp de război. Această activitate a fost finalizată într-un interval de timp record, o similitudine cu desfăşurarea întregului proces de mobilizare a armatei române. Astfel că, la data de 27 iunie 1913, regimentul se afla gata mobilizat, având un efectiv ce se ridica la: 46 ofiţeri, 6 ofiţeri asimilaţi, 8 funcţionari civili şi 3.327 subofiţeri şi trupă. Ordinea de bătaie a regimentului, până la nivelul comandanţilor de companii, a fost la aceea dată, următoarea[3]:

Comanda Regimentului
Comandant, col. Popovici Dumitru
Ajutor comandant lt. Col. Coandă Ion,
Medic, medic mr. Raian Z. Ion,
Delegat contabil, administrator cpt. Iliescu Polihronie,
Adjutant, cpt. Todicescu Dumitru,
Ofiţer cu aprovizionarea, lt. (r) Popescu Dumitru,
Capul muzicii, cap muzică, clasa a II-a Chiriţescu Gheorghe.

BATALIONUL I
Comanda:
- comandant, mr. Pirici Teodor,
- adjutant, slt. (r) Dumitrescu Mircea,
- medic, medic slt. (r) Zahiu Ion.
Comandanţii companiilor:
- 1, cpt. Georgescu Ştefan,
- a 2-a, cpt. Mărăşanu Gheorghe,
- a 3-a, cpt. Zlatian Constantin,
- a 4-a, cpt. Zăman Traian.
BATALIONUL al II-lea
Comanda:
- comandant, mr. Constantinescu A. Scurteanu,
- adjutant, lt. (r) Nicolescu Dumitru,
- medic, medic cpt. (r) Nanu Constantin.

[2] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare, Piteşti (în continuare: A.M.R.), Colecţia „R.I.J.O. - 1", dosar crt. 225, p. 1.
[3] *Ibidem*, p. 6.

Comandanţii companiilor:
- a 5-a, cpt. Vlădescu Constantin,
- a 6-a, lt. Badea Constantin,
- a 7-a, cpt. Nicolescu Gheorghe,
- a 8-a, cpt. Popescu Vasile.

BATALIONUL al III-lea

Comanda:
- comandant, mr. Moşoiu Traian,
- adjutant, lt. (r) Vlădescu Gheorghe,
- medic, medic cpt. (r) Băjenaru Ştefan.

Comandanţii companiilor:
- a 9-a, cpt. Stănescu Nicolae,
- a 10-a, cpt. Tutacanu Gheorghe,
- a 11-a, cpt. Bageru Vasile,
- a 12-a, lt. Rădulescu Nicolae.

COMPANIA MITRALIERE

Comandant, lt. Ciolan Ion.

După terminarea mobilizării, regimentul a început deplasarea, în conformitate cu ordinele primite direct de la Marele Stat Major, spre malul stâng al Dunării. La data de 4 iulie 1913, dată la care col. Panaitescu a luat comanda operativă a Brigăzii a 6-a Infanterie, regimentul era deja încartiruit: „la sud de satul Siliştioara… în apropierea podului militar aruncat de pontonierii români peste Dunăre. În noaptea de 4/5 iulie 1913, ora 3.00, trupele Brigăzii a 6-a Infanterie au părăsit cantonamentele, adunându-se într-o singură coloană. Regimentul Muscel nr. 30 a ocupat locul din „capul coloanei” şi - împreună cu celelalte trupe ale brigăzii - a început marşul spre capătul de pe malul românesc al podului de peste Dunăre. Trecerea podului a început în zorii zilei de 5 iulie 1913, la ora 4.45 şi a fost încheiată, de întreaga brigadă, în jurul orei 7.00.

După ce s-au reorganizat pe malul drept al Dunării, la Măgura, marşul a continuat pe malul bulgar al fluviului, spre vest, până s-a ajuns în dreptul oraşului Corabia (de pe malul românesc). Între orele 7.40 şi 12.30 trupele au primit timp de odihnă, după care au continuat marşul până în satul Kruşevene[4] unde au intrat la orele 17.00. Regimentul Muscel nr. 30 a ocupat şi organizat „bivuacul” în partea sudică a satului. A doua zi, dimineaţa, la ora 6.00 regimentul a început marşul spre Lukoviţo, unde a ajuns în jurul orei 18.00. Distanţa de 23 km a fost parcursă într-un interval de timp aşa de mare din cauza deselor şi lungilor opriri efectuate. Acestea s-au datorat aşteptării rapoartelor patrulelor de cercetare trimise în faţă. Inamicul nu-şi făcea simţită

[4] Denumirile localităţilor sunt înscrise sub forma existentă în document.

prezenţa în spaţiul geografic parcurs în primele două zile. Pentru noaptea de 6/7 iulie regimentul a cantonat în partea vestică a localităţii Lukoviţo. Pe 7 iulie 1913, la ora 8.15, marşul a fost reluat pe valea Iskerului, prin Klavo-Koinare, până la ora 19.40 când s-a intrat în localitatea Ciumakoviţa. Pentru noaptea de 7/8 iulie regimentul şi-a organizat „bivuacul" în zona nordică a localităţii. Zilele de 8 şi 9 iulie au fost folosite de subunităţile regimentului pentru refacerea forţelor şi desfăşurarea unor „exerciţii de lupta" la nivel de pluton sau companie.

În noaptea de 9/10 iulie, două companii din batalionul I au executat paza cantonamentului brigăzii „în avanposturi".

Una a fost dispusă spre gara Cervenibreg, iar cealaltă la Koinare (unde a executat şi paza ambulanţei Diviziei a 3-a Infanterie). Patrulele primei companii au reuşit să intercepteze în gară un transport feroviar format din 53 de vagoane încărcate cu cereale[5].

Repausul a luat sfârşit în dimineaţa zilei de 10 iulie, la ora 5.30. Regimentul a pornit marşul spre Lipniţa-Suhatce. Între orele 8.15 şi 24.30 el a luat parte la desfăşurarea unui „exerciţiu tactic" a cărui temă a fost: „regimentul ca trupă de manevră a brigăzii". De pe înălţime nord-vest Sohatce, subunităţile regimentului au simulat un contraatac ce a dus la respingerea „inamicului" aflat în ofensivă şi ocuparea satului mai sus menţionat. După încheierea „exerciţiului" regimentului s-a reîntors în cantonamentul din Ciumakoviţa. Odihna a fost însă de scurtă durată.

La ora 5.30 a zilei de 11 iulie 1913 marşul a fost reluat. Întregul Corp 2 Armată s-a deplasat în coloană, cu Divizia a 3-a Infanterie în capul coloanei. În cadrul coloanei diviziei. Brigada a 6-a Infanterie era „capul acesteia", iar batalionul 1 din Regimentul 30 Muşcel a fost desemnat drept avangarda brigăzii. Celelalte două batalioane ale regimentului au făcut parte din „grosul coloanei".

Cercetând cu atenţie terenul din faţă, muşcelenii batalionului I au deschis drumul trupelor Corpului 2 Armată spre Lucoviţ. După ce au trecut podul peste râul Panega deplasarea a continuat până în Petroveni. Misiunea batalionului I a luat sfârşit în jurul orelor 15.00. De aici, fiecare unitate din compunerea Corpului 2 Armată s-a îndreptat spre localităţile indicate. Armata bulgară nu fusese identificată în imediata apropiere a trupelor române.

Regimentul a ocupat un cantonament cu batalionul II dispus în Blosnikova şi celelalte două batalioane în Petroveni. În cursul zilei următoare, 12 iulie 1913, a executat un marş încheiat cu ocuparea localităţii Tudoricene. Instrucţia pe subunităţi şi asigurarea pazei au constituit activitatea următoarelor două zile. La ora 14.00 a zilei de 15 iulie regimentul a reluat marşul pe direcţia

[5] *A.M.R.*, Colecţia „R.I.J.O. - 1", dosar crt. 225, p. 23.

Dermanci Toros-Toros, unde a ajuns la ora 18.00 şi a ocupat o zonă pentru cantonament în nordul localităţii. Peste două zile, pe data de 17 iulie, regimentul a fost deplasat la Turski Isvor şi obligat a-şi organiza cantonamentul la 3 km vest de localitate. Cauza izolării de populaţia civilă a satului a fost: „holera, ce luase proporţii la celelalte trupe ale diviziei”[6]. „Inamicul” ce-l mai periculos, invizibil în acelaşi timp, îşi anunţa prezenţa iminentă. Regimentul a luat măsurile ce se impuneau pentru a face faţă situaţiei. Între 17 şi 22 iulie 1913 s-au desfăşurat exerciţii de instrucţie la nivel de subunităţi.

O aplicaţie, cu participarea trupelor brigăzii, s-a desfăşurat în ziua de 23 iulie. Cele două regimente ale brigăzii, „de muşceleni şi de dâmboviţeni”, au exersat „apărarea”, respectiv „atacul” unui defileu. Activitatea în „bivuac” s-a desfăşurat fără evenimente până pe 26 iulie. în această zi, Regimentul Muşcel nr. 30 s-a înscris cu primul soldat „mort de holeră”. Măsura luată a constat în disperarea subunităţilor. Batalioanele au fost obligate să-şi facă cantonamentele la câţiva kilometri distanţă unele de altele. Zona a fost părăsită în ziua următoare, regimentul deplasându-se la Peşterna unde a organizat cantonarea în afara localităţii.

Ordinul privind încheierea păcii a găsit trupele muşcelene în zona amintită, în tot cursul zilei de 30 iulie 1913, ofiţerii, pe subunităţi, au prezentat trupelor conţinutul „ordinului nr. 494 al Marelui Cartier General”, care se referea la: „încheierea păcii şi foloasele ei”[7]. A doua zi, regimentul a executat un urmaş prin Dermanci până la Ogleni. Aici, în ziua de 2 august, regimentul a primit vestea morţii în spitalul din Lukoviţ a patru soldaţi, bolnavi de holeră, internaţi mai înainte. În ziua de 4 august marşul a fost reluat din Ogleni spre Sadovek. Începea drumul întoarcerii în ţară. Trupele regimentului au organizat „bivuac” larg, pe şoseaua dintre cele două localităţi.

Cauza acestei măsuri a fost conţinutul unui ordin ce specifica expres: „Toată Bulgaria fiind infectată de holeră corpurile de trupă vor evita satele şi în caz când va trebui să treacă prin ele se va interzice oamenilor de a ieşi din rânduri, fiind strict oprit de a se lua apă din puţuri”[8]. O nouă etapă în drumul spre ţară a fost efectuată în 5 august: Sadovek-Kruşoviţa.

Marşul continuă până la Iasen, pe stânga râului Vid (6 august), iar în ziua următoare prin Plevna până la Griviţa. Trecerea trupelor Brigăzii a 6-a Infanterie prin Plevna s-a efectuat într-un cadru festiv. În centrul localităţii, comandantul brigăzii a primit „defilarea” regimentelor de muşceleni şi dâmboviţeni; omagiu adus celor ce se jertfiseră pe redutele Plevnei pentru câştigarea suveranităţii României. între orele 9.00-12.00 ale aceleiaşi zi, efectivele regimentului au vizat monumentul ridicat la marginea de vest a

[6] *Ibidem*, p. 34.
[7] *Ibidem*, p. 36.
[8] *Ibidem*, p. 38.

satului Griviţa în amintirea martirilor neamului morţi în războiul dobândirii neatârnării noastre, 1877/1878.

Drumul spre Dunăre, în vederea întoarcerii în ţară, a continuat într-o succesiune de trei etape. În ordine cronologică, acestea au fost: Griviţa-Karagaci (8 august); apoi prin Bulgăreni la Cozar Belene (9 august) şi prin Dragomirovo la Şiştov (10 august). Ziua următoare a fost rezervată pregătirii pentru trecerea Dunării. Acum s-au primit şi instrucţiunile comandantului diviziei, generalul Aslan, referitoare la modul de evitare a răspândirii holerei pe teritoriul român: „trebuie să se împiedice contactul trupelor cu populaţia, punând gărzi care să împiedice în mod riguros orice contact între trupe şi locuitori, precum şi… la ajungerea în garnizoană trupele să fie ţinute în observaţie medicală pe timp de 5 zile”[9].

Părăsirea Bulgariei s-a efectuat la mijlocul zilei de 12 august 1913, pe podul ce lega cele două maluri ale Dunării între Şiştov şi Zimnicea. Marşul a continuat pe drumul spre Alexandria, regimentul cantonând la 3 km nord de Zimnicea. Din ordinul doctorului Mezicescu, subdirectorul Serviciului sanitar român, trupele au fost oprite în „observaţie medicală”.

Cantonamentul a fost mutat pe 13 august la este de satul Fântânele. Situaţia de izolare şi condiţiile improprii de cazare riscând să strice moralul trupei, comandantul regimentului a expediat în ziua de 15 august două rapoarte telegrafice, identice, către comandanţii Diviziei a 3-a şi Corpului 2 Armată solicitându-le ordinul de deplasare spre garnizoană. în cele două rapoarte se arată: „De patru zile stăm în bivuac pe mirişte, Iară putinţa de a-l schimba… Ploaia torenţială ţine de 9 ore… poate da loc la boli şi pierderi însemnate. De două zile nu avem contact cu dr. Mezicescu de care depindem. În cele patru zile de observaţie nu am prezentat nici un caz suspect. Carantina nu se poate face în condiţiunile în care ne găsim, regiune… infectată, pe teren deşţelenit, sub ploaia continuă, fără a nu periclita sănătatea trupei”[10].

Urmarea rapoartelor expediate şi-a făcut simţită prezenţa în ziua următoare. Atât dr. Mezicescu, care a sosit şi a vizitat bivuacul, cât şi generalul Crainiceanu, comandantul Corpului 2 Armată, au autorizat părăsirea zonei. S-a executat o primă etapă, până la Furculeşti, în ziua de 17 august; urmată a doua zi de cea până la Belitori. În executarea marşului s-a interpus o perioadă de două zile de odihnă; după care, la 21 august a fost reluat până în jurul staţiei feroviare Traian.

De aici, după îmbarcarea în vagoane, drumul a continuat pe calea ferată pe itinerariul: Costeşti-Piteşti-Goleşti-Schitul Goleşti. După debarcarea trupei şi materialelor, pe 22 august, regimentul a intrat din nou, „în carantină”. Întruniţi pe 24 august 1913, comandanţii diviziei, brigăzii şi regimentului au

9 *Ibidem*, p. 52.
10 *Ibidem*, p. 55.

încheiat următorul proces-verbal: „… de la 13 august şi până astăzi 24 august, Regimentul Muşcel nu a avut nici un caz confirmat sau suspect de holeră. Regimentul a făcut 5 zile carantină la Zimnicea, de la 12-17 august. La această dată s-a pus în marş pentru a reintra în garnizoană… Din lipsă de terenuri sosirea la Câmpulung a avut loc la 22 august unde a făcut până acum două zile de carantină”[11]. Ca urmare a acestui proces-verbal, în aceeaşi zi, directorul Serviciului Sanitar român, dr. Minovici, telegrafia: „Se va permite intrarea Regimentului 30 Muşcel în garnizoană”[12].

Intrarea în Câmpulung Muşcel, reşedinţa regimentului, a avut loc în ziua de 25 august 1913. A urmat operaţiunea de „demobilizare” şi rămânere a regimentului la efectivele din încadrarea „de pace”, astfel că, la 29 august, comandantul regimentului a putut raporta: „Regimentul 30… demobilizat complet”.

THE YEAR ”1913” AS IT IS PRESENTED IN THE CAMPAIGN DIARY OF THE REGIMENT ”30” MUSCEL

Abstract

The political & military events from the Balkans were the landmark of the year 1912 in Europe. The direct or indirect diplomatic involvement of the great powers & especially the military campaigns of the Balkan War I represented the issues to which the Romanian political & military army leaders paid attention.

[11] *Ibidem*, p. 61.
[12] *Ibidem*.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

DOI CONDUCĂTORI LIBERALI DIN SUD-ESTUL EUROPEI: ION I. C. (IONEL) BRĂTIANU (1864-1927) ȘI ELEUTHERIOS VENIZELOS (1864-1936)

GEORGE UNGUREANU*

Ideologie cristalizată în perioada de trecere de la Evul Mediu la modernitate, fundamentată prin contribuțiile lui John Locke (1632-1704) și Montesquieu (1689-1755), liberalismul a dominat secolul al XIX-lea, ajunând să se extindă și în părțile răsăritene ale Europei, unde a îmbrăcat forme specifice. În spațiul românesc, evoluția liberalismului ca mişcare politică se leagă în mare măsură, chiar dacă nu în exclusivitate, de acțiunile familiei Brătianu, această veritabilă „dinastie de Argeş", care, la un moment dat, observa Nicolae Iorga (1871-1940), ajunsese să pună în umbră dinastia de Hohenzolern (1866-1947), datorită puternicei charisme exercitate de către Ionel Brătianu. În spațiul elen, liberalismul îl are ca reprezentant de frunte pe Eleutherios Venizelos, supranumit „marele cretan".

În cele ce urmează, vom face o succintă prezentare comparativă a locului și rolului celor doi lideri în cadrul istoriei naționale românești, respectiv elene, cu decelarea elementelor de asemănare, respectiv, de deosebire, între ele.

Printr-o coincidență a istoriei, ambele personalități liberale au văzut lumina zilei în anul 1864, an dens în evenimente. Astfel, pentru statul național-unitar român abia constituit, anul 1864 constituie o dată cu valoare de simbol pentru marile reforme întreprinse de Alexandru Ioan Cuza (1820-1873; 1859-1866) cu ajutorul guvernului prezidat de către Mihail Kogălniceanu (1817-1891)[1]. Peste ani, apologeții familiei Brătianu vor scoate în relief, în sens mitizator, faptul că Ionel Brătianu se născuse în anul marilor reforme ale lui Cuza și Kogălniceanu, în timp ce tatăl său, Ion C. Brătianu (1821-1891) venise pe lume în anul mişcării revoluționare conduse de Tudor Vladimirescu[2].

---

* Universitatea din Piteşti.

[1] *Istoria României în date*, coord. Dinu C. Giurescu, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2010, pp. 207-210.

[2] Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 247.

www.cimec.ro

Și pentru statul modern elen, independent din 1830, anul 1864 are o semnificație aparte; după reușita complotului din octombrie 1863, ducând la înlăturarea de pe tron a lui Otto de Bavaria, după încoronarea ca monarh a unui principe danez sub numele de George I, care avea să domnească o jumătate de secol, 1864 este anul adoptării unei noi Constituții, acordând cetățenilor drepturi mai largi decât cea din 1864. Conform noii Constituții, puterea legislativă este exercitată de către un parlament unicameral, ales prin vot universal masculin, iar puterea executivă, de către un guvern numit de monarh; în anul 1875, avea să se impună principiul *dedilomeni*, adică obligativitatea pentru monarh de a numi conducerea guvernului pe liderul partidului deținător al majorității parlamentare. Tot în anul 1864, în scopul (ratat, de altfel) de a mai calma iredentismul grecesc, Marea Britanie cedează tânărului stat elen Insulele Ionice[3].

Din punct de vedere al originii sociale, între Ionel Brătianu și Venizelos există importante similitudini. Brătienii au fost, la origine, o familie de mici boieri din nordul Argeșului care, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au cunoscut un proces de „îmburghezire”. Deși a avut și istoria drept pasiune, a studiat ingineria, la Paris, iar o „ocultă” din cadrul Partidului Național Liberal (înființat în 1875), condusă de Eugeniu Carada (1836-1910), l-a pregătit constant pentru șefia partidului.

Familia Venizelos era una de mici negustori din Creta, angrenați în lupta de eliberare a insulei de sub dominația otomană. Însuși prenumele de „Eleutherios”, care i-a fost dat viitorului conducător liberal grec semnifica ideea de libertate[4].

Când micul Eleutherios Venizelos avea mai puţin de doi ani, mai precis, în prima jumătate a anului 1866, reizbucneşte lupta pentru libertate a grecilor din Creta. Tatăl lui Eleutherios, Kyriakos, care avea să-și piardă trei frați în luptele anti-otomane, se implică și de această dată, fiind condamnat din nou (în 1843 o se confiscase averea și fusese exilat din Creta, unde se întorsese în 1862)[5]. În aceste condiții, familia petrece câțiva ani în insulele Cythera și Syra, iar Eleutherios își face studiile la Hania, Atena și Syra, absolvind liceul în 1880, după care lucrează un scurt timp cu tatăl său, dar în anul 1881, neîncântat de meseria de comerciant, se înscrie la facultatea de drept a Universității din Atena, pe care o absolvă în ianuarie 1887.

[3] Richard Clogg, *Scurtă istorie a Greciei*, traducere de Lia Brad Chisacof, Iași, Editura Polirom, 2006, pp. 69-72; vezi și Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor*, traducere de Andreea Doica, Iași, Editura Polirom, 2002, pp. 79-80

[4] Leften S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, New York, Holt, Rinehart & Winston, 1963, p. 475; gestul nu era unul chiar neobișnuit pentru epoca respectivă: în ajunul izbucnirii Revoluției de la 1848, C.A.Rosetti (1815-1885) și-a botezat fiica nou-născută Libertatea, diminutiv Liby.

[5] Constantin Iordan, *Venizelos și românii*, ediția a II-a completată, București, Editura Omonia, 2010, pp. 11-12.

www.cimec.ro

După doi ani de activitate ca jurist (avocat), se înscrie în Partidul Liberal din Creta, fiind un admirator al lui Charilaos Trikoupis(1832-1896)[6]. Abandonând definitiv avocatura, tânărul Venizelos devine agitator și șef de bandă, din ce în ce mai cunoscut în insulă[7]. De altfel, Ionel Brătianu îl vedea pe la fel de tânărul politician grec drept un aventurier dispus să facă orice pentru a prelua puterea, mai întâi în Creta, apoi la Atena[8]. În această vreme, cel mai apropiat colaborator al lui Venizelos este Konstantinos Mitsotakis, al cărui nepot omonim, născut în 1918, va ajunge lider al partidului de centru-dreapta Noua Democrație (1984-1993) și premier al țării (aprilie 1990 - octombrie 1993).

În 1897, Theodoros Deliyanis (1824-1905), rivalul lui Trikoupis, ajuns din nou premier al Greciei, declanșează un război anti-otoman pentru recuperarea Cretei. Aventura militară se încheie cu o înfrângere dezastruoasă pentru greci, dar proporțiile dezastrului sunt limitate prin intervenția Marilor Puteri. Insula Creta, punct nevralgic al relațiilor otomano-elene, își dobândește autonomia, sub conducerea unui înalt comisar, post încredințat chiar lui George I al Greciei, în noiembrie 1898[9].

Coabitarea lui Venizelos cu regele Greciei, în Creta, după războiul din 1897 a fost una dificilă, iar în anul 1906, regele George I a părăsit Creta; doi ani mai târziu, focarul cretan se inflamează din nou, ceea ce-l propulsează pe Venizelos în centrul scenei politice elene. Este momentul să facem o succintă comparație între viața politică din cele două regate sud-est europene.

În România, conform Constituției din 1866, votul era unul cenzitar, inițial pe patru colegii, iar din 1883, pe trei. Prim-miniștrii erau numiți de monarh înainte de alegeri, pe care, cu aportul decisiv al funcționarilor Ministerului de Interne, guvernul organizator le și câștiga. În anul 1895, regele Carol I (1866-1914, până în 1881 principe) a instituit așa numita „rotativă guvernamentală”, prin care puterea era încredințată alternativ, celor două principale partide politice, liberalii și conservatorii, aducerea la guvernare a unui al treilea partid fiind exclusă[10].

În Grecia, așa cum am arătat, din 1875, conform principiului *dedilomeni*, regele era obligat să încredințeze guvernarea acelui partid care deținea majoritatea parlamentară, însă viața politică era structurată în funcție de personalități, nu de partide, care erau creații clientelare și fluide. În Ellada

[6] *Ibidem*, p. 12-13.
[7] Guy Gauthier, *Acvile și lei. O istorie a monarhiilor balcanice între 1817 și 1974,* traducere de Ludovic Skultety, București, Editura Humanitas, 2004, p. 108.
[8] *Ibidem*, p. 109.
[9] L.S. Stavrianos, *op. cit.*, pp. 470-471.
[10] Keith Hitchins, *România (1866-1947)*, ediția a III-a, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humannitas, 2004,pp. 100-144.

www.cimec.ro

secolului al XX-lea, un cuvânt greu l-a avut și armata prin intermediul Ligii Militare, care în anul 1909 era condusă de către colonelul Nikolas Zorba.

De la Goudi, din marginea Atenei, o mare parte a garnizoanei ateniene a emis la 27 august 1909 un memorandum cerând înlăturarea prinților din forțele armate, ocuparea posturilor din Ministerul de Război și Marină de către ofițerii activi, adoptarea unui program de refacere militară și navală, completate cu unele revendicări cu caracter nemilitar.

În septembrie 1909, populația din Atena a demonstrat în favoarea puciștilor, iar premierul Demetrios Rallis a demisionat, iar Kyriaculis Mavromihalis a pus în aplicare o parte dintre reforme. Totuși, liderii Ligii aveau încredere în Eleutherios Venizelos, care este numit prim-ministru la 17 octombrie 1910, între alegerile din aprilie și cele din decembrie 1910; la ultimele alegeri menționate, Partidul Liberal al lui Venizelos obține 300 de locuri din cele 362[11].

Cabinetul lui Venizelos a înfăptuit o serie întreagă de reforme, culminând cu revizuirea Constituției, la 11 iunie 1911.

Printre reformele promovate de către primul guvern venizelist din istoria Greciei, putem cita:

- interdicția traducerii Scripturilor fără acordul Bisericii Greciei și a Patriarhiei Ecumenice;
- învățământ elementar obligatoriu și gratuit;
- legiferarea exproprierii în scopuri de utilitate publică, cu referire specială la vânzarea unor latifundii și împroprietărirea țăranilor din Thessalia,
- reducerea cvorumului Camerei la 1/3;
- absența vacanțelor parlamentare în ultimul an de legislatură;
- interdicția alegerii militarilor ca deputați;
- transferul petițiilor electorale de la cameră la un Tribunal Special;
- re-învierea Consiliului de Stat;
- securitatea serviciilor funcționarilor publici;
- introducerea de examene publice pentru funcționarii de stat.

Cea mai mare realizare a lui Venizelos din această perioadă o reprezintă reorganizarea armatei, în special a flotei, inclusiv cu ajutorul unei misiuni militare franceze[12].

Anul 1909 a avut o mare importanță și pentru ascensiunea lui Ionel Brătianu. Rolul său în P.N.L. crescuse treptat, iar la 27 decembrie 1908, în condițiile plecării lui D.A. Sturdza(1833-1914) din țară, se constituise un guvern de tranziție prezidat chiar de Brătianu care, în ianuarie 1909, la

[11] R. Clogg, *op. cit.*, p. 88-89.
[12] C. Iordan, *op. cit.*, p. 30.

www.cimec.ro

propunerea lui Petre S. Aurelian (1833-1909), preia și conducerea partidului de guvernământ[13].

Primul guvern Ionel Brătianu din istoria României fusese, deci, unul de tranziție. Nu la fel a fost cazul cu cel de-al doilea guvern Ionel Brătianu, în exercițiu de la 4 martie 1909 până la 28 decembrie 1910. Noul guvern aduce în fața camerei numeroase proiecte de lege, fără însă a pune problema unor reforme social-politice ample.

La 16 decembrie 1909 este adoptată *Legea Orleanu*, după numele ministrului M.G. Orleanu(1859-1942); prin această lege se interzicea dreptul la grevă și erau îngrădite posibilitățile muncitorilor de asociere în sindicate, ceea ce va precipita reconstituirea Partidului Social-Democrat, în 1910. În contra-partidă, a fost emisă legea repaosului duminical. Tot pe plan intern, legislația privind învățământul a fost revizuită, în sensul dorit de reformatorul Spiru Haret(1851-1912).

În politica externă, guvernul Brătianu va menține România în sistemul Triplei Alianțe, efectuând vizite la Viena și Berlin, în iulie 1909, dar a tatonat posibilitatea unei reorientări spre Antanta, inclusiv în convorbirile lor cu ministrul italian de externe, Guiciardini[14].

La finele anului 1910, conform rotativei guvernamentale, liberalii români au fost înlocuiți la guvernare de către conservatori.

În schimb, venizeliștii s-au prezentat în fața electoratului elen în martie 1912, reușind să câștige două treimi din sufragii și 146 din cele 181 de mandate parlamentare[15]. Războaiele balcanice băteau la ușă, iar în octombrie 1912, ostilitățile au început, deznodământul fiind prea bine cunoscut pentru a insista aici asupra lui.

Aportul elen la înfrângerea Imperiului Otoman în prima fază a primului război balcanic a fost unul preponderent maritim; grecii au împiedicat transportul de trupe turcești și au ocupat insulele din Marea Egee. În faza a doua a primei conflagrații balcanice, principalul succes elen a constat în ocuparea Janinei la 6 martie 1913[16].

La nici două săptămâni după acest important succes militar grec, regele George I avea să fie asasinat la Salonik (cucerit în toamnă), de către Skinas, un învățător dezechilibrat mintal; de altfel, monarhul, în vârstă de 68 de ani, intenționa să abdice în octombrie 1913, cu prilejul jubileului a 50 de ani de

---

[13] Ioan Scurtu, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, București, Editura Silex, 1994, p. 128.
[14] *Ibidem*, pp. 130-131.
[15] R. Clogg, *op. cit.*, p. 91.
[16] L.S. Stavrianos, *op. cit.*, pp. 536-537.

www.cimec.ro

domnie. Tronul Greciei a revenit lui Constantin, căsătorit din 1889 cu prințesa Sofia de Prusia, soră a *Kaiser*-ului Wilhelm al II-lea(1861/1871-1888)[17].

Noul monarh, germanofil, avea să constituie un serios obstacol în fața planurilor lui Venizelos de a aduce Grecia alături de Puterile Antantei; din acest punct de vedere, statul elen a evoluat într-un mod exact opus față de statul român, unde moartea regelui Carol I în 1914 avea să ușureze mult misiunea lui Brătianu de raliere a României la Antanta.

Ascensiunea la tronul Greciei a unui monarh cu numele Constantin a adus însă, momentan, multe speranțe în rândul populației elene, o superstiție populară spunând că orașul Constantinopol va fi din nou grecesc când Constantin va domni.

Până la mult dorita redobândire a Constantinopolului, Traciei și coastei micro-asiatice, Grecia a trebuit să se mulțumească cu câștigurile teritoriale consecutive celor două războaie balcanice, oricum, destul de substanțiale și acestea. Astfel, suprafața statului elen crescuse cu 68% în 1912-1913, de la 25.014 mile pătrate la 41.933 (în raport cu 1830, aproape o triplare), iar populația sporise de la 2,66 milioane la 4.363.000, devenind aproape egală cu cea a Serbiei sau a Bulgariei[18].

În perioada 1913-1914, statul român a prevenit, prin diplomații și emisarii săi, (Take Ionescu etc.) izbucnirea unui al treilea război balcanic, mediind cu succes în disputele greco-turce din Marea Egee[19]

În cazul Greciei, reformele majore fuseseră antecedente victoriei din războaiele balcanice, pe care o facilitaseră cel puțin indirect; în cazul României, participarea la cel de-al doilea război balcanic la numai câțiva ani după pojarul răscoalelor din 1907 (la reprimarea cărora Ionel Brătianu participase direct), recte contactul armatei românești alcătuite ,în mare parte,din fii de țărani săraci cu realitățile unei Bulgarii rurale egalitare, a dus la relansarea discuțiilor privind oportunitatea unor reforme social-politice ample.

Astfel, în toamna anului 1913, după o călătorie a lui Ionel Brătianu în Bulgaria, P.N.L. a înscris în programul său reforma agrară radicală (împroprietărirea țăranilor) și introducerea sufragiului universal.

La 4 ianuarie 1914, bătrânul rege Carol I i-a încredințat lui Brătianu conducerea guvernului, iar alegerile din februarie s-au soldat, în mod așteptat, cu victoria P.N.L. În aprilie, ambele camere ale Parlamentului au votat în favoarea modificării Constituției în sensul de a crea baza juridică necesară pentru reforme social-politice radicale(legiferarea votului universal și

[17] G. Gauthier, *op. cit.*, pp. 113-115.
[18] L.S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 540.
[19] C. Iordan, *op. cit.*, pp. 119-122.

www.cimec.ro

înscrierea în legea fundamentală a principiului exproprierii în interes public), iar în luna mai a fost aleasă o Adunare Constituantă[20].

Pe plan european, însă, lucrurile se precipita, iar declanșarea conflagrației generale duce la suspendarea legiferării marilor reforme, până în anul 1917, după intrarea României în război și la scurt timp după începutul agitațiilor revoluționare în Rusia.

Izbucnirea Primului Război Mondial i-a pus pe Brătianu și Venizelos în fața unor decizii de importanță maximă pentru viitorul națiunilor lor. Ambii lideri liberali erau antantofili și amândurora Antanta le promitea câștiguri teritoriale substanțiale pe seama imperiilor cosmopolite muribunde (Imperiul Habsburgic, respectiv Imperiul Otoman), dar le și pretindea unele concesii teritoriale în favoarea Bulgariei (Dobrogea de Sud, respectiv Dramos, Serres și Kavalla).

Totuși, revendicările românești exprimate tranșant de ambițiosul Brătianu erau mult mai întemeiate etnic decât cele grecești; românii erau net majoritari în Transilvania, iar limba română era vorbită cu diferențe minime în întreg spațiul dintre Dunăre, mare, Nistru și Tisa, pe când grecii formau insule etnice pe coasta Asiei Mici, mulți dintre grecii de aici (așa-numiții *karamanli*) neavând comun cu conaționalii lor din Grecia propriu-zisă decât creștinismul ortodox.

O altă deosebire consta în faptul că opoziția pro-germană era mult mai puternică în Grecia decât în România (mai ales după moartea regelui Carol I) deși în mediile românești exista o substanțială circumspecție față de Rusia.

În primul an de război, când Bulgaria și-a menținut neutralitatea, după ce Imperiul otoman intrase în acțiune de partea Puterilor Centrale, în cercurile Antantei s-au vehiculat diverse planuri având ca numitor comun atragerea României, Bulgariei și Greciei într-un bloc balcanic antantofil, care să sprijine Serbia și să izoleze Imperiul Otoman de Puterile Centrale. Brătianu nu s-a opus ideii în sine, dar, în fața exigențelor Antantei de a face concesii teritoriale Bulgariei în Dobrogea de Sud, a răspuns pretinzând o înțelegere prealabilă bulgaro-eleno-sârbească privind Macedonia, premisă care s-a dovedit un obiectiv iluzoriu[21].

În problema Albaniei, punctele de vedere ale lui Brătianu și Venizelos nu coincideau deloc; dacă guvernul român făcuse un apel la respectarea independenței și neutralității statului albanez, autoritățile grecești profitau de

[20] K. Hitchins, *op. cit.* p. 144.

[21] A se vedea în acest sens George Ungureanu, *Ion I.C. (Ionel) Brătianu și proiectul Antantei de a crea un Bloc Balcanic (noiembrie 1914 – martie 1915)*, în „Argesis XX. Studii și comunicări. Seria istorie.”, Pitești, 2011, pp. 253-260.

www.cimec.ro

precaritatea instituțiilor și structurilor politice albaneze, pentru a desfășura activități anexioniste în sudul Albaniei, locuit parțial de etnici greci[22].

O nesincronizare flagrantă a pozițiilor lui Brătianu și Venizelos se produce în octombrie 1915, când Bulgaria abandonează neutralitatea și atacă prin surprindere Serbia care, neputând rezista pe două fronturi, cade până la finele anului sub ocupație străină. Spre deosebire de Brătianu, care condiționa foarte strict intrarea României în război, Venizelos a interpretat atacul bulgar asupra Serbiei drept un *casus belli*, o violare a Tratatului de la București, din 28 iulie/10 august 1913, și a încercat să implice Grecia în războiul contra Bulgariei și, implicit, contra Puterilor Centrale. În fața atitudinii regelui Constantin, Venizelos a demisionat, deși obținuse un vot de încredere în Parlament și a fost înlocuit cu Alexandros Zaimis[23]. Forțe ale Antantei debarcaseră însă la Salonic, iar regele Constantin și guvernele sale (Zaimis, Skoloudis, apoi din nou Zaimis) adoptau o atitudine de neutralitate tot mai favorabilă Puterilor Centrale. Anul 1916 va aduce pentru greci declanșarea „schismei naționale”, adică a conflictului deschis între partizanii și adversarii intrării în război alături de Antantă; încă înainte de acest fapt, nordul țării devenise teatru de luptă între forțele Antantei debarcate la Salonic și trupe ale Puterilor Centrale, venite dinspre Bulgaria și Serbia ocupată[24].

De altfel, este cunoscut faptul că Brătianu își legase speranțele și de o ofensivă a Antantei pe frontul de la Salonic, deziderat inclus în Convenția Militară încheiată cu Puterile Antantei la 4/17 august 1916, în virtutea căreia România a declarat război Austro-Ungariei 10 zile mai târziu[25].

Sub presiunea Antantei, în iunie 1917, regele Constantin pleacă din Grecia, fiind urmat la tron nu de George, fiul cel mare, ci de Alexandru, iar guvernul provizoriu al lui Venizelos rămâne la conducerea unei Grecii teoretic unite. Printre actele se autoritate ale lui Venizelos, care la 30 iunie 1917 declară război Puterilor Centrale, se numără și repunerea în drepturi a Parlamentului ales în iunie 1915, în care avea o majoritate confortabilă și dizolvarea forului legislativ ales în decembrie 1915; Parlamentul rechemat în funcție va fi supranumit „parlamentul lui Lazăr”, cel înviat din morți[26].

Atât pentru România, cât și pentru Grecia, primul an de după război nu avea să fie și primul an de pace, dar în timp ce România s-a lansat în operațiuni temporare și limitate în Transnistria, Pocuția și, mai ales, împotriva bolșevicilor maghiari, statul elen, sub conducerea lui Venizelos, s-a lansat într-o veritabilă aventură militară în Asia Mică (1919-1922), la capătul căreia va avea loc o

[22] Kopi Kyçyku, *Istoria Albaniei*, București, Editura Corint, 2003, pp. 74-75.
[23] C. Iordan, *op. cit.*, pp. 54-55.
[24] *Ibidem*, pp. 55-56.
[25] *Istoria României în date…*, pp. 325-330.
[26] R. Clogg, *op. cit.*, p. 103.

www.cimec.ro

operațiune de „purificare etnică”: 1,2 milioane de greci din Asia Mică și litoralul pontic se vor retrage în Grecia propriu-zisă, de unde vor pleca circa 400.000 de musulmani[27].

În istoriografia românească este bine cunoscut episodul participării lui Ionel Brătianu la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, finalizat cu părăsirea Forumului Păcii, la 2 iulie, în semn de protest față de modul în care mai-marii lumii înțelegeau să trateze statele mici și mijlocii ca România[28].

În schimb, Venizelos a avut mai mult succes în prezentarea propriilor revendicări; de altfel, unul dintre participanții la Conferință, un diplomat britanic, l-a comparat cu Lenin, din punct de vedere al charismei[29].

La 28 iulie 1919, Venizelos a încheiat un acord cu ministrul italian de externe, Tittoni, având ca obiect împărțirea teritoriilor albaneze, iar prin Tratatul de la Sèvres, din 10 august 1920, au fost recunoscute aspirațiile Greciei în Asia Mică. Protestele americane și revoluția kemalistă aveau să anihileze aceste succese diplomatice.

Relația Brătianu-Venizelos nu a fost una cordială, în perioada tratativelor de la Paris; dimpotrivă, atunci când Brătianu a intrat în conflict cu Take Ionescu (1858-1922), partizanul unei atitudini mai concesive, mai ales în problema Banatului de Vest, liderul conservator/democrat român era bun prieten atât cu șeful radicalilor sârbi, Nikola Pašić(1848-1926), cât și cu Venizelos.

Totuși, o colaborare militară româno-elenă *sui generis* putem identifica pentru anul 1919 în spațiul fostului imperiu rus. Astfel, trupele române au ocupat temporar Tiraspolul și alte localități din stânga Nistrului, pentru a asigura retragerea forțelor franceze și grecești din zona Odessei; francezii și câteva divizii grecești au trecut în Basarabia de Sud. România nu s-a implicat însă în războiul civil din Rusia.

În noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri parlamentare la scara întregii Românii, substanțial mărite teritorial după unirea Basarabiei, Bucovinei și a Transilvaniei cu țara-mamă, cursul anului 1918, acte recunoscute *grosso modo* prin Tratatele de Pace de la Paris. Succesul fusese plătit însă scump de români, iar situația social-economică a țării nu era de invidiat, criza materială fiind dublată și de o mare criză morală. În aceste condiții, P.N.L. a pierdut alegerile organizate de guvernul generalului Artur Văitoianu, iar Brătianu va accede din nou la guvernare în ianuarie 1922. Guvernarea sa din 1918-1919

---

[27] *Ibidem*, p. 112.
[28] Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris*, Iași, Institutul European, 1993, passim.
[29] R. Clogg, *op. cit.*, p. 121.

www.cimec.ro

este importantă mai ales pentru adoptarea legilor prin votul universal și exproprierea marilor moșii[30].

Un an mai târziu, în pofida succeselor repurtate la Conferința de Pace, Eleutherios Venizelos pierdea alegerile (14 noiembrie 1920), adversarii săi obținând două treimi din mandate; cu câteva săptămâni înainte, murise și regele Alexandru, mușcat de o maimuță turbată[31].

O situație relativ asemănătoare avea să se înregistreze și în România anului 1927, când moartea regelui Ferdinand avea să preceadă cu numai patru luni pe aceea a prim-ministrului Ionel Brătianu[32].

În ceea ce privește distribuția voturilor în teritoriu, merită relevate anumite aspecte. În Grecia, partidul lui Venizelos a reușit să câștige voturi mai ales în Macedonia partea greacă (obținută în 1912/1913) și în Tracia apuseană (luată de la Bulgaria în 1919), în timp ce în România, P.N.L. era mai slab reprezentat în Transilvania, fieful Partidului Național, iar după 1926 al Partidului Național Țărănesc, punctul lui forte fiind Vechiul Regat.

Sub guvernarea Ionel Brătianu (ianuarie 1922 - martie 1929) va fi adoptată Constituția din 1923, în mare măsură o actualizare a Constituției din 1866, și, de asemenea, vor trece prin Parlament o serie de legi importante precum: legile economice din anul 1924 (legea minelor etc.), având ca scop întărirea capitalului autohton și dezvoltarea industriei autohtone, dar și satisfacerea propriei clientele, legea administrativă din 14 iunie 1925, legea privind autocefalia Bisericii Ortodoxe Române precum și legea electorală din 26 martie 1926, care stabilea pragul de 40% pentru „prima majoritară”[33].

Pe plan extern, guvernul Brătianu a respins, cu diplomație sugestiile britanice din toamna anului 1922 de a se alătura Marii Britanii și Greciei contra forțelor kemaliste, aflate în plină ofensivă[34].

În anii `20, atât România, cât și Grecia, au cunoscut crize dinastice față de care liberalii din cele două țări, în frunte cu Brătianu și Venizelos au trebuit să-și spună cuvântul. În Grecia, criza dinastică a survenit ca urmare a schismei naționale din anii Primului Război Mondial, urmate de catastrofa din Asia Mică. După moartea lui Alexandru și căderea lui Venizelos, tronul Greciei a fost reocupat de către Constantin, care a trebuit să abdice după doi ani, în favoarea lui George al II-lea, fiul său. În anii 1922-1924 liberalii greci, ostili *in*

---

[30] I. Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1518-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, pp. 114-115.
[31] R. Clogg, *op. cit.* p. 109
[32] *Istoria României în date…*, pp. 399-400.
[33] Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne. 1922-1926*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, passim; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 144-166.
[34] Mehmet Ali Ekrem, *Relațiile româno-turce între cele două războaie mondiale*, București, Editura Științifică, 1993, p. 19; Ionuț Cojocaru, *România și Turcia, actori importanți în sistemul de relații interbelice (1918-1940)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, pp. 68-69.

www.cimec.ro

corpore regelui Constantin, erau divizați între monarhiști, conduși de Alexandros Papanastasiou(1876-1936). Însuși Ionel Brătianu, în octombrie 1922, într-o discuție purtată cu celebrul mareșal francez Ferdinand Foch atrăgea atenția asupra instabilității din Grecia și insista ca, după abdicarea iminentă a lui Constantin, regele George II, prin căsătorie cu familia regală română, să preia tronul[35].

După încheierea Tratatului de la Lausanne, în iulie 1923, au urmat alegerile legislative din Grecia, din ianuarie 1924. Scrutinul a fost boicotat de către Partidul Popular (monarhist), astfel încât din cele 370 de locuri, liberalii au obținut 250, iar republicanii 120. Venizelos a redevenit prim-ministru, însă a demisionat în scurt timp, dându-și seama că lucrurile evoluează spre proclamarea unei republici, ceea ce s-a și întâmplat în urma plebiscitului din aprilie 1924, când „marele cretan" se afla deja la Paris[36].

În România, criza dinastică a fost declanșată de conduita imorală a principelui moștenitor Carol (1893-1953) care, la finele lui 1925, a decis să rămână cu Elena Lupescu, ceea ce a determinat excluderea sa de la succesiunea dinastică de către Parlament, la 4 ianuarie 1926[37].

Actul de la 4 ianuarie 1926 l-a avut ca principal autor moral pe Ionel Brătianu și a fost elocvent pentru ceea ce însemna biruința dinastiei de Hohenzollern, fiind puternic criticat de către adversarii politici ai liberalilor. După decesul regelui Ferdinand, la 20 iulie 1927, a fost instituită o regență, care a funcționat până în iunie 1930, când Carol a revenit în țară, iar Parlamentul de atunci, dominat de național-țărăniști, a anulat actul din 1928.

Ultima perioadă când Venizelos s-a plasat la conducerea guvernului grec a fost între 1928 și 1983, cu unele întreruperi; aceste ultime guvernări venizeliste coincid cronologic cu guvernările național-țărăniste din România și, mai ales, cu Marea Criză Economică din 1929-1933.

Principalele măsuri legislative și economico-sociale întreprinse de guvernările venizeliste din anii 1928-1933 au fost următoarele:

- instituirea unei Bănci Agricole (1928);
- adoptarea „legii împotriva tentativelor de subminare a ordinii sociale" (1929), care îi viza pe comuniști (o lege oarecum similară, supranumită „Legea Mârzescu" fusese adoptată și în România, în 1924, sub guvernarea Ionel Brătianu);
- reforma agrară, având ca scop principal rezolvarea problemei refugiaților: toate proprietățile de peste 30 ha au fost luate, 600.000 ha distribuite, dintre care 4/5 către refugiați (a fost redistribuit 40% din fondul funciar grec, cea mai mare proporție din Balcani);

---

35 C. Iordan, *op. cit.*, p. 269.
36 L.S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 663.
37 *Istoria României în date…*, pp. 391-392.

- așezarea refugiaților mai ales în Macedonia Egeeană și Tracia apuseană, schimbând raporturile etno-demografice de aici, inclusiv în defavoarea aromânilor;
- instituirea unei case de achiziții a produselor textile;
- lansarea unui program de lucrări publice (asanarea mlaștinilor);
- creșterea numerelor de școli primare și înființarea de școli tehnice agricole și muncitorești[38].

Anii 1928-1930 au adus și notabile succese pe plan extern, în sensul destinderii în raporturile cu Turcia, Iugoslavia și Italia, cu care au fost încheiate acorduri bilaterale[39].

Un ultim act al vieții lui Eleutherios Venizelos a fost tentativa de lovitură de stat a ofițerilor fideli lui, petrecută în martie 1935, eșuată și urmată de restaurarea monarhiei, în același an cu alți politicieni greci (Al. Zaimis, Al. Papanastasiou, P. Tsaldaris etc.), ceea ce a netezit drumul spre putere generalului Iannis Metaxas.

Succesorul lui Venizelos la conducerea liberalilor greci va fi Theodoros Sofoulis (n. 1860-d. 1949), dar Partidul Liberal va fi absorbit în 1961 de către Uniunea de Centru, a lui Georgios Papandreu.

În anul 1980, Nikita Venizelos, nepotul lui E. Venizelos, reînființează partidul, însă rezultatele electorale sunt modeste.

În urmă cu câțiva ani, în postura destul de ingrată de ministru de finanțe al Greciei s-a aflat un anume Evangelos Venizelos, fără grad de rudenie cu marele om politic de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului următor.

Liberalii români, după moartea lui Ionel Brătianu (1927) au continuat să fie cel mai important partid al României, fiind la guvernare între noiembrie 1933 și decembrie 1937. O facțiune liberală, condusă de Gheorghe Tătărescu, a colaborat cu regele Carol al II-lea și apoi cu comuniști, până în 1947. După căderea regimului comunist, P.N.L. s-a reconstituit, a trecut printr-o perioadă de sciziuni și re-unificări, iar 2014 a fuzionat cu Partidul Democrat-Liberal.

Privind sumativ și comparativ cele două figuri, importante ale istoriei naționale românești, respectiv, elene, putem trage unele concluzii.

Astfel, Ionel Brătianu venea pe o tradiție deja consacrată în România, la care contribuise în mod substanțial și tatăl său, iar moștenirea lăsată a fost, la rândul său, una consistentă. În cazul Greciei, Partidul Liberal a fost o creație eminamente personală și conjuncturală, care a crescut și a scăzut odată cu Venizelos, intrând într-un declin ireversibil după moartea acestuia.

---

[38] Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor*, vol. II – *Secolul XX (1887-1982),* trad. Eugen Mihai Avădanei, Iași, Institutul European, 2000, p. 263; St. K. Pavlowitch, *op. cit.*, p. 223.
[39] L.S. Stavrianos, *op. cit.*, pp. 665-666.

www.cimec.ro

Rezultatele politicii duse de către cei doi lideri liberali pe plan național au fost diferite, deși amândoi au urmărit împlinirea unor idealuri (*Megali Ideea* – Venizelos, România Mare – Brătianu).

În cazul lui Brătianu, idealul a fost atins *grosso-modo*, chiar dacă nu toate exigențele sale teritoriale i-au fost admise de către Marile Puteri; în cazul lui Venizelos, politica sa s-a încheiat cu un dureros eșec și cu adâncirea schismei naționale inter-grecești (de notat, totuşi, faptul că obiectivele lui Brătianu aveau o acoperire etnică mai mare decât cele ale lui Venizelos).

Înfăptuirea idealului național în 1918 și declanșarea Marilor Reforme, în anul următor, au estompat în mare măsură, în percepția și conștiința românească, unele scăderi omenești și greșeli politice ale lui Brătianu, el fiind ,în genere, valorizat pozitiv de români, în timp ce Venizelos rămâne destul de controversat printre eleni.

TWO LIBERAL LEADERS IN SOUTHEASTERN EUROPE: ION I. C. BRĂTIANU (1864-1927) AND ELEUTHERIOS VENIZELOS (1864-1936)

This article was intended as a comparative micro-analysis on two emblematic personalities for liberalism and national state building in Southeastern Europe: the Romanian Ion I. C. (Ionel) Brătianu and the Greek Eleutherios Venizelos. Since Ionel Brătianu's role and place in the history of Romania have been minutely analyzed in Romanian historiography, being generally well-known by history loving audiences, most of this study deals with the information and opinions on Venizelos, less known in Romania.

The author concludes his analysis with the idea that both liberal leaders were driven by the ambion to achieve national ideals, but the Romania politician displayed more caution, which made the results of his actions more durable.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

TESTAMENTUL LUI ARMAND CĂLINESCU

TEODOR MAVRODIN*

Născut la Piteşti, în anul 1893, Armand Călinescu a ajuns unul dintre fruntaşii Partidului Naţional-Ţărănesc, ocupând înalte funcţii de stat. Astfel, între 19 noiembrie 1930 şi 17 aprilie 1931 a fost numit subsecretar de Stat la Ministerul de Interne în guvernul prezidat de George Mironescu, funcţie pe care o ocupă şi în guvernul Alexandru Vaida Voievod, între 6 iunie şi 10 august 1932. Din 11 august 1932 şi până la 19 octombrie 1932 este subsecretar de Stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi la Ministerul de Interne în guvernul prezidat tot de Alexandru Vaida Voievod. Între 21 octombrie 1933 şi 13 noiembrie 1933 este secretar de Stat în guvernul condus de Iuliu Maniu, funcţie pe care o ocupă şi în perioada 14 ianuarie - 13 noiembrie 1933 în guvernarea Alexandru Vaida Voievod. Patru ani mai târziu, între 29 decembrie 1937 şi 10 februarie 1938 ocupă funcţia de ministru de Interne în guvernul Octavian Goga. Aceeaşi funcţie o ocupă între 11 februarie 1938 şi 29 martie 1938 şi între 30 martie 1938 şi 31 ianuarie 1939 în guvernele conduse de patriarhul Miron Cristea.

În al treilea guvern condus de patriarhul Miron Cristea, între 1 februarie 1939 şi 6 martie 1939, este numit vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, ministru de Interne şi ad-interim la Ministerul Apărării Naţionale.

Ultima şi cea mai înaltă funcţie pe care a ocupat-o Armand Călinescu a fost cea de preşedinte al Consiliului de Miniştri pe care a ocupat-o între 7 martie 1939 şi 21 septembrie 1939, după decesul patriarhului. În timpul acesta a promovat politica tradiţională de menţinere şi dezvoltare a legăturilor cu Franţa şi Anglia. În acelaşi timp a fost adversar consecvent al Germaniei hitleriste, dar şi al legionarilor, cărora le-a căzut victimă în ziua de 21 septembrie 1939.

---

* Piteşti.

www.cimec.ro

Înainte de a ocupa demnităţi în diferite guverne a îndeplinit funcţia de prefect al judeţului Argeş. Era legat de acest judeţ prin naştere, prin moşiile pe care le deţinea aici (moşia Ciupa din partea soţiei şi moşia Ciomăgeşti moştenită de la părinţi), dar şi prin locul de veci - Curtea de Argeş - unde erau înmormântaţi părinţii. La Curtea de Argeş îşi duce şi el veşnicia alături de părinţi.

La 21 iulie 1938, când avea numai 45 de ani, Armand Călinescu şi-a întocmit testamentul. De ce oare? Premoniţie? În Europa politica marilor puteri faţă de pretenţiile mereu sporite ale guvernului şi Reichului nazist era aceea a concilierii. În continuare prezentăm testamentul amintit:

„Testament

În caz de moarte a mea, casele din Str. Dr. Clunet 12, Bucureşti, vor fi imediat vândute trecându-se asupra cumpărătorului datoria de la Institutul de credit hipotecar. Suma ce va prisosi din preţ va reveni iubitei mele soţii, Adela care o va întrebuinţa fie spre a-şi cumpăra un apartament mai mic, fie spre a achita datoria ce grevează moşia Ciupa.

Moşia Ciomăgeşti, lotul din Păroşi, mobile, tablourile şi biblioteca din Bucureşti, rente de stat (1.430.000 lei) ce se va găsi în casă rămân fiului meu. Folosinţa acestor bunuri însă, va aparţine pe cât timp va trăi soţiei mele Adela.

Rog pe iubitul meu fiu, Barbu, să fie cuminte, să respecte pe mama lui şi să se gândească la numele pe care i-l las şi pe care şi eu l-am cinstit precum l-am moştenit de la tatăl meu. Îl sfătuesc să îmbrăţişeze cariera militară sau magistratura. Să slujească Ţara şi Tronul cu credinţă şi cu devotament aşa cum am făcut-o eu.

Doresc să fiu înmormântat la Curtea de Argeş alături de părinţii mei. Voi fi purtat pe un car îmbrăcat în verdeaţă şi tras de şase boi. După car să meargă delegaţii satelor din jud. Argeş pentru cari am luptat în viaţă cu drag!

21 Iulie 1938, Bucureşti

Arm. Călinescu”.

Parcurgând rândurile testamentului ne atrage atenţia că preşedintele Consiliului de Miniştri, ucis de legionari, nu se îmbogăţise de pe urma demnităţilor pe care le ocupase în Stat. Casa în care locuia în Bucureşti fusese achiziţionată cu împrumut la Institutul de Credit Ipotecar, dar mai trebuia achitată şi datoria ce greva moşia Ciupa.

De asemenea, este de reţinut rugămintea pe care o face fiului său de a respecta numele Călinescu pe care şi el l-a cinstit aşa cum l-a moştenit de la părintele său. Îl sfătuieşte să slujească ţara şi tronul cu credinţă şi cu devotament aşa cum o făcuse şi el.

www.cimec.ro

Dorinţa de a fi înmormântat la Curtea de Argeş, alături de părinţii săi, i-a fost îndeplinită. Dar linişte nu a avut nici după moarte, legionarii profanându-i mormântul. Istoria poporului român, dar şi a altor popoare, ne arată că *homo homini lupus*.

Testament.

În caz de moarte a mea, casele din Str. Dr. Clunet 12. Bucureşti, vor fi imediat vândute trecându-se asupra cumpărătorului datoria de la Institutul de credit hipotecar. Suma ce va prisosi din preţ va reveni iubitei mele soţii, Adela, care o va întrebuinţa fie spre a-şi cumpăra un apartament mai mic fie spre a achita datoria ce grevează moşia Gruia.

Moşia [illegible], lotul din [illegible], mobilele, tablourile şi biblioteca din Bucureşti, rente de stat (1.430.000 l.) ce se vor găsi în casă, rămân fiului meu. Folosinţa acestor bunuri însă, va aparţine pe cât timp va trăi soţiei mele Adela.

Rog pe [illegible] meu fiu, [illegible];

Să fie cuminte, să respecte pe mama
lui și să se gândească la numele pe
care i-l las și pe care și eu l-am
cinstit precum l-am moștenit de
la tatăl meu. Îl sfătuiesc să îm-
brățișeze cariera militară sau magi-
stratura. Să slujească Țara și Tronul
cu credință și cu devotament așa
cum am făcut-o eu.—
Doresc să fiu înmormântat la
Curtea de Argeș alături de părinții
mei. Voi fi purtat pe un car îmbră-
cat în verdeață și tras de șase boi.
După car să meargă delegații satelor
din jud. Argeș pentru cari am luptat
cu frații cu drag!.
21 Iulie 1938, București
Ar. M. Călinescu

ARMAND CĂLINESCU'S TESTAMENT

Abstract

Armand Călinescu was born in Piteşti. He was one of the most important personalities of the Argeş County, due both to his positions & his behavior in the society.

The testament he left is a proof of his character.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

SOCIETATEA CONCORDIA - DEPARTAMENTUL MINIER SCHITU GOLEŞTI JUDEŢUL MUŞCEL (1938-1944)

IONELA NIŢU[*]
DAN OVIDIU PINTILIE[**]

Urmărind aplicarea unui vast program de concentrare a diferitelor activităţi industriale în strânsă legătură cu activitatea sa, Societatea „Concordia" şi-a mărit patrimoniul, fie prin înfiinţarea de noi departamente, fie prin preluarea, prin fuziune a patrimoniului altor societăţi.

Prin fuziunea cu societăţile „Schitu-Goleşti" şi „Lignitul", care a avut loc la 23 octombrie 1938, interesele societăţii în industria electrică şi minieră au fost mărite. Fuziunea cu Societatea „Concordia" s-a făcut cu efect retroactiv pe data de 1 ianuarie 1938.[1] Practic însă, activitatea minieră a început din iulie 1937 cu o minimă organizare de şantier, director al exploatării miniere fiind inginerul A. Drăgulănescu, ajutat de inginerul pentru studii tehnice D. Liubenco, cartograful L. Pasco, avocatul J. Botez şi o dactilografă.[2] Fuziunea cu aceste societăţi miniere a putut fi uşor efectuată datorită faptului că o parte dintre membrii Consiliului de Administraţie a „Concordiei" printre care F. Carlier, J. Duqué, I. Marinescu, M. Voinescu, J. Destexhe erau şi acţionari în cadrul acestor societăţi.

Departamentul minier situat în comuna Schitu Goleşti judeţul Muşcel a fost creat în 1938, făcând parte din Regiunea a 2-a minieră cu doua secţii, din 1941, şi anume, cărbuni şi minereuri.[3] În adresa societăţii „Concordia" din 2 aprilie 1941, înaintată Ministerului Economiei Naţionale, se arăta că, prin crearea Departamentului Minier, societatea exploata mai multe mine de lignit din bazinul Schitu Goleşti, clasându-se a treia în ordinea producţiei, după societăţile „Petroşani" şi „Creditul Carbonifer".[4] Începând cu 1945 sediul departamentului s-a mutat în Câmpulung – Mărcuş, iar regiunea de activitate a

---

[*] Serviciul Judeţean Vâlcea al Arhivelor Naţionale, Vâlcea.
[**] Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, Piteşti.

[1] M.P.R, nr. 23/1938, p. 1875.
[2] S.J.A.N. Argeş, fond Societatea „Concordia", dosar 188/1938, f. 3.
[3] *Ibidem*, dosar 114/1945-1946, f. 20.
[4] *Ibidem*, dosar 291/1940-1941, f. 4.

www.cimec.ro

departamentului era situată în comunele: Schitu Goleşti, Poenari şi Godeni judeţul Muşcel.

Din anul 1940, Departamentul minier ai cărui cărbuni de lignit extraşi din minele sale se foloseau în proporţie de ¾ de către Departamentul Electrica a cărei producţie de energie electrică se folosea în proporţie de ¾ de către Municipiul Bucureşti erau conduse de către administratorul delegat Oscar Osterwind, membru în Consiliul de administraţie al Societăţii Concordia, cu sediul în Bucureşti până în august 1944.

Secţia cărbuni a fost creată, în anul 1938, prin fuzionarea Societăţii „Concordia" cu Societăţile „Lignitul" (care avea un capital de 79.000.000 lei, poseda 2.870 ha terenuri carbonifere, acordate prin şase decrete regale între 1904 şi 1914 (nr. 1.109/1904, nr. 3.177/1906, nr. 3.702/1911, nr. 2.215 şi 2.216/1914, 3.826/1911), minele de la Pescăreasa, Jidava, colonia Grădiştea, Jugur-Bărăţia, Godeni, Bătaia şi o uzină electrică)[5] şi „Schitu Goleşti" (care avea un capital de 20.000.000 lei şi terenuri carbonifere în suprafaţă de 840 ha acordate prin Înalt Decret nr. 3.826 din 23.11.1911)[6]. La 31.12.1941, societatea deţinea 3709,011 ha concesiuni miniere în valoare de 25.452.316 lei, clădiri în valoare de 18.126.810 lei, maşini în valoare de 10.092.160 lei, uzina de deshidratat lignit în valoare de 14.937.597 lei, uzina electrică Poienari în valoare de 1.148.496 lei, uzina termoelectrică în valoare 8.594.029 lei, instalaţii electrice şi teleferic în valoare de 2.665.432 lei, material de transport în valoare 15.807.094, transportor Hasenklever în valoare de 433.925 lei, vehicule, animale, grajduri, redevenţe cumpărate, mobilier, material de serviciu, lucrări de deschidere, pregătire şi consolidare, totalul investiţiilor ridicându-se la 136.101.933 lei[7]. Societatea deţinea pentru transporturi o bicicletă „Ingstaffel" pentru curieri, un docar pentru şantierul Poienari, 3 poştalioane, 3 trăsuri, o trăsură cu coş pe roate de şină şi 11 cai, o maşină Opel a inginerului Alexandru S. Popescu, un autocamion şi o autocamionetă pentru transportul lemnelor de mină, aprovizionare, transport bolnavi, membri ai familiilor angajaţilor. Autocamionul va fi rechiziţionat de Armata Română în aprilie 1944 iar autocamioneta în august 1944, astfel că Departamentul se va vedea în imposibilitatea de a transporta alimentele şi cerealele furnizate de centrul Ploieşti şi să se mai aprovizioneze cu lemnele necesare minelor şi care se procurau din diferite regiuni ale ţării[8].

Societatea deţinea la 31.12.1944, terenuri cumpărate prin acte de vânzare cumpărare transcrise la Tribunalul Muşcel în perioada 1910-1938 de

[5] *Ibidem,* dosar 17/1938, f. 12-16; vezi şi Societatea Concordia, Departamentul Minier Schitu Goleşti, dosar 1/1941, f. 2.
[6] *Ibidem,* f. 7.
[7] *Ibidem*, Societatea Concordia, Departamentul Minier Schitu Goleşti, dosar 1/1941, f. 1.
[8] *Ibidem,* dosar 84/1944, f. 93.

www.cimec.ro

la: I. Beligrădeanu, Lazăr, Ceauşeşti, Arseneşti, N. I. Constantinescu, Gr. Stoicescu şi pe care se aflau construite: cantina, sala de mese, bucătăria, locuinţa directorilor, clădirile din colonie, uzina de uscare, fosta tăbăcărie „Muşcelul", în valoare totală de 1.505.470 lei[9].

Uzina electrică, administrată de „Concordia", împreună cu Societatea de „Gaz şi Electricitate" din Bucureşti, în baza unui contract, vor furniza energie electrică în cantitate de 20.000.000 kwh anual. Pentru construirea acestei uzine electrice, de către firma lui Emil Prager şi terminată în aprilie 1930,[10] Societatea „Lignitul" a beneficiat de un împrumut de la Societatea belgiană „Hydrofina" la data fuziunii mai rămânând o creanţă de 11.929.715 franci elveţieni. Pentru lichidarea completă a creanţei, societatea „Concordia" a dat 394.000 de acţiuni a câte 250 de lei din cele 552.000 acţiuni „Concordia" emise în urma fuziunii, societăţii „Hydrofina". Restul de 158.000 acţiuni „Concordia" vor fi date acţionarilor societăţii „Lignitul". În iulie 1943 uzina electrică proprie „Thermo" a Departamentului minier va fi desfiinţată departamentul primind curent electric de la Departamentul „Electrica"[11].

Cărbunele exploatat era un lignit cu structură fibroasă şi lemnoasă, conţinând 34% apă şi o putere calorică superioară de 3.400 calorii, iar prin deshidratare în Uzina de uscare puterea sa calorică ajungea la 4.900 calorii. Uzina de uscare a început să funcţioneze la data de 13 aprilie 1942, iar praful de cărbune obţinut era livrat CFR, precum şi departamentului „Electrica" pentru Uzina Electrică, fie sub formă brută, fie sub formă de praf ameliorat. În cazul în care praful de cărbune era ud, trebuia să se livreze lignit sub formă de bulgări de la mina Pescăreasa[12].

Exploatarea se făcea la Schitu Goleşti, în judeţul Muscel, situată la 6 km. de Câmpulung Muscel, cea mai mare parte din bazinul carbonifer fiind deţinută de „Concordia". Suprafaţa concesiunii era de cca. 3.856 ha. şi cuprindea 80% din concesiunile miniere declarate în zăcământul de la Schitu Goleşti. Exploatarea se făcea prin trei mine : Pescăreasa, Jidava şi Poienari şi se exploata lignit dacian pe un strat cu o grosime medie de 2 m. Rezerva vizibilă era calculată la 900.000 tone, cea probabilă la circa 23.000.000 tone, iar cea posibilă foarte mare. Pentru îmbunătăţirea calităţii lignitului s-a instalat, în 1932, o Uzină de deshidratare cu o capacitate de 280 tone zilnic. Prin deshidratare, conţinutul de apă scădea de la 34% la 14-16%, iar puterea calorică se ridica între 4.850-4.900 calorii.

---

[9] *Ibidem*, dosar 81/1944, f. 9.
[10] *Noua centrală electrică de la „Schitu-Goleşti"*, în M.P.R., nr. 9/1929, p. 777.
[11] SJAN Argeş, fond Societatea Concordia, Departamentul Minier Schitu Goleşti, dosar 7/1942-19743, f. 7.
[12] *Ibidem*, dosar 3/1942, f. 142-145.

www.cimec.ro

Până în 27 august 1940, instalaţiile ei nu au fost asigurate. Societatea „Concordia", primind oferte de la Societatea Română de Asigurare Generală „Generala" care asigura toate instalaţiile nu numai contra riscului incendiului cât şi contra exploziilor atât în timp de pace cât şi în timp de război, uzina a fost asigurată la suma de 15.000.000 lei, prima de asigurare fiind de 63.836 lei.[13] De asemenea, în iunie 1940, dorind să se informeze asupra valorii primelor de asigurare pe care le oferea Societatea de asigurări „Generala", „Concordia" arăta că şantierul de la Schitu-Goleşti era asigurat la societăţile de asigurare „Britania" şi „Sun" la o valoare de 13.170.000 lei.[14]

Maiorul N.C. Popescu, primul comandant militar al Departamentului Minier „Lignitul" şi al Departamentului „Electrica" arăta întru-un raport de 15 mai 1942 înaintat Ministerului Economiei Naţionale, Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării că întreprinderea nu era utilată pentru o producţie mare neavând maşinile necesare şi nici deschideri de galerii suficiente. Uzinele, instalaţiile existente, maşinile etc., erau vechi şi uzate, ele necesitând întreruperi de lucru, pentru foarte dese reparaţii. Galeriile nu aveau capacitate prea mare, neavând lucrări de pregătire suficiente lipsind lemnul de galerie care era procurat, de la zi la zi cu preţuri fabuloase. Întreprinderea nu avea rezerve pentru a menţine galeriile existente care suportau presiuni mari mai ales la minele Pescăreasa şi Jidava.

Linia de funicular care deservea mina Poenari (4 km) şi Gara Schitu Goleşti era veche şi oprită foarte des pentru reparaţii. Uzina de uscare din Gara Schitu Goleşti avea maşinile şi cazanele uzate şi trebuia întreruptă din când în când pentru a i se face reparaţii. Conducerea Departamentului era foarte zgârcită cu investiţiile care trebuiau făcute în materialele pentru exploatare deoarece acestea se găseau foarte greu şi la preţuri astronomice[15]. Exista o linie decauville de 7 km cu trei locomotive şi 640 de vagonete, precum şi un siloz de cărbuni cu o capacitate de 300 de tone. Magazia pieselor de schimb era plină cu tot felul de piese dar lipseau cablurile de electricitate, motoarele electrice, sârme pentru bobinaj şi piese pentru linia decauville[16].

Şantierele aveau în mod variabil între 1.100 şi 1.200 lucrători în mină şi la exterior aceştia nefiind minieri de meserie ci agricultori din satele din jurul Schitului Goleşti şi câteva sute din ei din judeţul Dâmboviţa. Ei veneau la lucru la acest departament mai ales iarna când nu aveau ce face acasă, iar odată cu sosirea primăverii până în toamnă, nu mai veneau decât în mod neregulat, „pe poftă, cum s-ar zice la lucru".

[13] *Ibidem*, fond Societatea Concordia, dosar 280/1939-1940, f. 30.
[14] *Ibidem*, f. 29.
[15] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul Minier „Schitu-Goleşti", dosar 8/1942, f. 101-102.
[16] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 420.

www.cimec.ro

Şeful Departamentului Minier era inginerul de mine Paul Stroe, absolvent al Şcolii Tehnice de la Charlottenburg în 1926, fiind ajutat de opt şefi de exploatare, (ingineri, ingineri de mine şi geologi) care formau personalul tehnic superior, precum şi de 21 maiştri (mineri, topometrii, topografi şi conducători minieri) care formau personalul tehnic inferior.[17] In 28 decembrie 1943, M.St.M. a aprobat, cu ordinul nr. 29.995/G. numirea inginerului Radu Rosetti ca şef, responsabil al exploatării de la Schitu Goleşti[18]. Din 1942, şef al şantierului Poienari era Kurt Schiller.

Producţia de lignit, extrasă de la minele „Jidava", „Poienari" şi „Godeni" a evoluat în perioada 1938-1944 în felul următor[19]:

ANII	TONE
1938	118.714
1939	130.768
1940	142.259
1941	143.131
1942	147.429
1943	141.214
1944	106.938

În anul 1941 producţia nu a putut fi îndeplinită la cantităţile stabilite datorită inundaţiilor care au întrerupt traficul pe calea ferată timp de două luni.

Considerându-se faptul că mărirea producţiei şi asigurarea rentabilităţii exploatărilor de la Schitu Goleşti, nu se putea face decât prin concentrare în minele susceptibile pentru raţionalizarea lucrului, s-a propus părăsirea minei Jidava pentru că avea cea mai mică producţie; abundenţă mare de ape, înălţime mare de pământ (219 metri), greutăţi mari în transportul subteran, greutăţi în menţinerea aerajului, utilizarea neraţională a maşinilor (140 HP, instalaţii pentru extracţie de 36 tone), întrebuinţarea neraţională a efectivului (37,8% din efectiv lucrau la cărbuni şi 62,2% la lucrări neproductive, întreţinerea galeriilor, regie interioară), preţul de cost pe tonă prea mare cu 37% faţă de celelalte mine. Prin închiderea minei Jidava se avea în considerare mărirea producţiei minei Pescăreasa prin mutarea lucrătorilor în număr de 90, iar utilajele se puteau întrebuinţa la celelalte mine pentru acoperirea lipsurilor existente. Problema a fost adusă la cunoştinţa ministerului Minelor şi Petrolului care după analize şi studierea la faţa locului a găsit raţională propunerea

---

[17] *Ibidem*, fond Societatea Concordia, dosar 269/1942, f. 23.
[18] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul Minier „Schitu-Goleşti", dosar 25/1943, f. 128.
[19] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", dosar 124/1945, f. 4; dosar 329/1943-1948, f. 20.

www.cimec.ro

conducerii societăţii şi va aproba părăsirea minei prin adresa 17.146 din 04.09.1946[20].

Producţia de lignit ameliorat, obţinută de Secţia Cărbuni din cadrul Departamentului Minier Schitu-Goleşti a fost în perioada 1939-1944 de[21]:

ANUL	TONE
1939	59.592
1940	57.830
1941	60.084
1942	45.830
1943	41.575
1944	40.600

Vânzările pe piaţa internă de lignit brut şi ameliorat, pentru „Concordia" şi terţi, în perioada 1939-1944 au fost următoarele[22]:

ANUL	Lignit brut / tone		Lignit ameliorat / tone	
	Terţi	Concordia	Terţi	Concordia
1939	2.600	43.193	54.019	3.780
1940	4.765	50.709	51.813	3.698
1941	7.699	31.999	52.590	4.610
1942	13.437	61.062	41.230	2.205
1943	9.248	60.419	38.401	-
1944	4.157	31.896	37.255	1.514

Lignitul brut extras se vindea sub formă de trei sortimente: cum era extras din mină; mărunt şi ciuruit. În perioada 1939-1944, Secţia cărbuni a livrat, la export, doar în anul 1941, cantitatea de 2.010 tone lignit ameliorat în Elveţia[23].

Beneficiul net al Secţiei de cărbuni în 1939 a fost de 7.184.000 lei, în 1940 de 3.820.000 lei şi în 1941 a fost de 3.500.000 lei, în timp ce activitatea Secţiei minereuri în 1941 s-a soldat cu un deficit de 19.000.000 lei.[24] Ţinând cont de cantităţile de cărbune extrase, principalele şantiere erau Poienari (31.910 tone), Pescăreasa (18.523 tone), Jidava (5.203 tone) şi Godeni. Amortismentele făcute de conducerea societăţii au fost de 12.161.000 lei în anul 1939, de 9.977.000 lei în 1940 şi de 9.743.000 lei în 1941.

[20] *Ibidem*, dosar 329/1943-1948, f. 74-75.
[21] *Ibidem*, f. 78.
[22] *Ibidem*, f. 80.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, dosar 41/1941, f. 25; dosar 180/1942, f. 8.

www.cimec.ro

Numărul lucrătorilor utilizaţi de departament în perioada 1939-1944 a fost următorul[25]:

Anul	Numărul lucrătorilor
1939	1.158
1940	1.160
1941	1.119
1942	1.031
1943	1.286
1944	1.194

Numărul funcţionarilor utilizaţi de departament în perioada 1939-1944 a fost următorul[26]:

Anul	Numărul funcţionarilor
1939	34 (fără asimilaţi)
1940	38 „”
1941	56 „”
1942	61 (cu o parte asimilaţi)
1943	69 (cu asimilaţi)
1944	66 „”

Salariul mediu anual, inclusiv accesoriile, pe anii 1939-1944 al funcţionarilor şi lucrătorilor a fost următorul[27]:

Anul	Funcţionari	Lucrători
1939	62.893 lei	15.739 lei
1940	90.278 lei	21.116 lei
1941	90.975 lei	27.176 lei
1942	114.768 lei	49.114 lei
1943	200.155 lei	65.466 lei
1944	301.686 lei	119.167 lei

Departamentul Minier avea un consum zilnic foarte mare de material lemnos pentru consolidarea galeriilor de lucru. Pentru susţinerea galeriilor şi pentru încălzit, societatea procura lemne şi cherestea din pădurea Ciomăgeşti, Lahovari – Răteşti, parchetul Pătroaia, jud. Dâmboviţa şi de la Calafat.[28] Ministerul Economiei Naţionale, prin Casa Autonomă a Pădurilor Statului repartiza departamentului, periodic, 2.000 mc. material lemnos prin Ocolul

[25] *Ibidem*, dosar 329/1943-1948, f. 78-79.
[26] *Ibidem*, dosar 329/1943-1948, f. 78-79.
[27] *Ibidem*, dosar 329/1943-1948, f. 79.
[28] *Ibidem*, dosar 240/1943-1944, f. 8.

www.cimec.ro

Silvic Calafat, care erau transportate cu căruţele la gara C.F.R. şi de aici aduse cu trenurile la Schitu Goleşti[29].

În anul 1942, a fost achiziţionată Fabrica de brichete, cu o capacitate de 300 tone de brichete pe lună care urma să valorifice pudra de cărbune rezultată din deshidratare nu a intrat în folosinţă datorită dificultăţilor în procurarea materialelor pentru instalarea ei dar se spera ca lucrările să fie terminate în 1944[30]. În octombrie 1943, la solicitarea autorităţilor, Departamentul Minier de la Schitu Goleşti a efectuat transporturi de cărbune în Transnistria, în valoare de 2.396.512 lei[31]. În imobilele societăţii (locuinţe, cămine, colonii) locuiau 88 de salariaţi de la mina Pescăreasa 39 de la Poienari şi 14 de la Schitu-Goleşti[32].

După militarizarea departamentului, conform Ordinului M.St.M. din mai 1941, au fost numiţi în cadrul acestuia şi la Uzina electrică, care aparţinea de Departamentul „Electrica”, câte un comandant militar de exploatare care depindea şi raporta la Corpul 1 Armată. Primul comandant militar a fost maiorul în rezervă C. N. Popescu până în septembrie 1942 apoi, conform Ordinului M.St.M. 590710/G din 10 septembrie 1942, lt.col. în rezervă Giurculescu Stelian până în 15 mai 1943, conform ordinului M.St.M. 875.035/1943 când a fost urmat de colonelul în rezervă Ciolan Ion, până la 23 august 1944[33]. Şeful responsabil al Departamentului Minier era inginerul Alexandru S. Popescu ajutat de inginerul Dariciuc Nicolae (Pescăreasa) şi şefii de mină inginerii Ciucă Dumitru (Jidava) şi Kurt Schiller (Poienari), iar a celor trei uzine inginerul Raul Rizeanu[34]. Exista un conductor tehnic, 15 maiştri minieri dintre care trei străini, 12 funcţionari administrativi şi 30 de funcţionari tehnici. Mai existau 15 specialişti străini din care: 8 italieni, 4 germani, 2 unguri şi 1 polonez, dar societatea intenţiona să românizeze întregul personal în martie 1943 astfel că erau pregătiţi un număr de 21 ucenici care lucrau în toate atelierele Departamentului[35]. Şeful serviciului comercial era Ion Beligrădeanu.

Conform ordinelor, legilor şi instrucţiunilor primite de la M.St.M. şi Biroul Siguranţei şi Prevederi din cadrul Corpului I Armată de jurisdicţia căruia aparţinea Societatea „Concordia” a fost organizat un Serviciu de siguranţă şi pază la Departament conform legilor de militarizare. Teritorial, Departamentul Minier „Lignitul” care avea cele trei mine, era păzit de o gardă

[29] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul Minier „Schitu-Goleşti”, dosar 8/1942, f. 434.
[30] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, dosar 111/1943, f. 6.
[31] *Ibidem*, dosar 240/1943-1944, f. 8.
[32] *Ibidem*, dosar 72/1948-1950, f. 14.
[33] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul Minier „Schitu-Goleşti”, dosar 8/1942, f. 45, 463-464; dosar 25/1943, f. 174.
[34] *Ibidem*, dosar 4/1942-1943, f.n.
[35] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 419-420.

www.cimec.ro

proprie civilă formată ziua din opt oameni iar noaptea din 14 la care se mai adăuga un om care făcea inspecţia paznicilor în cadrul rondului de noapte[36].

Conform circularei Asociaţiei Industriilor de Petrol cu nr. 7898 din 11.08.1942, societăţile petroliere nu mai aveau voie să comunice Cercurilor de recrutare teritoriale nici un fel de date privind activitatea lor. Orice date erau furnizate numai de Direcţia petrolului care aprecia dacă erau necesare sau nu celor care le solicitau[37].

În baza Decretului-Lege 1.024 din 1941, Departamentul minier a înfiinţat Oficiul propriu „Muncă şi Lumină", subordonat Inspectoratului „Muncă şi Lumină" Târgovişte prin care s-a căutat să se dezvolte în sufletele muncitorilor „conştiinţa naţională, pericolul din Răsărit şi cauza obiectivă pentru care se poartă război contra bolşevismului, la care luau parte un mare număr de lucrători". De la început Inspectoratul Târgovişte a căutat să ajute Departamentul Minier prin trimiterea de cărţi, broşuri, gazete şi reviste în sprijinul ridicării culturale a muncitorilor[38]. De asemenea, Ministerul Propagandei Naţionale a distribuit gratuit câte 100 de exemplare din „Cătuşe roşii", „Basarabia şi Bucovina", „Sub călcâiul comunist" şi într-un număr mai mic „Demascarea comunismului", „Prăbuşirea colosului", „Calendarul dezrobirii", „Îndemnuri româneşti", cărţi poştale, portrete ale regelui şi mareşalului şi albume cu mareşalul Antonescu[39].

Şeful organizaţiei era inginerul Alex. S. Popescu care ţinea periodic conferinţe muncitorilor pe diferite teme cum ar fi „Rolul european al României". El propunea ca emisiunea de radio „Ora ostaşului" care se transmitea Duminica între orele 12-13 să fie transmisă Duminica dimineaţa când putea fi audiată de majoritatea lucrătorilor. Dorea prelungirea sălii cantinei pentru organizarea de şezători şi sărbători muncitoreşti care să fie audiate de un număr mai mare de lucrători[40].

La şantierele Pescăreasa şi Poienari au fost puse în funcţiune la cantinele şantierelor, în sala de mese câte un aparat de radio, iar caravana cinematografică prezenta periodic filme ca şi inginerul şef care cu un aparat de cameră rula în sala de conferinţe „vederi din diferite regiuni ale ţării şi filme uşoare şi distractive". Au fost înfiinţate echipe de fotbal (înfiinţată mai târziu din lipsă de încălţăminte) şi volei care desfăşurau jocuri periodice cu echipele de la celelalte departamente ale societăţii, în special „Electrica".

---

[36] *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 444.
[37] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", dosar 5/1942, f. 109.
[38] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul Minier „Schitu-Goleşti", dosar 23/1943, f. 5.
[39] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 341.
[40] *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 336-337.

www.cimec.ro

În sala de conferinţe se organizau prelegeri susţinute de către prof. dr. Ion Ţicăloiu şi Panfil Niculescu de la Liceul „Dinicu Golescu” din Câmpulung precum şi de alţi propagandişti invitaţi, în special ofiţeri ai Regimentului 30 Dorobanţi. În 4 aprilie 1943, scriitorul Mihail Sadoveanu a citit din operele sale muncitorilor de la Departamentul „Electrica”, în sala de mese, unde au fost aduşi funcţionari şi muncitori şi de la Departamentul Minier[41]. De asemenea, Departamentul a fost inspectat în luna martie de generalul D. Diamandi, inspector militar al Regiunii a 5-a Industrială.

Din păcate, în cadrul departamentului „nu s-au putut înfiinţa agenţi proprii propagandişti” deoarece „nu s-au găsit printre lucrători, oameni capabili pentru a fi pregătiţi ca agenţi propagandişti, neavând pregătirea necesară, fiind oameni simpli – minieri sau muncitori manuali”. Erau totuşi agenţi propagandişti, puţini, proveniţi din rândul maiştrilor minieri, a şefilor de ateliere şi a maiştrilor electricieni, care făceau propagandă printre minieri şi lucrători. Inginerul Alex. S. Popescu propunea conducerii societăţii ca propaganda să nu fie făcută de către muncitori deoarece aceştia „erau slabi pregătiţi şi nu puteau susţine cu argumente anumite controverse”. Un rol important în activitatea organizaţiei ML a revenit preoţilor misionari care nu trebuiau să lipsească de la nicio manifestaţie culturală, să fie consultaţi în alcătuirea programelor şi să vorbească la serbări (de Sf. Varvara, Sf. Ilie, Sf. Dumitru, Crăciun, Paşti etc.). „Lucrarea misionară” trebuia făcută într-un cadru de reculegere sufletească şi într-o atmosferă de adâncă religiozitate[42].

De la Inspectoratul „Muncă şi Lumină” Târgovişte erau înaintate broşuri, fotografii, planşe care aveau caracter „pur românesc” reprezentând fapte de arme pe care ostaşii români le înfăptuiau în război, precum şi gazetele: „Sentinela” şi „Soldatul” care se distribuiau în rândul muncitorilor şi în care erau articole „despre Ardeal”, „despre apostolatul românilor ardeleni pentru menţinerea limbii, credinţei şi independenţei lor”[43]. Se afişau periodic fotografii înaintate de către secţia Presă şi Propagandă din cadrul M.St.M. în care se arătau aspecte din luptele purtate de trupele române şi germane. Fotografiile cu aspecte de pe front au fost aşezate în vitrine pentru a putea fi văzute mai bine şi s-au afişat şi hărţi în care se prezenta zilnic mersul luptelor pe front. În uzină au fost aşezate hărţi cu România Mare şi textul „Noi muncim pentru o Românie Mare”[44].

În sala cantinei societăţii se desfăşurau spectacole de teatru cu caracter social dar şi cu caracter militar cu actori proveniţi din rândul funcţionarilor şi lucrătorilor. Corul Căminului Cultural Schitul Goleşti desfăşura programe cu

---

[41] *Ibidem*, f. 455.
[42] *Ibidem*, f. 331, 336.
[43] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f.n.
[44] *Ibidem*, dosar 6/1942-1943, f. 155-156.

www.cimec.ro

cântece din repertoriul românesc. Caravana cinematografică ML prezenta periodic filme distribuite de la Bucureşti, departamentul dorind a-şi procura un aparat cinematografic propriu prin care să se facă „educaţia maselor muncitoreşti". Biblioteca şantierelor condusă de Gheorghe Ţuţuianu deţinea volume în valoare de 40.000 lei.

De asemenea, departamentul organiza excursii cu personalul administrativ şi tehnic în diferite locuri turistice, în special la peştera Dâmbovicioara şi la Cabana Voinea unde puteau să participe şi membri familiilor lor.

În ziua de 26 martie 1944 s-a reconstituit Secţia „Muncă şi Lumină" a Departamentului Minier a cărui şef de secţie era ing. Alexandru S. Popescu, ajutat de alţi 8 ingineri care erau şefi ai echipelor de teatru, bibliotecă, cinematograf, radio, reviste-publicaţii, sport-turism-colonii, frumuseţea muncii, presă-propagandă, activităţi culturale, casierie etc. Departamentul avea 1.200 de salariaţi şi 32 de ucenici. Conform chestionarului înaintat conducerii societăţii Concordia se arăta că existau 2 cantine la care luau masa 200 de lucrători pe zi. În colonie locuiau 55 de familii, exista baie cu 24 de duşuri, o infirmerie, teren de sport în suprafaţă de 300 de metri, 2 biblioteci cu 800 de volume, sală de spectacole cu o capacitate de 300 de persoane, 3 aparate de radio, cor compus din 30 de persoane, o echipă de teatru formată din muncitori şi două echipe una de fotbal şi una de volei[45].

După militarizarea Departamentului în mai 1941 s-a trecut la reorganizarea întreprinderii reuşindu-se să se imprime o disciplină pur militară. Zi de zi printr-o muncă neîncetată şi cu concursul responsabililor de şantiere s-a reuşit „printr-o severă dar dreaptă disciplină" dar şi prin măsuri de aprovizionare cu alimente a lucrătorilor şi familiilor lor să se asigure o producţie mai bună. Scumpetea vieţii îi făcea pe mulţi lucrători să trăiască „în cea mai mare mizerie, într-o stare fiziologică detestabilă". Nu puteau să se hrănească suficient iar familiile lor pur şi simplu mureau de foame. Nu aveau haine, umblau în zdrenţe, lipsindu-le multe piese de îmbrăcăminte cum a fi: cămăşile şi izmenele. Ca urmare, direcţia s-a preocupat de urgenţă cu procurarea încălţămintei, a rufăriei de corp, toate la preţuri convenabile pentru toţi lucrătorii. S-au luat de asemenea măsuri disciplinare fără de care întreprinderea s-ar fi închis de mult.

Condiţiile de muncă în care lucrau lucrătorii angajaţi erau foarte grele, lipsind multe instalaţii tehnice, scule şi unelte care intrau în obligaţia societăţii de a le procura; salariile erau mici în raport cu munca prestată, iar singurul cumpărător al cărbunelui rămânea statul, prin căile sale ferate, care însă nu mai majorase preţul de 12 ani[46]. Nu era aer suficient în galeriile din mine, lipsind

[45] *Ibidem*, dosar 84/1944, f. 3-4.
[46] *Ibidem*, fond Inspectoratul Regional al Muncii Piteşti, dosar 12/1940-1941, f. 67.

ventilatoarele, erau pline de apă şi noroi şi o căldură insuportabilă. Galeriile pentru extragerea cărbunelui se aflau la o adâncime cuprinsă între 500-700 metri, munca fiind mult mai grea decât la suprafaţă, muncitorii fiind lipsiţi de aer şi lumină, având aparenţa oamenilor bolnavi, „cu feţe pale şi ochii injectaţi”, suferind de piept şi ochi[47]. Lucrătorii munceau în trei schimburi de 8 ore pentru care primeau între 212-315 lei/ora, bani din care trebuiau să-şi cumpere şi carbidul care se folosea la lămpile care se foloseau în subteran. Din cauza faptului că localitatea Schitu Goleşti se aproviziona din Câmpulung Muşcel care era declarată staţiune climaterică, produsele necesare lucrătorilor erau mai scumpe, fapt care determinau multe plângeri ale acestora. Se mai făcea aprovizionare şi prin Centrala societăţii petroliere Concordia din Ploieşti care furniza Departamentului în cantităţi suficiente: cereale, alimente, îmbrăcăminte şi încălţăminte.

În baza ordinului Ministerului Muncii cu nr. 149.137 din februarie 1941, inspectorii Subinspectoratului Muncii Piteşti au efectuat în zilele de 21-22 februarie controale la bazinul carbonifer Schitu Goleşti la cele trei perimetre Pescăreasa, Jidava şi Valea Borii unde au fost audiate delegaţiile muncitorilor compuse din 3-4 lucrători care au prezentat nevoile şi lipsurile lor. În general, din punct de vedere al salarizării, delegaţii lucrătorilor au declarat că primesc salariul în plic închis pe care îl desfac, iar după verificarea sumei plătite semnează statul de plată, neexistând erori sau reclamaţii de neexactitate. Ei erau mulţumiţi cu acordurile stabilite mai ales că pentru cazurile de randament slab, din cauza neprevăzutului, li se completa salariul cu un supliment de salariu zilnic, la echivalentul salariului normal prevăzut în contractul colectiv de muncă, iar în cazurile de randament superior primeau prime de încurajare peste acorduri[48]. Conducerea tehnică a celor trei mine era dublată de maiştri mineri obişnuiţi de ani de zile cu minele, despre care delegaţii lucrătorilor afirmau că „sunt oameni serioşi şi cinstiţi, se poartă bine cu lucrătorii îndrumându-i în executarea serviciului lor, le trec prezenţa la lucru în carnetele de muncă în mod cinstit fără părtiniri sau duşmăniri şi n-au fost niciodată reclamaţii contra nici unuia din ei”.

Împreună cu delegaţiile lucrătorilor s-a constatat că societatea avea înfiinţate două cantine muncitoreşti, din care una în Schitu Goleşti, la 200 metri depărtare de sediul întreprinderii, la îndemâna lucrătorilor mineri de la minele Pescăreasa şi Jidava aflate la o depărtare de 300-400 metri, iar cealaltă la Valea Boriii, în apropierea minei. De remarcat că la Schitu Goleşti exista înainte doar o mică prăvălioară cu câteva mese care în urma controalelor efectuate de Inspectorat s-a transformat într-o construcţie mare cu sală de mese care cuprindea 40-50 de mese, depozit de alimente şi bucătărie cu instalaţie

[47] *Ibidem*, dosar 84/1943-1944, f. 176.
[48] *Ibidem*, dosar 22/1941-1942, f. 17-18.

www.cimec.ro

modernă. Minerii se puteau aproviziona astfel la timp şi fără bani gata, fără a mai apela la băcanii şi cârciumarii din sat, unde cei mai mulţi nu se puteau aproviziona, fiind obligaţi să „rabde de foame şi să muncească flămânzi, fără a putea da randamentul normal prin munca lui depusă în mină”.

Cantinele satisfăceau pe deplin nevoile de alimente ale lucrătorilor atât din punct de vedere al cantităţilor cu care erau aprovizionate, cât şi din punct de vedere al preţurilor lor şi al conducerii, îndeplinită de lucrători români, elemente de încredere „contra cărora n-au existat vreodată niciun fel de nemulţumiri sau reclamaţii”. Aprovizionarea se făcea de pe piaţa oraşului Câmpulung, cheltuielile de transport şi facturat fiind pe contul societăţii astfel că preţurile nu explodau, şeful cantinei fiind plătit cu salariul fix pentru munca lui. Se observa însă lipsa cărnii de vită, a grăsimii de porc şi a zahărului, acest produs din urmă existând în cantităţi mici. Cu toate intervenţiile făcute la Prefectura judeţului Muşcel care dădea tot concursul Oficiului de aprovizionare judeţean pentru a elibera direcţiunii societăţii cantităţile necesare. Societatea Concordia a căutat să aprovizioneze cele două cantine ale sale şi prin Institutul Naţional al Cooperaţiei.

În privinţa organizării timpului liber, muncitorii au declarat că până în 1940 cei tineri se adunau duminica sau în sărbători la Căminul cultural din localitate, citeau cărţi din bibliotecă, organizau concursuri de fotbal, spectacole, coruri şi alte petreceri cu muzică şi jos, dar începând cu 1941, „din cauza restricţiilor impuse de împrejurările politice şi de siguranţa statului”, lucrătorii nu mai aveau voie să se adune mai mulţi la un loc pentru discuţii, întrebuinţându-şi timpul liber prin ascultarea ştirilor la radio şi a programelor de muzică în localul şcolii primare al societăţii, în prezenţa şi sub controlul militar din întreprindere.

Situaţia nu a fost întotdeauna satisfăcătoare, existând multe reclamaţii ale lucrătorilor mineri de la mina Valea Borii din cauza abuzurilor şi purtărilor brutale ale responsabilului de cantină „de origine maghiară” care la solicitarea muncitorilor şi constatându-se „adevărul cu tristeţe” s-a procedat la înlăturarea din serviciu a acestuia în 15 noiembrie 1940.

Singura nemulţumire a salariaţilor societăţii era insuficienţa salariului faţă de scumpirea vieţii, societatea neputându-le plăti salarii mai mari din cauza nerealizărilor care nu puteau acoperi cheltuielile de investiţii pentru exploatări şi plata mâinii de lucru, mai ales că singurul cumpărător, statul, de 12 ani menţinea acelaşi preţ de cumpărare al cărbunelui.

În luna aprilie 1941, societatea Concordia, departamentul „Lignitul” avea un număr de 1.129 lucrători repartizaţi astfel: la mina Pescăreasa 202 lucrători, la Jidava 128, la Valea Borii 462, 188 în regie la ateliere, 75 la uzina de uscare şi 74 la „Combustibilul” Godeni. Maiştri mineri la mina Pescăreasa obţineau între 173 şi 182 lei brut pe zi, la Jidava între 165 şi 168 lei pe zi, la

www.cimec.ro

Poienari între 158-170 lei pe zi, iar pentru cei de la „Combustibilul" Godeni între 154 şi 172 lei pe zi[49].

Lucrătorii mineri şi ajutorii lor primeau între 140 şi 155 lei pe zi la mina Pescăreasa, între 147 şi 155 lei la Jidava, între 142 şi 154 lei la Poienari (Valea Borii) şi între 135-148 lei la „Combustibilul" Godeni. Lucrătorii ciocănaşi primeau pe zi 150 lei la Pescăreasa, între 122-152 la Jidava, între 134-152 la Poienari şi între 135-142 lei la „Combustibilul" Godeni.

Lucrătorii artificieri primeau 150 lei pe zi la Pescăreasa, Jidava şi Poienari şi 2950 lei lunar sau 123 lei pe zi la „Combustibilul" Godeni. Lucrătorii vagonetari primeau între 120-125 lei pe zi la Pescăreasa, între 108-125 lei la Jidava, între 108 şi 122 lei la Poienari şi 80-105 lei pe zi la „Combustibilul" Godeni. Lucrătorii de la suprafaţă primeau între 75-100 lei la Pescăreasa, 65-75 lei la Jidava, între 68-85 lei la Poienari şi 70 lei pe zi la Combustibilul Godeni.

Se constata că salariile lucrătorilor minieri din serviciul Concordia erau majorate simţitor în raport cu lunile anterioare cu 25-30% pentru toate categoriile de muncitori. Astfel, muncitorii de la Concordia erau mult mai bine remuneraţi decât minierii de la minele de cărbuni de la Nehadia cărora li se fixaseră salariile conform „Monitorului Oficial" nr. 97 din 26.04.1941. Starea de spirit era mulţumitoare, dar exista şi o temere ca nu cumva aceste salarii să revină din nou, din diferite motive, la o scădere.

Muncitorii de la minele de cărbuni, „Combustibilul" Godeni care în luna februarie 1941 erau o întreprindere individuală, proprietatea inginerului Paul Stroia, directorul societăţii pentru exploatarea cărbunelui Concordia din Schitu-Goleşti erau nemulţumiţi de nerespectarea duratei muncii şi a condiţiilor grele în care erau obligaţi să lucreze. Lucrătorii arătau într-un memoriu Inspectoratului Muncii Piteşti că erau obligaţi să lucreze 12-14 ore pe zi fără instalaţii tehnice şi fără alte înlesniri care să le poată uşura munca. Constatările făcute la faţa locului arătau într-adevăr o situaţie deplorabilă „munca lor fiind aproape în condiţii primitive, iar tratamentul şi remuneraţia cât se poate de neomenoase"[50]. Echipele formate din câte 3 oameni lucrau fără scule fiind obligaţi să transporte cărbunele cu braţele la locul de încărcare, neputându-se realiza mai mult de 3-4 metri de săpături în 12-14 ore. Revenea echipei pe zi un brut cuprins între 420-560 lei pe zi sau 140-186 lei pentru fiecare lucrător din care după scăderea costului carbidului consumat 30-35 lei şi a celorlalte reţineri de impozite, timbru de asigurare etc. muncitorii nu se alegeau la sfârşitul lunii nici cu 100 lei pe zi, primind între 75-90 lei net. Se putea trage concluzia că în privinţa salarizării nu se re respectau condiţiile prevăzute în contractul colectiv de muncă. Nu exista la mină instalaţie de curent electric spre a se scoate

[49] *Ibidem*, fond Inspectoratul Regional al Muncii Piteşti, dosar 22/1941-1942, f. 423.
[50] *Ibidem*, dosar 23/1941, f. 76-78.

www.cimec.ro

vagonetele în mod mecanic afară din mină astfel că se folosea instalaţia primitivă a granicului tras de oameni cu atâta oboseală şi prea puţin randament, aceştia fiind prost alimentaţi şi fără puterile necesare acestui fel de muncă. Minerii nu aveau conform prevederilor art. 8 din contractul colectiv: sfredele, rǎngi, pene, baroase, etc. aceştia lucrând cu şine de fier aduse de ei personal şi ascuţite tot de ei, pentru dislocarea bucăţilor de cărbune din strat. Materialele explozibile se puneau întotdeauna în plata lucrătorilor fără a se mai acorda plusurile la salariu.

Majoritatea muncitorilor erau colonişti din Dâmboviţa cărora nu li se plăteau chiriile pentru locuinţă astfel că de 2-3 ani îşi suportau singuri cheltuielile din câştigul lor mic şi nu li se dădea de asemenea combustibil pentru încălzit. Li se îngăduia să ducă acasă fiecare lucrător o bucată de cărbune de 10 kg pe fiecare seară la ieşirea din mină, în zilele în care ei lucrau 10-15 zile pe lună. Cei 80 de lucrători din Dâmboviţa mobilizaţi pentru lucru din noiembrie 1942 fără familiile lor, nu puteau părăsi lucru fiind oricând pasibili de a fi condamnaţi de către Curtea Marţială[51]. Din când în când acelor mai de încredere li se acorda scurte permisii.

Inspectoratul Muncii constata că la această mină de la Godeni era cea mai grea situaţie din toate societăţile care deţineau mine în bazinul Schitu-Goleşti. Ca urmare, muncitorii au solicitat efectuarea de plăţi suplimentare începând cu august 1940 arătând că acordurile stabilite nu au fost respectate de conducerea întreprinderii fiind silit să-şi piardă vremea cu lucrări auxiliare pentru care ar fi trebuit să existe maşini.

Inspectoratul General al Muncii Bucureşti a reuşit să determine conducerea societăţii să instaleze un troliu la mina fostei societăţi „Combustibilul" din Godeni, înlocuind astfel granicul la care lucrătorii trăgeau cu rândul pentru a scoate vagonetele încărcate cu cărbuni din mina care avea un plan foarte înclinat de la intrare în jos şi s-a înfiinţat o cantină muncitorească prevăzută cu alimentele necesare hranei lucrătorilor la preţul şi în condiţiile de furnizare pe care societatea le dădea lucrătorilor la Schitu Goleşti şi Poienari[52].

După intrarea României în război societatea în întâmpinat permanent greutăţi pentru o exploatare raţională şi pentru mărirea producţiei, în dauna lucrărilor de pregătire, care s-au accentuat permanent datorită următoarelor motive:

a) Plecarea lucrătorilor la concentrare – M.St.M. nu aproba întotdeauna tabelele cu oamenii propuşi de societate pentru mobilizarea la lucru, iar pe de altă parte ordinele de chemare a oamenilor la concentrare soseau mereu;

---

[51] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul Minier „Schitu-Goleşti", dosar 4/1942-1943, f.n.
[52] *Ibidem*, fond Inspectoratul Regional al Muncii Piteşti, dosar 23/1941, f. 42.

www.cimec.ro

b) Lipsa lucrătorilor minieri de la serviciu – de sfintele sărbători ale Paştelui se dădea fiecărui lucrător flotant câte o permise de 4 zile, dar nici un lucrător nu venea la timp, fiecare întârziind între 5-10 zile. Aceste lipsuri erau motivate de munca câmpului sau îngrijirea gospodăriei precum şi de salariul mic primit din partea societăţii. Lucrătorii declarau în faţa Comandamentului militar că „preferau să plece pe front decât să mai lucreze la departamentul nostru cu salariul actual”. Se întocmeau permanent tabele cu absenţii iar comandamentul militar trimitea în faţa Curţii Marţiale o parte din ei pentru a fi daţi drept exemplu. În privinţa salarizării, lucrătorii care lucrau la exploatările de pădure, la munca câmpului sau construirea şoselelor câştigau cu 100% mai mult decât lucrătorii minieri. Convingerea societăţii era că problema măririi producţiei se putea rezolva numai prin mărirea numărului de lucrători la care se mai adăuga şi intemperiile naturii cum au fost ploile abundente şi continue din aprilie 1942 care au provocat greutăţi de exploatare la toate minele, presiuni pe galeriile de abataj şi micşorarea randamentului;

c) Lipsa lemnelor pentru galerii – pădurile înconjurătoare bazinului carbonifer Schitu Goleşti erau epuizate şi nu se mai găseau lemnele necesare lucrărilor miniere şi întreţinerii materialului rulant. Materialul lemnos trebuia adus de la mari depărtări, care, pe lângă că erau scumpe, nu se puteau transporta la timp şi nici în cantităţi suficiente;

d) Lipsa materialelor – din cauza stării de război nu se mai puteau procura nici din ţară şi nici din străinătate, decât cu foarte mare greutate şi după timp îndelungat, următoarele materiale necesare exploatărilor miniere: cabluri electrice de mină, maşini miniere şi motoare capsulate, materiale feroase, roţi şi axe de vagonete, şine de tip 7 şi 9. lucrările de pregătire şi de deschidere erau oprite pentru că nu existau cabluri electrice trifazice necesare transportului energiei electrice, energie care acţiona ventilatoare, troliile, pompele şi maşinile de schram. De asemenea, nu existau motoare electrice de rezervă şi nici sârmă de bobinaj pentru rebobinarea lor în caz de ardere. Curentul se asigura totuşi din propriile uzine, dar trebuiau puse la dispoziţie uleiuri, benzină, petrol şi bumbac;

e) Lipsa materialelor explozive – preţul materialelor crescuse cu 150% ceea ce aducea mari prejudicii exploatărilor deoarece materialul cădea în sarcina lucrătorilor;

f) Mărirea preţului de vânzare la CFR – dacă în decembrie 1941 CFR plătea 1003,98 lei tona de lignit ameliorat, la sfârşitul anului 1942 mai plătea doar 920,80 lei pentru fiecare tonă astfel că societatea pierdea câte 83,18 lei/tonă. Datorită acestei pierderi nu se mai putea da sporuri salariale lucrătorilor pentru procurarea de alimente, îmbrăcăminte şi încălţăminte;

g) Lipsa îmbrăcămintei şi a alimentelor pentru lucrători – alimentarea lucrătorilor lăsa foarte mult de dorit. Se observa că lucrătorii erau din ce în ce

www.cimec.ro

mai rău îmbrăcaţi având hainele sau încălţăminte uzate şi rupte astfel încât nu ai puteau veni la serviciu în timpul intemperiilor. Societatea era încadrată în sistemul de alimentare al oraşului Câmpulung Muşcel, oraş care nu putea să satisfacă nici propriile lui nevoi şi din această cauză nu se putea da lucrătorilor raţii suficiente de alimente, în special porumb şi pâine care constituia hrana lor principală[53].

La sfârşitul anului 1942 capacitatea de producţie a minelor era în medie de 12.660 tone, iar capacitatea maximă de producţie de 16.000 tone lunar (Jidava – 3.000 tone, Pescărea – 5.000 tone, Poienari – 8.000 tone) minele fiind deschise şi pregătite pentru cantităţile de lignit necesare, dar pentru astfel de producţie trebuiau 900 de lucrători pentru subteran, 511 lucrători de suprafaţă, inclusiv atelierele, 78 pentru uzina de uscare, deci în total 1.489 lucrători plus personalul. Faţă de cei 1285 angajaţi la 1 februarie 1942 se observa că erau necesari încă 201 lucrători care aşteptau aprobare pentru mobilizare la lucru.

În 1943, societatea Concordia , Departamentul Minier Schitu Goleşti avea un număr de 1.550 de lucrători cu mici variaţii[54]. Aceşti lucrători erau încadraţi din punct de vedere al salarizării conform Decretului Lege 110 al Ministerului Economiei Naţionale publicat în „Monitorul Oficial" nr. 43 din 20 februarie 1943 atât cei ce lucrau în acord cât şi cei în regie, fie în mină, fie la suprafaţă.

Pentru aceşti lucrători, societatea în colaborare cu Inspectoratul Muncii Piteşti şi Oficiul Camerei de Muncă Câmpulung au stabilit,, pe baza unor procese verbale şi protocoale, cantităţile de alimente, îmbrăcăminte, încălţăminte şi alte articole necesare, pe timp de un an de zile. Erau necesari 1749 perechi de bocanci, 3.000 de saboţi de cauciuc şi 5247 pingele. Pânza americană, 21.088 metri, stofă de haine 5248 metri, ciorapi de lână 600 perechi, ciorapi de bumbac 300 de perechi. Pentru aprovizionarea cantinei şi a familiilor minerilor erau necesare 426 tone făină de grâu, 638 tone porumb boabe, 81 tone zahăr, 35 tone ulei, 1,5 tone untură, 6 tone brânză, 3 tone peşte sărat, 14 tone cartofi, 20 tone fasole, 20 tone ceapă. Mai era necesar 5000 bucăţi varză, 2 tone bulion, 1,5 tone oţet, 5 tone arpacaş, 1,5 tone paste făinoase, 1 tonă marmeladă, 1 tonă slănină, 3 tone carne conservată, 26 tone carne proaspătă, 6 tone peşte proaspăt, 11 tone săpun de rufe şi 9.704 săpun de toaletă. În afară de aceste raţii necesare mai erau şi stocurile de alimente, îmbrăcăminte şi încălţăminte existente în depozitele societăţii.

Raţia de porumb de 11 kg/lunar de lucrător şi 8 kg lunar de fiecare membru de familie a fost fixată de Ministerul Economiei Naţionale prin ordinul nr. 199.332 din 05.03.1943, dar s-a dovedit „insuficientă, lucrătorii neputând

[53] *Ibidem*, dosar 3/1942, f. 181-184.
[54] *Ibidem*, dosar 84/1943-1944, f. 132-133.

www.cimec.ro

munci nehrăniţi”. Nu se putea ca muncitorii să depună eforturi fizice cu 350 grame mălai pe zi, mămăliga fiind principala sa hrană[55].

Biroul de siguranţă şi prevederi Craiova arăta lunar că starea lucrătorilor în anul 1943 era bună „aproape toţi fiind ţărani şi hrana lor de bază era mămăliga”. Lucrătorii erau mulţumiţi pentru cotele de alimente dar solicitau creşterea cotelor de porumb. Cotele de porumb se distribuiau în zilele de 15-19 ale lunii iar alimentele în zilele de 21-23[56].

În 17.08.1943, Inspectoratul Muncii Piteşti făcea cunoscut societăţii Concordia că în urma reclamaţiilor făcute de lucrătorii societăţii şi potrivit ordinului 415.130/1943 al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, societatea trebuia să dispună de urgenţă la îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale muncitorilor din cadrul societăţii după cum urma:

1. lămpile de carbid şi carbidul ce se consuma fiind cheltuieli de regie urmau să fie suportate de societate;
2. în afară de cele 50 de locuinţe construite pentru muncitori, acestea nefiind suficiente, trebuiau să se construiască şi altele, mai ales că 25% din lucrători erau din judeţul Dâmboviţa care parcurgeau distanţe mari pe jos;
3. deoarece munca în minele de cărbuni era o muncă grea şi murdară trebuiau să se construiască şi alte duşuri în afară de cele 31 care erau construite;
4. trebuiau procurate abonamente pe CFR pentru cei 21 de ucenici care mergeau la cursurile profesionale de la Câmpulung şi care trebuiau să parcurgă zilnic 14 km dus şi întors, pe jos, indiferent dacă vremea era frumoasă sau rea, iar iarna prin zăpadă era extrem de greu, iar la orele 20:00 când se terminau cursurile era noaptea târziu, programul fiind între 17-20;
5. procurarea de alimente şi îmbrăcăminte pentru lucrători cu plata în rate lunare[57].

La evenimentele care s-au petrecut în ianuarie-februarie 1941, respectiv „Rebeliunea legionară”, din Departamentul minier al societăţii, au participat 3 lucrători şi anume: Ion Brian, Dumitru Hodoleanu şi Florian Brănescu care au fost judecaţi ulterior, dar condamnat a fost doar Ion Brian. Conform Cercului Teritorial Muşcel caporalul Ion Brian contingent 1936 mobilizat pentru lucru pe 1942-1943 a fost ridicat încă din 27 decembrie 1942 de către Poliţia oraşului Câmpulung şi trimis în Lagărul de deţinuţi politici de la Târgu-Jiu: „pentru motivul că ar fi fost legionar”[58]. În 25 februarie 1943 el

[55] *Ibidem*, f. 150.
[56] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul Minier „Schitu-Goleşti”, dosar 7/1942-1943, f.n.
[57] *Ibidem*, fond Inspectoratul Regional al Muncii Piteşti, dosar 84/1943-1944, f. 125.
[58] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul Minier „Schitu-Goleşti”, dosar 4/1942-1943, f. 189.

www.cimec.ro

era transferat şi concentrat la Regimentul 5 Călăraşi – Ialomiţa, unde a fost trimis de lagăr. Societatea s-a adresat Cercului Teritorial solicitând anularea ordinului de trimitere în lagăr deoarece „era absolută nevoie de serviciile lui fiind singurul specialist în sudură autogenă şi electrică de pe şantier”.

De remarcat este că în 18 februarie 1941, Brănescu Florian, lucrător la Schitu Goleşti, pentru a fi reprimit în cadrul societăţii a întocmit o declaraţie de bună voie în care îşi lua angajamentul că *nu va mai face niciodată politică şi nu va unelti împotriva siguranţei statului, nu va mai lua parte la nicio întrunire cu caracter subversiv, fie ea chiar religioasă, nu va mai activa nici prin scris şi nici prin viu grai pentru a mai face propagandă interzisă de legile în vigoare şi nu va mai face propagandă contra societăţii urmând să se încadreze complet în regulamentul de lucru*[59].

Cu toate ordinele înaintate societatea nu ştia numărul comuniştilor şi al legionarilor existând doar sectanţi dar nu s-au mai semnalat începând cu 1942 acţiuni subversive de sabotaj, terorism sau indisciplină. În septembrie 1942 se comunica de către Direcţia Siguranţă şi Prevederi că „ar exista în cele două departamente (Minier şi Electrica) vreo 40 de comunişti”, dar şefii responsabili infirmau acest lucru. De altfel, nici poliţia Câmpulung nu dădea un răspuns concret la cererile adresate de conducerea societăţii pentru a se putea lua măsurile necesare mai ales că „prizonierii sovietici lucrau cu români şi cunoşteau limba română mai mult sau mai puţin”. Numărul total al lucrătorilor conform raportului înaintat Inspectoratului Muncii în 14 martie 1941 era de 1.087 lucrători[60].

Oficiul de Asigurări Sociale solicitase Departamentului minier „Lignitul” din cadrul societăţii ca din 8 în 8 zile să fie raportaţi lucrătorii nou angajaţi, maiştri şi supraveghetorii de oameni cu toate că nu aveau voie, angajau lucrători fără ai trimite la biroul de personal pentru a li se întocmi fişele şi carnetele de asigurare precum şi controlul actelor de stare civilă. Astfel, erau lucrători angajaţi pe şantiere de care conducerea societăţii nu ştia nimic decât la momentul întocmirii listelor de plată, putându-se angaja „lucrători certaţi cu justiţia sau armata şi care refuzau să fie trecuţi pe la biroul personal căutând pe cât posibil să le dispară orice urmă”. Astfel era cazul lucrătorului Pescaru Iancu care avea cazier la poliţie şi lucrătorul Mihai Jenaru care atunci când a fost trimis să se prezinte la birou a răspuns şefului responsabil Nicolae Gaşcu „în bătaie de joc…la vară se va duce la bâlci să-şi facă fotografie”[61].

În conformitate cu hotărârea Consiliului de Miniştrii din 7 mai 1942, salariile minimale acordate erau de 4.600 lei lunar pentru bărbaţi, 3.450 lei

[59] *Ibidem*, fond Inspectoratul Regional al Muncii Piteşti, dosar 2/1942-1943, f. 375.
[60] *Ibidem*, dosar 31/1941, f. 17.
[61] *Ibidem*, dosar 2/1942-1943, 393.

www.cimec.ro

pentru femei şi 2.300 lei pentru copii. Camera de Muncă Ploieşti comunica câte zile de lucru erau necesare şi cât revenea pe zi pentru fiecare lucrător. Pentru 30 de zile lucrătoare, lucrătorii necalificaţi primeau 153 de lei/ zi, femeile 115 lei/ zi iar copii 77 de lei/ zi[62].

Din lipsă de braţe de muncă, bărbaţii fiind mobilizaţi pe front, s-a căutat să fie înlocuiţi cu femei şi fete. În total, pe şantierele departamentului, lucrau în aprilie 1942 un număr de 78 de femei. Toate fetele tinere care lucrau la Funicularul care transporta cărbunii de la gara Schitu-Goleşti la Uzina de deshidratare trebuiau să frecventeze sâmbăta după amiaza cursurile şcolii primare din comuna Poienari de Muscel.[63] Fetele fiind rechiziţionate şi angajate la încărcarea cărbunilor, nu puteau să frecventeze sâmbăta cursurile şi, ca urmare, s-a solicitat aprobarea de la Corpul 1 Armată pentru a le frecventa duminica. Conform circularei nr. 71 din aprilie 1942 a Inspectoratului Muncii Târgovişte, conducerea societăţii raporta că în 25 aprilie 1942 pe şantierul Poienari lucrau 49 de femei care aveau absolvite cursuri primare, locuiau aproape de şantier şi primeau între 70 şi 85 lei pe zi în afară de ajutoarele materiale care se acordau lunar. Dintre acestea 36 aveau între 14 şi 21 ani, 12 aveau între 21 şi 40 ani şi 1 între 40 şi 60 ani. Totodată 40 erau căsătorite şi 9 necăsătorite[64].

În fiecare săptămână, într-o anumită zi stabilită, conducerea departamentului lua contact direct cu lucrătorii care erau sfătuiţi să vină permanent la serviciu, explicându-li-se obligaţiile şi îndatoririle pe care le aveau, însemnătatea mobilizării pentru lucru şi disciplina de care trebuiau să dea dovadă. Pentru cei care nu respectau acestea, se aplicau: amenzi (pierderea salariului pe o zi sau pe mai multe), ridicarea dreptului de alimente, urmărire în caz de fugă cu ajutorul poliţiei şi jandarmeriei, trimiterea în judecata Curţilor Marţiale (pentru delictul de „sabotaj", fugă, dezertare, încălcarea ordinilor de mobilizare), închisoare, anularea ordinilor de mobilizare pentru lucru şi trimiterea la concentrare[65]. Anularea ordinelor de mobilizare, era o sancţiune uşoară, care nu dădea randament, deoarece după o concentrare de 30 de zile, lucrătorii erau lăsaţi la vatră şi se angajau la o altă întreprindere. Astfel, exista pericolul ca departamentul să rămână fără personal mai ales că erau foarte multe dezertări, bolnavi şi dispăruţi.

Trimiterea în judecata Curţilor Marţiale s-a dovedit mai mult o sperietoare, judecata făcându-se după Legea rechiziţiilor, art. 15 şi 57 „Refuz de serviciu" şi nu după legea muncii în timp de război, iar sentinţele date erau

[62] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul Minier „Schitu-Goleşti", dosar 3/1942, f. 28.
[63] *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 22.
[64] *Ibidem*, dosar 2/1942-1943, f.n.
[65] *Ibidem*, f. 266.

uşoare, recurgându-se numai la amenzi cuprinse între 300 şi 800 lei. Astfel, în aprilie 1943 au fost condamnaţi mai mulţi lucrători la 500 lei amendă şi 300 lei cheltuieli de judecată[66].
În anul 1943, cea mai mare pedeapsă dată de Curtea Marţială Craiova unui lucrător din cadrul departamentului a fost de 3.000 de lei.[67] Lucrătorii au continuat să absenteze de la serviciu astfel că în luna aprilie 1943 au fost consemnate 1.786 de absenţe ceea ce a dus la scăderea producţiei de la 13.712 tone la 11.240 tone.

Cauzele absenţelor lucrătorilor erau următoarele:

a) lipsa completă de educaţie şi de stimă faţă de societatea care în acele vremuri făcea sacrificii enorme;

b) lucrătorii nu aveau nicio teamă faţă de legile în vigoare cu atât mai mult cu cât constataseră că nu păţesc nimic, nici dacă erau trimişi în faţa Curţilor Marţiale;

c) lipsa unui organ serios care să le impună efectuarea zilelor de muncă şi sancţionarea lor imediată;

d) nu doreau decât să consume banii şi alimentele date de conducerea societăţii[68].

Din numărul mare de lucrători care absentau de la serviciu, un procent mare, între 17 şi 20 % îl reprezentau bolnavii care primeau de la medicii de asigurări sociale, cu multă uşurinţă, „bilete de boală" şi îi trimiteau la conducerea societăţii pentru a fi învoiţi. Amendarea lucrătorilor care lipseau de la lucru nu era o soluţie bună nici pentru societate şi nici pentru lucrători. Aceştia, nu ar fi putut să plătească amenzile deoarece amenda care era egală cu o zi de muncă ar fi echivalat cu o leafă de 1000 lei lunar de fiecare lucrător. Pentru sutele de absenţi dacă s-ar fi înmulţit numai cu 200 lei amenda, media ar fi făcut peste 250.000 lei, bani cu care în loc să se cumpere hrană şi îmbrăcăminte ea s-ar fi dus în altă parte[69].

Ca urmare, într-o Notă informativă înaintată conducerii societăţii în 25 mai 1943 se semnala faptul că „conducerea comunistă îndeamnă nucleele muncitoreşti să îndemne lucrătorii să ceară concedii cât mai des pentru sabotarea producţiei pentru că oricum ei primeau ajutoare de la Casa de Asigurări Sociale". Se solicita de către Biroul 2 din cadrul Corpului I Armată identificarea celor care practicau acest sistem pentru a putea fi arestaţi şi trimişi pe front câţiva, astfel ca apoi „toţi să intre în ordine"[70]. În conformitate cu

---

[66] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul, Minier „Schitu Goleşti", dosar 7/1942-1943, f.n.
[67] *Ibidem*, dosar 2/1942-1943, f. 361.
[68] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 255.
[69] *Ibidem*, dosar 8/1942. f. 387.
[70] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", Departamentul, Minier „Schitu Goleşti", dosar 7/1942-1943, f.n.

ordinul M.St.M. nr. 275.835/1942, în 11 iunie 1943, Biroul 2 trimitea Departamentului o echipă de poliţie specială de campanie compusă din sergentul Catană Vasile şi soldatul Chistol Spiridon care urma să activeze în cadrul societăţii şi căreia trebuia să i se dea „tot concursul pentru a duce la îndeplinire misiunea încredinţată”. De altfel, de 1 mai 1943 societatea s-a confruntat cu o acţiune provocată de lucrătorul Oancea Gr. Ion care a scris un afiş cu creion chimic pe care l-a expus la vedere şi prin care îndemna muncitorii să nu intre în mina Jidava. Cu toate stăruinţele maiştrilor mineri, 7 lucrători au refuzat să intre în subteran astfel că acest caz a fost raportat Comandamentului militar care l-a arestat pe „instigator”[71].

Marele Stat Major comunica în februarie 1943 conform adresei nr. 611.456 din 25 ianuarie 1942 că se putea admite mobilizarea pentru lucru a următorilor: disponibililor susţinători de familie; dispensaţilor, reformaţilor care au fost revizuiţi şi clasaţi, celor din serviciul auxiliar, cei care nu fuseseră instruiţi militar, limita de vârstă fiind de 30 de ani împliniţi la 1 aprilie 1943. Pentru că în martie 1943, M.St.M. a anulat odinele de mobilizare pentru lucru a chirigiilor societatea arăta într-o adresă că aceştia „erau mai mult decât necesari producţiei de cărbuni a societăţii” fiindcă „aveau vite bune de muncă şi furaje pentru întreţinerea lor”. Chirigii efectuau transporturi de lemne pentru galeriile minei Poienari şi mulţi dintre ei în lipsă de nutreţ îşi vânduseră vitele astfel că pe bună dreptate au fost anulate ordinele de mobilizare pentru lucru.

Toţi lucrătorii departamentului, beneficiau de asistenţă medicală imediată existând un dispensar unde un doctor făcea consultaţii marţea, joia şi sâmbăta. Cei grav bolnavi erau trimişi la Casa Asigurărilor Sociale, serviciu medical din Câmpulung Muşcel[72]. Societatea Concordia plătea către CAS aproximativ 1.000.000 lei din care jumătate era suportat de către lucrătorii iar jumătate de către societate care acoperea astfel pe cei care lipseau nemotivat lunar. Anual se produceau destul de multe accidente de la cazuri minore şi până la decese, în 1943 fiind 79 de accidente iar în 1944 un număr de 102 accidente[73].

De asemenea, pentru a evita cazurile dese de beţie a lucrătorilor au fost închise de către Prefectura Judeţului Muşcel şi Poliţie în martie 1942 cele trei cârciumi deschise în Schitu Goleşti în apropierea Departamentului. Programul de funcţionare al acestora era stabilit doar în cursul săptămânii fiind închise de sâmbătă de la ora 18:00 până duminică la ora 12:00[74].

Cele trei cârciumi deschise pe raza comunei Schitu Goleşti nu aveau decât o singură raţiune de a sta „ca nişte păsări de pradă, speculând pe lucrători,

---

[71] *Ibidem*, dosar 23/1943, f. 365.
[72] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 503.
[73] *Ibidem*, dosar 14/1943-1949, f. 10-11.
[74] *Ibidem*, dosar 6/1942-1943, f. 142.

www.cimec.ro

îndobitocindu-i prin alcool, dându-le băutură pe credit”. În schimbul ţuicii şi altor băuturi cu care îi momeau pe lucrători, acei cârciumari „fără suflet” le luau ca amanet lucrătorilor încălţămintea şi îmbrăcămintea pe care societatea cu mare greutate le procura de la Centrala Ploieşti şi le distribuia. Atunci când se făceau plăţile, beţiile şi scandalurile se ţineau lanţ „ţuica şi celelalte băuturi sunt arme cărora nu le pot rezista aceşti nenorociţi alcoolizaţi”[75].

Cu toate străduinţele făcute de comandanţii militari pentru a convinge autorităţile judeţene, comunale, jandarmerie, camere agricole, servicii de drumuri să scutească lucrătorii departamentului de cele 5 zile de prestaţie stabilite de Ministerul de Interne nu s-a reuşit acest lucru „lucrătorii fiind ameninţaţi de jandarmi, terorizaţi de autorităţile comunele să vină să facă prestaţie sau să plătească imediat 1.000 lei amendă”. Se solicita ca Ministerul Economiei Naţionale să intervină pentru elaborarea de ordine scrise pentru ca funcţionarii şi lucrătorii minelor de cărbuni să nu mai fie întrebuinţaţi la muncile de folos obştesc, să fie scutiţi de prestaţii fiind militarizaţi „pe frontul muncii naţionale în timp de război”[76].

Departamentul, în luna noiembrie 1942, a primit 200 de electromotoare din colectările făcute în Odessa. Aceste colectări au fost făcute printr-un salariat Guido Patac, de fel din Cernăuţi, care a recomandat pe Emil Reiman, din Odessa, care deţinea cabluri subterane şi electromotoare. S-a întocmit o comandă în 20 aprilie 1943, parte din comandă fiind procurată, la preţuri modeste, prin adunarea lor de prin Odessa iar o parte din cabluri au fost dezgropate din oraş, plătindu-se munca la preţuri modeste. Comanda a fost înaintată abia în 5 noiembrie 1943.[77] Serviciul Materiale şi Aprovizionare al societăţii, în 10 noiembrie 1944, a adresat scrisori Departamentului, pentru a preda autorităţilor sovietice până la 14 noiembrie 1944, electromotoarele, însoţite de declaraţii asupra împrejurărilor sau condiţiilor în care societatea a luat sau a primit respectiv le-a înstrăinat acele bunuri. Era necesar de asemenea să fie declarate orice alte bunuri luate fie direct, fie prin cumpărări de la terţi.

Pentru a remedia lipsa de braţe de muncă tot mai mult resimţită la minele de cărbuni de la Schitu Goleşti, judeţul Muşcel, conducerea Societăţii Concordia a solicitat în scris M.St.M. – Secţia prizonieri repartizarea unui număr cuprins între 120 şi 140 de prizonieri pentru lucrări de suprafaţă sau subteran. În galeriile de mină, prizonierii urmau să fie întrebuinţaţi exclusiv la manevrarea vagonetelor nefiind capabili de a lucra ca nişte mineri. Pentru munca lor, prizonierii primeau 4.000 lei pe lună fiecare, iar din suma totală se făceau reţinerile pentru îmbrăcămintea şi încălţămintea asigurată de Societate. Stabilirea tarifelor pentru prizonierii care lucrau în întreprinderile publice sau

[75] *Ibidem*, dosar 25/1943, f. 77.
[76] *Ibidem*, dosar 8/1942, f. 99.
[77] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, dosar 16/1944-1945, f. 15.

www.cimec.ro

private au fost cuprinse şi în Decizia nr. 4307 din 17.02.1943 unde pe lângă bani fiecare prizonier primea trei mese bune pe zi, cinci ţigări pe zi de prizonier sau echivalentul în bani pentru nefumători, 0,300 kg săpun de fiecare, şorţuri şi salopete. Cheltuielile de spitalizare în cazul accidentelor mai grave de până la 10 zile erau asigurate de angajator iar peste 10 zile de către conducerea lagărului care furniza prizonierii.

Nu toţi prizonierii lucrau efectiv în mină, deoarece parte din ei lipseau fiind bolnavi şi scutiţi medical, iar alţii deserveau serviciile lor proprii (bucătărie, curăţenie etc.). Cei 120 de prizonieri în medie care lucrau în subteran au fost comparaţi în statele de plată cu lucrătorii vagonetari mineri care prin decizia Comisariatul General al Preţurilor nr. 110 din 19.02.1942 primea între 224 lei minim şi 256 lei maxim în 8 ore. Conducerea societăţii a solicitat M.St.M. ca indemnizaţia zilnică a prizonierilor să nu depăşească câştigul zilnic sau lunar (25 zile) ale vagonetarilor indigeni[78].

Marele Stat Major repartiza, din 1942, 140 de prizonieri ruşi pentru munci în cadrul departamentului (la suprafaţă şi în galerii) pe bază de contract şi cu respectarea instrucţiunilor nr. 640.710 a M.St.M. Aceştia erau cazaţi la Schitu Goleşti într-o clădire de zid, amenajată cu paturi comune şi într-o baracă de scânduri cu pereţi dubli, amenajată la fel. În aceste două încăperi erau cazaţi 85 de prizonieri care lucrau la minele Pescăreasa şi Jidava şi 55 cazaţi la Poienari într-o clădire de zid amenajată cu paturi comune. Acestor prizonieri li se aloca suma de 50 de lei pe zi pentru hrană care era cheltuită exclusiv pentru hrană, primind 500 grame pâine la masă şi încă 500 grame la intrarea în mină, astfel că prizonierii erau mai bine hrăniţi decât lucrătorii minieri. Existau şi prizonieri care nu lucrau în mină şi care primeau aceiaşi porţie de mâncare dar numai 0,750 kg pâine pe zi[79]. De Paşti prizonierilor li se dădea meniu special din care nu lipsea ouăle roşii şi vinul. Şi prizonierii ca şi garda militară care îi păzea trebuiau să primească (din păcate nu întotdeauna se respecta acest lucru) trei mese cu carne pe săptămână[80].

De asemenea, erau vizitaţi şi de medicul şef al Oficiului Asigurărilor Sociale din Câmpulung, dr. N. Cojanu care constata în 6 aprilie 1943 că prizonierii care lucrau alături de săteni la mina Jidava aveau locuinţe bune „erau curaţi şi fără paraziţi”. Spre deosebire de ei, lucrătorii din localitate prezentau paraziţi şi nu mai erau curaţi deoarece dormeau alături de cei de acasă care era infestaţi de paraziţi[81]. Departamentul poseda o baie cu 18 duşuri pentru lucrători şi o altă baie cu mai puţine duşuri pentru funcţionari. Pentru a

[78] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul, Minier „Schitu Goleşti”, dosar 9/1942-1943, f.n.
[79] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 417.
[80] *Ibidem*, dosar 25/1943-1944, f. 130.
[81] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 456.

www.cimec.ro

scăpa de paraziţi a fost construit şi un cuptor de deparazitare. Doctorul Cojanu a constatat creşterea îngrijorătoare a numărului celor incapabili, care aveau nevoie de ajutor medical din cauza „lipsei de hrană substanţială, munca continuă în galerii fără rotaţie şi fără odihnă care era cauza debilităţii şi predispoziţiei la boală”[82].

La dispensarul medical oficiantul sanitar Diaconu contrar instrucţiunilor date îngrijea prizonierii cu pansamente şi medicamente şi ca urmare dr. Cojanu a interzis medicului să mai folosească aceste materiale pentru prizonieri. Ceea ce lăsa de dorit era îmbrăcămintea deoarece exista un singur rând de cămăşi, îmbrăcămintea era deteriorată, încălţămintea distrusă fiind înlocuită de societatea Concordia cu galoşi de cauciuc procuraţi în contul muncii lor. Asigurarea îmbrăcămintei cădea în sarcina lagărului din care prizonierii făceau parte.

Detaşamentul de prizonieri dispunea de baie şi era vizitat lunar de medicul Lagărului nr. 10 Corbeni efectuându-se ori de câte ori era nevoie vaccinuri cu ser antiholeric. Vaccinurile erau făcute de către medicul evreu Rosenfeld Nicolae care vizita prizonierii şi garda de două ori pe lună[83].

Starea de spirit a prizonierilor era „în genere mulţumitoare”, în anul 1943 semnalându-se doar un singur caz de evadare care după 36 de ore a fost prins şi retrimis în lagăr. Prizonierul rus evadat pe nume Iacovlev Vasile Antonovici a evadat profitând de învălmăşeala ce s-a produs la intrarea în mina Jidava a celor din schimbul I de la ora 6 dimineaţa[84]. Contactul cu populaţia civilă, adică cu sătenii din Schitu Goleşti şi Poienari era exclus dar cu minerii din mină „contactul era intim prin natura muncii”[85].

Trupa de pază asigurată de Cercul de Recrutare Muşcel formată dintr-un plutonier şi 16 soldaţi era relativ bine echipată, curată, cazată în dormitoare curate, în clădiri în afară de incinta lagărelor, împrejmuite cu scândură înaltă de circa 2 metri. Garda era la dispoziţia Comandantului militar al departamentului care ţinea în mod energic „un regim militar omenos şi pentru gardă şi pentru prizonieri şi pentru muncitori”. Unii din soldaţii de gardă se plângeau că erau ţinuţi peste termenul de 2 luni şi că nu li se dădea voie după această perioadă de gardă să plece la muncile agricole din localităţile lor.

Până în 1944, majoritatea prizonierilor proveneau de la Lagărul nr. 10 Corbeni-Argeş dar şi de la alte lagăre cum ar fi Lagărul nr. 9 Vulcan, jud. Hunedoara; Lagărul de prizonieri nr. 7 Bălţi şi Lagărul de prizonieri nr. 12 Maia-Ilfov.[86] Media prizonierilor utilizaţi la exploatările de cărbuni, din lipsă

[82] *Ibidem*, f. 456.
[83] *Ibidem*, dosar 27/1943-1944, f. 37.
[84] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 143.
[85] *Ibidem*, f. 457.
[86] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, dosar 10/1944, f. 13.

www.cimec.ro

de mână de lucru, a fost de 140 de prizonieri lunar, din care cei mai numeroşi la Schitu Goleşti (Pescăreasa).[87] Conform ordinului 608056/G/24.12.1942 al M.St.M. – Secţia MONT, începând cu ianuarie 1943 toţi prizonierii se vărsau lagărului nr. 10 Corbeni Argeş care urma să le asigure şi garda acestora, astfel că gărzile care proveneau de la lagărele menţionate mai sus reveneau la unităţile lor. Lunar lagărele de prizonieri erau inspectate de comandantul lagărului nr. 10 Corbeni, maiorul I. Băleanu şi de medicul lagărului.

În ianuarie 1944, Departamentul minier folosea un număr de 217 prizonieri cu o gardă pentru pază de 15 soldaţi.[88] Detaşamentul de prizonieri era compus din două semi-detaşamente din care unul la şantierul Pescăreasa, la sediul departamentului şi care avea 128 de prizonieri şi unul la şantierul Poienari, din comuna Poienari, care se afla la o distantă de trei km. de sediu şi avea 89 de prizonieri. Ei lucrau la mine, silozurile de cărbune, transportul cărbunilor de la gurile minelor la Uzina de uscare, la alimentarea cu cărbune a Uzinei electrice şi la funicularul pe care se transporta cărbunele, fiind răspândiţi în foarte multe locuri de muncă, supravegherea se făcea dificil.

În martie 1944 verificându-se de către colonelul medic Bobocescu prizonierii de război care lucrau pe şantierele societăţii Concordia acesta arăta că societatea nu confecţionase salopete pentru prizonieri pentru a feri echipamentul lor militar de distrugere în mină, înfiinţarea unui post permanent de medic de către Asigurările Sociale din Câmpulung, prizonierii erau puşi la muncă peste programul fixat de Ministerul Muncii – Direcţia Minelor, asigurarea unor mese mai bune şi mai variate având în vedere munca desfăşurată, respectarea normelor de alimentaţie în Armată în limita alocaţiilor şi a raţiilor[89].

Începând cu 28 august 1944, prizonierii ruşi nu au mai fost folosiţi la lucru de către Departament.[90]

Numărul personalul angajat, funcţionari şi lucrători, în cadrul Departamentului Minier, Secţia Cărbuni şi Secţia Minereuri, în noiembrie 1944, a fost de 1.020 la Schitu-Goleşti, 158 la Baia de Arieş şi 225 la Băiţa.[91]

În 16 decembrie 1944, conducerea Departamentului Minier raporta conducerii societăţii că în perioada 1 august 1943 – 13 septembrie 1944, „nu sunt pagube din bombardamentele aeriene” iar după 13 septembrie s-au făcut rechiziţii de către armatele sovietice respectiv o camionetă luată de la Schitu-Goleşti şi doi cai cu hamuri de la şantierul „Topliţa-Măgura-Concordia”[92].

---

[87] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul, Minier „Schitu Goleşti”, dosar 9/1942-1943, f. 1-200; dosar 7/1942-1943, f. 14.
[88] *Ibidem*, dosar 27/1943-1944, f. 70.
[89] *Ibidem*, dosar 25/1943, f. 40
[90] *Ibidem*, dosar 27/1943-1944, f. 90.
[91] *Ibidem*, fond Societatea Concordia”, dosar „84/1944, f. 99.
[92] *Ibidem*, dosar 319/1944. f. 1-2.

În cadrul departamentului a funcţionat şi o Şcoală de ucenici cu sediul în Schitu-Goleşti, care pregătea viitoarele cadre pentru departament. Materiile erau predate ucenicilor de 13 cadre profesorale şi erau: mecanică, electricitate, desen, chimie, fizică, aritmetică, geologie, tehnologie, franceză, geografie, istorie, caligrafie, igienă, educaţie fizică, limbă română, muzică, educaţie socială şi contabilitate.[93] Toţi ucenicii primeau zilnic masa gratuită şi lapte pentru consum iar baia era obligatorie de trei ori pe săptămână[94].

Impozitele şi taxele comunale, plătite de departament Primăriei oraşului Câmpulung Muscel, au fost în valoare de 11.829 lei pe exerciţiul 1941-1942, şi de 68.110 lei pe exerciţiul 1942-1943, deci o diferenţă de 57.830 lei, reprezentând 480%, în timp ce vânzările de lignit ale departamentului, către C.F.R., principalul client, s-au scumpit numai cu 46%[95]. Valoarea taxelor comunale, impozitelor, taxă de timbru, etc. se ridicau am de an, ajungând la valori de milioane de lei.

În cadrul Departamentului au fost organizate şi au funcţionat până la sfârşitul lunii iunie 1943 două pichete de incendiu iar apoi cu începere de la 1 iulie s-a înfiinţat un Serviciu permanent de pompieri la Centrala Schitu Goleşti serviciul executându-se, prin rotaţie, de câte 5 echipe, fiecare echipă fiind formată din şef de echipă, electrician, şofer şi 5 lucrători. Durata serviciului pentru fiecare echipă era de 24 de ore, iar după programul de exploatare stătea în restul timpului în camera de pompieri anume amenajată. Fiecărui membru ale echipei de pompieri care nu locuia în curtea centralei primea câte 100 lei alocaţie pentru fiecare 24 de ore de serviciu îndeplinite[96]. Camuflajul în cadrul Departamentului se respecta în conformitate cu ordinele în vigoare.

Din punct de vedere al apărării pasive, Departamentul aparţinea de zona A.A. Dâmboviţa şi conform ordinelor s-au înfiinţat echipe de prim ajutor, dezinfecţie, detecţie, s-au procurat măşti de gaze şi alte materiale specifice. S-au aşezat lăzi cu nisip pentru combaterea bombelor incendiare iar pichetele au comandat furtunuri de apă lungi pentru a acoperi cât mai bine toate zonele. Toate şantierele pentru alarmare în cazul unui atac aerian erau legate telefonic de şantierul Pescăreasa care la rândul lui era în legătură telefonică cu societatea de telefoane din Câmpulung şi cu Departamentul „Electrica” care la rândul lui era legat de Târgovişte şi Bucureşti. În 1943, nu exista un post special de ascultare radio dar în colonia muncitorilor existau peste 20 de aparate radio ale căror emisiuni erau ascultate permanent de lucrători şi care puteau da alarma.

[93] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul, Minier „Schitu Goleşti”, dosar 43/1946-1947, f. 158.
[94] *Ibidem*, fond Societatea Concordia”, dosar 8/1942, f. 259.
[95] *Ibidem*, dosar 1/1942-1949, f. 18.
[96] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, Departamentul, Minier „Schitu Goleşti”, dosar 7/1942-1943, f.n.

Totalul sumelor cheltuite în domeniul apărării pasive până în decembrie 1942 s-a ridicat la suma de 313.240 lei[97].

Departamentul minier conform ordinului M.St.M. nr. 92.388 din 1943 a fost păzit de o gardă militară formată din 24 de militari[98], apoi până la 11 iunie 1943 o gardă formată din 14 oameni daţi de Corpul teritorial Muşcel şi ridicată conform ordinului Corpului I Armată cu nr. 23.366 din 11 iunie 1943 deoarece acestea au funcţionat până când societatea îşi va constitui o gardă proprie conform Decretului-Lege 608 din 6 august 1942[99].

De asemenea, a dispus de o gardă de 10 oameni dată de Regimentul 30 Dorobanţi, ridicată de asemenea de Corpul I Armată la 17 iunie 1943 conform ordinului 23.324/1943. Paza departamentului a revenit paznicilor angajaţi la care se putea adăuga în caz de alarmă o gardă compusă din 10 oameni şi un plutonier daţi din iulie 1943 de Corpul Teritorial Muşcel la şantierele Pescăreasa şi Poienari, pentru paza celor 138 de prizonieri. Societatea solicita cu insistenţă aprobarea numirii unei alte gărzi militare deoarece era greu de a se organiza gardă proprie formată din „lucrători bătrâni, ieşiţi din elementele armatei, sau din cei inapţi serviciului militar, ceilalţi fiind mobilizaţi”[100].

Societatea arăta că departamentul se întindea cu cele 4 mine şi şantiere într-un teren accidentat şi acoperit în întindere de peste 5 km. În minele şi şantierele sale lucrau zilnic 140 de prizonieri, avea în perimetrul său Departamentul „Electrica” care producea ¾ din energia electrică pentru industria de război şi din capitala ţării şi era departe de cazarma prizonierilor la 300-400 metri. Poseda o cantitate enormă de dinamită care ajungea uneori la 10 tone şi era situată în apropierea Departamentului Electrica la 600 metri. De aceea se invoca art. 9 din Decretul-Lege 608 în care se preciza că „poate fi înlocuită garda proprie cu o gardă militară” pentru paza celor două întreprinderi militarizate aflate sub comanda militară desemnată de M.St.M. şi conducerea societăţii[101].

În 22 aprilie 1943 şeful exploatării inginerul şef Alexandru S. Popescu raporta Cercului Teritorial Muşcel că manipularea şi distribuirea dinamitei de pe şantier era făcută numai de lucrători români, prin grija şefului magaziei centrale Stoica A. Atanase zis „Antonescu”, „om de încredere şi vechi lucrător”. La şantierul Poienari distribuirea se făcea de şeful şantierului Gh. Cosac iar la Goldeni de şeful şantierului Ion Oancea ambii fiind maiştri minieri[102].

[97] *Ibidem*, f. 199, 408.
[98] *Ibidem*, f. 503.
[99] *Ibidem*, f. 481.
[100] *Ibidem*, f.n.
[101] *Ibidem*, f. 481.
[102] *Ibidem*, f. 460.

www.cimec.ro

Suprafaţa totală a Departamentului Minier la 11 martie 1943 era de 54.992 mp din care suprafaţa clădirilor 8.456 mp şi suprafaţa neclădită 46.536 mp. Producţia zilnică era de 540 tone, cea lunară de 13.500 tone, iar cea anuală de 162.000 tone. Pentru apărarea cu lucrători a Departamentului era necesară o gardă civilă compusă din două companii a câte 150 de oameni compania proveniţi din cei 875 de lucrători permanenţi ai departamentului[103].

Insistenţa autorităţilor militare de a se constitui o gardă civilă la centrala departamentului de la Schitu Goleşti formată din minim 10 oameni din cei 57 de mobilizaţi pentru lucru l-a determinat în noiembrie 1943 pe inginerul Radu Rosetti, şeful responsabil al exploatării miniere de la Schitu Goleşti să-şi decline în scris orice răspundere în ceea ce priveşte bunul mers şi buna întreţinere a instalaţiilor societăţii în cazul în care comandamentul militar „persista în a se forma o gardă civilă compusă din lucrătorii mobilizaţi pentru lucru”. Se arăta de asemenea că prin constituirea acestei gărzi era afectată producţia centrală ordonată de minister care se micşora prin lipsa braţelor de muncă[104].

Pentru a fi ferită de bombardamentele Aliate în cursul lunii mai 1944 au fost expediate pentru a fi introduse în minele de la Schitu Goleşti arhiva Centralei Societăţii Concordia împreună cu cele ale principalelor servicii, inclusiv a celor două Departamente Minier şi Electrica. După verificarea dosarelor şi registrelor, pe bază de inventare, cronologic, acestea au fost introduse în cutii şi expediate la Schitu Goleşti[105].

Cu ocazia vizitei făcută în ianuarie 1944 de către Ion Udrişteanu, şeful Inspectoratului Muncii din Piteşti, pe şantierele societăţii acesta le-a spus direct lucrătorilor adunaţi să-l asculte că „sunt prost plătiţi şi că au dreptul să ceară mai mult de la societate”. Acest „îndemn” a fost considerat de conducerea societăţii care se adresa Biroului 2 din cadrul Corpului 1 teritorial, „ca o faptă care putea duce la indisciplină şi care putea avea consecinţe grave dacă se vor mai repeta”[106].

În 16 ianuarie 1944, ora 10:00 s-a desfăşurat în sala cinematografului „Jinga” din Câmpulung serbarea distribuirii darurilor oferite de mareşalul Antonescu prin Inspectoratul Muncii Câmpulung şi împărţite de Ştefan Popescu, secretar general în Ministerul Muncii. S-a oferit lucrătorilor mineri 300 de pachete care conţineau 5 kg de făină, 2 kg de zahăr, 2 kg de săpun şi 2 kg de slănină[107]. Aceste daruri veneau după ce în decembrie 1943, cu ocazia sfintelor sărbători Centrala Ploieşti distribuise Departamentului Minier 622 de

[103] *Ibidem*, dosar 7/1942-1943, f. 389.
[104] *Ibidem*, dosar 25/1943-1944, f. 197-198.
[105] *Ibidem*, dosar 41/1945, f. 1.
[106] *Ibidem*, dosar 25/1943-1944, f. 87.
[107] *Ibidem*, f. 88.

perechi de bocanci şi ghete. De asemenea, cu ocazia serbării Pomului de Crăciun s-au distribuit 20 de haine pentru copii, 23 de căciuli, 90 de flanele, 60 perechi ciorapi, 70 perechi saboţi de cauciuc, 109 metri pânză de uniformă. Cadourile au depăşit suma de 600.000 lei mai ales că pe lângă copii au primit ajutoare 856 de lucrători constând în pachete cu 1,044 kg zahăr, 1,838 kg făină şi 0,400 kg săpun[108].

La 31 decembrie 1944, societatea „Concordia" deţinea în bazinul Schitu-Goleşti, jud. Muşcel, 3.519,6 ha în valoare de inventar de 22.336.316 lei. Aceste concesiuni erau situate la Jidava-Perscăreasa; Jugur-Bărăţia; Radu Popescu; Vlădescu-Crasan; Bătaia; Valea Borii (cumpărată de la moştenitorii Beligrădeanu); Poienari; Hera Mălăncioiu (foste Societatea „Combustibilul" Godeni absorbită prin fuziune la 31.12.1941 de către Societatea Concordia şi radiată în 16.01.1943)[109]. În judeţul Severin deţinea suprafaţa de 99,25 ha, în valoare de inventar de 3.116.000 lei, situate la Alfons, Adolf şi Giorg. Linia decauville Pescăreasa – Jidava era în lungime de 25,741 km fiind deservită de 3 locomotive marca Koppel, Orenstein şi Kruss de 28 şi 30 HP, o locomotivă „Năluca", una „Montania", una „Vulcan" demontată, 674 de vagonete pentru cărbuni, 43 vagonete de metal (37 platforme şi 6 basculante) şi o drezină[110].

În aprilie 1945, Departamentul minier raporta conducerii Societăţii „Concordia", personalul şantierului internat în lagăr, după 23 august 1944 şi faptul că avea trei arestaţi germani. Cei arestaţi erau: inginer Kurt Schiller, Wişek Eduard, electrician şi Klein Frantz. În lagărul de la Târgu Jiu erau internaţi soţia lui Kurt, Charlotte Schiller, fiul Hellmut şi mama Gertrude precum şi Maria Wişek, cu cei doi copii minori[111].

În urma conferinţei care a avut loc la Ministerul Economiei Naţionale în august 1944, Departamentul a trimis Comandamentului de Apărare Pasivă Bucureşti 10 mineri pentru efectuarea de adăposturi necesare populaţiei[112]. Ei erau plătiţi cu 1500 lei pe zi plus masă. Din păcate, pe lângă aceştia, 15 muncitori care primiseră concedii agricole pentru a-şi munci pământurile, atraşi de bani, au fugit şi ei la Bucureşti unde s-au angajat la lucru la Comandamentul A.P. fără să ţină cont că aceştia erau mobilizaţi pentru lucru în bazinul Schitu Goleşti.

Comitetele de fabrică constituite după evenimentele din august 1944 la nivelul tuturor departamentelor şi serviciilor societăţii „Concordia" stânjeneau bunul mers al activităţii acesteia prin conferinţe nenumărate, organizate ad-hoc

[108] *Ibidem*, f. 108.
[109] *Ibidem*, dosar 81/1944, f. 3; fond Societatea „Concordia", Departamentul Minier „Schitu-Goleşti", dosar 20/1943, f.n.
[110] *Ibidem*, dosar 81/1944, f. 32.
[111] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", dosar 195/1945, f. 106-107.
[112] *Ibidem*, dosar 84/1944, f. 19.

www.cimec.ro

de comitetele de lucrători şi care se desfăşurau fie în ateliere, în prezenţa lucrătorilor, fie în birourilor directorilor în prezenţa inginerilor şi a comitetului de fabrică, fie în birourile funcţionarilor, în prezenţa comitetului de fabrică, a comitetului de funcţionari şi a inginerilor, fără nici o înştiinţare prealabilă a direcţiunilor şi fără se fixa de comun acord obiectul acestor conferinţe cât şi orele de desfăşurare.

În octombrie 1944, un grup de salariaţi de la şantierul Schitu Goleşti au întocmit un memoriu care cuprindea 26 de puncte[113]. Din cauza lipsurilor (alimente şi îmbrăcăminte) muncitorii au început să se agite, avertizând conducerea şantierului că se vor adresa Inspectoratului Muncii din Câmpulung-Muscel. Pentru liniştirea spiritelor agitate de la Schitu-Goleşti, conducerea Departamentului Minier a adus un camion cu alimente şi articole de îmbrăcăminte. Se prevedea în bugetul şantierului fonduri pentru aprovizionarea directă din regiune cu: fasole, cartofi, ceapă şi varză[114].

Muncitorii minieri de la secţia de cărbuni Schitu-Goleşti aveau multe absenţe de la lucru. Conducerea societăţii arăta, la memoriul salariaţilor, că „*tot ceea ce a fost permis de legile existente ca să se acorde ca spor de salariu, a fost acordat*”, manifestându-şi solicitudinea pentru toţi colaboratorii ei, în special salariaţi. Se menţiona că trebuie respectată legea şi se ia act de existenţa unui sindicat şi a comitetelor muncitoreşti.

Departamentul Minier reprezenta 2% din cifra de afaceri a societăţii Concordia[115]. Cărbunele brut va fi exploatat în continuare după evenimentele de la 23 august 1944 fiind suspus deshidratării într-o instalaţie specială prin care umiditatea cărbunelui scădea de la 36% la 13% iar puterea calorică se mărea la cca. 5.000 kcal/kg. Uzina de deshidratare va produce începând cu ianuarie 1945 între 3.500 şi 4.200 tone lunar, dar capacitatea instalaţiei de brichetare de la cca. 300 tone de brichete pe lună va scădea începând cu ianuarie 1945 la doar 200 tone/lună[116].

Societatea Concordia raporta în 9 noiembrie 1944 Ministerului Finanţelor că are în bazinul Schitu Goleşti judeţul Muşcel întinse exploatări miniere de lignit brut şi ameliorat. O bună parte din producţie se livra Regiei Autonome CFR care datora pentru cărbunele livrat facturi de 42.500.000 lei. În situaţia grea financiară prin care trecea societatea din cauza dezastrelor produse de bombardamente şi a dispersărilor de instalaţii şi de maşini a fost nevoită să oblige fiecare departament al ei, deci şi Departamentul Minier să se administreze singur şi „să trăiască de aici înainte din propriile lui mijloace” [117].

---

[113] *Ibidem*, f. 44.
[114] *Ibidem*, f. 50.
[115] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, dosar 244/1944-1948, f. 167.
[116] *Ibidem*, dosar 329/1943-1948, f. 45-46.
[117] *Ibidem*, dosar 84/1944, f. 88.

www.cimec.ro

Conform organigramei departamentului, de la sfârşitul anului 1944, şeful exploatării era inginerul Alexandru Popescu care avea în subordine Biroul tehnic, Corespondenţa şi Arhiva, Mina, Suprafaţa şi Serviciul administrativ. Acesta din urmă avea în subordine birourile: Vânzări, Personal - MONT, Materiale, Contabilitate, Aprovizionare, Casierie, Expediţie, Depozite materiale lemnoase, Lemn de mine şi Alimente. Suprafaţa avea în subordine: Atleierul mecanic şi Uzina de uscare, iar Mina avea: Minele Pescăreasa, Jidava, Poienari şi Godeni[118].

După 1945 însă Departamentul va continua să funcţioneze în cadrul societăţii până la naţionalizarea acesteia la 11 iunie 1948.

THE OIL COMPANY CONCORDIA – THE MINING DEPARTMENT SCHITU GOLEŞTI, MUŞCEL COUNTY (1938-1944)

Abstract

The study refers to the activity of an important sector created in 1938, to diversify the productions, by the Oil Company „Concordia”, despite the fact that its main branch, i.e. oil domain, was in regression. This was the mining sector for the exploitation of ores from Transylvania (gold, silver, bauxite) and of the coal from the mines from Schitu Goleşti in Muscel County.

The obtained productions were used in the electric sector of the company that was providing electric energy for Prahova Valley, Bucharest and other towns around the coal basin: Câmpulung, Târgovişte, etc. and also the need of Romanian Railways, the main coal consumer in that period.

There are mentioned the productions obtained, main activities performed by the company's administration personnel and workers, working conditions, workers' needs, dissemination of culture attempts by means of “Labor and Light Office” etc.

[118] *Ibidem*, dosar 241/1942-1848, f. 51.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA SFATULUI POPULAR AL COMUNEI CETĂŢENI (1941-1957)

VALENTIN MOTREANU*

Conform importantei legi administrative din timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, votată la 10 martie 1864 şi promulgată în acelaşi an, la data de 31 martie, fiecare comună rurală trebuia să aibă o autoritate administrativă numită Primărie. Autoritatea supremă era reprezentată de către un primar, ajutat de un număr de consilieri comunali, care varia de la o comună la alta, în funcţie de populaţia aşezării.

Consiliul comunal era convocat cel puţin odată pe lună sau ori de câte ori era nevoie şi delibera numai cu majoritate absolută. Primarul conducea şedinţele, iar în lipsa sa acestea erau conduse de întâiul său ajutor, sau de cel mai în vârstă consilier.

Între anii 1941-1942 primar în comuna Cetăţeni era Ioan Şuţu. Acesta avea un salariu lunar de 1.100 de lei[1].

Prin adresa nr. 41/16 iunie 1941[2], primarul comunei Cetăţeni Ioan Şuţu, delega pe notarul Gheorghe Tămârjan să predea Comisiei de Rechiziţie din Câmpulung, în zilele de 17,18 şi 19 iunie 1941, bunurile ridicate din această comună, pentru Regimentul 30 Dorobanţi şi celelalte unităţi.

În 1941 au fost executate în comună lucrări de umplutură la capătul podului de peste apa Dâmboviţei de la km. 0 până la km. 100 dar şi lucrări de desfundări de şanţuri.

Numărul locuitorilor în această perioadă era de 2.020 din care contribuabili erau 477. Prin decizia nr. 14 984/20 octombrie 1941[3], Prefectura judeţului Muscel aproba bugetul comunei Cetăţeni:

- venituri şi cheltuieli ordinare – 81.610 lei;
- venituri şi cheltuieli extraordinare – 21.819 lei;
- venituri şi cheltuieli cu destinaţie specială – 263.937 lei;
- total cheltuieli – 367.366 lei.

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] S.J.A.N.-Argeş, dosar nr. 1/1941-1942, f. 2.
[2] Idem, f. 96.
[3] S.J.A.N.-Argeş, dosar nr. 3/1941-1942, f. 5.

www.cimec.ro

În anul 1954, Comitetul Executiv al Sfatului Popular Cetăţeni, raionul Muscel, a luat decizia, având în vedere ordinul Raionului Muscel, Secţia de Învăţământ, prin care se recomanda să se prefere cadre didactice la ocuparea postului de secretar al şcolii. Astfel la 1 octombrie a fost numit în postul de secretar al şcolii de 7 ani Cetăţeni Vale, cu un salariu lunar de 184,60 lei, învăţătorul Nicolae Spiridon. Acesta îi lua locul lui Vîlcu Alexandru[4].

În iarna 1954/1955 au avut loc ample acţiuni de deszăpezire şi apoi contra inundaţiilor[5]. Podul din satul Lăicăi necesita reparaţii. Construit în 1953 doar pe jumătate din cauza lipsei de material lemnos, podul era acum ameninţat să fie învălui în apă şi chiar distrus[6]. Pentru a se face la timp această consolidare şi a înlătura pericolul apei este nevoie de 6 metri cubi de lemn din stejar, cuie, scoabe cât şi tot materialul pentru această lucrare.

Toate aceste probleme i s-au pus în vedere picherului comunal. El trebuia să verifice îndeaproape situaţia tuturor podurilor şi podeţelor şi să intervină de comun acord cu Sfatul Popular Comunal pentru a obţine materialul necesar şi mâna de lucru, în scopul executării reparaţiilor.

Într-o dare de seamă din 5 septembrie 1953[7], Primăria comunei Cetăţeni avea de făcut următoarele lucrări:

- lucrări de renovare a şcolii din Cetăţeni lucrare evaluată la suma de 11.000 de lei;
- reparaţia podului de la Lăicăi, lucrare evaluată la suma de 43.000 lei.

Într-o altă dare de seamă privind activitatea Comitetului Executiv, pe luna februarie 1954, în vederea deszăpezirii şi a preîntâmpinării inundaţiilor în comuna Cetăţeni, preşedintele Sfatului Popular, Petrescu Grigore, spunea că: „Au fost verificate situaţia locuinţelor şi bunurilor de stat din lunca râului care pot fi expuse pericolului în punctele: G.A.S. Lăicăi, Dispensarul şi Casa de Naştere, Moara Tănase şi locuinţele către viroaga Valea Ghermanei, fixându-se în caz de ameninţare cu inundaţie”[8].

Membrii comisiei de recepţie a lucrărilor executate erau: Oncioiu Mihai, Tămârjan Alexandru şi Cîrstina T. Ion. Aceştia au asigurat transportul cu material pentru pod şi şcoala, transportul de fân, cărat cioate şi piatră şi curăţate drumurile.

Într-un proces verbal, din 24 februarie 1955[9], se propunea de către Sfatul Popular ca satul Mesteacăn să fie trecut în comuna Văleni (Dâmboviţa), având în vedere ca este la o distanţă de 7 km de Sfatul Popular al comunei

[4] S.J.A.N.-Argeş, dosar nr. 8/1955, f. 1.
[5] S.J.A.N.- Argeş, dosar nr. 1/1952, f. 35.
[6] *Ibidem.*
[7] S.J.A.N.-Argeş, dosar nr. 3/1953, f. 118.
[8] Ibidem.
[9] S.J.A.N.-Argeş, dosar nr. 8/1955, f. 41.

www.cimec.ro

Cetăţeni iar faţă de Sfatul Poluar al comunei Văleni este la o distanţă de numai 2 km. Se specifica că însăşi căile de comunicaţie sunt accesibile în timpul ploios numai prin comuna Văleni.

În acelaşi an Sfatul Popular al comunei Cetăţeni se adresa către Sfatul Popular al Raionului Muscel, Secţia Drumuri şi Ape, cerând pentru reparaţia podului Läicăi următoarele materiale: 60 metri cubi de stejar, materiale feroase, fier vergea în valoare de 350 kg cu dimensiunile de 3 cm grosime, 200 kg de cuie pentru consolidarea podinei, 50 de kg de balot fier cu dimensiunea de 5 cm lat şi 3 mm grosime[10]. În ceea ce priveşte confecţionarea mobilierului la şcolile din comună care aveau o anumită parte degradată, era nevoie de 10 metri cubi de buşteni de brad.

La 5 martie 1957[11], primarul comunei Cetăţeni, Petrescu Grigore, trasa instrucţiuni membrilor Comisiei de Recepţie asupra efectuării de lucrări noi de interes local: reparaţii şi construcţii de şcoli, spitale, dispensare, case de naşteri, creşe, băi populare, cămine culturale, drumuri, poduri şi fântâni.

ASPECTS REGARDING THE ACTIVITY OF THE PEOPLE'S COUNCIL OF THE COMMUNE CETĂŢENI (1941-1957)

Abstract

In the article the author presents some aspects of the activity of the People's Council of the commune Cetăţeni during a rather difficult period: the World War II & the period that came immediately after it: the problems the commune had, the works performed in order to repair the roads, the bridges, and the schools, the lack of materials needed for the respective works.

[10] Idem, f. 53.
[11] S.J.A.N.- Argeş, dosar nr. 6/1957, f. 3.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

ÎNFIINŢAREA GOSPODĂRIEI AGRICOLE COLECTIVE „23 AUGUST" DIN COMUNA NEGRAŞI, RAIONUL COSTEŞTI, REGIUNEA ARGEŞ, ŞI ACTIVITATEA ACESTEIA ÎN PRIMII ANI DE VIAŢĂ

DRAGOŞ CHISTOL*

Începutul colectivizării în România se leagă de şedinţa Plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, desfăşurată în zilele de 3-5 martie 1949. În acele zile, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general al Partidului Muncitoresc Român, a anunţat declanşarea transformării socialiste a agriculturii. Colectivizarea era parte a procesului de sovietizare a ţării noastre, însemnând, în fapt, exproprierea celei mai mari părţi a suprafeţei agricole a ţării şi transformarea vechilor ţărani în proletari agricoli, schimbarea sistemului de cultivare al pământului etc.

În primii ani de după plenară, s-au format aşa zisele „întovărăşiri", după care, pe teren, au fost trimişi activişti de partid în scopul de a-i convinge pe ţărani să renunţe de bunăvoie la pământ şi să formeze bine-cunoscutele gospodării agricole colective. Celor care au refuzat înscrierea în gospodării, în special „chiaburilor", văzuţi ca „exploatatori" ai ţărănimii sărace, le-au fost introduse cote obligatorii. Prin acestea, ţăranii erau constrânşi să cedeze statului o parte din recolta gospodăriei. Cine refuza să predea cota era considerat „sabotor al economiei naţionale", fiind arestat şi condamnat. În cele din urmă, modelul sovietic de organizare în gospodării agricole colective (G.A.C.-uri) a fost impus cu forţa.

Propaganda oficială prezenta, însă, colectivizarea agriculturii într-o lumină favorabilă, menţionând că „sub conducerea P.M.R. în opera de transformare socialistă a agriculturii, poporul nostru a obţinut succese importante […] ţărănimea muncitoare educată şi atrasă de organele de partid şi de stat au păşit pe drumul colectivizării […] convinsă de avantajele muncii în comun"[1].

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Argeş (S.J.A.N.-Argeş), Fond Sfatul Popular Raion Costeşti, dosar nr. 70/1959-1960, f. 7-9.

www.cimec.ro

În comuna Negraşi, din raionul Costeşti, regiunea Argeş, începutul colectivizării este legat de înfiinţarea Gospodăriei Agricole Colective „23 August”, la 9 august 1959. Astfel, conform procesului verbal încheiat la acea dată, s-a constituit sus-numita gospodărie colectivă, având un număr de 61 de membri, în baza cererilor de înscriere depuse în perioada anterioară[2].

La constituire au participat, alături de localnici, notabilităţi ale comitetului regional de partid, ale comitetului raional de partid, dar şi delegaţi din partea unităţilor G.A.S. şi G.A.C. din raionul Costeşti. Unul din aceştia, Stoian Tantana, a ţinut o cuvântare în care evoca „suferinţele din regimul burghezo-moşieresc”, „suferinţele de sub jugul moşierilor”, lipsa de „odihnă”, şi exploatarea „la sânge”[3]. În continuarea discursului, acesta declara că „a avut o bucurie de această constituire a G.A.C.”, luându-şi angajamentul „că va munci pentru munca membrilor G.A.C.”. În încheierea discursului, Stoian Tantana asigura pe cei prezenţi de faptul că „să nu se gândească nimeni că va mai veni alte timpuri, mai fericite decât acestea [...] deoarece dispare exploatarea omului de către om”[4].

Un alt delegat din afara comunei le explica localnicilor că G.A.C.-ul a luat fiinţă „pentru o viaţă mai bogată” a lor: „muncid toţi cetăţenii la olaltă şi în comun, unindu-ne în GAC vom obţine recolte bogate, muncă planificată şi medie mare la ha. prin aplicarea cuceririlor agrotehnice şi muncind cu marile S.M.T.”[5].

La finalul şedinţei, a fost ales preşedintele gospodăriei, în persoana lui Ilie Ghinescu[6].

Încă din primele zile, în cadrul gospodăriei au fost stabilite normele de muncă pentru diferitele categorii de activităţi; astfel, cei trei lucrători desemnaţi să muncească la vânturătoare trebuiau să proceseze 4.000 kg de cereale pe zi; cei doi lucrători de la maşina de treierat trebuiau să proceseze 2.000 kg de cereale pe zi; fiecare lucrător care sorta cartofi trebuia să îndeplinească o normă zilnică de 800 kg; cei care însămânţau cartofi trebuiau să realizeze o normă zilnică de 1,20 ha teren însămânţat, iar cei care arau pământul cu calul trebuiau să lucreze, zilnic, o suprafaţă de 0,40 ha[7].

Un an mai târziu de la înfiinţare, în 1960, gospodăria colectivă număra 86 de membri colectivişti[8], în anul 1961, 147 de membri[9], iar în 1962, anul încheierii colectivizării, erau înscrise 360 de familii[10].

---

[2] S.J.A.N.-Argeş, Fond C.A.P. Negraşi, dosar nr. 2/1959, f. 1.
[3] *Ibidem*, f. 2.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, f. 3.
[6] *Ibidem*, f. 39.
[7] *Ibidem*, f. 17.
[8] *Ibidem*, f. 49 şi 51.
[9] S.J.A.N.-Argeş, Fond C.A.P. Negraşi, dosar nr. 1/1961, f. 19.

www.cimec.ro

Resursele noii gospodării au fost, la început, limitate. Membrii colectivişti erau obligaţi, de pildă, să care de pe câmp, cu atelajul personal, grâul secerat. Totodată, cei mai pricepuţi erau folosiţi la lucrările de construcţii ale gospodăriei, cum ar fi saivanul pentru oi[11]. Totuşi, pentru acest saivan, la lucrările de dulgherie au fost aduşi meşteri din comuna Mozăceni, care, în afară de bani, au mai primit, din magazia gospodăriei, hrană şi băutură: „30 kg brânză, 25 kg carne miel, 40 kg cartofi, 5 kg fasole boabe, 50 kg făină, 50 kg mălai, 5 kg ulei, 2 kg fidea, 45 kg ţuică"[12].

Primele roade ale muncii în gospodăria colectivă au fost „adunate" în anul 1960. În sectorul zootehnic, de pildă, cu ocazia tunsului celor 78 de oi existente în cadrul G.A.C.-ului a fost obţinută o cantitate de 145 kg de lână[13]. De asemenea, prin sacrificarea unui număr de 24 de berbecuţi, a rezultat o cantitate de 146,50 kg carne, care a fost vândută cu preţul de 8 lei, membrilor cooperatori, rezultând venituri de 1172 de lei[14]. În ceea ce priveşte sectorul agricol, de pe cele 63 de ha cultivate cu grâu au fost recoltate 79.417 kg boabe, de pe cele 3 ha cultivate cu ovăz au fost recoltate 4.116 kg boabe, de pe cele 0,50 ha cultivate cu secară au fost recoltate 490 de kg boabe, iar de pe 1 ha de borceag au fost recoltate 1.424 kg boabe[15].

Critica şi autocritica, specifice şedinţelor de partid din acea perioadă, le regăsim şi în cadrul celor purtate în gospodăria colectivă. Amuzant şi interesant de menţionat este procesul verbal încheiat la data de 23 martie 1961, cu ocazia unei şedinţe extraordinare, în care a fost dezbătută activitatea şi aprecierea lui Gheorghe Ivaşcu, contabilul G.A.C.-ului. Unul din cooperatori, Anghel M. Ion, declara despre contabilul gospodăriei că „este un om apropiat, ştie să conducă munca, a mai făcut şi unele greşeli, a avut unele abateri. În timpul când se întâmplase cu răsmeriţa în comună, tov. contabil a luat grâu şi l-a dus la casierul G.A.C. pe care l-a vândut la unii cetăţeni din comună, lucru care desigur nu trebuia făcut. A lucrat şi în stare de ebrietate la unele lucrări, dar în urma criticii aduse în unele adunări tov. contabil s-a îndreptat"[16]. Dându-i-se cuvântul contabilului, acesta a recunoscut cele arătate de antevorbitorul său şi, totodată, s-a angajat că pe viitor „nu va mai cădea în nici o greşeală, va căuta să fie cât mai apropiat de membri colectivişti […] şi va munci cu mai multă dragoste în cadru G.A.C"[17].

10 *Ibidem*, f. 62.
11 S.J.A.N.-Argeş, Fond C.A.P. Negraşi, dosar nr. 1/1960, f. 2.
12 *Ibidem*, f. 14-15.
13 S.J.A.N.-Argeş, Fond C.A.P. Negraşi, dosar nr. 2/1959, f. 54.
14 S.J.A.N.-Argeş, Fond C.A.P. Negraşi, dosar nr. 1/1960, f. 11.
15 *Ibidem*, f. 13.
16 *Ibidem*, f. 19.
17 *Ibidem*, f. 20.

www.cimec.ro

Se pare, însă, că promisiunile făcute în cadrul şedinţei nu au fost ţinute, năravul nefiind lecuit doar cu critica şi autocritica, de vreme ce, într-un proces verbal încheiat la data de 21 iunie 1962, se consemna faptul că „astăzi contabilul cu magazionerul şi casierul au trimis caii la Căteasca şi ei au plecat la băutură”[18].

Într-un alt caz de lipsă de responsabilitate la locul de muncă, Dicu C. Nicolae, îngrijitorul de la porci, în loc să-şi facă treaba în cadrul gospodăriei, stătea mai mult pe acasă, acesta fiind înlocuit cu o altă persoană mai responsabilă[19].

Aceste cazuri, dar şi altele, l-au determinat pe Ilie Ghinescu, preşedintele gospodăriei, să ceară membrilor de partid înscrişi în G.A.C. „să fie mai vigilenţi asupra celor ce se petrec. Cei care observă lucruri nepermise la g.a.c. să le aducă la cunoştinţa Consilu de conducere să cunoască tot ce se petrece în gospodărie” […] „Trebue să demascăm pe cei care nu depun muncă de bună calitate. Trebue să fim chibzuiţi în toate problemele. La animale trebue să asigurăm baza furajeră. Să nu se mai ducă colectivişti cu vitele lor personale să le dea de mâncare dela g.a.c. Să muncim întâi la gospodărie şi apoi la grădinile ajutătoare. Fiecare membru colectivist să depună muncă pentru creşterea producţiei la ha la toate culturile. Colectiviştii trebue să ţină la animalele gospodăriei”[20].

Însă, ceea ce partidul şi conducerea acestei gospodării nu au luat în calcul a fost faptul că oamenii, întotdeauna, sunt mai ataşaţi de ceea ce le aparţine, cu adevărat, decât de ceea ce posedă, doar cu numele, în devălmăşie. Munca la colectiv nu a fost făcută cu sufletul, cu responsabilitate, şi, drept urmare, şi rezultatele au fost pe măsură: în timp, această gospodărie, şi celelalte asemenea ei, din ţară, au acumulat datorii, determinând, în cele din urmă, falimentul acestora. Dragostea ţăranului român pentru colectiv s-a văzut cel mai bine în anii '90 când, după căderea sistemului comunist, construcţiile fostelor cooperative au fost devastate, oamenii luându-şi, la propriu, în proprietate, ceea ce credeau că li se cuvine în urma muncii lor.

[18] *Ibidem*, f. 26-40.
[19] *Ibidem*.
[20] S.J.A.N.-Argeş, Fond C.A.P. Negraşi, dosar nr. 1/1961, f. 34.

www.cimec.ro

THE FOUNDATION OF THE COLLECTIVE AGRICULTURAL HOUSEHOLD ”23 AUGUST” FROM THE COMMUNE NEGRAŞI, COSTEŞTI RAION, ARGEŞ REGION, AND THE ACTIVITY IN THE FIRST YEARS OF ITS EXISTANCE

Abstract

The paper presents the beginning of the collectivization in the commune Negraşi, from Costeşti Raion, Argeş Region. During a large briefing of the Central Committee of the Romanian Labourist Party (3-5 March 1949) the socialist transformation of the Romanian agriculture following the Sovietic pattern was decided. In Negraşi commune Collective Agricultural Household ”23 August” was founded on August 9, 1959.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

O relatare din anii '80 a fostului şef (1953-1968) al Direcţiei Treburi a C.C. al P.C.R., Andrei Păcuraru

ANDREI ŞIPERCO*

Andrei Păcuraru, şef al Direcţiei Treburi a Cancelariei C.C. al P.C.R. în ultimii 13 ani ai regimului Gheorghiu-Dej, prezintă amănunte inedite sau prea puţin documentate ale unor evenimente la care a participat personal, şi îşi exprimă opiniile cu privire la unele episoade importante din istoria României comuniste. Sunt de remarcat: portretul pe care îl creionează primului lider comunist al României; explicaţia oferită cu privire la atitudinea acestuia faţă de Lucreţiu Pătraşcanu; justificarea poziţiei adoptate faţă de liderul iugoslav Iosip Broz Tito; impactul Revoluţiei din Ungaria; înăbușirea tentativelor de destalinizare; relaţiile cu liderul sovietic Nikita Hruşciov şi scoaterea trupelor sovietice de pe teritoriul ţării, eveniment care a permis adoptarea unei poziţii de relativă independenţă în raporturile cu Uniunea Sovietică.

Relatarea lui Andrei Păcuraru a fost consemnată de Alexandru Şiperco (1920-1998), fost ilegalist, scriitor, vicepreşedinte al Comitetului pentru Cultură Fizică şi Sport de pe lângă Consiliul de Miniştri (1949-1957), preşedinte (1953-1959) şi vicepreşedinte (1970-1998) al Comitetului Olimpic Român, redactor-şef al Editurii Politice (1958-1970), membru (1955-1998) şi vicepreşedinte (1982-1986) al Comitetului Internaţional Olimpic.

Cuvintele marcate cu caractere italice reprezintă fie lămuriri suplimentare aduse de Andrei Păcuraru, pe care Alexandru Şiperco le-a inserat în text în timpul interviului, fie sublinieri care îi aparţin lui Alexandru Şiperco, introduse ulterior în textul interviului;

Cuvintele care îi aparţin lui Alexandru Şiperco au fost marcate cu caractere îngroşate;

Cuvintele eliminate de Alexandru Şiperco au fost păstrate între paranteze drepte, cu menţiunea cuvânt/text tăiat.

Cuvintele care nu au putut fi descifrate au fost marcate cu „... [indescifrabil]";

* Departamentul Studii culturale, Secţia Studii europene, Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti.

www.cimec.ro

Cuvintele puse între paranteze drepte au fost adăugate pentru o mai bună înţelegere a textului;

Acolo unde formulările au fost ininteligibile sau eronate, s-a introdus (sic!).

Discuţie cu Andrei Păcuraru[1]

Biografia lui. În mişcare din 1945, când l-am întâlnit la Târgu-Mureş – era cizmar (sic!)[2] *şi am fost la el la cizmărie* (sic!). A fost, în vara lui 1945, ridicat în activ, a devenit secretar organizatoric al regionalei *(sau al judeţului)* Târgu-Mureş, apoi a făcut şcoala *de partid* de un an la Mureş, *în 1948*, urmată de „Ştefan Gheorghiu" – doi ani, 1949-1950, apoi, timp de doi ani, şef Sector statute la Organizatoric.

În 1952, imediat după plenara din iunie, a venit instructor la Cancelarie, unde era şef Lupu[3], care i-a urmat Raiei Vidraşcu[4] – ea a fost şefa Cancelariei până în 1952, vara. Apoi, pentru un timp, Cancelaria s-a contopit cu Secţia de Gospodărie devenind Direcţia Treburi a C.C. al P.M.R. S-a văzut că nu se poate ţine în mână o astfel de hardughie cu probleme total disparate, şi s-a împărţit din nou. Cancelaria a rămas cu denumirea de Direcţia Treburi, şi Păcuraru a devenit şeful acestei direcţii în 1953, vara. A stat până în 1968-1969, când a fost trecut prim-vicepreşedinte la Comitetul pentru sfaturile populare. În paralel, la Direcţia Treburilor Consiliului de Miniştri s-au succedat Belle[5], Costache[6], până cam în 1961 **(sau 1957?)**, când a început povestea

[1] Andrei Păcuraru (1923-2002), şef adjunct (1950-1953) şi şef al Direcţiei Treburilor Cancelariei C.C. al P.C.R. (1953-1968); membru supleant al C.C. al P.C.R.; prim-vicepreşedinte al Comitetului pentru economie şi administraţie locală; deputat în M.Ad.N; ambasador în Jamahiria Arabă Libiană Populară Socialistă (1978-1985).

[2] Păcuraru a fost croitor..

[3] Petre Lupu (1920-1989), ilegalist; secretar al C.C. al U.T.C./U.T.M. (1945-1950); membru al C.C. al P.C.R. (1955-1984); adjunct al şefului Secţiei Organizatorice a C.C. al P.M.R. (1950-1952); şef al Direcţiei Treburilor a C.C. al P.M.R. (1952-1955); şef de secţie şi adjunct la Direcţia Organizatorică a C.C. al P.M.R. (1955-1959); membru supleant (iulie 1965-noiembrie 1974) şi membru (noiembrie 1974-martie 1984) al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.; preşedinte al Comitetului de Stat pentru Probleme ale Organizării Muncii (martie 1969-ianuarie 1977); vicepreşedinte al Consiliului Organizării Economico-Sociale (mai 1973-ianuarie 1977); deputat în M.Ad.N. (1948-1980); preşedinte al Colegiului de Partid (1974-1984); ambasador în Venzuela (1984-1987) şi Portugalia.

[4] Raia Vidraşcu, soţia lui Vania Didenko. A lucrat în Secţia de Propagandă şi Agitaţie, ulterior şefa Cancelariei; din 1954 director general adjunct la Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor.

[5] Petre Belle (1914-), director general al Direcţiei Treburilor Consiliului de Miniştri (1951-1953, 1957). Exclus din partid în 1952, reîncadrat în 1956, din nou exclus în 1960, reprimit în partid în 1968.

[6] Petre Costache, Direcţia Treburilor Consiliului de Miniştri (1947, 1949-1959).

www.cimec.ro

grupului Petrescu[7], apoi Tiţă Florea[8], apoi Drăgan[9]. De acolo, comasându-se şi concentrându-se întreaga instituţie, a revenit prin 1971 la Organizatoric, iarăşi ca şef Sector statute, unde funcţionează şi acum. E un om cu aparenţe de ardelean moale, dar cu autoritate, cu mintea foarte lucidă şi ageră, cu judecată limpede.

Am vorbit cu el despre chipul lui Gheorghiu[10] şi dedesubturile unor evenimente.

Gheorghiu avea autoritate. Îşi apropia oamenii, îi chema la el acasă sau veneau ei la el să mai bea o cafea, un pahar de vin, ieşeau să se plimbe..., dar era totdeauna o distanţă între el şi ei. Cu nimeni nu era familiar, cu nimeni nu se putea spune că ar fi [fost] prieten deschis. „Îi apropia ca să-i poată observa de aproape." Nimeni, în nici o şedinţă de Birou din toate la care a asistat Păcuraru, n-a îndrăznit să-l contrazică, sau să rămână în dezacord cu el. Mai mult, orice ar fi putut părea ca o urmă de dezacord, de rezervă, orice exprimare neprecisă care ar fi putut părea dubioasă sau neclară era imediat sesizată de el, omul era întrerupt *de el*, i se cerea să explice ce înţelege prin ceea ce a spus. Toţi băgau capul între umeri. Singurii oameni la care ţinea erau Lica[11] (dar

---

[7] Dumitru Petrescu (1906-1969), voluntar în Războiul Civil din Spania; Şef al Secţiei educaţie şi cultură a Diviziei „Tudor Vladimirescu" (decembrie 1943) şi locţiitor politic al comandantului Diviziei „Horia, Cloşca şi Crişan" (1945); general de brigadă la 14 iulie 1947; membru supleant (februarie 1948-ianuarie 1950, iulie 1965-august 1969) şi membru al C.C. al P.C.R. (ianuarie 1950-decembrie 1955, august-septembrie 1969); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (august-septembrie 1969); subsecretar de stat pentru Armata de Uscat la Departamentul de Război (decembrie 1944); subinspector general (1945) şi inspector general al Armatei pentru educaţie, cultură şi propagandă (august 1947); director al ziarului „Glasul Armatei" (1945-1948); preşedinte al Comitetului de Stat al Aprovizionării (aprilie 1948-martie 1952); ministru al Finanţelor (martie 1952-octombrie 1955); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (octombrie 1955-mai 1956, desărcinat); preşedinte al C.S.P.M. (decembrie 1965); prim-adjunct al ministrului Muncii (februarie 1968); director general al D.G.R.S. (aprilie 1968-martie 1969); vicepreşedinte al Consiliului de Stat (martie-septembrie 1969).

[8] Tiţă Florea, Direcţia Treburilor Consiliului de Miniştri (1958-1959).

[9] Ion Drăgan, Direcţia Treburilor Consiliului de Miniştri.

[10] Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901-1965), i se spunea Ghiţă, membru al C.C. al P.M.R. şi al Biroului Politic (octombrie 1945-martie 1965); prim-secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-aprilie 1954, octombrie 1955-martie 1965); ministru secretar de stat la Departamentul Comunicaţiilor (noiembrie 1944-februarie 1945) şi la Departamentul Comunicaţiilor şi Lucrărilor Publice (martie 1945-noiembrie 1946); preşedinte al Consiliului Superior al Economiei Naţionale (noiembrie 1945-iulie 1948); ministru secretar de stat la M.E.N. (noiembrie 1946); ministru al Industriei şi Comerţului (decembrie 1947); preşedinte al Comisiei de Redresare Economică şi Stabilizare Monetară (aprilie-iulie 1948); preşedinte al C.S.P. (iulie 1948-aprilie 1949); primul vicepreşedinte (aprilie 1948-iunie 1952) şi preşedinte (iunie 1952-octombrie 1955) al Consiliului de Miniştri; membru al Prezidiului M.Ad.N. (octombrie 1955-martie 1961); preşedinte al Consiliului de Stat (martie 1961-martie 1965).

[11] Vasilica (Lica) Gheorghiu (1928-1987), actriţă, fiica cea mare a lui Gheorghiu-Dej.

www.cimec.ro

după ce s-a căsătorit a început să vină mai rar pe la el) şi cele două surori[12] ale lui. Cu Tanţa[13] relaţiile au devenit reci. A avertizat-o că se va termina prost căsătoria ei[14]. Lica nu-l contrazicea niciodată, nu ieşea din cuvântul lui. Ea a vrut să se facă artistă, nu el, la început. Apoi s-a ambalat.

Era foarte atent la orice, cât de mică bănuială că cineva ar încerca să i se pună de-a curmezişul sau să-l atingă cu ceva. Atunci lovea, fără cruţare.

Emil[15]. Deşi fost spion, a redevenit patriot român. Niciodată nu s-a clintit. A acţionat totdeauna în interesul ţării. Gheorghiu avea încredere în el şi Emil n-a dezminţit această încredere. Deci, el fusese în conducere, tot timpul, ca un comunist patriot român şi nu ca „omul sovieticilor”, *ca* rezervă sau ca unul ce trebuie neutralizat. Păcuraru l-a observat în acţiune, la Moscova şi la Pekin, când Emil s-a dus să discute şi să trateze înainte de ruperea din 1964, şi poziţia lui Emil a fost foarte dârză şi foarte românească.

Păcuraru e de acord cu mine în toată interpretarea mea a poziţiilor succesive ale lui Dej din 1945-1952. Subliniază doar că în 1949 Dej n-avea încotro. Dacă refuza să-l demaşte[16] pe Tito[17] era pierdut **(poate că Stalin[18] l-a şi împins s-o facă ştiindu-l vulnerabil, şi voind să-l compromită şi să-l lege de el). Pe de altă parte, acceptând, Ghiţă câştiga bunăvoinţa lui Stalin, care, de atunci, i-a fost acordată în tot mai mare măsură până în 1952.**

---

[12] Victoria şi Tinca.

[13] Constanţa (Tanţa) Gheorghiu (1931-), inginer chimist; cadru didactic la Institutul Politehnic Bucureşti; fiica cea mică a lui Gheorghiu-Dej.

[14] A fost căsătorită cu solistul de muzică uşoară Cezar Grigoriu, de care a divorţat după moartea lui Dej.

[15] Emil Bodnăraş („Spătaru”, „Felix”, „inginerul Ceauşu”) (1904-1976), a făcut parte din conducerea provizorie operativă a P.C.R. din aprilie 1944, după înlăturarea lui Ştefan Foriş; comandant al Gărzilor Patriotice (august 1944); secretar general (martie 1945) şi subsecretar de stat la P.C.M. (noiembrie 1946); ministru al Apărării Naţionale (decembrie 1947) şi ministru al Forţelor Armate (februarie 1950-octombrie 1955); general-colonel la 30 decembrie 1948; general de armată la 2 octombrie 1951; vicepreşedinte (august 1954-octombrie 1955, martie 1957-decembrie 1967) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (octombrie 1955-martie 1957); ministru al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor (martie 1957-aprilie 1959); vicepreşedinte al Consiliului de Stat (decembrie 1967-ianuarie 1976); membru al C.C. al P.C.R. (aprilie 1944-1976); membru al Biroului Politic şi al C.P.Ex. (februarie 1948-1976); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-noiembrie 1974).

[16] Raportul „Partidul Comunist din Iugoslavia, în mâinile unor asasini şi spioni”, prezentat de Gheorghiu-Dej la Consfătuirea Kominformului din noiembrie 1949.

[17] Iosip Broz Tito (1892-1980), secretar general (ulterior preşedinte) al Ligii Comuniştilor din Iugoslavia (1939-1980); conducător al partizanilor comunişti iugoslavi în cel de-al doilea război mondial; prim-ministru (1943-1963) şi preşedinte al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia; mareşal al Iugoslaviei. A intrat în conflict cu Stalin şi Iugoslavia a fost exclusă din Kominform şi din toate organizaţiile internaţionale dominate de U.R.S.S.

[18] Iosif Vissarionovici Stalin (1879-1953), secretar general al C.C. al P.C.U.S. (1922-1953); preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1941-1953); preşedinte al Comitetului de Stat al Apărării şi comandant suprem al forţelor armate (1941-1945); generalissim al U.R.S.S.

www.cimec.ro

Păcuraru nu-şi dă seama dacă au fost *şi* alte motive de înverşunare împotriva lui Pătrăşcanu[19] decât teama de concurenţă. Îmi reaminteşte că procesul de destalinizare nu începuse când soarta lui Pătrăşcanu era pecetluită **(Ce o fi gândit Pătrăşcanu când era torturat în beci)**. Vâlco Cervencov[20] era încă în Bulgaria **(dar Imre Nagy[21] venise în Ungaria)**.

Ioşca[22], în 1957, nu a avut nici o şansă să vină în fruntea ţării. Totuşi, el a fost capul acţiunii lui Miron[23]. E de acord cu mine că putea fi o provocare sovietică.

---

[19] Lucreţiu Pătrăşcanu (1900-1954), ministru secretar de stat fără portofoliu (august 1944-noiembrie 1944); ministru interimar la Departamentul Justiţiei (august 1944-septembrie 1944); ministru secretar de stat la Departamentul Justiţiei (noiembrie 1944-martie 1945); ministru de Justiţie (martie 1945-februarie 1948, destituit); membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-februarie 1948); membru al Biroului Politic (iulie 1946-februarie 1948); profesor titular al Catedrei de economie politică la Facultatea de Drept din Bucureşti (1946-1948); membru al Comitetului de direcţie al ziarului „Scînteia” (iulie 1946). A fost reţinut la 28 aprilie 1948 şi cercetat 17 luni de o comisie de partid; din octombrie 1949 cercetat de S.S.I. şi de un organ de anchetă condus de Petea Petrescu (Goncearuc), iar de la sfârşitul anului 1950 şi până în primăvara anului 1954 anchetat la M.A.I., iniţial de grupul de anchetă condus de Mişu Dulgheru, până în vara anului 1952, ulterior de grupul de anchetă condus de Ion Şoltuţiu. Procesul său a fost judecat în perioada 6-13 aprilie, sentinţa pronunţată la 14 aprilie şi în noaptea de 16 spre 17 aprilie 1954 a fost executat.

[20] Valko Cervenkov (1900-1980), cumnat cu Gheorghi Dimitrov; din anul 1924 în exil la Moscova, unde a activat în Komintern şi a fost, din anul 1941, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.B. în exil; ministru al Culturii (1947); secretar general al P.C.B. (1949-1954) şi prim-ministru (1950-1961).

[21] Imre Nagy (1896-1958), lider comunist maghiar; preşedinte al Consiliului de Miniştri în perioada 1953-1955 şi în timpul Revoluţiei din Ungaria (octombrie-noiembrie 1956); împreună cu alţi lideri ai revoluţiei a fost adus în România şi ţinut la Snagov, interogat de comisii de anchetă politice ale P.M.R. şi P.C.U., readus în Ungaria, judecat, condamnat şi executat.

[22] Iosif Chişinevschi (1905-1963), i se spunea Ioşca, principalul ideolog al partidului, l-a susţinut pe Gheorghiu-Dej în acţiunea de eliminare a grupării Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu, în 1952; înlăturat din conducerea partidului în 1957, împreună cu Miron Constantinescu, membru al Biroului Politic şi ministru al Învăţământului şi Culturii, pentru încercarea de subminare a poziţiei lui Dej; a fost membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-iunie 1957); membru al Biroului Politic (februarie 1948-iunie 1957); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.C.R. (ianuarie 1950); secretar cu propaganda şi cultura al C.C. al P.C.R. (mai 1952; decembrie 1955-iunie 1957); vicepreşedinte (martie 1950) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (august 1954-octombrie 1955).

[23] Miron Constantinescu (1917-1974), membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-iunie 1957, exclus, şi august 1969-iulie 1974); membru al Biroului Politic (octombrie 1945-iunie 1957) şi al C.P.Ex. (1969); secretar al C.C. al P.C.R. (mai 1952-iunie 1957, 1970); redactor-şef al ziarului „Scînteia” (august 1944-1948); prim-secretar al organizaţiei judeţene Ilfov a P.M.R. (1945-1946); secretar general al Comisiei Guvernamentale pentru Redresarea Economică şi Stabilizare Monetară (iunie 1947-1948); ministru al Minelor şi Petrolului (aprilie 1948-aprilie 1949); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); preşedinte al C.S.P. (aprilie 1949-octombrie 1955); vicepreşedinte (august 1954-octombrie 1955, martie-iulie 1957, desărcinat) şi prim-vicepreşedinte (octombrie 1955-martie 1957) al Consiliului de Miniştri; ministru al Învăţământului (noiembrie 1956-martie 1957); ministru al Învăţământului şi Culturii

www.cimec.ro

În 1956, după ce Ioşca şi Miron s-au întors de la Moscova[24], au avut loc, timp îndelungat, şedinţe de Birou închise, în care nici măcar stenografa nu era admisă, în care se discuta şi se discuta, şi se dezbătea cazul [lor – cuvânt tăiat] *cu ei doi*. **(Liuba[25] povesteşte că Ioşca venea epuizat acasă.)**

(Totuşi, în acest timp Miron îi sugruma pe cei din Cluj. Nu ştiu ce făcea Ioşca.)

În 1956 Dej a fost atât de săritor, alături de ruşi, în sugrumarea Ungariei, nu ca să le câştige bunăvoinţa şi să le adoarmă [vigilenţa], ci, realmente, [pentru că] voia să sugrume cele din Ungaria, fiindcă îi era frică să nu se extindă şi la noi. Au început să se mişte studenţii la Cluj, la Timişoara, la Bucureşti...

Azil şi asasinarea lui Imre Nagy. Dej nu a fost preocupat de soarta lui Imre Nagy şi, probabil, nu s-a gândit ce efecte va avea toată povestea cu azilul, extrădarea şi asasinarea acestuia, fiincă nu avea nici o putere în toată povestea. Imre Nagy a fost răpit de ruşi şi a fost tot timpul în mâinile lor – nu ale noastre – prizonierul lor! Declaraţia de azil a fost formală, cerută lui Dej de sovietici. Ei l-au adus pe Imre Nagy în România[26], l-au ţinut aici **(l-au interogat – vezi interogatoriul luat de Valter Roman[27])** şi l-au omorât. Dej nu era preocupat

(martie-iulie 1957, desărcinat); director al Institutului de Cercetări Economice (1957-1958); şef de secţie la Institutul de Istorie „N.Iorga” (1959); director adjunct al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.M.R. (1960-1961); director al Institutului de istorie al Academiei R.P.R. (1963); adjunct al ministrului (septembrie 1965) şi ministru al Învăţământului (august 1969-februarie 1970); rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu” (1970-1972); preşedinte al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice (1969-1972); preşedinte al Consiliului Economic (octombrie 1972-ianuarie 1973); vicepreşedinte al Consiliului de Stat (noiembrie 1972-martie 1974); preşedinte al C.C.C.M.A.E.S. (decembrie 1972); preşedinte al M.Ad.N. (martie-iulie 1974).

[24] La Congresul al XX-lea al P.C.U.S. (14-25 februarie 1945), Nichita Hruşciov a prezentat Raportul secret în care erau demascate cultul personalităţii lui Stalin şi crimele ordonate de către acesta.

[25] Liuba Chişinevschi (1911-1981), membru supleant (octombrie 1945) şi membru al C.C. al P.C.R. (februarie 1948-decembrie 1955); membru al Comisiei de Control a C.C. al P.C.R./P.M.R. (1946-1960); membru al Prezidiului M.Ad.N. (aprilie 1948-octombrie 1955); vicepreşedinte al C.G.M. (din ianuarie 1949) şi secretar al C.C.S. (1957); activist la Consiliul sindicatelor din sectorul 2 Bucureşti (1971).

[26] Referitor la detenţia grupului Imre Nagy la Snagov, vezi, pe larg, „Însemnări de la Snagov. Corespondenţă, rapoarte, convorbiri”, selecţie documente, note şi studiu introductiv de Ileana Ioanid, Iaşi, Polirom, 2004.

[27] Valter Roman (1913-1983), voluntar în Războiul Civil din Spania, unde a comandat divizionul de artilerie „Ana Pauker”; între anii 1939-1945 s-a aflat în U.R.S.S.; şef al Secţiei de educaţie, cultură şi propagandă a Armatei (aprilie 1945); general-maior la 1 mai 1948; şef al D.S.P.A. (1947-1951); ministru al Poştelor şi Telecomunicaţiilor (martie 1951-ianuarie 1953); vicepreşedinte al S.R.S.C. (1951); preşedinte al Academiei de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (1970); director al Editurii pentru Literatură Politică (ulterior Editura Politică), în perioada 1954-1983.

www.cimec.ro

de asta, fiindcă era în afara controlului lui, şi nici nu şi-a dat seama, poate, de răsunetul afacerii în străinătate.

Păcuraru nu ştie ce l-a îndemnat pe Dej să intre în furie sălbatică, *în 1958,* faţă de cele trei cazuri disparate: Kotovschi[28] şi ceilalţi la Moscova, fraţii Genad[29] – care cereau o şedinţă a lui cu ilegaliştii, şi cei ce făceau declaraţii la Institutul de Istorie, cum că el n-a avut nici un rol în 1933[30].

Scoaterea sovieticilor. Aici Dej a manevrat foarte abil. Era prin 1957, când, la o mare întrunire a *conducătorilor* partidelor comuniste[31], Hruşciov[32], beat, a început să peroreze că fără ei, ruşii, toţi cei din fruntea ţărilor socialiste ar fi zburat de mult. În batjocură, Hruşciov mima cum se falsifică alegerile, luând ca obiect de bătaie de joc Polonia, unde Gomulka[33] abia venise **(poate chiar după nişte alegeri în Polonia prin 1957, trebuie să văd)**. Hruşciov: „Vine cetăţeanul, bagă buletinul pe care scrie Mikolajczyk[34], iar comisia, la numărătoare, îl scoate pe Gomulkczyk. Aşa e la voi toţi! Noroc de armata sovietică care este în ţările voastre!”[35].

Gheorghiu, profitând de ocazie, sare în sus şi spune: „Nu, Nichita Sergheevici, la noi nu este aşa! La noi poporul este cu partidul şi fără să fie armata sovietică de faţă **(poate a adăugat ceva şi despre dragostea faţă de U.R.S.S.)**. Hruşciov: „Aş vrea s-o văd şi pe asta, cum o să vă ţineţi fără armata sovietică”. Gheorghiu: „Ba o să ne ţinem!”. Hruşciov: „Ba n-o să vă ţineţi”. Gheorghiu: „Ba da!”.

Gheorghiu l-a prins pe cuvânt, şi de atunci îl tot pisa, arătându-i că prezenta armatei sovietice într-o ţară atât de sigură ca România nu poate decât să dăuneze Uniunii Sovietice şi cauzei socialismului.

---

[28] Grigore Kotovschi, în anii ’50 rector adjunct al Şcolii Superioare de Ştiinţe Sociale „A.A. Jdanov”; anchetat pentru fracţionism şi opinii antipartinice în perioada 1958-1960.
[29] Eugen şi Heinrich Genad. Eugen Genad, ilegalist, angajat al Arhivei Institutului de Istorie de pe lângă C.C. al P.M.R., la Conferinţa organizaţiei de partid a lucrătorilor din aparatul C.C. al P.M.R., din 21 decembrie 1957, a preconizat organizarea unei consfătuiri cu 200-300 de ilegalişti, la care să nu participe decât oameni fără munci de răspundere. Demascat ca „element antipartinic şi fracţionist”, sancţionat pe linie de partid şi concediat. Angajat ca şef al Serviciului de Personal de la fabrica „Bella Breiner” din Bucureşti.
[30] Greva de la Atelierele C.F.R. Griviţa, din februarie 1933.
[31] Întrunirea partidelor comuniste şi muncitoreşti, Moscova, la aniversarea Marii Revoluţii din Octombrie 1917.
[32] Nikita Sergheevici Hruşciov (1894-1971), secretar general al P.C.U.S. (1953-1964) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (1958-1964).
[33] Wladyslaw Gomulka (1905-1982), secretar general al Partidului Muncitorilor Polonezi (1943-1948); viceprim-ministru (ianuarie-iunie 1945, 1945-1947); epurat, închis în perioada 1951-1954; prim-secretar al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (1956-1970).
[34] Stanislaw Mikolajczyk (1901-1966), prim-ministru al guvernului polonez în exil (1943-1944); viceprim-ministru şi ministru al Agriculturii (1944-1946). După alegerile falsificate din 1946, a plecat în exil.
[35] Referire la alegerile parlamentare din Polonia, din anul 1946.

www.cimec.ro

Bodnăraş a fost şi el la Moscova *de mai multe ori*, şi a susţinut aceeaşi teză.

Până la urmă, Hruşciov, mai din ambiţie ca să nu-şi calce cuvântul, mai fiind convins că oricum ne are în mână – că suntem înconjuraţi de ei din toate părţile – a acceptat **(vezi protestele lui Molotov[36])**.

În 1957 sovieticii au plecat, cu serbări, recepţii, dovezi de prietenie şi devotament – şi plecaţi au rămas.

Păcuraru nu ţine minte noul val de teroare din 1961 şi şedinţa C.C. cu demascarea, din nou, a tuturor duşmanilor: Foriş[37], Ana[38], Luca[39], Teohari[40], Miron, Ioşca etc. Dar el leagă asta de începutul situaţiei grele a desprinderii, concomitent cu grupul lui Petrescu (pe care-l situează aici), cu mişcările ţărăneşti *(Galaţi, Focşani, Argeş – cu secretarul Vintilă)* de la începutul

[36] Veaceslav Mihailovici Molotov (1890-1986), membru al Biroului Politic (1926-1953) şi al Prezidiului (1953-1957) C.C. al P.C.U.S.; preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1930-1941); preşedinte al Kominternului (1930-1934); comisar al poporului pentru afaceri străine (1939-1949); vicepreşedinte (1941-1942) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1942-1946); vicepreşedinte (1946-1953) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1953-1957); ministru al Afacerilor Externe (1953-1956); ambasador în Mongolia (1957-1960); reprezentant al U.R.S.S. la A.I.E.A. (1960-1962).

[37] Ştefan Foriş (1892-1946), secretar general al P.C.R. din anul 1940, a fost înlăturat de la şefia partidului la 4 aprilie 1944. Asasinat de Gheorghe Pintilie (Pantiuşa) sau de grupul Neciu-Gheorghe bulgaru.

[38] Ana Pauker (1894-1960), membru al C.C. al P.M.R., al Biroului Politic şi secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); ministru al Afacerilor Străine (noiembrie 1947) şi al Afacerilor Externe (aprilie 1948-iunie 1952); preşedinte de onoare al U.F.D.R. (februarie 1948, iunie 1950); al doilea vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (aprilie 1949-septembrie 1952).

[39] Vasile Luca (1898-1963), membru al C.C. al P.C.R. şi al Biroului Politic (iulie 1928); în perioada 1931-1940 a făcut parte, cu intermitenţă, şi din secretariatul C.C. al P.C.R; deputat în Sovietul Suprem al Ucrainei (1940-1944); maior în Divizia „Tudor Vladimirescu"; ministru al Finanţelor (noiembrie 1947-martie 1952); vicepreşedinte al C.S.P. (iulie 1948); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (aprilie 1949-mai 1952, desărcinat); membru al C.C. al P.M.R., al Biroului Politic şi secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R (ianuarie 1950); exclus din partid, şi-a pierdut toate funcţiile, a fost arestat şi anchetat pentru crima de sabotare a propăşirii economice; condamnat la moarte, sentinţă comutată în muncă silnică pe viaţă, a decedat în închisoarea Aiud, în 1963.

[40] Teohari Georgescu (1908-1976), i se spunea Teo; în perioada 1931-1940 a făcut parte, cu intermitenţă, din Biroul Politic şi Secretariatul C.C. al P.C.R.; subsecretar de stat pentru Administraţie la Departamentul Afacerilor Interne (noiembrie 1944-martie 1945); ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Interne (martie 1945) şi ministru al Afacerilor Interne (decembrie 1947-mai 1952, desărcinat); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1950-mai 1952, desărcinat); membru al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru al Biroului Politic şi secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru supleant al C.C. al P.C.R. (iulie 1972-noiembrie 1974); director al Întreprinderii poligrafice „13 Decembrie" Bucureşti (1953-1972).

www.cimec.ro

planului de colectivizare 1961-1965 **(încheiat în 1962, cu patru ani mai devreme)**.

Desprinderea de sovietici. Dej a început-o foarte uşor, prin 1958, după plecarea armatelor sovietice, cu întrebarea ce o punea celor din jur, dacă nu e cazul să mai avem relaţii comerciale şi cu alţii, nu numai cu U.R.S.S. Tot cam pe atunci a fost prima ciocnire în cadrul C.A.E.R., când s-au discutat problemele agriculturii, iar cehii **(„port-parole” ai sovieticilor)** au propus ca România să producă furaje *şi grăunţe*, să le dea R.D.G.-ului şi C.S.R.-ului, care să vândă României carne. La sfârşitul şedinţei, Ulbricht[41] l-a luat pe Chivu[42] de umeri şi i-a spus jovial: „Gebiete genosee![43]”. Chivu, surd şi habar neavând de germană, a dat din cap şi a spus râzând şi el: „Ja! Ja!”[44] Cei de lângă el i-au şoptit: „Tovarăşe prim-ministru, atenţie! Ulbricht ne cere să le dăm furaje!”. Chivu a sărit în sus: „Cum p... m... furaje?”. Şi nu s-au înţeles[45].

Apoi a venit propunerea de plan unic economic, articolele lui Valev[46] etc. Lucrurile s-au ascuţit.

În 1960 am avut Congresul III, la Bucureşti. Aici au fost ciocniri cu chinezii. Ei veniseră cu un ditiramb (sic!) lung, de demascare a Uniunii Sovietice. Noi le-am interzis-o. La Congres erau 62 de delegaţii străine, şi ieşirea chinezilor, *la care alţii ar fi răspuns,* ar fi stârnit imediat polemică de la tribună! La fel în şedinţa reprezentanţilor ţărilor socialiste, în care chinezii voiau să treacă la atacuri, Dej a intervenit, temperându-i.

---

[41] Walter Ulbricht (1893-1973), secretar general şi ulterior prim-secretar al Partidului Socialist al Unităţii din Germania (1950-1971); preşedinte al Consiliului de Stat al R.D.G. (1960-1973).

[42] Stoica Chivu (1908-1975), membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-februarie 1975); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.C.R (ianuarie 1950); membru supleant (februarie 1948-mai 1952) şi membru al Biroului Politic (octombrie 1945-februarie 1948, mai 1952-august 1969); secretar al C.C. al P.C.R. (decembrie 1967-august 1969); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-august 1969); preşedinte al Comisiei Centrale de Revizie (august 1969-noiembrie 1974); preşedinte al Colegiului Central de Partid (noiembrie 1974-februarie 1975); membru supleant al C.P.Ex. (noiembrie 1974-februarie 1975); director general al Direcţiei Generale a C.F.R. (noiembrie 1946); ministru al Industriei (aprilie 1948), al Metalurgiei şi Industriei Chimice (noiembrie 1949) şi al Industriei Metalurgice şi Industriei Chimice (martie 1951-mai 1952); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1950-august 1954); ministru al Industriei Metalurgice şi Construcţiilor de Maşini (octombrie 1953-octombrie 1955); prim-vicepreşedinte (august 1954) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (octombrie 1955-martie 1961); preşedinte al Consiliului de Stat (martie 1965-decembrie 1967).

[43] Domenii, tovarăşe (lb. germană).

[44] Da! Da! (lb. germană).

[45] Episodul la care se referă Andrei Păcuraru este posibil să se fi petrecut la Moscova, 20 şi 24 mai 1958, Consfătuirea reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările participante la CAER, sau la Consfătuirea reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din statele socialiste europene, privind schimbul de experienţă pentru dezvoltarea agriculturii, Moscova, 2-3 februarie 1960.

[46] Emil Borisovici Valev, economist sovietic care a avansat doctrina specializării economice a statelor din blocul comunist.

www.cimec.ro

În 1962 a venit la noi în vizită Hruşciov, cu capsa pusă. La Fundulea s-a [năpustit – cuvânt tăiat] *aprins*: „De ce nu sădiţi cartofi în cuiburi în pătrat?”. Giosan[47] l-a contrat. I-a spus că experienţa, la noi, a arătat că nu e cazul. Hruşciov a rămas foarte supărat. Apoi, la masă, a spus: „Da, de aia merg treburile prost la voi cu alimentaţia, fiindcă tăiaţi porci la 12 kg (sic!)[48], fără să aşteptaţi să crească mai mari!”. Gheorghiu s-a supărat. A întrebat pe cei din jur cine l-a informat pe tovarăşul Hruşciov de aşa ceva. Nici unul. Îl întreabă pe Hruşciov cine îl informează, de ce nu ne întreabă pe noi şi se lasă informat de alţii. A ieşit supărare. A urmat un incident urât de tot. Gheorghiu cu Hruşciov s-au dus să viziteze Litoralul. Pe peronul gării Constanţa îi aştepta o gardă de marinari să le dea onorul. Eu eram la uşă, ca protocol, şi sar jos să le asigur coborârea. Trenul trăgea încet de-a lungul peronului, ca vagonul lui Dej şi Hruşciov să se oprească cu uşa exact în dreptul covorului roşu. Hruşciov vede garda şi se ambalează: „Ce-i asta? Ăştia-s marinari? Aveţi şi voi flotă? Noi avem flotă!”. Dej, furios, îi şuieră lui Păcuraru: „Opreşte imediat onorul, raportul, muzica, totul!”. Păcuraru sare din mers şi se repede la ofiţerul comandant care se pregătea să dea ordin gărzii să prezinte armele, onorul, raportul, muzica etc. Păcuraru îi ordonă să oprească totul, să dea oamenilor pe loc repaus. Ofiţerului, înnebunit, nu-i vine să creadă. Vâlcu[49], care stătea aproape, ca secretar al judeţului (regiunii), rămâne cu gura căscată. Gheorghiu coboară din tren cu Hruşciov, îl ia pe acesta de braţ şi practic îl târăşte direct spre maşină, fără salut, fără onor, fără măcar să dea mâna cu Vâlcu!

---

[47] Nicolae Giosan (1921-1990), director al Institutului de cercetări pentru cultura porumbului de la Fundulea (1955-1965); vicepreşedinte (1962-1965) şi preşedinte al Consiliului Superior al Agriculturii (iulie 1965-octombrie 1969); preşedinte al M.Ad.N. (iulie 1974-decembrie 1989); membru al Academiei Române (1974).

[48] Relatările referitoare la acest episod menţionează greutatea de 25 de kg. Despre vizita oficială în România, efectuată de Hruşciov în intervalul 18-25 iunie 1962, precum şi despre insistenţa acestuia pentru semănarea porumbului în cuiburi, astfel încât să se formeze un pătrat, pentru creşterea productivităţii, şi refuzarea prezentării onorului de către garda militară de marină, vezi Ioan Scurtu, „Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu”, Bucureşti, Mica Valahie, pp. 250-252.

[49] Vasile Vâlcu (1910-1999); director al Direcţiei A-Informaţii Externe din D.G.S.S. (septembrie 1952) şi al Direcţiei I-Informaţii Externe din M.A.I. (septembrie 1953-decembrie 1955); colonel (septembrie 1952) şi general-maior de securitate (mai 1953); trecut în rezervă în decembrie 1955; membru al C.S.Agr. (februarie 1966); prim-secretar al Comitetului regional Dobrogea al P.M.R. (1956-1966); preşedinte al U.N.C.A.P. (martie 1966, 1969); prim-secretar al Comitetului de partid şi preşedinte al Comitetului executiv al Consiliului popular al judeţului Constanţa (1971-1976); membru (martie 1961-decembrie 1967, noiembrie 1976-decembrie 1989) şi vicepreşedinte al Consiliului de Stat (martie 1980-decembrie 1989); membru al C.C. al P.C.R. (iunie 1960-noiembrie 1979); membru (noiembrie 1979-decembrie 1989) şi preşedinte (noiembrie 1979-decembrie 1987) al Comisiei Centrale de Revizie; membru supleant (iulie 1965-august 1969) şi membru al C.P.Ex. (august 1969-noiembrie 1979).

www.cimec.ro

Apoi, când a fost pe Litoral, au avut cu Hruşciov diverse discuţii în contradictoriu.

În 1964, discuţiile la Pekin şi Moscova au fost duse de Bodnăraş şi Maurer[50]. La Moscova au fost ascuţite. Bodnăraş s-a purtat excepţional de dârz. Era un moment de mare pericol. Puteau să ne ocupe ei + bulgarii + ungurii. Trebuia spus totul ţării pe şleau, în ceea ce priveşte „ajutorul” sovietic şi „colaborarea”.

Gheorghiu îi folosea pe intelectualii de mare suprafaţă ca Groza[51], Ralea[52]. Maurer a fost ţinut mult timp de o parte, până a venit preşedinte al Consiliului de Miniştri. El îi folosea fiindcă prin ei putea avea contact cu intelectualii ... [indescifrabil] şi alţii care nu erau din rândurile ţărănimii, ci din vechea intelectualitate.

(Eu m-am referit la extraordinara compartimentare în purtarea lui Gheorghiu. Azi prieten, mâine te omoară. Dur cu unii, adorat de oameni ca Sfetcu[53] etc.)

Gheorghiu avea cu Păcuraru şi relaţii apropiate. Acesta venea la el acasă şi cu hârtii, şi Gheorghiu îi spunea să le lase şi să meargă cu el la

---

[50] Ion Gheorghe Maurer (1902-2000), membru supleant (decembrie 1955-iunie 1960) şi membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-decembrie 1955, iunie 1960-noiembrie 1974); membru al C.P.Ex. (iunie 1960-noiembrie 1974); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-noiembrie 1974); secretar general al Departamentului Comunicaţiilor (noiembrie 1944); subsecretar de stat la Departamentul Comunicaţiilor şi Lucrărilor Publice (martie 1945) şi la M.E.N. (noiembrie 1946); ministru subsecretar de stat la Departamentul Industriei şi Comerţului (decembrie 1947); adjunct al ministrului Industriei (aprilie-octombrie 1948); director al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei (1957); vicepreşedinte al Biroului M.Ad.N. (martie-decembrie 1957); ministru al Afacerilor Externe (iulie 1957-ianuarie 1958); preşedinte al Prezidiului M.Ad.N. (ianuarie 1958-martie 1961); vicepreşedinte al Consiliului de Stat (martie 1961-august 1965); preşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1961-martie 1974, pensie); primul preşedinte de onoare al A.D.I.R.I. (martie 1966); membru titular al Academiei (iulie 1955).

[51] Petru Groza (1884-1958), ministru şi deputat în perioada interbelică; preşedinte al Frontului Plugarilor (1933-1953); membru al Comitetului pentru Administrarea Regiunilor Eliberate ale Transilvaniei (octombrie 1944); vicepreşedinte (noiembrie 1944-februarie 1945) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1945-iunie 1952); preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale (iunie 1952-ianuarie 1958).

[52] Mihai Ralea (1896-1964), ministru al Muncii şi Ocrotirii Sociale (martie 1938-iunie 1940); ministru secretar de stat la Departamentul Artelor (martie 1945-august 1946); ministru plenipotenţiar în S.U.A. (august 1946-septembrie 1949); decan al Facultăţii de Pedagogie-Psihologie, Universitatea Bucureşti (1948); preşedinte al I.R.R.C.S. (mai 1956-1964); vicepreşedinte al Prezidiului M.Ad.N. (ianuarie 1958-martie 1961); membru al Consiliului de Stat (martie 1961-august 1964); vicepreşedinte al Consiliului Naţional pentru UNESCO (1961-1964); vicepreşedinte al Consiliului Naţional pentru Apărarea Păcii (1961-1964); membru al Academiei (noiembrie 1948).

[53] Paul Sfetcu (1926-1994), activist la D.S.P.A. (1948-1950); ajutor şi şef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej. În anul 2000, Editura Fundaţiei Culturale Române a publicat amintirile sale: „13 ani în anticamera lui Dej”, ediţie îngrijită de Lavinia Betea.

www.cimec.ro

plimbare, unde discutau de toate. Dar rămânea distanţă! Pe soţia lui Păcuraru a oprit-o pe stradă, a început s-o întrebe ce face, cum se simte, ce fac copiii... Ştia să-şi apropie oamenii, dar era atent ca aceştia să nu depăşească limitele, şi dacă cumva i se părea că ei exprimă ceva ce nu-i convine, imediat îi întreba: „Ce ai vrut să spui prin asta?” **(Deci, nu ierta)**.

AN ACCOUNT GIVEN IN THE 1980s BY ANDREI PACURARU, FORMER HEAD AF THE CHANCELLERY OF THE CENTRAL COMMITTEE OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY (1952-1956)

The paper presents the recollection of Gheorghiu-Dej given by Andrei Pacuraru, and his personal opinions about several important episodes in the history of communist Romania. Some particular points stood out: the explication given for Gheorghiu-Dej attitude towards Lucretiu Patrascanu and Jugoslav leader Tito; the impact of the Hungarian uprising; the repression of tentative steps towards de-Stalinization; the relationship between Gheorghiu-Dej and Nikita Khrushchev; the withdrawal of Soviet troops from Romania and the beginning of a relative independence from the Soviet Union.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

PERSONALITĂŢI DIN FAMILIA GOLESCU ÎN ENCICLOPEDIA ARGEŞULUI ŞI MUSCELULUI

PETRE POPA*

Aşa cum a relatat, deseori, cotidianul ***Argeşul***, partener media pentru realizarea ***Enciclopediei Argeşului şi Muscelului***, această operă monumentală, gândită în patru volume, decelează inclusiv contribuţia mai multor familii tradiţionale din arealul invocat, la evoluţia generală a României. Textul, care se poate citi pe internet (*www.bjarges.ro/biblioteca digitala; http://biblioteca upit.ro*), surprinde numeroase informaţii despre figurile marcante ale ***arborescenţei seculare Golescu***, aspect obiectivat, special, prin consemnarea, în 2014, a celor 75 de ani de la promulgarea ***Legii Nr. 269***, purtând semnătura regelui Carol II, referitoare la înfiinţarea Muzeului *Dinicu Golescu* (7 iunie 1939), astăzi, Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii din Goleşti, Ştefăneşti, Argeş.

Precizăm faptul că elaborarea şi publicarea ***Legii*** amintite s-a făcut pe timpul guvernului condus de piteşteanul Armand Călinescu (1893-1939), iar ministerele implicate erau gestionate, ca titulari ai portofoliului, ori adjuncţii lor, de persoane apropiate spiritualităţii noastre, respectiv: Nicolae Zigre şi Ion Marin Sadoveanu (Culte şi Arte), Petre Andrei şi Dumitru V. Toni (Educaţie Naţională), Nicolae D. Cornăţeanu şi Mihail Şerban (Agricultură şi Domenii).

Foiletând volumele amintite mai sus, vom identifica, în paragrafele organizate alfabetic, multiple detalii cu privire la personalităţile provenite nemijlocit din ***neamul Golescu***, altele fiind colaterale, cele proeminente detaşându-se, selectiv, prin fapte ce le-au propulsat în elita societăţii româneşti sau continentale din etapele istorice adiacente vieţii şi exprimării lor publice. Enunţurile, privind subiectul adus în discuţie se suprapun, majoritar, ***Literei G***, din ***Volumul II (D-K)***.

Bunăoară, principalele repere privind **Familia Golescu**, ca atare, sunt stabilite, enciclopedic, de sociologul **Filofteia Pally (F.C.P.)**, actualmente, director general al Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, care optează pentru developarea originii genealogiei începând cu secolul XV.

* Piteşti.

Renumele familiei Golescu s-a definit treptat, suportul economic şi titlurile boiereşti datorându-se proprietăţilor rurale sau urbane din Muscel, Argeş, Vâlcea, Dâmboviţa, Teleorman, Olt, Mehedinţi, inclusiv imobile construite în Bucureşti, Câmpulung, Piteşti. Prevalenţă au realizărilemembrilor acestei familii în calitate de slujitori ai Curţii Domneşti, cărturari, oameni politici şi de stat, militari, ingineri, publicişti, donatori comunitari, memorialişti, promotori ai aplicării, în spaţiile autohtone, a principiilor moderne, oferite de Europa Occidentală. Sunt amintite, totodată, conexiunile cu familiile Bălăceanu, Bengescu, Brătianu, Brâncoveanu, Davila, Dudescu, Farfara, Grant, Gussi, Kretzulescu, Leurdeanu, Perticari, Racoviţă, Rosetti, Ştirbey, Zamfirescu, cele mai multe având legături, pe diverse planuri, cu zona Argeş-Muscel. Se reiterează faptul că patrimoniul Muzeului Goleşti conservă şi oferă, vizitatorilor sau cercetătorilor, numeroase surse care descifrează, continuu, sensuri, sensuri generale privind locul şi rolul componenţilor familiei Golescu în existenţa noastră naţională.

Galeria marilor figuri din cunoscuta genealogie este deschisă, respectând criteriul alfabetic, prin aserţiunea istoricului **Sevastian Tudor (S.M.T.)**, fost muzeograf la Goleşti (1975-1990), astăzi, director general al Teatrului *Alexandru Davila*, din Piteşti, referitoare la demnitarul medieval **Golescu, Albu R.** (decedat în 1574), participant, fără succes, la confruntarea militară de la Jiliştea (Moldova), mort pe câmpul de luptă, înmormântat în biserica Mănăstirii Vieroş (Mioveni), catalogat *viteaz* şi *duce*, piatra tombală având motive sculptate după model nobiliar apusean. Acelaşi redactor de specialitate al ***Enciclopedie*** se referă, în continuarea, la **Golescu, Alexandru C./Albu** (1818-1873), inginer şi militant politic, elev al Şcolii de la Goleşti (1826), având studii în Germania şi Elveţia, regăsit, documentar, ca *auditoriu temporar,* pentru prelegeri cu tematică istorică, la Universitatea *Sorbona* (Paris, 1836, 1866), participant direct la Revoluţia din Muntenia şi Transilvania (1848), emigrant în Turcia (1849-1955), susţinătorul Unirii Principatelor (1859), autor, printre altele, al proiectelor privind captarea apelor minerale de la Căciulata (Vâlcea) şi amenajarea parcului vilei *Florica*, din Ştefăneşti, Argeş (1869). Listarea comentată continuă cu Golescu, Alexandru G./Negru (1819-1881), înalt demnitar (1848, 1866, 1870), diplomat la Paris şi Viena (1848-1849), respectiv Istanbul (1866-1868), semnatar al unor scrieri importante, favorabile cunoaşterii caracteristicilor structurilor autohtone în Occident (limbile germană şi franceză), mare proprietar funciar la Rusăneşti (Oltenia), membru fondator al Partidului Naţional Liberal (1875).

Un spaţiu generos se acordă, în ***Enciclopedie***, polivalentului **Golescu, Constantin/Dinicu R.** (1777-1830), figură emblematică pentru *domeniul* din Goleşti şi *palatul* de la Bucureşti, cărturar luminist, colaboratorul lui Tudor Vladimirescu (1821), precursor al ideilor unităţii teritoriale româneşti şi

www.cimec.ro

cercetărilor ştiinţifice avasate, călător, memorialist, traducător, fondator de *şcoală slobodă* (1826), *societate literară* (1827), *curier* tipografiat (1829), *patriarhul* difuzării preceptelor înnoitoare, insertate prin scrierile şi tălmăcirile sale (1826, 1827, 1829), onorat postum datorită numeroaselor eponimii (străzi, statui, busturi, instituţii, monografii).

Sintezele enciclopedice, dedicate membrilor celebrei familii, continuă, sub aceeaşi semnătură (S.M.T.), cu descripţia rezumativă referitoare la **Golescu, Dimitrie G.** (1807-1892), *extern* la colegii din Elveţia şi Franţa (1825~1840), revoluţionar în 1848 (administrator al judeţului Brăila), emigrant francez (1849-1860), stabilit, definitiv, în Belgia (1860), având preocupări literare (volume datate 1843, 1852, 1865, 1870), muzicale, teatrale, editoriale, apropiat intelectualilor Alphonse de Lamartine, Hector Berlioz, Albin Bady, adept al unirii tuturor românilor, pentru a forma *un stat cu opt milioane de locuitori.*

Detalii adecvate se oferă cititorilor despre **Golescu, Gheorghe/Iordache R.** (1776-1848), mare proprietar funciar, cărturar luminist, deschizător de drumuri în enciclopedismul autohton autohton, fost elev la Şcoala Grecească din Bucureşti, auditoriu temporar (Franţa şi Italia), ispravnic de Argeş (1812-1813), susţinător al ***Programului din 1821***, deputat regulamentar (1831-1834), *logofătul Dreptăţii* (1831), autor al unor scrieri cu tematică istorică (1818, 1828), lingvistică (1840) şi geografică, teoreticianul principiilor moderne pentru civismul administraţiei centrale sau locale.

Semnificative privind tradiţionalitatea implicării membrilor familiei Golescu în problematica timpului sunt informaţiile despre **Golescu, Ivaşcu R.** (decedat, 1584), frate cu Albu R. Golescu, amintit mai sus, stolnic al Munteniei (1568), beneficiarul unor *danii domneşti*, inclusiv la Izvorani (Ştefăneşti) şi Viţicheşti (Topoloveni), refugiat în Polonia după eşecul participării la conflictul militar dintre pretendenţii la tronul Moldovei (Jiliştea, 1574), adeptul alianţei europene antiotomane (1583), având domeniu funciar la Sâmbăta (Transilvania), iar mormântul în incinta Mănăstirii Bistriţa, din Moldova. Succesiunea alfabetică este continuată prin evidenţierea calităţilor de excepţie ale generalului **Golescu, Nicolae C.** (1810-1877), militant politic, înalt demnitar, regăsit, constant, în prim-planul realităţilor din etapa enunţată, *student* al unui colegiu elveţian (1825-1829) şi *auditoriul* anumitor cursuri libere de la Universitatea *Sorbona* (Franţa), comandantul Regimentului Miliţiei Naţionale (1831-1834), aghiotant domnesc (1834-1842), membru al forurilor revoluţionare din Muntenia (1848) şi unioniste (1857, 1859), preşedintele Consiliului de Miniştri (1860, 1868), fondator al Partidului Naţional Liberal (1875), personalitate care se odihneşte, de aproape 14 decenii, în biserica din Goleşti, numele său fiind gratulat, elogios, de numeroase gesturi evocatoare. Interferarea tendinţei secolelor XVIII-XIX se prefigurează, în cazul nostru, prin

Golescu, Nicolae R. (1772-1829), notificat **Deli Aga**, mare stolnic (1792), mare postelnic (1806), ulterior, mare logofăt (1817), mare agă (1822), mare vornic (1829), membru al *grupului boierilor patrioţi* (55), care s-au raliat proiectelor lui Tudor Vladimirescu (1821), partizanul reinstaurării domniilor pământene (1822), idee pledată, benefic, pe timpul misiunii sale diplomatice la *Înalta Poartă*. Câteva cuvinte sunt alocate, apoi, lui **Golescu, Radu C.** (1814-1882), cooptat în comitetul iniţiatorilor Revoluţiei de la 1848, din Ţara Românească, ori grafiat în alte documente patrimoniale, aparţinând muzeelor argeşene. Nume şi vârstă apropiate are **Golescu, Radu G.** (1817-1877), fiul lui Gheorghe/Iordache Golescu R., frate cu Alexandru G. Golescu/Negru şi Dimitrie G. Golescu, amintiţi mai sus, cursant al Institutului *Lemoine*, din Paris, slujbaş domnesc în etapa pregătirii Revoluţiei de la 1848, colonel (Brăila), comandantul unor structuri militare din Bucureşti, colaborator al pompierilor Capitalei (13 septembrie 1848), emigrant în Franţa (până la 1855), dedicat, pasional, activităţilor agrare (judeţele Muscel şi Teleorman).

Unul dintre reprezentanţii premodernişti este **Golescu, Radu M.** (1655~1731), listat, pentru identificare comparatistă, *Stolnicul*, provenit din neamul Leurdenilor, ajuns, datorită potenţialului agrar, postelnic (1681), mare agă (1690), ispravnic de scaun (1693), administratorul Muscelului (1700), mare clucer (1707-1709), şef al Cancelariei Domneşti (1714), colaboratorul voievodului Constantin Brâncoveanu (1688-1714), emisar în Transilvania, Turcia, Moldova, Austria, odihnindu-se veşnic, astăzi, la Mănăstirea Hurez (Vâlcea). Continuând prezentarea enciclopedică, redactorul **Sevastian Tudor** se referă, distinct, la **Golescu, Radu N.** (1746-1818), numit şi *Banul*, garant, prin moşiile stăpânite, al dregătoriilor de mare clucer, mare spătar, mare vornic al Treburilor Obşteşti, mare logofăt, ori atribuţiilor locţiitorului domnului în Oltenia, fondatorul primului spital filantropic, din Bucureşti, epitropul Schitului *Cetăţuia*, de la Cetăţeni, Muscel (1810), iniţiatorul reabilitării *Aşezământului Goleşti*, preocupat de răspândirea conceptelor luministe în Ţările Române.

Printre liderii Revoluţiei de la 1848 îl regăsim pe **Golescu, Ştefan C.** (1809-1874), fiul lui Constantin/Dinicu Golescu, frate cu Alexandru/Albu, Nicolae şi Radu Golescu, prezentaţi anterior, fost *student* la un colegiu elveţian (1825-1829), interesat, prin cursuri libere, de ştiinţe juridice şi politice, urmărite la Paris, revenit în Franţa ca emigrant (1848-1857), susţinător al Unirii (1859), preşedintele Consiliului de Miniştri (1861, 1867-1869), *gestionarul* anumitor proiecte lansate de Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) şi Carol I (1866-1914), favorabile aplicării unor reforme de inspiraţie occidentală, identificat, postum, la Nancy (Franţa). Specializat tot în Hexagon, **Golescu, Vasile A.** (1875-1920), fiul lui Alexandru G. Golescu/Negru, iniţiază şi amenajează, la Câmpulung, Muscel, demonstrând calităţile sale de inginer

www.cimec.ro

silvic, vila *Ştefan Golescu*, precum şi parcul adiacent (1909-1910), aclimatizând plante exotice, aduse din America de Nord, China, Imperiul Ţarist, Japonia, demersul oferind oraşului un început de grădină botanică în miniatură.

Genealogia *clasică* a familiei Golescu se finalizează, alfabetic, prin sinteza pentru **Golescu, Zoe/Zinca A.** (1792-1879), născută Farfara, căsătorită (1805) cu **Constantin/Dinicu Golescu**, mama fraţilor Alexandru/Albu, Nicolae, Radu, Ştefan Golescu şi Ana C./Racoviţă, susţinătoare moral sau material, a demersurilor fiilor săi, privind modernizarea Principatelor, refugiată la Sibiu (1848), Istanbul şi Brusa (1849), iniţiatoarea redeschiderii Şcolii *Dinicu Golescu* (1850), autoarea unor ample acţiuni caritabile, scrisori, consemnări memoriale, ceea ce contribuie la promovarea, peste timp, a imaginii acestei adevărate *dinastii*.

Nominalizarea figurilor marcante ale familiei Golescu în ***Enciclopedia Argeşului şi Muscelului*** este motivată prin numeroase referiri complementare, integrate mai multor paragrafe dispersate, asupra cărora formulăm, selectiv, după sugestiile redactorilor specializaţi, câteva considerente. Dacă ne oprim, spre exemplu, la conţinutul Literei A, vom redescoperi, datorită formulărilor juristului **Silvestru Voinescu** (**S.D.V.**), fost director (patru decenii) al Bibliotecii Judeţene Argeş (1964-2004), conlucrarea dintre Constantin/Dinicu Golescu şi transilvăneanul **Aaron, Florian** (1805-1887), invitat, la sud de Carpaţi, pentru a organiza Şcoala Slobodă Obştească, din Goleştii Muscelului (1826-1830), rezultatele influenţând alegerea sa ca membru al Societăţii Academice Române (1870).

Apoi, în ***Litera B***, istoricul **Spiridon Cristocea** (**C.I.S.**), directorul Muzeului Judeţean Argeş, scrie despre **Baldovin** (1460-1524), *demnitar* medieval, strămoş al familiei Golescu, descendent din boierii Craioveşti, proprietar la Mărăcineni şi Vieroş (Muscel), pârcălabul Cetăţii Poenari (Argeş), căzut pe câmpul de luptă (1524), iar literatul Constantin Cârstoiu (C.C.C.) reactualizează memoria lui Constantin/Dinicu Golescu prin numele acordat Bibliotecii Judeţene Argeş (2003) şi dezvelirea bustului personalităţii amintite la intrarea principală a instituţiei executat de sculptorul Vasile Rizeanu. Din ***Litera C*** detaşăm, special, eponimia Colegiului/Liceului *Dinicu Golescu*, din Câmpulung (1898), edificiu impunător, purtând amprenta anilor 1925-1937, *mobilat* exterior cu statuia amfitrionului (1994), opera artistului plastic Adrian Radu, informaţii livrate prin bunăvoinţa fostului primar al oraşului, **Manole Bivol** (**M.M.B.**), dar şi numele conferit Colegiului/Liceului *Zinca Golescu*, din Piteşti, profesoara **Silvia Popescu** (**S.P.P.**) motivând, în acest sens, prevederile ***Decretului Consiliului de Stat al României*** (29 ianuarie 1971) şi conţinutul plăcii evocatoare de pe frontonul clădirii şcolii (23 mai 1971).

www.cimec.ro

Continuând asemenea excurs alfabetic, ***Litera D***, din ***Volumul II***, include atât pe medicul de origine franceză, ***Davila, Carol*** (1828-1884), căsătorit cu Anica Racoviţă (născută în 1834), nepoata lui Constantin/Dinicu Golescu, prelucrarea detaliilor aparţinând doctorului **Constantin Capătă** (**C.G.C.**), cât şi pe dramaturgul ***Davila, Alexandru C.*** (1862-1929), patronimic pentru Teatrul din Piteşti, ataşat, de asemenea, genealogiei Goleştilor, demonstraţia perpetuând girul actorului **Ion Focşa** (**I.G.F.**). În acelaşi volum, ***Litera F*** vorbeşte despre ***Furcă/Furcovici, Radu R.*** (1495-1559), slujitor al Curţii Domneşti de la Bucureşti (vistier, logofăt, caimacam, clucer, comandant militar), integrat familiei Golescu, după cum afirmă **Sevastian Tudor** (**S.M.T.**), prin căsătorie, preluarea domeniului şi educarea fiilor săi, fraţii Albu şi Ivaşcu Golescu, invocaţi anterior. Spre finalul secolului XIX, conjunctura nefavorabilă îi determină pe urmaşii revoluţionarilor de la 1848 să vândă proprietăţi din Leordeni, Muscel (1880), cumpărătorul, macedoneanul **Gussi, Nicolae** (1830-1901), preluând, astfel, după cum concluzionează, în ***Litera G***, istoricul **Spiridon Cristocea (S.I.C.**), diverse proiecte referitoare la familia Golescu.

Accesând ***Volumul III*** (L-R), al ***Enciclopediei Argeşului şi Muscelului***, vom identifica, în prima literă, numele lui **Leurdeanu, Stroe F.** (secolul XVII), mare proprietar funciar, dregător domnesc, fruntaş al partidei boierilor Băleanu (1672), căsătorit, din 1623, cu Vişa Golescu, *mariaj* care l-a determinat să construiască viitorul conac al domeniului (1639-1640), astăzi, pavilionul central folosit de Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, dar şi biserica din imediata apropiere (1646), contribuind, concomitent, la restaurarea parţială a Complexului monastic Vieroş (1645), explicaţiile aparţinând tot lui **Spiridon Cristocea** (**C.I.S.**).

După cum este normal, în ***Litera M*** a ***Enciclopediei*** sunt ilustrate particularităţile ***Muzeului Goleşti***, descifrate de profesorul universitar **Radu Gava** (**R.G.G.**), instituţie culturală de importanţă europeană, având sorginte plauzibilă prin Legea Nr. 269, din 7 iunie 1939, profilul complex fiind stabilit, ca unitate distinctă, ulterior (1958), la conducere aflându-se manageri dedicaţi domeniului: Constantin Iliescu, Iulian Ilie Rizea, Vasile Novac, Filofteia Pally. Alte completări se referă, în ***Litera P***, la amenajările dendrologice din ***Parcul*** conacului Golescu, descriere aparţinând cercetătorului **Valeriu Alexiu** (**V.F.A.**), iar ***Litera R*** decodifică familia **Racoviţă**, respectiv: **Alexandru**, ispravnic al Craiovei (1834-1848), căsătorit cu **Ana**, fiica lui Constantin/Dinicu Golescu şi a Zoei/Zinca Golescu; **Anica**, soţia medicului Carol Davila; **Constantin**, născut la Goleşti (1830), revoluţionar (1848), unionist (1859), prefect de Argeş (1876-1879), prezentări asumate prin semnături deja listate. Un loc aparte ocupă, în litera amintită, ***Rotonda*** cu busturile principalelor personalităţi din familia Golescu, lucrări plastice executate la Institutul *Nicolae*

www.cimec.ro

Grigorescu (Bucureşti), dezvelire oficială, 26 noiembrie 1988, informaţii creionate de redactorul **Simona Nagîţ** (**S.C.N.**).

În ultimul *tom* al ***Enciclopediei (S-Z)***, la care se lucrează, sunt anumite detalii privind contribuţia directă a meşterului **Stoica** pentru edificarea caselor şi bisericii din Goleşti (secolul XVII), iar ***Litera V*** prezintă pe **Vişa**, soţia lui Stroe Leurdeanu (veacul XVII), proprietară efectivă a domeniului de la Goleşti (Muscel), interferată, anterior, familiei Brâncoveanu.

Aşadar, ***Enciclopedia Argeşului şi Muscelului***, iniţiată şi coordonată de cel care vă relatează, stabileşte multiple criterii referitoare la personalităţile genealogiei Golescu, deosebit de utile pentru a certifica, fără echivoc, semnificaţia prevalenţei lor în direcţionarea modernizării României.

PERSONALITIES FROM THE GOLESCU FAMILY
IN THE ENCICLOPEDYA OF ARGES & MUSCEL
Abstract

In the paper, the historian Petre Popa, the coordinator of the *Enciclopedya of Arges & Muscel*, estimates the contribution of the Golescu Family to the modernization of Romania, during the 19-th century.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

UN DESTIN TRAGIC - VIRGIL POTÂRCĂ (1888-1954), OM POLITIC, PRIETEN ŞI COLABORATOR AL LUI ARMAND CĂLINESCU, INIŢIATOR AL ÎNFIINŢĂRII MITROPOLIEI OLTENIEI - 60 DE ANI DE LA SFÂRŞITUL TRAGIC LA SIGHETUL MARMAŢIEI

TOMA RĂDULESCU*

Virgil Potârcă s-a născut la Pleniţa-Dolj în ziua de 16 iulie 1888 în casa învăţătorului Nicolae Potârcă, care a ajuns consilier judeţean şi deputat în Parlamentul României. Învăţătorul Nicolae Potârcă a avut doi fraţi. Primul, ing. Opran Potârcă, specialist în domeniul căilor ferate, recunoscut pentru valoarea operei sale şi în afara ţării, căzut pe câmpul de luptă în războiul reîntregirii, al doilea frate – generalul medic chirurg Iacob Potârcă, a fost doctor în chirurgie al Facultăţii de medicină din Paris, organizator al serviciului sanitar român în războiul balcanic din 1913 şi în primul război mondial. Metodele chirurgicale aplicate de acesta din urmă sunt recunoscute şi azi peste hotare. Unchiul dinspre mamă – prof. dr. Iancu Voinea, în cadrul Academiei Comerciale din Cluj ca membru fondator, a fost şeful catedrei pentru studiul produselor comerciale şi tehnologia lor, renumit pentru excursiile tematice organizate cu studenţii săi în diverse ţări europene.

Virgil Potârcă, după absolvirea studiilor primare în comuna natală, a urmat studiile gimnaziale şi liceale la Colegiul Naţional „Carol I” – promoţia 1906. Ulterior devine licenţiat în drept al Universităţii din Bucureşti, iar din anul 1914 doctor în drept la Paris. Imediat în anul 1910 se înscrie în Baroul de Dolj unde este considerat un adevărat maestru. Paralel a făcut studii serioase de agronomie ajungând în perioada interbelică preşedinte al Uniunii Camerelor Agricole din România. În primul război mondial a participat ca ofiţer şi s-a evidenţiat prin fapte de eroism confirmate de medaliile şi decoraţiile acordate. Atras de personalitatea viitorului mareşal Alexandru Averescu se înscrie în Partidul Poporului condus de acesta unde devine membru marcant, iar din anul 1920 deputat de Gorj. De atunci şi până în 1937 a fost deputat şi senator în toate legislaturile. Virgil Potârcă, şeful organizaţiei Partidului Poporului din Dolj, a fost un element apropiat de interesele ţărănimii. Astfel în cadrul

* Arhiepiscopia Craiovei, Craiova.

www.cimec.ro

dezbaterilor Adunării Deputaţilor din sesiunea martie-mai 1921 cerea să se depăşească decretul iniţiat de liderul liberal I. Gh. Duca până se vor întregi 10 pogoane de fiecare ţăran.[1] Ca deputat Virgil Potârcă începe să se apropie de Partidul Ţărănesc al lui Ion Mihalache, fiind şi liderul grupului din cadrul Partidului Poporului care manifesta aceste tendinţe. La începutul anului 1926 întregul grup de la Craiova trece de la Partidul Poporului la Partidul Ţărănesc, iar la 26 sept. 1926 în şedinţa Comitetului Central Executiv este ales ca membru al acestuia alături de Vasile Rădulescu, Armand Călinescu, Alexandru Răutu şi Teofil Sauciuc-Săveanu[2]. Adept al fuziunii Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional în primăvara anului 1927 Virgil Potârcă, la fel ca şi preşedinţii altor organizaţii judeţene, reuşeşte să realizeze contopirea organizaţiilor naţională şi ţărănistă în cadrul unei organizaţii judeţene unice a P.N.Ţ. În anii 1927-1937 a fost preşedinte al organizaţiei P.N.Ţ. Dolj. Virgil Potârcă, datorită capacităţii sale organizatorice deosebite, reuşeşte să creeze filiale viabile în toate comunele doljene, numărul membrilor de partid situând organizaţia printre primele din ţară. În timpul campaniilor electorale s-a dovedit a fi unul din cei mai buni oratori români. El a contribuit efectiv la victoria partidului său în alegerile din toamna anului 1928, care au permis formarea primului guvern ţărănist din istoria României. De asemenea în perioada 1 apr. 1926- 12 iul. 1927 când primar al Craiovei era avocatul I. B. Georgescu, Virgil Potârcă făcea parte din cei 37 de consilieri ai Craiovei care au avut un rol important în modernizarea oraşului Craiova prin continuarea lucrărilor de canalizare începute de fostul primar C.N. Popp[3].

Alături de Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihail Ralea, Constantin Rădulescu-Motru, Petre Andrei, Petre Pandrea şi alţii, Virgil Potârcă a adus o contribuţie importantă la dezvoltarea ideologiei naţional ţărăniste. El era adept al grupării centriste şi de stânga care n-a fost de acord cu pactul de neagresiune semnat la 25 noiembrie 1937 de P.N.Ţ condus de Iuliu Maniu şi legionari în vederea alegerilor parlamentare. Puţin mai târziu la 29 decembrie împreună cu Armand Călinescu, Dinu Simian şi Vasile Rădulescu-Mehedinţi au fost excluşi din P.N.Ţ. pentru că făceau parte din guvernul Goga. La conducerea organizaţiei P.N.Ţ. Dolj Virgil Potârcă a fost înlocuit cu I. B. Georgescu[4].

Virgil Potârcă a avut funcţii importante în conducerea pe ţară a P.N.Ţ. Astfel Comitetul Central executiv în urma întâlnirilor dintre 9 şi 12 sept. 1934 a

---

[1] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II. Partea I. 1918-1933, Editura „Ştiinţifică şi Enciclopedică”, Bucureşti, 1986, p. 272.

[2] Ibidem, p. 511.

[3] Cezar Avram, Vasile Pleniceanu, Dinică Ciobotea, Sorin Lukacs, Leonida Nicolaescu, Ion Zarzără, *Craiova pagini de istorie şi civilizaţie*, III, *Amenajarea apelor. Canalizarea şi termoficarea oraşului Craiova*, Editura „Helios”, Craiova, 1998, p. 108.

[4] Ibidem, Partea a II-a, noiembrie 1933 – septembrie 1940, Bucureşti, 1988, pp. 192, 218, 221, 222.

www.cimec.ro

Delegaţiei permanente a P.N.Ţ. l-a ales ca membru alături de D.R. Ioaniţescu, Ion Răducanu, Petre Andrei, Armand Călinescu din partea organizaţiilor din vechiul regat[5].

La 31 dec. 1928 Virgil Potârcă a fost desemnat subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor în guvernele conduse de Iuliu Maniu (10 nov. 1928-7 iun. 1930), (13 iun. - 8 oct. 1930) şi G.G. Mironescu (7 iun. 1930 – 8 iun. 1930), (10 oct. 1930-4 apr. 1931), cu sarcina de a contribui la „desăvârşirea reformei agrare". În guvernul condus de Octavian Goga a fost ministru ad-interim la agricultură şi domenii (28 dec. 1937-8 ian. 1938)[6].

Ca preşedinte al Camerelor Agricole Virgil Potârcă a iniţiat construirea de sedii în toate sediile judeţene din ţară, a asigurat angajarea unor specialişti agronomi, mulţi cu studii şi doctorate obţinute la cele mai importante universităţi occidentale. Virgil Potârcă acorda o mare atenţie sprijinirii agriculturii româneşti cu credite substanţiale şi dobânzi mici din parte Băncii Naţionale şi al altor bănci de credit. El a fost printre principalii făuritori ai cadrului legislativ care să permită o evoluţie modernă a agriculturii româneşti. „Realizarea revendicărilor economico-sociale ale ţărănimii trebuie să rămână pe primul plan" arăta Virgil Potârcă într-o scrisoare din 1938 adresată lui Ion Mihalache, lider ţărănist.

Interpelările în parlament şi iniţiativele sale legislative arată că între vorbă şi faptă a fost o deplină concordanţă, iar o seamă de lucrări ca: „Legea pentru asanarea datoriilor agricole"(Bucureşti, 1932, în colaborare cu Vasile Rădulescu), „Legea agrară" (Craiova, 1932), „Alegerile de la Tutova" (1931), „Mica proprietate ţărănească" (Craiova, 1932), Comentarii de la legea agrară" (1932) , „Criza actuală economică şi agricultura noastră" (Bucureşti, 1934) nu şi-au pierdut valabilitatea nici azi. Referindu-se la Legea pentru lichidarea datoriilor agricole şi urbane din 7 aprilie 1934, Virgil Potârcă afirma: „ nu se proporţionează cuantumul la care este obligat debitorul faţă de creditor în raport cu puterea sa de plată. Reducerea creanţei trebuie făcută în aşa fel încât plata să nu întreacă minimul de existenţă"[7].

În privinţa Planului de asanare de la Geneva din timpul crizei economice, Virgil Potârcă cerea o reducere a primelor lui pentru a fi mai uşor suportate de populaţie. Nerespectarea acestor propuneri a contribuit la mărirea suferinţei păturilor sărace şi la declanşarea a numeroase greve în anii 1932 şi 1933. Ca ministru al justiţiei (1932) a elaborat legi capitale pentru societatea românească. În reviste de specialitate ca „Justiţia Olteniei" (revistă de drept

[5] Ibidem, p. 173.
[6] Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României,* ediţia a III-a, Editura MERORIA, Bucureşti, 2002, pp. 134-135, 139.
[7] „Argus", 5 sept., 1934.

www.cimec.ro

apărută la Craiova între 1 febr. 1925 şi febr. 1944)[8], „Pandectele române", „Argus", etc., în sinteze ca „Dreptul de succesiune al văduvei sărace în averea soţului", „Legea pentru reglementarea datoriilor rurale şi urbane" (Buc. 1933), „Valorificarea produselor" (Buc. f.a.), „Economia şi sociologia. Criza actuală", Virgil Potârcă s-a dovedit a fi un apărător al păturilor defavorizate, militând pentru accesul nelimitat la justiţie al tuturor.

Ultima funcţie publică deţinută de Virgil Potârcă a fost aceea de ministru al lucrărilor publice şi comunicaţiilor şi ad interim la agricultură şi domenii în guvernul Goga (29 dec. 1937 – 10 febr. 1938). La 29 dec. 1937, alături de Armand Călinescu şi alţi reprezentanţi ai grupării centriste din P.N.Ţ., deoarece a fost desemnat ministru în guvernul lui Octavian Goga, Virgil Potârcă a fost înlăturat din partid.

Alături de Ion Mihalache, Mihai Ralea, Constantin Rădulescu-Motru, Petre Pandrea, Constantin Zane, Petre Andrei, Virgil Madgearu a fost unul dintre ideologii naţional ţărănismului pronunţându-se contra industrializării României. Virgil Potârcă considera că statul se află într-o criză adâncă ce se poate rezolva prin înlocuirea sa cu un stat naţional-ţărănesc. În lucrarea sa „Criza actuală", Bucureşti, 1934, Virgil Potârcă arăta că singurul posibil este „echilibrul stabilit înainte de război, astfel ca produsele agricole ale statelor ce produc cereale să fie consumate de locuitorii satelor industriale şi viceversa, produsele industriale să fie consumate de locuitorii statelor agricole"[9]. Doctrinar, Virgil Potârcă aparţinea centriştilor alături de Armand Călinescu, Mihai Ralea, Nicolae Costăchescu, Mihail Ghelmegeanu şi alţii. Aceştia vedeau rezolvarea problemelor cu care se confrunta România, precum şi propria lor ascensiune politică în instaurarea unui regim de mână forte sub conducerea lui Carol al II-lea[10]. Cu toate acestea, Virgil Potârcă a fost un adept convins al democraţiei, deşi considera domnia autoritară a lui Carol al II-lea ca singura soluţie de moment în condiţiile agresiunii revizioniste a Germaniei, Italiei şi U.R.S.S. dar şi Ungariei şi Bulgariei.

Ca urmare a asasinării primului ministru I.G. Duca, la 29 dec. 1933 de către legionari s-a adoptat Legea stării de asediu, care ulterior a fost prelungită şi de guvernul Gheorghe Tătărăscu. Virgil Potârcă l-a interpelat în parlament pe primul ministru Gheorghe Tătărăscu „dacă crede că-şi poate face un titlu de glorie începându-şi carierea de şef de guvern cu legea stării de asediu"[11]. Alături de Iuliu Maniu, Ion Mihalache, şi alţii Virgil Potârcă combate

---

[8] Florea Firan, *Presa literară craioveană*, Editura „Scrisul Românesc", Craiova, 1976, p. 361, nr. 456; Tudor Nedelcea, Marcel Ciorcan, *Publicaţiile periodice din Oltenia. Catalog (ziare, gazete, reviste) 1838-1976,* Craiova, 1976, p. 79, nr. 744

[9] Virgil Potârcă, *Criza actuală economică şi agricultura noastră*, Bucureşti, 1934, p. 104.

[10] Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 274.

[11] Apud M. Muşat, I. Ardeleanu, op. cit. Partea a II-a, pp. 579-580.

www.cimec.ro

concepţiile naţionaliste ale lui Alexandru Vaida Voevod referitoare la „numerus valachicus”, adică reprezentarea numai a românilor ca fiind majoritari, întreaga conducere a organizaţiei P.N.Ţ. de Timiş-Torontal fiind dizolvată, iar până la alegeri conducerea era asigurată de acesta (Comunicatul P.N.Ţ. din 16 mart. 1935).

La alegerile parţiale din 18 februarie 1936 pentru judeţele Hunedoara şi Mehedinţi, Virgil Potârcă s-a pronunţat împotriva practicilor Partidului Naţional Creştin, de orientare fascistă, condus de A.C. Cuza. La fel ca şi Ion Mihalache, Pantelimon Halippa, Ilie Lazăr, Petre Andrei, Virgil Potârcă a convins alegătorii în cuvântările sale de pericolul extremismului şi antisemitismului, de necesitatea menţinerii regimului democratic. Împreună cu Petre Andrei, Grigore Gafencu şi alţii, Virgil Potârcă s-a pronunţat împotriva pactului de neagresiune electorală semnat de conducerea P.N.Ţ. cu Mişcarea legionară la 25 nov. 1937 în vederea alegerilor.

Ca urmare a atitudinilor sale publice, la Craiova la sfârşitul lui dec. 1937 numeroşi manifestanţi, membrii ai Partidului Naţional Creştin purtând uniforme fasciste cu zvastică pe mână au provocat numeroase incidente şi devastări, deoarece Virgil Potârcă intrase în guvernul Goga-Cuza.

În condiţiile dramatice ale vieţii anului 1940 când România a suferit agresiunea Uniunii Sovietice şi se punea problema fiinţei statale, Virgil Potârcă a făcut parte din delegaţia celor 12 foşti miniştri din care amintim pe Iuliu Maniu şi C.I. Brătianu care s-a prezentat la palatul regal în audienţă la Carol al II-lea oferindu-şi serviciile şi asumându-şi responsabilitatea pentru partidele democratice.

Foarte credincios, Virgil Potârcă a fost un apropiat al episcopului Râmnicului Noului Severin – Vartolomeu Stănescu. Iată ce spunea despre el la 4 octombrie 1931 episcopul Vartolomeu Stănescu cu prilejul deschiderii Adunării Eparhiale desfăşurate la Râmnicu Vâlcea: „După retragerea de la putere a Partidului Naţional Liberal a urmat la guvernul ţării Partidul Naţional Ţărăneasc. Din partidul acesta s-a remarcat ca sprijinitor al intereselor Eparhiei şi al Episcopiei domnia sa domnul Virgil Potârcă, care în calitatea domniei sale se subsecretar de stat la Ministerul de domenii a pus la dosar interpelarea lui senator Mihăescu, care i-a cerut guvernului de atunci trecerea enoriaşilor locali a terenului în totalitate de 308 pogoane pe care o are în folosinţa ei Eforia Mănăstirilor Oltene la Comanca din Romanaţi întocmită de mine şi sub raportul averei agricole de aci şi pe el Eforiei. Teritoriul acesta agricol ni se atribuise după o luptă aprigă, intensă”.

La 21 martie 1932 Virgil Potârcă este ales pentru Congresul Naţional Bisericesc alături de I. G. Duca, Gheorghe Tătărăscu şi Richard Franasovici[12].

Trei ani mai târziu la deschiderea adunării eparhiale din 13 mai 1934 episcopul Vartolomeu întărea afirmaţiile sale cu privire la Virgil Potârcă în cuvântarea rostită atunci:

„Al doilea mare bărbat de stat (n.n. primul la care se referea episcopul era I. G. Duca, recent asasinat de legionari la Sinaia) care ne-a sprijinit cu toată căldura în toate trebuinţele Reşedinţei şi ale Eparhiei este excelenţa sa Virgil Potârcă, cu care ne-am cunoscut ca student la Paris. N-a fost cerere pe care să nu ne o rezolve, oricare ar fi fost ministerul către care ea era îndrumată. Iată deci şi către cine ne îndrumăm noi admiraţia şi veneraţia noastră, şi cui le datorăm în cea mai mare parte smulgerea din ruina în care am găsit reşedinţa episcopală cum şi înflorirea sfintelor mănăstiri. Pe aceşti doi români creştini nu-i vom uita toată viaţa, rugându-l pe Dumnezeu să mai scoată în cale pentru scumpa eparhie olteană şi alte valori laice, care cel puţin să-i poată egala, dacă nu chiar întrece”[13].

Virgil Potârcă, alături de Gheorghe Tătărăscu şi Richard Franasovici a făcut parte din Marele Congres Naţional Bisericesc, organ de conducere al treburilor administrative în Biserica Ortodoxă Română, din partea Arhiepiscopiei Craiovei, a fost şi membru în Adunarea Eparhială a Eparhiei Olteniei, Râmnicului şi Severinului. Alături de alţi fruntaşi politici olteni în frunte cu fraţii săi - Constantin şi Eugen Potârcă, Constantin Argetoianu, dr. Constantin Angelescu, Richard Franasovici, I. B. Georgescu, C.S. Nicolăescu - Plopşor şi alţii a militat pentru reînfiinţarea Mitropoliei Olteniei în anul 1939. Decretul Regal din 7 noiembrie 1939 era încununarea muncii acestuia şi a colegilor săi. „Fruntaşii vieţii sociale, culturale şi economice a Olteniei solicită înfiinţarea Mitropoliei Olteniei întemeiaţi pe motivele de ordin istoric expuse mai sus (n.n. – înfiinţarea în 1370 a Mitropoliei Severinului cu jurisdicţia asupra Olteniei de astăzi şi asupra ţinuturilor bănăţene de peste munţi), cum şi necesitatea unui deosebit prestigiu, pe care-l merită Biserica olteană, reprezentând peste 1.500.000 credincioşi” se arăta în referatul întocmit de Constantin Argetoianu, preşedintele Consiliului de Miniştri în perioada 28 sept.-23 nov. 1939[14]. În calitate de preşedinte al Camerelor agricole a făcut

[12] *Dările de seamă ale secţiunilor: culturală, administrativă şi economică ale Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin către Adunarea Eparhială din 29 mai 1932*, Tipografia Eparhială a Sfintei Mitropolii, Râmnicu Vâlcea, 1932, pp. 18, 64-65.

[13] *Dările de seamă ale secţiunilor: culturală, administrativă şi economică ale Sfintei Episcopii a Râmnicului Noului Severin către Adunarea Eparhială din 26 mai 1935*, Tipografia „Episcopul Vartolomeu”, Râmnicu Vâlcea, 1935, p. 51.

[14] *** *Vieaţa bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei, Craiova,* Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei Râmnicului şi Severinului, 1941, pp. 11, 15, 115; ***, *Dicţionarul personalităţilor doljene. Restitutio,* Editura „Aius”, Craiova, 1999, pp. 175-1776; ***, *Repere*

toate demersurile necesare şi a asigurat bunul mers al mănăstirilor oltene prin atribuirea prin decret regal al moşiei de peste 1.000 de ha de la Comanca – Romanaţi, azi judeţul Olt, ale cărei produse agricole erau administrate şi repartizate mănăstirilor şi schiturilor din întreaga Mitropolie a Olteniei, astfel revigorându-se viaţa unor vechi ctitorii domneşti şi boiereşti lipsite de cele mai elementare mijloace materiale de subzistenţă. Împreună cu fraţii săi pentru procurarea vinului liturgic la parohii şi mănăstiri şi pentru folosul Arhiepiscopiei Craiovei, a donat o suprafaţă importantă de vie în zona de nord din imediata apropiere a Craiovei în cunoscutul Plai al Vulcăneştilor. Alături de alţi oameni politici şi de preoţi craioveni în vremurile tulburi ale celui de al doilea război mondial prin audienţe la Patriarhia română şi la conducerea de atunci a statului român (în special la Consiliul de Miniştri şi Ministerul Educaţiei Naţionale. Culte. Arte, la cunoscutul filozof şi ministru Ion Petrovici). Nu în ultimul rând trebuie amintite actele de binefacere sub patronajul mitropolitului Olteniei – Nifon Criveanu. Astfel pentru refugiaţii din Basarabia, Cadrilater şi Bucovina de Nord, pentru văduvele şi orfanii de război, pentru cartierul Brazda lui Novac din Craiova, distrus de bombardamentele din aprilie 1944, pentru spitalele de răniţi şi lagărele de prizonieri de la Calafat, Işalniţa şi Târgu Jiu, pentru invalizii de război şi pentru cantinele organizate pentru elevii săraci şi cei lipsiţi de mijloace materiale (vezi în acest sens Societatea „Ospătăria şcolară" şi cantina „Iubirea aproapelui" de pe lângă biserica „Sf. Gheorghe Vechi" din Craiova patronată de distinsul preot şi cărturar Gheorghe Demetrescu) activau şi erau model de urmat, pe lângă fiica mitropolitului Nifon Criveanu – Cella Moroianu – Criveanu, soţiile fraţilor Virgil, Constantin şi Eugen Potârcă. Fiica mitropolitului Nifon Criveanu, împreună cu soţiile şi alţi membrii ai familiilor unor preoţi dar şi cu numeroase credincioase au îngrijit răniţii şi bolnavii din spitale şi au procurat cele necesare bunei desfăşurări a activităţii acestora. Ele au activat în cadrul societăţii „Cultul eroilor" şi au organizat cimitire pentru cei decedaţi în spitalele militare de pe cuprinsul Olteniei. Model în acest sens erau sectoarele repartizate cimitirului „Ungureni" din Craiova, care era alocat Spitalul militar din vecinătate şi cele de la cimitirul „Sineasca", unde fiecare erou avea trecut pe o cruce de lemn într-o placă de metal numele acestuia şi unitatea militară căruia îi aparţinuse în vederea identificării lor de către urmaşii acestora. Tot aceste distinse doamne de ziua Înălţării Domnului organizau ample manifestări care emoţionau întreaga populaţie şi înălţau sfinte troiţe în amintirea celor căzuţi pe câmpurile de luptă pentru apărarea patriei.

Pentru meritele sale Virgil Potârcă a fost distins cu numeroase ordine şi medalii româneşti şi străine. În timpul celui de al doilea război a militat pentru

spirituale româneşti. Un dicţionar al personalităţilor din Dolj, Editura „Aius", Craiova, 2005, p. 275.

www.cimec.ro

salvarea României prin încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite şi apoi pentru revenirea la sistemul democratic prin organizarea de alegeri libere. Datorită atitudinii sale constant anticomuniste va avea de suferit în ultimii ani ai vieţii. O notă informativă din 30 iulie 1945 a Serviciului Special de Informaţii privind situaţia politică a P.N.Ţ. şi a legături acestuia cu alte forţe politice din ţară şi străinătate subliniază maturitatea politică a lui Virgil Potârcă în acele momente grele ale ocupaţiei sovietice: „Există chiar printre membrii teama – care în ultimul timp a luat aspect de certitudine – că la un moment dat s-ar putea scinda forţele partidului, într-o acţiune de despărţire a formaţiei lupiste şi altele, fapt ce a determinat de altfel chiar pe V. Potârcă, din fruntea grupului care a părăsit mai demult partidul, să ia contact cu Mihalache, dând sugestii pentru o reintegrare şi reorganizare programatică a partidului, care s-ar traduce pe plan extern printr-o apropiere de cercurile conducătoare sovietice."

De altfel, în împrejurarea că dr. Lupu a fost scos în de la preşedinţia Asociaţiilor „Amicii Americii" şi „Prietenii Naţiunilor Unite", precum şi aceia că în cercurile din jurul lui Maniu, dr. Lupu trece ca o persoană „manevrată de Partidul Comunist şi în „directa subordine a cercurilor sovietice", arată că pare verosimilă ştirea după care fruntaşul ţărănist ar trata cu forurile competente direct şi personal o eventuală colaborare la Guvern"[15].

După falsificarea rezultatului alegerilor din nov. 1946, Virgil Potârcă, la fel ca şi ceilalţi fruntaşi ţărănişti, a fost supus unor puternice persecuţii politice fiind eliminat din baroul de Ilfov în aprilie 1948. În iulie 1947 a fost arestat pentru prima dată de organele de represiune comunistă. Despre arestarea acestuia în anul 1950 se păstrează mărturia soţiei sale Ştefania Olga Marinescu-Potârcă pe care o redăm: „Soţul meu a fost arestat în lotul demnitarilor în 1950, cei care nu am ştiut unde au fost. Am aflat abia când am ieşit eu din puşcărie, mi-a spus Carmen Verona[16].

A venit un individ de la Securitate, cu pistol, care s-a năpustit în casă, el a deschis uşa, la ora 5 dimineaţa. (....). Avea 62 de ani. *Vă îmbrăcaţi şi mă urmaţi!* A plecat cu ce avea pe el, nu i s-a spus că ia nimic. Ne-am sărutat (...) Curaj! Curaj! Ne-am uitat lung unul la altul n-am crezut că n-o să-l mai văd niciodată"[17].

Din anul 1950 a fost dus la închisoarea din Sighetu Marmaţiei, a fost izolat în celula 52 unde a fost supus unor chinuri de neimaginat ce l-au

---

15 ***, *România. Viaţa politică în documente 1945,* (coord. Ioan Scurtu), Arhivele statului din România, Bucureşti, 1994, p. 300.

16 Născută în 1918, soţia pictorului Paul Verona şi fiica prof. univ Teofil Sauciuc – Săveanu, fost guvernator al Bucovinei după unirea din 1918. A fost arestat pe 15 aprilie 1952 până în anul 1954. Vezi Cicerone Ioniţioiu, op. cit. Ş, T, Ţ, U, V, W, X, Y, Z, Buc., 2010, p. 448.

17 Andrea Dobeş, Ioan Ciupea, *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acţiune*, în. vol. ***, *Memoria închisorii Sighet,* Editia a II-a revăzută şi adăugită, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Sighetu Marmaţiei, 2003, pp. 176-177.

www.cimec.ro

transformat dintr-o persoană supraponderală într-un schelet viu-înaintea morţii avea sub 40 kg. A decedat în ziua de 10 mai 1954 sau 6 iunie 1954 (aşa cum rezultă din tabelul cu cei decedaţi în detenţie la Sighet)[18]. Trupul său a fost aruncat într-o groapă comună aflată în Cimitirul Săracilor din Sighet şi nu a fost identificat până în prezent[19]. Actul său de moarte, aşa cum rezultă din cele două registre ale arhivei Oficiului de Stare Civilă de la primăria Municipiului Sighetu Marmaţiei are nr. 143, certificatul de moarte are seria N.c nr. 370593, iar actul de verificare a morţii nr. 425 din 6 iunie 1954. Soţia sa Dorina şi fiul Virgil au fost arestaţi prima, la 15 apr. 1951 în lotul soţiilor de foşti demnitari, deşi divorţase, între timp pentru ca să-şi crească copiii (a fost eliberată la 19 apr. 1954), al doilea condamnat pentru trei ani sub pretextul că ar fi vrut să fugă peste hotare[20].

Virgil Potârcă prin sfârşitul său tragic s-a înscris astfel între eroii neamului, victime ale regimului comunist.

În toamna anului 1975, ca urmare a deplasării mele la Bucureşti la locuinţa familiei Potârcă de pe strada Izvor (cartier supus ulterior demolărilor) am fost întâmpinat cu ospitalitate deosebită de către soţia, fiul şi fiica lui Virgil Potârcă care au donat Muzeului Olteniei decoraţiile, obiectele personale, fotografiile, cărţile şi manuscrisele acestuia cu speranţa că vor fi expuse în muzeu. Dar organele locale de partid de atunci s-au opus reabilitării de drept a unuia dintre cei care au contribuit substanţial la făurirea României Mari şi la consolidarea democraţiei româneşti, deşi meritele omului politic Virgil Potârcă fuseseră recunoscute chiar de ideologul comunist Dumitru Popescu, pe atunci Preşedintele Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste. În urma acestui incident cu speranţele năruite fiul său Tudor Potârcă, om de ştiinţă, a emigrat în

[18] Ibidem, p. 293, nr. 143.
[19] Cicerone Ioniţoiu, *Cartea de aur a rezistenţei româneşti împotriva comunismului,* vol. I, Hrisovul S.R.L., Bucureşti, 1995, p. 132; Romulus Rusan (editor), *Memoria închisorii Sighet,* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, pp. 231 şi 251; Romulus Rusan (coordonator), *Analele Sighet 8: Anii 1954-1960: Fluxurile şi refluxurile stalinismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmaţiei (2-4 iulie 2000),* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000, p. 485; Nuţu Roşca, *Închisoarea elitei româneşti. Compendiu,* Editura Gutinul S.R.L., Maia Mare, 1998, p. 132; Ion Bălan, *Regimul concentraţionar în România, 1945-1964,* Colecţia „Biblioteca Sighet” 12, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000, pp. 191 şi 212; Constantin C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în penitenciarul din Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955),* Introducere de Dinu C. Giurescu, Ediţie îngrijită, anexe şi indice de Liana Ioana Ciplea, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1994, p. 169; Constantin C. Giurescu, *Amintiri,* ediţie îngrijită de Dinu C. Giurescu, Editura ALL EDUCATIONAL, Bucureşti, 2000, pp. 478-479 Octavian Roske (coordonator), *Mecanisme represive în România: 1945-1989; dicţionar biografic;* Bucureşti: Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, vol. 6: P, 2007, pp. 360-361; Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste: arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi: Dicţionar,* Editura „Maşina de Scris”. Bucureşti, 2006, vol. 8: P-Q, p. 433.
[20] Nuţu Roşca, op. cit., pp. 34-40, 156; Cicerone Ioniţoiu, op. cit.

www.cimec.ro

Germania Federală, azi fiind om de afaceri, dar care nu şi-a pierdut dragostea pentru România.

Virgil Potârcă a avut doi fraţi care s-au remarcat în cadrul P.N.Ţ – Dolj. Primul - Constantin Potârcă – primar al Craiovei (1929-1931; 1932-1933; 1938), membru al Baroului avocaţilor Dolj din anul 1920 şi unul din factorii decisivi în ridicarea căminului preoţesc „Renaşterea". Ca primar, Constantin Potârcă, a donat Episcopiei Râmnicului din partea Primăriei Craiovei terenul pe care s-a construit căminul preoţesc „Renaşterea" şi a acordat fondurile necesare pentru finalizarea lucrărilor la viitoarea catedrală mitropolitană „Sf. Dumitru", lucrări începute încă din anul 1889. În pisania Catedralei Mitropolitane era ca primar etichetat ca: „iubitorul de datină şi faptă creştină"[21].

Pentru frumuseţea textului dăm o bună parte din conţinutul pergamentului pus la temelie Căminului Preoţesc „Renaşterea", la 17 august 1933:

„A lucrării şi a facerii de bine la tot creştinul datorie este şi la Dumnezeu prea bine primită. Drept aceia şi noi, întru Hristos Dumnezeu bine credincioşii preoţi ai Eparhiei Oltene, de vreme ce din noianul milostivirei Celui Prea Înalt şi din osârdnica dorinţă a prea iubitorului nostru Episcop D.D. Vartolomeiu, ne-am învrednicit să alcătuim Societatea Preoţească „Renaşterea" din Oltenia, având tot cugetul nostru învoioşat spre cel de obşte folos neamului acestuia, cu dumnezeiască sârguinţă, cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh, întru slava prea puternicului Dumnezeu, cel în Troiţă proslăvit şi de noi pravoslavnicii, un Dumnezeu de o fiinţă, mărturisit, am pus piatra de temelie a acestei blagoslovite case preoţeşti, locaş de adunare şi isvor de lumină pentru drept credincioşii preoţi şi creştini, pe locul dăruit nouă de Primăria Oraşului Craiova, din îndemnul Domnului *Constantin N. Potârcă,* Primarul Oraşului, carele având a răspunde evlaviei sale către dumnezeieştile lucruri, odată cu aceasta multe au întărit, multe au înfrumuseţat şi din nou au făcut. Şi acest binecuvântat lucru s-au făcut în umbra Bisericii Dumnezeieşti a Sfântului Dimitrie Isforâtorul de Mir, după iscusitele planuri ale credinciosului rob al lui Dumnezeu Alfred Vincenz, în zilele prea luminatului nostru Rege Carol al II-lea, cu blagoslovenia Prea Sfântului Episcop D.D. Vartolomeiu al Râmnicului – Noul Severin, fiind Preşedinte al Societăţii Preoţeşti „Renaşterea" din Oltenia, stăruitorul şi purtătorul de grijă Iconom Stavrofor Constantin Stănică, la leat de la facerea lumii 7441, iar de la Naşterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos curgerea vremii leat 1933, August 17". Urmează semnăturile participanţilor[22].

---

[21] *Vieaţa bisericescă....* p. 145.

[22] Pr. Ion Popescu-Cilienu, *Cuprinsul pergamentului pus la temelia Căminului Preoţesc "Renaşterea" din Craiova, la 17 August 1933,* în rev. "Renaşterea", XXV, iulie-decembrie, nr. 7-12, 1946, pp. 179-180.

Ca primar al Craiovei Constantin Potârcă, după decesul al celui mai de seamă primar al Craiovei Nicolae Romanescu, a luat iniţiativa la începutul lunii sept. 1931, care a fost împărtăşită şi de ceilalţi consilieri comunali, ca Parcul „Bibescu" să se numească Parcul „Nicolae Romanescu". Iată ce spunea cu această despre Nicolae Romanescu: „Rareori natura a întruchipat în acelaşi om atâtea calităţi eminente: o subtilă şi cutezătoare inteligenţă, o neobişnuită putere de muncă, o nebiruită perseverenţă în atingerea ţelurilor urmărite". „Folosind vastele lui cunoştinţe urbanistice şi edilitare împrospătate prin călătorii de studii în apus şi printr-o necontenită cercetare a celor mai noi scrieri de specialitate a înzestrat Craiova cu nepieritoare opere, de care numele îi va rămâne veşnic legat"[23].

Fratele mai mic Eugen Potârcă a fost primar al Pleniţei – Dolj şi deputat P.N.Ţ. Constantin şi Eugen Potârcă împreună cu o serie de organizaţii naţional ţărăniste în iunie 1947 au înaintat primului ministru dr. Petru Groza un memoriu prin care protestau faţă de arestarea conducătorilor P.N.Ţ în frunte cu Iuliu Maniu în înscenarea de la Tămădău. Citām pentru valoarea şi curajul acestui memoriu un pasaj: „Cu minimum de risc vă rugăm să luaţi cunoştinţă de protestul nostru categoric care exprimă indignarea întregii noastre mase româneşti asigurându-vă că până la urmă noi şi cu noi poporul vă va ierta pentru păcatele şi mârşăvia ce aţi comis, ştiind că nu aţi făcut-o decât din ordin şi nu puteaţi să faceţi altfel.

Poporul român şi cu el noi acei ce rămânem de veghe aşteptăm ziua de mâine, când se va face şi lumină şi dreptate pentru toţi şi pentru toate.

Cu deferenţa de circumstanţă primiţi, vă rugăm, asigurarea încrederii noastre că nu vom capitula şi nici nu deznădăjduim întru dreptatea ce se conturează la orizont"[24].

În continuare ne îndeplinim angajamentul verbal dat familiei sale mult încercate şi prezentăm mai jos o parte din decoraţiile păstrate cu sfinţenie de către soţia acestuia Dorina Potârcă din Bucureşti, azi trecută la cele veşnice.

---

[23] Constantin Potârcă, *Nicolae Rmanescu. Im Memoriam,* în "Izbânda", VI, nr. 61, din 6 sept. 1931; Luchian C. Diaconu, *Craiova 1898-1916. Saltul la urbanismul modern. Nicolae P. Romanescu,* Editura SITECH, Craiova, 2001, p. 9.

[24] ***, *România. Viaţa politică în documente 1947,* (coord. Ioan Scurtu), Arhivele statului din România, Bucureşti, 1994, p. 206. Constantin Potârcă a fost avocat şi judecător la Craiova a participat la primul război mondial cu gradul de căpitan, a fost arestat la 17 martie 1949 şi condamnat la un an de închisoare pentru "deţinere de înscrisuri şi publicaţii interzise". Eugen Potârcă, avocat din Craiova, prefect de Dolj (29 dec. 1937- 10 febr. 1938), conf. Nicolae Băbălău, Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *Din istoria instituţiilor administrative ale judeţului Dolj,* Editura SITECH, Craiova, 2004, p. 92, nr. 78, arestat la 25 august 1952 şi eliberat la 22 mai 1954.

www.cimec.ro

Ordinul „Steaua României" este cel mai vechi ordin naţional creat la sfârşitul domniei lui Al. I. Cuza, dar care datorită condiţiilor politice de atunci n-a putut fi pus în aplicare.

Decretul Domnesc nr. 1108/ 10 mai 1877 şi cel cu nr. 1517 din 28 iunie 1877 prevedeau organizarea Ordinului „Steaua României" în timp de pace şi de război în cinci grade: Cavaleri, Ofiţeri, Comandori, Mari Ofiţeri şi Mari Cruci. Însemnele ordinului pentru război au la toate gradele două spade încrucişate peste cruce spre deosebire de cele pentru pace. Deosebirile între grade constau în general în dimensiunea ordinelor.

Ordinul „Coroana României" a fost creat de regele Carol I ca răsplată pentru serviciile deosebite aduse statului. El se acorda atât militarilor, cât şi civililor, avea 5 grade (Cavaleri, Ofiţeri, Comandori, Mari Ofiţeri şi Mari Cruci) şi a fost reglementat
prin Decretele Regale nr. 1244 – 1245 din 10 mai 1881. Deosebirile între grade sunt în funcţie de dimensiunea crucii.

Deviza **PRIN NOI ÎNŞINE** a fost folosită iniţial în compunerea ordinului „Coroana României", care a fost utilizată apoi mai ales în perioada interbelică de Partidul Naţional Liberal[25].

Marea cruce a „Coroanei României" avea însemnul de 60 mm prins de o lentă care se purta de pe umărul drept spre şoldul stâng şi de o placă din argint ce se purta pe partea dreaptă a pieptului ca în cazul exemplarului păstrat la Muzeul Olteniei.

Ordinul "Meritul Agricol" a fost instituit în anul 1932 prin Decretul regal nr. 1538. El se acorda persoanelor care s-au distins prin servicii ştiinţifice aduse agriculturii sau industriei legate de produsele agricole, prin lucrări şi publicaţii în acest domeniu. Propunerile pentru decorare erau făcute de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor Regale. Ordinul are patru grade cu număr limitat de membri: caveleri – 1.000, ofiţeri – 500, comandori – 100, mari ofiţeri – 50, iar numărul străinilor era nelimitat. În cazul lui Virgil Potârcă acesta s-a făcut remarcat prin calitatea sa de preşedinte al Camerei Agricole de Comerţ şi prin iniţiativele luate în parlament în calitate de deputat pentru modernizarea agriculturii. Decoraţia se purta la gât conform comandoriei ordinului.

Conform Decretului regal nr. 2306 / 16 VIII 1933 fără a avea statut de ordin naţional, „Vulturul României" se încadra în acestea. Decoraţia a fost conferită membrilor Corpurilor Legiuitoare (Senatul şi Camera Deputaţilor) după numărul legislaturilor şi după situaţia ce au avut în parlament. El este organizat pe cinci clase (Cavaler, Ofiţer, Comandor cl. II, Comandor cl. I şi Mare Ofiţer). Gradul de cavaler se acorda senatorilor şi deputaţilor aleşi pentru prima oară, după un an de activitate parlamentară; cel de ofiţer după un an de

[25] Maria Dogaru, *Devize în heraldica românească",* „Revista Arhivelor", nr. 2, 1992, p. 216.

activitate în cea de a treia legislatură, precum şi membrii corpurilor legiuitoare după un an de funcţionare; comandor II – la a şasea legislatură, respectiv a treia legislatură şi vicepreşedinţilor aleşi prima oară în această funcţie după un an de activitate; comandor I – preşedinţilor corpurilor legiuitoare aleşi prima dată, vicepreşedinţilor aleşi a treia oară în funcţie, senatorilor şi deputaţilor aleşi în zece legislaturi, după un an de activitate; mare ofiţer – preşedinţilor aleşi în a treia legislaţie, în aceiaşi funcţie şi parlamentarilor aleşi în 15 legislaturi, după un an de activitate. Parlamentarilor străini cu merite legate de ţara noastră li se confereau gradele de comandor cl. I şi cl. a II-a, iar preşedinţilor corpurilor legiuitoare, gradul de mare ofiţer. Distincţia se purta la gât conform normelor stabilite pentru gradul de comandor clasa I.

Decoraţiile şi medaliile străine se purtau în funcţie de grad şi după ce erau recunoscute de către statul român printr-un decret publicat în „Monitorul Oficial”.

Ordinul „Coroana Italiei” a fost obţinut de Virgil Potârcă ca urmare a participării sale directe în calitate de ofiţer şi a legăturilor sale cu delegaţia militară italiană din România din anii 1917-1918. Ordinul „Steaua Italiei” a fost acordat în anul 1938 pentru perioada când a îndeplinit funcţia de ministru ad-interim la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (20 dec. 1937-8 ian. 1938) în guvernul Octavian Goga.

După primul război mondial în anul 1921 a fost înfiinţat ordinul „Polonia Restituta”- cea mai însemnată decoraţie naţională poloneză, ca şi ordinul „Vulturul Alb”. Ordinul a fost menţinut şi în epoca comunistă cu unele modificări. El se acorda pentru merite militare şi navale, dar şi culturale, artistice, de administraţie civilă şi este împărţit în cinci clase (mare cruce, comandor cu stea, comandor, ofiţer şi cavaler). Medalionul de la revers marchează anul proclamării republicii poloneze (1918). Probabil ordinul „Polonia Restituta” în grad de mare cruce a fost obţinut de Virgil Potârcă în urma vizitelor sale în Polonia, probabil într-o delegaţie alături de dr. C. Angelescu în martie 1937[26].

CATALOGUL DECORAŢIILOR

1. ORDINUL **STEAUA ROMÂNIEI**
România, *mare cruce,* md. 1877, pentru civili; argint.
Însemn: cruce bizantină, emailată albastru, cu raze între braţe; deasupra, coroană regală. În centrul crucii este aplicat un medalion emailat roşu, coroană regală, înconjurat de o bandă emailată albastru şi de o cunună din frunze de stejar, emailată verde.

[26] Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice 1937-1951,* vol. I (11 martie 1937- 4 septembrie 1938), Editura “Manuscripta”, Bucureşti, 1995, p. 28;

www.cimec.ro

Av. – în medalion, aplicată acvila cruciată stând pe un fulger; pe bandă, înscrisă deviza **IN FIDE SALUS.**
Rv. – în medalion, aplicată cifra regelui Carol I.
Lenta este roşie cu două dungi albastre la margini (lipsă).
D: 80 mm; M.O., inv. I 1605.
Placa: stea cu opt grupe de raze, din argint diademat, pe care este aplicat însemnul avers. Pe revers, în medalion, este reliefat numele bijutierului **JOSEPH RESCH FILS BUCAREST**.
Placa – D: 95 mm; M.O., inv. I 1606[27].

Avers **Revers** **Placa**

2. ORDINUL **COROANA ROMÂNIEI**
România, *mare cruce,* md. 1881, pentru civili; argint.
Însemn: cruce de Malta, emailată roşu cu bordură emailată alb; între braţele crucii, cifra regelui Carol I. Medalion central emailat roşu, înconjurat de o bandă emailată alb.
Av. – în medalion, aplicată o coroană regală; pe bandă, inscripţia **PRIN NOI ÎNŞINE, 14 MARTIE 1881.**

---

[27] Eugen Calianu, *Decoraţiile româneşti de la Cuza-Vodă la Regele Mihai I*, Editura "Eminescu, Buc., 2006, p. 17, fig. 16; Nicolae Lelescu, *Decoraţii româneşti (1866-1947),* f.a., p. 31-33, nr. e; Ştefan Catone, Dumitraşcu Bedivan, Nicolae Şerbănescu, *România. Decoraţii 1859-1991*, realizat prin Cover, Buc., 1992, p. 17, nr. 10; Floricel Marinescu, *Colecţii de decoraţii intrate în patrimonial Muzeului militar central (II)*, în rev. "Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară", nr. 6, 1973 pp. 146-148; Elena Roman, *Ordine, medalii, cruci, semne onorifice în colecţiile Muzeului Naţional Brukenthal. 1814-1941. Catalog*, Editura „Constant", Sibiu, 1998, p. 19, nr. 15; La galerie numismatique Bogdan Stambuliu, *Auction VI*, Westbury mayfair hotel – London Sundani, september 25 th – 2005 p. 206, nr. 604.

Rv. – în medalion este înscrisă data **10 MAIU** şi pe bandă **1866. 1877. 1881.**
Lenta este albastră cu o bandă argintie la margini.
Placa: stea cu opt grupe de raze, pe care este aplicat însemnul avers. Pe revers, în medalion, este reliefat numele bijutierului **JOSEPH RESCH FILS BUCAREST**.
Numai placa, însemn – D: 90 mm; M.O., inv. I 1604, însemnul şi lenta lipsă.[28]

3. ORDINUL **MERITUL AGRICOL**
România, *comandor*, md. 1932; argint aurit.
Însemn: cruce de Malta, emailată verde închis; având în centru, cifra regelui Carol II, din argint aurit, încoronată, iar în mijlocul crucii o coroană din argint aurit, din spice de grâu şi frunze de stejar, de formă ovală, deschisă, legată în partea de jos cu o fundă. Lipsă panglica. Panglica era de culoare verde închis, cu şapte dungi verticale situate la distanţe unele de altele, înguste, din fir de aur; este prinsă de însemn printr-un inel cu partea inferioară din frunze de laur, care se păstrează.
Însemn – D: 55 mm; G: 37,30 g; M.O., inv. I 1611.[29]

---

[28] Eugen Calianu, op. cit., pp. 25-26; Ştefan Catone, Dumitraşcu Bedivan, Nicolae Şerbănescu, op. cit., pp. 17-18, nr. 11; Nicolae Lelescu, op. cit, pp. 34-35, nr.2; Elena Roman, op. cit., p. 20, nr. 18; Floricel Marinescu, op. cit., pp. 148-149; Robert Werlich, *Orders and decorations of all nations. Ancient and modern civil and military*, Washington, 2007, pp. 256-257.
[29] Eugen Calianu, op. cit., p. 56; Ştefan Catone, Dumitraşcu Bedivan, Nicolae Şerbănescu, op. cit., p. 19, nr. 15; Nicolae Lelescu, op. cit, p. 60, nr. 3; Floricel Marinescu, op. cit., p. 152.

4. SEMNUL ONORIFIC **VULTURUL ROMÂNIEI**
România, *comandor clasa I-a*; md. 1933; argint aurit.
Însemn: vultur cruciat şi încoronat, ţinând în ghiara dreaptă spada, iar în stânga sceptrul şi pe piept scutul din email colorat cu stemele celor cinci provincii istorice (Ţara Românească, Moldova, Oltenia, Transilvania, Dobrogea) timbrate cu scutul alb – negru (al Casei Hohenzollern).
Panglica din rips albastru – închis, având pe margine o dungă roşie exterioară şi una galben – aurie, interioară – lipsă panglica.
D: vultur: 55 mm; G: 40,11g[30].

[30] Eugen Calianu, op. cit., p. 61, fig. 93; Nicolae Lelescu, op. cit, pp. 118-119; Ştefan Catone, Dumitraşcu Bedivan, Nicolae Şerbănescu, op. cit., p. 19, nr. 16; Floricel Marinescu, op. cit., p. 152; Elena Roman, op. cit, p. 44, nr. 97, dar pentru comandor clasa a II-a; La galerie numismatique Bogdan Stambuliu, p. 212, nr. 616.

www.cimec.ro

5. ORDINUL **COROANA ITALIEI**
Italia, *comandor*, md. 1868, aur şi email.
Însemn: cruce emailată albă, având în centru medalion, iar între braţele crucii fire de aur, agăţătoare, lipsă panglica.
Av. – medalion central email albastru şi Coroana de Savoia.
Rv. – medalion aurit, având vultur încoronat, spre st., iar pe piept într-un scut oval crucea de email alb a Casei de Savoia, iar pe fond email roşu.
D: cu inel de prindere 54 mm, fără inel 51 mm; M.O., inv. I 1.609.[31]

Avers

Revers

6. ORDINUL **STEAUA ITALIEI**
Italia, argint.
Placa: stea cu opt colţuri, fiecare terminată cu câte o globulă poliedrică, din argint diademat; în centru medalion rotund cu inscripţie circulară în limba italiană: * **E. GARDINO SUCC. CRAVANZOLA*** **ROMA. –** în câmp scut cu armele Casei de Savoia, încoronat şi înconjurat de colanul ordinului Lâna de aur. În spate lipsă medalionul.
D: 75 mm; M.O., inv. I 1.608.

[31] La galerie numismatique Bogdan Stambuliu, p. 147, nr. 418.

www.cimec.ro

7. ORDINUL **POLONIA RESTITUTA**
Polonia, *mare cruce,* md. 1921, pentru civili; metal comun aurit.
Însemn: cruce de Malta cu sfere în vârfurile braţelor.
Av.- crucea, emailată alb, are în centru un medalion emailat roşu, cu vulturul polonez încoronat, emailat alb; în jurul medalionului este o bandă emailată albastru, cu deviza **POLONIA RESTITVTA.**
Rv. – din metal aurit; în centru, un medalion emailat roşu în care este înscrisă data **1918**.
Lenta este roşie, cu o bandă argintie la margini-lipsă.
D: 65 mm; G: 40,88 g; Inv. I 1607
Placa: Stea cu raze, cu opt colţuri, are în centru un medallion emailat alb cu iniţialele cu litere de mână **RP** (în ligatură), iar în jurul medalionului este o bandă emailată albastru **POLONIA RESTITVTA.**
D: 80 mm; G: 44,55 g; M.O., inv. I 1603[32].

Avers

Revers

Placa

[32] Florice Marinescu, *Colecţii de decoraţii intrate recent în patrimoniul Muzeului militar central (I)* în rev. „Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară”, nr. 4-5, 1973, pp. 260-261; Ibidem (II), p. 170, fig. 6; Elena Roman, op. cit., p. 18, nr. 12; La galerie numismatique Bogdan Stambuliu, p. 183, nr. 525.

www.cimec.ro

8. INSIGNA **CELEI DE A XXI-a CONFERINŢE A COMERŢULUI, BUC. 1936**

Alamă şi email alb, albastru, formă ovală; legenda cu litere de aur pe email alb: **XXI CONFERENCE DU COMMERCE – BUCAREST 1936**; în centru pe email albastru simbolurile comerţului. În spate sudat manşon de prindere.
D: 24 mm x 17,5 mm; M.O., inv. I 1612, bine conservată.

A TRAGIC DESTINY - VIRGIL POTÂRCĂ (1888-1954), POLITICIAN, FRIEND & COLLABORATOR OF ARMAND CĂLINESCU, INITIATOR OF THE FOUNDATION OF THE BISHOPRIC OF OLTENIA - 60 YEARS FROM HIS TRAGIC DEATH AT SIGHETUL MARMAŢIEI.

Abstract

Virgil Potârcă was born in Pleniţa – Dolj. He became a PhD in law in Paris. He studied also the agricultural science. He was an important member of P.N.Ţ. & a minister in the inter-war period. He was a friend & a collaborator of Armand Călinescu. He was the president of the Agricultural Department of Romania & the initiator of a democratic law.

He was arrested during the communist regime together with the entire lot of dignitaries and passed away in May 1954 in Sighetu Marmaţiei. A part of the distinctions given by the Romanian state & other states which were given by the family to the Museum of Oltenia are presented here.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

SUBLOCOTENENTUL MUŞCELEAN GHEORGHE BĂNĂŢEANU, CAVALERISTUL CĂZUT LA AKIMOVKA (1941)

RADU PETRESCU-MUSCEL*

***Motto*:**
„Cauza ce servim este sfântă, iar jertfele nu sunt altceva decât slabe ofrande cerute de Cel Atotputernic spre consolidarea patriei şi neamului românesc”.
Lt. Col. **N. Dafinescu**

„Ostaşi, vă ordon:
Treceţi Prutul! Zdrobiţi vrăşmaşii din răsărit şi miazănoapte!”

Pentru români, legendarul îndemn adresat de Generalul Ion Antonescu Armatei Române în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941 a însemnat o replică demnă la comportamentul placid al unei întregi clase politice, în frunte cu regele Carol al II-lea, faţă de ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940, soldat cu abandonarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord fără să se tragă vreun glonţ.

Aflată între „ciocanul” lui Stalin şi „nicovala” lui Hitler, opţiunea lui Antonescu în favoarea celui din urmă părea, atunci, unica posibilă, pentru o ţară înconjurată de ţări revizioniste şi lipsită de garanţii externe. Cu condiţia, desigur, ca Operaţiunea „Barbarossa” să fie un succes deplin, până la intrarea în iarna anului 1941. Numeroasele erori de strategie şi tactică, bazate pe aparenta slăbiciune a armatei sovietice evidenţiată în războiul împotriva Finlandei şi pe întârzierea închegării unei coaliţii occidentale puternice, nu au făcut decât să contribuie la sufocarea treptată a ofensivei de tip „blitzkrieg”, urmată de o stabilizare a tuturor fronturilor, iar spre sfârşitul anului 1942 apar şi primele înfrângeri masive care pun sub semnul întrebării iluziile iniţiale.

Pentru că lucrarea urmăreşte, în principal, destinul tragic al unui tânăr militar muşcelean, am preferat să pun accentul pe drumul pe care l-a urmat Slt. Gheorghe Bănăţeanu, împreună cu Armata 3 română, în cele trei luni în care a luptat, până la importantul nod de comunicaţii Akimovka, în nordul Mării de Azov, locul în care avea să-şi piardă, eroic, viaţa, cu faţa către inamic.

* Bucureşti.

www.cimec.ro

Gheorghe Bănăţeanu a ştiut din copilărie, din povestirile părinţilor şi rudelor, dar şi din şcoală, ce înseamnă refugiul. S-a născut în comuna Bereasa din judeţul Vaslui, la 15 decembrie 1917, într-o familie refugiată acolo din calea trupelor germane care, după luptele grele din toamna anului 1916, ocupaseră judeţul Muscel. Avea în familie rude care îmbrăţişaseră haina militară, pe viitorii colonei Constantin Răutzoiu din Stoeneşti (fiul lui Ioan Răutzoiu) şi Ioan Răutzoiu din Bucureşti (fiul lui Constantin, fratele lui Ioan Răutzoiu), dar şi pe cumnatul tatălui său, pe parohul din Stoeneşti, preotul căpitan Gheorghe Cotenescu, mobilizat iniţial în spitale militare de evacuare a răniţilor, apoi în Regimentul „de fier" 9 Vânători, comandat de viitorul general „à la suite" Gheorghe Rasoviceanu, angajat în 54 de grele bătălii, „de la Nistru până la Tisa"[1].

Eroul-Sublocotenent Gh. Bănăţeanu decorat cu „Coroana României cu Spade şi Panglică de Virtutea Militară".

Primul fiu al familiei preotului Nicolae Bănăţeanu[2] ştia ce înseamnă tragedia exodului sutelor de mii de români care şi-au părăsit în grabă agoniseala, în căruţe şi pe jos, iarna, în teritoriile pe care înaintau, metodic, trupele Puterilor Centrale, hărţuind resturile unei armate demoralizate.

I-a fost dat să trăiască o copilărie fericită, într-o familie dăruită cu mulţi copii şi cu numeroase rude primitoare, la Câmpulung-Muscel, lângă Râul Târgului şi Grui, la Godeni, la Stoeneşti, între Piscul Albinei, râul Dâmboviţa şi Muntele Priseaca, iubind, deopotrivă, biserica strămoşească, tradiţiile populare, dar şi caii şi câinii. Se bucura de dragostea unor părinţi tineri, Sofia (alintată Filisica, născută Răutzoiu) şi Nicolae Bănăţeanu, alături de unchii săi din Stoeneşti, Elisabeta (alintată Veruţa, născută Răutzoiu, sora mai mare a Sofiei)

[1] Ion Petrescu, Un trio purtător de biruinţi : Gen. Gh. Dabija, Col. Gh. Rasoviceanu şi preotul căpitan Gh. Cotenescu, în *Forţele Terestre*, Buletin de teorie militară editat de Statul Major al Forţelor Terestre, an III, nr. 2/2011, p. 385-392.

[2] Deputat liberal de Muscel în perioada 1933-1937 (n.a.).

şi preotul Gheorghe Cotenescu[3]. Si, bineînţeles, a prietenilor, copii de-diferite vârste. Termină Şcoala Primară nr. 1 din Câmpulung şi îl regăsim elev la prestigiosul Liceu „Dinicu Golescu". Printre colegii de promoţie se află şi Ioan Arnăuţoiu din Nucşoara, coleg de promoţie la (fratele partizanilor anticomunişti Toma şi Petre Arnăuţoiu), viitorul său coleg de la Şcoala de Cavalerie din Târgovişte.

Îl bate mai întâi gândul să devină primul inginer din familie şi în toamna anului 1936 chiar se înscrie la Şcoala Politehnică din Bucureşti. Până la urmă, fiind atras de arma cavaleriei, dă examen pentru Şcoala pregătitoare de Ofiţeri.

La 1 aprilie 1940 depune jurământul de credinţă ca absolvent al Şcolii de Ofiţeri de Cavalerie din Târgovişte. E bine să se cunoască deviza şcolii: „Ofiţerul de cavalerie trebuie să fie şi ofiţer şi cavaler". Iar Gheorghe Bănăţeanu nu a încălcat-o niciodată, în scurta şi eroica sa viaţă.

A fost repartizat la Regimentul 7 Călăraşi din Gherla, iar până la retragerea armatei pe noua graniţă, impusă de Diktatul de la Viena, a păzit graniţa de nord a ţării, în regiunea Careii Mari. Ştiu din familie că le mărturisise părinţilor, fraţilor şi surorilor, rudelor, dorinţa sa vie de a se putea întoarce, cândva, de pe drumurile unei Transilvanii revenite la sânul ţării-mamă.

Apoi a fost repartizat la Regimentul 1 Cavalerie din Craiova, iar de la 1 aprilie 1941 a fost transferat, la cerere, la Regimentul 8 Botoşani[4], pe care nu l-a mai părăsit. Până la 22 iunie a păzit graniţa nord-estică a unei Românii ciuntite, pe malul Prutului. Iar de la începerea războiului, până la 26 septembrie 1941, a luptat în continuu, în şarjă de cavalerie şi descălecat, atacând duşmanul şi apărându-şi poziţiile şi camarazii din pluton, apoi din Escadron, la baionetă şi puşcă mitralieră.

Avea să moară în floarea vârstei, cu faţa la inamic, jertfindu-se pentru Ţară şi Neam, pentru Credinţă, pentru comandantul de Escadron rănit mortal. La doar 23 de ani şi nouă luni, un glonţ stingher i-a străpuns casca şi l-a ucis pe loc în timpul unui atac disperat la baionetă, când foloseau şi patul armelor pe post de ciomag, ţinând locul comandantului de Escadron.

Cel înzestrat cu nobleţe sufletească şi o inimă milostivă şi-a îndurerat familia, rudele, prietenii şi camarazii care, în zilele de foc de atunci, de la Akimovka[5], unde Armatele 9 şi 18 sovietice le asaltau necontenit poziţiile, ca să pătrundă spre sud, spre Crimeea, şi spre vest, spre Nipru, au fost siliţi să-l

[3] Deputat iorghist de Muscel în perioada 1931-1932. Lipsiţi de copii până în 1930, au dorit să înfieze de timpuriu pe primul copil al cumnaţilor lor, pe care îl botezaseră Elisabeta (alintată Vera) (n.a.).
[4] Regimentul de roşiori avea patru Escadroane (n.a.).
[5] La 25 km de Melitopol, pe direcţia sud-sud-vest, în regiunea Zaporojie din Ucraina (n.a.).

www.cimec.ro

înmormânteze, fără slujbă creştinească, în cimitirul local. Cei care ajung la biserica nouă din Stoeneşti, ctitorită de preotul Gheorghe Cotenescu şi preoteasa Elisabeta, sfinţită la 8 octombrie 1939, în prezenţa Patriarhului Nicodim[6], vor găsi fotografia tânărului ofiţer, în uniformă de gală, dar şi casca găurită, în cavoul familiilor înrudite Răutzoiu-Cotenescu-Bănăţeanu.

Cercetând cu luare aminte Anuarele Armatei Române, am identificat comandanţii Regimentului 8 Roşiori. E vorba de Lt. col. Nicolae Dafinescu[7], Col. Haralambie Bossie[8] şi Cpt. Dumitru Cristea[9], comandantul Escadronului 3. Interesant e faptul că din acelaşi Escadron, camarad cu Slt. Gheorghe Bănăţeanu, făcea parte şi directorul şcolii din Agafton, Mânăstirea Doamnei, jud. Botoşani, viitor eminescolog, sublocotenentul în rezervă Ioan D. Marin, căruia i se putea scrie, pe front, respectând cenzura, la Oficiul Poştal Militar nr. 159[10].

La bine şi la rău, destinul Armatei 3 române a fost legat de comandantul său, generalul Petre Dumitrescu, care a condus-o tot timpul războiului. În campania din 1941, această armată a eliberat Bucovina de Nord, componentă a Operaţiunii „München”[11], apoi a forţat Nistrul, deşi continuau luptele în sudul Basarabiei. Iniţial a fost subordonată Armatei 11 germane (general Eugen von Schöbert), protejând acesteia flancul stâng în timpul înaintării spre Bug şi apoi spre Nipru. În septembrie a respins încercările sovietice de a traversa fluviul şi a cădea în spatele Armatei 11. Şi-a reluat înaintarea, ajungând în Stepa Nogai, în nordul Crimeei. Acolo a participat la bătălia de la Marea de Azov[12], care s-a terminat cu distrugerea a două armate sovietice, retrase din Basarabia (9 şi 18). Până pe 10 octombrie 1941, Armata 3 avansase 1700 km, purtase patru mari bătălii şi 42 de lupte, provocând inamicului pierderi estimate la peste 20.000 de morţi şi 40.000 de răniţi. Fuseseră capturaţi 15.565 de prizonieri (fără cei predaţi germanilor), 149 de tancuri, 128 de tunuri, 277 de mitraliere si 367 de puşti mitraliere. Pierderile se ridicau la 10.541 de oameni. Nefiind obiectul lucrării, nu am prezentat şi

[6] Radu Petrescu, Gând la gând: Biserica din Stoeneşti, împlinirea unui vis de demult, în *Lumina*, Bucureşti, 13.12.2011; http://ziarullumina.ro/biserica-din-stoenesti-implinirea-unui-vis-de-demult-1027.html - accesat la 25.08.2015.
[7] Dafinescu Nicolae, născut 7.IX.1895, lt. col. 27.II.39, în *Anuarul Armatei Române pe anul 1914*, pag. 497, poz. 67.
[8] Bossie Haralambie, născut 18.XII.1895, lt. col. 31.III.38, în *Idem*, pag. 490, poz. 45.
[9] Cristea Dumitru, născut la 24.XII.06, cpt. 25.X.39, în *Idem*, pag. 547, poz. 520. Rănit mortal la Achimovka/Akimovka..
[10] Liviu Papuc, Convorbiri retrospective. Expeditorul: Liviu Morariu. în *Convorbiri Literare*, Iaşi; http://convorbiri-literare.dntis.ro/PAPUCmar5.html - accesat la 25.08.2015.
[11] Numele de cod al ofensivei româno-germane pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord. A durat 24 de zile (2-25 iulie 1941); https://ro.wikipedia.org/wiki/Opera%C8%9Biunea M%C3%BCnchen – accesat la 25.08.2015.
[12] Una din localităţile unde s-au dat lupte grele a fost şi Akimovka (n.a.).

www.cimec.ro

campania 1942-1944. După lovitura de stat de la 23 august 1944, Petre Dumitrescu a fost trecut imediat în rezervă. Pe 15 mai 1946, Tribunalul Poporului l-a judecat pentru crime de război, dar a fost achitat, datorită insuficienţei probelor. A decedat pe 12 ianuarie 1950, acasă în Bucureşti, nefiindu-i dat să treacă prin iadul temniţelor comuniste[13].

Principalele mari unităţi din cadrul Armatei 3 române erau Corpul de Munte (Diviziile 1, 2 şi 3 Munte), comandat de generalul Gheorghe Avramescu[14] şi Corpul de Cavalerie, comandat de generalul Mihail Racoviţă[15]. După 23 august 1944, generalul Gheorghe Avramescu, promovat general de armată, a fost lichidat de sovietici în martie 1945, pe teritoriul Slovaciei, iar generalul Mihail Racoviţa ajunge, până la 4 noiembrie 1944, ministru al Apărării,iar la 1 septembrie 1947 a fost trecut în rezervă. În iunie 1950 a fost arestat şi închis la Sighet, unde va deceda pe 28 iunie 1954.

Gen. Mihail Racoviţă - comandantul Corpului de Cavalerie.

Traseul parcurs de Corpul de Cavalerie român în anul 1941 este cel urmat şi de Regimentul 8 Roşiori, comandat de Cpt. Dumitru Cristea. Avem şansa de a citi un adevărat jurnal de front stilizat, parcurgând articolele dedicate tânărului sublocotenent de cavalerie Gheorghe Bănăţeanu[16].

Redau în continuare pasaje, inclusiv un portret concis, din amplul articol intitulat „Eroii Regimentului 8 Roşiori. Sublocotenentul Bănăţeanu Gheorghe", scris de Lt. col. Nicolae Dafinescu.

„L-aţi cunoscut cu toţii. Este un fiu al Muscelului. [...] prin faptele lui de arme, în lupta sfântă a Neamului Românesc contra bolşevismului, s-a situat în galeria mucenicilor neamului, a eroilor.

[...] ***De statură mijlocie, bine legat la trup, brunet cu nişte ochi negri, vioi, pătrunzători, care te priveau sincer şi plini de încredere.*** *[...]*

---

[13] General de armată Petre Dumitrescu (inclusiv fotografii): http://www.worldwar2.ro/arr/?language=ro&article=98 – accesat la 25.08.2015.
[14] Generalul de armată Gheorghe Avramescu (inclusiv fotografii; http://www.worldwar2.ro/arr/?language=ro&article=97 – accesat la 28.05.2015.
[15] General de corp de armată Mihail Racoviţă (inclusiv fotografii); http://www.worldwar2.ro/arr/?article=91 – accesat la 25.08.2015.
[16] *Presa*, Câmpulung-Muscel, an VIII, nr. 145, 1 aprilie 1942, p. 1-3.

www.cimec.ro

*[...] **Întreaga sa înfăţişare reprezenta prototipul ofiţerului de cavalerie**. [...]*

*[...] **Nu a fost misiune grea, în Regiment, la care să nu se ofere voluntar.***

Prin atitudinea sa fermă, prin curajul şi spiritul de jerftă, de care a dat dovadă constant, servea de exemplu tuturor camarazilor săi şi, mai ales, ostaşilor de sub comanda sa, care-l urmau orbeşte şi plini de încredere în victorie.

Ziua de 22 iunie 1941, prima zi de război, găseşte pe Slt. Bănăţeanu, cu plutonul său, în apărarea podului Rădăuţi-Lipcani. Importanţa ce o prezenta acest pod, în cadrul Regimentului, nu era mare, ci foarte mare. Pierdut podul, se deschidea o cale de pătrundere a bolşevicilor în Moldova de Nord, care puteau să compromită total operaţiunile militare în această regiune[17].

Zece zile şi zece nopţi, acest ofiţer a stat, neclintit, la postul său.

Toate bombardamentele de aviaţie, de artilerie, toate tragerile armelor automate ale infanteriei, exploziile zilnice ale miilor de proiectile brandt, toate încercările de trecere ale bolşevicilor în scumpa noastră Moldovă, în loc să-i zdruncine moralul, mai mult îl oţeleau şi prin curajul său nebun, trecând pe la fiecare ostaş în parte, a reuşit să înscrie în Cartea de aur a Regimentului şi neamului românesc deviza:

„Pe la Rădăuţi" nu se poate trece. Şi aşa a fost.

Prin foc şi prin mişcare mai ales, fiind primul luptător din plutonul său care se avânta la contra atac, a reuşit să respingă toate atacurile inamice, băgând groaza în bolşevici, care-şi găseau, apoi, mormântul de veci în apele adânci şi line ale bătrânului Prut.

*În acest scurt timp, zece zile, **Slt. Bănăţeanu a probat că este un ofiţer distins, dotat cu calităţi superioare de adevărat ostaş.** [...]*

Este primul ofiţer pe Regiment şi ostaşii de sub comanda sa sunt primii care, la trecerea Prutului, pe pământul sfânt al Basarabiei, sunt răsplătiţi, cu ocazia unui scurt popas, cu insignele vitejiei, curajului şi spiritului de jertfă pentru Tron, Neam şi Ţară[18].

[...] Se termină festivitatea. În galopul nebun al cailor, camarazii noştri, iubiţi părtaşi ai zilelor de bucurie şi necazuri, iată-ne, din nou, pe urmele bolşevicilor ce fug îngroziţi.

---

[17] Boris Suvarin (Vikor Bogdanovici Rezun, unul din şefii contraspionajului sovietic), „Spărgătorul de gheaţă", Ed. Polirom, Iaşi, p. 18. Autorul afirmă că **Stalin luase toate măsurile necesare ca să invadeze Europa, deci şi Germania şi România, în iulie 1941**, fiind total nepregătit pentru defensiva la care l-a supus Hitler, atacând primul, la 22 iunie 1941 (n.a.); http://pdf.informatia.ro/repository/Diverse/PPS/07ianuarie2011/Spargatorul_de_gheata_Victor_Suvorov.pdf - accesat la 25.08.2015.

[18] **Decorat cu „Coroana României cu spade şi panglica de Virtutea Militară"** (n.a.).

www.cimec.ro

[...] Cine credeţi că se găseşte în prima linie de patrule de recunoaştere a Regimentului?

Slt. Bănăţeanu este voluntarul pe direcţia principală, acolo unde este grosul inamic, este orintatorul grosului forţelor noastre.

Cum şi-a îndeplinit misiunea?

Este de ajuns a pomeni că preciziunea ştirilor sale asupra inamicului, obţinute cu avânt şi curaj, au permis Regimentului să atace pe bolşevici în aşa fel că, în trei zile şi trei nopţi, am reuşit să străbatem Basarabia şi să ne găsim cu forţele intacte pe Nistru, în faţa celor mai formidabile fortificaţii, cunoscute sub denumirea de „Linia Stalin”.

Corpul de Cavalerie Român, de sub comanda Generalului de Divizie Racovitză Mihai, precedat de Detaşamentul moto-mecanizat german Col. Lindeman[19], sunt primele forţe care au reuşit, în aşa de scurt timp, să înlăture toate obstacolele şi să pună stăpânire pe malul drept al Nistrului.

Cavalerişti spre front, în Basarabia (se observă săbiile).

[19] Corect Lindemann. Detaşament rapid, dotat, printre altele, cu tancuri (n.a.).

www.cimec.ro

În ziua de 8 iulie 1941, Detaşamentul german Colonel Lindeman este puternic atacat de bolşevici, cu care ocazie încearcă şi pierderi grele. Podul de la Atachi[20]*-Mohilău este ameninţat să fie cucerit de bolşevici.*

Regimentul 8 Roşiori primeşte misiunea să schimbe, în noaptea de 8/9 iulie, Detaşamentul Colonel Lindeman şi să păstreze cu orice preţ podul Atachi-Mohilău.

Soarta face ca şi de astădată, ***Escadronul 3, din care făcea parte Slt. Bănăţeanu****, să primească misiunea de a apăra cu orice preţ podul.*

Pe o noapte întunecoasă ca de basm, prin o ploaie deasă şi rece care se întâlneşte numai către sfârşit de toamnă, prin explozii de pro[i]ectile de toate calibrele, roşiorii noştri, uzi până la piele, se îndreaptă, pe un noroi nemaipomenit, fiecare către poziţiile ordonate.

Se ia contactul cu camarazii germani, fiecare unitate în sectorul afectat. Suntem primiţi cu bucurie, căci ştiu că vor trece pentru câteva zile în refacere, dar şi cu neîncredere, văzând că suntem prea puţini, faţă de misiunea grea ce aveam de îndeplinit şi puternicile reacţiuni ale inamicului în acest sector.

Zorii zilei de 9 iulie 1941 ne-au dat însă posibilitatea să probăm camarazilor germani ce pot roşiorii români.

Inamicul, cu ocazia incursiunei anterioare, făcând prizonieri germani, aflaseră (sic!) că la Atachi sunt forţe slabe. Încurajaţi de succesul relativ obţinut, s-au hotărât să execute o nouă incursiune, de astă dată mai puternică, spre a captura toate forţele germane.

Văzduhul este luminat de rachete, pământul se cutremură de exploziile pro[i]ectilelor, urechile sunt astupate de măcănitul armelor automate.

În satul Atachi şi la podul Atachi-Mohilău este un infern de focuri.

Momentul este grav, orice aşteptare ar fi însemnat dezastrul. Misiunea era categorică. Satul Atachi şi podul Atachi-Mohilău să nu cadă în mâinile bolşevicilor.

Electrizaţi, toţi luptătorii Regimentului sar din poziţiile lor la contra atac. Obiectiv de atins: Nistrul.

Într-o oră, prin luptă numai la baionetă, satul este curăţit, camarazii germani salvaţi, podul Atachi-Mohilău în mâna roşiorilor.

Cine credeţi că a cucerit podul, cheia poziţiei noastre şi punctul de atracţie al atacurilor bolşevice? Slt. Bănăţeanu, cu plutonul său, a reuşit la baionetă şi cu p[i]eptul [gol] să zdrobească pe bolşevicii care se instalaseră la pod cu intenţia de a nu-l mai părăsi.

[20] Atachi (şi sub formele Ataki sau Otaci), comună din raionul Hotin, pe malul Nistrului. La 8 ianuarie 1919, în acest sector a fost ucis generalul Stan Poetaş de bolşevicii care au traversat noaptea Nistrul îngheţat. În 1916-1917, a comandat brigada de infanterie care includea şi Reg. 9 Vânători, în cadrul Diviziei 9 Infanterie (n.a.).

www.cimec.ro

[...] După luptă, a urmat consolidarea pe poziţiile atinse.

Nici un bolşevic n-a reuşit să mai treacă Nistrul.

Stând de vorbă cu camarazii germani, ne-au mărturisit că ostaşul român este sublim şi îi depăşim total în ce priveşte priceperea şi mai cu seamă curajul în luptă. Din această zi, încrederea a luat locul îndo[i]elii, ***s-a dus vestea în întreaga armată germană de ce poate ostaşul român şi mai ales roşiorii. Puţini ca număr, dar foarte numeroşi ca suflet şi avânt, sfidători de moarte şi inegalabili la baionetă.***

Destinul ne-a hărăzit să stăm de straje 10 zile şi 10 nopţi pe Nistru, în regiunea Atachi, la fel ca pe Prut, la Rădăuţi.

Şi aici Slt. Bănăţeanu se afirmă ca un luptător de elită, veşnic neadormit şi neînfricat în faţa celor mai formidabile bombardamente de artilerie, aviaţie, arme automate şi cele mai periculoase explozii ale miilor de pro[i]ectile brandt[21]*.*

Este de veghe continuu şi cu plutonul său se avânt la contra atac, ori de câte ori bolşevicii reuşesc, la adăpostul nopţii, să pună piciorul pe malul nostru.

Fac încercări disperate să afle ce este la pod şi nu-şi explică de ce nici un soldat bolşevic nu se mai poate întoarce înapoi, măcar cu o ştire.

Slt. Bănăţeanu era ostaşul priceput, care din primele ceasuri şi-a dat sema pe unde pot trece bolşevicii Nistrul şi acolo s-a instalat cu ostaşii săi[22]*.*

Avea calmul şi sângele rece insuflat şi la soldaţii de sub comanda sa, aşa că lăsa pe bolşevici să se apropie de mal, lângă el, după care îi secera cu puştile mitraliere, fără ca vreunul să mai poată scăpa.

Şi aici, ca şi la Rădăuţi, în zece zile şi zece nopţi, a înscris pentru a doua oară deviza:

„Pe la Atachi nu se poate trece”.

Graţie dârzei rezistenţe a Regimentului 8 Roşiori în sectorul Atachi-Mohilău, forţele germano-române au reuşit să treacă Nistrul şi în zilele de 18 şi 19 iulie să străpungă Linia Stalin.

În aceste două zile, reacţiunea bolşevicilor prin foc şi mişcare în zona Mohilău-Atachi a fost formidabilă. Toate încercările lor disperate de a trece Nistrul s-au sfărâmat în faţa zidului de focuri şi de contra atacuri executate de unităţile Regimentului 8 Roşiori.

În noaptea de 19/20 iulie, Regimentul primeşte ordin să treacă Nistrul pe podul de vase de la Naslavcea.

Se ordonă ca unităţile să se retragă de pe poziţiile ocupate în pădurea N.E. Sauca cu caii la mână.

---

[21] Proiectile speciale lansate de aruncătoare de mine tip Brandt (n.a.).

[22] Copilărind lângă râuri, pe malul Dâmboviţei (la Stoeneşti coborau plutele) şi al Râului-Târgului (Câmpulung-Muscel), ştia perfect ce înseamnă vadurile şi meandrele apelor (n.a.).

www.cimec.ro

Inamicul parcă a prins de veste, căci vărsa o ploaie de foc din toate cazematele de la Mohilău. Grija tuturor este mare. Ordinul trebuia executat. Bombardamentele pot să ne înjumătăţească efectivele fără nici un rost.

Deviza tuturor este: „Cu Dumnezeu înainte”.

Unităţile îşi fac apariţia una câte una. Cât despre pierderi, nici una. Din acest moment ne-am convins că Dumnezeu este cu noi. Am căpătat o încredere deplină în victorie, căci ***cauza ce servim este sfântă, iar jertfele nu sunt altceva decât slabe ofrande cerute de Cel Atotputernic spre consolidarea patriei şi neamului românesc.***

Nu ne mai considerăm ostaşi, ci ***mucenici gata de jertfă pe altarul patriei şi bisericei noastre strămoşeşti.***

În dimineaţa de 20 iulie ora 5, întreg Regimentul a trecut Nistrul, camuflându-ne în satul Liasevski.

Linia de fortificaţii Stalin a fost străpunsă pe o direcţie şi pe un front relativ mic.

Succesul obţinut trebuia exploatat în lărgime şi mai ales în adâncime.

Iată-ne din nou călare, cu toţii plini de avânt, spre a pătrunde, cât mai adânc, în Ucraina.

Focuri de arme automate se aud din toate direcţiile.

Explozii de pro[i]ectile de artilerie, din ce în ce mai rare. Ne vin veşti că ***numeroase unitădţi de tancuri bolşevice au început să-şi facă apariţia.***

Nimic nu ne mai impresionează. Toţi avem încredere în puterile noastre, nimic nu ne poate opri în calea spre victoria deplină.

Se primeşte misiunea şi Regimentul, din nou, ca în Basarabia, trece la urmărirea fără răgaz a Bolşevicilor.

Cine credeţi că este primul ofiţer ce pleacă în recunoaştere, de la Nistru către Bug?

Este Slt. Bănăţeanu, care roagă să fie trimis primul, să i se acorde această încredere, căci doreşte să se achite de angajamentul luat cu ocazia decorării sale.

Nu trece o oră şi se primeşte ştirea.

„Satul Jurcovtzi puternic ocupat de circa un batalion. Coloane de trăsuri se retrag din Jurcovtzi spre Izrailovka. Pare că inamicul este în retragere. Mă îndrept spre liziera S.V. Jurcovtzi către Izrailovka”.

O ştire precisă şi cu atât mai preţioasă cu cât venea de la Slt. Bănăţeanu.

Regimentul este acum perfect orientat. Nu se mai pierde timpul cu alte recunoaşteri. Se trece direct la acţiune, prin surprindere.

Satul este curăţit, fără ca inamicul să aibă timpul măcar să deschidă un foc.

www.cimec.ro

Aşa se desfăşoară operaţiunile pe zi ce trece, într-un ritm din ce în ce mai viu, puterile cailor nemai fiind în stare să corespundă situaţiei, căci bolşevicii fug înspăimântaţi zi şi noapte. Nu întâlnim decât frânturi din marea lor armată, lăsate ici şi colo, în scopul de a ne întârzia înaintarea, spre a-şi salva, măcar, o parte din materiale.

Totul este în zadar. De acum cunoaştem precis intenţiunile inamicului. Prin retragere continuă, urmăresc uzarea noastră.

Grozavă decepţie pentru bolşevici! Unde este grosul lor în repaus, acolo îşi face apariţia în masă şi cavaleria română. Prin acţiuni îndrăzneţe şi rapide, unele după altele, unităţile bolşevice sunt desfiinţate. Obiectivele misiunilor noastre nu reprezintă oraşe sau sate mari, ci colhozuri şi şiruri de pomi unde adăposteşte armata bolşevică.

Prin marşuri, când spre Nord, când spre Est, când spre Sud, suntem tot timpul în spatele bolşevicilor, care nu mai au altă scăpare decât sinuciderea sau predarea. Toate drumurile sunt pline de fugari bolşevici fără arme, care declară că, fugindu-le comandanţii şi comisarii cu maşinile, nu înţeleg să mai lupte, că n-au pentru ce.

În ziua de 4 august 1941, Corpul de Cavalerie este oprit, în înaintarea sa, de o solidă rezistenţă în apropierea orăşelului Krivoie-Ozero.

Regimentul 8 Roşiori primeşte misiunea să atace în flancul şi spatele acestei rezistenţe, pe direcţia Bobric-gara Sirovo-satul Sirovo.

Din informaţiuni, gara Sirovo ar fi liberă.

În după amiaza zilei de 5 august, Regimentul porneşte la atac asupra gărei Sirovo. Realitatea.

Gara complect ocupată, inamicul având la dispoziţie şi tancuri. Deschizând focul prin surprindere asupra eşalonului de atac, fără nici o ezitare se trece la asalt, la ***luptă la baionetă, specialitatea noastră.*** *În strigăte formidabile de „Ura”, prin trageri din mers cu armele automate, din situaţia de surprinşi am trecut la exploatarea succesului.*

Dacă nu interveneau tancurile inamice, situaţia inamicului ar fi fost definitiv pecetluită.

Tancurile, în loc să înspăimânte, mai mult au înfierbântat elanul roşiorilor. Le-au lăsat să se apropie şi apoi s-au năpustit asupra lor, urcându-se chiar pe ele. ***Cu grenade, cu foaia de cort asvârlită peste cupole şi crenele, fiecare căuta să scoată tancurile din luptă****.*

Tancurile anti-car[23] *trec în linia I-a ca să desăvârşească opera luptătorilor. Două tancuri sunt scoase din luptă. Restul, văzând ce le aşteaptă, rup lupta cu maximum de viteză. Se face noapte, gara Sirovo este jumătate în mâna noastră, jumătate la bolşevici.*

[23] Tunuri anticar/antitanc (n.a.).

www.cimec.ro

În zorii zilei se reia atacul. De data asta, în cooperare cu flancgarda Detaşamentului Lindeman, care era dotată şi cu tancuri.

Elanul roşiorilor este măreţ. Nu mai cunosc niciun obstacol. Moartea nu mai înspăimântă pe nimeni. La orele 11 gara şi satul Sirovo sunt definitiv cucerite, drumul Corpului de Cavalerie către Bug este complect deschis.

Şi în aceste atacuri, ca şi în recunoaşteri, Slt. Bănăţeanu s-a depăşit pe el însuşi. A fost sublim.

A probat că are calităţi nu de ostaşi, ci de erou legendar.

Suprins de focurile apropiate ale inamicului, nu-şi pierde cumpătul, ci strigând „Ura,Ura" trece în fruntea plutonului său, pe care-l antrenează, astfel, la asalt. Străbate prima linie a bolşevicilor, care fug îngroziţi. Rândurile plutonului său sunt rărite de focurile inamice. Nu se impresionează. Nici un luptător valid din pluton nu-l părăseşte.

Un trăgător de la puşca mitralieră din apropierea sa cade lovit mortal. Se repede, ***ia puşca mitralieră şi, trăgând din mers****, ajunge până în satul Sirovo, obiectivul atacului. Nu se mai vede nici o urmă de bolşevic. Când face adunarea plutonului, se miră că are lângă el numai o mână de oameni. Întrebând unde este restul, i se răspunde că au rămas în urmă parte morţi, parte răniţi.*

[...] Pe ziua de 12 august am atins Bugul.

Se aud veşti că misiunea noastră s-a terminat, odată cu atingerea acestui obiectiv[24]*. Deocamdată stăm în refacere la Zaredofca până la noi ordine.*

Treci zi după zi, fără a mai purta vreo luptă.

La popotă, frunzărind trecutulul, încep rând pe rând să apară, gălăgioşi, eroii necunoscuţi de nimeni până atunci. Are dreptate românul când spune:

„După război mulţi viteji s-arată".

Cine credeţi că nu scoate o vorbă, cine credeţi că tră[i]eşte anonim, îmbrăcat cu haina de sărbătoare a modestiei?

Sublt. Bănăţeanu şi când este întrebat răspunde scurt şi clar, nu intră în detalii. Nu caută să convingă pe nimeni. Nu critică pe nimeni, nu acuză pe nici unul.

Este omul adevăratelor fapte de arme pe câmpul de luptă, nu al vorbăriei searbede după luptă.

În ziua de 21 august 1941, Regimentul trece fluviul Bug pe la Ackmeceti-Alexandrofca.

[24] Au existat ezitări majore la nivelul comandamentului suprem privind angajarea trupelor române dincolo de Bug, înlăturate prin decizia fermă luată de Ion Antonescu, manevrat de Hitler cu promisiunea vagă a anulării Diktatului de la Viena şi recuperării Transilvaniei la sfârşitul războiului (n.a.).

www.cimec.ro

Printr-o urmărire de zi şi noapte, cu aceleaşi incidente ca între Nistru şi Bug, Regimentul ajunge la fluviul Nipru în ziua de 30 august.

De astă dată, ne găsim cu Brigada în acoperire pe Nipru, iar cu Regimentul 8 Roşiori în rezervă, în localitatea B. Kostwomka. În ziua de 20 septembrie 1941 Regimentul trece Nipru[l] pe la Berislav.

*După **marşuri forţate, parcurgând zilnic câte 70-80 km**, ajungem, în ziua de 24 septembrie 1941, la Kol. Ternovo.*

Misiunea Regimentului este de a înlocui Detaşamentul german Colonel Bodien[25] (şi a stăpâni cu orice preţ localitatea Achimovka.

Iată-ne din nou în strâns contact cu forţele bolşevicilor.

Ştirile ce primim arată că inamicul a primit întăriri puternice, a reuşit să adune şi să grupeze în această regiune trupe de elită, cu cari intentionează să treacă la contra ofensivă.

Este pentru prima oară când ne găsim în defensivă în câmp deschis şi când aşteptăm ca Ruşii să ne atace.

Regimentul este cu efectivele complecte în ofiţeri şi trupă.

*Misiunea noastră este de o importanţă capitală în desfăşurarea operaţiunilor**. Cucerit nodul de comunicaţie Achimovka, bolşevicii au drumul deschis atât către Nipru, cât şi către Crimeea.***

*Deşi **ne găsim pe un front de 8 km**, Comandamentul contează pe bravura şi puterea de rezistenţă a Regimentului 8 Roşiori, de atâtea ori verificat în luptele ofensive şi defensive.*

În zorii zilei de 26 septembrie, orele 4, pe întreg frontul Regimentului se aude cel mai năpraznic baraj de focuri de artilerie, branduri, mitraliere, puşti mitraliere şi arme.

Inamicul pornise la atac.

***Telefoanele de la Escadronul 2 şi 3 anunţă că aceste unităţi sunt atacate puternic, fiecare de circa un Regiment de infanterie**. Sunt primele şi ultimele rapoarte. Nu se mai aude decât infernul de focuri.*

Roşiorii noştri rezistă cu îndârjire. Nici unul nu se gândeşte la retragere, atât timp cât mai au muniţii pe poziţii.

Valurile inamice sunt secerate rând pe rând. În faţa poziţiilor noastre se fac mormane de leşuri bolşevice.

Puhoiul dinapoi este însă nesfârşit.

Muniţia este terminată. Situaţia este disperată.

Ofiţerii nu se pierd. În fruntea unităţilor, în strigăte de „Ura” pornesc la asalt cu baioneta.

Este curăţat acest val inamic, se bagă groaza în liniile bolşevicilor, care fug înspăimântaţi, asvârlind armamentul, ca să poată scăpa de moarte.

25 Bodien sau Bodlen. Text ilizibil. Unitate germană neidentificată până în prezent (n.a.).

Profitând de acest moment de panică, se ordonă replierea spre satul Achimovka, în scopul de a se reorganiza unităţile şi a se face împrospătarea cu muniţii.

Bolşevicii reiau înaintarea şi urmăresc de aproape pe roşiori. Rândurile noastre se răresc tot mai mult. Ajunşi pe liziera de Nord şi Nord-Vest a satului Achimovka, facem o scurtă oprire spre a ne orienta şi pune în ordine unităţile. La întrebarea, câte ***arme automate*** *au mai rămas şi câte cartuşe de fiecare mai sunt, se răspunde că* ***de fiecare Escadron se mai găsesc câte 3-4, iar cartuşe niciunul.***

Bolşevicii se apropie de sat. Momentul este grav. Se ordonă să se treacă la contra atac, când bolşevicii vor încerca să intre în sat.

Iată-i că se apropie. Primul val încearcă să intre în sat.

Într-un iureş nebun, în strigăte formidabile de „Ura”, roşiorii se avântă la contra atac. Se realizează surprinderea. Baionetele îşi spun cuvântul. Din nou bolşevicii fug îngroziţi, lăsând pe teren întregul lor armament. De astă dată, roşiorii se reped la armele automate ale ruşilor şi le pun imediat în funcţiune. ***Cu armamentul bolşevicilor avem acum la loc toată puterea de foc şi muniţii din belşug.*** *În faţa satului Achimovka atacul este pentru un moment zăgăzuit.*

Bolşevicii mută efortul la Vest de sat.

Profitând de împrejurarea că Escadronul 4 s-a retras precipitat, reuşesc să învălu[i]e Escadronul 3 pe la Vest.

Sublt. Bănăţeanu Gh., care se găsea cu plutonul său întărit cu o grupă de mitraliere şi 2 tunuri anticar, la ferma Nord-Vest (de) Achimovka, observă acest lucru şi se repliază, conform planului, pe liziera Nord-Vest Achimovka, trecând în rezerva Escadronului. Inamicul acum presează puternic în flancul şi spatele Escadronului 3. Acest ***Escadron este ameninţat cu nimicirea.***

Căpitanul Cristea Dumitru, comandantul Escadronului 3*, se hotărăşte să contra atace pe bolşevici cu rezerva sa şi Plutonul Slt. Bănăţeanu.*

Porneşte într-o însufleţire nebună în fruntea luptătorilor. ***Cade ca un erou rănit aproape mortal.*** *Are timp doar să strige: Sublt. Bănăţeanu „Înainte”.*

Cu un elan şi avânt eroic, cu un curaj de care numai el era capabil, trece în fruntea trupei şi o antrenează la contra atac.

O singură comandă a dat: Să răzbunăm căderea Domnului Căpitan. „Înainte”. *Atâta a fost de ajuns. Roşiorii, în frunte cu Sublt. Bănăţeanu, pătrund în rândurile bolşevicilor, unde* ***cu baioneta şi cu mâna pe ţeava armelor, lovesc voiniceşte în dreapta şi în stânga.*** *Bolşevicii intră în panică şi din nou iată-i fugari, lăsând pe câmp întregul lor armament.*

www.cimec.ro

Escadronul 3 este degajat din încercuire, a atins obiectivul fixat de Căpitan şi, mai presus de toate, a reuşit să răsbune româneşte căderea Căpitanului. ***A rămas de acum Comandantul Escadronului 3.***

Inamicul reia atacul cu forţe noi. Din nou văzduhul este o flacără. Pământul se cutremură la Achimovka şi la Vest de sat este un iad de focuri şi explozii.

Sublt. Bănăţeanu trece, cu curajul său nedesminţit, pe la toate plutoanele, îmbărbătează pe toţi şi nu permite nimănui să părăsească poziţia. Inamicul din nou rupe, de astă dată la centru, dispozitivul Escadronului. Nu stă o secundă la îndoială şi cu Plutonul său, ce se afla în rezervă, se avântă la contra atac.

Respinge din nou pe inamic, restabileşte situaţia.

Pe timpul când dedea ultimele ordine, de cum trebuia să acţioneze cu foc asupra inamicului, o mitralieră inamică prinde a secera. ***Un glonţ loveşte drept în cap pe Sublt. Bănăţeanu, care cade cu surâsul pe buze şi cu mâna arătând spre inamic.***

A fost ultimul gest ce a mai putut schiţa înainte de a trece în veşnicie: „Cu veselie înainte”.

Aşa s-a stins cel mai brav ofiţer din Regiment. Cu faţa la inamic, cu surâsul pe buze şi cu mâna arătând direcţia numai înainte.

Soarta a fost darnică cu el, i-a acordat moarte de erou, după faptele sale eroice.

După căderea sa, Regimentul a trăit mai departe 5 zile de tragice fapte de arme, sângerând din belşug până la victoria finală.

A fost înmormântat în cimitirul satului Achimovka, la aripa dreaptă a celor 4 ofiţeri, 2 subofiţeri şi 45 soldaţi căzuţi eroic ca şi el, dar toţi sub comanda sa, cel mai brav dintre bravi.

A fost înmormântat fără preot ostăşesc , aşa cum se cuvine eroilor. *În faţa atâtor proaspete morminte, care închideau în ele trupurilor neînsufleţite ale atâtor scumpi şi dragi camaragi, întregul Regiment, în tăcere, a adresat o caldă rugăciune Celui de sus:*

- Să aşeze la dreapta sa pe toţi aceşti mucenici eroi.

- Sufletele lor să ne îndrume paşi[i] pe aceleaşi căi până la victoria finală.

- Soarta să ne hărăzească la toţi moartea ostăşească, în fruntea unităţii, cu faţa la inamic şi cu surâsul pe buze al conştiinţei datoriei împlinite faţă de Tron, Ţară şi Neam.

Apoi am jurat cu toţii să răsbunăm căderea lor vitejească, preferând moartea în victorie, decât viaţa în înfrângere.

Dumnezeu ne-a ajutat.

www.cimec.ro

După 4 zile, la 10 octombrie 1941, Regimentul a ajuns la Fluviul Don, înscriind astfel cea mai epocală pagină în istoria plină de lupte a neamului românesc.

În semn de pioasă amintire a celui ce a fost Sublt. Bănăţeanu Gh., Regimentul l-a propus post-mortem la decorarea cu „Mihai Viteazul.”. *Este cea mai slabă recompensă pe care putea[u] să i-o acorde o mână de camarazi de elită, înfrăţiţi în moarte cu el.*

Faptele sale de arme depăşesc omenescul din noi.

A fost legat numai cu sufletul mare de pământul şi inimile româneşti.

Măreţia faptelor sale, splendidele sale calităţi morale de adevărat ofiţer, Comandant şi ostaş, vor trece în eternitate. Copii[i] din leagăn vor fi adormiţi de mame, cântându-le, în şoapte, versuri eroice din viaţa sa, străduindu-se fiecare mamă, să nu fie auzită de nimeni altcineva decât de sufletul lui Bănăţeanu şi al copiilor lor, dorindu-le o viaţă clară, o inimă de leu şi un suflet de erou.”

Durerea din sufletele celor rămaşi acasă, familia, rudele, prietenii, n-a fost ostoită. Unchiul lui, preotul Gheorghe Cotenescu, şi-a convins enoriaşii că merită cu prisosinţă să fie inclus pe placa de marmură cu numele eroilor din comună, pusă pe zidurile porţii de intrare în curtea bisericii noi din Stoeneşti. La Câmpulung-Muscel, familia îndoliată a ridicat un Monument al Eroilor în cartierul Schei, cu numele fiului mort pentru Neam şi Ţară. Aşa se explică faptul că în 1984, când un colectiv de oameni cu suflet, în frunte cu Prof. univ. dr. Petre Popa, au realizat „Cartea de Aur a Eroilor judeţului Argeş”, numele bravului între bravi care a fost sublocotenentul de cavalerie Gheorghe Bănăţeanu (1917-1941) este înscris la două localităţi diferite.

Dumnezeu să-I aibă sub paza Lui cea Sfântă pe toţi Mucenicii Neamului Românesc !

GHEORGHE BANATEANU, THE CAVALRY UNDER-LIEUTENANT FROM MUSCEL COUNTY FALLEN AT AKIMOVKA (1941)

Abstract

After the successful „Munich", the 3rd Romanian Army (the Mountain Corps and the Cavalry Corps) proceeded further on, crossing the Bug and Dnieper rivers, advancing towards the Nogai Steppe (north of the Sea of Azov), fixing and destroying Armies 9 and 18, elite Soviet large formations.

Gheorghe Bănăţeanu, under-lieutenant in the 8th Cavalry/Rosiori Regiment, lost his life during the epic battle of Akimowka in September 1941. This paper is dedicated to the tragic fate of the hero who did not reach yet the age of 24.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

DIN UMBRA ISTORIEI. DESTINE ÎMPLETITE: FAMILIILE CĂLINESCU, BARANGA, RĂUTZOIU ŞI COTENESCU

RADU PETRESCU-MUSCEL*

Prezentul studiu constituie o încercare modestă de a surprinde în profunzime dimensiunile împletirii destinelor a **patru familii argeşeano-dâmboviţeano-muscelene** cu reprezentanţi de seamă in viaţa politică, socială, economică şi culturală a României Mari: Călinescu, Baranga, Răutzoiu si Cotenescu.

Înrudiţi prin căsătorii efective şi potenţiale, câţiva dintre aceştia, ctitori cu dragoste de Dumnezeu şi de popor, cu cariere interesante, au deţinut poziţii însemnate în prima jumătate a secolului XX, atât la nivel naţional, cât şi local, fără să rupă legătura cu proprietăţile lor funciare, fărâmiţate în timp şi acaparate brutal de un stat comunist pus pe căpătuială, fără a mai putea fi recuperate integral şi revalorificate după 1990 de către urmaşii lor legali, care încearcă să-i scoată şi pe această cale din umbra istoriei.

Potrivit arborelui genealogic reconstituit parţial şi după ceea ce ştiu din familie, mă număr printre ultimii reprezentanţi, **la a şaptea spiţă**, ai unei respectabile familii de boiernaşi de ţară, avându-şi obârşia în fostul judeţ Muscel. Mama mea, Lucreţia-Paraschiva Cotenescu, unica fiică a preotului paroh din vatra medievală a actualei comune Stoeneşti, s-a prăpădit în anul 1990, mărturisindu-mi multe lucruri interesante care, coroborându-le pe cele pe care deja le cunoşteam de la bunica maternă, preoteasa Elisabeta Cotenescu (1895-1980), născută Răuţoiu, m-au ajutat să configurez mai bine genealogiile ambelor familii, Cotenescu şi Răutzoiu (ulterior Răuţoiu).

Curiozitatea m-a îndemnat să verific aceste informaţii preliminare şi prin identificarea altor surse care să le consolideze şi, de ce nu, să le amplifice. În marile biblioteci din Bucureşti am consultat colecţiile de periodice şi numeroase cărţi, inclusiv de memorialistică, iar în arhivele din Bucureşti, Piteşti şi Târgovişte registre de stare civilă, aşezăminte de obşti şi documente vechi în litere chirilice traduse doar în mică parte, dar extrem de interesante atât pentru istoricii de specialitate, cât şi pentru persoane ca mine (economist,

* Bucureşti.

www.cimec.ro

traducător autorizat, ziarist şi publicist), dornice să-şi cunoască mai bine antecesorii.

Membri ai familiilor de moşneni stoeneşteni Cotenescu şi Răuţoiu şi-au unit destinele, în mod paradoxal, pornind de pe teritoriul judeţului vecin, Dâmboviţa. Astfel, străbunicul meu, viitorul preot **Ioan Cotenescu (1847-1917),** născut în satul Coteneşti care a dat numele întregului neam, era nepotul boiernaşului Gheorghe N. Cotenescu (zis Ghiţă), ctitorul primei biserici ridicată de familie, în Coteneşti (**1781**) şi care la rândul său era nepot de fiu lui Ioniţă Vătaful, ce se trăgea, pe filiaţie masculină, din Iuzbaşa Neagoe ot Cetăţeni, însemnat dregător la hotarele Valahiei spre sfârşitul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

După absolvirea Seminarului Central din Bucureşti (**1868)**, s-a putut căsători şi preoţi abia în 1871, la insistenţele enoriaşilor din comuna Izvoarele (azi în componenţa comunei Voineşti), într-o parohie lipsită de preoţi şi cu biserici ruinate. Apostolind din greu acolo, împreună cu prezbitera Dumitra Voiculescu, din Voineşti, a ctitorit în doar câţiva ani două biserici de zid, una la Manga (filială), iar cealaltă la Izvoarele, cea mai frumoasă dintre cele două, monument istoric cu hramul „Înălţarea Domnului”, construită, conform pisaniei, în perioada 1874-1877 şi sfinţită la **13 aprilie 1877**, anterior Declaraţiei de Independenţă a viitorului Regat al României[1].

Preotul profesor Gheorghe Cotenescu, născut la Izvoarele-Dâmboviţa, cu parohie la Stoeneşti-Muşcel între 1913 şi 1965 (52 de ani), prim-ctitor al bisericii noi din localitate

Printre numeroşii lor copii s-a numărat şi bunicul meu matern, viitorul preot **Gheorghe I. Cotenescu** (1886-1965), născut la Izvoarele-Dâmboviţa şi decedat la Stoeneşti-Muscel, unde, ca urmaş al boiernaşilor Coteneşti, a ctitorit o a patra biserică, parohie rurală în care a slujit nu mai puţin de 52 de ani (1913-1965), întrerupţi doar de vremelnicul

[1] Radu Petrescu, *Ramura Coteneştilor dâmboviţeană, vrednici slujitori ai bisericii şi culturii*, în publicaţia online „Incomod-Media”, Târgovişte, 16.05.2012, http://incomod-media.ro/ziar/ramura-cotenestilor-damboviteni-vrednici-slujitori-ai-altarului-si-culturii/; text preluat integral la 07.06.2012 şi de site-ul http://www.raulalb.net/ramura-cotenestilor-damboviteni-vrednici-slujitori-ai-altarului-si-culturii/ - ambele accesate la 30.10.2014.

www.cimec.ro

stagiu de 14 luni de martiraj în temniţele comuniste (martie 1949 - mai 1950), condamnat retroactiv cu sentinţa nr. 478 din 11 mai 1950, emisă de Tribunalul Militar al Regiunii II Militare Bucureşti în procesul primului lot al muscelenilor membri şi susţinători logistici ai celei mai longevive organizaţii de rezistenţă anticomunistă din România, „Haiducii Muscelului”, înfiinţată şi condusă de Lt. col. Gheorghe Arsenescu, originar din Câmpulung-Muscel[2].

Provenind dintr-o familie cunoscută atât în judeţul Muscel (fusese botezat de Mihai, fiul cel mic al bogatului negustor Nicolae Rucăreanu), cât şi în judeţul Dâmboviţa, dar şi datorită diversităţii activităţilor pe care le-a desfăşurat în perioada studenţiei bucureştene, în cadrul Asociaţiei Studenţilor Teologi, al celor mai valoroase societăţi corale din Capitală, „Carmen” (dirijor D. G. Kiriac) şi „Hora” (dirijor Juarez Movilă), al recent înfiinţatei „Asociaţii a Cântăreţilor Bisericeşti din România” (preşedinte profesor şi protopsalt Ion Popescu-Pasărea, secretar Gheorghe I. Cotenescu), al „Ligii Culturale” (animator cultural şi funcţionar în conducerea centrală şi membru al secţiei Bucureşti, condusă pe atunci de scriitorul Ion Slavici), al Partidului Naţionalist-Democrat, înfiinţat la 23 aprilie 1910 (copreşedinţi profesorii Nicolae Iorga şi A. C. Cuza)[3], nu i-a fost deloc greu să intre în atenţia familiei uneia dintre cele mai importante personalităţi târgoviştene, **avocatul Victor Baranga-Savovici**, mare proprietar de moşii la limita dintre judeţele Dâmboviţa şi Argeş (comuna Ciupa, azi în Argeş), publicist, magistrat, membru marcant al Partidului Conservator (vicepreşedinte al organizaţiei judeţene din 1908, prefect, deputat, secretar general la Ministerul Domeniilor), preşedinte de onoare al secţiei locale a „Ligii Culturale”, - omul căruia judeţul Dâmboviţa îi datorează, pe lângă frumoasa reşedinţă din localitate, demersul acceptat imediat de Ministrul de Război Nicolae Filipescu, soldat cu ridicarea Liceului Militar de la Mânăstirea Dealu. În 1917 era maior în rezervă, la Reg. 6 Roşiori. După Războiul de Întregire a Neamului, Victor Baranga a ocupat poziţii însemnate în cadrul Partidului Poporului (Alexandru Averescu), respectiv al Partidului Naţional Agrar (Octavian Goga)[4].

Legătura dintre familia Lucreţia (alintată Cocuţa – născută Chiriac, la Piteşti) şi Victor Baranga-Savovici cu familia preotului Gheorghe I. Cotenescu a cunoscut o nouă etapă din momentul în care aceştia au acceptat să le fie naşi de căsătorie, oficiată la Izvoarele în **aprilie 1912** de către primarul Gheorghe I. Marinescu, căsătorit cu Alexandrina, născută Cotenescu (sora preotului),

---

[2] Ulterior, după mutarea centrului de greutate la Nucşoara, condusă iniţial de Arsenescu, apoi de către fraţii Toma şi Petre Arnăuţoiu din localitate (n.a.).

[3] Prof. univ. dr. Petre Popa (coordonator), Enciclopedia Argeşului şi Muscelului, vol. I, Biblioteca Judeţeană Dinicu Golescu, Piteşti, 2010 (lit. A-C), p. 239 (ediţie online). http://www.bjarges.ro/biblioteca/profesional/proiecte/enciclopedia-argesului-si-muscelului/

[4] Enciclopedia Târgoviştei, Primăria oraşului Târgovişte, Ed. Bibliotheca, Târgovişte, 2012, p. 83.

www.cimec.ro

părinţii viitorului partizan Traian Gh. Marinescu Geagu, aghiotantul Lt. col. câmpulungean Gheorghe Arsenescu[5]. Din familie ştiu cât de frumoasă a fost această nuntă de poveste, care a ţinut trei zile şi trei nopţi, la care au luat parte cele mai importante tarafuri de lăutari din ambele judeţe (ex. Pantilică, din Câmpulung-Muscel).

Avocatul Victor Baranga cu familia.

O prietenie bazată pe cinste şi respect i-a făcut pe soţii Baranga să devină şi naşii de botez ai tuturor celor trei copii cu care Dumnezeu a dăruit căminul preotului Cotenescu, iar toate numele acestora provin din rândul familiei Victor Baranga (Lucreţia, cu cei doi copii ai lor, Victor şi Şerban

[5] Radu Petrescu, *Anihilarea „bandiţilor" de pe Muntele Roşu conduşi de Colonelul Gheorghe Arsenescu. Rolul jucat de Traian Marinescu Geagu şi Anton Alexandrescu*, în „Arhivele Totalitarismului", INST, Bucureşti, nr. 1-2/2012, p. 59-74.

www.cimec.ro

Baranga, viitori avocaţi bucureşteni): **Lucreţia**-Paraschiva (alintată tot Cocuţa), mama mea (născută în 1930), **Victor**-Gheorghe (unchi, 1933) **şi Şerban**-Ion (unchi, 1935), cu toţii decedaţi între timp[6].

Personalitate complexă, cu o **carieră preoţească de nu mai puţin de 53 de ani** (1 an la Conţeşti-Muscel şi 52 de ani la Stoeneşti) **şi una didactică de 22 de ani**, [7]la nu mai puţin de patru seminarii teologice (pedagog la „Nifon" din Bucureşti şi profesor la Seminarul Orfanilor de Război "Patriarhul Miron" din Câmpulung-Muscel, Seminarul „Neagoe Basarab" din Curtea de Argeş şi Seminarul Monahal Cernica-Ilfov), **preot militar,** iniţial locotenent, apoi căpitan, în întreaga campanie (1916-1919), „de la Nistru până la Tisa", ataşat spitalelor de evacuare a răniţilor şi ulterior la Regimentul „de fier" 9 Vânători condus de viitorul general de corp de armată „à la suite" Gheorghe Rasoviceanu[8], preotul Gheorghe I. Cotenescu nu a pregetat să răspundă favorabil solicitării exprese a lui Nicolae Iorga de a **susţine conferinţe în cadrul Universităţii Populare** de la Vălenii de Munte[9]. Cu toate acestea, nu şi-a neglijat enoriaşii, în general comuna Stoeneşti. Prestigiul său pe plan local era atât de mare încât, pe lângă marea bucurie de a ctitori la rândul său o frumoasă **biserică**, a condus, pe rând, **toate obştile moşneneşti** din Stoeneşti (Ilineşti-Iacobeşti, Coteneşti şi Brăşeşti-Runcu) **şi coperativa forestieră** „Mihai Bravul", a fost vicepreşedintele **Căminului Cultural** „Mihai I", a condus filiala locală a organizaţiei „**Cultul Eroilor**", a fost ales preşedinte al „**Asociaţiei Preoţilor Musceleni**" şi membru în consiliul de administraţie al „**Casei de Economie şi Credit a Clerului Ortodox din România**"[10], membru în conducerea primei **Camere de Comerţ a judeţului Muscel**, aleasă în august

[6] Lucrarea, susţinută la Piteşti la sesiunea de comunicări ştiinţifice din 2014, a fost actualizată sub acest aspect datorită decesului lui Victor-Gheorghe Cotenescu la 28.07.2015, fiind înmormântat la Câmpulung-Muscel. Lucreţia-Paraschiva Cotenescu a murit în 1990, fiind înmormântată în cavoul din Stoeneşti, iar Şerban Ion Cotenescu în 2009, fiind înmormântat la Bucureşti (n.a.).

[7] Printre elevi, floarea ortodoxiei româneşti: Patriarhii Teoctist Arăpaşu şi Iustin Moisescu, Episcopii Gherasim Cristea şi Eftimie Toma, mari duhovnici ai neamului, precum Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Roman Braga, Ioasaf Popa, Tănase Petroniu, Justin Pârvu, muzicologii Anton Uncu şi Gheorghe Moisescu, etc. (n.a.).

[8] Deşi a pus la dispoziţia regelui Mihai I vila sa din Sinaia pentru un radioemiţător necesar comunicaţiilor cu Palatul pentru pregătirea loviturii de stat de la 23 August 1944, i-a fost dat şi lui să cunoască "farmecul" închisorilor comuniste. Renumita arhitectă Henrietta Delavrancea-Gibory i-a proiectat splendida vilă de la Balcic, cunoscută sub numele "Vânturile, valurile", generalul fiind extrem de legat de Dobrogea şi Cadrilater (n.a.).

[9] Radu Petrescu, *Intelectuali musceleni la Vălenii de Munte*, în "Magazin Istoric", anul XLIV, nr. 11 (524), noiembrie 2010, p. 12-14. Preotul Gheorghe I. Cotenescu a susţinut 13 conferinţe în perioada 1931-1943, depăşind, cumulat, numărul de conferinţe susţinut de ceilalţi argeşeni şi musceleni (Ion Chelcea, Radu Gyr-Demetrescu, Costin Petrescu, Florian Ştefănescu-Goangă şi Victor Slăvescu) (n.a.).

[10] Condusă de preotul-profesor Petre Partenie (n.a.).

1925[11], **deputat de Muscel**[12], cu numeroase iniţiative şi luări de cuvânt pe linia susţinerii intereselor alegătorilor săi, inclusiv discursul de omagiere a poetului Octavian Goga, care împlinise 50 de ani.

Mulţi membri ai neamului Baranga au avut o carieră militară. Este cazul colonelului de cavalerie Nicolae Baranga-Savovici (născut în 1862), care s-a căsătorit cu văduva Chiriachiţa (Liţa) Antonescu, călăuzindu-i fiul, pe viitorul Mareşal Ion Antonescu, tot spre o carieră militară. La rândul său, Constantin Baranga-Savovici (născut în 1864), înrudit prin căsătorie cu neamul Zeuceanu, a fost Directorul Direcţiei Cavalerie din Ministerul de Război, în timp ce Mihai Baranga, colonel de artilerie, a făcut parte din Statul Major Regal în calitate de aghiotant personal al regelui Carol I. Inclusiv fete din neamul Baranga s-au căsătorit cu militari de carieră. Este cazul Lucreţiei Baranga, căsătorită cu artileristul Mihail Priboianu (născut în 1848), viitor general de brigadă şi Mareşal al Curţii Regale, dăruindu-i doi fii, pe Emil (avocat) şi Mihail Priboianu (inginer), al doilea având o interesantă carieră politică în cadrul organizaţiei argeşene a Partidului Naţional Ţărănist, condusă de Armand Călinescu, dar şi pe linie guvernamentală[13].

Am insistat însă asupra numelui complet pentru că o mare parte a reprezentanţilor acestui neam au ţinut să îl păstreze sub forma Baranga-Savovici.

Originea acestui neam se află tot în arealul format de judeţele Muscel-Argeş-Dâmboviţa, unde există şi un râu cu acest nume. Astfel, colonelul Nicolae Baranga-Savovici, fiul vistiernicului Sava Baranga din Câmpulung-Muscel, dintr-o veche familie boierească, a fost trimis în Rusia ca iuncăr[14] pentru a-şi face educaţia militară la Ecaterinoslav, întorcându-se ca ofiţer de lăncieri şi cu pronume rusificat în Savovici. S-a căsătorit în 1858 cu Adelaida Mănciulescu, iar în 1865 a demisionat din armată, refuzând să ia parte la complotul împotriva domnitorului Alexandru Ioan Cuza pentru că n-a fost de acord să-şi încalce jurământul militar. În 1888 era senator de Dâmboviţa, fiind ales la colegiul I, al marilor proprietari.

[11] Preşedinte profesor Alexandru Muşatescu, tatăl dramaturgului Tudor Muşatescu. Lista liberală, în frunte cu protopopul Nicolae Proca, fost coleg de studenţie, a fost înfrântă în alegeri de Opoziţia Unită (n.a.).

[12] Mandat câştigat în timpul guvernării Iorga-Argetoianu (1931-1932), în compania unor politicieni precum Constantin I. C. Brătianu, Ion Mihalache, dar şi a lui C. Gatoski, din camarila regelui Carol al II-lea, impus prin Argetoianu (n.a.)

[13] Inginer, absolvent al Şcolii Naţionale de Mine de la Paris, Mihail Priboianu (vărul lui Armand Călinescu).Prefect şi deputat de Argeş, iar în guvernul Ion Gigurtu ministru al Înzestrării Armatei (04.07-04.09.1940). Ambii fraţi au trecut prin iadul temniţelor comuniste. http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Mihail_Priboianu - accesat la 30.10.2014.

[14] Cadet (n.a.)

www.cimec.ro

Nicolae şi Adelaida Baranga-Savovici au avut doi băieţi, pe Alexandru (născut în 1860) şi pe Victor (născut în 1866). Alexandru a absolvit Şcoala de Poduri şi Şosele din Bucureşti, devenind inginer, iar din 1887 a intrat în serviciul Ministerului Lucrărilor Publice, pentru care a executat activităţi mult apreciate în numeroase judeţe: Tulcea, Dâmboviţa, Buzău şi Argeş).

În 1907 a fost numit inginer-şef al judeţului Olt şi ulterior a fost transferat, pe acelaşi post, în judeţul Argeş, A deţinut moşii în comuna Ciupa şi lângă Găeşti. A păstrat tradiţia tatălui, fiind iniţial căpitan în rezervă la Reg. 2 Roşiori, iar în timpul primului război mondial colonel. S-a căsătorit cu Maria, fiica senatorului de Olt Theodor Athanasiu, care i-a dăruit trei copii: Alexandru (născut la 01.01.**1894**), Adela (**1895**) şi mezina Elena (răsfăţata Lalla, cu patru căsătorii la activ – Dragomirescu, Zamfirescu, Zmieureanu, Popescu-Racova – primul său fiu fiind Alexandru Dragomirescu-Baranga[15]).

Alexandru, alintat Bibi, a îmbrăţişat cariera militară, iar la 01.07.1914 a fost avansat sublocotenent de cavalerie, fiind încadrat în Reg. 9 Roşiori, care făcea parte din Divizia 1 Cavalerie, comandată de la începutul Războiului de Întregire, pe rând, de gen. Ioan Herescu, gen. Nicolae Botea, col. Ioan Rusescu şi gen. Mihail Schina[16]. Urmează, la bine şi la rău, destinul acestei unităţi de elită, murind în august 1917, în crâncena bătălie de la Oituz, la „Porţile Iadului" de pe dealul Coşna (cota 789), de unde Armata a I-a austro-ungară, inclusiv subunitatea germană de comando condusă de viitorul Mareşal Erwin Rommel, pe atunci locotenent, a încercat în zadar să-şi croiască drum spre Tg. Ocna, pe Valea Trotuşului.

În plină ofensivă inamică şi ameninţat cu străpungerea frontului, generalul Alexandru Averescu ordonă Corpului 2, la 10 august, să trimită în zonă orice rezervă disponibilă. Bătălia de la Mărăşeşti fiind în plină desfăşurare, Divizia 1 Cavalerie, condusă din 23 decembrie 1916 de generalul Mihail Schina, ajunge cu trenul la Oneşti, în dimineaţa zilei de 11 august. Urmau să mai sosească un batalion de grăniceri şi unul de vânători. Între timp, Grupul Gerock cucerise ultimele două înălţimi ce-l mai despărţeau de Valea Trotuşului. În disperare de cauză, generalul Schina ordonă descălecarea întregii divizii şi urcarea imediată, fără odihnă, spre vârf. O brigadă contraatacă pe panta sudică a dealului Coşna, iar **Brigada 2 Roşiori, din care făcea parte şi slt. Alexandru Baranga, ia cu asalt dealul Stibor.** Ambele obiective sunt cucerite de **cavaleria descălecată.** În paralel, Reg. 1 Vânători recucereşte satul

---

[15] Alexandru (Dudu) Dragomirescu-Baranga, condamnat în procesul „Mişcării Naţionale de Rezistenţă" (cap de lot gen. Aurel Aldea). Faţă de mama acestuia a făcut o pasiune generalul Constantin Niculescu, fostul comandant al Corpului V din Armata a IV-a (gen. Mihail Racoviţa), cu rol major în succesul ofensivei sovietice de la "Poarta Iaşului", implicat în lovitura de stat de la 23 august 1944, ultimul şef al Casei Militare Regale până la abdicarea regelui Mihai I (n.a.).

[16] Anuarul armatei române pe anul 1914, p. 457, poz. 181.

Oituz din mâinile Diviziei 117 germane. În timpul nopţii soseşte şi o brigadă de grăniceri. Divizia 1 Cavalerie, întărită cu patru batalioane şi două baterii, primeşte ordinul să cucerească întregul platou Coşna şi să înainteze spre Slănic. Reuşeşte să cucerească vârful şi să-l menţină în faţa contraatacurilor repetate efectuate de Divizia 117 germană. Treptat, luptele scad în intensitate până la 19 august când inamicul atacă din nou puternic în sectorul Coşna, în care Divizia 1 Cavalerie (de-acum infanterişti) fusese intercalată între Diviziile 6 şi 7 Infanterie. Avantajate de superioritatea importantă de forţe, trupele germane reocupă vârful, dar cavaleriştii se repliază pe panta estică a muntelui, unde rezistă cu îndârjire. În cursul nopţii, Armata a II-a trimite ca întăriri două batalioane de grăniceri si un regiment de infanterie. Pe 20 august, la ora 7:00, Divizia 1 Cavalerie astfel întărită şi protejată de artileria română disponibilă atacă şi reuşeşte să recucerească o parte din terenul pierdut ziua precedentă. Această actiune constituie ultimul episod important al celei de-a doua bătălii de la Oituz. Inamicul reuşise să înainteze intre 2 si 6 km pe un front larg de 20 km, dar eşuase să pătrundă pe Valea Trotuşului, de unde vroia să atace din spate armatele româno-ruse aflate în sudul Moldovei.

Pierderile Diviziei 1 Cavalerie au fost imense: 75%. Nu i-a fost uşor nici inamicului, cu pierderi evaluate la cel puţin 50%. Inclusiv Lt. Erwin Rommel a fost grav rănit la mână, primind un "binemeritat" concediu necesar refacerii după depresia cruntă suferită în urma pierderii multor camarazi în timpul asaltului şi menţinerii controlului asupra cotei 789, dar şi a frustrării de a nu fi putut obţine, o nouă victorie: coborârea abruptă, de pe dealul Coşna, la doar 30 de minute, după cum estima el, de Tg. Ocna.

Alături de slt. Alexandru Baranga (avansat post-mortem la gradul de locotenent), au luptat la Coşna în cadrul Reg. 9 Roşiori, printre alţii, cpt. Radu Miclescu, lt. Demostene Mărgăritopol şi slt. Ioan C. Răuţoiu, despre care voi vorbi în continuare.

Slt. Ioan C. Răuţoiu[17], născut în Bucureşti la 12.05.1895, era fiul medicului Constantin Răutzoiu (1859-1906)[18], primul doctor în medicină originar din comuna musceleană Stoeneşti (1885), dar care nu ar fi putut reuşi în viaţă fără sprijinul neprecupeţit acordat de mama sa, Maria Jocu (văduvă, recăsătorită Jocu) şi fratele său mai mare, Ioan Răuţzoiu/Răuţoiu. Doctorul Răutzoiu/Răuţoiu a desfăşurat o activitate remarcabilă în epocă, la Spitalul Colţea, la Clinica Universitară de Medicină Operatorie şi la Spitalul de Copii din Bucureşti[19]. Ca delegat al Asociaţiei Studenţilor Medicinişti, Constantin

[17] Avansat la 01.07.1916. Anuarul armatei române pe anul 1914, p. 384, poz. 71.

[18] Nume modificat ulterior în Răuţoiu, coexistând ambele variante în funcţie de dorinţele membrilor acestui neam de moşneni din fostul judeţ Muscel (n.a.).

[19] Prof. dr. Nicolae Tomescu (născut în 1859), coleg şi viitor director al Spitalului de Copii din Bucureşti, l-a descris nu doar ca simplu om public, ci şi ca pe mare binefăcător al familiilor

www.cimec.ro

Răutzoiu luase parte la numeroase congrese studenţeşti (Bacău, 1882; T. Severin, 1883; Galaţi, 1884), fiind considerat, pe linie profesională, mâna dreaptă a prof. univ. dr. Grigore Râmniceanu. E şi motivul pentru care studentul Răutzoiu, interesat de studiu, nu de politică, nu se alătură studenţilor socialişti, printre care se afla şi Constantin Bacalbaşa, care au declanşat numeroase greve în perioada 1883-1884, vizând atât "intransigenţa" pedagogică a profesorului Romniceanu, cât şi apartenenţa acestuia la Partidul Liberal. Încă de la înfiinţare, îl regăsim pe doctorul Răutzoiu ca membru al colectivului de redacţie al publicaţiei de specialitate „Presa Medicală Română"[20], condusă de viitorul general medic Athanase Demosthen(e). Deranjat de o „tradiţie" care se respecta în continuare, deşi în multe cazuri nu se justifica - *faptul că specialiştii cu studii în străinătate ocupau catedre universitare fără concurs* - dar şi datorită regretului că nu putuse obţine în 1895, prin concurs, postul de medic primar la Spitalul Colentina, fiind preferat doctorul Nicolae Racoviceanu-Piteşti, cu studii la Paris, Constantin Răutzoiu părăseşte sectorul public, îşi deschide cabinet particular în centrul Capitalei şi intră în politică. Tânărul medic pătrunde astfel în elita partidului, e o prezenţă activă la Clubul Liberal, devine membru al Clubului Tinerimei, este invitat la balurile anuale de la Palatul Regal, se implică în campanii electorale, obţine două mandate de consilier municipal sub guvernări liberale, îl "ghidează" în teritoriu pe ministrul Eugen(iu) Stătescu, preşedintele organizaţiei liberale muscelen. Aflat în plină ascensiune pe scara socială, moare în floarea vârstei, fără să se mai poată alătura echipei noii stele a partidului, Ionel Brătianu.

Doctorul Răutzoiu s-a căsătorit cu Elena Mateescu şi au avut doi copii, Ioan şi Maria. Locuinţa lor din Bucureşti (str. Take Ionescu nr. 29), realizată cu ajutorul arhitectului Grégoire Marc, este monument istoric şi constituie o bijuterie arhitectonică, atât datorită formei neobişnuite (triunghiulară), cât şi datorită frumuseţei decoraţiunilor de sub streaşină. O adevărată bucurie sufletească s-o priveşti, faţă de tristeţea ce te cuprinde când priveşti locuinţa unui alt medic provenit din aceeaşi regiune, dr. Ion Nanu-Muscel, construită în aceeaşi perioadă, aflată în apropiere (Piaţa Romană) şi ajunsă între timp o ruină terifiantă din vina celor cărora le fusese dăruită de văduva medicului: Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale (azi Academia de Studii Economice).

---

sărace din Bucureşti şi un păstrător al tradiţiilor culturale, cu precădere a celor muscelene. Aşa a şi murit, dansând cu foc rapidul „brâuleţ" muscelean, la Sinaia. Rămăşiţele pământeşti au fost aduse cu trenul la Bucureşti iar sicriul depus la Biserica Albă, urmând să fie înmormântat la cimitirul Bellu, cu onoruri militare – fusese căpitan medic în rezervă, decorat cu ordinul „Coroana României" (n.a.).

[20] Printre colaboratorii revistei se număra şi medicul Gheorghe Rigani, stabilit ulterior la Câmpulung-Muscel, a cărei fiică a fost una din profesoarele mamei mele, la Liceul de Fete din localitate (n.a.).

Familia Răuţoiu din Stoeneşti-Muşcel.

Din momentul în care m-am reîntors de la Câmpulung Muscel la Bucureşti (1963), am intrat de mai multe ori cu mama în casa doctorului Răuţoiu, moştenită între timp de fiica Maria, căsătorită cu doctorul Virgil Capitolin. Mi-a făcut plăcere să intru din nou, de curând, mai ales la parter, unde se află câteva spaţii cu destinaţie comercială (magazine, cofetării etc.), dar care nu i-au stricat defel farmecul.

Faţă de Maria, pe care doctorul Răutzoiu o trimisese în străinătate, să studieze la pensionul Notre Dame de Sion, tânărul sublocotenent de cavalerie Alexandru Baranga a nutrit o adevărată pasiune, din păcate respinsă de părinţii acestuia, în special de către mamă, pe care, probabil, o deranja faptul că nu provenea dintr-o familie la fel de bogată, chiar dacă membrii stoeneşteni ai familiei de moşneni Răutzoiu deţineau în zonă peste 150 hectare de teren arabil şi peste 1.000 de hectare de pădure (inclusiv un munte).

www.cimec.ro

Cu durere în suflet, Alexandru, care întreţinea – inclusiv cu ajutorul camaradului său, slt. Ioan C. Răuţoiu – o amplă corespondenţă atât cu Maria C. Răuţoiu, cât şi cu sora lui Adela, căsătorită între timp cu Armand Călinescu[21], îi mărturiseşte Adelei dorinţa lui tragică de a abandona această lume, aşteptându-şi destinul fatal pe frontul de la Coşna, deziluzionat, nemaiavând motive să lupte pentru a supravieţui.

Adela Călinescu (născută Baranga).

La Arhivele Naţionale Istorice Centrale[22] am identificat recent şi am ordonat cronologic o **corespondenţă inedită**, care confirmă dilema fără ieşire în care se afla tânărul Alexandru Baranga. Ea ne ajută să identificăm mai uşor traseul urmat de Divizia 1 Cavalerie în 1917, dar să aflăm şi amănunte interesante din viaţa cuplului Adela Baranga-Armand Călinescu, domiciliaţi la Iaşi. De exemplu faptul că Armand Călinescu deja funcţiona ca şef de cabinet al ministrului I. G. Duca imediat după ce se căsătorise.

Doc. 1

Carte poştală militară

Ştampila rotundă din **24 mai 1917** (Div. I Cav.). Ştampila rotundă roşie a Armatei de Operaţii, Reg. 9 Roşiori – Stat Major – LIBERA EXPEDIŢIE. Ştampila dreptunghiulară CENSURA.

D-nei Adela Călinescu
14 Cuza Voda 14
La Iaşi

Numele: Lt. Baranga
Unitatea: Reg. 9 Rosiori

[21] În a doua jumătate a lunii aprilie 1917, pentru că actul dotal întocmit de maiorul Alexandru Baranga (tatăl) în favoarea Adelei, care urma să îl ia de soţ pe magistratul Armand Călinescu, domiciliat în Slatina, este datat 16.04.1917 (n.a.).

[22] A.N.I.C., fondul Armand Călinescu (inventar 1692).

www.cimec.ro

Ma chère Adele,

J'ai reçu ta lettre par Ionel Rautoiu et je suis content que tu va bien et que tu es heureuse et que tu (sic!) le monde est si gentil avec toi. Armand doit étre content d'étre nommé chef de cabinet et surtout de Duca, qui est très bien. J'ai été a Pascani, Dimanche, pour affaire de service; du pétrole pour le régiment. Je voudrais bien venir a Jassy pour un jour, mais c'ést difficile d'avoir la permission. Surtout qu'il ést question que nous allons plus haut que nous sommes. Je n'ai pas encore reçut ta carte postale jusqu'à présent. À Botosani ne j'ai plus été depuis longtemps. J'ai écrit aussi à Tante Rhoda. Je t'embrasse ainsi qu'Armand.

Biens des choses de ma parte à la famille Calinescu.

Bibi

Doc. 2
Scrisoare olografă

Vineri seara **26 Mai 1917**

Ma chère Adele,

Je profite de départ de Ionel Rautzoiu pour t'envoyer ces quelques mots.

Nous sommes à ... (*şters cu cerneală de cenzura militară*). Ionel te dira dans qu'elle jolie station balnéaire nos sommes.

J'espère que tu as reçu ma lettre envoyée (*şters cu cerneală de cenzura militară* – Botosani?) un sergent.

Maman doit étre aussi à Jassy, car elle est partie depuis une semaine de Botosani.

Il n'a pas moyen de venir aussi pour quelques jours à Jassy.

Si par hasard tu trouves des gants, n'importe la qualité: peau ou en gils etc et aussi la couleur, achetes-mois et je t'enverrai l'argent par une occasion.

(*şters cu cerneală de cenzura militară*). Du papier à lettre aussi tu peux m'envoyer.

J'attends une lettre de chez toi.

Lalla est toujours à Zvoristea; elle s'amuse très bien.

Comment allez-vous?

Que'est ce qui se passe de neuf à la Capitale?

Nous sommes très loin pour étre au courant.

J'attends pour 2-3 jours Nenea Nae, Muty, Lydia, Leukis, Lalla, etc. Ils doivent venir en auto me voir.

Je t'embrasse aussi qu'Armand.

Biens des choses à la famille Calinescu.

Bibi

www.cimec.ro

Demande à Marie Rautzoiu si elle a reçu ma carte.

Pe marginea din stânga, adăugat pe verticală: **27 Mai** – Rautzoiu a oublié cette lettre, je l'envoie par la poste.

Doc. 3
Scrisoare olografă

31 Mai 1917 – Mitoc

Ma chère Adele,

Je profite de cette occasion pour t'envoyer ces quelques mots. Ionel Rautzoiu m'avait promis de porter une lettre pour toi et ensuite il l'a oublié; je l'ai envoye par la poste.

Je crois que maman est à Jassy car elle est partie depuis plus d'une semaine de Botosani.

Hier nous avouns eu la visite de Leukis, Lalla, Gheorghita et le ... (ilizibil) Dragomirescu[23]. Ils sont venus en auto, déjeuné chez nous, après on s'est promené dans les environs, et dans notre tente, celle de Margaritopol et moi, qui est très bien arrangée avec toute sorte de tapis et tableau etc. Après diner ils sont répartis à Botosani.

Rien de neuf par ici. Des bains dans le Prut presque chaque jour, et c'est tout. Je crois que je viendrais aussi pour deux jours à Jassy, car le colonel doit partir pour une semaine à Barlad. Que fait Armand? Je voudrais avoir de vos nouvelles, je n'ai plus reçu depuis longtemps.

Si par hasard on trouve des gants ou d'autres choses que tu crois que ce serait utile pour moi, achetes-moi ou écrit moi que je t'envoie de l'argent pour m'acheter.

J-ai aussi écrit a Tante Rhoda, elle ne m-a pas encore répondu. Tu écris parfois a Cocutza[24]?

J'attends sans faute une réponse (par) ce même plutonier. Je t'embrasse ainsi qu'Armand.

Bien de choses de ma part pour la famille Calinescu.

Bibi

Doc. 4
Scrisoare olografă

Ma chère Adele,

Je t'ai écrit encore une fois et je n'ai pas encore reçu de réponse.

Je profite de ce soldat pour t'envoyer cette lettre.

---

[23] Hariton Dragomirescu, ofiţer de cavalerie, cel care va deveni primul soţ al Elenei (Lalla) Baranga (n.a.).

[24] Lucreţia (Cocuţa) Baranga, soţia avocatului Victor Baranga-Savovici din Târgovişte (n.a.).

www.cimec.ro

Je ne sais pas encore où se trouve maman; depuis deux seimaines je n'ai pas reçu un mot de chez elle.

Comment vas-tu? Que fait Armand, vous devez etre occupés, car vous n'écrivez plus riens. J'espère que tu as vu Rautzoiu à Jassy, car il est parti depuis 5-6 jours. Ici il pleut toute la journée depuis quelque temps, de sort que c'est horrible. Heureusemment M-me Sonia Miclescu, la femme de Raul, se trouve aussi dans ce village, de sorte que nous pouvons prenons parfois le thé chez elle.

Nous avons une chambre très bonne Marg[25] et moi, et la Tante a beaucoup plu à Lalla et à Leukis, quand elles sont venues nous voir.

Je crois que Lalla t'a écrit.

De chez Papa je n'ai plus de nouvelles depuis une dizaine de jours.

Si par hasard tu trouves du papiers à lettre, achetes-le, et tu m'écriras le prix. Aussi de l'essence de Lavant (sic!), pour preparer l'eau de Cologne, je crois qu'on trouve chez les pharmaciennes.

Réponds moi par ce soldat et par Rautzoiu aussi. Que fait Tante Rhoda? Je voudrais aussi venir pour deux jours vous voir.

Biens de choses de ma part à Mesdames: Calinescu, Grecescu[26] et Lobey[27].

Je t'embrasse ainsi qu'Armand.

Bibi

Le 3 Juin 1917

Doc. 5
Scrisoare olografă
Le Lundi **12 Juin, 1917**
Mitoc

Ma chère Adele,

Je viens de recevoir une de tes lettres écrite le 3 Juin, avant l'autre que j'ai reçu plus tôt.

---

[25] Prescurtare de la Mărgăritopol, camaradul său de arme (n.a.).
[26] Olga colonel Grecescu, rudă cu politicianul Alexandru Iliescu din Slatina şi cu familia Călinescu (n.a.).
[27] Radu Lobey, viitorul director de cabinet al ministrului Armand Călinescu, la curent cu mersul operaţiunilor şi cu situaţia proceselor intentate legionarilor. În această calitate, s-a numărat printre cei care au beneficiat de "atenţia" comisiei de anchetă instituită de generalul Antonescu după instalarea statului naţional. Fratele lui, Ioan Lobey, a fost ginerele şi şeful de cabinet al generalului de jandarmerie Ioan Bengliu, direct implicat în executarea unor legionari în perioada 1938-1940, fiind la rândul său lichidat de un comando, la închisoarea Jilava, în noiembrie 1940 (n.a.).

www.cimec.ro

Imagines-toi qu'on a fixé l'inspection du Général Schina Dimanche 18, je suis navré. Je ne sais quoi faire, car il a ordoné que toutes les permissions seront ajournées après son inspection.

J'attends aussi une lettre de chez Maman pour me dire ***la date definitive de marriage***. Si je n'avais pas l'inspection je serais venu Vendredi à Botosani et de la à Pascani, car ***Papa veut que le marriage se passe toujours chez les Miclescu***. En tout cas à Mitoc c'est bien dificil, car il n'y à pas même une salle pour que le monde puisse ... (ilizibil).

En passant à un autre point de vue, ta lettre m'a (fait) beaucoup pleuré, en m'écrivant un tas des choses qui sont des imaginations d'un esprit qui court après des sensations tragique, et toujours ... (ilizibil). **C'est surement l'influence de Maman, qui comme toujours prend les choses trop en tragique**. ***J'ai commencé à étre degouté de ces choses trop petite, et je voudrais partir une bonne fois sur le front qu'on risque sa vie***, car dans ces conditions-là, pour recevoir des objections, chaque jours, et des leçons de conduite, ***c'est mieux d'en finir une bonne fois*** care je vois que c'eût été mieux d'avoir un fils qui court tous ces clubs, et qui boit dans les tavernes, en faisant partout des dettes, rejouir après avoir lutté pour leur enfant, que d'avoir ***un fils et un frère, qui toute sa vie n'a fait que d'être gentil avec sa famille, de faire seulement le plaisir des siens et ne pensant qu'à leur bonheur***.

Je t'embrasse ainsi qu'Armand.

Alexandre

Doc. 6

Carte postala militara – **9 August[28]** – CENZURAT – Div. I Cav. (P.A.)[29]

D-nei si D-lui Armand Călinescu

Str. Cuza Voda 14

La Iaşi

Numele: Locot. Baranga

Gradul: Reg. 9 Roşiori

Unitatea: Div. I Cavalerie

Ma chère Adele,

Comment allez vous? Je n'ai plus reçu un mot de chez vous. Je suis bien portant. **Maman non plus ne m'ecrit pas.** Je compte voir ces jours-ci **Victor et Cocutza qui sont assez près de nous**.[30] J'attends des vos nouvelles.

---

[28] Scrisoare datată cu doar două zile înaintea sosirii întregii Divizii, cu trenul, la poalele dealului Coşna (n.a.).

[29] Partea activă (diferită de cea sedentară) a unei unităţi militare (n.a.).

[30] Rudele din Târgovişte se refugiaseră în Moldova, deşi Victor Baranga-Savovici fusese un politician marcant al Partidului Conservator şi ar fi putut rămâne pe teritoriul ocupat în timpul guvernării Marghiloman (n.a.).

www.cimec.ro

Mes compliments à Mesdames: Calinescu, Grecescu et Lobey. J'ai vu il y a quelques jours Nene et Misu Calinescu.

Je t'embrasse ainsi qu'Armand.

Bibi

Eroi au fost, eroi sunt încă. Coşna 1917. O victorie scump plătită, inclusiv de familia Baranga.

Încă din 1918, generalul Mihail Schina a luat iniţiativa strângerii de fonduri, pentru a eterniza – printr-un **Monument al Cavaleriei** – jertfa de sânge a călăreţilor căzuţi pe câmpul de luptă de la Oituz. Pentru "Fondul Oituz" s-au strâns cotizaţii de la ofiţerii activi şi de rezervă ai Diviziei I Cavalerie, fond îmbogăţit an de an, prin grija manifestată de cei care au comandat, rând pe rând, această mare unitate de elită. Ca amplasament al monumentului realizat de sculptorul Ionescu Varo[31], a fost aleasă cota 383 de pe Valea Oituzului, pe locul donat de Elena Grigorescu, văduva generalului Eremia Grigorescu, comandantul Armate a I-a în luptele de la Mărăşeşti.

Inaugurarea monumentului s-a realizat la 19.09.1931, în prezenţa regelui Carol al II-lea, a reginei Maria şi a lui Mihai, Mare Voevod de Alba-Iulia, primiţi în gara Oneşti de primul-ministru Nicolae Iorga, de mareşalul Alexandru Averescu, fostul comandant al Armatei a II-a în timpul luptelor de la Oituz, şi de generalul Ştefănescu Amza, ministrul Armatei. Pe platoul de la Grozeşti (Oituz), unde se înălţa Monumentul, erau dispuse în careu detaşamentele cu drapelele Regimentelor 4, 5, **9** şi 10 **Roşiori**; 7 şi 9 Călăraşi; Divizionului 1 Artilerie Călăreaţă.

Erau prezente numeroase personalităţi militare, printre care generalii: Gheorghe Manu, Nicolae Samsonovici, Romulus Scărişoreanu, Gheorghe Moruzzi, Marcel Olteanu, Ion Antonescu, Ioan Prodan, Gheorghe Atanasescu, Alexandru Viişoreanu, Rodrig Modreanu, Constantin Bălăcescu, Ressel, Iovanovici, Pestriţu, Constantinescu, Manolescu, Negreanu, Comănescu, Stareşiu; coloneii: Nicolae Madancovici, Petre Constantinescu, Gheorghe Cialâk, Antonescu, Racoviţă, Prager, Corvin, Scărişoreanu, Pleniceanu, Crăiniceanu, Stamatopol, Trandafirescu, Bolintineanu, Niculescu; locotenent-coloneii: Manafu, Lăcătuşu, Stoenescu, Moescu; maiorii: Mircea Elefterescu[32], Rusescu., Gheorghiu, Trandafil, Madancovici, Merişan, Niculescu, Cherchicescu; căpitanii: Neferu, Teodorescu, Praporgescu, Făgărăşanu, Georgescu etc.

---

[31] Câştigătorul concursului de proiecte, desemnat la 21.03.1924 (n.a.).

[32] Ofiţer de cavalerie, Invalid de război, viitorul şef de cabinet militar al Mareşalului Ion Antonescu (n.a.).

www.cimec.ro

Familia regală în vizită la Reg. 4 Roşiori „Regina Maria" (1924).

Regele Ferdinand şi Regina Maria ai României, George II şi Regina Elisabeta ai Greciei, Principesa Ileana a României şi Principele Paul al Greciei - înconjuraţi de comandanţii superiori şi de ofiţerii regimentului.

De la stânga (sus): Lt. Al. Fălcoianu şi Adrian Vişineanu, maior Ion Pella, căpitani Corneliu Boboc, Ulm Bălteanu, Sergiu Soutza şi ***Ion C. Răuţoiu****, general Holban, Lt.-colonel Rodrigue Modreanu, generali Sinescu şi C. Răzvan, căpitan Octavian Desilla, colonel Constantin Stoilov, Lt.-colonel Scarlat Capşa, medic căpitan N. Manu, căpitan Radu Rusescu, veterinar maior Traian Mavovescu, sub-lt. Lazăr V. Catană, căpitan M. Kiriacescu;*

(jos) sub-lt. Ovidiu Pârâianu şi Ion Slăvescu, lt. Constantin D. Praporgescu, Alex. Cihoski şi sub-lt. Dumitru D. Praporgescu, Dumitrescu şi Al. Bălănescu.

Nu avea cum să lipsească un alt supravieţuitor al măcelului de pe dealul Coşna, prietenul lui Alexandru Baranga: căpitanul Ioan C. Răuţoiu, cel care la 1 septembrie 1919 comanda, ca locotenent, Escadronul III al Reg. 3 Călăraşi din componenţa Diviziei 21 (G-ral Dumitru Glodeanu)[33].

În cadrul familiei Răuţoiu, originară din Stoeneştii Muscelului, a mai existat un ofiţer, dar de infanterie, unicul fiu al lui fostului primar Ioan Răuţoiu[34], **Constantin I. Răuţoiu**[35], născut la Stoeneşti în 1878. Extrem de

[33] Avansat locotenent la 01.09.1917, după bătălia de la Oituz (n.a.);Viorel Ciubotă (coord.), Jurnal de operaţiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921), vol. I, p. 364.
[34] Fratele mai mare al doctorului Constantin Răutzoiu (n.a.).

capabil, a avut şansa de a studia în Germania, terminând între timp şi Şcoala Superioară de Război, astfel încât la 01.09.1917 este avansat locotenent-colonel. A jucat un rol important în campania din Bucovina şi Pocuţia, în 1918-1919, în cadrul Diviziei a 8-a, condusă de Gen. Iacob Zadik. Lt. col. Răuţoiu a condus coloana de nord, în timp ce colonelul Petre Cănciulescu coloana de sud. După Războiul de Întregire îl regăsim la comanda mai multor regimente, apoi a pieţei şi garnizoanei din Câmpulung-Muscel (colonel din 1927)[36], iar în preajma loviturii de stat de la 23 August 1944, când generalul muscelean Iosif Teodorescu conducea Comandamentul Militar al Capitalei, era adjunctul comandantului Pieţei Bucureşti.

Despre viaţa piteşteanului **Armand Călinescu** (1893-1939), căsătorit cu Adela, fiica inginerului Alexandru Baranga-Savovici, în perioada în care ambele familii se aflau în refugiu în Moldova, se cunosc, desigur, mult mai multe lucruri.

Semnalez doar faptul că în iulie 1916, magistratul stagiar Armand Călinescu de la Judecătoria de Ocol Slatina se afla în refugiu la Bârlad. În 1917, slătineanul Alexandru Iliescu, un important politician liberal din judeţul Olt, care se înrudea atât cu familia Lobey, cât şi cu Ecaterina Gherman, mama lui Armand Călinescu, i-a lăsat acestuia moştenire o casă în Slatina, cu condiţia de a nu o vinde şi a păstra în continuare o slujnică[37]. La începutul carierei sale, Armand Călinescu era apropiat de Partidul Liberal şi un intim al lui Ionel Brătianu devenind după căsătorie secretarul ministrului I. G. Duca (1917-1918). În 1919 îl regăsim magistrat la Tribunalul judeţului Argeş. În 1920, Ecaterina Baranga (născută Gherman), cu acordul soţului, colonelul medic veterinar Mihail Călinescu, îi donează moşia pe care o poseda la Ciomăgeşti-Olt, pe care o cumpărase de la acelaşi Alexandru Iliescu. De altfel şi testamentul său din 21.07.1938 confirmă statutul distinct al moşiilor celor doi soţi: Ciomăgeşti-Olt şi Ciupa-Argeş[38]. Este, probabil, cea mai liniştită perioadă din viaţa acestei tinere familii, căreia i se alătură, în 1922, Barbu, unicul lor copil.

Totuşi, în politică, Armand Călinescu preferă să se ralieze Partidului Ţărănesc, înfiinţat la Bucureşti de musceleanul Ion Mihalache, în decembrie 1918. Preferă, totuşi, să aştepte clarificarea situaţiei organizaţiei argeşene, pe care o conducea transfugul Grigore T. Coandă, vechi politician liberal cu o

---

[35] Fratele vitreg, din prima căsătorie a lui Ioan Răuţoiu, al bunicii mele materne, preoteasa Elisabeta Cotenescu, născută Răuţoiu (fiica din a doua căsătorie a lui Ioan Răuţoiu, cu Paraschiva Marinescu din Gemenea, judeţul Dâmboviţa) (n.a.).

[36] Este perioada în care înaintează mult lucrările la Mausoleul Eroilor de la Mateiaş (n.a.).

[37] În 1921, nedorind să se stabilească la Slatina, Armand Călinescu vinde locuinţa testată de Alexandru Iliescu, inclusiv biblioteca primită în dar de la acelaşi binefăcător (n.a.).

[38] D. J. Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Inspectoratul II Cadastral Piteşti, dosar 25/1945-1946, f. 265-266.

www.cimec.ro

atitudine oscilantă în timpul ocupaţiei Puterilor Centrale. Nemaiputându-şi continua cariera în România Mare, „asuprit” de liberalul piteştean Nicolae Brânzeu, Coandă este primit cu braţele deschise de Mihalache, care-l „unge”, în 1919, preşedinte al organizaţiei ţărăniste argeşene. Sub pretextul vârstei înaintate, în decembrie 1922, Coandă îi solicită lui Mihalache să-l înlocuiască şi îl propune pe Cezar Parthenie, un eminent jurist cu studii la Paris. Mihalache, care încheiase între timp cu Armand Călinescu un aranjament etapizat, este de acord cu demisia lui Coandă iar Călinescu intră în partid. Demisia formală a lui Grigore T. Coandă are loc în februarie 1923, iar Călinescu, invitat de Mihalache să ţină conferinţe la Cercul de Studii ţărănist din Bucureşti încă din septembrie 1922, este “introdus” în conducerea interimară, deşi nu îndeplinea stagiul minim. După doar două luni, în aprilie 1922, o adunare generală decide asupra necesităţii alegerii unei conduceri definitive, iar Armand Călinescu este ales preşedinte cu o majoritate zdrobitoare. Este momentul începerii lungii sale supremaţii în Argeş, benefice atât pentru Partid, cât şi pentru cetăţenii judeţului. Devine, pe rând, deputat, prefect, subsecretar de stat, ministru şi prim-ministru, cu o evoluţie politică destul de contradictorie, de la mâna dreaptă a lui Ion Mihalache şi piesă importantă în angrenajul viitorului Partid Naţional-Ţărănesc până când devine omul-forte al dictaturii carliste, angrenat din plin în războiul dus de regele Carol al II-lea cu Mişcarea Legionară, soldat, din nefericire cu numeroase victime de ambele părţii, inclusiv trei prim-miniştri, doi în exerciţiul funcţiunii (I.G. Duca, 1933; Armand Călinescu, 1939) iar altul după ce fusese reprofilat în consilier regal (Nicolae Iorga, 1940), într-o perioadă în care viitorul României devine tot mai sumbru.

O epocă interesantă pentru România, o epocă în care şi personalităţi aparent de mică anvergură, din arealul Argeş-Muscel-Dâmboviţa, membri ai unor familii ale căror destine s-au intersectat adeseori, şi-au adus contribuţia, mai mult sau mai puţin spectaculoasă, la evoluţia politică, socială, economică şi culturală a ţării, în scurta perioadă de timp în care s-a bucurat de o linişte aparentă, perioada României Mari.

Conflagraţia mondială care a urmat şi dezinteresul marilor democraţii occidentale faţă de România şi în general, faţă de Europa Centrală şi de Est, au favorizat preluarea rapidă a puterii şi instaurarea regimului totalitar de tip comunist, cu sprijinul Armatei Roşii “eliberatoare” şi al elementelor locale loiale, cărora li s-au ataşat numeroşi oportunişti din toate sferele sociale. În noua conjunctură, mulţi dintre reprezentanţii familiilor Călinescu, Baranga, Răuţoiu şi Cotenescu au fost arestaţi, torturaţi, condamnaţi şi urmăriţi vreme îndelungată de Securitate în numele “luptei de clasă”, unii dintre aceştia pierzându-şi chiar viaţa în închisori, nu doar statutul social şi eventualele averi.

www.cimec.ro

Nicolae Iorga şi Armand Călinescu.

Prin ceea ce au realizat şi au încercat să facă, merită cu toţii să intre din nou în atenţia istoricilor şi a locuitorilor judeţelor Argeş (care include, din 1950, Muscelul) şi Dâmboviţa, aşa cum, de exemplu, preotul-profesor Gheorghe I. Cotenescu a devenit în 2013 Cetăţean de Onoare Post-Mortem al Municipiului Câmpulung-Muscel, iar numele său îl poartă o stradă din comuna Stoeneşti, unde urmează ca şi Căminul Cultural să îi poarte numele, ceea ce nu s-a întâmplat până în prezent în localitatea sa natală, comuna Voineşti-Dâmboviţa (care include şi satul Izvoarele).

IN THE SHADOW OF HISTORY. ENTWINED DESTINIES: CĂLINESCU, BARANGA, RĂUTZOIU AND COTENESCU FAMILIES

Abstract

This paper thoroughly examines the dimensions of intertwined destinies of four families from Argeş and Muscel counties with high achievers in political, civic, economic and cultural life in Greater Romania: Călinescu, Baranga, Răutzoiu and Cotenescu.

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

LIDER ŞI EPOCĂ

LUMINIŢA ENESCU*

Introducere

Multe din cărţile de specialitate care au apărut pe piaţa în ultimii ani, unele dintre ele de certă valoare, semnalează că exista o anumită confuzie în privinţa noţiunii de leadership şi a înţelesului care i se atribuie. Termenii *management* şi *leadership* sunt, în mod evident, preluaţi din limba engleză; în limba română, ambii termeni se traduc, de obicei, prin *"conducere"*. Cel mai adesea însă, specialiştii în domeniu folosesc termenii de *leadership* şi *conducere* ca noţiuni cu acelaşi înţeles şi folosesc de sine stătător termenul de *management*. În opinia unor autori, termenul de *leadership* se traduce cu destulă dificultate chiar şi în engleza britanică, iar termenul de *management* din engleza americană are un înţeles ambiguu sau, în cel mai bun caz, lipsit de claritate. Cu toate astea, în cea mai mare parte a situaţiilor se recurge la utilizarea termenului de *management* ca noţiune de sine stătătoare, în timp ce noţiunii de *leadership* i se ataşează sensul de *conducere*.

Definiţii

Potrivit profesorului **Mielu Zlate,** specialist de primă mărime a şcolii româneşti de psihologie, de-a lungul timpului conducerea s-a înfăţişat sub forme diferite, generând conceptele de leadership *ca practică,* leadership *ca artă*, leadership *ca știință*.

Leadership-ul ca practică este caracteristic formelor incipiente ale organizării muncii. Tipul de conducător specific acestei etape avea mai curând atribuţiunile unui intendent, care îndeplinea sarcina administrării, în mod empiric, a unor bunuri, cu scopul de a rezolva problemele concrete care puteau apărea. Diversitatea acestora şi natura lor pragmatică nu permiteau conceptualizarea, identificarea acelor elemente comune cu potenţial generalizator, chiar dacă exercitarea conducerii se baza pe anumite reguli şi/sau cutume. Mai mult, conducerea a fost vreme îndelungată considerată o acţiune

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

practică, ce se limita numai la conformarea stereotipă la regulă, în scopul atingerii anumitor scopuri.

Leadership-ul ca artă a fost determinat de creşterea accelerată a complexităţii diferitelor procese şi activităţi umane. Simpla conformare la norme prestabilite a devenit inadecvată în noile condiţii. Procesul de conducere a evoluat, la rândul lui, în sensul transformării dintr-o simplă practică ce amintea mai degrabă de meşteşug, într-o *artă*, în înţelesul primar pe care F. Bacon l-a atribuit cuvântului: *un ansamblu de procedee ce permite realizarea unui scop*. În această etapă de evoluţie sunt mai bine conturaţi anumiţi parametri ai performanţei (cu referire, mai cu seamă, la eficienţa alocării resurselor şi produselor şi la dezvoltarea schimburilor), sunt aduse inovări menite să faciliteze atingerea obiectivelor propuse (ameliorarea condiţiilor de realizare a schimburilor s.a.). Este evident că, în această nouă conjunctură, *abilităţile* şi *competenţa*, nu în ultimul rând *vocaţia* unui conducător căpătau o importanţă sporită şi puteau explica succesul său. Cu toate acestea, nu existau încă instrumentele explicării succesului sau eşecului în plan mai larg, social, în condiţiile din ce în ce mai complexe şi diversificate în care se exercita conducerea.

Leadership-ul ca ştiinţă este urmarea creşterii complexităţii activităţii de decizie, în contextul manifestării acesteia în cadrul unor ansambluri umane din ce în ce mai mari. Intrarea într-o nouă eră a complexităţii a impus ca acţiunile practice să fie cercetate şi prezentate coerent şi sistematic. Părăsirea teritoriului *empiricului* şi păşirea în teritoriul *normativului* a constituit trecerea de la arta, la ştiinţa conducerii; această ştiinţă presupune „reflecţie teoretică, apel la metode specifice de cercetare, efort pentru descoperirea şi formularea legităţilor" de manifestare a fenomenelor specifice domeniului[1].

Cele trei ipostaze ale conducerii menţionate mai sus, deşi ordonate istoric, coexistă în accepţiunea actuală a noţiunii de leadership. Deplasarea accentului către unul sau altul din aspectele ce ţin de practica/ arta/ ştiinţa conducerii a determinat formularea unor definiţii originale şi interesante. Unele dintre ele sunt prezentate în cele ce urmează:

Mary Parker defineşte conducerea ca *„arta de a duce lucrurile la bun sfârşit prin oameni, datorită lor".* Intr-adevăr, aşa cum remarca şi **Colin Carnall** în capitolul 9 al lucrării „The Art of Japonese Management", intitulat „Conducerea ca activitate practică", „Partea practică a conducerii nu se bazează pe mari teorii, ci mai degrabă pe capacitatea de a-i încuraja pe alţii să acţioneze".

În accepţiunea psiho-socială a conducerii, **B. M. Bass** a propus, în 1960, următoarea definiţie:

[1] Mielu Zlate, *Leadership şi management*, Ed. Polirom, Bucureşti, 2004, p. 19.

www.cimec.ro

„Când scopul unui membru (al grupului A) este de a-l schimba pe B, eforturile făcute de A înseamnă o încercare de a exercita funcţia de conducere; B poate într-adevăr să-şi schimbe comportamentul ca rezultat al încercărilor făcute de A, aceasta va fi funcţia de conducere pozitivă. Schimbarea lui B poate aduce lui A satisfacţii… aceasta este funcţia de conducere eficientă”.

Bass ne propune, deci, într-o exprimare sugestivă, trei definiţii ale conducerii: cea generală şi cele corespunzătoare conducerii pozitive şi conducerii eficiente, ca forme particulare de conducere.

În aceiaşi termeni specifici abordării psiho-sociale, **R. Tannenbaum, J. Wescher, F. Massarik** au formulat, în 1961, o altă definiţie, care aduce drept contribuţie originală indicarea *instrumentului* prin care se exercită conducerea, şi anume comunicarea: „Conducerea este influenţa interpersonală exercitată într-o situaţie definită şi dirijată, graţie proceselor de comunicare, spre atingerea unui scop sau a unor scopuri determinate”.

Elementele esenţiale ce definesc conducerea s-au păstrat şi în viziunea unor autori ai deceniilor următoare:

Jacobs (1970): „Conducerea este o interacţiune între persoane în care cineva prezintă o informaţie de un anume fel şi într-o astfel de manieră încât celălalt se convinge că rezultatele sale vor fi îmbunătăţite dacă se comportă în maniera sugerată sau dorită”.

Rauch; Behling (1984): „Conducerea este procesul de influenţare a activităţilor unui grup organizat în vederea atingerii scopului”.

Cole (1997): „Conducerea oamenilor este un proces dinamic de grup, prin care o persoană reuşeşte să-i determine, prin influenţă, pe ceilalţi membri ai grupului, de-a lungul unei anumite perioade de timp şi într-un context organizaţional particular”.

Hersey; Blanchard, Johnson (2001): „Definiţia noastră a conducerii este că aceasta apare ori de câte ori o persoană încearcă să influenţeze comportamentul unei alte persoane sau al unui grup, indiferent de motivul pe care îl are. Poate fi legat de scopurile proprii ale cuiva sau de scopurile altora, iar aceste scopuri pot fi congruente sau nu cu scopurile organizaţionale”.

Apreciez ca demn de remarcat faptul că toate definiţiile conţin trei concepte comune, caracteristice procesului de conducere şi anume: *grupul, influenţa* şi *scopul.*

In accepţiunea psiho-organizaţională a conducerii, **Douglas Mc Gregor** a fost, se pare, cel dintâi care a intuit, la sfârşitul deceniului 60, dialectica destul de complexă a mecanismelor conducerii. În viziunea sa, conducerea este „o formă dinamică de comportament” care este determinată de interacţiunea a patru variabile esenţiale:

1. trăsăturile liderului;
2. atitudinile, nevoile şi alte caracteristici personale ale subordonaţilor;

3. natura organizaţiei, scopul, structura, sarcinile pe care organizaţia le realizează;

4. mediul social, economic şi politic.

O viziune încă şi mai largă asupra conducerii, ajungând chiar la scară sociologică, integrează conducerea în aria conceptului de *putere*. Astfel, **Petit şi Dubois** (1998), la fel ca şi **Boris Gangloff** (2000), abordează problema conducerii prin raportare la putere, în tripla sa ipostază: ca atribut personal al individului; ca relaţie interpersonală şi intergrupală; ca relaţie într-un context organizaţional constrângător. Totodată, autorii semnalează derapajele riscante ce pot fi provocate de *„devoranta obsesie de putere"*.

O viziune sintetică interesanta este cea prezentată de **Farkas** si **Wetlaufer,** într-un studiu citat de Mariana Nicolae[2]; Farkas si Wetlaufer au identificat cinci abordări ale leadership-ului care s-au dovedit, în timp, pline de succes:

a. *Abordarea strategică* - liderii care au acest stil consideră că poziționarea lor la vârful organizaţiei pe care o conduc justifică în mod evident ca ei să ia deciziile strategice. Acești lideri îşi bazează deciziile pe date competitive, de piaţă şi tehnologice pe care sunt interesaţi să le adune. Mai puţin de 20% dintre liderii intervievaţi folosesc această abordare.

b. *Abordarea bazată pe resurse umane* - consideră că dacă organizaţia are cele mai bune resurse umane, cei mai buni oameni, ea îşi va dezvolta singură o strategie adecvată. Managerul general se implică în procesul de recrutare şi de planificare a carierei chiar la nivelul de intrare al personalului debutant. Se alocă foarte mult timp în vizite în cadrul organizaţiei pentru a cunoaşte oamenii foarte bine şi pentru a le supraveghea dezvoltarea. Este o abordare folosita de 22% dintre liderii anchetaţi.

c. *Abordarea expert* - cea mai puţin folosită. Liderul îşi alocă cea mai mare parte a timpului său în a sprijini adoptarea unor abilităţi vitale şi a unor cunoştinţe vitale pentru organizație. Mai puțin de 15% din liderii folosesc această abordare.

d. *Abordarea cutie* - este cea mai folosită abordare în companiile care au fost anchetate. Liderii care folosesc aceasta abordare consideră că cea mai importantă sarcină a lor este de a construi un sistem de norme şi reguli care controlează organizaţia şi defineşte procedurile pentru membrii sau angajaţii ei. Acest sistem acţionează ca o cutie în care toți angajaţii, toate departamentele etc. trebuie să-şi găsească locul. Sistemele financiare, valorile corporatiste, comportamentul aşteptat, chiar o limbă comună, de exemplu în multinaţionale, sunt unele dintre elementele care alcătuiesc cutia şi care ajută compania să nu se destrame.

[2] Mariana Nicolae - *Din nou despre leadership ... (III*), http://markmedia.ro/article_show.php?g_id=726, 2006.

www.cimec.ro

e. Abordarea agent de schimbare - rolul lidership-ului este să schimbe şi să remodeleze organizaţia la toate nivelurile ei. Aceşti lideri creează "un climat de continuă reinventare", deşi acesta produce confuzie şi nesiguranţă în rândul angajaţilor, poate duce la greşeli strategice şi poate afecta pe termen scurt performanţă financiară a organizaţiei. Acest tip de lider călătoresc foarte mult în cadrul organizaţiei, având întâlniri cu oamenii şi încercând să-i motiveze. Aproximativ 15% dintre liderii din eşantion au folosit aceasta abordare.

După trecerea în revistă a unora dintre cele mai importante aspecte referitoare la leadership, apreciez că definiţia propusă de **Mielu Zlate** în lucrarea sa *„Leadership şi management"*, editată cu puţin timp înainte de dispariţia autorului, este pe cât de succint exprimată, pe atât de adecvată şi de cuprinzătoare: leadership-ul (conducerea) este „o formă de activitate umană, poate una dintre cele mai specific umane" [3].

În ceea ce priveşte definirea liderului, literatura ne prezintă cel puţin trei tipuri de teorii care ni-l înfăţişează:

1. *ca pe un jucător de şah* pentru care grupul constituie piese vii, folosite în mutări inspirate;
2. ca pe o *persoană capabila să mobilizeze* şi să anime înflăcărarea colectivă în atingerea unui ideal;
3. ca pe o *figură simbolică*, propulsată de forţele mediului, care în realitate are prea puţin control asupra direcţiei de mişcare şi asupra căii pe care evoluează organizaţia.

Pentru că termenul anglo-saxon „lead" înseamnă „cale" şi „drum", leader-ul (liderul, în adaptare românească a termenului) este persoana care „arată calea" sau „călăuzeşte".

Liderul în versiune renascentistă: „Principele" lui Machiavelli

Interesul pentru „Principele" lui Machiavelli a apărut ca urmare a atenţiei de care se bucură opera şi autorul său în zilele noastre, atenţie mergând chiar până la apariţia unei interesante cărţi numită nici mai puţin decât *„Principesa: Machiavelli pentru femei"*[4].

Aşadar am selectat din opera faimosului gânditor florentin, principalele repere prezentate ca definitorii şi determinante pentru liderul renascentist şi pentru modul său de a acţiona[5]:

- „Cum trebuie să se poarte un principe pentru a fi stimat".
- „Este [...] foarte folositor pentru un principe să dea pilde rare [...] să-şi creeze prin orice acţiune faima de om mare şi desăvârşit".

---

[3] Mielu Zlate, *Leadership şi management*, Ed. Polirom, Bucureşti, 2004, p. 15.
[4] **Harriet Rubin, *The Princessa: Machiavelli for Women*, Editor: Doubleday, 1997**
[5] Niccolo Machiavelli - *Principele*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1960.

➢ „Un principe este de asemenea preţuit atunci când este prieten adevărat şi duşman adevărat, adică atunci când, fără să şovăie în niciun fel, se declară în favoarea unuia şi împotriva celuilalt. Această atitudine va fi totdeauna mai folositoare decât aceea de a sta neutru. „

➢ „[...] să nu se alieze niciodată cu unul mai puternic decât el pentru a-i lovi pe ceilalţi, decât dacă nevoia îl constrânge la aceasta [....] căci dacă cel care este mai puternic învinge, tu rămâi prizonierul lui."

➢ „Prudenţa constă întotdeauna în a şti să cunoşti natura acestor situaţii grele şi a o alege pe cea mai puţin grea, drept bună."

➢ „Principele trebuie de asemenea să arate că iubeşte virtuţile şi să-i onoreze pe aceia care strălucesc într-o artă anumită."

➢ „ [...] principele va trebui, la anumite epoci ale anului, să organizeze pentru popor serbări şi spectacole [...] să dea el însuşi exemple de omenie şi generozitate, păstrând în acelaşi timp neatinsă măreţia rangului pe care îl deţine, deoarece aceasta nu trebuie să lipsească în nicio împrejurare".

❖ „Un principe trebuie să aibă o singură ţintă şi un singur gând şi să considere că ştiinţa cea mai potrivită pentru el este aceea a războiului, a organizării şi disciplinei pe care acesta le cere; căci este singura ştiinţă pe care se cuvine s-o aibă acela care comandă.[...] mijlocul prin care poţi să cucereşti puterea este de a fi priceput în [ştiinţa războiului] şi de a o practica".

❖ „ Ludovic săvârşise aceste cinci greşeli: a nimicit pe cei mai puţin puternici, a întărit puterea [...] unuia care era şi înainte puternic, a adus aici un străin foarte puternic, nu a venit să se stabilească în teritoriile ocupate şi nici n-a întemeiat colonii aici".

❖ „Se pune astfel problema dacă este bine să fii iubit decât temut sau invers. Răspunsul e că ar trebui să fii şi una şi alta, dar întrucât e mai greu să împaci aceste două lucruri, spun că, atunci când unul din două trebuie să lipsească, este mult mai sigur pentru tine să fii temut decât iubit".

❖ „Trebuie să procedeze cumpătat, cu înţelepciune şi cu omenie, iar încrederea prea mare să nu-l lipsească de prudenţă, după cum marea neîncredere să nu-l facă lipsit de orice îngăduinţă".

❖ „[...] un principe cheltuieşte din averea lui şi din banii supuşilor lui, sau din aceia ai altora. În primul caz, trebuie să fie foarte econom; în al doilea, nu trebuie să renunţe la niciun fel de dărnicie."

❖ „Pentru a nu trebui să-şi jefuiască supuşii, pentru a putea să se apere, pentru a nu ajunge sărac şi dispreţuit, pentru a nu fi nevoit să devină lacom, principele nu trebuie nicidecum să fie îngrijorat de faima de zgârcit pe care şi-ar face-o.

❖ „[...] prieteniile pe care le obţii cu bani şi nu cu un suflet înalt şi nobil le cumperi, dar nu le ai în realitate şi nu te poţi folosi de ele la momentul potrivit."

❖ „ [...] experienţa vremurilor noastre ne arată că principii care au săvârşit lucruri mari au fost aceia care n-au ţinut prea mult seama de cuvântul dat [...] iar la sfârşit i-au înfrânt pe aceia care s-au încrezut în cinstea lor.”

„De altfel, un principe are întotdeauna la îndeamnă tot felul de motive îndreptăţite, care-i îngăduie sa-şi calce cuvântul sub aparenţe cinstite.”

❖ Un principe nu trebuie, deci, să aibă toate însuşirile arătate [..... milă, fidelitate, integritate de caracter şi credinţă în Dumnezeu], dar trebuie neapărat să pară că le are.”

❖ „Prin urmare, faptele tuturor oamenilor şi mai ales ale principilor, pentru care există un alt criteriu de judecată, trebuie privite numai din punctul de vedere al rezultatului lor.”

❖ „Principele trebuie să se ferească de acele lucruri care pot sa-l facă urât sau dispreţuit. [...] atâta vreme cât nu le iei oamenilor, anume majorităţii lor, nici averea, nici onoarea, ei trăiesc mulţumiţi [...]”.

❖ „Principele trebuie [...] să-şi dea silinţa ca faptele lui să dovedească măreţie, curaj, gravitate şi forţă.”

❖ „Principele care face să se nască în jurul lui această stimă îşi câştigă un mare renume, şi nu este uşor să unelteşti împotriva unui om preţuit.”

„[...] acele treburi care pot să le atragă ura poporului, ei să le dea altora spre a le aduce la îndeplinire, iar el să ia asupra lor doar pe acela care pot să le ducă bunăvoinţa oamenilor.”

❖ „De aceea, mulţi consideră că un principe înţelept trebuie, atunci când are prilejul, să întreţină cu viclenie o duşmănie oarecare îndreptată contra lui, pentru ca prin înfrângerea ei să obţină o glorie şi mai mare.”

❖ „Ei întreţineau discordiile în unele provincii care le erau supuse, pentru ca să le stăpânească mai uşor.”

❖ „Există trei feluri de minţi omeneşti: unele care înţeleg singure, altele care pricep ceea ce alţii înţeleg şi le explică apoi lor, în sfârşit ultimele care nu înţeleg nici singure nici prin alţii; cele de primul fel sunt desăvârşite, cele de-al doilea fel sunt foarte bune, iar cele din a treia categorie sunt fără niciun folos. Trebuia, deci, cu necesitate, [...] dacă nu făcea parte din primul fel, să aparţină celui de-al doilea.”

„[...]şi cea dintâi părere pe care o avem despre inteligenţa unui conducător de stat ne-o formăm cunoscând oamenii pe care îi are în jurul lui.”

❖ „[...] prima greşeală pe care un principe o poate face priveşte tocmai alegerea oamenilor lui de încredere.”

„[...] există o regulă generală care nu dă niciodată greş, anume că un principe care nu este el însuşi înţelept, nu va putea să fie sfătuit cu folos.”

❖ ”[...] alegându-şi sfetnici înţelepţi, dându-le numai acestora dreptul de a-i spune adevărul şi numai în legătură cu lucrurile despre care el îi întreabă şi

nu privitor la altele. [...] aceştia să-şi dea seama că, cu cât vor vorbi mai liber, cu atât vor fi mai bine văzuţi.”

„Un principe trebuie să se sfătuiască întotdeauna cu cei din jurul lui, dar numai atunci când vrea el şi nu când vor ceilalţi.” Odată luată o hotărâre, ea trebuie îndeplinită.

❖ „Numai acele mijloace de apărare sunt bune, sigure şi de durată, care depind numai de tine şi de însuşirile tale proprii”.

❖ „Principele care se teme mai mult de poporul lui decât de străini trebuie să ridice fortăreţe.”

Principele erei digitale: liderul contemporan

Din multitudinea de variante care ne sunt puse la dispoziţie de gândirea managerială contemporană, tentaţia *paradigmei conducerii bazate pe principii*, lansată pentru prima oară de Stephen R. Covey[6], se dovedise iniţial cea mai puternică; „întâlnirea” cu *paradigma clinică* propusă de Manfred Kets de Vries a fost însă mai seducătoare prin complexitatea şi multidisciplinaritatea ei.

Paradigma clinică însemnă că, pentru a descrie comportamentul oamenilor în organizaţie, autorul utilizează concepte din psihanaliză, psihoterapie, psihologie comportamentală, teoria sistemelor familiale, teoria cunoaşterii.

Paradigma clinică se bazează pe trei premise definitorii[7]:

1. Nu totdeauna ceea ce vezi este şi ceea ce obţii. Percepţia nu-i tot una cu realitatea.

2. Orice comportament uman, oricât ar părea de iraţional, are o justificare raţională. Iraţionalitatea este ancorată în raţionalitate.

3. Suntem cu toţii produsele propriului nostru trecut. Cu toţii nu suntem decât rezultatul mediului în care ne-am format şi al înzestrării noastre genetice.

Privită prin fereastra paradigmei clinice, veriga principală a leadership-ului, *competenţa liderului*, este descrisă sintetic de autor la finele capitolului consacrat caracteristicilor unui leadership eficace[8]:

Impetuozitatea. Termenul de *impetuos* i se aplică unui om cu caracter asertiv, care ştie ce vrea şi ştie şi cum să obţină ce vrea. Oamenii impetuoşi sunt foarte energici şi pot fi dominatori. Ei se deosebesc de restul lumii prin faptul că sunt extrem de orientaţi spre rezultate. Adevăraţii lideri au un foc în inimă, sunt oameni care pot pune lucrurile în mişcare şi nu se dau în lături să se lupte cu rivalii. Le place să aibă realizări, sunt orientaţi spre acţiune. Chiar şi atunci când nu sunt siguri de ceva, sunt destul de pricepuţi la „managementul

---

[6] Stephen R. Covey, *A 8-a treaptă a înţelepciunii – De la Eficienţă la Măreţie,* Ed. Allfa, Bucureşti, 2006

[7] Manfred Kets de Vries, *Leadership-Arta şi măiestria de a conduce,* Ed. Codecs, 2003, p. 10.

[8] Ibidem, p. 255.

impresiilor" ca să-i convingă pe cei din jur că sunt foarte siguri de tot. Asertivitatea le permite să-i convingă pe ceilalţi să facă lucruri pe care altfel nu le-ar face.

Sociabilitatea. Liderii cei mai de succes au aptitudini sociale considerabile. La urma urmei, liderii au de-a face cu managementul oamenilor. Îşi petrec cea mai mare parte din timp în relaţiile cu ei, aşa că trebuie să le placă această latură a muncii lor.

Receptivitatea. Liderii de succes sunt de regula deschişi faţă de ideile şi experienţele noi. Această calitate devine tot mai importantă, odată cu globalizarea lumii afacerilor.

Agreabilitatea. Capacitatea bună de conducere este întâlnită de multe ori la persoanele agreabile. Liderii buni sunt de regulă cooperanţi, sunt adesea flexibili şi plăcuţi. Ştiu să reformuleze o situaţie dificilă într-un mod pozitiv. Aceste caracteristici fac din ei nişte buni jucători de echipă.

Conștiinciozitatea. Un lider bun este conştiincios. Când i se cere să facă ceva, cei din jur se pot baza pe el. Sunt serioşi, demni de încredere şi duc orice lucru până la capăt.

Inteligenţa analitică. Cei mai mulţi dintre liderii buni posedă o inteligenţă analitică mai presus de medie. Aceasta îi ajută să gândească într-un mod strategic. Totuşi un IQ prea mare ar putea uneori să le fie dezavantajos, deoarece i-ar îndemna spre o intelectualizare excesivă a problemelor şi la căutarea exagerată a raţiunilor care să justifice punctele de vedere. Ambele tendinţe i-ar împiedica să acţioneze prompt.

Inteligenţa emoţională. Liderii de succes ştiu cum să-şi folosească propriile stări afective şi cum să le interpreteze pe ale celorlalţi. Posedarea unei doze solide de *empatie* este ceea ce-l deosebeşte de alţi oameni. Cu un puternic simţ al realităţii, ei sunt conştienţi de propriile calităţi şi defecte, ştiu ce vor, ştiu ce reprezintă şi sunt în stare să-şi creeze şi să-şi menţină relaţii. În plus, au stabilitate afectivă.

Manfred Kets de Vries subliniază că un leadership eficace înseamnă „îndeplinirea a două roluri – unul carismatic şi unul arhitectural", iar liderii pot fi clasificați ca *agenţi eficienţi ai schimbării* sau ca *persoane carismatice*.

~ „Liderii carismatici se pricep foarte bine să creeze alianţe."

„[...] reuşesc să dea oamenilor un exemplu bun, fideli propriilor declaraţii despre aşteptările organizaţiei."

~ „Liderii într-adevăr carismatici sunt maeştri ai alegerii momentului potrivit. Ei ştiu că există ceea ce se cheamă „moment istoric" şi îl recunosc când vine.

~ „[...] își dau seama de forța simbolică a temei luptei dintre David şi Goliat. Ei văd utilitatea prezentării dramatice a riscurilor proprii, pe care şi le asumă în acţiunea lor şi se pricep să crească nivelul adrenalinei din grup."

www.cimec.ro

~ „Știu să convingă oamenii prin ceremonii, simboluri şi puneri în scenă. În plus, mânuiesc cu măiestrie limbajul, găsesc analogii sau metafore potrivite şi ştiu să folosească ironia.”

~ "Bazându-se pe propria experienţă, ea [Mary Kay] le prezintă oamenilor „un teatru al străduinţei, speranţei şi succesului” şi oferă haine de blană, bijuterii cu diamante şi Cadillacuri roz angajatelor cu cele mai bune performanţe în vânzarea cosmeticelor firmei."

~ „Noul lider trebuie sa-i identifice pe actorii cheie care îl pot ajuta să facă din mandatul său un succes.”

~ "Totuşi mulţi lideri, privind în urmă, afirmă la un moment dat că ar fi fost mult mai bine dacă i-ar fi „ucis” de tot şi imediat pe „principii răpuşi”. Retroactiv, ei spun că, făcând concesia de a-i menţine pe oamenii respectivi în echipa de conducere, au irosit timp şi efort preţios, pe care le-ar fi putut folosi mai bine pentru punerea la punct a companiei."

~ "Luaţi împreună, factorii «*atacarea status-quo-ului, clădirea speranţei, dramatizarea riscului, manipularea simbolurilor, furnizarea unui bun exemplu personal şi factorul „ursuleţul de pluş”* [care se referă la efectul liniştitor indus celor din jur] – construiesc o ambianţă organizaţională care încurajează eforturile excepţionale, angajamentele înalte, stimularea intelectuală, acceptarea riscurilor."

~ „Când este vorba de „a fi cel mai bun”, lumea afacerilor aduce cu o combinație între război şi sport. Liderii [...] se străduiesc să păstreze viu spiritul competitiv.”

„Prezenţa unor concurenţi puternici şi lupta cu ei pot sa-i dea organizaţiei o energie extraordinară.”

~ „ O altă componentă a rolului carismatic al liderului se referă la punerea în aplicare a viziunii formulate. Esenţa acestei componente este împuternicirea.”

~ „angajând numai oameni cu atitudinea potrivită şi stimulându-le înclinaţiile spre joc şi simţul umorului, [...] a reuşit să creeze o comunitate de oameni oricând gata să se dea peste cap ca să îndeplinească ţelurile companiei”.

~ este vitală existenţa unui „necesar «nebun al curţii», care să spună adevărul.”

Ca o încununare a viziunii sale asupra leadership-ului, Manfred Kets de Vries ne propune „Cei patru S” ai unui bun leadership[9]:

➢ **Speranţa.** Un lider trebuie să ştie să adune oamenii în jurul unui ţel, să le dea speranţă pentru ce fac împreuna, pentru că, altminteri, şi ei, şi aspiraţiile lor se pierd.

[9] Manfred Kets de Vries: *Leadership-Arta şi măiestria de a conduce,* Ed. Codecs, 2003, p. 357.

- **Spiritul omeniei fata de ceilalţi.** Un lider nu trebuie să uite niciodată că este şi el om, ca toţi cei din jurul lui. Ceea ce ne dezvăluie cel mai bine cât de uman e un lider este felul în care îi tratează pe oamenii de la care n-are nimic de câştigat.
- **Smerenia în faţa realităţii.** Este o calitate strâns legată de umanismul liderului, fiind rezultatul unei corecte auto-evaluări. Un bun lider trebuie să ştie şi să admită că nicio cucerire nu este numai meritul lui.
- **Simţul umorului în orice situaţie.** Un bun lider trebuie să aibă simţul umorului chiar şi în faţa dezastrului şi să fie gata să râdă de propriile greşeli. Umorul este un bun indicator al sănătăţii mentale şi un dar de preţ pentru orice loc în care muncesc oameni.

Concluzii. Comentarii

I. Preceptele înfăţişate de autori contemporani de prestigiu ca fiind indispensabile oricărui lider de succes al secolului XXI prezintă uimitor de multe similitudini cu regulile de conduită pe care Machiavelli le-a recomandat, în zorii sec. XVI, principilor ilustrei familii florentine de Medici.

II. De bună seamă, nu putem nega un aspect evident: deşi vectori ai înnoirii, liderii rămân totuși oameni ai timpului lor, conectaţi prin jocul istoriei şi poate şi al hazardului la specificul epocii în care au trăit. Astfel, s-ar putea specula că, într-un context istoric mai puţin frământat de evenimente dramatice, geniul militar al lui Napoleon I n-ar fi găsit oportunitățile manifestării sale depline; trăind în vremuri mai paşnice, Napoleon ar fi fost, după toate probabilitățile, o personalitate greu de ignorat, dar poate n-ar fi intrat în galeria eroică legendară căreia îi aparţine astăzi. Cu toate acestea, fie în expresie clasică, fie în terminologie de ultimă oră, îmi pare evident că, indiferent de epoca în care exercită conducerea, liderul trebuie să întrunească anumite trăsături esenţiale pentru propulsarea lui în avangarda deschizătoare de drumuri.

III. Din analiza criteriilor semnalate în literatura cercetată, am selecţionat în sinteză elementele comune ce par să caracterizeze liderul autentic, indiferent de epoca şi de contextul social în care se manifestă:

1. Atitudinea asertivă, spiritul combativ (competitiv).

2. Deschiderea către nou, tendinţa de a ataca status-quo-ul.

3. Inteligenţă analitică, abilitatea de a-şi alege consilierii, oamenii de încredere.

4. Discernământul în identificarea oportunităţilor şi în crearea alianţelor adecvate.

5. Capacitatea de a recunoaşte, încuraja şi răsplăti meritul.

6. Empatia, sentimentul demnității, capacitatea de a se face stimat, iubit, dar şi temut.

7. Preocuparea pentru imagine.

Spre comparaţie, avem la dispoziţie opiniile formulate în cartea publicată de Alan Axelrod[10] intitulată *„Elizabeth I CEO. Strategic Lessons from the Lider who Buit an Empire”*. Aşa cum se anunţă încă din titlu, regina Elizabeth I este considerată, în termeni contemporani, moştenitoarea unei companii falite: regatul Angliei. După 45 de ani de administrare performantă, reuşeşte să transforme o „organizaţie” în ruina într-o mare putere europeană şi mondială, adică în ceea ce am putea numi astăzi o „multinaţională” de mare succes. Potrivit autorului, domnia reginei poate fi analizată cu destulă acurateţe din perspectiva ariilor cheie ale leadership-ului, universal valabile:

1. Prima lecţie a liderului: supravieţuirea.
2. Crearea unei imagini de lider.
3. Combinarea trăsăturilor comune cu înfăţişarea de lider.
4. Crearea unei cauze comune fără a face uz de tiranie.
5. Construirea unui staff şi a unei opoziţii.
6. Creşterea întreprinderii şi zdrobirea concurenţei.
7. Transformarea crizei în triumf.
8. Menţinerea la putere.
9. Afaceri fără scuze.
10. A învinge – şi ce înseamnă asta.

În aceeaşi lucrare, autorul consideră că personalitatea renascentistă a reginei poate oferi lecţii utile liderilor contemporani, fie ei de top, de mijloc sau debutanţi, în ceea ce priveşte abilitatea de a:

- dezvolta o atitudine de lider;
- dezvolta abilităţi de lider;
- dezvolta o imagine de lider;
- dezvolta şi exprima dinamismul personal;
- comunica efectiv;
- stabili priorităţile;
- fixa obiectivele şi scopurile;
- inspira colaboratorii;
- practica tehnici de manipulare care nu încalcă etica;
- construi o echipa;
- rezolva cu succes conflictele.

IV. În lumina celor prezentate se poate spune că, în toate timpurile, adevărata menire şi vocaţie a liderului rămâne aceea de a formula o viziune şi de a i se consacra, fiind totodată fermentul sinergiilor necesare concretizării a acelei viziuni. Subliniez însă cu tărie condiţia ca liderul să rămână în

[10] „Queen Elizabeth was the CEO who managed history’s greatest „corporate turn around” în Alan Axelrod: *Elizabeth I CEO - Strategic Lessons from the Leader who Buit an Empire*, Ed. Prentice Hall Press, Paramus, NJ 07652, 2000.

www.cimec.ro

permanenţă conectat la realitate; pentru aceasta rolul consilierilor pe care şi-i alege este crucial, întrucât, în bună măsură, liderul datorează competenţei şi obiectivităţii acestora orientarea corectă în sistemul de referinţă în care acţionează, evitând astfel cu succes capcanele semnalate de lordul Acton prin atât de inspirata sa observaţie:

„Puterea tinde să corupă, iar puterea absolută corupe în mod absolut”.

LEADER & EPOCH

Rezumat

In a historical context based on a debate focused on leadership, especially on its lack or on its inadequate manifestation, the paper proposes a moment of reflection upon the connection between the main features of a leader & his historical times.

The question the author tries to give an answer to is the following: the mixture of essential characteristics necessary for an efficient practicing of the power - in informal human communities or in well structured organizations – is determined in a decisive manner by a strictly defined historical moment, or could we identify features having a universal character?

The comparative analyses of the fundamental features of the leaders, as they are presented in the papers of some important authors, offered the possibility to reach some interesting conclusions.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

SPIRITUL ENCICLOPEDISMULUI ŞI ARGEŞUL

PETRE POPA[*]

Elaborarea ***Volumului IV (S-Z)***, din ***Enciclopedia Argeşului şi Muscelului***, conferă posibilitatea completării studiului nostru introductiv, prezentat, succesiv, la ***Volumul I (A-C), Volumul II (D-K), Volumul III*** (***L-R***), extinzând, sensibil, cadrul informal adresat potenţialilor cititori. *Tomurile* invocate sunt disponibile în manieră electronică.

Aşadar, realizarea unei ample lucrări de factură enciclopedică devine, pentru cei implicaţi într-un asemenea proiect, o adevărată *piatră unghiulară* a experienţei lor editoriale. Axioma derobează faptul că tratarea unitară a domeniilor tematice apare relativ târziu, comparativ, bunăoară, cu sfera de cuprindere *proprie* descripţiilor clasice *segmenţiale*.

Din atare punct de vedere, principii inedite a dezvoltat *Şcoala enciclopedică franceză*, structurată în cea de-a doua jumătate a veacului XVIII, concomitent cu evoluţia doctrinei *luministe*. Iniţiatorul demersului privind apariţia primului *lexicon polivalent*, de mari proporţii, reprezentativ pentru cultura universală a timpului, este renumitul filosof, scriitor şi estetician, Denis Diderot (1713-1784), născut în oraşul Langres, absolvent al Universităţii din Paris, autorul unei vaste literaturi, relevante fiind: ***Cugetări asupra interpretării naturii*** (1753); ***Călugăriţa*** (1760); ***Nepotul lui Rameau*** (1772); ***Jacques fatalistul*** (1773); ***Saloanele*** (1781).

Printre colaboratorii săi, suficient de convingători în sensul spiritualităţii dialectice, se regăsesc *corifeii* culturii europene: matematicianul filosof, Jean le Rond D'Alembert (1717-1783), care a elaborat ***Discursul preliminar,*** dar şi cuprinzătorul ***Tratat de dinamică***; legistul fundamentalist, Charles de Secondat, baron de Montesquieu (1689-1755); gânditorul pamfletar, Paul Henri Dietrich, baron d'Holbach (1723-1789), apreciat pentru ***Sistemul naturii*** (1770).

Denumită ***Enciclopedie sau dicţionar raţional al ştiinţelor, artelor şi meşteşugurilor***, uzual, ***Enciclopedia franceză***, lucrarea a fost scrisă şi

[*] Piteşti.

www.cimec.ro

tipografiată în perioada 1751-1780, având 35 de volume. Considerată *monument* al gândirii moderne, opozantă sensurilor medievisticii obscurantiste, developează oportunitatea interferenţei concluziilor savante cu viaţa socială şi civică a naţiunilor, relevă modalitatea pragmatică de a analiza, prin sinteze comparatiste, evoluţia umanităţii, surprinde acţiunile novatoare ale etapei amintite, direcţionează perspectiva.

Arhetipul enciclopedic francez s-a extins, treptat, în toate statele occidentale, ulterior şi pe alte coordonate geografice. Aşa, de exemplu, importanţă majoră prezintă ***Noua enciclopedie americană***, apărută la mijlocul secolului XIX (1857-1860), dar şi cele din Germania, Rusia, Marea Britanie. Cu deosebire, în perioada interbelică s-au diversificat, editorial, lucrările de anvergură, acceptându-se apariţia tomurilor pe domenii, sau alfabetic, indiferent de explicitarea enunţurilor. Acum, majoritatea covârşitoare a comunităţilor importante ale *Mapamondului* oferă lectorilor, inclusiv prin modalităţi *virtuale*, un *conglomerat* informaţional, având nuanţă generalizatoare. Realitatea denotă *dinamismul* multitudinii succeselor umane, prevalând sectoarele productive, livrându-se, într-un spaţiu excesiv condensat, informaţii *globale*, ori pentru anumite priorităţi existenţialiste.

În ceea ce priveşte preocupările autohtone, un semnal autentic îl oferă iniţiativele editoriale enciclopedice ale profesorului bănăţean Constantin Diaconovici Loga (Caransebeş, 1 noiembrie 1770 – Buda, 12 noiembrie 1850). Apoi, la 7 februarie 1895, conducerea *Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român* (*Astra*), cu sediul la Sibiu, hotărăşte elaborarea şi publicarea ***Enciclopediei române***, coordonator Corneliu Diaconovich (1859-1923), prim-secretar al acestui for. Cartea are trei volume (1898-1904), fiind realizată prin *„conlucrarea reprezentanţilor literari ai tuturor ţărilor şi ţinuturilor locuite de români"*. Precizăm faptul că autorul, Corneliu Diaconovich, era un cunoscător avizat al enciclopedismului occidental, editând la Budapesta şi la Viena, reşedinţe ale Imperiului Austro-Ungar, apoi la Sibiu, în Transilvania, periodicul ***Rumänische Revue*** (iulie 1885-decembrie 1904). Peste 25 de ani, în 1929, Lucian Predescu, născut la Iaşi (1907), termina, la Cluj, ***Enciclopedia Cugetarea. Material românesc, oameni şi fapte***, tipărită în Capitală (1940). S-a reeditat în 1999. De asemenea, tot la Bucureşti, în 1938-1943, s-a publicat ***Enciclopedia României***, patru volume, coordonator fiind sociologul, filosoful şi esteticianul Dimitrie Gusti (1880-1955).

După 1970, s-au elaborat mai multe enciclopedii autohtone pentru diverse domenii, importante fiind, printre altele: ***Enciclopedia istoriografiei româneşti*** (1978), coordonator, academician Ştefan Ştefănescu; ***Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*** (1994); ***Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)***, de Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion

www.cimec.ro

Mamina, Ioan Scurtu (1995); ***Enciclopedia marilor personalităţi din istoria şi cultura românească de-a lungul timpului*** (1999); ***Enciclopedia domnilor români***, de Constantin Razachevici (2001); ***Enciclopedia geografică a României***, de Dan Ghinea (2002). Un succes incontestabil îl obţine ***Enciclopedia muzicii româneşti***, elaborată de Viorel Cosma, tipărită la Bucureşti în mai multe volume, începând cu 2005. Aceste lucrări, având anvergură naţională, conţin, uneori, aprecieri la spaţialitatea Argeş-Muscel.

Referindu-ne la portofoliul Bibliotecii Judeţene *Dinicu Golescu* Argeş, considerat unul dintre fondurile reprezentative ale României, cataloagele listează numeroase enciclopedii tradiţionale sau actuale, aşa cum sunt: ***The Encyclopedia Britanica, I-XXIX***, London, 1929; ***Encyclopedie Français, I-XVII***, Editura *Larousse*, Paris, 1937; ***The Encyclopedia Americana, I-XXX***, New York, 1976; ***Encyclopedia Universalis, I-XXX***, Paris, 1993; ***Enciclopedia americanilor***, Bucureşti, 2003; ***Enciclopedia popoarelor: Africa, America, Asia şi Oceania***, Bucureşti, 2006; ***Encyclopedia Judaica, I-XXII***, Detroit, 2007.

Lucrări valoroase oferă Biblioteca Universităţii din Piteşti, unde, pe lângă titluri deja citate, detaşăm: ***Encyclopédie française, I~XVII***, Paris, 1936-1939; ***The Penguin Encyclopedia***, Baltimore, 1965; ***Encyclopédie générale Larousse: En 3 volumes***, Paris, 1967; ***Encyclopedia Universalis***, Paris, 1990; ***The New Encyclopedia Britannica***, London, 1995; ***The Wordsworth Encyclopedia, I-V***, Hertfordshire, 1995; ***Enciclopedia marilor personalităţi din istoria, ştiinţa şi cultura românească de-a lungul timpului, I-VII***, Bucureşti, 1999-2004; ***Encyclopaedia of Modern Techniques of Teaching, 1-8***, New Delhi, 2007; ***Enciclopedia concisă Britannica***, Bucureşti, 2009.

Apoi, din evidenţele bibliotecii Muzeului Judeţean Argeş, remarcăm generice precum: ***La grande encyclopédie. Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts. Société de savants et de gens de lettrés, 1-31***, Paris, 1889; ***Enciclopedia română, 1-3***, coordonator, Corneliu Diaconovich, Sibiu, 1898-1904; ***Encyclopedie de chasseur***, Paris, Librairie *Larousse*, 1928; ***Marea enciclopedie agricolă, 1-5***, coordonator, Constantin Filipescu, Bucureşti, 1937-1938; ***Enciclopedia turistică românească***, redactor responsabil, Mihai Haret, Bucureşti, 1938.

Dovezi asemănătoare identificăm în biblioteca Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Ştefăneşti, Argeş, realitată demonstrată, veridic, prin: exemplarele: ***Enciclopedia Română de la Alaz,*** Seria *Minerva* Cluj (1929; 1930); ***Nouveau petit Larousse ilustré,*** Paris, 1932; ***Enciclopedia României, I, II, III, IV, Ediţia I***, Imprimeria Naţională, Bucureşti (1938); ***Colecţionism, muzeologie, patrimonializare***, de Ioan Opriş (2013). Semnale benefice degajă bibliotecile municipale şi orăşeneşti, anumite entităţi rurale civile sau eclesiastice, fondurile personalizate de carte rară.

Ca succesiune valorică, ***enciclopediile*** sunt urmate de ***dicţionare*** tematice, arborând o tehnologie asemănătoare. Noile apariţii prezintă, constant, segmente *disparate* ale creativităţii umane, ori, palete *pluraliste*, referitoare, cu deosebire, la persoane. Arhetipul concludent, universalist tradiţional, îl reprezintă, fără îndoială, iniţiativa francezului Pierre Larousse (1817-1875), cunoscut şi apreciat pentru *lexicografia* care îi poartă numele. În 1852, a fondat, la Paris, *Casa de Editură Larousse*, anunţând, motivant, tipărirea anumitor lucrări de interes major. Primul succes de răsunet mondial rămâne ***Marele dicţionar universal al secolului al XIX-lea***, apărut în 17 volume (1865-1876).

Modelele ***Larousse*** au devenit, cu timpul, o practică editorială frecventă. Interesant este, din punctul nostru de vedere, faptul că, noua variantă franceză (Paris, 1925), coordonator, Claude Augé, intitulată ***Dictionaires encyclopédiques généraux***, având, în prima parte, 1 114 pagini care explică, sintetic, cuvinte sau expresii ale limbii Hexagonului, iar cele următoare, până la 1 762, invocând personalităţi şi *geografii*, aminteşte (pagina 1609) aşezarea: "*Pitesci ou Pitesti, v. de Roumanie, Valachie, sur l'Argesu: 20 000 h"/"Pitesci sau Piteşti, oraş din România, Valahia, pe Argeşu, 20 000 locuitori".* Pentru România sunt alocate 30 de rânduri, pe o coloană (pagina 1 649), reproducându-se şi stema regatului. Consemnări asemănătoare ilustrează, diferenţiat, alte file aparţinând deceniilor contemporane.

Astfel, ***Meyers Neus Lexikon***, editat în Germania (Leipzig, 1974), aprecia: *„Municipiul Piteşti este capitala judeţului Argeş din sudul României (Muntenia). Are dezvoltată industria chimică, industria lemnului, industria textilă, industria constructoare de autoturisme, industria motoarelor electrice. Nod de cale ferată. Important centru cultural şi urbanistic”.* Valoroase rămân, ca sursă documentară, volumele: ***Dictionnaire encyclopédique pour tous libraire***, Paris, 1980; ***Dictionnaire bibliografique des auteurs. Des tous les temps et des tous les pays, I-IV***, Paris, 1983; ***Dicţionar enciclopedic. 98 de definiţii***, Chişinău, 2002; ***Dictionary of Education***, New Delhi, 2005.

Comparativ cu debutul seriilor ***Larousse***, dicţionarele româneşti plurivalente sunt ulterioare. Se detaşează: ***Dicţionarul topografic şi statistic al Romaniei*** (1872), de Dumitru Frunzescu; ***Marele dicţionar geografic*** (1898-1902), autori, George Ioan Lahovari, Constantin I. Brătianu, Grigore Tocilescu (cinci volume, peste 4 000 de pagini), suport documentar, dicţionarele geografice parţiale pentru judeţe. Peste ceva timp, reţinea atenţia lexiconul ***Dicţionar enciclopedic român***, imprimat la Bucureşti, preşedintele Comitetului principal de redacţie, Athanase Joja: 1962 (***Volumul I, A-C***); 1964 (***Volumul II, D-J***); 1965 (***Volumul III, K-P***); 1966 (***Volumul IV, Q-Z***). Toate înscriu, alfabetic, nume, localităţi, instituţii cuvinte, zona Argeş-Muscel regăsindu-se disparat.

www.cimec.ro

În 1972, Editura Enciclopedică Română din Capitală a oferit librăriilor primul ***Mic dicţionar enciclopedic***, având 1 736 de pagini, compus, după modelul ***Dicţionarului general Larousse*** (1925), din două compartimente: lexic uzual, respectiv persoane, aşezări, publicaţii, foruri politice şi administrative, monumente (77 000 de enunţuri), la care se adaugă alocuţiuni şi expresii celebre, plasate, tipografic, între cele două secţiuni amintite. Coordonare generală: Aurora Chioreanu, Gheorghe Rădulescu, Aurel Martin, Valeriu Şuteu.

Preocupările domeniului s-au multiplicat, constant, în ultimele perioade. Selectăm: ***Dicţionarul de Istorie Veche a României*** (1976); ***Dicţionarul personalităţilor româneşti ale ştiinţelor naturii şi tehnicii*** (Ioan Albescu, 1982); ***Dicţionarul universal al arhitecţilor*** (Constantin Paul, 1986); ***Economişti la Academia Română*** (Vasile Malinschi, 1990); ***Dicţionar de artă modernă şi contemporană*** (Constantin Prut, 2002); ***Membrii Academiei Române. Dicţionar*** (Dorina N. Rusu, 1999; 2003); ***Dicţionarul biografic al literaturii române*** (Aurel Sasu, 2006). O realizare importantă este reeditarea actualizată a ***Dicţionarului enciclopedic român***, amintit mai sus. Noua formă are şapte volume, păstrează metoda *amalgamării* descriptiviste şi a apărut, succesiv, pe litere: 1993 (***A-C***); 1996 (***D-G***); 1999 (***H-K***); 2001 (***L-N***); 2004 (***O-Q***); 2006 (***R-Ş***); 2009 (***T-Z***). S-a extins, totodată, practica elaborării lucrărilor asemănătoare cu specific teritorial, referitoare, mai ales, la personalităţile diferitelor sectoare, sugerând vizibil scopuri comerciale, realizate atât în manieră *clasică*, dar şi prin sistem *virtual*.

Deosebit de utile pentru cercetători au devenit culegerile, care listează numeroase titluri şi autori, aşa cum sunt: ***Bibliografia românească veche***, I, II, III, IV (1903-1944), iniţiatori, Ioan Bianu (1856-1935), Nerva Hodoş (1869-1913), Dan Simonescu (1902-1993); ***Bibliografia istorică a României***, culegeri periodice, girate prin Institutul *George Barit*, Cluj-Napoca; ***Bibliografia românească modernă (1831-1918)***, patru volume, apărute sub egida Academiei Române.

Cuantumul scrierilor aferente spaţiului geo-istoric Argeş-Muscel evidenţiază demersuri raportate la: aspecte istorice, geografice, lingvistice, economice sau demografice; rolul unor personalităţi originare din această parte a României; alte detalii valoroase. Dintre autorităţile în materie, stabilite la Bucureşti, care au analizat realităţi specifice arealului nostru, nominalizăm: Nicolae Iorga, George Ioan Lahovari, Constantin D. Aricescu, Constantin Giurescu, Aurelian Sacerdoţeanu, Constantin Alessandrescu, Dan Simonescu, Gheorghe Pârnuţă, Augustin Z. N. Pop, Nicolae Leonăchescu, Florian Tucă, Dan Zamfirescu.

La rândul lor, unii autori locali s-au oprit asupra domeniilor preferate din Argeş-Muscel: Ilie Barangă (***Presă***); Grigore Constantinescu (***Etnocultură***

şi monumente); Spiridon Cristocea (***Istorici***); Ion M. Dinu (***Cadre didactice***); Jean Dumitraşcu (***Parlamentari***); Zicu Ionescu, Remus Petre Cîrstea, Ilie Popa (***Martiri***); Constantin Anghel, Constantin Luca (***Sportivi***); Augustin Lucici (***Galerii de artă***); Sergiu I. Nicolăescu (***Scriitori***); Vasile Novac (***Generali***); Petre Popa (***Universitari***); Silvia Popescu, Marin Drăguşin, Silviu Buburuzan (***Tărâmul tăcerii***); Marian Stoica, Margareta Onofrei (***Scriitori publicişti, folclorişti)***; Sevastian Tudor (***Oameni politici şi de cultură***); Dumitru Udrescu (***Glosar regional***); Silvestru D. Voinescu (***Academicieni***). Totodată, Dumitru Baciu, Ion Băcanu, Ion Boalcă, Dumitru Căpitanu, Constantin Cârstoiu, Gheorghe Chiţa, Nadia Ciochină, Constantin Ciotei, Mircea Constantinescu, Ion Cruceană, Paul I. Dicu, Vili Firoiu, Constantin Florea, Gheorghe Franţescu, Dănuţ Manu, Valeriu Marinescu, Teodor Mavrodin, Flaminiu Mârtzu, Nicolae Moisescu, Dorin Oancea, Gheorghe Pârnuţă, Vintilă Purnichi, Ioan Răuţescu, Nicolae Rizescu, Octavian Mihail Sachelarie, Constantin Sorescu, Constantin Stancu,Ştefan Trâmbaciu, prezintă ceea ce numim, ***Oamenii Cetăţii***. Asemenea demersuri sunt continuate de analiştii argeşeni ai *noului val*, formaţi, mai ales, la Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane a Universităţii din Piteşti, specializarea *Istorie* (prima promoţie,1997-2001), regăsiţi deja ca autori de cărţi, colaboratori *media*, referenţi.

Lipsesc, în mare măsură, după cum se observă, consemnările sistemice despre: constructori, arhitecţi, specialişti din industrie, agricultură şi administraţie, economişti, medici, jurişti, ierarhi, muzicieni, plasticieni, cercetători ştiinţifici, ziarişti, remarcaţi, cu deosebire, în etapa 1918-2014. Semnatarii paginilor de faţă analizează convergenţele cardinale. Remarcăm faptul că mai mulţi membri ai Colegiului redacţional au în proiect realizarea unor dicţionare proprii, aşa cum sunt Constantin Budan, Lucreţia Picui, Simona Nagîţ, Ion Bulacu, valorificând, prin extensie, portofoliul deja existent.

Devine oportună, aşadar, realizarea ***Enciclopediei Argeşului şi Muscelului***, iniţiativă finalizată, cu succes, în mai multe judeţe sau municipii ale ţării. Descrierile următoare direcţionează, în premieră, pentru Argeş-Muscel, un atare deziderat, având ca principal punct de reper semnificaţia distinctă a acestor locuri, integrate, pregnant, evoluţiei statalităţii autohtone şi continentale. Pentru mine, provocarea adusă în discuţie a devenit o permanentă *stare de spirit*. Motivaţiile sunt multiple! Fără echivoc, referitoare la plaiurile invocate au prins contur pe băncile Şcolii Primare, din satul natal, Bocşa, comuna Măciuca, judeţul Vâlcea, când am reuşit să descifrez explicaţia la o fotografie din ***Abecedar***, reprezentând Biserica Mănăstirii Curtea de Argeş. Tot pe atunci, am citit legendele referitoare la Negru Vodă, Posada, Meşterul Manole. Ulterior, cunoştinţele generale se vor sistematiza prin studii de specialitate, documentări interne şi externe în arhive sau biblioteci, scrieri adecvate, activităţi didactice şi responsabilităţi publice, derulate, prevalent,

www.cimec.ro

după 1961, la Piteşti. Sunt călăuzit, permanent, de reflexia gânditorului american Charles Beard (1874-1948): *„Istoricul adevărat este, în primul rând, un fiu al vremii sale*”.

*

* *

Actualul judeţ Argeş, denumire suprapusă legendarului hidronim antic *Ordessos/Argesis*, are, prin unirea cu Muscelul, din 1950, statistic, suprafaţa de 6 826 km², ceea ce reprezintă, aproximativ, 2,9% din teritoriul României. Reşedinţă oficială este, astăzi, municipiul Piteşti, localitate atestată printr-un document scris (20 mai 1388), purtând *pecetea* lui Mircea cel Bătrân (1386-1418). Titulatura urbană, ***oraşul Piteşti***, se foloseşte începând cu 1 aprilie 1510. La Curtea de Argeş şi Câmpulung, foste capitale domneşti, se află importante necropole voievodale şi regale. Prima referire la fostul judeţ Argeş datează, se pare, de la 13 august 1437, din vremea voievodului Vlad Dracul (1436-1447). Consemnarea, reprodusă în ***Documenta Romaniae Historica**, **B, Ţara Românească, Volumul I***, Bucureşti, 1966, aminteşte, la pagina 50, aşezarea „*Lănjeşti din Arghis*”, existentă în actuala localitate Lunca Corbului. Denumirea *Muşcel* este ulterioară: 30 aprilie 1536, pe timpul domnului Radu Paisie/Petru de la Argeş (1535-1545). A existat, cândva, interferând arealele de mai sus, judeţul *Pădureţ*, notificat, la 19 iulie 1498, în perioada lui Radu cel Mare (1495-1508), contopit apoi cu Muşcelul. Până în veacul XVIII, sediul administrativ al judeţului Argeş s-a aflat la Curtea de Argeş, statut acordat, ulterior, oraşului Piteşti. Pentru Muscel, epicentrul a fost, permanent, la Câmpulung.

De-a lungul secolelor, evoluţia acestor zone a fost apropiată ca sens demografic, economic, social, cultural, religios. Cele două perimetre sunt definite medieval, redimensionate, concludent, prin legislaţia din 2/14 aprilie 1864, elaborată, unionist, de Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), când existau ţinuturi, plase, comune urbane sau rurale, sate. Conform organizării teritoriale, hotărâte de suveranul României, Carol II (1930-1940), judeţele Argeş şi Muscel au devenit parte componentă a Ţinutului Bucegi, reşedinţă oficială, Bucureşti (1938-1940), iar în etapa 1940-1944, erau integrate Regiunii IX, structură condensată criteriilor militare, decizia aparţinând conducătorul statului, Ioan/Ion Antonescu (1882-1946). La 30 noiembrie 1944, România avea 58 de judeţe. Unele aşezări rurale din Argeş-Muscel au aparţinut, cu intermitenţă, judeţelor Dâmboviţa, Olt, Teleorman, Vâlcea.

Pe baza prevederilor ***Legii Nr.5***, din 6 septembrie 1950, marea majoritate a localităţilor din Argeş, Muscel, Olt, Vâlcea au format Regiunea Argeş (1950-1952; 1961-1968), numită, temporar, Regiunea Piteşti (1952-1961). Se împărţea în raioanele: Băbeni-Bistriţa, Costeşti, Curtea de Argeş,

Drăgăneşti Olt, Drăgăşani, Găeşti, Horezu, Muscel, Piteşti, Potcoava, Râmnicu Vâlcea, Slatina, Topoloveni, Vedea, însumând 15 800 km², 356 de comune, 1 533 de sate. La 1 ianuarie 1961, Băbeni-Bistriţa şi Topoloveni erau desfiinţate, urmate, în scurt timp, de Vedea. Prin aplicarea ***Legii Nr. 57***, din 16 februarie 1968, se revenea la organizarea administrativă pe judeţe. Comparativ, însă, cu situaţia tradiţională, Argeşul şi Muscelul rămâneau unite, cu excepţia comunelor arondate judeţului Dâmboviţa, când România a fost primită în Uniunea Europeană, situaţie care se menţine inclusiv astăzi. După 1 ianuarie 2007, facem parte, ca sens european, din **Regiunea Sud** rezidentă, municipiul la Călăraşi. Anumite structuri argeşene de profil gravitează spre Alexandria, Bucureşti, Ploieşti, Târgovişte.

Geografic, înălţimile munţilor Făgăraş, aparţinând Carpaţilor Meridionali, unesc Argeşul, la nord, cu judeţele Sibiu şi Braşov, crestele semeţe ale Masivului Leaota, dealurile din Podişul Getic şi o parte din Câmpia Română constituie *puntea* de est cu judeţul Dâmboviţa, Câmpia Găvanu-Burdea ajunge, la sud şi sud-est, până spre judeţele Teleorman şi Olt, iar *cumpăna de ape*, dincolo de râurile Cotmeana şi Topolog, asigură limita vestică, itinerantă, judeţelor Vâlcea şi Olt. Relieful, *asemănător unui uriaş amfiteatru*, se *descifrează*, predilect, de la nord spre sud, de la Vârful Moldoveanul (2 543 m), până la şesurile aluvionare. Ţinuturile *piemontane* ocupă mai mult de jumătate din teritorialitatea amintită anterior. Prin văile *săpate* de şuvoaie în munţi şi dealuri, pe frumoasele plaiuri ori muscele, de-a lungul drumurilor sau şoselelor, ignorând, uneori, ariditatea, s-au constituit trainice aşezări omeneşti.

Viaţa materială şi spirituală din Argeş-Muscel a *urcat*, milenar, o dată cu celelalte *pământuri* binecuvântate, treptele civilizaţiei. Nu este *zidire* mai veche sau mai nouă, suprapusă talentului perpetuu, care să nu amintească personalitatea poporului român, strădaniile sale pentru unitate, independenţă, progres, conlucrare externă. Aici a fost *Ţara Ctitoriei*, leagănul formării statului feudal primordial, numit, frecvent, *Muntenia* sau *Valahia*, primele reşedinţe princiare s-au zidit la Curtea de Argeş şi Câmpulung, stema timpurie a Basarabilor (secolul XIV), simbolizând idei dinastice, stăpânirea dincolo şi dincoace de Carpaţi, în Dobrogea sau nordul Gurilor Dunării.

Eforturile pentru menţinerea nucleelor administrative medievale s-au *centrat*, deseori, pe aceste locuri. Ca dovadă, voievodul Argeşului, Basarab I *Întemeietorul* (c. 1310-1352), a obţinut victoria *emblematică* de la Posada, localizată în *pripoarele* Perişanilor (12 noiembrie 1330), despre care va aminti, conclusiv, cronicarul Martin Strykowski, din Polonia: „R*egele ungur Carol, ridicând război năprasnic asupra domnului muntean Basarab, fu bătut cu desăvârşire ... astfel încât cu puţini ai săi abia a scăpat cu fuga*”. La Curtea de Argeş, domnul Nicolae Alexandru (1352-1364) înfiinţa, simbolic (1359), prima

www.cimec.ro

mitropolie ortodoxă a Munteniei. Peste câteva decenii, oastea condusă de Mircea cel Bătrân (1386-1418) s-a confruntat cu armatele legendarului sultan otoman, Baiazid (1389-1402), românii obţinând la Rovine (10 octombrie 1394), undeva, pe *Câmpia de la sud de Piteşti*, după cum opinează mulţi analişti ai perioadei, un succes răsunător. „*A fost război mare*, notează, în 1620, călugărul erudit Mihail Moxa, *cât se întuneca văzduhul de mulţimea săgeţilor ... şi mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul*”.

Documente ale secolului XVI au consemnat aspecte importante referitoare la rolul zonei Argeş-Muscel în vremea domnului Neagoe Basarab (1512-1525), cel care ne-a lăsat, printre altele, Biserica Episcopală de la Curtea de Argeş, aureolată cu ***Balada Meşterului Manole***, precum şi celebrele texte *filosofale* reunite sub genericul ***Învăţăturile***. Apoi, pe timpul lui Radu de la Afumaţi (1522 ~ 1525), una dintre cele 19 lupte, purtate cu detaşamente otomane, s-a dat la Rucăr, pe drumul spre Braşov (1522). Deosebite sunt faptele primului *unificator* al Ţărilor Române, Mihai Viteazul (1593-1601), petrecute la Stoeneşti (1595), între Câmpulung şi Târgovişte, ulterior, 25 noiembrie 1600, lângă vechea reşedinţă de la Curtea de Argeş, unde a angajat ultima sa iniţiativă militară la sud de Carpaţi. Ulterior, domnul Matei Basarab (1632-1654) a instalat, la reşedinţa din Câmpulung, o tiparniţă, unde s-au imprimat valoroase cărţi de cult în limbile slavonă şi română. Legături statornice au menţinut, cu oamenii acestor locuri, totodată, voievozii Vlad Călugărul (1481~1495), Constantin Şerban (1654-1658), Şerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Brâncoveanu (1688-1714), dar şi unii domni fanarioţi (1716-1821), ale căror ***legiuiri*** şi ***coduri*** vor stimula introducerea sistemelor premoderne. În 1793, la Piteşti exista sediul Cancelariei episcopale ortodoxe, transferate, ulterior, la Curtea de Argeş. Structural, până în secolul XVIII, judeţul Argeş a fost coordonat din Curtea de Argeş, reşedinţă oficială devenind, apoi, oraşul Piteşti.

Locuitorii acestui areal s-au integrat, nemijlocit, în derularea evenimentelor naţionale de la 1821, 1848, 1859, 1877, 1918. Astfel, Tudor Vladimirescu, iniţiatorul acţiunilor novatoare din 1821, care servise, vremelnic, în administraţia plaiurilor, a stabilit, Piteşti, punctul strategic nordic pentru eventuala rezistenţă militară. De altfel, planurile mişcării revoluţionare au fost elaborate cu acordul tacit al unor patrioţi ai locurilor, precum Dinicu Golescu şi Ilarion Ghiorghiadis. Precipitarea evenimentelor nu a permis, aplicarea celor preconizate, iar *oşteanul din Vladimiri* arestat de aliaţii săi, *liderii* Eteriei elene, în tabăra stabilită la Goleşti, va *plăti,* cu viaţa, undeva, lângă Târgovişte (27 mai 1821), îndrăzneala ridicării neamului de jos pentru dreptate socială.

În perioada 1831-1864, judeţele Argeş şi Muşcel au fost conduse, succedând ispravnicii; de *ocârmuitori/cârmuitori*, înlocuiţi, prin ***Legea administraţiei***, adoptată la 1 aprilie 1864, cu prefecţi (inspiraţie franceză).

www.cimec.ro

Apar, totodată, consiliile judeţene. Conform prevederilor ***Regulamentului Organic***, aplicat, efectiv, 26 de ani (1832-1858), judeţul Argeş avea *plaiurile* Aref şi Loviştea, precum şi şase *plase*: Argeş, Găleşeşti, Oltul de Jos, Piteşti, Topolog, Vâlsan. Structură asemănătoare întâlnim în judeţul Muscel: *plaiurile* Argeşel, Dâmboviţa, Nucşoara; *plasele* Râuri şi Podgoria. De-a lungul timpului se vor produce numeroase modificări.

Un succes important al conducerii celor două judeţe a fost organizarea şcolilor săteşti de stat, prin aplicarea ***Poruncii Departamentului Treburilor din Lăuntru,*** datată, Bucureşti, 14 ianuarie 1838. Activitatea era coordonată de Eforia Şcoalelor, în colaborare cu Marea Logofeţie a Treburilor Bisericeşti. Anterior, s-au înfiinţat şcolile naţionale (*normale*) din Câmpulung (1832) şi Piteşti (1833), unde au pregătit primii învăţători pentru instituţiile rurale. Aşa, de exemplu, la 2 aprilie 1839, în plasa Podgoria (Muscel) se considerau deschise 17 şcoli primare.

Argeşenii şi muscelenii s-au implicat activ în *Revoluţia de la 1848*, remarcându-se mai multe personalităţi originare din această parte a Ţării Româneşti: Ion C. Brătianu, Dumitru C. Brătianu, Ştefan C. Golescu, Nicolae C. Golescu, Radu C. Golescu, Alexandru C. Golescu (Albu), Alexandru G. Golescu (Negru), Constantin D. Aricescu, Ion D. Negulici, Nicolae Kretzulescu, Carol Davila. De menţionat faptul că, în majoritatea lor, membrii Guvernului Provizoriu de la 1848 proveneau din asemenea locuri, iar la Rucăr s-a retras, pentru scurt timp, *forul executiv* amintit, într-un moment al dezorientării conducătorilor revoluţiei.

În vederea Unirii Principatelor Române, respectând prevederile de ***Articolului 5,*** din ***Înaltul Împărătesc Firman***, elaborat de Cancelaria Otomană, referitor la alegerile pentru *Adunarea Ad-hoc* a Munteniei, argeşenii au optat să-i reprezinte, prin voinţa exprimată la 17 septembrie 1857, ca deputaţi, pentru: Scarlat Turnavitu, Dumitru C. Brătianu, Ion C. Brătianu, Tudosie Murgescu. La rândul lor, muscelenii i-au preferat pe: Ştefan Golescu, Alexandru G. Golescu (*Negru*), Constantin D. Aricescu, Ion Tică. Printre cei care l-au întîmpinat pe domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, la Bucureşti (7 februarie 1859), s-au aflat, împreună cu alţi oficiali, piteştenii Nicolae Coculescu şi Eftimie Nicolau. Peste câteva luni, în iunie 1859, principele a vizitat reşedinţa Argeşului, iar doamna Elena Cuza va sosi în Piteşti la 3 octombrie 1863. Asemenea momente aunt atestate documentar şi pentru Câmpulung, Muscel.

Pe durata *Războiului de Independenţă* (1877-1878), cei mai mulţi argeşeni şi musceleni mobilizaţi au făcut parte din Regimentul *4 Dorobanţi*, Regimentul *2 Călăraşi*, Batalionul *4 Vânători*. Pentru început, *dorobanţii* au apărat linia Dunării, apoi, prin ***Ordinul Cartierului General***, vor participa la luptele cu turcii de la Capitanova, Rahova şi Vidin, iar unităţile militare ale

www.cimec.ro

călăraşilor s-au aflat în grupul celor ce au cucerit Rahova, Haltagi, Desa, Tatar, Mahala, Smârdan , Inova. *Vânătorii*, având comandamentul la Calafat, vor prelua (25 noiembrie 1878), după finalizarea ostilităţilor şi obţinerea succesului scontat, controlul asupra oraşului Constanţa, contribuind, nemijlocit, la instituirea administraţiei române pe teritoriul Dobrogei în etapa dintre ***tratatele de pace*** de la San Stefano (19 februarie 1878) şi Berlin (1/13 iulie 1878). Înaintea festivităţilor din Bucureşti (8/20 octombrie 1878), Guvernul României, împreună cu viitorul rege, Carol I, concentrează oştirea în *triunghiul strategic* Piteşti-Câmpulung-Târgovişte, ceea ce relevă importanţa acordată zonei Argeş-Muscel în finalul conflictului ruso-turc din 1877-1878.

De remarcat faptul că martirii independenţei, originari din cele două judeţe, sunt consemnaţi, după 1984, în originala operă comemorativă ***Argeş. Cartea Eroilor***, *bibliofilie* unicat pentru România, fiind înscrişi, totodată, pe monumente, împreună cu cei căzuţi la datorie în 1913, 1916-1918, 1941-1945.

Argeşul şi Muscelul s-au racordat eforturilor naţionale din etapa participării României la *Primul Război Mondial* (1916-1918), evenimentul favorizând Marea Unire de la 1918. Militarii din Piteşti se găseau, la 21 august 1916, în zona operaţiunilor transilvănene, care ne-au fost, însă, defavorabile. Spre sfârşitul lunii noiembrie 1916,se vor deplasa, prin Pasul Buzău, în Moldova, participând la obţinerea victoriei contra *Centralilor* de la Mărăşti (22 iulie – 1 august 1917). După staţionarea vremelnică la Iaşi, Regimentul *4 Argeş*, a trecut Prutul (24 februarie 1918), asigurând ordinea pe timpul dezbaterii ***Hotărârii Unirii Basarabiei cu Statul Român***, cantonând, apoi, la Huşi. S-a reîntors, în Piteşti, aproape de finalul anului 1918.

Motive speciale determină Guvernul României să consolideze suportul militar din Basarabia, unită cu *Patria Mamă* (27 martie 1918), context în care Regimentul *4 Argeş* a plecat, din Bucureşti, spre Chişinău (25 februarie 1920), fiind păstrat, dincolo de Prut, până la 15 septembrie 1922. Peste exact o lună, regele Ferdinand devenea, în Catedrala din Alba Iulia, primul monarh încoronat al României Mari. Traiectorii distincte şi glorioase au avut, de asemenea, unităţile militare din Câmpulung, regăsite (1916-1918), pe *Frontul Dobrogean*, ori la Valea Mare-Pravăţ, Mateiaş, Dragoslavele, ulterior, pe alte aliniamente.

Participarea ţării noastre, pentru perioada 1941-1945, în cel de *Al Doilea Război Mondial* (1939-1945), configurează prim-planul evenimentelor etapei respective. Ofensiva spre est, începând cu 22 iunie 1941, alături de *Axă*, s-a motivat, prin obligaţia istorică a reintegrării Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ţinutului Herţa în teritoriul autohton. Reliefăm aspectul că, după ***notele ultimative*** ale Guvernului Uniunii Sovietice (26 şi 28 iunie 1940), mai multe familii de români, refugiate din provinciile amintite, se vor stabili în Argeş-Muscel, găsind, aici, adăpost, locuri de muncă, respect, afecţiune. Reorientarea

www.cimec.ro

politicii externe a României (23 august 1944), a determinat participarea unor unităţi militare locale pe *Frontul de Vest*, până în Slovacia şi Austria, reeditându-se, comparabil, tragediile umane din *etapa estică* a războiului. Anii 1941-1945 au mărit contribuţia de sânge a cetăţenilor din Argeş-Muscel pe *Altarul sacrificiului suprem*, ridicat, spiritul pentru pacea, democraţia, libertatea şi independenţa popoarelor. După capitularea Germaniei fasciste, trupe sovietice rămân în baze apropiate oraşelor Piteşti, Câmpulung, Curtea de Argeş, fiind retrase în 1958.

Debutul exprimării regimului comunist postbelic, instaurat sub tutela Moscovei, a determinat constituirea unor grupări opozante, deosebit de active fiind subordonate ofiţerilor Gheorghe Arsenescu şi Toma Arnăuţoiu, denumite *Haiducii Muscelului*. Anihilarea din partea Securităţii Statului survine în deceniul şase al secolului XX. Mai mulţi partizani şi susţinători au fost capturaţi, judecaţi, condamnaţi la ani grei de închisoare, sau executaţi, devenind martiri. Totodată, în reşedinţa Argeşului a existat *temniţa detenţiei drasticei detenţii*, unde s-au folosit *tehnici ingenioase de reeducare a deţinuţilor prin tortură*, generând sintagma *Experimentul Piteşti*, evocat, după 1989, prin simpozioane naţionale şi internaţionale. Pentru atitudinea ostilă aşezările sudice, a vizat, prioritar, contracararea *colectivizării* agriculturii şi exproprierilor executorii.

Conceptele perioadei decembrie 1947 (abolirea monarhiei şi instaurarea Republicii Populare Române) – decembrie 1989 (Revoluţia antitotalitară) au conferit zonei Argeş-Muscel o anumită identitate contradictorie, în sensul anulării, de exemplu, a *pluripartidismului* organizaţional local, prin impunerea *exclusivismului piramidei dominante*, fenomen suprapus, favorabil redimensionării structurilor urbane, industrializării intensive, constituirii marilor ferme agricole, eradicării analfabetismului şi a şomajului, menţinerii echilibrului religios, acordării anumitor facilităţi şcolare sau profesionale.

Ideile promovate în etapa interbelică, de liderii naţionali originari din această parte a României, liberalii Ion I.C. Brătianu (1864-1927), Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930), ţărăniştii Armand Călinescu (1893-1939), Ion Mihalache (1882-1965), ori de alţi militanţi apropiaţi doctrinar, au fost total repudiate după 1947. Concomitent, *parlamentarismul* de stânga a propulsat, în arena vieţii politice naţionale şi internaţionale, pe savantul endocrinolog, Constantin I. Parhon (1874-1969), născut la Câmpulung, Muscel, preşedinte fondator al Prezidiului Marii Adunări Naţionale (1947-1952), dar şi pe Nicolae Ceauşescu (1818-1989), deputat de Piteşti în forul suprem legislativ, vreme de 17 ani (1952-1969), devenit primul preşedinte al Republicii (1974-1989).

Până în 1990, Argeşul a fost, timp îndelungat, a *patra putere* industrială *etatistă* a României contemporane, deţinând *monopolul* fabricării

www.cimec.ro

autoturismelor, primordialitatea Platformei Petrochimice *Piteşti-Sud*, prevalenţa anumitor ramuri prelucrătoare, ori din domeniile energiei electrice şi nucleare, silviculturii, pomiculturii, viticulturii, construcţiei de şcoli, spitale, apartamente, mari complexe comerciale. Ca urmare, începând cu 1966, semnificativ, zeci de delegaţii străine, de pe toate continentele, au vizitat municipiul Piteşti, considerat *arhetip* al aplicării ***Doctrinei dezvoltării socialiste multilaterale***. La 22 decembrie 1989, principalele instituţii publice din această parte a României erau ocupate, totuşi, *fără violenţă*, de contestatarii vechiului regim, reprezentanţii lor fiind instalaţi la conducere prin voinţă populară.

După 1990, argeşenii şi muscelenii s-au readaptat, într-un timp relativ scurt, la principiile iniţiativei individuale, liberalizării preţurilor, concurenţei de piaţă, sistemului financiar actual, privatizării, sensurilor continentalizării. Preocupările economice şi sociale au rămas, aproximativ zece ani, *plurivalente*. Ca dovadă, restructurarea întreprinderilor nu a generat o rată exagerată a disponibilizărilor, capitalizarea străină s-a exprimat vizibil, iar ritmul constructiv a fost evident. Succese convingătoare au obţinut: Compania *Dacia – Renault*, din Mioveni; fabricile de echipamente auto de la Piteşti; unităţile prelucrătoare cu profil alimentar. Totuşi, după 2000, potenţialul industrial al Argeşului, comparativ cu nivelul anului 1989, a scăzut considerabil: disoluţia, în cea mai mare parte, a platformelor *Piteşti-Nord, Piteşti-Sud, Câmpulung, Curtea de Argeş*, pierderea surselor de materii prime şi a pieţelor de desfacere, intrarea în insolvenţă, scăderea veniturilor salariale; exodul forţei calificate de muncă; falimentul multor firme mici şi mijlocii; reducerea investiţiilor bugetare autohtone.

Astăzi, sunt puţini agenţii economici care au potenţialul relevant sau îşi asumă proiecte strategice, municipiul Piteşti având tendinţa să devină *placă turnată* a speculaţiilor bancare sau comerciale, interne ori internaţionale, dar mai puţin bază productivă. Ritmul atragerii investitorilor străini s-a diminuat. Este lăudabil faptul că aici s-a edificat unul dintre cele mai mari *campusuri* universitare de stat ale României, zona centrală este reabilitată, oraşul continuă să se transforme, primăvara, într-o adevărată *capitală a lalelelor* viaţa politică locală oferă diverse alternative, iar instituţiile culturale şi eclesiastice afişază programe diferenţiate. Particularităţi specifice prezintă şi celelalte localităţi din Argeş-Muscel. Apartenenţa României la *NATO* (2004) şi Uniunea Europeană (2007) incumbă solidaritate internaţională, inclusiv în *teatrele externe* operaţionale, favorizează depăşirea incertitudinilor pasagere, cauzate, printre altele, de efectele crizei mondiale virulente, conflictele militare zonale, afirmarea extremismului.

*

www.cimec.ro

* *

Enciclopedia Argeşului şi Muscelului dorim să fie, pe cât posibil, *Cartea de identitate* a oamenilor şi locurilor acestui areal, suprapusă, concluziv, specificităţii româneşti. Prin urmare, integrată lucrărilor de factură asemănătoare, face trimiteri, alfabetic la: persoane remarcate de-a lungul timpurilor, originare sau stabilite definitiv în Argeş-Muscel ori cu activitate relevantă, peste zece ani, dedicată spaţiului enunţat; familii renumite; localităţi; repere economice; instituţii publice; foruri ştiinţifice şi administrative; organizaţii şi asociaţii; mijloace *media* importante; aşezăminte religioase; toponime, hidronime, oronime specifice zonei; rezervaţii naturale; monumente, locuri istorice, edificii reprezentative; glosar selectiv; iniţiative durabile.

Ideea oportunităţii elaborării ***Enciclopediei Argeşului şi Muscelului*** s-a conturat în primăvara anului 2003, pe timpul când eram decan al Facultăţii de Istorie, Filosofie, Jurnalism, astăzi, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane a Universităţii din Piteşti, urmărind, prin această iniţiativă, orientarea instituţiei spre viaţa *Cetăţii*. De atunci au trecut 11 ani. Dar, aşa cum ne-au călăuzit cuvintele învăţatului roman Lucius Annaeus Seneca (55 î.Hr.~41 d.H.); „*ceea ce raţiunea nu izbuteşte, izbuteşte adesea vremea*”. Aşa s-au petrecut lucrurile şi în atare demers. Primii care au subscris conceptului din 2003, de semnatarul acestor rânduri, au fost statornicii noştri colaboratori la scrierea volumelor: ***Piteşti. Ghid de oraş*** (1985); ***Piteşti. Pagini de istorie*** (1986); ***Istoria municipiului Piteşti*** (1988); ***Piteşti. Tradiţie şi contemporaneitate*** (2008). Sunt listate, bibliografic, alături de ***Municipiul Piteşti pe noi coordonate*** (1969); ***Piteşti. Memento*** (1983, 2008); ***Plaiuri argeşene*** (1984); ***Piteşti. Microalbum*** (1988). Este vorba de juristul Silvestru D. Voinescu (1935-2005), director emblematic al Bibliotecii Judeţene Argeş (1964-2004), şi profesorul Paul I. Dicu (1926-2008), multă vreme secretar al Societăţii de Ştiinţe Istorice, Filiala Piteşti. S-au raliat, imediat: Octavian Mihail Sachelarie, directorul Bibliotecii Judeţene *Dinicu Golescu* Argeş; Ileana Bălan, directoarea Bibliotecii Universităţii din Piteşti; Spiridon Cristocea, directorul Muzeului Judeţean Argeş; Filofteia Pally, directorul Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Ştefăneşti, Argeş,deveniţi redactori responsabili pentru cele patru volume preconizate, ulterior, toţi cei nominalizaţi în *colegiul redacţional* şi în *casetele tehnice*: redactori de specialitate, documentarişti, tehnoredactori, operatori, consilieri editoriali, alţi furnizori de informaţii. Coordonarea ştiinţifică a revenit semnatarului – acestor considerente.

Documentele primare, respectiv ***Criteriile orientative privind elaborarea Enciclopediei*** şi ***Fişa personală de identificare***, le-am definitivat, împreună cu profesorul universitar şi doctor în biologie, Radu Gava (26 august 2006), folosind laboratorul său de la ultimul etaj al Muzeului Judeţean Argeş, având o excelentă deschidere vizuală asupra panoramei municipiului Piteşti;

finalizarea variantei electronice (26 august 2014), beneficiind de aceeaşi locaţie. Multe texte ale etapei iniţiale amintite au fost *procesate* de Iulia Elisabeta Ciucă, (Biblioteca Judeţeană Argeş), iar ultimele, de Maria Dinu Sachelarie (de la Muzeul Goleşti), favorabile proiectului invocat.

Pentru început, ne-am propus să prezentăm: voievozii Argeşului şi Muscelului; academicienii din diferite domenii; oamenii politici şi de stat importanţi (şefi de stat şi de guvern, miniştrii, miniştrii adjuncţi, conducătorii de departamente şi de agenţii guvernamentale); parlamentarii din toate etapele temporale; înalţii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, ori ai altor culte religioase; prefecţii de Argeş şi Muscel; preşedinţii, vicepreşedinţii, secretarii generali ai consiliilor regionale sau judeţene administrative; primarii urbani, liderii locali, inclusiv cei ai comunităţilor mai mici. Relevanţă au faptele lor perene.

Totodată, s-au luat în calcul: scriitorii, care sunt membri ai uniunii de profil (prozatori, dramaturgi, poeţi, critici literari, memorialişti); compozitorii şi plasticienii (membri ai asociaţiilor din domeniu); dirijorii cunoscuţi pe plan naţional, interpreţii de operă şi operetă, criticii şi istoricii de artă; generalii, alţi comandanţi militari cu merite deosebite; eroii evenimentelor contemporane, căzuţi în rezistenţa antitotalitară, opozanţi ai *Experimentului Piteşti*, implicaţi în *holocaust*, ori ucişi în teatrele externe de operaţiuni; diplomaţii (ambasadori, şefi de consulate, ataşaţi, reprezentanţi ai României la forurile sectoriale, continentale sau mondiale); călătorii şi expediţionarii, originari din Argeş-Muscel.

De asemenea, am dorit să evidenţiem: profesorii universitari; autorii şi cercetătorii remarcaţi în matematică, informatică, fizică, chimie, biologie, geografie, filosofie, sociologie, psihologie, pedagogie, ştiinţe ale educaţiei şi comunicării; istoricii şi cercetătorii prolifici din arhive, muzee, edituri; arhitecţii şi constructorii recunoscuţi în breaslă; juriştii de prestigiu (teoreticieni, procurori, judecători, avocaţi, notari); medicii, farmaciştii, laboranţii integraţi sistemului naţional; actorii de teatru, film, radio şi televiziune, având rezonanţă meritorie; creatorii şi interpreţii de muzică uşoară şi folclor; analiştii fenomenului cultural, publiciştii, managerii, alte persoane implicate în spiritualitatea argeşeană şi musceleană.

Un loc distinct îl ocupă: marii proprietari funciari şi industriaşii tradiţionali; oamenii de afaceri cu succese reale în actualitate; inovatorii şi inventatorii de renume; inginerii, economiştii, comercianţii, finanţiştii, bancherii de prestigiu, filantropii, exprimând valenţe multiple şi benefice; agronomii, fermierii, arendaşii, cercetătorii în ştiinţe agricole şi silvice, astronomii, astrologii; cadrele didactice din învăţământul preuniversitar, care au obţinut gradul I, ori titluri doctorale, sunt autori de manuale, cu preocupări de mai mare cuprindere, inclusiv cărţi editate; ziariştii apreciaţi din presa scrisă

www.cimec.ro

şi audio-vizuală, comentatorii, analiştii, directorii şi patronii de publicaţii, edituri, tipografii; sportivii de performanţă şi antrenorii, organizatorii de mari competiţii, luându-se în calcul: titlul de campion naţional, locurile I, II, III la Jocurile Olimpice, campionatele mondiale, europene, balcanice, universitare.

După cum se poate observa, comparativ cu segmentele tematice anterioare, criteriile noastre enciclopedice, grupate în ***volumele I, II, III, IV***, sunt mult mai generoase. Ultimul (***S-Z***) cuprinde, pe lângă literele amintite: **glosarul selectiv**, ***20 de*** anexe şi bibliografia ***specială. Prin tipografiere, se va adăuga indicele de persoane***. S-au evitat, cu mici exccepţii, prescurtările de cuvinte şi despărţirile în silabe, iar pentru cazurile când numele unor persoane este repetat, se face trimitere, prin (v.), la enunţul cardinal.

Proiectul s-a lansat, joi, 5 octombrie 2006, în Sala de Conferinţe *Gheorghe Ionescu-Gion* a Bibliotecii Judeţene *Dinicu Golescu* Argeş, director dr. Octavian Mihail Sachelarie. Instituţia *centenară* devenea atât locaţia preferenţială, cât şi principalul suport documentar sau logistic al *enciclopediştilor*. Aspectul presupunea, însă, conlucrarea cu toate bibliotecile, muzeele şi alte unităţi din teritoriu. De atunci, în fiecare zi de luni a săptămânii, redactorii, împreună cu furnizorii de informaţii, s-au revăzut, sistematic, în spaţiile instituţiei amintite pentru ***Volumul I*** (***A-C***), ulterior, la: Biblioteca Universităţii din Piteşti, ***Volumul II*** (***D-K***); Muzeul Judeţean Argeş, ***Volumul III*** (***L-R***); Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, ***Volumul IV*** (***S-Z***).

Au răspuns invitaţiei, acceptând dezvoltarea acestui proiect, importanţi oameni de cultură, autori apreciaţi pentru scrierile lor, specialişti din domenii convergente, manageri cu experienţă, studenţi, alţi cetăţeni. Cercul colaboratorilor, din care fac parte persoane de vârste sau orientări ideologice diferite, a rămas permanent deschis, ceea ce determină să ni se alăture, pe parcurs, valoroşi *confraţi*. Există însă şi cazuri *solitare* când, din diferite motive, s-a *declinat* opţiunea preliminară. Împreună, constituim o adevărată *echipă interdisciplinară*, înscrisă în casetele tehnice, demonstrând, constant, onestitate, disponibilitate, un binevenit spirit lucrativ, dominat de optimism, responsabilitate, deschidere spre dialog.

De altfel, reuniunea din 5 octombrie 2006, precizată anterior, nu a presupus *sine qua non* prezenţa unor oficiali din partea Prefecturii, consiliilor judeţean sau municipale, întrucât am dorit să *inducem*, cu deosebire în acest caz, *voluntariatul şi onorabilitatea civică*, promovate frecvent prin diverse îndemnuri ale structurilor Uniunii Europene, din care facem parte, după 1 ianuarie 2007, împreună cu alte 26 de state.

Un prim bilanţ îmbucurător s-a realizat după un an, la 8 octombrie 2007. Atunci, portofoliul primordial cuprindea deja 1 425 de *potenţiali candidaţi* pentru a fi prezentaţi în paginile ***Enciclopediei***. Totuşi, s-a convenit: continuarea documentării asupra persoanelor, dar şi extinderea a lucrării, prin

prezentarea localităţilor, instituţiilor, principalilor agenţi economici, structurilor naturale, mijloacelor *media*, asociaţiilor obşteşti; stabilirea unor *căi de comunicare* cu foruri ştiinţifice din Capitală, identificarea unor argeşeni sau musceleni aflaţi în diverse zone ale ţării ori peste hotare, diversificarea colaborării cu specialişti având preocupări asemănătoare, în Bucureşti şi celelalte reşedinţe judeţe ale României: atragerea anumitor parteneri *media*. Termenul finalizării primului volum (doi ani), stabilit, aprioric, s-a prelungit, fiind raportat la densitatea şi multitudinea consemnărilor. Era decisă, concomitent, înfiinţarea ***Clubului Enciclopediştilor din Argeş – Muscel***, asociaţie apolitică, promovând voluntariatul unor specialişti de renume pentru elaborarea acestei opere monumentale.

Pe lângă bibliografia lecturată sau fondurile arhivistice consultate, un loc aparte îl ocupă discuţiile purtate, nemijlocit, de redactorii pe domenii, cu persoanele în viaţă. Ultimul aspect presupune atât asumarea morală a autenticităţii celor relatate, cât şi oferirea anumitor detalii esenţiale, necesare viitorilor *enciclopedişti*, scutiţi de eforturile depuse prin strădaniile noastre. Conservând, aşadar, inclusiv prin asemenea modalitate, esenţa evoluţiei zonei Argeş-Muscel din ultima jumătate de secol, vom menţine, cu certitudine, durabilitatea seculară perpetuă a tot ceea ce ne înconjoară.

Conţinutul paginilor următoare se dovedeşte realist şi echilibrat, *disociat*, pe cât posibil, de conotaţii politice, subiectivism, influenţe colaterale. Susţinem, principial, concepţia analistului american Charles Beard (1874-1948), care concluzionează: *„Istoricul trebuie să fie, în primul rând, un fiu al vremii sale”*. Sperăm să ne integrăm, cu succes, sensurile apriori nepărtinitoare, formulate prin diversitatea relatărilor, multe având un anumit grad de noutate şi originalitate.

Aşa, de exemplu, pentru prezentarea individuală s-a pornit de la ideea că toate numele listate sunt importante, fiind *departajate*, însă, prin ceea ce am numit *etaje informale*, implicând, ca succesiune: locul şi data naşterii, iar acolo unde a fost cazul, ale decesului (sat, comună, oraş, judeţ), substituite, uneori, din lipsa certitudinilor, prin secole; profesia *tutelară* şi adiacentă; stabilirea în Argeş sau Muscel a specialiştilor originari din alte zone, dar care s-au identificat, cel puţin 10-15 ani, prin realizări selective, cu arealul adus în discuţie; studii liceale şi universitare, eventual doctorale, stagii externe de specializare; etapele exprimării *productive*; listarea a maximum *cinci* elaborări reprezentative (volume, proiecte de arhitectură, edificii finalizate, roluri scenice, creaţii muzicale, expoziţii plastice, succese tehnice, manageriale, ştiinţifice); domenii de excelenţă; contribuţii distincte la evoluţia anumitor fenomene; nuanţarea recunoaşterilor publice antume sau postume.

Generalizând asemenea criterii, s-a renunţat la prezentarea, de exemplu, a unor importanţi actori de teatru (Gheorghe Leahu, Colea Răutu),

www.cimec.ro

care s-au aflat, temporar, la Piteşti, ca şi în cazul unor renumiţi constructori, arhitecţi, scriitori, informaţiile noastre fiind *livrate* judeţelor de origine. Spaţiile alocate în pagină au pornit, ca principiu, de la *primordialitatea* conferită voievozilor, academicienilor, patriarhilor, creatorilor de excepţie, până spre celelalte calităţi comunitare sau individuale. Oferim cititorilor latitudinea de a concluziona singuri asupra demersurilor întreprinse de cei prezentaţi în ***Enciclopedie***, valorizând opţional *etajele informale* amintite mai sus.

Cei 73 de redactori specializaţi, înscrişi în *Caseta autorilor*, semnează, folosind iniţiale proprii, consemnările care le aparţin, respectiv (alfabetic): Valeriu Florian **Alexiu** (V.F.A); Tiberiu Cristian **Avrămescu** (T.C.A.); Nicolae **Badea** (N.N.B.); Ilie **Barangă** (I.I.B.); Ion **Băcanu** (I.S.B.); Ion **Bădescu** (I.G.B.); Ileana **Bălan** (I.A.B.); Dănuţ **Bica** (D.I.B.); Manole **Bivol** (M.M.B.); Iulia **Boghirnea** (I.F.B.); Constantin **Budan** (C.D.B.); Ion **Bulacu** (I.T.B.); Constantin **Capătă** (C.G.C.); Constantin **Cârstoiu** (C.C.C.); Gheorghe **Chiţa** (G.F.C.); Iulia Elisabeta **Ciucă** (I.E.C.); Remus Petre **Cîrstea** (R.P.C.); Ion **Cojocaru** (I.I.C.); Eugenia **Constantinescu** (E.V.C.); Grigore **Constantinescu** (G.I.C.); Spiridon **Cristocea** (S.I.C.); Aurelian **Dianu** (A.A.D.); Ion M. **Dinu** (I.M.D.); Maria **Dinu Sachelarie** (M.D.S.); Marin **Dragomir** (M.T.D.); Dumitru **Drăguţ** (D.G.D.); Petre **Dumitrescu** (P.A.D.); Ion **Fîntîneru** (I.M.F.); Ion **Focşa** (I.G.F.); Radu **Gava** (R.G.G.); Dumitru **Gherăsoiu** (D.I.G.); Gheorghe **Hera** (G.A.H.); Elena **Heroiu** (E.F.H); Dumitru D. **Ilie** (D.D.I.); Nicolae **Ionescu** (N.C.I.); Zicu Gheorghe **Ionescu** (Z.M.I.); Nicolae **Leonăchescu** (N.P.L.); Adrian **Mahu** (A.H.M.); Teodor **Mavrodin** (T.N.M.); Ioana Iulica **Mihai** (I.I.M.); Nicolae **Mihăilescu** (N.I.M.); Nicolae **Moisescu** (N.I.M.); Ion Marius **Motreanu** (I.M.M.); Liviu Valentin **Motreanu** (L.V.M.); Alexandru **Mulţescu** (A.I.M.); Simona **Nagîţ** (S.C.N.); Claudiu **Neagoe** (C.I.N.); Nicolae **Necşoiu** (N.I.N.); Gheorghe **Nicolescu** (G.I.N.); Vasile **Novac** (V.G.N.); Margareta **Onofrei** (M.M.O.); Filofteia **Pally** (F.C.P.); Lucreţia **Picui** (L.I.P.); Ion **Pietrăreanu** (I.D.P.); Ilie **Popa** (I.I.P.); Petre **Popa** (P.N.P.); Cornel **Popescu** (C.C.P.); Grigore **Popescu** (G.N.P.); Silvia **Popescu** (S.P.P.); Marius **Postelnicescu** (M.I.P.), Vintilă **Purnichi** (V.N.P.), Marin **Rădulescu** (M.G.R.); Octavian Mihail **Sachelarie** (O.M.S.); Mariana **Sârbu** (M.C.S.); Constantin **Siman** (C.I.S.); Marian **Stoica** (M.M.S.); Gheorghe **Soare** (G.G.S.); Gheorghe **Şovar** (G.D.Ş.); Ion **Ştefan** (I.I.Ş.); Sevastian **Tudor** (S.M.T.); Dumitru **Văduva** (D.I.V.); Constantin **Vărăşcanu** (C.M.V.); Silvestru D. **Voinescu** (S.D.V.). Cei decedaţi apar în chenar. *Casetele tehnice* listează, preferenţial, consultanţii ştiinţifici, respectiv Nicolae Leonăchescu şi Gheorghe Păun, urmaţi de alte 90 de persoane implicate, benevol, în activităţile specifice elaborării acestei lucrări.

Preocupările privind elaborarea ***Enciclopediei Argeşului şi Muscelului*** s-au interferat Hotărârii Consiliului Judeţean Argeş, preşedinte, Constantin

Nicolescu, pentru a organiza, începând din 2007, *Întâlnirile de la Goleşti*. Anumite detalii, furnizate *virtual* sau *tradiţional* de invitaţi, au completat, iar uneori au suplinit, datele oportune *creionării portretistice* a celor cuprinşi în *tomurile* enciclopedice. Informaţiile curriculare sunt oferite, sistemic, de Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, director general, dr. Filofteia Pally, care editează anual, pentru cei gratulaţi cu *titluri* şi *diplome*, volumul dedicat *fiilor* şi *cetăţenilor de onoare* ai Argeşului.

După cum se va constata, în ***Enciclopedie*** există un segment mai puţin abordat până acum, referitor la *familii importante* din etapele medievală, modernă sau contemporană. Acceptând premiza conform căreia renumele satelor sau oraşelor din Argeş-Muscel se conturează, primordial, prin eforturile locuitorilor din comunitatea respectivă, dublate de iniţiativele *gospodarilor oficiali*, subscriem, totuşi, la faptul că *paternitatea* multor înfăptuiri rezidă în *succesul familial*, regăsit uneori convingător, dincolo de limitele geografice ale aşezărilor aborigene.

Realitatea întâlnită ne-a determinat să luăm în calcul familii remarcate prin cel puţin trei generaţii, ai căror membri s-au distins de-a lungul etapelor istorice. Sociologia *neamurilor autohtone* se impune a fi extinsă şi *revigorată*, cu deosebire în etapa febrilă a *amalgamării* demografiilor continentale. Aceleaşi aprecieri şi în cazul celor implicaţi în industrializare, modernizarea agriculturii, reconstrucţia urbană sau rurală, relansarea ortodoxismului, realizarea de activităţi economice şi culturale în state europene, asiatice, africane, americane, prezenţa pe fronturile menţinerii păcii şi stabilităţii universale.

Sistematizarea surselor, evaluarea şi completarea ulterioară a paginilor ***Enciclopediei Argeşului şi Muscelului*** direcţionează, pentru lectură primară, *postarea* conţinutului pe *internet*. Astfel: la 15 iulie 2008, s-a livrat cititorilor ***Volumul I (A-C),*** identificat, distinct, pe *site*-ul Bibliotecii Judeţene *Dinicu Golescu* Argeş; ***Volumul II* (*D-K*),** oferit utilizatorilor de Biblioteca Universităţii din Piteşti, se foiletează din vara anului 2010; spre mijlocul anului 2012, s-a introdus, virtual, ***Volumul III* (*L-R*),** demers gestionat prin Muzeul Judeţean Argeş; luni 29 septembrie 2014, era implementat ***Volumul IV (S-Z)***, graţie preocupării Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti.

Toate literele se vor putea accesa, însă, concomitent, pe adresele electronice ale celor patru instituţii, sau partenerilor *media* constituind un *corpus* unitar. Depozitarul ***arhivei*** este Secţia *Colecţii Specialei* a Bibliotecii Judeţene *Dinicu Golescu* Argeş. La timpul potrivit, ***Enciclopedia Argeşului şi Muscelului*** se va tipografia.

Sugestiile şi comentariile dumneavoastră sunt binevenite!

www.cimec.ro

THE SPIRIT OF ENCYCLOPEDIA & THE ARGES COUNTY

Abstract

The essay *The Encyclopedia of the Arges & the Muscel Counties* by Petre Popa Ph. D., presents to the public the synthesis of a huge work, carried out in consensus to the autochthonous general orientation (2004-2008). The work was initiated by the one who wrote this lines.

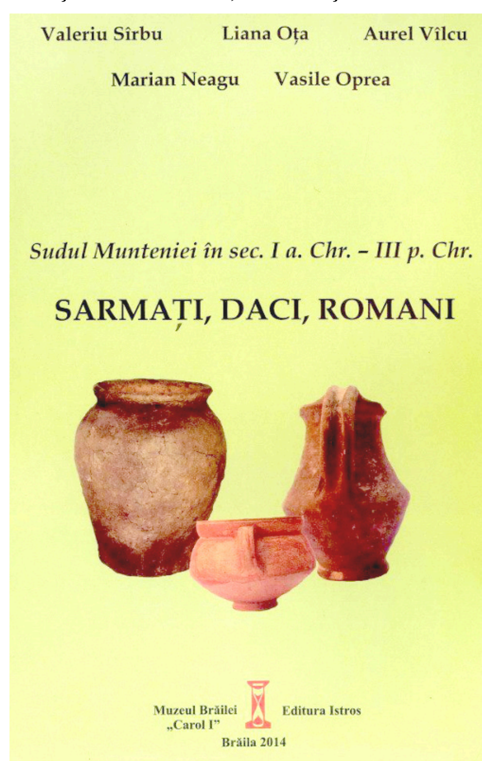
The project was carried out through the collaboration of some important institutions from the Arges County: the County Library Dinicu Golescu Argeş, the Library of Piteşti University, the Argeş County Museum, the Viticulture & Fruit Tree Growing Museum Goleşti – Ştefăneşti, Argeş. The content offers plenty of information about the Arges & Muscel area.

The work criteria were that of the great French dictionaries, such as *Larousse*. The editorial team is formed of well known specialists of different ages, professions & ideological orientations. They are passionate & honest, and they are all voluntaries. The documentarists, the operators, the editorial counselors, the make up editors, and other collaborators should also be mentioned. The work will be printed in 2016. Until then it can be read by accessing the internet sites of the above mentioned cultural institutions.

www.cimec.ro

V. SÎRBU, L. OŢA, A. VÎLCU, M. NEAGU, V. OPREA, *Sudul Munteniei în secolele I a. Chr. – III p. Chr. Sarmaţi, daci, romani*, Editura Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, Brăila 2014, 214 pagini, 53 figuri, ISBN 978-606-654-115-2.

Volumul vernisează deznodământul editorial al unui ambiţios proiect colectiv dedicat cercetării antichităţilor sarmatice, dacice şi romane din sudul Munteniei. La realizarea acestui proiect au colaborat nu mai puţin de cinci autori, V. Sîrbu, L. Oţa, A. Vîlcu, M. Neagu şi V. Oprea (în continuare: V.S., L.O., A.V. M.N. şi V.O.), sprijiniţi de mulţi alţi colaboratori cooptaţi la realizarea materialului ilustrativ şi a tehnoredactării. Rezultatele strădaniei lor s-au concretizat în două cataloage de descoperiri şi o anexă, toate ridicate la rang de capitole ale monografiei (capitolele II, Va şi Vc.1-3 – în total 96 de pagini) şi în secţiuni analitice (capitolele I, III, IV, Vb şi VI) care numără cu totul *numai* 49 de pagini. Restul monografiei conţine un rezumat francez, bibliografie, indici şi ilustraţie. Dintre cei cinci autori, numai trei (V.S., L.O. şi A.V.) au colaborat la redactarea efectivă a contribuţiilor de sinteză. M.N. şi V.O. şi-au adus unele contribuţii doar în secţiunile documentare. Alternarea secţiunilor analitice cu cele documentare nu este poate inspirată şi trădează caracterul nesistematizat şi discontinuu al ansamblului.

În introducerea lucrării (p. 8), V.S. deplânge dificultatea dezvoltării unor proiecte de cercetare viguroase: „printre cel mai des întâlnite piedici în calea unei analize, fie ea de detaliu sau de ansamblu, se numără *inexistenţa unui program coerent de cercetări sistematice centrat pe problema prezenţei sarmaţilor în Muntenia* (s.n.) ...”. Afirmaţia surprinde, deoarece, un astfel de program a fost demarat tocmai de către L.O. şi V.S. prin publicarea acum şase ani a volumului *Sarmaţii din judeţul Brăila* (Oţa, Sîrbu 2009). Colaborarea dintre cei doi autori se conturează tot mai ferm ca o tentativă de realizare a unui corpus al tuturor descoperirilor sarmatice din Muntenia. Metoda aleasă iniţial a fost aceea a repertoriului judeţean. Noua lucrare, *Sudul Munteniei...*, se abate însă de la măsura pasului anterior sub două aspecte. Pe de o parte, sub eticheta generalizantă „sudul Munteniei” se ascunde repertorierea descoperirilor sarmatice din trei judeţe: Teleorman, Călăraşi şi Ialomiţa. Din „sudul Munteniei” lipsesc deocamdată judeţele Giurgiu şi Ilfov, probabil viitoare prilejuri de redactare a unei noi monografii! Important este că proiectul merge mai departe. Pe de altă parte, noua monografie nu se rezumă doar la sarmaţi, ci anunţă încă din titlu abordarea prezenţei dacilor şi a romanilor în sudul Munteniei.

Totuşi, miezul documentar şi analitic al volumului *Sudul Munteniei...* este format din antichităţile sarmatice, la care se mai adaugă şi repertoriul descoperirilor monetare din cele trei judeţele amintite. Repertorii ale vestigiilor „dacice”/ „geto-dacice”/ „getice”, ale importurilor sau ale oricăror descoperiri „romane”, altele decât monedele, lipsesc din ambiţiosul volum. Un titlu onest ar fi trebuit să conţină „Călăraşi”, „Ialomiţa” şi „Teleorman” şi nu „sarmaţi, daci, romani”. Croită după măsura judeţelor actuale, monografia ni se dezvăluie ca o şubredă şi nesistematică înjghebare a trei discursuri inegal susţinute documentar şi prea puţin armonizate între ele despre: (1) istoria şi cultura „geto-dacilor” din secolele I a.Chr. – I p.Chr. (cap. I, autor: V.S.), (2) dezbaterea descoperirilor sarmatice din trei judeţe dunărene (cap. III-IV, autori: V.S. şi L.O.) şi (3) dezbaterea descoperirilor numismatice datate secolele I a.Chr. – III p.Chr. din aceleaşi circumscripţii administrative (cap. V.b, autor: A.V.). Valoarea euristică a oricăror concluzii este compromisă de lipsa de unitate spaţială a demersului, dar şi de documentarea cu totul parţială şi neuniformă a problematicii anunţate în titlu. În aceste condiţii, justificarea noii monografii rezidă în aşternerea încă unei asize copertate în *curricula* autorilor.

Precaritatea abordărilor este oglindită nu numai de caracterul dezechilibrat al aparatului documentar, ci mai ales de conţinutul secţiunilor analitice. V.S. subscrie la teza depopulărilor întreprinse de autorităţile romane din Moesia pe malul stâng al Dunării de Jos (Vulpe 1960, 317-318 pe baza informaţiilor din Strabo VII 3. 10, dar şi CIL XIV 3068, un izvor uitat de autor), în ciuda unor indicii arheologice şi conjuncturale contrare (Babeş 1975,

www.cimec.ro

139; Babeş 1979, 17; Nestor 1950, 95; Spânu 2006, 301-302, fig. 4/4; Preda 1986, 64-65 ş.a.) şi ele trecute cu vederea de autor. Din imaginea zugrăvită de V.S. ar reieşi că prin *istoricele* depopulări, sudul Munteniei ar fi fost golit de populaţie, iar în acest vid au pătruns sarmaţii. Trebuie subliniat că acest scenariu nu se întemeiază pe o examinare critică a datelor arheologice, ci pe adeziunea autorului la o dogmă savantă întemeiată pe ştiri literare. Totodată, deplina îmbrăţişare a scenariului unor depopulări masive face inutilă orice referire la comunităţile non-sarmatice din Muntenia secolelor II-III: acestea pur şi simplu, nu ar mai fi existat! Discursul lui V.S. despre comunităţile locale (daci/geţi/geto-daci) (p. 9-14) se încheie brusc la finele secolului I p. Chr. Profilul cultural al comunităţilor non-sarmatice din secolele II-III avea să fie de-abia amintit la p. 163 (o retuşare de ultim moment introdusă de L.O.). Deşi este consacrată în literatura de specialitate, noţiunea „Chilia-Militari" (Bichir 1980 ş.a.) nu a fost amintită nici măcar o dată în monografie! De fapt, un discurs sistematic despre etnii şi expresii culturale altele decât cele sarmatice este absent în cuprinsul lucrării.

Un alt aspect omis este acela al castrelor romane. Cele de la Târgşor, Drajna, Mălăieşti, Filipeşti sau Pietroasele ieşeau oricum din discuţie, deoarece se află prin alte judeţe decât cele vizate, dar Limesul Transalutan traversează totuşi Teleromanul! Despre castrele de aici (Gresia, Roşiorii de Vede, Băneasa I şi II, Putineiu, Flămânda – *cf*. Bogdan Cătăniciu 1997, 61-91), despre stadiul cunoaşterii lor, despre datarea şi rolul lor sau, măcar, despre umila lor existenţă, autorii nu ne împărtăşesc nimic.

Din structura lucrării lipseşte o evocare critică a stadiului actual al cercetării prezenţei sarmatice în Muntenia. Pentru realizarea ei, trebuiau depăşite însă graniţele judeţene. În viziunea autorilor (L.O. şi V.S.), pătrunderea sarmatică în judeţele de la Dunărea de Jos s-ar fi realizat în două „valuri". Primul, sincron întemeierii provinciei Dacia, s-ar fi desfăşurat sub strict control roman. Autorii nu au evocat (sau criticat) acele argumente arheologice (puţine, dar deloc neglijabile !) care indică o pătrundere sarmatică în cursul secolului I p.Chr. în Muntenia (Harhoiu 1993; Babeş 1999), pentru a nu aminti teoria (fie ea depăşită sau exagerată) a unui „imperiu sarmatic" la Dunărea de Jos în secolul I a. Chr. (Harmatta 1950) sau ştirile din vremea lui Augustus datorate lui Ovidiu, *Tristia*, II 191-198, III 10. 5!

Al doilea val al pătrunderii sarmatice în Muntenia s-ar data la sfârşitul secolului al II-lea şi la începutul secolului următor. O sintetizare şi o sistematizare a argumentelor arheologice pentru cele două valuri ar fi fost binevenită, cu atât mai mult cu cât, aceste argumente trebuie căutate şi în descoperiri din afara judeţelor Călăraşi, Ialomiţa şi Teleorman sau chiar din afara Munteniei! În stadiul actual al cercetării, surprinde raritatea indicatorilor cronologici şi a asocierilor expresive din descoperirile sarmatice din preajma

www.cimec.ro

Dunării. Repertorierea antichităţilor sarmatice din cele trei judeţe a fost conştiincios şi detaliat întocmită (la iniţiativa şi cu efortul principal al L.O.) şi constituie unul dintre punctele forte ale monografiei.

Sinteza numismatică (semnată de A.V., p. 144-149) pune în lumină succint dar expresiv, momentele de intensificare a fluxului monetar în sudul Munteniei: importul de tetradrahme thasiene şi denari republicani, la începutul şi mijlocul secolului I a.Chr. şi importul de denari imperiali după sfârşitul secolului I p.Chr. şi în cursul secolului al II-lea. Raritatea descoperirilor monetare din secolul I p.Chr. a fost justificată prin aceeaşi dogmă a depopulărilor, iar pauperitatea numismatică a sudului Munteniei în secolul al III-lea a fost timid explicată prin tulburările care aveau să determine abandonarea Daciei de către autorităţile romane. Problemele atribuirii etnice a descoperirilor numismatice sau a motivelor şi mecanismelor răspândirii monedei romane în sudul Munteniei nu au fost dezbătute satisfăcător.

În mod straniu, baza documentară a materialului numismatic a fost divizată în două părţi distincte (V.a: p. 135-143 şi V.c: p. 150-160) care intercalează secţiunea analitică (V.b: p. 144-149). Practic, un prim repertoriu al tuturor descoperirilor monetare din judeţele Călăraşi, Ialomoţa şi Teleorman, ordonate alfabetic (dar fără descrierea monedelor) a fost dublat de o anexă cuprinzând descrierea acelor tezaure sau monede izolate din sudul Munteniei, datate în secolele I-III şi aflate în colecţiile de la MDJ-Călăraşi, MJI-Slobozia şi IA-Bucureşti. Prin urmare, numai o parte din descoperirile numismatice repertoriate în cap. V.a. dispun şi de un catalog sistematic al monedelor conţinute în anexa V.c. Această stare de lucruri reflectă felul în care nesistematizarea a devenit normă.

Lacune, precum lipsa evocării descoperirilor Chilia-Militari sau a castrelor teleormănene, nu sunt nici pe departe compensate de efortul depus în redactarea celor 4 (patru!) pagini ale „consideraţiilor finale" (p. 161-164) semnate democratic de către cei 3 (trei!) autori ai secţiunilor analitice (L.O., V.S. şi A.V.). Problemele interacţiunii şi coexistenţei dintre cele trei entităţi care ar fi jucat un rol activ în Muntenia secolelor I-III (daci, sarmaţi, Imperiu) nu au fost dezvoltate şi aprofundate în deplina lor complexitate.

Marea dificultate a realizării unui corpus al descoperirilor (nu numai sarmatice) din Muntenia secolelor I-III este oglindită şi de numărul mare al participanţilor la realizarea materialul ilustrativ al volumului (C. Istrate, G. Dobre, M. Nicolăescu, G. Ducman: desene; V.S., V. Parnic, G. Stoica, S. Oţa, G. Nica: fotografii; V.S., D. Smasnov, A. Vîlcu, L.O., S. Pandrea: planşe). Mai precis, 13 persoane au colaborat la realizarea celor 53 de planşe – o medie de circa 4 planşe *per* persoană. Trebuie atrasă însă atenţia că multe dintre materiale nu au fost reproduse după original, ci după ilustraţiile din literatura mai veche (exemple în pl. 1-5, 8, 11-17 ş.a.). Prin urmare, mulţi dintre autorii

www.cimec.ro

ilustraţiilor îşi meritau recunoştinţa pentru îndemânarea cu care au folosit scanerul, o practică încetăţenită în realizarea grabnică a multor sinteze arheologice recente. În aceste condiţii, afirmaţia cu iz acuzator a lui V.S., potrivit căreia „experienţa noastră ne-a dovedit că există, în numeroase cazuri, serioase neconcordanţe între publicaţii şi realitatea din teren, ca să nu mai amintim erorile de desenare” (p. 7) este peremptorie. Ea ar fi trebuit însoţită de precizări suplimentare şi detaliate, reunite într-un inexistent capitol al criticii cercetării anterioare. Extrem de puţine materiale au fost reproduse prin noi desene, autorii preferând fotografierea mai rapidă, dar şi mai inexactă sub aspectul deformărilor perspectivale şi al scării. Ilustraţiei arheologice i se poate reproşa nu numai lipsa de unitate stilistică, ci mai ales marea varietate a scărilor la care au fost reproduse obiectele. De exemplu, oglinzile cu tamga din fig. 18/10a-b, fig. 19/7 şi fig. 29/3 au fost reproduse la scări dintre cele mai diverse (1/1,36, 1/0,73, şi respectiv 1/1,78), prima prin fotografie ilizibilă (prea întunecată) şi desen cu haşură punctată, a II-a numai prin desen cu haşură punctată, iar cea de a III-a prin desen de linie (fără haşură). De la „mersul la piese” proclamat şi lăudat la p. 7 şi până la documentarea sistematică şi profesionistă a materialelor ar mai fi fost necesari câţiva paşi. Pe de altă parte, trebuie remarcată calitatea fotografică a reproducerii monedelor (fig. 41-51).

La rândul lor, hărţile înfăţişând Muntenia (fig. 52-53) sunt incomplete. Au fost cartate exclusiv descoperirile sarmatice din Ialomiţa, Călăraşi şi Teleorman, nu şi din Brăila, Buzău, Ilfov, Giurgiu, Prahova ş.a. Limitele judeţene, atât de relevante pentru metodologia adoptată, lipsesc din cele două hărţi. Nici vestigiile pretraianice dacice/getice evocate de V.S. în cap. I sau cele post-traianice de tip Chilia-Militari nu au fost cartate. În schimb, castrele romane de pe limesul Alutan şi Transalutan, de pe limesul Moesic sau cele din nordul Munteniei au fost consecvent marcate cu simboluri (carouri negre) mai mari decât cele alese pentru descoperirile sarmatice. Supradimensionarea acestor carouri nu scuză însă omiterea în cuprinsul lucrării a oricărei dezbateri a sistemului defensiv roman din Muntenia.

Eforturile reale şi binevenite depuse de L.O. pentru problema sarmatică şi de A.V. pentru problema numismatică îşi pierd din relevanţă prin contopirea lor într-un ansamblu infirm din punct de vedere metodologic şi conceptual. Una dintre condiţiile succesului unui proiect de cercetare arheologică ambiţioasă o constituie munca în colectiv. Cealaltă condiţie este însă coordonarea inspirată şi creativă a acelui colectiv către un deznodământ încununat de distincţie profesionistă. Pentru o astfel de coordonare, numai spiritul antreprenorial nu este suficient, ci, mai presus de orice, este necesară o viziune analitică cuprinzătoare şi o metodologie critică temeinic sistematizată şi uniform aplicată. Aceste deziderate nu au fost atinse. Un *grafitti* de pe faţada unui impobil din strada *11 iunie* din Bucureşti (l-am remarcat în data de 12 iunie

www.cimec.ro

2015) conţine o întrebare: „DE CE ŢI-E FRICĂ MAI MULT?” şi un răspuns: „DE BINE!”. Replica defineşte viziunea după care a fost coordonat volumul *Sudul Munteniei...*

Daniel Spânu

Literatura citată

Babeş 1975 – M. Babeş, *Problèmes de la chronologie de la culture geto-dace à la lumière des fouilles de Cîrlomăneşti*, Dacia 19, 1975, 125-139.

Babeş 1979 – M. Babeş, *Le stade actuele des recherches sur la culture geto-dace à son époque de développement maximum (Ier siècle av.n.è.- Ier siècle n.è.),* Dacia 23, 1979, 5-19.

Babeş 1999 – M. Babeş, *Ein Tamga-Zeichen aus der dakischen Siedlung von Ocniţa (Buridava)*, în: N. Boroffka, T. Soroceanu (ed.), *Translivanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des Südöstlichen Miteleuropa. Gedenkschrift für K. Horedt,* Rahden 1999, 223-238.

Bichir 1980 – G. Bichir, *Chronologie et datation de la civilisation Militari-Chilia*, Dacia 24, 1980, 157-180.

Bogdan Cătăniciu 1997 – I. Bogdan Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, sec. I-III p. Chr.,* Alexandria 1997.

Harhoiu 1993 – R. Harhoiu, *„Tezaurul” de la Buzău-1941*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie 44,1, 1993, 41-52.

Harmatta 1950 – Harmatta J., *Studies on the History of the Sarmatians*, Magyar-Görög tanulmányok, Budapest, 30, 1950.

Nestor 1950 – I. Nestor, *Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche 1, 2, 1950, 93-120.

Oţa, Sîrbu 2009 – L. Oţa, V. Sîrbu, *Sarmaţii din judeţul Brăila*, Brăila 2009.

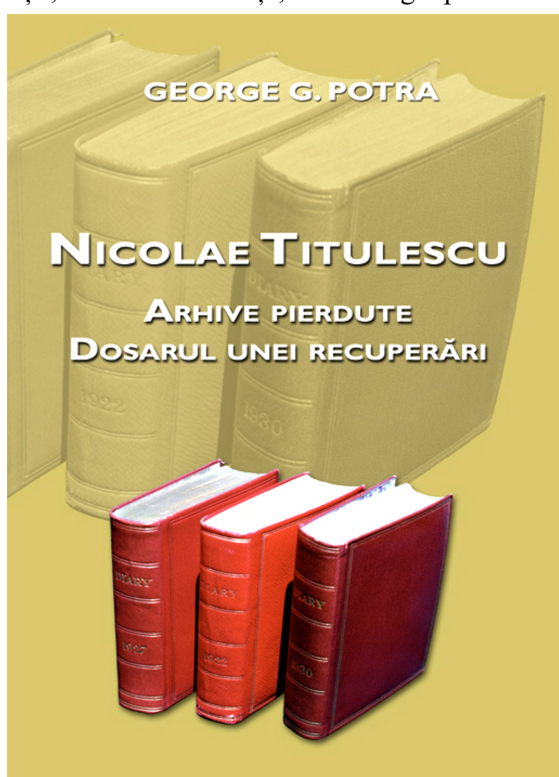
Preda 1986 – C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprîncenata*, Bucureşti 1986.

Spânu 2006 – D. Spânu, *Anthropomorphe Darstellungen auf den reliefverzierten Bechern von Zimnicea. Beiträge zur Ikonographie und Mythologie des vorrömischen Dakien,* Dacia 50, 2006, 297-322.

Vulpe 1960 – R. Vulpe, *Les Gètes de la rive gauche du bas Danube et les Romains*, Dacia 4, 1960, 309-332.

George G. POTRA, *Nicolae Titulescu, Arhive pierdute. Dosarul unei recuperări*, Ed. Altip, Alba-Iulia, 2015, 596 pag. + 209 ilustrații

Noua carte scrisă de George G. Potra, cunoscut specialist care activează de 50 ani în cercetarea vieții, formațiunii și muncii marelui om politic român Nicolae Titulescu a reușit, în cazul de față, să meargă pe urmele descoperirii documentelor lăsate de diplomatul român, dar bine ascunse de urmașii săi. Așa cum precizează autorul, cartea de față este Odiseea „demersurilor științifice legate de salvarea și valorificarea arhivelor, de editarea documentelor diplomatice privind gândirea și acțiunea lui Nicolae Titulescu" (p. 259). Volumul răspunde deziderătului de a rezolva problema sorții documentelor arhivelor lui Nicolae Titulescu răspândite prin lume de zeci de ani. Aceasta întrucât, așa cum ne relevă autorul, diplomatul român călătorea împreună cu o mare parte din documentele oficiale privind politica externă a statului însoțite de notele personale. Toate aceste acte erau închise în cufere special amenajate, ori temporar depozitate de însuși Titulescu în seifuri bancare, hoteliere, la ambasade străine, la rude sau la colaboratori din afara țării. Căutarea lor a fost o muncă de Sisif. Aceasta a implicat cercetări laborioase în arhive și biblioteci din străinătate, pe urmele lui

Titulescu, ale rudelor și celor apropiați lui – oficialități române și foști colaboratori – unde ar fi putut să se descopere documente lăsate de Titulescu. Cu o obstinație puțin întâlnită, George G. Potra a urmărit locurile unde știa că s-ar putea găsi elemente ale arhivelor Titulesciene. În unele cazuri, puține la număr, a avut succes. În altele, cele mai numeroase, nu s-a bucurat de reușită. Cererile i-au fost refuzate uneori sub diverse motive. A fost evident că erau pretexte. A fost obligat să înfrunte singur situațiile grele, căci nu a primit niciun ajutor din partea oficialităților ori a pretinșilor prieteni, cu mici și notabile excepții. Respingerea cererilor de a i se deschide arhivele nu era îndreptățită. Cei care îl respingeau căutau să ascundă un adevăr evident: acum, la mai bine de jumătate de veac de la moartea lui Nicolae Titulescu rândurile scrise de el ar putea aduce la lumină anumite fapte supărătoare pentru politica unor state care se pretind mari puteri. Urmărirea locurilor unde au fost depozitate documente lăsate de Nicolae Titulescu arată că s-a mers mult dincolo de hotarele bătrânului continent european. Este un merit special al cercetătorului de a nu obosi și de a nu dezarma în fața unei încercări care nu a reușit în totalitate. Ea a fost însă reluată. S-a mers mai departe și în final s-a ajuns la un succes, care este concretizat în volumul de față.

Ceea ce s-a publicat în acest volum constituie roadele unei munci de o viață. Autorul, cu merite deosebite în domeniul cercetării, nu consideră că și-a încheiat munca. După cum a declarat în scris, dorește să continue truda sa de detectiv-cercetător pentru dezlegarea cazului arhivelor Titulescu. Așa cum arată în volum, destinele unora dintre documente, despre care are indicii, trebuie încă lămurite și, ca atare, căutarea nu ar trebui abandonată. În acest sens, cartea este și un apel – sperăm nu în van – către instituțiile specializate ale țării noastre de a se alătura acestui demers, imposibil de finalizat de către un singur om.

Este meritoriu că textul actualului volum este sprijinit de o bogată ilustrație, formată din 209 fotografii. Aici a intervenit din nou calitatea de editor a autorului: a știut să alegă și să selecteze fotografiile de asemenea manieră încât ele să aibă un caracter inedit, sau puțin cunoscute.

Pot să închei felicitând autorul și recomandând această masivă carte, bine scrisă și documentată, un prețios instrument de lucru pentru cercetători, o lectură plăcută, incitantă și instructivă pentru oamenii de cultură.

Radu Ștefan Vergatti

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

MEDALION ANIVERSAR

ISTORICUL PETRE POPA - OCTOGENAR, CONTRIBUȚII LA REDIMENSIONAREA MUZEELOR DIN ARGEȘ-MUŞCEL

GHEORGHE NICOLESCU *

În vara anului 2015, profesorul universitar dr. **Petre Popa** a împlinit opt decenii de viață. Acest sumum existențialist îl onorează! Demersurile sale multiple, inițiate şi finalizate, preponderent, la Piteşti, unde s-a stabilit definitiv (1961), suprapun realitatea Cetăţii, așadar, timp de peste o jumătate de secol. După cum cunoaștem, anumite preocupări au interferat inclusiv activităţi specifice instituțiilor muzeale din Argeş-Muşcel.

Petre Popa s-a născut la 16 august 1935, în satul Bocşa, comuna Măciuca, județul Vâlcea, tatăl său, Nicolae S. Popa (1909-1994), veteran de război, fiind cantorul parohiei ortodoxe din localitate. Ca urmare, primele cârti citite de viitorul istoric au aparținut bibliotecii acestei biserici, edificiu reprezentativ al așezărilor rurale, aflate pe valea râului oltenesc Cerna.

După absolvirea Şcolii Medii Tehnice de Comerț din Craiova (1953) şi a Facultăţii de Istorie, Universitatea Constantin I. Parhon Bucureşti (1958), optează pentru activitate didactică, definitivatul fiind promovat în 1962. Din 1961, este membru al Societăţii de Științe Istorice. Dascăl prin vocație, cu prestații permanente în gimnazii, licee şi facultăţi din Argeş sau Vâlcea (1958-2008), devine primul istoric, domiciliat la Piteşti, căruia i se acordă postbelic, titlul doctoral (1974). Ulterior, obține calităţi universitare: lector (1976), conferenţiar (1997), profesor (2000).

Temporar, va îndeplini anumite funcții publice: director la Casa de Cultură Topoloveni (1959-1961) şi Biblioteca Regională Argeş (1961-1964); viceprimar al municipiului Piteşti, sau atribuţii asimilate (1968-1979); președintele Comitetului Județean pentru Cultură şi Educaţie Socialistă Argeş (1979-1990); decan fondator, Facultatea de Istorie, Filozofie, Jurnalism, Universitatea din Piteşti (2002-2004); președinte, Filiala Argeş, aparținând Asociației Române de Prietenie cu Republica Chineză (2001-2015) reprezentant al Clubului Enciclopediştilor din Argeş-Muşcel (2007-2015).

---

* Piteşti.

www.cimec.ro

Căsătorit cu profesoara Livia Popa (Limba româna), are un fiu, Dan Gabriel Popa (medic), Senator de Argeş (2004-2008).

Obiectivele sale științifice, stabilite pe termen lung, au vizat patru domenii: îmbogățirea substanțială a portofoliului istoriografic, dedicat municipiului Piteşti; analiza dinamicii fenomenologiei universale în viziune formativă; difuzarea conceptelor vehiculate de personalităţi contemporane, întâlnite de-a lungul timpului; evocarea eroilor neamului. Editorial, asemenea prevalenţe majore se regăsesc în titlurile semnate ca autor, listate spre finalul acestui medalion aniversar.

Cu toate că Petre Popa nu a lucrat, efctiv, în muzee, implicarea sa, favorabilă redimensionării instituțiilor specializate, din Argeş-Muşcel, este notorie. Bunăoară, îl regăsim printre oficialii care au decis acordarea fostelor clădiri ale Prefecturii de Argeş (1899) şi Primăriei Piteşti (1886) pentru Muzeul Județean Argeş (1970), aflându-se, apoi, constant, în apropierea echipelor preocupate de amenajarea expoziţiilor fundamentale (istorie, artă, protecţia mediului). Totodată, a onorat prima sesiune științifică a Muzeului (25 mai 1970), semnează în Cartea de onoare la inaugurarea actualului sediu central (21 august 1974), prezintă, frecvent, comunicări adiacente celorlalte reuniuni tematice. Susține, direct, electrificarea Peşterii Dâmbovicioara (1980), relansarea săpăturilor arheologice de la Castrul Jidova (1983), amenajarea Casei memoriale Dinu Lipati (Ciolceşti-Leordeni), inaugurate la 17 decembrie 1985, toate acestea aflate sub jurisdicţia Muzeului Judeţean Argeş.

Datorita responsabilităților executate, a direcționat, protocolar, vizitele mai multor personalităţi continentale pentru cunoaşterea valoroaselor expoziţii evocate anterior, aşa cum au fost: Ulanhu, vicepreşedintele Comitetului Permanent al Adunării Naționale a Reprezentanților Poporului din Republica Populara Chineză (1979); Marius Stefans Barnard, renumit chirurg cardiolog din Africa de Sud (1982); Dumitru Prunariu, primul cosmonaut roman (1982); Wang Bingnan, președintele Asociației de Prietenie a Poporului Chinez cu străinătatea (1983); Bent Romsdal-Knudsen, președintele Asociației de Prietenie Danemarca-Romania (1983); Mohamed el Moktar Zannad, ambasadorul Tunisiei la Bucureşti (1984); Lauri Lindgren, director Departamentul de Limbi Romanice la Universitatea Turku, Finlanda (1986); Yosef Gavrin, trimis extraordinar şi plenipotenţiar al Statului Israel în Romania (1987); Allan Docal, directorul Bibliotecii Americane de la București (1988); Alec Pattison, delegat al Consiliului Britanic în Romania (1989).

Benefic pentru spiritualitatea autohtonă, Petre Popa a conlucrat, fără rezervă cu directorii Muzeului Județean Argeş, Radu Stancu şi Spiridon Cristocea, ori colaboratorii acestora, iar conducerea instituției s-a raliat unor inițiative majore, care i-au aparținut omului de cultura aniversat, aşa cum au fost: editarea Cărții eroilor (1984); realizarea grupajului de picturi în Galeria

www.cimec.ro

domnitorilor (1987); organizarea manifestărilor Piteşti 600 (1988); elaborarea Enciclopediei Argeșului şi Muscelului (2008-2014).

În urmă cu câteva săptămâni (14 septembrie 2015), a relansat posibilitatea ridicării Monumentului reprezentativ al eroilor din Piteşti.

Semnificativă rămâne contribuția nemijlocită a istoricului Petre Popa la redimensionarea Memorialului de Război Mateiaş (1979-1984), aparținând Muzeului din Câmpulung, director Ştefan Trâmbaciu. În calitate de preşedinte al Comitetului pentru Cultură Argeş, împreună cu factorii abilitaţi din Câmpulung, gestionează etape importante din proiectarea, execuţia şi amenajarea noilor spatii, conexe mausoleului anterior, realizarea lucrărilor ambientale, organizarea festivităţilor inaugurale (24 octombrie 1984).

Respectul faţă de cei care s-au jertfit pentru cauza națională, în anii participării României la Primul Război Mondial (1916-1918), dorința recunoașterii perpetue a eforturilor patriotice din perioadele 1928-1935 şi 1977-1984, convergente edificării Complexului Mateiaş, l-au determinat să elaboreze un volum documentar cu acest generic (1984), reeditat succesiv (1988-2009), folosind surse arhivistice, militare sau civile, eșantioane muzeale, amintiri ale participanţilor la evenimente cardinale.

În acelaşi context, remarcăm insistenţele profesorului Petre Popa privind statutul Muzeului din Curtea de Argeş, director Nicolae Moisescu. Alăturându-se forurilor administrative locale, motivează oportunitatea adjudecării unor imobile eliberate prin finalizarea construcției noului spital (1 septembrie 1984), repartizate, apoi, instituţiei amintite. S-a deschis, astfel, perspectiva reorganizării unui muzeu reprezentativ pentru reliefarea istoriei Capitalei Basarabilor, pană spre zilele noastre, completând, sugestiv, detaliile furnizate de Biserica Sfântul Nicolae şi ruinele Curţii Domneşti, nuanţate medieval. A promovat ideea amenajării actualului muzeu prin: eforturi financiare comunitare, contribuţia specialiştilor din toate unităţile de profil ale Argeşului, exprimarea generozităţii anumitor experţi, domiciliaţi în București, dar, apropiați scopului preconizat.

Depăşindu-se rigorile autofinanţării, sărbătorirea Marii Uniri, la 1 decembrie 1989, a prilejuit deschiderea, pentru public, a Muzeului de Istorie din Curtea de Argeş. Concomitent, Casa Norocea s-a adaptat cerinţelor specifice expoziţiilor permanente de etnografie şi artă plastică (1985), era lansat proiectul salvării picturii murale din monumentul religios amintit (1986), arheologii au acceptat cote superioare la poarta de intrare în fosta reşedinţă voievodală, iar sculptorul Paul Vasilescu primea comanda fermă pentru executarea statuii Basarab Întemeietorul (12 noiembrie 1988).

Anumite repere din evoluția Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii de la Goleşti, director Vasile Novac, suprapun inclusiv strădaniile universitarului Petre Popa. Interesul faţă de această unitate s-a exprimat, inițial, prin

www.cimec.ro

comentarile asupra primei cărţi consacrate așezământului, autori Marinel Popescu, Constantin Iliescu, Editura Meridiane, București, 1966, recenzia lectorului Petre Popa fiind publicată în presa locală, Piteşti, 18 iunie 1966. Din altă perspectivă, reţinem, distinct, contribuția sa la aprobarea extinderii suprafeței pentru rezervația în aer liber (1984) şi ridicarea, conform noilor schițe, a câtorva gospodării specifice zonelor grăniceręști, prefigurând, astfel, conturul geografic al ţării.

Un moment special l-a constituit obținerea transferului statuii Ion I. C. Brătianu, opera sculptorului croat, Ivan Mestrovic, recuperată de la Combinatul Fondului Plastic din Capitală, în parcul conacului Goleştilor, amplasament provizoriu, 21 aprilie 1988, dar şi diligenţele realizării Rotondei personalităților, busturi executate, ca lucrări pentru licenţa, de absolvenţi ai Institutului Nicolae Grigorescu București, dezvelite cu ocazia sesiunii științifice, datată 26-27 noiembrie 1988.

Remarcăm faptul că, în colecțiile muzeelor Piteşti, Goleşti şi Râmnicu Vâlcea se găsesc mai multe obiecte, fotografii, cârti, documente, oferite de familia Petre Popa, recuperate din gospodăria tradiţională, existentă în localitatea natală, ori prin foiletarea inventarelor bibliotecii uzuale.

După cum a notificat, frecvent, Petre Popa, cunoaşterea specificului activităţilor muzeale a fost inspirată, în mare măsură, de colegul său, din timpul studenţiei, profesorul Iulian Ilie-Rizea, care a condus, succesiv, Muzeul Regional Argeş şi Muzeul Goleşti, devenind, spre finalul carierei, inspector cultural emblematic al domeniului abordat, cu merite indubitabile asupra dimensiunilor reliefate, astăzi, prin succesele consolidării patrimoniale.

Opera profesorului universitar dr. Petre Popa are caracter plurivalent, totalizează peste 10.000 de pagini tipărite, detașându-se volume precum: *Municipiul Piteşti pe noi coordonate* (1969, în colaborare); Piteşti. *Memento* (1983, 2008, în colaborare); *Argeș. Cartea eroilor* (1984, coordonator științific); *Mausoleul de la Valea Mare Mateiaş* (1984, 1988, 2009); *Piteşti. Ghid de oraş* (1985, în colaborare); *Piteşti. Pagini de istorie* (1986, în colaborare); *Istoria municipiului Piteşti* (1988, în colaborare); *Istoria economiei naționale a României* (1999, 2001, 2003); *Istoria administrației în România* (2000, 2002); *China. Sensuri istorice* (2000, 2013); *Ion Ionescu de la Brad. Enciclopedist roman* (2000); *Permanente istoriografice românești* (2000, 2002); *Istoriografie universală premodernă* (2001); *Medalioane universitare. Dicţionar* (2002, coordonator); *Monografia Universităţii din Piteşti* (2004); *Administrație sistemică universală* (2005, 2006, 2007); *Europa. Destin continental* (2006, 2007); *Statele Uniunii Europene. Sinteze istorice* (2009); *Trei secole de istorie moderna universală* (1618-1918); *De la Oliver Cromwell la Vladimir Ilici Lenin* (2010); *Interviuri nonconformiste de pe patru continente* (2015). Iniţiator, coordonator științific, *Enciclopedia Argeşului şi Muscelului*,

www.cimec.ro

volumul I (2008), volumul II (2010), volumul III (2012), volumul IV (2014), varianta electronică. Se adaugă numeroase articole, studii, referate, comunicări, comentarii.

Uneori, în paragrafele tipărite, autorul evaluează sistemul muzeal din Argeş-Muşcel, formulează consideraţii comparatiste privind structurile similare, vizitate în Azerbaidjan, Austria, Belgia, Cehia, China, Franţa, Germania, Gruzia, Italia, Olanda, Rusia, Serbia, Slovacia, Turcia, Ucraina, Ungaria, Vatican, exprimă opinii referitoare la impactul globalizării sau altor fenomene contemporane, analizează atitudinea marilor puteri, suprapusă cauzalităţii evenimentelor universale contradictorii.

Concluzionând, strategia profesorului Petre Popa, susţinută, decizional şi lucrativ, de contemporani avizaţi, privind sporirea rolului cotidian al muzeelor din acest areal, devenea productivă, în bună măsură, spre finalul secolului XX.

Schimbările structurale, survenite după 1989, îi permit, dialogal, să-şi asume mai ales eşecurile factologice retrospective, din timpul cât a coordonat domeniul culturii la nivelul municipiului Piteşti sau județului Argeş. Rămâne, însa, ancorat realităților diurne, exprimă disponibilităţi pragmatice, favorabile combaterii rutinei, militează, constant pentru modernizarea unităţilor muzeale şi alinierea cerinţelor ştiinţifice din Argeş la proiectele Uniunii Europene. Exclude conotaţiile politice.

Acum, la împlinirea celor opt decenii de viaţă, familia noastră transmite istoricului Petre Popa felicitări cordiale, multă sănătate, linişte sufletească!

Piteşti, 8 octombrie 2015

A PERSONAL FOR THE ANIVERSARY

THE HISTORIAN PETRE POPA - OCTOGENARIAN.
CONTRIBUTIONS TO THE REDIMENSIONING OF THE MUSEUMS FROM ARGEŞ-MUSCEL

Abstract

The previous pages, written by the university professor Gheorghe Nicolescu Ph.D., present the synthesis of the activity of the historian Petre Popa, who turns eighty in 2015. The author evokes the issues that represents the object of study of the historian, highlighting his contribution to the consolidation of the museum institutional system in Arges-Muscel. The titles of the main works published by the historian between 1969 & 2015 are also mentioned.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIV**, 2015

IN MEMORIAM

GÂNDURI DESPRE OMUL ŞTEFAN TRÂMBACIU

CORNEL POPESCU [*]

Născut la 14 mai 1942 în comuna Racoviţa, judeţul Muscel, profesorul universitar dr. Ştefan Trâmbaciu a devenit, după 29 de ani, cetăţeanul municipiului Câmpulung, pe care l-a părăsit, din păcate prematur, la 27 septembrie 2015.

Fără îndoială, istoricii români i-au recunoscut meritele deosebite care l-au propulsat în primele rânduri ale valorilor istoriografiei româneşti. Cine doreşte să studieze istoria Câmpulungului şi a judeţului Muscel, a învăţământului muşcelean şi a obştilor săteşti, dar şi multe alte teme, trebuie să apeleze în mod obligatoriu la volumele şi studiile publicate de „Domnul Profesor", cum a intrat şi a rămas în conştiinţa generaţiilor de studenţi şi cadre didactice ale Facultăţii de Istorie, Filosofie, Jurnalism, actualmente Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane a Universităţii din Piteşti. Apelativul este grăitor şi îndreptăţit!

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

www.cimec.ro

S-a numărat printre cei care au contribuit la înfiinţarea specializării Istorie-Muzeologie, activitatea sa a atârnat greu în balanţa autorizării. Nu a ezitat nicio clipă să vină, atunci când a fost solicitat, la Piteşti pentru a contribui la formarea unei instituţii atât de dragi lui. Şi-a drămuit timpul acordat familiei, împărţindu-se între Muzeul Municipal din Câmpulung, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane din Piteşti şi Şcoala doctorală din cadrul Universităţii „Valahia" din Târgovişte, unde valoarea şi prestigiul său îl făceau indispensabil instituţiilor de învăţământ şi de cultură.

Numeroase studii şi articole, cărţi de autor sau în colaborare, ediţii de volume, participări notabile la diferite manifestări naţionale sau internaţionale, constituie tot atâtea argumente pentru a-l transforma în specialistul disputat de mai multe centre universitare şi de cultură.

Mă voi mărgini să readuc în memoria celor care l-au cunoscut şi să redau, pentru cei ce i-au cunoscut numai opera şi notorietatea în profesie, câteva din trăsăturile definitorii ale omului Ştefan Trâmbaciu. Rar mi-a fost dat, să întâlnesc un suflet atât de nobil, de cinstit, de altruist şi de modest în acelaşi timp. I-am fost student şi ulterior coleg şi prieten. L-am cunoscut în toamna anului 2004, când am trecut pragul Facultăţii de Istorie, Filosofie, Jurnalism din cadrul Universităţii din Piteşti. Drumurile noastre s-au despărţit peste câţiva ani. Prietenia a rămas. Era atât de bun încât, de multe ori, părea dezarmat în faţa ingratitudinii unora, pe care, el nu putea să o înţeleagă.

Era atât de modest încât în preajma personalităţii lui nu te simţeai strivit, ştia să te înalţe în proprii ochi, tratându-te ca pe egalul său, cu înţelegere şi omenie. Era atât de devotat încât, în ultimele zile ale vieţii, cu toată suferinţa care îi sleise trupul, ultimele gânduri s-au îndreptat spre Muzeul Municipal din Câmpulung şi spre Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, locurile atât de dragi domniei sale. Avea un cult pentru respectul legii, al demnităţii şi onoarei şi preţuia nespus pe aceia dintre oamenii mulţi, puţini, care au făcut dovada unor asemenea calităţi.

A dus cu el acolo, dincolo de lume, proiecte minunate pentru ştiinţa muzei Clio şi multe dintre ele şi pentru Muzeul Municipal din Câmpulung sau pentru Facultatea unde a rămas ca un simbol şi un exemplu pentru colegi şi studenţi. Opera, însă, îl aşează alături de cei mai mari istorici din România. Nu este numai opinia mea, ci a multor autorităţi în domeniu, istorici, care l-au cunoscut prin ceea ce a realizat şi a rămas să dăinuie.

www.cimec.ro

Tiparul executat la atelierul tipografic al Editurii Ordessos
Muzeul Judeţean Argeş

www.cimec.ro